# พระสุตตันตปิฎก

## เล่ม ๒๐

## ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

### ปัญญาสนิบาตชาดก

### ๑. นพินิกาชาดก

### ราชธิดาทำลายตบะของดาบส

[๑] ชนบทเร่าร้อนอยู่ แม้รัฐก็จะพินาศ ดูกรลูกนพินิกา มานี่เถิด เจ้าจงไป
นำพราหมณ์ผู้นั้นมาให้เรา.

[๒] ข้าแต่พระราชบิดา หม่อมฉันทนความลำบากไม่ได้ ทั้งไม่รู้จักหนทาง
จะไปยังป่าที่ช้างอยู่ อาศัยได้อย่างไรเล่า เพคะ.

[๓] ดูกรลูกนพินิกา เจ้าจงไปอยู่ชนบทที่เจริญด้วยช้าง ด้วยรถ ด้วยยาน
ที่ต่อด้วยไม้ เจ้าจงไปด้วยอาการอย่างนี้เถิด ลูกเจ้าจงพากองช้าง กอง
ม้า กองรถ กองพลราบไปแล้วจักนำพราหมณ์ผู้นั้นมาสู่อำนาจได้ด้วย
ผิวพรรณ และรูปสมบัติของเจ้า.

[๔] อาศรมของอิสิสิงคดาบสนั้น ปรากฏด้วยธง คือ ต้นกล้วยแวดล้อมด้วย
ต้นสมอ เป็นที่น่ารื่นรมย์ นั่นคือแสงไฟ นั่นคือควัน เห็นปรากฏอยู่
อิสิสิงคดาบสผู้มีฤทธิ์มากเห็นจะไม่ทำให้ไฟเสื่อม.

[๕] อิสิสิงคดาบสเห็นพระราชธิดา ผู้สวมใส่กุณฑลแก้วมณีเสด็จมาอยู่ กลัว แล้ว เข้าไปสู่อาศรมที่มุงด้วยใบไม้ ส่วนพระราชธิดาแสดงอวัยวะอัน ซ่อนเร้น และอวัยวะที่ปรากฏเล่นลูกข่างอยู่ที่ประตูอาศรมของดาบสนั้น ฝ่ายดาบสผู้อยู่ในบรรณศาลา เห็นพระนางกำลังเล่นลูกข่างอยู่ จึงออก จากอาศรมแล้วได้กล่าวคำนี้ว่า

[๖] ดูกรท่านผู้เจริญ ต้นไม้ของท่านที่มีผลเป็นไปอย่างนี้ มีชื่อว่าอะไร แม้ ท่านขว้างไปไกลก็กลับมา มิได้ละท่านไป.

[๗] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ต้นไม้ที่มีผลเป็นไปอย่างนี้นั้น มีอยู่มากที่เขา คันธมาทน์ ณ ที่ใกล้อาศรมของข้าพเจ้า ผลไม้นั้นแม้ข้าพเจ้าขว้างไป ไกลก็กลับมา ไม่ละข้าพเจ้าไปเลย.

[๘] เชิญท่านผู้เจริญจงเข้ามาสู่อาศรมนี้ จงบริโภค จงรับน้ำมันและภักษา เราจักให้ นี้อาสนะ เชิญท่านนั่งบนอาสนะนี้ เชิญบริโภคเหง้ามันและ ผลไม้แต่ที่นี้เถิด.

[๙] ที่ระหว่างขาอ่อนทั้งสองของท่านนี้เป็นอะไร มีสัณฐานเรียบร้อย ปรากฏ ดุจสีดำ เราถามท่านแล้ว ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่ข้าพเจ้า อวัยวะสูงของท่านเข้าไปอยู่ในฝักหรือหนอ.

[๑๐] ข้าพเจ้านี้เที่ยวแสวงหามูลผลาหารในป่า ได้พบหมีมีรูปร่างน่ากลัวยิ่งนัก มันวิ่งไล่ข้าพเจ้ามาโดยเร็ว มาทันเข้าแล้ว ทำให้ข้าพเจ้าล้มลงแล้ว มัน กัดอวัยวะสูงของข้าพเจ้า แผลนั้นก็เหวอะหวะ และเกิดคันขึ้น ข้าพเจ้า ไม่ได้ความสบายตลอดกาลทั้งปวง ท่านคงสามารถกำจัดความคันนี้ได้ ข้าพเจ้าวิงวอนแล้ว ขอท่านได้โปรดกระทำประโยชน์ให้แก่ข้าพเจ้าผู้เป็น พราหมณ์เถิด.

[๑๑] แผลของท่านลึก มีสีแดง ไม่เน่าเปื่อย มีกลิ่นเหม็น และเป็นแผล ใหญ่ เราจะประกอบกระสายยาหน่อยหนึ่งให้ท่าน ตามที่ท่านจะพึงมี ความสุขอย่างยิ่ง.

[๑๒] ดูกรท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ การประกอบมนต์ก็ดี การประกอบ กระสายยาก็ดี โอสถก็ดี ย่อมแก้ไม่ได้ ขอท่านจงเอาองคชาตอันอ่อน

นุ่มของท่านเสียดสีกำจัดความคัน ตามที่ข้าพเจ้าจะพึงมีความสุขอย่างยิ่งเถิด.

[๑๓] อาศรมของท่านอยู่ทางทิศไหนแต่ที่นี้หนอ ท่านย่อมรื่นรมย์อยู่ในป่าแลหรือ มูลผลาหารของท่านมีเพียงพอแลหรือ สัตว์ร้ายไม่เบียดเบียนท่านแลหรือ.

[๑๔] แม่น้ำชื่อเขมาย่อมปรากฏแต่ป่าหิมพานต์ ในทิศเหนือตรงไปแต่ที่นี้ อาศรมอันน่ารื่นรมย์ของข้าพเจ้าอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำนั้น ท่านควรไปดูอาศรมของข้าพเจ้าบ้าง ต้นมะม่วง ต้นรัง ต้นหมากเม่า ต้นหว้า ต้นราชพฤกษ์ ต้นแคฝอย มีดอกบานสะพรั่ง ท่านควรไปดูอาศรมของข้าพเจ้า ซึ่งมีกินนรขับร้องอยู่โดยรอบ ต้นตาลมูลมัน ผลไม้ที่อาศรมของเรานั้น มีผลประกอบด้วยสีและกลิ่น ท่านควรไปดูอาศรมของข้าพเจ้า อันประกอบด้วยภูมิภาคสวยงามนั้นบ้าง ผลไม้ เหง้าไม้ ที่อาศรมของข้าพเจ้ามีมาก ประกอบด้วยสี กลิ่น และรส พวกพรานย่อมมาสู่ประเทศนั้น อย่าได้มาลักมูลผลาหารไปจากอาศรมของข้าพเจ้านั้นเลย.

[๑๕] บิดาของเราแสวงหามูลผลาหาร จะกลับมาในเย็นวันนี้ เราทั้งสองจะไปสู่อาศรมนั้น ต่อเมื่อบิดากลับมาจากการแสวงหามูลผลาหาร.

[๑๖] พราหมณ์ ฤาษี และราชฤาษี ผู้มีรูปสวยเหล่าอื่นเป็นอันมาก ย่อมอยู่ใกล้ทาง โดยลำดับ ท่านพึงถามถึงอาศรมของข้าพเจ้ากะท่านพวกนั้นเถิด ท่านพวกนั้นจะพาท่านไปในสำนักของข้าพเจ้า.

[๑๗] ฟืนเจ้าก็ไม่หัก น้ำเจ้าก็ไม่ตัก แม้ไฟเจ้าก็ไม่ติด เจ้าอ่อนใจ ซบเซาอยู่ทำไมหนอ ดูกรเจ้าผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อก่อนฟืนเจ้าก็หัก ไฟเจ้าก็ติด แม้ไฟสำหรับผิงเจ้าก็จัดไว้ ตั่งเจ้าก็ตั้ง น้ำเจ้าก็ตักไว้ให้เรา วันอื่นๆ เจ้าเป็นผู้ประเสริฐดีอยู่ วันนี้เจ้าไม่หักฟืน ไม่ตักน้ำ ไม่ติดไฟ ไม่จัดเครื่องบริโภคไว้ ไม่ทักทายเรา ของอะไรของเจ้าหายไปหรือ หรือว่าเจ้ามีทุกข์ในใจอะไร.

[๑๘] ชฎิลผู้ประพฤติพรหมจรรย์มาในอาศรมนี้ มีรูปร่างน่าดู น่าชม เอวเล็กเอวบาง ไม่สูงนัก ไม่ต่ำนัก รัศมีสวยงาม มีศรีษะปกคลุมด้วยผมอัน

ดำเป็นเงางาม ไม่มีหนวด บวชไม่นาน มีเครื่องประดับเป็นรูปเชิงบาตร อยู่ที่คอ มีปุ่มสองปุ่มงามเปล่งปลั่งดังก้อนทองคำ เกิดดีแล้วที่อก หน้า ของชฎิลนั้นน่าดูยิ่งนัก มีกันเจียกจอนห้อยอยู่ที่หูทั้งสองข้าง กันเจียก เหล่านั้นย่อมแวววาว เมื่อชฎิลนั้นเดินไปมาสายพันชฎาก็งามแพรวพราว เครื่องประดับเหล่าอื่นอีกสี่อย่างของชฎิลนั้น มีสีเขียว เหลือง แดง และขาว เมื่อชฎิลนั้นเดินไปมา เครื่องประดับเหล่านั้นย่อมดังกริ่งกร่าง เหมือนฝูงนกติริฏิร้องในเวลาฝนตก ฉะนั้น ชฎิลนั้นไม่ได้คาดเครื่อง รัดเอวที่ทำด้วยหญ้าปล้อง ไม่ได้นุ่งผ้าที่ทำด้วยเปลือกไม้ เหมือนของ พวกเรา ผ้าเหล่านั้นพันอยู่ที่ระหว่างแข้งงามโชติช่วง ปลิวสะบัดดังสาย ฟ้าแลบอยู่ในอากาศ ข้าแต่ท่านพ่อ ชฎิลนั้นมีผลไม้ไม่สุก ไม่มีขั้วติด อยู่ที่สะเอวภายใต้นาภี ไม่กระทบกัน กระดกเล่นอยู่เป็นนิตย์ อนึ่ง ชฎิลนั้นมีชฎาน่าดูยิ่งนัก มีปลายงอนมากกว่าร้อย มีกลิ่นหอม มีศีรษะ อันแบ่งด้วยดีเป็นสองส่วน โอ ขอให้ชฎาของเราจงเป็นเช่นนั้นเถิดหนอ และในคราวใด ชฎิลนั้นขยายชฎาอันประกอบด้วยสี และกลิ่นในคราว นั้น อาศรมก็หอมฟุ้งไปเหมือนดอกอุบลเขียวที่ถูกลมรำเพยพัด ฉะนั้น ผิวพรรณของชฎิลนั้นน่าดูยิ่งนัก ไม่เป็นเช่นกับผิวพรรณที่กายของข้าพเจ้า ผิวกายของชฎิลนั้นถูกลมรำเพยพัดแล้ว ย่อมหอมฟุ้งไป ดุจป่าไม้ อัน มีดอกบานในฤดูร้อน ฉะนั้น ชฎิลนั้นตีผลไม้อันวิจิตรงามน่าดูลงบน พื้นดิน และผลไม้ที่ขว้างไปแล้วย่อมกลับมาสู่มือของเขาอีก ข้าแต่ท่านพ่อ ผลไม้นั้นชื่อผลอะไรหนอ อนึ่ง ฟันของชฎิลนั้นน่าดูยิ่งนัก ขาวสะอาด เรียบเสมอกันดังสังข์อันขัดดีแล้ว เมื่อชฎิลเปิดปากอยู่ย่อมยังใจให้ผ่อง ใส ชฎิลนั้นไม่ได้เคี้ยวผักด้วยฟันเหล่านั้นเป็นแน่ คำพูดของเขาไม่ หยาบคาย ไม่เคลื่อนคลาด ไพเราะ อ่อนหวาน ตรง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่คลอน แคลน เสียงของเขาเป็นเครื่องฟูใจจับใจดังเสียงนกการเวก นำใจของ ข้าพเจ้าให้กำหนัดยิ่งนัก เสียงของเขาหยดย้อย เป็นถ้อยคำไม่สะบัด สะบิ้ง ไม่ประกอบด้วยเสียงพึมพำ ข้าพเจ้าปรารถนาจะได้เห็นเขาอีก เพราะชฎิลนั้นเป็นมิตรของข้าพเจ้ามาก่อน แผลที่ต่อสนิทดีเกลี้ยงเกลา

ในที่ทั้งปวง ใหญ่ เกิดดีแล้ว คล้ายกับกลีบบัว ชฎิลนั้นให้ข้าพเจ้าคร่อมตรงแผลนั้น แหวกขาเอาแข้งบีบไว้รัศมีซ่านออกจากกายของชฎิลนั้นย่อมเปล่งปลั่งสว่างไสวรุ่งเรือง ดังสายฟ้าอันแลบแปลบปลาบอยู่ในอากาศ ฉะนั้น อนึ่ง แขนทั้งสองของชฎิลนั้นอ่อนนุ่ม มีขนเหมือนขนดอกอัญชัน แม้มือทั้งสองของชฎิลนั้นก็ประกอบด้วยนิ้วมืออันเรียววิจิตรงดงาม ชฎิลนั้นมีอวัยวะไม่ระคาย มีขนไม่ยาว เล็บยาว ปลายเป็นสีแดง ชฎิลนั้นมีรูปงาม กอดรัดข้าพเจ้าด้วยแขนทั้งสองอันอ่อนนุ่มบำเรอให้รื่นรมย์ ข้าแต่ท่านพ่อ มือทั้งสองของชฎิลนั้นอ่อนนุ่มคล้ายสำลี งามเปล่งปลั่งพื้นฝ่ามือเกลี้ยงเกลาเหมือนแว่นทอง ชฎิลนั้นกอดรัดข้าพเจ้าด้วยมือทั้งสองนั้นแล้ว ไปจากที่นี้ ย่อมทำให้ข้าพเจ้าเร่าร้อนด้วยสัมผัสนั้น ชฎิลนั้นมิได้นำหาบมา มิได้หักฟืนเอง มิได้ฟันต้นไม้ด้วยขวาน แม้มือทั้งสองของชฎิลนั้นก็ไม่มีความกระด้าง หมีได้กัดชฎิลนั้นเป็นแผล เธอจึงกล่าวกะข้าพเจ้าว่า ขอท่านช่วยทำให้ข้าพเจ้ามีความสุขเถิด ข้าพเจ้าจึงช่วยทำให้เธอมีความสุข และความสุขก็เกิดมีแก่ข้าพเจ้าด้วย ข้าแต่ท่านผู้เป็นพรหม เธอได้บอกข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้ามีความสุขแล้ว ก็ที่อันปูลาดด้วยใบเถาย่างทรายของท่านนี้กระจุยกระจายแล้ว เพราะข้าพเจ้าและชฎิลนั้น เราทั้งสองเหน็ดเหนื่อยแล้ว ก็รื่นรมย์กันในน้ำ แล้วเข้าสู่กุฎีอันมุงบังด้วยใบไม้บ่อยๆ ข้าแต่ท่านพ่อ วันนี้มนต์ทั้งหลายย่อมไม่แจ่มแจ้งแก่ข้าพเจ้าเลย การบูชาไฟข้าพเจ้าไม่ชอบใจเลย แม้การบูชายัญ ในที่นั้นข้าพเจ้าก็ไม่ชอบใจ ตราบใดที่ข้าพเจ้ายังมิได้พบเห็นชฎิล ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ข้าพเจ้าจะไม่บริโภคมูลผลาหารของท่านพ่อเลย ข้าแต่ท่านพ่อ แม้ท่านพ่อย่อมรู้เป็นแน่แท้ว่าชฎิลผู้ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ทิศใด ขอท่านพ่อจงพาข้าพเจ้าไปให้ถึงทิศนั้น โดยเร็วเถิด ข้าพเจ้าอย่าได้ตายเสียในอาศรมของท่านเลย ข้าแต่ท่านพ่อ ข้าพเจ้าได้ฟังถึงป่าไม้อันวิจิตรมีดอกบาน กึกก้องไปด้วยเสียงนกร้อง มีฝูงนกอาศัยอยู่ ขอท่านพ่อช่วยพาข้าพเจ้าไปให้ถึงป่าไม้นั้นโดยเร็วเถิด ข้าพเจ้าจะต้องละชีวิตเสียก่อนในอาศรมของท่านพ่อเป็นแน่.

[๑៩] เราไม่ควรให้เจ้าผู้ยังเป็นเด็กเช่นนี้ ถึงความกระสันในป่าเป็นโชติรส ที่หมู่คนธรรพ์และเทพอัปสรส้องเสพเป็นที่อยู่อาศัยแห่งฤาษีทั้งหลาย ในกาลก่อน พวกมิตรย่อมมีบ้างไม่มีบ้าง ชนทั้งหลายย่อมทำความรักในพวกญาติและพวกมิตร กุมารใดย่อมไม่รู้ว่า เราเป็นผู้มาแต่ไหน กุมารนี้เป็นผู้ลามก อยู่ในกลางวันเพราะเหตุอะไร มิตรสหายย่อมสนิทกันบ่อยๆ เพราะความอยู่ร่วมกัน มิตรนั้นนั่นแหละย่อมเสื่อมไป เพราะความไม่อยู่ร่วมของบุรุษที่ไม่สมาคม ถ้าเจ้าได้เห็นพรหมจารีได้พูดกับพรหมจารี เจ้าจักละคุณคือตปธรรมนี้เร็วไว ดุจข้าวกล้าที่สมบูรณ์แล้วเสียไปเพราะน้ำมาก ฉะนั้น หากเจ้าได้เห็นพรหมจารีอีก ได้พูดกับพรหมจารีอีก เจ้าจักละสมณเดชนี้เร็วไว ดุจข้าวกล้าที่สมบูรณ์แล้วเสียไปเพราะน้ำมาก ฉะนั้น ดูกรลูกรัก พวกยักษ์นั้นย่อมเที่ยวไปในมนุษยโลกโดยรูปแปลก ๆ นรชนผู้มีปัญญาไม่พึงคบพวกยักษ์นั้น พรหมจารีย่อมฉิบหายไป เพราะความเกาะเกี่ยวกัน.

จบ นฬินิกาชาดกที่ ๑

## ๒. อุมมาทันตีชาดก

เสนาบดีถวายนางอุมมาทันตีแด่พระราชา

[๒๐] ดูกรนายสุนันทสารถี นี่เรือนของใครหนอล้อมด้วยกำแพงสีเหลือง ใครหนอปรากฏอยู่ในที่ไกล เหมือนเปลวไฟอันลุกโพลงอยู่บนเวหาส และเหมือนเปลวไฟบนยอดภูเขา ฉะนั้น ดูกรนายสุนันทสารถี หญิงคนนี้เป็นธิดาของใครหนอ เป็นลูกสะใภ้หรือเป็นภรรยาของใคร ไม่มีผู้หวงแหนหรือผัวของนางมีหรือไม่ เราถามแล้วขอท่านจงบอกแก่เราโดยเร็ว.

[๒๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชานิกร ก็ข้าพระองค์ย่อมรู้จักหญิงนั้นพร้อมทั้งมารดา บิดา และสามีของนาง ข้าแต่พระจอมภูมิบาล บุรุษนั้นเป็นผู้ไม่ประมาทในประโยชน์ของพระองค์ทั้งกลางคืนกลางวัน สามีของนางเป็นผู้มีอิทธิพลกว้างขวางและมั่งคั่ง ทั้งเป็นอำมาตย์คนหนึ่งของพระองค์

ข้าแต่พระราชา หญิงนั้นเป็นภรรยาของอภิปารกเสนาบดี มีชื่อว่าอุมมาทันตี พระเจ้าข้า.

[๒๒] ดูกรท่านผู้เจริญๆ ชื่อที่มารดาและบิดาตั้งให้หญิงนี้ เป็นชื่อเหมาะสมดีจริงอย่างนั้นเมื่อนางมองดูเรา ย่อมทำให้เราหลงใหลคล้ายคนบ้า.

[๒๓] ในคืนเดือนเพ็ญ นางผู้มีนัยน์ตาชะม้ายคล้ายเนื้อทราย ร่างกายมีสีเหมือนดอกปุณฑริกนั่งอยู่ใกล้หน้าต่าง ในคืนนั้น เราได้เห็นนางนุ่งห่มผ้าสีแดงเหมือนเท้านกพิราบ สำคัญว่าพระจันทร์ขึ้นสองดวง คราวใด นางมีหน้ากว้าง ขาวสะอาด ประเล้าประโลมอยู่ด้วยอาการอันงดงาม ชะม้อยชะม้ายชำเลืองดูเรา ดังจะปล้นเอาดวงใจของเราไปเสียเลย เหมือนนางกินนรเกิดบนภูเขาในป่า ฉะนั้น ก็คราวนั้นนางผู้พริ้งเพรา มีตัวเป็นสีทองสวมกุณฑลแก้วมณี ผ้านุ่งผ้าห่มท่อนเดียวชำเลืองดูเราประดุจนางเนื้อทรายมองดูนายพราน ฉะนั้น เมื่อไรหนอ นางผู้มีเล็บแดง มีขนงาม มีแขนนุ่มนิ่มลูบไล้ด้วยแก่นจันทน์ มีนิ้วมือกลมเกลี้ยง มีกระบวนชดช้อยงามตั้งแต่ศีรษะจักได้ยั่วยวนเรา เมื่อไรหนอ ธิดาของท่านเศรษฐีติรีวัจฉะผู้มีทับทรวงอันกระทำด้วยข่ายทอง เอวกลมจักกอดรัดเราด้วยแขนทั้งสองอันนุ่มนิ่ม ประดุจเถาย่านทรายรวบรัดต้นไม้ที่เกิดในป่าใหญ่ ฉะนั้น เมื่อไรหนอ นางผู้มีผิวงามแดงดังน้ำครั่ง มีถันเป็นปริมณฑลดังฟองน้ำ มีอวัยวะฉาบด้วยผิวหนังเปล่งปลั่งดังดอกปุณฑริก จัดจรดปากด้วยปากกะเรา เหมือนดังนักเลงสุราจรดจอกสุราให้แก่นักเลงสุรา ฉะนั้น ในกาลใด เราได้เห็นนางผู้มีร่างกายทุกส่วนอันน่ารื่นรมย์ใจยืนอยู่ ในกาลนั้น เราไม่รู้สึกอะไรๆ แก่จิตของตนเลย เราได้เห็นนางอุมมาทันตีผู้สวมสอดกุณฑลมณีแล้ว นอนไม่หลับทั้งกลางวันและกลางคืน เหมือนแพ้ข้าศึกมาตั้งพันครั้ง ถ้าท้าวสักกะพึงประทานพรให้แก่เรา ขอให้เราพึงได้พรนั้นเถิด อภิปารกเสนาบดีพึงรื่นรมย์อยู่กับนางอุมมาทันตีคืนหนึ่งหรือสองคืน ต่อจากนั้นพระเจ้าสีวิราชพึงได้รื่นรมย์บ้าง.

[๒๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นภูตบดี เมื่อข้าพระองค์นมัสการเทวดาทั้งหลายอยู่เทวดามาบอกเนื้อความนี้แก่ข้าพระองค์ว่า พระทัยของพระราชาใฝ่ฝันใน

นางอุมมาทันตี ข้าพระองค์ขอถวายนางแด่พระองค์ ขอพระองค์จงให้
นางบำเรอเถิด ฯ

[๒๕] ก็เราพึงพรากเสียจากบุญและไม่เป็นเทวดา อนึ่ง คนพึงรู้ความชั่วของเรานี้ และเมื่อท่านให้นางอุมมาทันตีภรรยาที่รักแล้วไม่เห็นนาง ความแค้นใจอย่างร้ายแรงจะพึงมีแก่ท่าน.

[๒๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชานิกร ประชาชนแม้ทั้งสิ้นนอกจากข้าพระบาทและพระองค์ ไม่พึงรู้กรรมที่ทำกัน ข้าพระบาทยอมถวายนางอุมมาทันตีแก่พระองค์ พระองค์จงทรงอภิรมย์อยู่กับนางเต็มพระหฤทัยปรารถนาแล้ว จงทรงสลัดเสีย.

[๒๗] มนุษย์ใดผู้กระทำกรรมอันลามก มนุษย์นั้นย่อมสำคัญว่าคนอื่นไม่รู้การกระทำนี้ เพราะว่านรชนเหล่าใดประกอบแล้วบนพื้นปฐพี นรชนเหล่านั้นย่อมเห็นการกระทำนี้ คนอื่นใครเล่าในแผ่นดินนี้ทั้งโลกพึงเชื่อท่านหรือว่า นางอุมมาทันตีไม่เป็นที่รักแห่งเรา เมื่อท่านให้นางอุมมาทันตีภรรยายอดรักแล้ว ไม่เห็นนางภายหลัง ความคับแค้นใจอย่างร้ายแรงจะพึงมีแก่ท่าน.

[๒๘] ข้าแต่พระจอมประชาชน นางอุมมาทันตีนั้นเป็นที่รักของข้าพระบาทโดยแท้ ข้าแต่พระภูมิบาล นางไม่เป็นที่รักของข้าพระบาทก็หาไม่ ขอความเจริญจงมีแด่พระองค์ เชิญพระองค์เสด็จไปหานางอุมมาทันตีเถิด เหมือนดังราชสีห์เข้าสู่ถ้ำสิลา ฉะนั้น.

[๒๙] นักปราชญ์ทั้งหลายถูกความทุกข์ของตนบีบคั้นแล้ว ย่อมไม่ละกรรมที่มีผลเป็นสุข แม้จะเป็นผู้หลงมัวเมาด้วยความสุข ก็ย่อมไม่ประพฤติบาปกรรม.

[๓๐] ก็พระองค์เป็นทั้งพระมารดาพระบิดา เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นเจ้านาย เป็นผู้พอกเลี้ยง และเป็นเทวดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์พร้อมด้วยบุตรและภรรยาเป็นทาสของพระองค์ ขอพระองค์ทรงบริโภคกามตามความสุขเถิด.

[๓๑] ผู้ใดย่อมทำบาปด้วยความสำคัญว่า เราเป็นผู้ยิ่งใหญ่ และครั้นกระทำแล้วก็ไม่สะดุ้งกลัวต่อชนเหล่าอื่น ผู้นั้นย่อมไม่เป็นอยู่ตลอดอายุยืนยาวเพราะกรรมนั้น แม้เทวดาก็มองดูผู้นั้นด้วยนัยน์ตาอันเหยียดหยาม.

[๓๒] ชนเหล่าใดตั้งอยู่ในธรรม ย่อมรับทานที่เป็นของผู้อื่นอันเจ้าของมอบให้แล้ว ชนเหล่านั้นเป็นผู้รับด้วย เป็นผู้ให้ในทานนั้นด้อย ได้ชื่อว่าทำกรรมอันมีผลเป็นสุขในเพราะทานนั้นแท้จริง.

[๓๓] คนอื่นใครเล่าในแผ่นดินทั้งโลก จะพึงเชื่อท่านหรือว่า นางอุมมาทันตีไม่เป็นที่รักของเรา เมื่อท่านให้นางอุมมาทันตีภรรยายอดรักแล้ว ไม่เห็นนางภายหลัง ความคับแค้นใจอย่างร้ายแรงจะพึงมีแก่ท่าน.

[๓๔] ข้าแต่พระจอมประชาชน นางอุมมาทันตีนั้นเป็นที่รักของข้าพระบาทโดยแท้ ข้าแต่พระภูมิบาล นางไม่เป็นที่รักของข้าพระบาทก็หาไม่ข้าพระบาทยอมถวายนางอุมมาทันตีแก่พระองค์ พระองค์จงทรงอภิรมย์อยู่กับนางเต็มพระหฤทัยปรารถนาแล้ว จงทรงสลัดเสีย.

[๓๕] ผู้ใดก่อทุกข์ให้แก่ผู้อื่นด้วยทุกข์ของตน หรือก่อความสุขของตนด้วยความสุขของผู้อื่น ผู้ใดรู้อย่างนี้ว่า ความสุขและความทุกข์ของเรานี้ก็เหมือนของผู้อื่น ผู้นั้นชื่อว่ารู้ธรรม ฯ

[๓๖] คนอื่นใครเล่าในแผ่นดินทั้งโลก จะพึงเชื่อท่านหรือว่านางอุมมาทันตีไม่เป็นที่รักของเรา เมื่อท่านให้นางอุมมาทันตีภรรยายอดรักแล้ว ไม่เห็นนางภายหลัง ความคับแค้นใจอย่างร้ายแรงจะพึงมีแก่ท่าน

[๓๗] ข้าแต่พระองค์ผู้จอมประชาชน พระองค์ย่อมทรงทราบว่า นางอุมมาทันตีนี้เป็นที่รักของข้าพระบาท ข้าแต่พระจอมภูมิบาล นางนั้นไม่เป็นที่รักของข้าพระบาทก็หาไม่ ข้าพระบาทขอถวายสิ่งอันเป็นที่รักแก่พระองค์ด้วยสิ่งอันเป็นที่รัก ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ผู้ให้สิ่งอันเป็นที่รักย่อมได้สิ่งอันเป็นที่รัก.

[๓๘] เรานั้นจักฆ่าตนอันมีกามเป็นเหตุโดยแท้ เราไม่อาจฆ่าธรรมด้วยอธรรมได้เลย.

[๓๙] ข้าแต่พระจอมประชาชน ผู้แกล้วกล้ากว่านรชน ผู้ประเสริฐ ถ้าพระองค์ไม่ต้องพระประสงค์นางอุมมาทันตี ผู้เป็นของข้าพระบาทไซร้ ข้าพระบาทจะสละนางในท่ามกลางชนทั้งปวง พระองค์พึงรับสั่งให้นำนางผู้พ้นจากข้าพระบาทแล้วมาจากที่นั้นเถิด พระเจ้าข้า.

[๔๐] ดูกรอภิปารกเสนาบดีผู้กระทำประโยชน์ ถ้าท่านจะสละนางอุมมาทันตีผู้หาประโยชน์มิได้ เพื่อสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์แก่ท่าน ความค่อนว่าอย่างใหญ่หลวงจะพึงมีแก่ท่าน อนึ่ง แม้การใส่ร้ายในพระนครก็จะพึงมีแก่ท่าน.

[๔๑] ข้าแต่พระจอมภูมิบาล ข้าพระบาทจักอดกลั้นความค่อนว่าคำนินทา คำสรรเสริญ และคำติเตียนทั้งหมด ความค่อนว่าเป็นต้นนั้นจงตกอยู่แก่ข้าพระบาท ข้าแต่พระจอมแห่งชนชาวสีพี ขอพระองค์ทรงบริโภคกามตามความสำราญเถิด ผู้ใดไม่ถือเอาความนินทา ความสรรเสริญ ความติเตียน และแม้การบูชา สิริและปัญญาย่อมปราศไปจากผู้นั้น เหมือนดังน้ำฝนปราศไปจากดอน ฉะนั้น ข้าพระบาทจักยอมรับความทุกข์ความสุข สิ่งที่ล่วงธรรมดาและความคับแค้นใจทั้งหมดเพราะเหตุแห่งการสละนี้ด้วยอก เหมือนดังแผ่นดินรองรับสิ่งของทั้งของคนมั่นคงและคนสะดุ้งฉะนั้น.

[๔๒] เราไม่ปรารถนาสิ่งที่ล่วงธรรมดา ความคับแค้นใจและความทุกข์ของชนเหล่าอื่น เราแม้ผู้เดียวจักเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม ไม่ยังประโยชน์หน่อยหนึ่งให้เสื่อม ข้ามภาระนี้ไป.

[๔๓] ข้าแต่จอมประชาชน บุญกรรมย่อมให้เข้าถึงสวรรค์ พระองค์อย่าได้ทรงทำอันตรายแก่ข้าพระบาทเสียเลย ข้าพระบาทมีใจเลื่อมใสขอถวายนางอุมมาทันตีแด่พระองค์ ดังพระราชาทรงประทานทรัพย์สำหรับบูชายัญแก่พราหมณ์ทั้งหลาย ฉะนั้น.

[๔๔] ท่านเป็นผู้เกื้อกูลแก่เราในการกระทำประโยชน์แน่แท้ นางอุมมาทันตีและท่านเป็นสหายของเรา เทวดาและพรหมทั้งหมดเห็นความชั่วอันเป็นไปในภายหน้า พึงติเตียนได้

[๔๕] ข้าแต่พระเจ้าสีวิราช ชาวนิคมและชาวชนบททั้งหมด ไม่พึงคัดค้านกรรมอันเป็นธรรมนั้นเลย ข้าพระบาทขอถวายนางอุมมาทันตีแก่พระองค์ พระองค์จงทรงอภิรมย์อยู่กับนางเต็มพระหฤทัยปรารถนาแล้ว จงทรงสลัดเสีย.

[๔๖] ท่านเป็นผู้เกื้อกูลแก่เราในการทำประโยชน์แน่แท้ นางอุมมาทันตีและท่านเป็นสหายของเรา ธรรมของสัตบุรุษที่ประกาศดีแล้ว ยากที่จะละได้ เหมือนเขตแดนของสมุทรฉะนั้น.

[๔๗] ข้าแต่พระราชา พระองค์เป็นผู้ควรของคำนับของข้าพระองค์ เป็นผู้หวังประโยชน์เกื้อกูล เป็นผู้ทรงไว้ เป็นผู้ประทานความสุข และทรงรักษาความปรารถนาไว้ ยัญที่บูชาในพระองค์ย่อมมีผลมาก ขอพระองค์ทรงรับนางอุมมาทันตีตามความปรารถนาของข้าพระองค์เถิด.

[๔๘] ดูกรอภิปรารกเสนาบดีผู้เป็นบุตรแห่งท่านผู้กระทำประโยชน์ ท่านได้ประพฤติแล้วซึ่งธรรมทั้งปวงแก่เราโดยแท้ นอกจากท่าน มนุษย์อื่นใครเล่าหนอจักเป็นผู้กระทำความสวัสดีในเวลาอรุณขึ้น ในชีวโลกนี้.

[๔๙] พระองค์เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้เยี่ยม พระองค์ทรงดำเนินโดยธรรม ทรงรู้แจ้งธรรม มีพระปัญญาดี ขอพระองค์ผู้อันธรรมคุ้มครองแล้วจงทรงพระชนม์ยั่งยืนนาน ข้าแต่พระองค์ผู้รักษาธรรม ขอพระองค์โปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์เถิด.

[๕๐] ดูกรอภิปารกเสนาบดี เชิญท่านฟังคำของเราเถิด เราจักแสดงธรรมที่สัตบุรุษส้องเสพแก่ท่าน พระราชาชอบใจธรรมจึงจะดีงาม นรชนผู้มีความรู้รอบจึงจะดีงาม ความไม่ประทุษร้ายต่อมิตรเป็นความดี การไม่กระทำบาปเป็นสุข มนุษย์ทั้งหลายพึงอยู่เป็นสุข ในแว่นแคว้นของพระราชาผู้ไม่ทรงกริ้วโกรธ ทรงตั้งอยู่ในธรรม เหมือนเรือนของตนอันมีร่มเงาเย็นฉะนั้น เราย่อมไม่ชอบใจกรรมที่ทำด้วยความไม่พิจารณาอันเป็นกรรมไม่ดีนั้นเลย แม้พระราชาเหล่าใดทรงทราบแล้วไม่ทรงทำเอง เราชอบใจกรรมของพระราชาเหล่านั้น ขอท่านจงฟังอุปมาของเราต่อไปนี้ ถ้าเมื่อฝูงโคว่ายข้ามฟากไปอยู่ โคผู้นำฝูงว่ายไปคด โคทั้งหมดนั้นก็ว่ายไป

คด ในเมื่อโคนำฝูงว่ายคด ฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น ผู้ใดได้รับยกย่อง ว่าเป็นผู้ประเสริฐ ถ้าผู้นั้นประพฤติอธรรมจะป่วยกล่าวไปไยถึงประชาชน นอกนี้ รัฐทั้งหมดย่อมอยู่เป็นทุกข์ ถ้าพระราชาไม่ทรงตั้งอยู่ในธรรม เมื่อฝูงโคว่ายข้ามไปอยู่ ถ้าโคผู้นำฝูงว่ายไปตรง โคทั้งหมดนั้นก็ว่ายไป ตรง ในเมื่อโคนำฝูงว่ายไปตรง ฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น ผู้ใดได้รับ ยกย่องว่าเป็นผู้ประเสริฐ ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรม จะป่วยกล่าวไปไยถึง ประชาชนนอกนี้ รัฐทั้งหมดย่อมอยู่เป็นสุข ถ้าพระราชาทรงตั้งอยู่ใน ธรรม ดูกรอภิปารกเสนาบดี เราไม่พึงปรารถนาเพื่อความเป็นเทวดา และเพื่อครอบครองแผ่นดินทั้งหมดนี้ โดยอธรรม รัตนะอย่างใดอย่าง หนึ่งคือ โค ทาส เงิน ผ้า และจันทน์เทศ มีอยู่ในมนุษย์นี้ เราจะไม่ ประพฤติผิดธรรมเพราะความปรารถนารัตนะเหล่านั้น บุคคลไม่พึงประ พฤติผิดธรรมเพราะเหตุแห่งสมบัตินั้น เป็นต้นว่า ม้า หญิง แก้วมณี หรือแม้พระจันทร์และพระอาทิตย์ที่รักษาอยู่ เราเป็นผู้องอาจ เกิดใน ท่ามกลางแห่งชาวสีพีทั้งหลาย ฉะนั้น เราจะไม่ประพฤติผิดธรรมเพราะ เหตุแห่งสมบัตินั้น เราจะเป็นผู้นำ จะเป็นผู้เกื้อกูล เป็นผู้เฟื่องฟูปกครอง แว่นแคว้น จักเป็นผู้เคารพธรรม ของชาวสีพี จะเป็นผู้คิดค้นซึ่ง ธรรม เพราะฉะนั้น เราจะไม่เป็นไปในอำนาจแห่งจิตของตน

[๕๑] ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระองค์ทรงประพฤติธรรมอันไม่มีความฉิบหาย เป็นแดนเกษมอยู่เป็นนิจแน่แท้ พระองค์จักดำรงราชสมบัติอยู่ยั่งยืน นาน เพราะพระปัญญาของพระองค์เป็นเช่นนั้น พระองค์ไม่ทรงประมาท ธรรมใด ข้าพระองค์ขออนุโมทนาธรรมนั้นของพระองค์ กษัตริย์ผู้เป็น อิสระทรงประมาทธรรมแล้ว ย่อมเคลื่อนจากรัฐ ข้าแต่พระมหากษัตริย์ ขัตติยราช ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในพระชนนีและพระชนก ครั้นทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้วจักเสด็จสู่สวรรค์ พระองค์จงทรง ประพฤติธรรมในพระราชบุตรและพระมเหสี ครั้นทรงประพฤติธรรม ในโลกนี้แล้วจักเสด็จสู่สวรรค์ ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในมิตร และอำมาตย์ ... ในราชพาหนะและทะแกล้วทหาร ... ในบ้านและนิคม ...

ในแว่นแคว้นและชนบท ... ในสมณะและพราหมณ์ ... ในเนื้อและนก ทั้งหลาย ... ครั้นพระองค์ทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้วจักเสด็จสู่สวรรค์ ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ขอพระองค์จงประพฤติธรรมเถิด เพราะว่าธรรม ที่ประพฤติแล้วย่อมนำสุขมาให้ ครั้นพระองค์ทรงประพฤติธรรมในโลก นี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์ ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ขอพระองค์จงทรง ประพฤติธรรมเถิด ด้วยว่าพระอินทร์ เทวดา พร้อมทั้งพรหม เป็นผู้ ถึงทิพยสถานเพราะธรรมที่ประพฤติแล้ว ข้าแต่พระราชา พระองค์อย่า ทรงประมาทธรรมเลย.

จบ อุมมาทันตีชาดกที่ ๒

๓. มหาโพธิชาดก

ว่าด้วยปฏิปทาของผู้นำ

[๕๒] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงรีบร้อนถือเอาไม้เท้า หนังเสือ ร่ม รองเท้า ไม้ขอ บาตร และผ้าพาด ท่านปรารถนาจะไป ยังทิศไหนหนอ.

[๕๓] ตลอด ๑๒ ปีที่อาตมภาพอยู่ในสำนักของมหาบพิตรนี้ อาตมภาพมิได้รู้ สึกถึงเสียงที่สุนัขเหลืองมันคำรามด้วยหูเลย ดูกรพระองค์ผู้เป็นใหญ่ เพราะมหาบพิตรพร้อมด้วยพระมเหสีปราศจากความเชื่อถือในเขา มาทรง เชื่อฟังอาตมภาพ มันจึงแยกเขี้ยวขาวเห่าอยู่ คล้ายกับว่าไม่เคยรู้จัก กัน ฉะนั้น.

[๕๔] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ โทษที่ข้าพเจ้าทำแล้วนั้น จริงตามที่ท่านกล่าว ข้าพเจ้า นี้ย่อมเลื่อมใสยิ่งนัก ขอท่านจงอยู่เถิด อย่าเพิ่งไปเสียเลย ท่านพราหมณ์.

[๕๕] เมื่อก่อนข้าวสุขขาวล้วน ภายหลังก็มีสิ่งอื่นเจือปน บัดนี้ แดงล้วน เวลานี้เป็นเวลาสมควรที่อาตมภาพจะหลีกไป อนึ่ง เมื่อก่อนอาสนะมี ในภายใน ต่อมามีในท่ามกลาง ต่อมามีข้างนอก ต่อมาก็จะถูกขับไล่ ออกจากพระราชนิเวศน์ อาตมภาพจะขอไปเสียเองละ บุคคลไม่ควร คบหาคนที่ปราศจากศรัทธา เหมือนบ่อที่ไม่มีน้ำ ฉะนั้น ถ้าแม้บุคคล

จะพึงขุดบ่อน้ำนั้น บ่อนั้นก็จะมีน้ำที่มีกลิ่นโคลนตม บุคคลควรคบคน ที่เลื่อมใสเท่านั้น ควรเว้นคนที่ไม่เลื่อมใส ควรเข้าไปนั่งใกล้คนที่ เลื่อมใส เหมือนคนผู้ต้องการน้ำเข้าไปหาห้วงน้ำ ฉะนั้น ควรคบคนผู้ คบด้วย ไม่ควรคบคนผู้ไม่คบด้วย ผู้ใดไม่คบคนผู้คบด้วย ผู้นั้นชื่อ ว่ามีธรรมของอสัตบุรุษ ผู้ใดไม่คบคนผู้คบด้วย ไม่ซ่องเสพคนผู้ซ่อง เสพด้วย ผู้นั้นแล เป็นมนุษย์ชั่วช้าที่สุด เหมือนลิง ฉะนั้น มิตร ทั้งหลายย่อมแหนงหน่ายกันด้วยเหตุ ๓ ประการนี้ คือ ด้วยการคลุกคลี กันเกินไป ๑ ด้วยการไม่ไปมาหากัน ๑ ด้วยการขอในเวลาไม่สมควร ๑ เพราะฉะนั้น บุคคลจึงไม่ควรไปมาหากันให้พร่ำเพรื่อนัก ไม่ควรเหิน ห่างไปให้เนิ่นนาน และควรขอสิ่งที่ควรขอตามเหตุกาลที่สมควร ด้วย อาการอย่างนี้ มิตรทั้งหลายจึงจะไม่แหนงหน่ายกัน คนที่รักกันย่อม ไม่เป็นที่รักกันได้เพราะการอยู่ร่วมกันนานเกินควร อาตมภาพมิได้เป็น ที่รักของมหาบพิตรมาก่อน เพราะฉะนั้น อาตมภาพจึงขอลาพระองค์ ไปก่อนละ.

[๕๖] ถ้าพระคุณเจ้าไม่รับอัญชลี ของสัตว์ผู้เป็นบริวารมาอ้อนวอนอยู่อย่างนี้ ไม่กระทำตามคำขอร้องของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าวิงวอนพระคุณเจ้า ขอ พระคุณเจ้าโปรดกลับมาเยี่ยมอีก.

[๕๗] ดูกรมหาบพิตรผู้ผดุงรัฐ ถ้าเมื่อเราทั้งหลายอยู่อย่างนี้ อันตรายจักไม่มี แม้ไฉนเราทั้งหลายพึงเห็นการล่วงไปแห่งวันและคืนของมหาบพิตรและ ของอาตมภาพ.

[๕๘] ถ้าถ้อยคำของท่านเป็นไปตามคติที่ดีและตามสุภาพ สัตว์กระทำกรรมที่ไม่ ควรทำบ้าง ที่ควรทำบ้าง เพราะความไม่ใคร่ในกรรมที่สัตว์กระทำ สัตว์ อะไรในโลกนี้จะเปื้อนด้วยบาปเล่า ถ้าเนื้อความแห่งภาษิตของท่านนั้น เป็นอรรถเป็นธรรมและเป็นถ้อยคำงาม ไม่ชั่วช้า ถ้าถ้อยคำของท่านเป็น ความจริง ลิงก็เป็นอันเราฆ่าดีแล้ว ถ้าท่านรู้ความผิดแห่งวาทะของตน ก็จะไม่พึงติเตียนเราเลย เพราะว่าวาทะของท่านเป็นเช่นนั้น.

[๕๙] ถ้าว่าพระเป็นเจ้าสร้างชีวิต สร้างฤทธิ์ สร้างความพินาศ สร้างกรรมดีและกรรมชั่ว ให้แก่โลกทั้งหมดไซร้ บุรุษผู้กระทำตามคำสั่งของพระเป็นเจ้าก็ย่อมทำบาปได้ พระเป็นเจ้าย่อมเปื้อนด้วยบาปนั้นเอง ถ้าเนื้อความแห่งภาษิตของท่านเป็นอรรถเป็นธรรม ... เพราะว่าวาทะท่านเป็นเช่นนั้น.

[๖๐] ถ้าสัตว์ย่อมเข้าถึงสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งกรรมที่กระทำไว้แล้วในปางก่อน กรรมเก่าที่กระทำไว้แล้ว เขาย่อมเปลื้องหนี้นั้นได้ ทางพ้นจากหนี้เก่ามีอยู่ ใครเล่าในโลกนี้จะเปื้อนด้วยบาป ถ้าเนื้อความแห่งภาษิตของท่าน เป็นอรรถเป็นธรรม ... เพราะว่าวาทะของท่านเป็นเช่นนั้น.

[๖๑] รูปของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมเป็นอยู่ได้เพราะอาศัยธาตุ ๔ เท่านั้น ก็รูปเกิดจากสิ่งใด ย่อมเข้าถึงในสิ่งนั้นอย่างเดิม ชีพย่อมเป็นอยู่ในโลกนี้เท่านั้น ละไปแล้วย่อมพินาศในโลกหน้า โลกนี้ขาดสูญ เมื่อโลกขาดสูญอยู่อย่างนี้ ชนเหล่าใดทั้งที่เป็นพาลทั้งที่เป็นบัณฑิต ชนเหล่านั้นย่อมขาดสูญทั้งหมด ใครเล่าในโลกนี้จะเปื้อนด้วยบาป ถ้าเนื้อความแห่งภาษิตของท่านเป็นอรรถเป็นธรรม ... เพราะว่าวาทะของท่านเป็นเช่นนั้น.

[๖๒] อาจารย์ทั้งหลายผู้มีวาทะว่า การฆ่ามารดาบิดา เป็นกิจที่ควรทำ ได้กล่าวไว้แล้วในโลก พวกคนพาลผู้สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต พึงฆ่ามารดาบิดา พึงฆ่าพี่ ฆ่าน้อง ฆ่าบุตร และภรรยา ถ้าประโยชน์เช่นนั้นพึงมี.

[๖๓] บุคคลพึงนั่งหรือนอนที่ร่มไม้ใด ไม่ควรหักกิ่งไม้นั้น เพราะว่าผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม ถ้าเมื่อมีความต้องการเกิดขึ้นก็ควรถอนไปแม้ทั้งราก แม้ประโยชน์ที่จะมีต่อเรามาก วานรเป็นอันเราฆ่าดีแล้ว ถ้าเนื้อความแห่งภาษิตของท่านเป็นอรรถเป็นธรรม ... เพราะวาทะของท่านเป็นเช่นนั้น.

[๖๔] บุรุษผู้มีวาทะว่าหาเหตุมิได้ ๑ ผู้มีวาทะว่าพระเจ้าสร้างโลก ๑ ผู้มีวาทะว่าสุขและทุกข์เกิดเพราะกรรมที่ทำมาก่อน ๑ ผู้มีวาทะว่าขาดสูญ ๑ คนที่มีวาทะว่าฆ่าบิดามารดาเป็นกิจที่ควรทำ ๑ ทั้ง ๕ คนนี้ เป็นอสัตบุรุษ เป็นคนพาล แต่มีความสำคัญว่าตนเป็นบัณฑิตในโลก คนเช่นนั้น

พึงกระทำบาปเองก็ได้ พึงชักชวนผู้อื่นให้กระทำก็ได้ ความคลุกคลีด้วยอสัตบุรุษมีทุกข์เป็นที่สุด มีผลเผ็ดร้อนเป็นกำไร.

[๖๕] ในปางก่อน นกยางตัวหนึ่งมีรูปเหมือนแกะ พวกแกะไม่รังเกียจ เข้าไปยังฝูงแกะ ฆ่าแกะทั้งตัวเมียตัวผู้ ครั้นฆ่าแล้ว ก็บินหนีไปด้วยอาการอย่างใด สมณพราหมณ์บางพวกก็มีอาการเหมือนอย่างนั้น กระทำการปิดบังตัว เที่ยวหลอกลวงมนุษย์ บางพวกประพฤติไม่กินอาหาร บางพวกนอนบนแผ่นดิน บางพวกทำกริยาขัดถูธุลีในตัว บางพวกตั้งความเพียรเดินกระโหย่ง บางพวกงดกินอาหารชั่วคราว บางพวกไม่ดื่มน้ำ เป็นผู้มีอาจาระเลวทราม เที่ยวพูดอวดว่าเป็นพระอรหันต์ คนเหล่านี้เป็นอสัตบุรุษ เป็นคนพาลแต่มีความสำคัญว่าตนเป็นบัณฑิต คนเช่นนั้นพึงกระทำบาปเองก็ได้ พึงชักชวนผู้อื่นให้กระทำก็ได้ ความคลุกคลีด้วยอสัตบุรุษมีทุกข์เป็นที่สุด มีผลเผ็ดร้อนเป็นกำไร พวกคนที่กล่าวว่าความเพียรไม่มี และพวกที่กล่าวหาเหตุติเตียนการกระทำของผู้อื่นบ้าง กล่าวสรรเสริญการกระทำของตนบ้าง และพูดเปล่าๆ บ้าง คนเหล่านี้เป็นอสัตบุรุษ เป็นคนพาล แต่มีความสำคัญตนว่า เป็นบัณฑิต คนเช่นนั้นพึงกระทำบาปเองก็ได้ พึงชักชวนให้ผู้อื่นกระทำก็ได้ ความคลุกคลีด้วยอสัตบุรุษมีทุกข์เป็นที่สุด มีผลเผ็ดร้อนอันเป็นกำไร ก็ถ้าความเพียรไม่พึงมี กรรมดีกรรมชั่วไม่มีไซร้ พระราชาก็จะไม่ทรงชุบเลี้ยงพวกช่างไม้ แม้นายช่างก็ไม่พึงกระทำยนต์ทั้งหลาย แต่เพราะความเพียรมีอยู่ กรรมดีกรรมชั่วมีอยู่ ฉะนั้น นายช่างพึงกระทำยนต์ทั้งหลาย พระราชาก็ทรงชุบเลี้ยงนายช่าง ถ้าฝนไม่ตก น้ำค้างไม่ตกตลอดร้อยปี โลกนี้ก็พึงขาดสูญ หมู่สัตว์ก็พึงพินาศ แต่เพราะฝนก็ตกและน้ำค้างก็ยังโปรยอยู่ ฉะนั้น ข้าวกล้าจึงสุกและเลี้ยงชาวเมืองให้ดำรงอยู่ได้นาน ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โคผู้นำฝูงไปคด เมื่อมีโคผู้นำฝูงไปคด โคทั้งหมดนี้ก็ย่อมไปคด ฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ผู้ใดได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม จะป่วยกล่าวไปไยถึงประชาชนนอกนี้ ชาวเมืองทั้งปวงย่อมอยู่เป็นทุกข์ ถ้าพระราชาไม่ทรงดำรง

อยู่ในธรรม ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โคผู้นำฝูงไปตรง เมื่อมีโคผู้นำฝูงไปตรง โคทั้งหมดนั้นก็ไปตรง ฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด ถ้าแม้ผู้นั้นประพฤติเป็นธรรม ไม่จำต้องกล่าวถึงประชาชนนอกนี้ ชาวเมืองทั้งปวงย่อมอยู่เป็นสุข ถ้าพระราชาทรงดำรงอยู่ในธรรม เมื่อต้นไม้ใหญ่มีผล ผู้ใดเก็บผลดิบมา ผู้นั้นย่อมไม่รู้รสแห่งผลไม้นั้น ทั้งพืชพันธุ์ แห่งต้นไม้นั้นก็ย่อมพินาศ รัฐเปรียบด้วยต้นไม้ใหญ่ พระราชาใดทรงปกครองโดยไม่เป็นธรรม พระราชานั้นย่อมไม่รู้จักรสแห่งรัฐนั้น และรัฐของพระราชานั้นก็ย่อมพินาศ เมื่อต้นไม้ใหญ่มีผล ผู้ใดเก็บเอาผลสุกๆ มา ผู้นั้นย่อมรู้รสแห่งผลไม้นั้น และพืชพันธุ์แห่งต้นไม้นั้นก็ไม่พินาศ รัฐเปรียบด้วยต้นไม้ใหญ่ พระราชาใดปกครองโดยธรรม พระราชานั้นย่อมทรงทราบรสแห่งรัฐนั้น และรัฐของพระราชานั้นก็ไม่พินาศ อนึ่ง ขัตติยราชพระองค์ใด ทรงปกครองชนบทโดยไม่เป็นธรรม ขัตติยราชพระองค์นั้นย่อมคลาดจากโอชะทั้งปวง อนึ่ง พระราชาพระองค์ใด ทรงเบียดเบียนชาวนิคมผู้ประกอบการซื้อขาย กระทำการถวายโอชะและพลีกรรม พระราชาพระองค์นั้นย่อมคลาดจากส่วนพระราชทรัพย์ พระราชาพระองค์ใด ทรงเบียดเบียนนายพรานผู้รู้เขตแห่งการประหารอย่างดี และเบียดเบียนทหารผู้กระทำความชอบในสงคราม เบียดเบียนอำมาตย์ผู้รุ่งเรือง พระราชาพระองค์นั้นย่อมคลาดจากพลนิกาย อนึ่ง กษัตริย์ผู้ไม่ประพฤติธรรม เบียดเบียนบรรพชิตผู้แสวงหาคุณ ผู้สำรวมประพฤติพรหมจรรย์ กษัตริย์พระองค์นั้นย่อมคลาดจากสวรรค์ อนึ่ง พระราชาผู้ไม่ดำรงอยู่ในธรรม ฆ่าพระชายาผู้ไม่ประทุษร้าย ย่อมได้ประสบเหตุแห่งทุกข์อย่างหนัก และย่อมผิดพลาดด้วยพระราชบุตรทั้งหลาย พระราชาพึงประพฤติธรรมในชาวชนบท ชาวนิคม พลนิกาย ไม่พึงเบียดเบียนบรรพชิต พึงประพฤติสม่ำเสมอในพระโอรสและพระชายา พระราชาผู้

เป็นภูมิบดีเช่นนั้น เป็นผู้ปกครองบ้านเมือง ไม่ทรงพิโรธ ย่อมทรงทำ
ให้ผู้อยู่ใกล้เคียงหวั่นไหว เหมือนพระอินทร์ผู้เป็นเจ้าแห่งอสูร ฉะนั้น.

จบ มหาโพธิชาดกที่ ๓

--------------

รวมชาดกในปัญญาสนิบาตนั้นมี ๓ ชาดก คือ

๑. นฬินิกาชาดก ๒. อุมมาทันตีชาดก ๓. มหาโพธิชาดก สุภกถาพระชินเจ้าตรัสแล้ว
เป็น ๓ ชาดก.

จบ ปัญญาสนิบาตชาดก.

------------

สัฏฐินิบาตชาดก

๑. โสณกชาดก

เรื่องพระราชาจะพระราชทานรางวัลแก่ผู้พบโสณกกุมาร

[๖๖] เราจะให้ทรัพย์ร้อยหนึ่งแก่ใครๆ ผู้ได้ยินข่าวแล้วมาบอกแก่เราใครพบโสณกะผู้สหายเคยเล่นมาด้วยกันแล้วบอกแก่เรา เราจะให้ทรัพย์พันหนึ่งแก่ผู้ที่พบโสณกะนั้น ลำดับนั้น มาณพน้อยมีผมห้าแหยมได้กราบทูลพระราชาว่า พระองค์จงทรงประทานทรัพย์ร้อยหนึ่ง แก่ข้าพระองค์ผู้ได้ยินข่าวแล้วมากราบทูล ข้าพระองค์พบโสณกะพระสหายเคยเล่นมาด้วยกันแล้ว จึงกราบทูลแด่พระองค์ ขอพระองค์จงทรงประทานทรัพย์พันหนึ่งแก่ข้าพระองค์ผู้พบโสณกะ.

[๖๗] โสณกกุมารนั้นอยู่ในชนบท แว่นแคว้นหรือนิคมไหนท่านได้พบโสณกกุมาร ณ ที่ไหน เราถามแล้ว ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่เรา.

[๖๘] ขอเดชะ ต้นรังใหญ่หลายต้นมีลำต้นตรง มีสีเขียวเหมือนเมฆเป็นที่ชอบใจน่ารื่นรมย์ อันอาศัยกันและกัน ตั้งอยู่ในภาคพื้นพระราชอุทยานในแว่นแคว้นของพระองค์นั่นเอง พระโสณกะเมื่อสัตว์โลกมีความยึดมั่นเป็นผู้ไม่ยึดมั่น เมื่อสัตว์โลกถูกไฟเผา เป็นผู้ดับแล้ว เพ่งฌานอยู่ที่โคนแห่งต้นรังเหล่านั้น.

[๖๙] ลำดับนั้นแล พระราชารับสั่งให้ทำทางให้ราบเรียบแล้ว เสด็จไปยังที่อยู่ของพระโสณกะพร้อมด้วยจาตุรงคเสนา เมื่อเสด็จประพาสไปในไพรวันก็เสด็จถึงภูมิภาคแห่งอุทยาน ได้ทอดพระเนตรเห็นพระโสณกะ ผู้นั่งอยู่เมื่อสัตว์โลกถูกไฟเผาเป็นผู้ดับแล้ว.

[๗๐] ภิกษุนี้เป็นคนกำพร้าหนอ ศีรษะโล้น ครองผ้าสังฆาฏิ ไม่มีมารดาไม่มีบิดา นั่งเข้าฌานอยู่ที่โคนต้นไม้ ฯ

[๗๑] พระโสณกะได้ฟังพระดำรัสนี้แล้ว จึงได้ทูลว่า ดูกรมหาบพิตรบุคคลผู้ถูกต้องธรรมด้วยนามกาย ไม่ชื่อว่าเป็นคนกำพร้าผู้ใดในโลกนี้นำเสียซึ่งธรรม อนุวัตตามอธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเป็นคนกำพร้า เป็นคนลามก มีบาปกรรมเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ขอถวายพระพร ฯ

[๗๒] มหาชนรู้จักนามของข้าพเจ้าว่า อรินทมะ และรู้จักข้าพเจ้าว่าพระเจ้ากาสี ดูกรท่านโสณกะ การอยู่เป็นสุข ย่อมมีแก่ท่านผู้อยู่ในที่นี้แลหรือ ฯ

[๗๓] ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือนทุกเมื่อ (คือ) ทรัพย์และข้าวเปลือก ย่อมไม่เข้าไปในฉาง ในหม้อและในกระเช้าของภิกษุเหล่านั้น ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้แสวงหาอาหารอันสำเร็จแล้ว มีวัตรอันงามเยียวยาอัตภาพให้เป็นไปด้วยบิณฑบาตนั้น ข้อที่ ๒ ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน (คือ) ภิกษุพึงบริโภคบิณฑบาต ที่ไม่มีโทษและกิเลสอะไรๆ ย่อมไม่ประทุษร้าย ข้อที่ ๓ ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน (คือ) ภิกษุบริโภคบิณฑบาตอันดับแล้ว และกิเลสอะไรย่อมไม่ประทุษร้าย ข้อที่ ๔ ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ไม่มีเรือน ผู้หลุดพ้นแล้ว เที่ยวไปในแว่นแคว้น ไม่มีความข้องข้อที่ ๕ ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ไม่มีเรือน (คือ) เมื่อไฟไหม้พระนครอยู่ อะไรๆ หน่อยหนึ่งของภิกษุนั้นย่อมไม่ไหม้ ข้อที่ ๖ ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน (คือ) เมื่อโจรปล้นแว่นแคว้นอะไรๆ หน่อยหนึ่งของภิกษุนั้นก็ไม่หาย ข้อที่ ๗ ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน (คือ) ภิกษุผู้มีวัตรงามถือบาตรและจีวร ไปสู่หนทางที่พวกโจรรักษาหรือไปสู่หนทางที่มีอันตรายอื่นๆ ย่อมไปได้โดยสวัสดี ข้อที่ ๘ ความเจริญย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน (คือ) ภิกษุจะหลีกไปยังทิศใดๆ ก็ไม่มีห่วงใยไปยังทิศนั้นๆ.

[๗๔] ข้าแต่ภิกษุ ท่านสรรเสริญความเจริญเป็นอันมากของภิกษุเหล่านั้น ส่วนข้าพเจ้ายังกำหนัดในกามทั้งหลาย จะกระทำอย่างไร กามทั้งหลายทั้งที่เป็นของมนุษย์ ทั้งที่เป็นของทิพย์เป็นที่รักของข้าพเจ้า เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้าพเจ้าจะได้โลกทั้งสองด้วยเหตุไรหนอ.

[๗๕] นรชนผู้กำหนัดในกาม ยินดีในกาม หมกมุ่นอยู่ในกาม กระทำบาปกรรมแล้วย่อมเข้าถึงทุคติ ส่วนนรชนเหล่าใด ละกามทั้งหลายออกไปแล้ว เป็นผู้ไม่มีภัยแต่ไหนๆ บรรลุความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งเกิดขึ้น นรชนเหล่านั้นย่อมไม่ไปสู่ทุคติดูกรพระเจ้าอรินทมะ อาตมภาพจักแสดงอุปมาถวายมหาบพิตรขอมหาบพิตรจงทรงสดับข้ออุปมานั้น บัณฑิตบางพวกในโลกนี้ย่อมรู้เนื้อความได้ด้วยข้ออุปมา กาตัวหนึ่งเป็นสัตว์มีปัญญาน้อยไม่มีความคิด เห็นซากศพช้างลอยอยู่ในห้วงน้ำใหญ่ในแม่น้ำคงคา จึงคิดว่า ยานนี้เราได้แล้วหนอ และซากศพช้างนี้จักเป็นอาหารมิใช่น้อย ใจของกาตัวนั้นยินดีแล้วในซากศพช้างนั้น ตลอดคืนและวัน เมื่อกาจิกกินเนื้อช้างดื่มน้ำมีรสเหมาะส่วน เห็นต้นไม้อันใหญ่ในป่า ก็ไม่บินไป แม่น้ำคงคามีปรกติไหลลงสู่มหาสมุทร พัดเอากาตัวนั้นผู้ประมาทยินดีในซากศพช้างไปสู่มหาสมุทร ซึ่งเป็นที่ไปไม่ได้แห่งนกทั้งหลาย กานั้นมีอาหารหมดแล้ว ตกลงในน้ำ ไปข้างหลัง ข้างหน้า ข้างเหนือ ข้างใต้ไม่ได้ ไปไม่ถึงเกาะ สิ้นกำลังจมลงในท่ามกลางสมุทร อันเป็นที่ไปไม่ได้แห่งนกทั้งหลาย ฝูงปลา จรเข้ มังกร และปลาร้าย ที่เกิดในมหาสมุทร ก็ข่มเหง ฮุบกินกานั้นผู้มีปีกฉิบหายดิ้นรนอยู่ ดูกรมหาบพิตร ฉันนั้นเหมือนกันแล พระองค์ก็ดี ชนเหล่าอื่นผู้ยังบริโภคกามก็ดี ถ้ายังกำหนัดในกามอยู่ ไม่ละทิ้งกามเสีย นักปราชญ์ทั้งหลายรู้ว่าชนเหล่านั้นมีปัญญาเสมอกับกา ดูกรมหาบพิตร อุปมานี้แสดงอรรถอย่างชัดแจ้ง อาตมภาพแสดงถวายมหาบพิตรแล้ว จักทรงทำหรือไม่ก็จะปรากฏด้วยเหตุนั้น.

[๗๖] บุคคลผู้อนุเคราะห์พึงกล่าวคำหนึ่งหรือสองคำไม่พึงกล่าวยิ่งไปกว่านั้น เปรียบเหมือนทาสในสำนักแห่งนาย.

[๗๗] พระโสณกปัจเจกพุทธเจ้า ผู้มีปัญญานับไม่ได้ ครั้นทูลดังนี้แล้วพร่ำสอนบรมกษัตริย์ในอากาศแล้วหลีกไป.

[๗๘] บุคคลผู้อภิเศกท่านผู้สมควรให้เป็นกษัตริย์ เป็นรัชทายาทและบุคคลผู้ถึงความฉลาด เหล่านี้อยู่ที่ไหน เราจักมอบราชสมบัติ เราไม่ต้องการ

ด้วยราชสมบัติ เราจักบวชในวันนี้แหละ ใครเล่าจะพึงรู้ความตายในวันพรุ่งนี้ เราจะไม่โง่เขลาตกอยู่ในอำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกา

[๗๙] พระโอรสหนุ่มของพระองค์ ทรงพระนามว่าทีฆาวุ จะทรงบำรุงรัฐให้เจริญได้มีอยู่ ขอพระองค์ทรงอภิเศกพระโอรสนั้นในพระราชสมบัติ พระราชโอรสจักเป็นพระราชาของข้าพระบาททั้งหลาย.

[๘๐] ท่านทั้งหลาย จงรีบเชิญทีฆาวุกมารผู้บำรุงรัฐให้เจริญมาเถิดเราจักอภิเศกในราชสมบัติ เธอจักเป็นพระราชาของท่านทั้งหลาย.

[๘๑] ลำดับนั้น พวกอำมาตย์ได้ไปเชิญทีฆาวุราชกุมารผู้บำรุงรัฐให้เจริญมาเฝ้าพระราชาทอดพระเนตรเห็นเอกอัครโอรสผู้น่าปลื้มพระทัยนั้น จึงตรัสว่า ลูกรักเอ๋ย คามเขตหกหมื่นบริบูรณ์โดยประการทั้งปวง ลูกจงบำรุงเขา พ่อขอมอบราชสมบัติให้ลูก พ่อจักบวชในวันนี้แหละ ใครเล่าจะพึงรู้ความตายในวันพรุ่งนี้ พ่อจะไม่ยอมเป็นคนโง่เขลาตกอยู่ในอำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกา ช้างหกหมื่นเชือก ประดับด้วยเครื่องอลังการปวงทั้ง มีสายรัดล้วนทองคำ เป็นช้างใหญ่มีร่างกายปกปิด ด้วยเครื่องคลุมล้วนทองคำ อันนายควาญช้างผู้ถือโตมรและขอขึ้นกำกับ ลูกรักเอ๋ย ลูกจงบำรุงช้างเหล่านั้น พ่อขอมอบราชสมบัติให้ลูก พ่อจักบวชในวันนี้แหละ ใครเล่าจะพึงรู้ความตายในวันพรุ่งนี้ พ่อจะไม่ยอมเป็นคนโง่เขลาตกอยู่ในอำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกา ม้าหกหมื่นตัว ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง เป็นม้าสินธพอาชาไนยโดยกำเนิด เป็นพาหนะเร็วอันนายสารถีผู้ถือแส้และธนูขึ้นกำกับ ลูกรักเอ๋ย ลูกจงบำรุงม้าเหล่านั้น พ่อขอมอบราชสมบัติให้ลูก พ่อจักบวชในวันนี้แหละ ใครเล่าจะพึงรู้ความตายในวันพรุ่งนี้ พ่อจะไม่ยอมเป็นคนโง่เขลาตกอยู่ในอำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกา รถหกหมื่นคัน หุ้มเกราะไว้ดีแล้ว มีธงอันยกขึ้นแล้ว หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองก็มี หุ้มด้วยหนังเสือโคร่งก็มี ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง อันนายสารถีถือแล่งธนูสวมเกราะขึ้นประจำ ลูกรักเอ๋ย ลูกจงบำรุงรถเหล่านั้น พ่อขอมอบราชสมบัติให้ลูก พ่อจักบวชในวันนี้แหละ ใครเล่าจะพึงรู้ความตายในวันพรุ่งนี้ พ่อจะไม่เป็น

คนโง่เขลาตกอยู่ในอำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกา โคนมหกหมื่นตัว มีสีแดง ประกอบด้วยโคจ่าฝูงตัวประเสริฐ ลูกรักเอ๋ย ลูกจงบำรุงโคเหล่านั้น พ่อขอมอบราชสมบัติให้ลูก พ่อจักบวชในวันนี้แหละ ใครเล่าจะพึงรู้ความตายในวันพรุ่งนี้ พ่อจะไม่ยอมเป็นคนโง่เขลาตกอยู่ในอำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกา สตรีหมื่นหกพันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง มีผ้าและอาภรณ์อันวิจิตร สวมกุณฑลแก้วมณี ลูกรักเอ๋ย ลูกจงบำรุงสตรีเหล่านั้น พ่อขอมอบราชสมบัติให้ลูก พ่อจักบวชในวันนี้แหละ ใครเล่าจะพึงรู้ความตายในวันพรุ่งนี้ พ่อจักไม่ยอมเป็นคนโง่เขลาตกอยู่ในอำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกา.

[๘๒] ข้าแต่พระบิดา หม่อมฉันได้สดับว่า เมื่อหม่อมฉันเป็นเด็กๆ พระชนนีทิวงคต หม่อมฉันไม่อาจจะเป็นอยู่ห่างพระบิดาได้ ลูกช้างย่อมติดตามหลังช้างป่า ผู้เที่ยวอยู่ในที่มีภูเขาเดินลำบาก เสมอบ้างไม่เสมอบ้าง ฉันใด หม่อมฉันจะอุ้มบุตรธิดาติดตามไปข้างหลัง จักเป็นผู้อันพระบิดาเลี้ยงง่าย จักไม่เป็นผู้อันพระบิดาเลี้ยงยาก ฉันนั้น.

[๘๓] อันตรายทำเรือที่แล่นอยู่ในมหาสมุทร ของพวกพ่อค้าผู้แสวงหาทรัพย์ให้จมลงในมหาสมุทรนั้น พวกพ่อค้าพึงถึงความพินาศ ฉันใด ลูกรักเอ๋ย เจ้านี้เป็นผู้กระทำอันตรายให้แก่พ่อฉันนั้นเหมือนกัน.

[๘๔] ท่านทั้งหลาย จงพาราชกุมารนี้ไปให้ถึงปราสาทอันยังความยินดีให้เจริญเถิด พวกนางกัญญาผู้มีมือประดับด้วยทองคำจักยังกุมารให้รื่นรมย์ในปราสาทนั้น เหมือนนางเทพอัปสรยังท้าวสักกะให้รื่นรมย์ ฉะนั้น และกุมารนี้จักรื่นรมย์ด้วยนางกัญญาเหล่านั้น.

[๘๕] ลำดับนั้น อำมาตย์ทั้งหลายจึงเชิญพระราชกุมารไปยังปราสาทอันยังความยินดีให้เจริญ พวกนางกัญญาเห็นทีฆาวุกุมารผู้ยังรัฐให้เจริญนั้นแล้ว จึงพากันทูลว่า พระองค์เป็นเทวดาหรือคนธรรพ์ หรือว่าเป็นท้าวสักกปุรินททะ พระองค์เป็นใคร หรือเป็นโอรสของใคร หม่อมฉันทั้งหลายจะรู้จักพระองค์ได้อย่างไร.

[๘๖] เราไม่ใช่เทวดา ไม่ใช่คนธรรพ์ ไม่ใช่ท้าวสักกะปุรินททะเราเป็นโอรส ของพระเจ้ากาสี ชื่อทีฆาวุผู้ยังรัฐให้เจริญ เธอทั้งหลายจงบำเรอเรา ขอความเจริญจงมีแก่เธอทั้งหลายเราจะเป็นสามีของเธอทั้งหลาย.

[๘๗] พวกนางกัญญาในปราสาทนั้น ได้ทูลถามพระเจ้าทีฆาวุผู้บำรุงรัฐนั้นว่า พระราชาเสด็จไปถึงไหนแล้ว พระราชาเสด็จจากที่นี้ไปไหนแล้ว.

[๘๘] พระราชาทรงก้าวล่วงเสียซึ่งเปือกตม ประดิษฐานอยู่บนบกเสด็จดำเนินไปสู่ทางใหญ่อันไม่มีหนาม ไม่มีรกชัฏ ส่วนเราเป็นผู้ดำเนินไปสู่ทางอันให้ถึงทุคติ มีหนาม รกชัฏ เป็นเครื่องไปสู่ทุคติ.

[๘๙] ข้าแต่พระราชา พระองค์เสด็จมาดีแล้วเหมือนราชสีห์มาสู่ถ้ำ ฉะนั้น ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ขอพระองค์จงทรงอนุศาสน์พวกหม่อมฉัน ขอพระองค์ทรงเป็นอิสราธิบดีของพวกหม่อมฉันทั้งปวงเถิด.

จบ โสณกชาดกที่ ๑

## ๒. สังกิจจชาดก

### สังกิจจฤาษีแสดงธรรมและอธรรมแก่พระเจ้าพรหมทัตต์

[๙๐] ลำดับนั้น คนเฝ้าสวนเห็นพระเจ้าพรหมทัตต์ จอมทัพ ประทับนั่งอยู่ ได้กราบทูลแด่ท้าวเธอว่า สังกิจจฤาษีที่พระองค์ทรงพระกรุณา ซึ่งยกย่องกันว่าได้ดีแล้วในหมู่ฤาษีทั้งหลายมาถึงแล้ว เชิญพระองค์รีบเสด็จออกไปพบท่านผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่โดยเร็วเถิด ก็ลำดับนั้น พระราชาผู้จอมทัพอันมิตรและอำมาตย์ล้อมแล้ว เสด็จขึ้นรถอันเทียมด้วยม้าอาชาไนยรีบเสด็จไป พระราชาผู้ทรงบำรุงแคว้นของชาวกาสีให้เจริญ ทรงเปลื้องราชกกุธภัณฑ์ ๕ อย่าง คือ พัดวาลวิชนีอุณหิส พระขรรค์ เศวตฉัตรและฉลองพระบาทวางไว้แล้ว เสด็จลงจากรถ ทรงดำเนินเข้าไปหาสังกิจจฤาษี ผู้นั่งอยู่ในพระราชอุทยานอันมีนามว่านายปัสสะ ครั้นเสด็จเข้าไปหาแล้วก็ทรงบันเทิงอยู่กับฤาษี ครั้นทรงสนทนาปราศรัยพอ

ให้ระลึกถึงกันแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นประทับนั่งแล้ว ลำดับนั้นได้ทรงสำคัญกาลอยู่ แต่นั้นทรงปฏิบัติ เพื่อจะตรัสถามกรรมอันเป็นบาป จึงตรัสว่า ข้าพเจ้าขอถามท่านสังกิจจฤาษีผู้ได้รับยกย่องว่า ได้ดีแล้วในหมู่ฤาษีทั้งหลาย อันหมู่ฤาษีทั้งหลายห้อมล้อมนั่งอยู่ ในทายปัสสะอุทยานว่า นรชนผู้ประพฤติล่วงธรรม (เหมือน) ข้าพเจ้าประพฤติล่วงธรรมแล้วไปสู่คติอะไรในปรโลก ข้าพเจ้าถามแล้ว ได้โปรดบอกเนื้อความนั้นแก่ข้าพเจ้า.

[๘๑] สังกิจจฤาษี ได้กล่าวตอบพระราชาผู้บำรุงแคว้นของชาวกาสีให้เจริญ ประทับนั่งอยู่ในทายปัสสะอุทยานว่า ขอถวายพระพร ขอมหาบพิตรทรงฟังอาตมภาพ ถ้าเมื่อบุคคลเว้นทางผิด ทำตามคำของบุคคลผู้บอกทางถูก โจรผู้เป็นเสี้ยนหนามก็ไม่พึงพบหน้าของบุคคลนั้น เมื่อบุคคลปฏิบัติอธรรม แต่ถ้ากระทำตามคำของบุคคลผู้พร่ำสอนธรรม บุคคลนั้นไม่พึงไปสู่ทุคติ.

[๘๒] ขอถวายพระพร ธรรมเป็นทางถูก ส่วนอธรรมเป็นทางผิด อธรรมย่อมนำไปสู่นรก ธรรมย่อมให้ถึงสุคติ นรชนผู้ประพฤติอธรรม มีความเป็นอยู่ไม่สม่ำเสมอ ละโลกนี้แล้วย่อมไปสู่คติใด อาตมภาพจะกล่าวคติ คือ นรกเหล่านั้น ขอพระองค์ทรงสดับอาตมภาพเถิด นรก ๘ ขุมนี้ คือ สัญชีวนรก ๑ กาฬสุตตนรก ๑ สังฆาตนรก ๑ โรรุวนรก ๑ มหาโรรุวนรก ๑ ต่อมาถึงมหาอเวจีนรก ๑ ตาปนนรก ๑ ปตาปนนรก ๑ อันบัณฑิตทั้งหลายกล่าวไว้แล้ว ก้าวล่วงได้ยาก เกลื่อนกล่นไปด้วยเหล่าสัตว์ ผู้มีกรรมหยาบช้าเฉพาะขุมหนึ่งๆ มีอุสสทนรก ๑๖ ขุมเป็นที่ทำบุคคลผู้กระด้างให้เร่าร้อน น่ากลัว มีเปลวเพลิงรุ่งโรจน์ มีภัยใหญ่ขนลุกขนพอง น่าสพึงกลัว มีภัยรอบข้าง เป็นทุกข์ มี ๔ มุม ๔ ประตู จัดแบ่งไว้เป็นส่วนๆ มีกำแพงเหล็กกั้นโดยรอบมีฝาเหล็กครอบ ภาคพื้นของนรกเหล่านั้นล้วนแต่เหล็กแดงลุก

โพลง ประกอบด้วยเปลวไฟ แผ่ไปตลอด ๑๐๐ โยชน์โดยรอบ ตั้งอยู่ทุกเมื่อ สัตว์ทั้งหลายมีเท้าในเบื้องบน มีศีรษะในเบื้องต่ำ ตกลงไปในนรกนั้น สัตว์เหล่าใดกล่าวล่วงเกินฤาษีทั้งหลายผู้สำรวมแล้ว ผู้มีตบะ สัตว์เหล่านั้นผู้มีความเจริญอันขจัดแล้ว ย่อมหมกไหม้อยู่ในนรก เหมือนปลาที่ถูกเฉือนให้เป็นส่วนๆ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายผู้มีปรกติกระทำกรรมอันหยาบช้า มีตัวถูกไฟไหม้ทั้งข้างในข้างนอกเป็นนิจ แสวงหาประตูออกจากนรก ก็ไม่พบประตูที่จะออกตลอดปีนับไม่ถ้วน สัตว์เหล่านั้นวิ่งไปทางประตูด้านหน้า จากประตูด้านหน้า วิ่งกลับมาข้างหลัง วิ่งไปทางประตูด้านซ้าย จากประตูด้านซ้ายวิ่งกลับมาทางประตูด้านขวา วิ่งไปถึงประตูใดๆ ประตูนั้นๆ ก็ปิดเสีย

สัตว์ทั้งหลายผู้ไปสู่นรก ย่อมประคองแขนคร่ำครวญเสวยทุกข์มิใช่น้อย นับได้แสนปีเป็นอันมาก เพราะเหตุนั้น บุคคลไม่ควรรุกรานท่านที่เป็นคนดี ผู้สำรวม มีตบะธรรม ซึ่งเป็นดังอสรพิษมีเดชกำเริบร้ายล่วงได้ยาก ฉะนั้นพระเจ้าอัชชุนะ ผู้เป็นใหญ่ในแคว้นเกตกะ มีพระกายกำยำ เป็นนายขมังธนู มีพระหัตถ์ตั้งพัน มีมูลอันขาดแล้ว เพราะประทุษร้ายพระฤาษีโคตมโคตร พระเจ้าทัณฑกีได้เอาธุลีโปรยรดกีสวัจฉะฤาษี ผู้หาธุลีมิได้ พระราชานั้นถึงแล้วซึ่งความพินาศ ดุจต้นตาลขาดแล้วจากรากฉะนั้น พระเจ้าเมชฌะคิดประทุษร้ายในมาตังคะฤาษี ผู้เรืองยศรัฐมณฑลของพระเจ้าเมชฌะ พร้อมด้วยบริษัทก็สูญสิ้นไปในครั้งนั้น ชาวเมืองอันธกวินทัย ประทุษร้ายกัณหทีปายนฤาษีช่วยกันเอาไม้พลองรุมตีจนตาย ก็ไปเกิดในยมสาธนนรก ส่วนพระเจ้าเจติยราชนี้ ได้ประทุษร้ายกปิลดาบส แต่ก่อนเคยเหาะเหินเดินอากาศได้ ภายหลังเสื่อมฤทธิ์ ถูกแผ่นดินสูบถึงมรณกาล เพราะเหตุนั้นแล บัณฑิตทั้งหลายจึงไม่สรรเสริญการลุอำนาจแห่งฉันทาคติเป็นต้น บุคคลไม่ควรเป็นผู้มีจิตประทุษร้าย พึงกล่าววาจาอันประกอบด้วยสัจจะ ถ้าว่านรชนผู้ใดมีใจประทุษร้าย เพ่งเล็งท่านผู้รู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ นรชนผู้นั้นก็ไปสู่นรกเบื้องต่ำ ชนเหล่าใดพยายามกล่าววาจาหยาบคาย บริภาษบุคคลผู้เจริญทั้งหลาย ชนเหล่านั้นไม่ใช่เหล่ากอไม่ใช่ทายาท เป็นเหมือนต้น

ตาลมีรากอันขาดแล้ว อนึ่ง ผู้ใดฆ่าบรรพชิตผู้ทำกิจเสร็จแล้ว ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ผู้นั้นจะต้องหมกไหม้อยู่ในกาฬสุตตนรกตลอดกาลนาน อนึ่ง พระราชาพระองค์ใดตั้งอยู่ในอธรรม กำจัดชาวแว่นแคว้น ทำชาวชนบทให้เดือดร้อน สิ้นพระชนม์ไปแล้ว จะต้องหมกไหม้อยู่ในตาปนนรกในโลกหน้า และพระราชาพระองค์นั้นจะต้องหมกไหม้อยู่ตลอดแสนปีทิพย์ อันกองเพลิงห้อมล้อมเสวยทุกขเวทนา เปลวไฟมีรัศมีซ่านออกจากกายของสัตว์นั้น สรรพางค์กายพร้อมทั้งปลายขนและเล็บ ของสัตว์ผู้มีไฟเป็นภักษา มีเปลวไฟเป็นอันเดียวกัน สัตว์นรกมีตัวถูกไฟไหม้ทั้งข้างในข้างนอกอยู่เป็นนิตย์ เป็นผู้อันทุกข์เบียดเบียนร้องไห้คร่ำครวญอยู่เหมือนช้างถูกนายหัตถาจารย์แทงด้วยขอ ฉะนั้น ผู้ใดเป็นคนต่ำช้า ฆ่าบิดาเพราะความโลภหรือเพราะความโกรธ ผู้นั้นต้องหมกไหม้อยู่ในกาฬสุตตนรกสิ้นกาลนาน บุคคลผู้ฆ่าบิดาเช่นนั้น ต้องหมกไหม้อยู่ในโลหกุมภีนรก นายนิริยบาลทั้งหลายเอาหอกแทงสัตว์นรกนั้น ผู้ถูกไฟไหม้อยู่จนจนไม่มีหนัง ทำให้ตาบอดให้กินมูตรกินคูถ กดสัตว์นรกเช่นนั้นให้จมลงในน้ำแสบ นายนิริยบาลทั้งหลาย ให้สัตว์นรกกินก้อนคูถที่ร้อนจัด และก้อนเหล็กแดงอันลุกโพลงให้ถือผานทั้งยาวทั้งร้อนสิ้นกาลนาน งัดปากให้อ้าแล้วเอาเชือกผูกไว้ ยัดก้อนเหล็กแดงเข้าไปในปาก ฝูงสุนัขแดง ฝูงสุนัขด่าง ฝูงแร้ง ฝูงกา และฝูงนกตระกรุม ล้วนมีปากเป็นเหล็ก มากลุ้มรุมจิกกัดลิ้นให้ขาดแล้วกินลิ้นอันมีเลือดไหล เหมือนกินของอันเป็นเดนเต็มไปด้วยเลือดฉะนั้น นายนิริยบาลเที่ยวเดินทุบตีสัตว์นรกผู้ฆ่าบิดานั้น ซึ่งมีร่างกายอันแตกไปทั่ว เหมือนผลตาลที่ถูกไฟไหม้จริงอยู่ ความยินดีของนายนิริยบาลเหล่านั้น เป็นการเล่นสนุก แต่สัตว์นรกต้องได้รับทุกข์ คนผู้ฆ่าบิดาเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้ ต้องอยู่ในนรกเช่นนั้น ก็บุตรฆ่ามารดา จากโลกนี้แล้วต้องไปสู่ที่อยู่แห่งพระยายม ย่อมเข้าถึงความทุกข์อย่างยิ่งด้วยผลแห่งกรรมของตน พวกนายนิริยบาลที่ร้ายกาจย่อมบีบคั้นสัตว์ผู้ฆ่ามารดา ด้วยผาลเหล็กแดงบ่อยๆ ให้สัตว์นรกดื่มกินโลหิตที่เกิดแต่ตน อันไหลออกจากกายของตน ร้อนดังหนึ่ง

ทองแดงที่ละลายคว้างบนแผ่นดิน สัตว์นรกนั้นลงไปสู่ห้วงน้ำเช่นกับหนองและเลือด น่าเกลียดดังซากศพเน่ามีกลิ่นเหม็นดุจก้อนคูถ หมู่หนอนในห้วงน้ำนั้น มีกายใหญ่มีปากเป็นเหล็กแหลม ทำลายผิวหนังชอนไชไปในเนื้อและเลือด กัดกินสัตว์นรกนั้น ก็สัตว์นั้นถึงนรกนั้นแล้วจมลงไปประมาณชั่วร้อยบุรุษ ศพเน่าเหม็นฟุ้งไปตลอดร้อยโยชน์โดยรอบ จริงอยู่ แม้จักษุของตนผู้มีจักษุย่อมคร่ำคร่าเพราะกลิ่นนั้น ดูกรพระเจ้าพรหมทัตต์ บุคคลผู้ฆ่ามารดาย่อมได้รับทุกข์เห็นปานนี้ พวกหญิงรีดลูกย่อมก้าวล่วงลำธารนรกอันขรุขระ ที่ก้าวล่วงได้แสนยากดุจคมมีดโกน แล้วตกไปสู่แม่น้ำเวตรณีที่ไปได้ยาก ต้นงิ้วทั้งหลายล้วนแต่เป็นเหล็กมีหนาม ๑๖ คุลี มีกิ่งห้อยย้อยปกคลุมแม่น้ำเวตรณีที่ไปได้ยากทั้งสองฟาก สัตว์นรกเหล่านั้นมีตัวสูงโยชน์หนึ่งถูกไฟที่เกิดเองแผดเผา มีเปลวรุ่งเรืองยืนอยู่ดุจกองไฟตั้งอยู่ที่ไกลฉะนั้น หญิงผู้ประพฤตินอกใจสามีก็ดี ชายที่คบหาภรรยาผู้อื่นก็ดีต้องตกอยู่ในนรกอันเร่าร้อนมีหนามคม สัตว์นรกเหล่านั้น ถูกนายนิริยบาลทิ่มแทงด้วยอาวุธ กลับเอาศีรษะลงตกลงมานอนอยู่ ถูกทิ่มแทงด้วยหลาวเป็นอันมากตื่นอยู่ตลอดกาลทุกเมื่อ ครั้นพอรุ่งสว่างนายนิริยบาลให้สัตว์นรกนั้นเข้าไปสู่โลหกุมภีอันใหญ่เปรียบดังภูเขามีน้ำเสมอด้วยไฟอันร้อน บุคคลผู้ทุศีล ถูกโมหะครอบงำ ย่อมเสวยกรรมของตน ที่ตนกระทำไว้ชั่วปางก่อน ตลอดวันตลอดคืนด้วยประการฉะนี้ อนึ่ง ภริยาใดที่เขาช่วยมาด้วยทรัพย์ย่อมดูหมิ่นสามี แม่ผัวพ่อผัว หรือพี่น้องผัว นายนิริยบาลเอาเบ็ดมีสายเกี่ยวปลายลิ้นของหญิงนั้นคร่ามา สัตว์นรกนั้นเห็นลิ้นของตนยาวประมาณ ๑ วา เต็มไปด้วยหมู่หนอนไม่อาจอ้อนวอนนายนิริยบาล ตายไปหมกไหม้ในตาปนนรก พวกคนฆ่าแกะ ฆ่าสุกร ฆ่าปลา ดักเนื้อ พวกโจร คนฆ่าโคพวกพราน พวกคนผู้กระทำคุณในเหตุมิใช่คุณ (คนส่อเสียด) ถูกนายนิริยบาลเบียดเบียนด้วยหอกเหล็ก ฆ้อนเหล็ก ดาบและลูกศร มีหัวลงตกลงสู่แม่น้ำแสบคนทำคดีโกง ถูกนายนิริยบาลทุบตีด้วยฆ้อนเหล็กทั้งเวลาเย็นเวลาเช้าแต่นั้นย่อมกินอาเจียนของสัตว์นรกเหล่าอื่นผู้ได้รับ

ความทุกข์ทุกเมื่อ ฝูงกาบ้าน ฝูงสุนัข ฝูงแร้ง ฝูงนกป่าล้วนมีปากเหล็ก
รุมกัดกินสัตว์นรก ผู้กระทำกรรมหยาบช้าดิ้นรนอยู่ ชนเหล่าใดเป็น
อสัตบุรุษ อันธุลีปกปิด ให้เนื้อชนกันตายก็ดี ให้นกตีกันตายก็ดี
ชนเหล่านั้นต้องไปตกอุสสทนรก.

[๙๓] สัตบุรุษทั้งหลายย่อมไปสู่เบื้องบน เพราะกรรมที่ตนประพฤติดีแล้วใน
โลกนี้ ขอเชิญพระองค์ทอดพระเนตรผลของกรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว
เทพเจ้าทั้งหลายพร้อมทั้งพระอินทร์พระพรหมมีอยู่ ดูกรมหาบพิตรผู้เป็น
อธิบดีแห่งรัฐ เพราะเหตุนั้น อาตมภาพขอทูลมหาบพิตร ขอมหาบพิตร
จงทรงประพฤติธรรม ดูกรพระราชา เชิญพระองค์ทรงประพฤติธรรม
เหมือนอย่างธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ไม่เดือดร้อนในภายหลัง
ฉะนั้น.

จบ สังกิจจชาดกที่ ๒

------------

รวมชาดกในสัฏฐินิบาตนั้น

เชิญท่านทั้งหลายฟังภาษิตของข้าพเจ้าในสัฏฐินิบาต (ในนิบาตนี้) มี ๒
ชาดก คือโสณกชาดก ๑ สังกิจจชาดก ๑ ฯ

จบ สัฏฐินิบาตชาดก.

------------

## สัตตตินิบาตชาดก

### ๑. กุสชาดก

พระเจ้ากุสราชลุ่มหลงรูปโฉมของนางประภาวดี

[๘๔] รัฏฐะของพระองค์นี้ มีทรัพย์ มียาน มีราชกกุธภัณฑ์สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่น่าปรารถนาทั้งปวง ข้าแต่พระมารดา ขอพระองค์จงทรงปกครองราชสมบัติของพระองค์นี้ หม่อมฉันจะขอทูลลาไปยังเมืองสาคละ ซึ่งเป็นที่สถิตแห่งพระนางประภาวดีที่รัก.

[๘๕] พระองค์ทรงนำหาบใหญ่มาด้วยพระทัยอันไม่ซื่อตรง จักต้องทรงเสวยทุกข์ใหญ่ทั้งกลางวันและกลางคืน ขอเชิญพระองค์เสด็จกลับไปยังกุสาวดีนครเสียโดยเร็วเถิด หม่อมฉันไม่ปรารถนาให้พระองค์ซึ่งมีผิวพรรณชั่วอยู่ในที่นี้.

[๘๖] ดูกรนางประภาวดี พี่ติดใจในผิวพรรณของเธอ จึงจะจากที่นี้ไปยังเมืองกุสาวดีไม่ได้ พี่ยินดีในการเห็นเธอ ได้ละทิ้งบ้านเมืองมารื่นรมย์อยู่ในพระราชนิเวศน์อันน่ารื่นรมย์ของพระเจ้ามัททราช ดูกรน้องประภาวดี พี่ติดใจในผิวพรรณของเธอจนลุ่มหลง เที่ยวไปยังพื้นแผ่นดิน พี่ไม่รู้ทิศว่าตนมาแล้วจากที่ไหน พี่หลงใหลในตัวเธอผู้มีดวงเนตรอันแจ่มใสเหมือนดวงตามฤค ผู้ทรงผ้ากรองทอง ดูกรพระน้องผู้มีตะโพกอันผึ่งผาย พี่ปรารถนาแต่ตัวเธอ พี่ไม่ต้องการด้วยราชสมบัติ.

[๘๗] ดูกรพระเจ้ากุสราช ผู้ใดปรารถนาคนที่เขาไม่ปรารถนาตนผู้นั้นย่อมมีแต่ความไม่เจริญ หม่อมฉันไม่รักพระองค์พระองค์ก็จะให้หม่อมฉันรักเมื่อเขาไม่รัก พระองค์ก็ยังปรารถนาให้เขารัก.

[๘๘] นรชนใดได้คนที่เขาไม่รักตัว หรือที่รักตัวมาเป็นที่รัก เราสรรเสริญการได้ในสิ่งนี้ ความไม่ได้ในสิ่งนั้นเป็นความชั่วช้า.

[๙๙] พระองค์ปรารถนา ซึ่งหม่อมฉันผู้ไม่ปรารถนา เปรียบเหมือนพระองค์ เอาไม้กรรณิการ์มาแคะเอาเพชรในหิน หรือเหมือนเอาข่ายมาดักลม ฉะนั้น.

[๑๐๐] หินคงฝังอยู่ในหฤทัยมีลักษณะอ่อนละมุนละไม ของเธอเป็นแน่ เพราะตั้งแต่หม่อมฉันมาจากชนบทภายนอก ยังไม่ได้ความชมชื่นจากเธอเลย พระราชบุตรียังทำหน้านิ่วคิ้วขมวดมองดูหม่อมฉันอยู่ตราบใด หม่อมฉันก็คงต้องเป็นพนักงานเครื่องต้นภายในบุรีของพระเจ้ามัททราชอยู่ตราบนั้น ต่อเมื่อใดพระราชบุตรียิ้มแย้มแจ่มใสมองดูหม่อมฉัน หม่อมฉันก็จะเลิกเป็นพนักงานเครื่องต้น กลับเป็นพระเจ้ากุสราชเมื่อนั้น.

[๑๐๑] ก็ถ้าถ้อยคำของโหรทั้งหลายจักเป็นจริงไซร้ พระองค์คงไม่ใช่พระสวามีของหม่อมฉันแน่แท้ เขาเหล่านั้นคงจะบั่นเราออกเป็นเจ็ดท่อนแน่.

[๑๐๒] ก็ถ้าถ้อยคำของโหรเหล่าอื่นหรือของหม่อมฉันจักเป็นจริงไซร้ พระสวามีของเธอ นอกจากพระเจ้ากุสราชผู้มีพระเสียงดังราชสีห์ จะเป็นคนอื่นไม่มีเลย.

[๑๐๓] แน่ะนางขุชชา เรากลับไปถึงกรุงกุสาวดีแล้ว จักให้นายช่างทำเครื่องประดับคอทองคำให้แก่เจ้า ถ้าเจ้าทำให้พระนางประภาวดีผู้มีขาอ่อนงามดังงวงช้างแลดูเราได้ ... ถ้าเจ้าทำนางประภาวดีผู้มีขาอ่อนงามดังงวงช้างให้เจรจาแก่เราได้ ... ถ้าเจ้าทำพระนางประภาวดีผู้มีขาอ่อนงามดังงวงช้างให้ยิ้มแย้มแก่เราได้ ... ถ้าเจ้าทำพระนางประภาวดีผู้มีขาอ่อนงามดังงวงช้างให้หัวเราะร่าเริงแก่เราได้ เรากลับไปถึงกรุงกุสาวดีแล้ว จักให้นายช่างทำเครื่องประดับคอทองคำให้แก่เจ้า ถ้าเจ้าทำพระนางประภาวดีผู้มีขาอ่อนงามดังงวงช้าง มาลูบคลำจับตัวเรา ด้วยมือของเธอได้.

[๑๐๔] พระราชบุตรีนี้ คงไม่ได้ประสบแม้ความสำราญในสำนักแห่งพระเจ้ากุสราชเสียเลยเป็นแน่ พระนางจึงไม่ทรงกระทำแม้เพียงการปฏิสันถารในบุรุษผู้เป็นพนักงานเครื่องต้น เป็นคนรับใช้ ไม่ต้องการด้วยค่าจ้าง.

[๑๐๕] นางขุชชานี้ เห็นจะไม่ต้องถูกตัดลิ้นด้วยมีดอันคมเป็นแน่ จึงมาพูดคำหยาบช้าอย่างนี้.

[๑๐๖] ข้าแต่พระนางประภาวดี พระนางอย่าทรงเทียบพระเจ้ากุสราชนั้นด้วยพระรูปอันเลอโฉมของพระนางซิ ข้าแต่พระนางผู้มีความรุ่งเรือง พระนางจงกระทำไว้ในพระทัยว่า พระเจ้ากุสราชนั้นทรงมีพระอิศริยยศใหญ่ แล้วจงกระทำความรักในพระเจ้ากุสราช ผู้มีความงามอันนี้ ข้าแต่พระนางประภาวดีพระนางอย่าทรงเทียบพระเจ้ากุสราชนั้นด้วยพระรูปอันเลอโฉมของพระนางซิ ข้าแต่พระนางผู้มีความรุ่งเรือง พระนางจงกระทำไว้ในพระทัยว่า พระเจ้ากุสราชนั้นทรงมีพระราชทรัพย์เป็นอันมาก ... มีทะแกล้วทหาร ... มีพระราชอาณาจักรกว้างใหญ่ ... เป็นพระมหาราชา ... มีพระสุรเสียงเหมือนเสียงราชสีห์ ... มีพระสุรเสียงไพเราะ ... มีพระสุรเสียงหยดย้อย ... มีพระสุรเสียงกลมกล่อม ... มีพระสุรเสียงอ่อนหวาน ... ทรงชำนาญศิลป์ตั้งร้อยอย่าง ... เป็นกษัตริย์ ... พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าเทียบพระเจ้ากุสราชนั้นด้วยพระรูปอันเลอโฉมของนางซิ พระนางจงกระทำไว้ในพระทัยว่า พระราชาพระองค์นั้น มีพระนามเหมือนกับหญ้าคาที่ท้าวสักกะทรงประทาน แล้วจงกระทำความรักในพระเจ้ากุสราชผู้มีความงามอันนี้.

[๑๐๗] ช้างเหล่านี้ทั้งหมดเป็นผู้แข็งกระด้าง ตั้งอยู่เหมือนจอมปลวกจะพากันพังกำแพงเข้ามาเสียก่อน ขอพระองค์จงส่งข่าวแก่พระราชาเหล่านั้นว่า เชิญเสด็จมานำเอานางประภาวดีนี้ไปเถิด.

[๑๐๘] เราจะบั่นนางประภาวดีนี้ออกเป็นเจ็ดท่อน แล้วจักให้แก่กษัตริย์ผู้เสด็จมา ณ ที่นี้เพื่อจะฆ่าเรา.

[๑๐๙] พระราชบุตรีผู้มีผิวผ่องดังทองคำ ทรงผ้าโกไสยพัสตร์ มีพระเนตรนองด้วยน้ำตา อันหมู่ทาสีแวดล้อม เสด็จไปยังห้องพระมารดา.

[๑๑๐] ข้าแต่พระมารดา หน้าของลูกอันผัดแล้วด้วยแป้ง ส่องแล้วที่กระจกเงางดงาม มีดวงเนตรคมคาย ผุดผ่องเป็นนวลใย จักถูกกษัตริย์ทั้งหลายโยนทิ้งเสียในป่าเป็นแน่ แล้วฝูงแร้งก็จะพากันเอาเท้ายื้อแย่งผมของลูกอันดำมีปลายงอนละเอียดอ่อน ลูบไล้ด้วยน้ำมันหอมแก่นจันทน์ ในท่ามกลาง

ป่าช้าอันเปรอะเปื้อน เป็นแน่ แขนอ่อนนุ่มทั้งสองของลูกอันมีเล็บแดง มีขนละเอียด ลูบไล้ด้วยจุรณ์จันทน์ก็จะถูกกษัตริย์ทั้งหลายตัดทิ้งเสียในป่า และฝูงกาก็จะโฉบคาบเอาไปตามความปรารถนาเป็นแน่ สุนัขจิ้งจอกมาเห็นถันทั้งสองของลูกเช่นกับผลตาลอันห้อยอยู่ ซึ่งลูบไล้ด้วยกระแจะจันทน์แคว้นกาสี ก็จะยืนคร่อมที่ถันทั้งสองของลูกเป็นแน่ เหมือนลูกอ่อนที่เกิดแต่ตนของมารดา ตะโพกอันกลมผึ่งผายของลูก ผูกรัดด้วยสร้อยสอิ้งทอง ก็จะถูกกษัตริย์ทั้งหลายตัดเป็นชิ้นๆ แล้วโยนทิ้งไปในป่า ฝูงสุนัขจิ้งจอกก็จะพากันมาฉุดคร่าไปกิน ฝูงสุนัขป่า ฝูงกา ฝูงสุนัขจิ้งจอกและสัตว์ที่มีเขี้ยวเหล่าอื่นซึ่งมีอยู่ ได้กินนางประภาวดีแล้ว คงไม่รู้จักแก่กันเป็นแน่ ข้าแต่พระมารดา ถ้ากษัตริย์ทั้งหลายผู้มาแต่ที่ไกลได้นำเอาเนื้อของลูกไปหมดแล้ว พระมารดาได้ทรงโปรดขอเอากระดูกมาเผาเสียในระหว่างทางใหญ่ ขอพระมารดาได้สร้างสวนดอกไม้แล้ว จงปลูกต้นกรรณิการ์ในสวนเหล่านั้น ข้าแต่พระมารดา ในกาลใดดอกกรรณิการ์เหล่านั้นบานแล้วในเวลาหิมะตกในฤดูเหมันต์ ในกาลนั้นขอพระมารดาพึงรำลึกถึงลูกว่า ประภาวดีมีผิวพรรณอย่างนี้.

[๑๑๑] พระมารดาของพระนางประภาวดีเป็นขัตติยานี มีพระฉวีวรรณดังเทพอัปสรได้ประทับยืนอยู่แล้ว ทอดพระเนตรเห็นดาบและธนูวางอยู่ตรงพระพักตร์พระเจ้ามัททราช ภายในบุรี.

[๑๑๒] จึงทรงพิลาปรำพันว่า พระองค์จะทรงฆ่าธิดาของหม่อมฉันบั่นให้เป็นท่อนๆ ด้วยดาบนี้ แล้วจะประทานแก่กษัตริย์ทั้งหลาย แน่หรือเพคะ.

[๑๑๓] ลูกน้อยเอ๋ย พระบิดาไม่ทรงกระทำตามคำของแม่ผู้ใคร่ประโยชน์ เจ้านั้นเปรอะเปื้อนโลหิตไปสู่สำนักพระยายมในวันนี้ ถ้าบุรุษผู้ใดไม่ทำตามคำของบิดามารดาผู้เกื้อกูลมองเห็นประโยชน์ บุรุษนั้นย่อมได้รับโทษอย่างนี้ และจะต้องเข้าถึงโทษที่ลามกกว่า ในวันนี้ถ้าลูกจะทรงไว้ซึ่งกุมารทรงโฉมงดงามดังสีทอง เป็นกษัตริย์เกิดกับพระเจ้ากุสราช สวมสร้อยสังวาลย์แก้วมณีแกมทอง อันหมู่พระญาติบูชาแล้วไซร้ ลูกก็จะไม่ต้อง

ไปยังสำนักพระยายม ลูกหญิงเอ๋ย เสียงกลองชัยเภรีดังอยู่อึงมี่ และเสียงช้างร้องก้องอยู่ในตระกูลแห่งกษัตริย์ทั้งหลายใด ลูกเห็นอะไรเล่าหนอที่มีความสุขยิ่งกว่าตระกูลนั้น จึงได้มาเสีย เสียงม้าศึกคะนองร้องคำรณอยู่ที่ประตู เสียงกุมารร้องรำทำเพลงอยู่ในตระกูลกษัตริย์ทั้งหลาย ลูกเห็นอะไรเล่าหนอที่มีความสุขยิ่งไปกว่าตระกูลนั้น จึงได้มาเสีย ในตระกูลแห่งกษัตริย์ทั้งหลาย มีนกยูง นกกระเรียน และนกดุเหว่าส่งเสียงร้องก้องเสนาะเพราะจับใจ ลูกเห็นอะไรเล่าหนอที่จะมีความสุขยิ่งไปกว่าตระกูลนั้น จึงได้มาเสีย.

[๑๑๔] พระเจ้ากุสราชพระองค์ใด ผู้มีพระปรีชาอย่างยอดเยี่ยม ผู้ย่ำยีกษัตริย์ทั้งเจ็ดพระนคร ทรงปราบปรามแคว้นอื่นให้พ่ายแพ้ พึงทรงปลดเปลื้องเราทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์ได้ พระเจ้ากุสราชพระองค์นั้นประทับอยู่ที่ไหนหนอ.

[๑๑๕] พระเจ้ากุสราชพระองค์ใด ผู้มีพระปรีชาอย่างยอดเยี่ยม ผู้ย่ำยีกษัตริย์ทั้งเจ็ดพระนคร ทรงปราบปรามแคว้นอื่นให้พ่ายแพ้ จักทรงกำจัดกษัตริย์เหล่านั้นทั้งหมดได้ พระเจ้ากุสราชพระองค์นั้น ประทับอยู่ที่นี่แหละ เพคะ.

[๑๑๖] เจ้าเป็นบ้าไปแล้วหรือจึงได้พูดอย่างนี้ หรือว่าเจ้าเป็นอันธพาลจึงได้พูดอย่างนี้ ถ้าพระเจ้ากุสราชพึงเสด็จมาจริง ทำไมพวกเราจะไม่รู้จักพระองค์เล่า.

[๑๑๗] พระเจ้ากุสราชนั้นทรงปลอมพระองค์เป็นบุรุษพนักงานเครื่องต้น ทรงพระภูษาหยักรั้งมั่นคง กำลังก้มพระองค์ล้างหม้ออยู่ในระหว่างพระตำหนักของพระกุมารีทั้งหลายเพคะ.

[๑๑๘] เจ้าเป็นหญิงชั่วช้าจัณฑาลหรือ หรือว่าเจ้าเป็นหญิงประทุษร้ายตระกูล เจ้าเกิดแล้วในตระกูลพระเจ้ามัททราช เหตุใดจึงกระทำพระสวามีให้เป็นทาส.

[๑๑๙] หม่อมฉันไม่ได้เป็นหญิงชั่วช้าจัณฑาล ไม่ใช่เป็นหญิงประทุษร้ายตระกูล นั่นพระเจ้ากุสราชโอรสของพระเจ้าโอกกากราช ขอความเจริญจงมีแด่พระมารดา แต่พระมารดาทรงเข้าพระทัยว่าเป็นทาส.

[๑๒๐] ขอความเจริญจงมีแด่พระมารดา พระราชาพระองค์ใด ทรงเชื้อเชิญพราหมณ์สองหมื่นคนให้บริโภคภัตตาหารในกาลทุกเมื่อ พระราชาพระองค์นั้น คือ พระเจ้ากุสราชโอรสแห่งพระเจ้าโอกกากราช แต่พระมารดาเข้าพระทัยว่าเป็นทาส เจ้าพนักงานเตรียมช้างไว้สองหมื่นเชือก ... เตรียมม้าสองหมื่นตัว ... ขอความเจริญจงมีแด่พระมารดา เจ้าพนักงานรีดนมโคสองหมื่นตัวในกาลทุกเมื่อเพื่อพระราชาพระองค์ใด พระราชาพระองค์นั้น คือ พระเจ้ากุสราชโอรสของพระเจ้าโอกกากราช แต่พระมารดาเข้าพระทัยว่าเป็นทาส.

[๑๒๑] ดูกรเจ้าผู้เป็นพาล เจ้ากระทำกรรมอันชั่วร้ายเหลือเกิน ที่เจ้าไม่บอกพ่อว่า พระเจ้ากุสราชผู้เป็นกษัตริย์มีทะแกล้วทหารมาก ผู้เป็นพระยาช้างมาด้วยเพศแห่งกบ.

[๑๒๒] ข้าแต่พระมหาราชผู้จอมทัพ ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดงดโทษแก่หม่อมฉัน ที่ไม่ทราบว่าพระองค์เสด็จมาในที่นี้ด้วยเพศที่ไม่มีใครรู้จักด้วยเถิด.

[๑๒๓] คนเช่นหม่อมฉันมิได้ปกปิดเลย หม่อมฉันนั้นเป็นพนักงานเครื่องต้นพระองค์เท่านั้นทรงเลื่อมใสแก่หม่อมฉัน ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ แต่พระองค์ไม่มีกรรมชั่วช้า ที่หม่อมฉันจะต้องงดโทษ.

[๑๒๔] ดูกรเจ้าคนพาล เจ้าจงไปขอขมาโทษพระเจ้ากุสราชผู้มีกำลังมากเสีย พระเจ้ากุสราชที่เจ้าขอขมาแล้ว จักประทานชีวิตให้เจ้า.

[๑๒๕] พระนางประภาวดีผู้มีผิวพรรณดังเทพธิดา ทรงรับดำรัสของพระบิดาแล้ว ได้ซบพระเศียรลงกอดพระบาทพระเจ้ากุสราชผู้มีพระกำลังมาก.

[๑๒๖] ราตรีเหล่านี้ที่ล่วงไป เว้นจากพระองค์นั้นเพียงใด หม่อมฉันขอถวายบังคมพระยุคลบาท ของพระองค์ด้วยเศียรเกล้า เพียงนั้น ขอพระองค์โปรดอย่าทรงพิโรธหม่อมฉันเลย หม่อมฉันขอตั้งสัตย์ปฏิญาณแก่พระองค์ โปรดทรงสดับหม่อมฉันเถิด เพคะ หม่อมฉันจะไม่พึงทำความชิงชังแก่พระองค์อีกต่อไปละ ถ้าพระองค์จะไม่ทรงโปรดกระทำตามคำ

ของหม่อมฉันผู้ทูลวิงวอนอยู่อย่างนี้ พระบิดาคงเข่นฆ่าหม่อมฉันแล้ว ทรงประทานแก่กษัตริย์ทั้งหลาย ณ กาลบัดนี้เป็นแน่.

[๑๒๗] เมื่อพระน้องอ้อนวอนอยู่อย่างนี้ ไฉนพี่จักไม่ทำตามคำของพระน้องเล่า พี่ไม่โกรธพระน้องเลยนะคนงาม อย่ากลัวเลยประภาวดี พี่ขอตั้งสัตย์ปฏิญาณต่อพระน้อง โปรดขอจงทรงฟังพี่เถิดนะพระราชบุตรี พี่จะไม่พึงกระทำความเกลียดชังแก่พระน้องนางอีกต่อไปละ ดูกรน้องประภาวดีผู้มีตะโพกอันผึ่งผาย พี่สามารถจะทำลายตระกูลกษัตริย์มัททราชมากมายแล้วนำพระน้องนางไปได้ แต่เพราะความรักพระน้องนาง พี่จึงสู้ยอมทนทุกข์มากมายได้.

[๑๒๘] เจ้าพนักงานทั้งหลาย จงตระเตรียมรถและม้า อันวิจิตรด้วยเครื่องอลังการต่างๆ ทั้งมั่นคงแข็งแรง ท่านทั้งหลายจงเห็นความพยายามของเราผู้กำจัดศัตรูทั้งหลายให้พ่ายแพ้ไปในบัดนี้ ก็นารีทั้งหลายภายในพระราชวังของพระเจ้ามัททราชนั้น พากันมองดูพระโพธิสัตว์ผู้เสด็จเยื้องกรายดุจราชสีห์ ทรงปรบพระหัตถ์เสวยพระกระยาหารถึงสองเท่าพระองค์นั้น.

[๑๒๙] ก็พระเจ้ากุสราช ครั้นเสด็จขึ้นประทับบนคอช้างสาร โปรดให้นางประภาวดีประทับเบื้องหลังแล้ว เสด็จเข้าสู่สงคราม ทรงบันลือพระสุรสีหนาท กษัตริย์เจ็ดพระนครทรงสดับพระสุรสีหนาทของพระเจ้ากุสราช ผู้บันลืออยู่ ผู้อันความกลัวแต่เสียงของพระเจ้ากุสราชคุกคามแล้วพากันแตกหนีไปเหมือนดังฝูงมฤคได้ยินเสียงแห่งราชสีห์ก็พากันหนีไปฉะนั้น พวกพลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้า ผู้อันความกลัวแต่เสียงพระเจ้ากุสราชคุกคามแล้ว ก็พากันแตกตื่นเหยียบย่ำกันและกัน ท้าวสักกะจอมเทพ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ทรงมีชัยในท่ามกลางสงครามนั้น มีพระทัยชื่นชมยินดี ทรงพระราชทานแก้วมณีอันรุ่งโรจน์ดวงหนึ่งแก่พระเจ้ากุสราช พระเจ้ากุสราชทรงชนะสงคราม ได้แก้วมณีอันรุ่งโรจน์ แล้วเสด็จประทับบนคอช้างสารเสด็จเข้าสู่พระนคร รับสั่งให้จับกษัตริย์เจ็ดพระนครทั้งเป็น ให้มัดนำเข้าถวายพระสัสสุระ ทูลว่าขอเดชะ กษัตริย์เหล่านี้เป็นศัตรูของพระองค์ ศัตรูทั้งหมดซึ่งคิดจะ

กำจัดพระองค์เสียนี้ ตกอยู่ในอำนาจของพระองค์แล้ว เชิญทรงกระทำตามพระประสงค์เถิด พระองค์ทรงกระทำกษัตริย์เหล่านั้นให้เป็นทาสแล้ว จะทรงปล่อยหรือจะทรงประหารเสียตามแต่พระทัยเถิด.

[๑๓๐] กษัตริย์เหล่านี้เป็นศัตรูของพระองค์ มิได้เป็นศัตรูของหม่อมฉัน ข้าแต่พระมหาราช พระองค์ (เป็นอิสระ) กว่าหม่อมฉัน จะทรงปล่อยหรือจะทรงประหารศัตรูเหล่านั้นก็ตามเถิด.

[๑๓๑] พระราชธิดาของพระองค์ ล้วนทรงงดงามดังเทพกัญญามีอยู่ถึง ๗ พระองค์ ขอพระองค์ทรงโปรดพระราชทานแก่กษัตริย์ทั้ง ๗ นั้นองค์ละองค์ ขอกษัตริย์เหล่านั้นจงเป็นพระชามาตาของพระองค์เถิด.

[๑๓๒] ข้าแต่พระมหาราช พระองค์เป็นใหญ่กว่าหม่อมฉันทั้งหลาย และกว่าพวกลูกของหม่อมฉันทั้งหมด เชิญพระองค์นั่นแหละทรงพระราชทานพวกลูกของหม่อมฉันแก่กษัตริย์เหล่านั้น ตามพระราชประสงค์เถิด.

[๑๓๓] ในกาลนั้น พระเจ้ากุสราชผู้มีพระสุรเสียงดังเสียงราชสีห์ ได้ทรงยกพระราชธิดาของพระเจ้ามัททราช ประทานให้แก่กษัตริย์ ๗ พระองค์นั้นองค์ละองค์ กษัตริย์ทั้ง ๗ พระองค์ทรงอิ่มพระทัยด้วยลาภนั้น ทรงขอบพระคุณพระเจ้ากุสราชผู้มีพระสุรเสียงดังเสียงราชสีห์ แล้วพากันเสด็จกลับไปยังนครของตนๆ ในขณะนั้นทีเดียว ฝ่ายพระเจ้ากุสราชผู้มีพระกำลังมาก ทรงพาพระนางประภาวดีและดวงแก้วมณีอันงามรุ่งโรจน์เสด็จกลับยังกรุงกุสาวดี เมื่อพระเจ้ากุสราชและพระนางประภาวดีทั้ง ๒ พระองค์นั้น ประทับอยู่ในพระราชรถคันเดียวกันเสด็จเข้ากรุงกุสาวดี มีพระฉวีวรรณและพระรูปพระโฉมทัดเทียมกัน มิได้ทรงงดงามยิ่งหย่อนกว่ากันเลย พระมารดาของพระมหาสัตว์และพระชยัมบดีราชกุมารทั้ง ๒ พระองค์ได้เสด็จไปต้อนรับถึงนอกพระนคร แล้วเสด็จกลับพระนครพร้อมด้วยพระราชโอรส ในกาลนั้น พระเจ้ากุสราชและพระนางประภาวดี ก็ทรงสมัครสมานกัน ได้ทรงปกครองราชอาณาจักรกุสาวดีให้รุ่งเรืองตลอดมา.

จบ กุสชาดกที่ ๑

## ๒. โสณนันทชาดก

### เรื่องพระราชาไปขอขมาโทษโสณดาบส

[๑๓๔] พระผู้เป็นเจ้าเป็นเทวดา เป็นคนธรรพ์ เป็นท้าวสักกปุรินททะ หรือว่าเป็นมนุษย์ผู้มีฤทธิ์ ข้าพเจ้าทั้งหลายจะรู้จักพระผู้เป็นเจ้าได้อย่างไร.

[๑๓๕] อาตมภาพไม่ใช่เป็นเทวดา ไม่ใช่เป็นคนธรรพ์ ไม่ใช่ท้าวสักกปุรินททะ อาตมภาพเป็นมนุษย์ผู้มีฤทธิ์ ดูกรภารถะ มหาบพิตรจงทราบอย่างนี้.

[๑๓๖] ความช่วยเหลืออันมิใช่น้อยนี้ เป็นกิจที่พระผู้เป็นเจ้ากระทำแล้ว คือเมื่อฝนตก พระผู้เป็นเจ้าก็ได้ทำไม่ให้มีฝน แต่นั้น เมื่อลมจัดและแดดร้อน พระผู้เป็นเจ้าก็ได้ทำให้มีเงาบังร่มเย็น แต่นั้น พระผู้เป็นเจ้าได้ทำการป้องกันลูกศรในท่ามกลางแห่งศัตรู แต่นั้น พระผู้เป็นเจ้าได้ทำบ้านเมืองอันรุ่งเรืองและชาวเมืองเหล่านั้นให้ตกอยู่ในอำนาจ ของข้าพเจ้า แต่นั้น พระผู้เป็นเจ้าได้ทำกษัตริย์ ๑๐๑ พระองค์ให้เป็นผู้ติดตามของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอขอบคุณ พระผู้เป็นเจ้ายิ่งนัก พระผู้เป็นเจ้าจะปรารถนาสิ่งที่จะให้จิตชื่นชม คือ ยานอันเทียมด้วยช้าง รถอันเทียมด้วยม้า และสาวน้อยทั้งหลายที่ประดับประดาแล้ว หรือรมณียสถานอันเป็นที่อยู่อาศัยอันใด ขอพระผู้เป็นเจ้าจงเลือกเอาสิ่งนั้นตามประสงค์เถิด ข้าพเจ้าขอถวายแก่พระผู้เป็นเจ้า หรือว่าพระผู้เป็นเจ้าจะปรารถนาแคว้นอังคะหรือแคว้นมคธ ข้าพเจ้าก็ขอถวายแก่พระผู้เป็นเจ้า หรือว่าพระผู้เป็นเจ้าปรารถนาแคว้นอัสสกะหรือแคว้นอวันตี ข้าพเจ้าก็มีใจยินดีขอถวายแคว้นเหล่านั้นให้แก่พระผู้เป็นเจ้า หรือแม้พระผู้เป็นเจ้าปรารถนาราชสมบัติกึ่งหนึ่งไซร้ ข้าพเจ้าก็ขอถวายแก่พระผู้เป็นเจ้า ถ้าพระคุณเจ้ามีความต้องการด้วยราชสมบัติทั้งหมด ข้าพเจ้าก็ขอถวาย พระคุณเจ้าปรารถนาสิ่งใด ขอพระคุณเจ้าบอกมาเถิด.

[๑๓๗] อาตมภาพไม่มีความต้องการด้วยราชสมบัติ บ้านเมือง ทรัพย์หรือแม้ชนบท อาตมภาพไม่มีความต้องการเลย.

[๑๓๘] ในแว่นแคว้นอาณาเขตของมหาบพิตร มีอาศรมอยู่ในป่า มารดาและบิดาทั้งสองท่านของอาตมภาพอยู่ในอาศรมนั้น อาตมภาพอยู่ในอาศรมนั้น อาตมภาพไม่ได้เพื่อทำบุญ ในท่านทั้งสอง ผู้เป็นบูรพาจารย์นั้น อาตมภาพขอเชิญมหาบพิตรผู้ประเสริฐยิ่ง ไปขอขมาโทษโสณดาบส เพื่อสังวรต่อไป.

[๑๓๙] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ข้าพเจ้าจะขอทำตามคำที่พระคุณเจ้ากล่าวกะข้าพเจ้าทุกประการ ก็แต่ว่า บุคคลผู้จะอ้อนวอนขอโทษมีประมาณเท่าใด ขอพระคุณเจ้าจงบอกบุคคลมีประมาณเท่านั้น.

[๑๔๐] ชาวชนบทมีประมาณหนึ่งร้อยเศษ พราหมณ์มหาศาลก็เท่ากัน กษัตริย์ผู้เป็นอภิชาตผู้เรืองยศเหล่านี้ทั้งหมด ทั้งมหาบพิตรซึ่งทรงพระนามว่าพระเจ้ามโนชะ บุคคลผู้จะอ้อนวอนขอโทษประมาณเท่านี้ก็พอแล้ว ขอถวายพระพร.

[๑๔๑] เจ้าพนักงานทั้งหลายจงเตรียมช้าง จงเตรียมม้า นายสารถีท่านจงเตรียมรถ ท่านทั้งหลายจงถือเอาเครื่องผูก จงยกธงชัยขึ้นที่คันธงทั้งหลาย เราจะไปยังอาศรมอันเป็นที่อยู่ของโกสิยดาบส.

[๑๔๒] ก็ลำดับนั้น พระราชาพร้อมด้วยจาตุรงคเสนา ได้เสด็จไปยังอาศรมอันน่ารื่นรมย์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของโกสิยดาบส.

[๑๔๓] ไม้คานอันทำด้วยไม้กระทุ่มของใคร ผู้ไปเพื่อหาบน้ำ ลอยมายังเวหาส มิได้ถูกบ่า ห่างประมาณ ๔ องคุลี.

[๑๔๔] ดูกรมหาบพิตร อาตมภาพชื่อว่าโสณะ เป็นดาบสมีวัตรอันสมาทานแล้ว มิได้เกียจคร้านเลี้ยงดูมารดาบิดาอยู่ทุกคืนทุกวัน ดูกรมหาบพิตรผู้เป็นเจ้าแห่งทิศ อาตมภาพระลึกถึงอุปการคุณที่ท่านทั้งสองได้กระทำแล้ว ในกาลก่อน จึงนำผลไม้ป่าและเผือกมันมาเลี้ยงดูมารดาบิดา.

[๑๔๕] ข้าพเจ้าทั้งหลาย ปรารถนาจะไปยังอาศรมซึ่งเป็นที่อยู่ของโกสิยดาบส ข้าแต่ท่านโสณะ ขอท่านได้โปรดบอกทางจะไปยังอาศรมนั้นแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายเถิด.

[๑๔๖] ดูกรมหาบพิตร ทางนี้เป็นทางสำหรับเดินคนเดียว ขอเชิญมหาบพิตร เสด็จไปยังป่าอันสะพรั่งไปด้วยต้นทองหลาง มีสีเขียวชะอุ่มดังสีเมฆ โกสิยดาบสอยู่ในป่านั้น.

[๑๔๗] โสณมหาฤาษีครั้นกล่าวคำนี้แล้ว ได้พร่ำสอนกษัตริย์ทั้งหลาย ณ กลาง หาว แล้วรีบหลีกไปยังสระอโนดาต แล้วกลับมาปัดกวาดอาศรมแต่ง ตั้งอาสนะแล้ว เข้าไปสู่บรรณศาลาแจ้งให้ดาบสผู้เป็นบิดาทราบว่า ข้า แต่ท่านมหาฤาษี พระราชาทั้งหลายผู้อภิชาตเรืองยศเหล่านี้เสด็จมาหา ขอ เชิญบิดาออกไปนั่งนอกอาศรมเถิด มหาฤาษีได้ฟังคำของโสณบัณฑิตนั้น แล้วรีบออกจากอาศรมมานั่งที่ประตูของตน.

[๑๔๘] โกสิยดาบสได้เห็นพระเจ้ามโนชะนั้น ซึ่งมีหมู่กษัตริย์ห้อมล้อมเป็น กองทัพ ประหนึ่งรุ่งเรืองด้วยเดช เสด็จมาอยู่ จึงกล่าวคาถานี้ความว่า กลอง ตะโพน สังข์ บัณเฑาะว์ และมโหระทึก ยังพระราชาผู้เป็นจอมทัพ ให้ร่าเริงอยู่ดำเนินไปแล้วข้างหน้าของใคร หน้าผากของใครสวมแล้ว ด้วยแผ่นทองอันหนามีสีดุจสายฟ้า ใครกำลังหนุ่มแน่นผูกสอดด้วยกำ ลูกศร รุ่งเรืองด้วยสิริ เดินมาอยู่ อนึ่งหน้าของใครงามผุดผ่อง ดุจ ทองคำอันละลายคว้างที่ปากเบ้ามีสีดังถ่านเพลิง ใครหนอรุ่งเรืองด้วยสิริ กำลังเดินมาอยู่ ฉัตรพร้อมด้วยคันหน้ารื่นรมย์ใจ สำหรับกั้นแสงอาทิตย์ อันบุคคลกางแล้วเพื่อใคร ใครหนอรุ่งเรืองด้วยสิริกำลังเดินมาอยู่ ชน ทั้งหลายถือพัดวาลวีชนีเครื่องสูง เดินเคียงองค์ของใคร ผู้มีบุญอัน ประเสริฐมาอยู่โดยคอช้างเศวตรฉัตรม้าอาชาไนย และทหารสวมเกราะ เรียงรายอยู่โดยรอบของใคร ใครหนอรุ่งเรืองด้วยสิริกำลังเดินมาอยู่ กษัตริย์ ๑๐๑ พระนครผู้เรืองยศ เป็นอนุยนต์เดินแวดล้อมตามอยู่ โดยรอบของใคร ใครหนอ รุ่งเรืองด้วยสิริกำลังเดินมาอยู่ จาตุรงคเสนา คือ พลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้าเดินแวดล้อมตามอยู่ โดยรอบใคร ใครหนอ รุ่งเรืองด้วยสิริกำลังเดินมาอยู่ เสนาหมู่ใหญ่นี้ นับไม่ถ้วน ไม่มีที่สุดดุจคลื่นในมหาสมุทร กำลังห้อมล้อมตามหลัง ใครมา.

[๑๔๙] กษัตริย์ที่กำลังเสด็จมานั้น คือ พระเจ้ามโนราชาธิราชเป็นเพียงดัง พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่กว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ เข้าถึงความเป็นบริษัทของนันทดาบส กำลังมาสู่อาศรมอันเป็นที่ประพฤติพรหมจรรย์ เสนาหมู่ใหญ่นี้นับไม่ถ้วน ไม่มีที่สุด ดุจคลื่นในมหาสมุทร กำลังตามหลังพระเจ้ามโนชะนั้นมา.

[๑๕๐] พระราชาทุกพระองค์ ทรงลูบไล้ด้วยจันทน์หอม ทรงผ้ากาสิกพัสตร์อย่างดี ทุกพระองค์ทรงประคองอัญชลีเข้าไปยังสำนักของฤาษีทั้งหลาย.

[๑๕๑] พระคุณเจ้าผู้เจริญไม่มีโรคาพาธหรือ พระคุณเจ้าสุขสำราญดีอยู่หรือ พระคุณเจ้ายังอัตภาพให้เป็นไปสะดวกด้วยการแสวงหามูลผลาหารแลหรือ เหง้ามันและผลไม้มีมากแลหรือ เหลือบ ยุงและสัตว์เลื้อยคลานมีน้อยแลหรือ ในป่าอันเกลื่อนกล่นไปด้วยพาฬมฤค ไม่มีมาเบียดเบียนบ้างหรือ.

[๑๕๒] ดูกรมหาบพิตร อาตมภาพทั้งหลายไม่มีโรคาพาธ มีความสุขสำราญดีเยียวยาอัตภาพได้สะดวกด้วยการแสวงหามูลผลาหาร ทั้งมูลมันผลไม้ก็มีมาก เหลือบ ยุงและสัตว์เลื้อยคลานมีน้อย ในป่าอันเกลื่อนกล่นไปด้วยพาฬมฤคไม่มีมาเบียดเบียนอาตมภาพ เมื่ออาตมภาพได้อยู่ในอาศรมนี้หลายปีมาแล้ว อาตมภาพไม่รู้สึกอาพาธอันไม่เป็นที่รื่นรมย์แห่งใจเกิดขึ้นเลย ดูกรมหาบพิตร พระองค์เสด็จมาดีแล้ว และพระองค์ไม่ได้เสด็จมาร้าย พระองค์ผู้เป็นอิสระเสด็จมาถึงแล้ว ขอจงตรัสบอกสิ่งที่ทรงชอบพระหฤทัยซึ่งมีอยู่ ณ ที่นี้เถิด ขอเชิญมหาบพิตรเสวยผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะทรางและผลหมากเม่า อันเป็นผลไม้มีรสหวานน้อยๆ เชิญเลือกเสวยแต่ผลที่ดีๆ เถิด น้ำนี้เย็นนำมาแต่ซอกเขา ขอเชิญมหาบพิตรดื่มเถิด ถ้าพระองค์ทรงปรารถนา.

[๑๕๓] สิ่งใดที่พระคุณเจ้าให้ ข้าพเจ้าขอรับสิ่งนั้น พระคุณเจ้ากระทำให้ถึงแก่ข้าพเจ้าทั้งปวง ขอพระคุณเจ้าจงเงี่ยโสตสดับคำของนันทดาบสที่ท่านจะ

กล่าวนั้นเถิด ข้าพเจ้าทั้งหลายเป็นบริษัทของนันทดาบส มาแล้วสู่สำนัก
ของพระคุณเจ้า ขอพระคุณเจ้าโปรดสดับคำของข้าพเจ้า ของนันทดาบส
และของบริษัทเถิด.

[๑๕๔] ชาวชนบทร้อยเศษ พราหมณ์มหาศาลประมาณเท่านั้น กษัตริย์อภิชาติผู้
เรืองยศทั้งหมดนี้ และพระเจ้ามโนชะผู้เจริญจงเข้าใจคำของข้าพเจ้า ยักษ์
ทั้งหลายภูตและเทวดาทั้งหลายในป่า เหล่าใด ซึ่งมาประชุมกันอยู่ใน
อาศรมนี้ ขอจงฟังคำของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอกระทำความนอบน้อมแก่
เทวดาทั้งหลายแล้วจักกล่าวกะฤาษีผู้มีวัตรอันงาม ข้าพเจ้านั้น ชาวโลก
สมมติแล้วว่าเป็นชาวโกสิยโคตรร่วมกับท่าน จึงนับว่าเป็นแขนขวาของ
ท่าน ข้าแต่ท่านโกสิยะผู้มีความเพียร เมื่อข้าพเจ้าเป็นผู้ประสงค์จะเลี้ยง
ดูมารดาบิดาของข้าพเจ้า ฐานะนี้ชื่อว่าเป็นบุญ ขอท่านอย่าได้ห้ามข้าพเจ้า
เสียเลย จริงอยู่ การบำรุงมารดาบิดานี้ สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญแล้ว
ขอท่านจงอนุญาตการบำรุงมารดาบิดานี้แก่ข้าพเจ้า ท่านได้กระทำกุศลมา
แล้วสิ้นกาลนาน ด้วยการลุกขึ้นทำกิจวัตรและการบีบนวด บัดนี้
ข้าพเจ้าปรารถนาจะทำบุญในมารดาและบิดา ขอท่านจงให้โลกสวรรค์แก่
ข้าพเจ้าเถิด ข้าแต่พระฤาษี มนุษย์ทั้งหลายซึ่งมีอยู่ในบริษัทนี้ ทราบ
บทแห่งธรรมในธรรมว่าเป็นทางแห่งโลกสวรรค์ เหมือนดังท่านทราบ
ฉะนั้น การบำรุงมารดาบิดาด้วยการอุปัฏฐากและการบีบนวดชื่อว่านำ
ความสุขมาให้ ท่านห้ามข้าพเจ้าจากบุญนั้น ชื่อว่าเป็นอันห้ามทางอัน
ประเสริฐ.

[๑๕๕] ขอมหาบพิตรผู้เจริญทั้งหลาย ผู้เป็นบริษัทของน้องนันทะ จงสดับถ้อย
คำของอาตมภาพ ผู้ใดยังวงศ์ตระกูลแต่เก่าก่อนให้เสื่อม ไม่ประพฤติ
ธรรมในบุคคลผู้เจริญทั้งหลาย ผู้นั้นย่อมเข้าถึงนรก ดูกรท่านผู้เป็นใหญ่
ในทิศ ส่วนชนเหล่าใดเป็นผู้ฉลาดในธรรมอันเป็นของเก่า และถึง
พร้อมด้วยจารีต ชนเหล่านั้นย่อมไม่ไปสู่ทุคติ มารดา บิดา พี่ชาย น้อง
ชาย พี่สาว น้องสาว ญาติและเผ่าพันธุ์ ชนเหล่านั้นทั้งหมดย่อมเป็น
ภาระของพี่ชายใหญ่ ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้เถิด มหาบพิตร ดูกร

มหาบพิตรผู้เป็นจอมทัพ ก็อาตมภาพเป็นพี่ชายใหญ่ จึงต้องรับภาระอัน
หนัก ทั้งสามารถจะปฏิบัติท่านเหล่านั้นได้เหมือนนายเรือรับภาระอันหนัก
สามารถจะนำเรือไปได้โดยสวัสดี ฉะนั้น เหตุนั้น อาตมภาพจึงไม่ละ
ลืมธรรม.

[๑๕๖] ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ไปแล้วในความมืด วันนี้ข้าพเจ้าทั้งหลายเกิดความรู้
ขึ้นแล้ว ท่านโกสิยฤาษีได้แสดงธรรมแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายเหมือนส่อง
แสงอันรุ่งเรืองจากไฟ ฉะนั้น พระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าแห่งแสง มีรัศมี
เจิดจ้า เมื่ออุทัยย่อมแสดงรูปดีและรูปชั่วให้ปรากฏแก่สัตว์ทั้งหลาย
ฉันใด ท่านโกสิยฤาษีก็แสดงธรรมแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือน
กัน.

[๑๕๗] ถ้าพี่จะไม่รับอัญชลีของข้าพเจ้าผู้วิงวอนอยู่อย่างนี้ ข้าพเจ้าก็จักดำเนินไป
ตามถ้อยคำของพี่ จักบำรุงบำเรอพี่ผู้อยู่ด้วยความไม่เกียจคร้าน.

[๑๕๘] ดูกรนันทะ เธอรู้แจ้งสัทธรรมที่สัตบุรุษทั้งหลายแสดงแล้วเป็นแน่ เธอ
เป็นคนงาม มีมารยาทอันงดงาม พี่ชอบใจเป็นยิ่งนัก พี่จะกล่าวกะ
มารดาบิดาว่า ขอท่านทั้งสองจงฟังคำของข้าพเจ้า ภาระนี้หาใช่เป็นภาระ
เพียงชั่วครั้งชั่วคราวของข้าพเจ้าไม่ การบำรุงที่ข้าพเจ้าบำรุงแล้วนี้ ย่อม
นำความสุขมาให้แก่มารดาบิดาได้ แต่นันทะย่อมกระทำการขอร้อง
อ้อนวอนเพื่อบำรุงท่านทั้งสองบ้าง บรรดาท่านทั้งสองผู้สงบระงับ ผู้
ประพฤติพรหมจรรย์ หากว่าท่านใดปรารถนา ข้าพเจ้าจะบอกกะท่านนั้น
ขอให้ท่านทั้งสองผู้หนึ่งจงเลือกนันทะตามความปรารถนาเถิด นันทะจะ
บำรุงใครในท่านทั้งสอง.

[๑๕๙] ดูกรพ่อโสณะ เราทั้งสองอาศัยเจ้าอยู่ ถ้าเจ้าอนุญาต แม่ก็จะพึงได้
จุมพิตลูกนันทะผู้ประพฤติพรหมจรรย์ที่ศีรษะ.

[๑๖๐] ใบอ่อนของต้นอัสสัตถพฤกษ์ เมื่อลมรำเพยพัดต้องแล้วย่อมหวั่นไหว
ไปมา ฉันใด หัวใจของแม่ก็หวั่นไหว เพราะนานๆ จึงได้เห็นลูก
นันทะ ฉันนั้น เมื่อใด เมื่อแม่หลับแล้วฝันเห็นลูกนันทะมา แม่ก็ดี

ใจอย่างล้นเหลือว่าลูกนันทะของแม่นี้มาแล้ว แต่เมื่อใด ครั้นแม่ตื่นขึ้นแล้ว ไม่ได้เห็นลูกนันทะของแม่มา ความเศร้าโศกและความเสียใจมิใช่น้อย ก็ทับถมยิ่งนัก วันนี้ แม่ได้เห็นลูกนันทะผู้จากไปนานกลับมาแล้ว ขอลูกนันทะจงเป็นที่รักของบิดาเจ้าและของแม่เอง ขอลูกนันทะจงเข้าไปสู่เรือนของเราเถิด ดูกรพ่อโสณะลูกนันทะเป็นที่แสนรักของบิดา ลูกนันทะยังไม่ได้เข้าไปสู่เรือนใด ขอให้ลูกนันทะจงได้เรือนนั้น ขอลูกนันทะจงบำรุงแม่เถิด.

[๑๖๑] ดูกรฤาษี มารดาเป็นผู้อนุเคราะห์ เป็นที่พึ่งและเป็นผู้ให้ขีรรสแก่เราก่อน เป็นทางแห่งโลกสวรรค์ มารดาปรารถนาเจ้า มารดาเป็นผู้ให้ขีรรสก่อน เป็นผู้เลี้ยงดูเรามา เป็นผู้ชักชวนเราในบุญกุศล เป็นทางแห่งโลกสวรรค์ มารดาปรารถนาเจ้า.

[๑๖๒] มารดาหวังผลคือบุตร จึงนอบน้อมแก่เทวดา และไต่ถามถึงฤกษ์ ฤดูและปีทั้งหลาย เมื่อมารดานั้นมีระดู ความก้าวลงแห่งสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ก็ย่อมมี เพราะสัตว์เกิดในครรภ์นั้นมารดาจึงแพ้ท้อง เพราะเหตุนั้น บัณฑิตจึงเรียกมารดานั้นว่าเป็นผู้มีใจดี มารดาบริหารครรภ์อยู่หนึ่งปี หรือหย่อนกว่าปีแล้วจึงคลอด เหตุนั้น บัณฑิตจึงเรียกมารดานั้นว่า ชนยนตีและชเนตตี ผู้ยังบุตรให้เกิด มารดาย่อมปลอบบุตรผู้ร้องไห้อยู่ให้รื่นเริง ด้วยการให้ดื่มน้ำนมบ้าง ด้วยการขับกล่อมบ้าง ด้วยการอุ้มแนบไว้กับอกบ้าง เหตุนั้น บัณฑิตจึงเรียกมารดานั้นว่า ปลอบบุตรให้รื่นเริง ต่อแต่นั้น มารดาเห็นบุตรผู้ยังเป็นเด็กอ่อน ไม่รู้จักเดียงสาเล่นอยู่ท่ามกลางสายลมและแสงแดดอันกล้าก็เข้ารับขวัญ เพราะเหตุนั้น บัณฑิตจึงเรียกมารดานั้นว่า โปเสนตี ผู้เลี้ยงดูบุตร มารดาย่อมคุ้มครองทรัพย์แม้ทั้งสองฝ่าย คือ ทรัพย์ของมารดาและทรัพย์ของบิดาเพื่อบุตรนั้น ด้วยตั้งใจว่า ทรัพย์ทั้งสองฝ่ายพึงเป็นของบุตรแห่งเรา มารดายังบุตรให้ศึกษาดังนี้ว่า อย่างนี้ซิลูกอย่างโน้นซิลูก ย่อมลำบากเมื่อบุตรกำลังรุ่นหนุ่มคนอง มารดาย่อมคอยมองดูบุตรผู้หลงเพลิดเพลิน

ในภรรยาผู้อื่น จนพลบค่ำก็ยังไม่กลับมา ย่อมเดือดร้อนด้วยประการ ฉะนี้ บุตรผู้อันมารดาเลี้ยงดูมาแล้ว ด้วยความลำบากอย่างนี้ ไม่บำรุง มารดา บุตรนั้นชื่อว่าประพฤติผิดในมารดา ย่อมเข้าถึงนรก บุตรผู้ อันบิดาเลี้ยงมาด้วยความลำบากอย่างนี้ ไม่บำรุงบิดา บุตรนั้นชื่อว่า ประพฤติผิดในบิดา ย่อมเข้าถึงนรก เราได้สดับมาว่า เพราะไม่บำรุง มารดา แม้ทรัพย์ที่เกิดแก่บุตรทั้งหลายผู้ปรารถนาทรัพย์ย่อมฉิบหาย หรือบุตรนั้นย่อมเข้าถึงความยากแค้น เราได้สดับมาว่า เพราะไม่บำรุง บิดา แม้ทรัพย์ที่เกิดแก่บุตรทั้งหลายผู้ปรารถนาทรัพย์ย่อมฉิบหาย หรือ บุตรนั้นย่อมเข้าถึงความยากแค้น ความรื่นเริง ความบันเทิง และความ หัวเราะเล่นหัวกันทุกเมื่อ บัณฑิตผู้รู้แจ้งพึงได้เพราะการบำรุงมารดา ความรื่นเริงความบันเทิง และความหัวเราะเล่นหัวกันทุกเมื่อ บัณฑิตผู้ รู้แจ้งพึงได้เพราะการบำรุงบิดา สังคหวัตถุ ๕ ประการนี้คือทาน การให้ ๑ ปิยวาจา เจรจาคำน่ารัก ๑ อัตถจริยา การประพฤติ ประโยชน์ ๑ สมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมทั้งหลาย ตามสมควร ในที่นั้นๆ ๑ ย่อมมีในโลกนี้ เหมือนเพลารถย่อมมี แก่รถที่กำลังแล่นไป ฉะนั้น ถ้าว่าสังคหวัตถุเหล่านี้ไม่พึงมีไซร้ มารดา ก็จะไม่พึงได้รับความนับถือหรือการบูชา เพราะเหตุแห่งบุตร หรือ บิดาก็จะไม่พึงได้ความนับถือหรือการบูชา เพราะเหตุแห่งบุตร ก็เพราะ บัณฑิตทั้งหลายย่อมพิจารณาเห็นสังคหวัตถุนี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้น ย่อมถึงความเป็นผู้ประเสริฐ และเป็นผู้อันเทวดาและมนุษย์พึงสรรเสริญ มารดาและบิดาบัณฑิตเรียกว่าเป็นพรหมของบุตร เป็นบุรพาจารย์ของ บุตร เป็นผู้ควรรับของคำนับของบุตร และว่าเป็นผู้อนุเคราะห์บุตร เพราะเหตุนั้นแล บุตรผู้เป็นบัณฑิต พึงนอบน้อมและสักการะมารดา บิดาทั้ง ๒ นั้นด้วย ข้าว น้ำ ผ้านุ่ง ผ้าห่ม ที่นอน การขัดสี การ ให้อาบน้ำ และการล้างเท้า บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุตรนั้น

ด้วยการบำรุงในมารดาบิดาในโลกนี้ ครั้นบุตรนั้นละโลกนี้ไปแล้ว ย่อม
บันเทิงในสวรรค์.

จบ โสณนันทชาดกที่ ๒

--------------

รวมชาดกในสัตตตินิบาตนั้น มี ๒ ชาดก คือ กุสชาดก ๑
โสณนันทชาดก ๑ ชาดกทั้งสองนี้ปรากฏอยู่ในสัตตตินิบาต.

จบ สัตตตินิบาตชาดก.

--------------

## อสีตินิบาตชาดก

### ๑. จุลลหังสชาดก

#### พระยาหงส์ทรงติดบ่วง

[๑๖๓] ดูกรสุมุขะ ฝูงหงส์พากันบินหนีไปไม่เหลียวหลัง แม้ท่านก็จงไปเสียเถิด อย่าหวังอยู่ในที่นี้เลย ความเป็นสหายในเราผู้ติดบ่วงย่อมไม่มี.

[๑๖๔] ข้าพระองค์จะพึงไปหรือไม่พึงไป ความไม่ตาย ก็ไม่พึงมีเพราะการไปหรือการไม่ไปนั้น เมื่อพระองค์มีความสุขจึงอยู่ใกล้ เมื่อพระองค์ได้รับทุกข์ จะพึงละไปอย่างไรได้ ความตายพร้อมกับพระองค์ หรือว่าความเป็นอยู่เว้นจากพระองค์ ความตายนั้นแลประเสริฐกว่า เว้นจากพระองค์แล้วพึงเป็นอยู่ประเสริฐอะไร ข้าแต่พระมหาราชผู้เป็นจอมหงส์ ข้าพระองค์พึงละทิ้งพระองค์ผู้ทรงถึงทุกข์อย่างนี้ ข้อนี้ไม่เป็นธรรมเลย คติของพระองค์ ข้าพระองค์ย่อมชอบใจ.

[๑๖๕] คติ ของเราผู้ติดบ่วงจะเป็นอื่นไปอย่างไรเล่า นอกจากเข้าโรงครัวใหญ่ คตินั้นย่อมชอบใจแก่ท่านผู้มีความคิดผู้พ้นแล้วอย่างไร ดูกรหงส์สุมุขะ ท่านจะพึงเห็นประโยชน์อะไรในการสิ้นชีวิตของเราและของท่านทั้งสอง หรือของพวกญาติที่เหลือ ดูกรท่านผู้มีปีกทั้งสองดังสีทอง เมื่อท่านยอมสละชีวิตในเพราะคุณอันไม่ประจักษ์ ดังคนตาบอดกระทำแล้วในที่มืดจะพึงยังประโยชน์อะไรให้รุ่งเรืองได้.

[๑๖๖] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าฝูงหงส์ทั้งหลาย ทำไมหนอ พระองค์จึงไม่ทรงรู้อรรถในธรรม ธรรมอันบุคคลเคารพแล้วย่อมแสดงประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย ข้าพระองค์นั้นเพ่งเล็งอยู่ซึ่งธรรมและประโยชน์อันตั้งขึ้นจากธรรม ทั้งเห็นพร้อมอยู่ซึ่งความภักดีในพระองค์ จึงมิได้เสียดายชีวิต ความที่มิตรเมื่อระลึกถึงธรรมไม่พึงทอดทิ้งมิตรในยามทุกข์ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต นี้เป็นธรรมของสัตบุรุษทั้งหลายโดยแท้.

[๑๖๗] ธรรมนี้นั้นท่านประพฤติแล้ว และความภักดีในเราก็ปรากฏแล้ว ท่านจงทำตามความปรารถนาของเรานี้เถิด ท่านผู้เป็นอันเราอนุมัติแล้ว จงไปเสียเถิด ดูกรท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ก็แลเมื่อกาลล่วงไปอย่างนี้ คือ เมื่อเราติดบ่วงอยู่ในที่นี้ ท่านพึงกลับไป ปกครองหมู่ญาติทั้งหลายของเราให้จงดีเถิด.

[๑๖๘] เมื่อสุวรรณหงส์ผู้ประเสริฐ ผู้ประพฤติธรรมอันประเสริฐกำลังโต้ตอบกันอยู่ด้วยประการฉะนี้ นายพรานได้ปรากฏแล้วเหมือนดังมัจจุราชปรากฏแก่บุคคลผู้ป่วยหนัก ฉะนั้น สุวรรณหงส์ทั้งสองผู้เกื้อกูลกันมาสิ้นกาลนานนั้น เห็นศัตรูเดินมาแล้ว ก็นิ่งเฉยมิได้เคลื่อนจากที่ ฝ่ายว่านายพรานผู้เป็นศัตรูของพวกนก เห็นพระยาหงส์ธตรฐผู้เป็นจอมหงส์กำลังเดินส่ายไปมาแต่ที่นั้นๆ จึงรีบเดินเข้าไป ก็นายพรานนั้นครั้นรีบเดินเข้าไปแล้ว เกิดความสงสัยขึ้นว่า หงส์ทั้งสองนั้นติดบ่วงหรือไม่ จึงค่อยลดความเร็วลง ค่อยๆ เดินเข้าไปให้ใกล้สุวรรณหงส์ทั้งสอง ได้เห็นตัวหนึ่งติดบ่วงอีกตัวหนึ่งไม่ติดบ่วง แต่มายืนอยู่ใกล้ตัวติดบ่วง จึงเพ่งดูตัวที่ติดบ่วงผู้เป็นโทษ ลำดับนั้น นายพรานนั้นเป็นผู้มีความสงสัยจึงได้กล่าวถามสุมุขหงส์ผู้มีผิวพรรณเหลือง มีร่างกายใหญ่ ผู้เป็นใหญ่ในหมู่หงส์ ซึ่งยืนอยู่ว่า เพราะเหตุไรหนอพระยาหงส์ตัวที่ติดบ่วงใหญ่ ย่อมไม่กระทำซึ่งทิศ เมื่อเป็นเช่นนั้นเพราะเหตุไรท่านผู้ไม่ติดบ่วง เป็นผู้มีกำลัง จึงไม่บินหนีไป พระยาหงส์ตัวนี้เป็นอะไรกับท่าน หรือท่านพ้นแล้วทำไมจึงยังเฝ้าหงส์ผู้ติดบ่วงอยู่ หงส์ทั้งหลายพากันละทิ้งหนีไปหมด เพราะเหตุไร ท่านจึงยังอยู่ผู้เดียว.

[๑๖๙] ดูกรนายพรานนก พระยาหงส์นั้นเป็นราชาของเรา ทั้งเป็นเพื่อนเสมอด้วยชีวิตของเราด้วย เราจึงไม่ละท่านไป จนกว่าจะถึงที่สุดแห่งกาละ.

[๑๗๐] ก็ไฉนพระยาหงส์นี้จึงไม่เห็นบ่วงที่ดักไว้ ความจริงการรู้อันตรายของตนเป็นเหตุของบุคคลผู้ใหญ่ทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น บุคคลผู้ใหญ่เหล่านั้นควรรู้อันตราย.

[๑๗๑] เมื่อใดมีความเสื่อม เมื่อนั้น สัตว์แม้เข้าใกล้ข่ายหรือบ่วงก็ไม่รู้สึก ในเมื่อถึงคราวจะสิ้นชีวิต.

[๑๗๒] ดูกรท่านผู้มีปัญญามาก ก็แลบ่วงทั้งหลายที่เขาดักไว้มีมากอย่าง สัตว์ทั้งหลายย่อมเข้ามาติดบ่วงที่เขาดักอำพรางไว้ในเมื่อถึงคราวจะสิ้นชีวิตอย่างนี้.

[๑๗๓] เออก็การอยู่ร่วมกันกับท่านนี้ พึงมีสุขเป็นกำไรหนอ และขอท่านอนุญาตแก่ข้าพเจ้าทั้งสองเถิด และขอท่านพึงให้ชีวิตแก่ข้าพเจ้าทั้งสองด้วยเถิด.

[๑๗๔] เรามิได้ผูกท่านไว้ และไม่ปรารถนาจะว่าท่าน เชิญท่านรีบไปจากที่นี้ตามปรารถนา แล้วจงอยู่เป็นสุขตลอดกาลนานเถิด.

[๑๗๕] ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาจะมีชีวิตอยู่ โดยเว้นจากชีวิตของพระยาหงส์นี้ ถ้าท่านยินดีเพียงตัวเดียว ขอให้ท่านปล่อยพระยาหงส์นี้ และจงกินข้าพเจ้า ข้าพเจ้าทั้งสองเป็นผู้เสมอกัน ด้วยรูปทรงสัณฐานและวัย ท่านไม่เสื่อมแล้วจากลาภ ขอท่านจงเปลี่ยนข้าพเจ้ากับพระยาหงส์นี้เถิด เชิญท่านพิจารณาดูในข้าพเจ้าทั้งสอง เมื่อท่านมีความปรารถนาเฉพาะตัวเดียว จงเอาบ่วงผูกข้าพเจ้าไว้ก่อน จงปล่อยพระยาหงส์ในภายหลัง ถ้าท่านทำตามที่ข้าพเจ้าขอร้อง ลาภของท่านก็คงมีประมาณเท่านั้นเหมือนกัน ทั้งท่านจะได้เป็นมิตรกับฝูงหงส์ธตรฐจนตลอดชีวิต

[๑๗๖] มิตร อำมาตย์ ทาส ทาสี บุตร ภรรยา และพวกพ้องหมู่ใหญ่ทั้งหลาย จงดูว่า พระยาหงส์ธตรฐพ้นจากที่นี้ไปได้เพราะท่าน บรรดามิตรทั้งหลายเป็นอันมาก มิตรเช่นท่านนั้นหามีในโลกนี้ เหมือนท่านผู้เป็นเพื่อนร่วมชีวิต ของพระยาหงส์ธตรฐไม่ เรายอมปล่อยสหายของท่าน พระยาหงส์จงบินตามท่านไปเถิด ท่านทั้งสองจงรีบไปจากที่นี้ตามความปรารถนา จงรุ่งเรืองอยู่ในท่ามกลางหมู่ญาติ.

[๑๗๗] สุมุขหงส์ผู้มีความเคารพนาย มีความปลื้มใจ เพราะพระยาหงส์ผู้เป็นนายหลุดพ้นจากบ่วง เมื่อจะกล่าววาจาอันรื่นหูได้กล่าวว่า ดูกรนายพราน

ขอให้ท่านพร้อมด้วยหมู่ญาติทั้งปวงจงเบิกบานใจ เหมือนข้าพเจ้าเบิกบานใจในวันนี้เพราะได้เห็นพระยาหงส์พ้นจากบ่วงฉะนั้น.

[๑๗๘] เชิญท่านมานี่ เราจักบอกท่านถึงวิธีที่ท่านจักได้ทรัพย์เป็นลาภของท่าน พระยาหงส์ธตรฐนี้ย่อมไม่มุ่งร้ายอะไรๆ ท่านจงรีบไปภายในบุรี จงแสดงข้าพเจ้าทั้งสองผู้ไม่ติดบ่วงเป็นอยู่ตามปกติ จับอยู่ที่กระเช้าทั้งสองข้าง แก่พระราชาว่า ข้าแต่พระมหาราช หงส์ธตรฐทั้งสองนี้เป็นอธิบดีแห่งหงส์ทั้งหลาย เพราะว่าหงส์ตัวนี้เป็นราชาของหงส์ทั้งหลาย ส่วนหงส์ตัวนี้เป็นอัครมหาเสนาบดี พระราชาจอมประชาชนทอดพระเนตรเห็นพระยาหงส์นี้แล้ว ก็จะทรงปราบปลื้มพระหฤทัย จักพระราชทานทรัพย์เป็นอันมากแก่ท่านโดยไม่ต้องสงสัย.

[๑๗๙] นายพรานได้สดับคำของหงส์สุมุขะดังนั้นแล้ว จัดแจงการงานเสร็จแล้ว รีบเข้าไปภายในบุรี แสดงหงส์ทั้งสองผู้มิได้ติดบ่วง เป็นอยู่ตามปกติ จับอยู่ที่กระเช้าทั้งสองข้างแก่พระราชาว่า ข้าแต่มหาราช หงส์ธตรฐทั้งสองนี้ เป็นอธิบดีแห่งหงส์ทั้งหลาย เพราะว่าหงส์ตัวนี้เป็นราชาของหงส์ทั้งหลาย ส่วนหงส์ตัวนี้เป็นอัครมหาเสนาบดี.

[๑๘๐] ก็หงส์ทั้งสองนี้มาอยู่ในเงื้อมมือของท่านได้อย่างไร ท่านเป็นพราน นำหงส์ผู้เป็นใหญ่ กว่าหงส์ผู้ใหญ่ทั้งหลายมาในที่นี้ได้อย่างไร.

[๑๘๑] ข้าแต่พระจอมประชานิกร ข้าพระองค์ดักบ่วงเหล่านี้ไว้ที่เปือกตม ซึ่งเป็นที่ๆ ข้าพระองค์เข้าใจว่า จะกระทำความสิ้นชีวิตแก่นกทั้งหลายได้ พระยาหงส์ได้มาติดบ่วงเช่นนั้น ส่วนหงส์ตัวนี้มิได้ติดบ่วงของข้าพระองค์ แต่เข้ามาจับอยู่ใกล้ๆ พระยาหงส์นั้น ได้กล่าวกะข้าพระองค์ หงส์นี้ประกอบแล้วด้วยธรรม ได้กระทำกรรมอันแสนยากที่บุคคลผู้มิใช่พระอริยะจะพึงทำได้ ประกาศภาวะอันสูงสุดของตน พยายามในประโยชน์ของนาย หงส์นี้ควรจะมีชีวิตอยู่ ยอมสละชีวิตของตน มายืนสรรเสริญคุณของนาย ร้องขอชีวิตของนาย ข้าพระองค์ได้สดับคำของหงส์นี้แล้ว เกิดความเลื่อมใส จึงปล่อยพระยาหงส์นั้นจากบ่วง และอนุญาตให้กลับได้ตามสบาย สุมุขหงส์ผู้มีความเคารพนาย

มีความปลื้มใจ เพราะพระยาหงส์ผู้เป็นนายหลุดพ้นจากบ่วง เมื่อจะกล่าววาจาอันรื่นหู ได้กล่าวว่า ดูกรนายพราน ขอให้ท่านพร้อมด้วยหมู่ญาติทั้งปวงจงเบิกบานใจ เหมือนข้าพเจ้าเบิกบานใจในวันนี้ เพราะได้เห็นพระยาหงส์พ้นจากบ่วง ฉะนั้น เชิญท่านมานี่ เราจักบอกท่าน ถึงวิธีที่ท่านจักได้ทรัพย์อันเป็นลาภของท่าน พระยาหงส์ธตรฐนี้ย่อมไม่มุ่งร้ายอะไรๆ ท่านจงรีบเข้าไปภายในบุรี จงแสดงข้าพเจ้าทั้งสองผู้ไม่ติดบ่วงเป็นอยู่ตามปกติ จับอยู่ที่กระเช้าทั้งสองข้างแก่พระราชาว่า ข้าแต่มหาราช หงส์ธตรฐทั้งสองนี้เป็นอธิบดีแห่งหงส์ทั้งหลาย เพราะว่าหงส์ตัวนี้เป็นราชาของหงส์ทั้งหลาย ส่วนหงส์ตัวนี้เป็นอัครมหาเสนาบดี พระราชาผู้เป็นจอมประชาชน ทอดพระเนตรเห็นพระยาหงส์นี้แล้วจะทรงปราโมทย์ปลาบปลื้มพระหฤทัย จักพระราชทานทรัพย์เป็นอันมากแก่ท่านโดยไม่ต้องสงสัย ข้าพระองค์จึงนำหงส์ทั้งสองนี้มา ตามคำของหงส์ตัวนี้อย่างนี้ และหงส์ทั้งสองนี้ ข้าพระองค์อนุญาตให้ไปยังเขาจิตรกูฏนั้นแล้ว หงส์ตัวนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมอย่างยิ่ง ตกอยู่ในเงื้อมมือของศัตรูอย่างนี้ ได้ทำให้นายพรานเช่นข้าพระองค์เกิดความเป็นผู้มีใจอ่อนโยน ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ข้าพระองค์ ไม่เห็นเครื่องบรรณาการอย่างอื่นนอกจากนี้ที่จะนำมาถวายแด่พระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมมนุษย์ ขอพระองค์ทรงทอดพระเนตรดูเครื่องบรรณาการนั้น ณ บ้านพรานนกทั้งปวง.

[๑๘๒] พระยาหงส์เห็นพระราชาประทับนั่งบนตั่งทองอันงดงาม เมื่อจะกล่าววาจาอันรื่นหู จึงได้ทูลว่า พระองค์ไม่มีโรคาพาธหรือ ทรงสุขสำราญดีอยู่หรือ พระองค์ทรงปกครอง รัฐมณฑลอันสมบูรณ์นี้โดยธรรมหรือ.

[๑๘๓] ดูกรพระยาหงส์ เราไม่มีโรคาพาธ เราสุขสำราญดี อนึ่ง เราปกครองรัฐมณฑลอันสมบูรณ์นี้โดยธรรม.

[๑๘๔] โทษอะไรๆ ย่อมไม่มีในหมู่อำมาตย์ของพระองค์แลหรือ อำมาตย์เหล่านั้น ย่อมไม่ห่วงใยชีวิต เพราะประโยชน์ของพระองค์แลหรือ.

[๑๘๕] โทษอะไรๆ ย่อมไม่มีในหมู่อำมาตย์ของเรา และอำมาตย์เหล่านั้น ย่อมไม่ห่วงใยชีวิต เพราะประโยชน์ของเรา.

[๑๘๖] พระอัครมเหสีของพระองค์ เป็นผู้มีพระชาติเสมอกัน ทรงเชื่อฟัง มีปกติตรัสวาจาอันน่ารัก ทรงประกอบด้วยพระโอรส พระรูปโฉมและอิศริยยศ ทรงคล้อยตามพระราชอัธยาศัยของพระองค์แลหรือ.

[๑๘๗] พระอัครมเหสีของเรา เป็นผู้มีพระชาติเสมอกัน ทรงเชื่อฟัง มีปกติตรัสวาจาอันน่ารัก ทรงประกอบด้วยพระโอรสพระรูปโฉมและอิศริยยศ ทรงคล้อยตามอัธยาศัยของเรา.

[๑๘๘] ท่านตกอยู่ในเงื้อมมือของมหาศัตรู ได้รับทุกข์ใหญ่หลวงในเบื้องต้น พึงได้รับทุกข์นั้นบ้างแลหรือ นายพรานวิ่งเข้าไปโบยตีท่านด้วยท่อนไม้แลหรือ เพราะว่าปกติของคนหยาบช้าเหล่านี้ ย่อมมีเป็นประจำอย่างนั้น.

[๑๘๙] ข้าแต่พระมหาราช ในยามมีทุกข์อย่างนี้ ย่อมมีความปลอดโปร่งใจ จริงอยู่ นายพรานนี้ มิได้ทำอะไรๆ ในข้าพระองค์ทั้งสองเหมือนศัตรู นายพรานค่อยๆ เดินเข้าไปและได้ปราศัยขึ้นก่อน ในกาลนั้น สุมุขหงส์บัณฑิตผู้นี้ได้กล่าวตอบ นายพรานได้ฟังคำของสุมุขหงส์นั้นแล้วก็เกิดความเลื่อมใส ปล่อยข้าพระองค์จากบ่วงนั้น และอนุญาตให้ข้าพระองค์กลับได้ตามสบาย สุมุขหงส์ปรารถนาทรัพย์เพื่อนายพรานนี้ จึงคิดชวนกันมาในสำนักของพระองค์เพื่อประโยชน์แก่นายพรานนี้.

[๑๙๐] ก็การที่ท่านทั้งสองมาในที่นี้ เป็นการมาดีแล้ว และเราก็มีความปราโมทย์ เพราะได้เห็นท่านทั้งสอง แม้นายพรานนี้ก็จะได้ทรัพย์อันมากมายตามที่เขาปรารถนา.

[๑๙๑] พระราชาผู้เป็นจอมมนุษย์ ทรงยังนายพรานให้เอิบอิ่มด้วยโภคสมบัติทั้งหลาย พระยาหงส์ได้กล่าววาจาอันรื่นหูอนุโมทนา.

[๑๙๒] ได้ยินว่า อำนาจของเราผู้ทรงธรรม ย่อมเป็นไปในที่เท่าใด ที่เท่านั้นมีประมาณน้อย ความเป็นใหญ่ในที่ทั้งปวงจงมีแก่ท่าน ขอท่านจงปกครองตามปรารถนาเถิด ทานวัตถุก็ดี เครื่องอุปโภคก็ดี และสิ่งอื่นใดที่เข้าไป

สำเร็จประโยชน์เราขอยกสิ่งนั้นๆ ซึ่งล้วนเป็นของปลื้มใจให้แก่ท่าน และขอสละความเป็นใหญ่ให้แก่ท่าน.

[๑๙๓] ก็ถ้าว่า สุมุขหงส์บัณฑิตนี้สมบูรณ์ด้วยปัญญา พึงเจรจาแก่เราตามปรารถนา ข้อนั้นพึงเป็นที่รักอย่างยิ่งของเรา.

[๑๙๔] ข้าแต่มหาราช ได้ยินว่า ข้าพระองค์หาอาจจะพูดสอดขึ้นในระหว่างเหมือนพระยานาคเลื้อยเข้าไปภายในศิลาฉะนั้นไม่ข้อนั้นไม่เป็นวินัยของข้าพระองค์ พระยาหงส์ประเสริฐกว่าข้าพระองค์ และพระองค์ก็สูงสุดกว่าสัตว์ทั้งหลาย เป็นพระเจ้าแผ่นดินจอมมนุษย์ ทั้งสองพระองค์ควรแก่การบูชาด้วยเหตุมากมาย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมมนุษย์ เมื่อพระองค์ทั้งสองกำลังตรัสกันอยู่ เมื่อการวินิจฉัยกำลังเป็นไปอยู่ ข้าพระองค์ผู้เป็นสาวก ไม่พึงพูดสอดขึ้นในระหว่าง.

[๑๙๕] ได้ยินว่า นายพรานกล่าวโดยความจริงว่า สุมุขหงส์เป็นบัณฑิต เพราะว่านัยเช่นนี้ไม่พึงมีแก่บุคคลผู้ไม่ได้รับอบรมเลย ความมีปกติอันเลิศและสัตว์อันอุดมอย่างนี้ มีเพียงเท่าที่เราเห็นแล้ว เราไม่ได้เห็นผู้อื่นเป็นเช่นนี้ เราจึงยินดีด้วยปกติและวาจาอันไพเราะของท่านทั้งสอง ก็การที่เราพึงเห็นท่านทั้งสองได้นานๆ เช่นนี้ เป็นความพอใจของเราโดยแท้.

[๑๙๖] กิจใดที่บุคคลพึงกระทำในมิตร กิจนั้นพระองค์ทรงกระทำแล้ว ในข้าพระองค์ทั้งสอง ข้าพระองค์ทั้งสอง ย่อมเป็นผู้อันพระองค์คงปล่อยด้วยความภักดีในข้าพระองค์ทั้งสองโดยไม่ต้องสงสัย ก็ความทุกข์คงเกิดขึ้นในหมู่หงส์เป็นอันมากโน้น เพราะมิได้เห็นข้าพระองค์ทั้งสองในระหว่างญาติหมู่ใหญ่เป็นแน่ ข้าแต่พระองค์ผู้ปราบปรามศัตรู ข้าพระองค์ทั้งสอง อันพระองค์ทรงอนุญาต กระทำปทักษิณพระองค์แล้วพึงไปพบญาติทั้งหลาย เพื่อกำจัดความเศร้าโศกของหงส์เหล่านั้น ข้าพระองค์ย่อมจะได้ปีติอันไพบูลย์ เพราะได้มาเฝ้าพระองค์ผู้ทรงพระเจริญโดยแท้ การสงเคราะห์ญาตินี้เป็นประโยชน์อันใหญ่หลวงแท้.

[๑๙๗] พระยาหงส์ธตรฐ ครั้นกราบทูลพระเจ้าสาคลราชผู้เป็นจอมประชาชนเช่นนี้แล้ว ได้เข้าไปหาหมู่ญาติ เพราะอาศัยเชาวน์อันสูงสุด หงส์เหล่านั้นเห็นหงส์ทั้งสองผู้ยิ่งใหญ่มิได้ป่วยเจ็บกลับมา ต่างก็ส่งเสียงว่า เกเกเกิดเสียงอื้ออึงไปทั่ว หงส์ผู้เคารพนายได้ที่พึ่งเหล่านั้น ต่างก็โสมนัสยินดี เพราะนายรอดพ้นภัย พากันห้อมล้อมนายโดยรอบ.

[๑๙๘] ประโยชน์ทั้งปวง ของชนทั้งหลายผู้ถึงพร้อมด้วยกัลยาณมิตร ย่อมสำเร็จผลเป็นสุขเปรียบเหมือนหงส์ธตรฐทั้งสอง ได้กลับมาอยู่ใกล้หมู่ญาติ ฉะนั้น.

จบ จุลลหังสชาดกที่ ๑

## ๒. มหาหังสชาดก

### หงส์ชื่อสุมุขะ ไม่ละทิ้งพระยาหงส์ผู้ติดบ่วง

[๑๙๙] หงส์เหล่านั้นถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมบินหนีไป ดูกรสุมุขะ ผู้มีขนเหลือง มีผิวพรรณดังทอง ท่านจงบินหนีไปตามความปรารถนาเถิด หมู่ญาติละทิ้งเราซึ่งตกอยู่ในอำนาจบ่วงตัวเดียว บินหนีไปไม่เหลียวหลังเลย ท่านจะอยู่ผู้เดียวทำไม ดูกรสุมุขะผู้ประเสริฐกว่าหงส์ทั้งหลาย ท่านจงกลับไปเสียเถิด ความเป็นสหายในเราผู้ติดบ่วงย่อมไม่มี ท่านอย่าคลายความเพียรเพื่อความไม่มีทุกข์ จงหนีไปเสียตามความปรารถนาเถิด.

[๒๐๐] ข้าแต่พระยาหงส์ธตรฐ ก็ข้าพระองค์แม้มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้า ก็จะไม่ละทิ้งพระองค์เลย ความเป็นอยู่หรือความตายของข้าพระองค์จักมีพร้อมกับพระองค์ ข้าแต่พระยาหงส์ธตรฐ ก็ข้าพระองค์ แม้มีความทุกข์เป็นเบื้องหน้าก็จะไม่ละทิ้งพระองค์เลย พระองค์ไม่ควรจะชักชวนข้าพระองค์ให้ประกอบในกรรมอันประกอบด้วยความเป็นคนไม่ประเสริฐเลย ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐสุดกว่าหงส์ทั้งหลาย ข้าพระองค์เป็นสหายสหชาติของพระองค์ เป็นผู้ดำรงอยู่ในจิตของพระองค์ ใครๆ ก็รู้

ว่าข้าพระองค์เป็นเสนาบดีของพระองค์ ข้าพระองค์ไปจากที่นี่แล้ว จะกล่าวอวดอ้างในท่ามกลางหมู่ญาติได้อย่างไร ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าหงส์ทั้งหลาย ข้าพระองค์ละทิ้งพระองค์ไปจากที่นี่แล้ว จะกล่าวกะฝูงหงส์เหล่านั้นได้อย่างไร ข้าพระองค์จักยอมสละชีวิตไว้ในที่นี้ ไม่สามารถจะทำกิจของคนผู้ไม่ประเสริฐได้.

[๒๐๑] ดูกรสุมุขะ ท่านไม่อาจจะละทิ้งเราผู้เป็นทั้งนายทั้งสหายชื่อว่าตั้งอยู่ในทางอันประเสริฐ นี้แลเป็นธรรมเนียมของโบราณกบัณฑิตทั้งหลายจริงอยู่ เมื่อเรายังเห็นท่าน ความกลัวย่อมไม่เกิดขึ้นเลย ท่านจักให้เราผู้เป็นอยู่อย่างนี้รอดชีวิตได้.

[๒๐๒] เมื่อสุวรรณหงส์ทั้งสองผู้ประเสริฐ ผู้ประพฤติธรรมอันประเสริฐ กำลังโต้ตอบกันด้วยประการฉะนี้ นายพรานถือท่อนไม้กระชับแน่นรีบเดินเข้ามา สุมุขหงส์เห็นนายพรานนั้นกำลังเดินมา จึงได้ร้องเสียงดังยืนอยู่ข้างหน้าพระยาหงส์ปลอบพระยาหงส์ผู้หวาดกลัวให้เบาใจด้วยคำว่าข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าหงส์ทั้งหลาย อย่าทรงกลัวเลย ด้วยว่า บุคคลทั้งหลายเช่นกับพระองค์ย่อมไม่กลัว ข้าพระองค์จะประกอบความเพียรอันสมควร ประกอบด้วยธรรม พระองค์จะพ้นจากบ่วงด้วยความเพียรอันผ่องแผ้วนั้นได้โดยพลัน.

[๒๐๓] นายพรานได้ฟังคำสุภาษิตของสุมุขหงส์นั้น แล้วขนลุกชูชันนอบน้อมอัญชลีแก่สุมุขหงส์แล้วถามว่า เราไม่เคยได้ฟังหรือไม่เคยได้เห็นนกพูดภาษามนุษย์ได้ ท่านแม้จะเป็นนกก็พูดภาษาอันประเสริฐ เปล่งวาจาภาษามนุษย์ได้ พระยาหงส์ตัวนี้เป็นอะไรกับท่านหรือ ท่านพ้นแล้วทำไมจึงเฝ้าหงส์ผู้ติดบ่วงอยู่ หงส์ทั้งหลายพากันละทิ้งไปหมด เพราะเหตุใดท่านจึงยังอยู่ผู้เดียว.

[๒๐๔] ดูกรนายพรานผู้เป็นศัตรูของนก พระยาหงส์นั้นเป็นราชาของข้าพเจ้า ทรงตั้งข้าพเจ้าให้เป็นเสนาบดี ข้าพเจ้าไม่สามารถจะละทิ้งพระองค์ผู้เป็นอธิบดีของหงส์ ในคราวมีอันตรายได้ พระยาหงส์นี้เป็นนายของหมู่หงส์

เป็นอันมากและของข้าพเจ้า อย่าให้พระองค์ผู้เดียวพึงถึงความพินาศ
เสียเลย ดูกรนายพรานผู้สหาย เพราะเหตุที่พระยาหงส์นี้เป็นนายของ
ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงยินดีรื่นรมย์อยู่.

[๒๐๕] ดูกรหงส์ ท่านย่อมนอบน้อมก้อนอาหาร ชื่อว่ามีประพฤติธรรมอัน
ประเสริฐ ข้าพเจ้าจะปล่อยนายของท่าน ท่านทั้งสองจงไปตามสบายเถิด.

[๒๐๖] ดูกรสหาย ถ้าท่านดักหงส์และนกทั้งหลายด้วยประโยชน์ของตน
ข้าพเจ้าจะขอรับทักษิณาอภัยของท่านนี้ ดูกรนายพราน ถ้าท่านไม่ได้ดัก
หงส์และนกทั้งหลายด้วยประโยชน์ของตนท่านไม่มีอิสระ ถ้าท่านปล่อย
เราทั้งสองเสีย ท่านก็ชื่อว่ากระทำความเป็นขโมย.

[๒๐๗] ท่านเป็นคนรับใช้ของพระราชาพระองค์ใด จงนำข้าพเจ้าไปให้ถึงพระ
ราชาพระองค์นั้น ตามปรารถนาเถิด พระเจ้าสัญญมนะจักทรงกระทำตาม
พระประสงค์ในพระราชนิเวศน์นั้น.

[๒๐๘] นายพรานอันสุมุขหงส์กล่าวด้วยประการอย่างนี้แล้ว จึงเอามือทั้งสอง
ประคองพระยาหงส์ทองผู้มีสีดังทองคำ ค่อยๆ วางลงในกรง นายพราน
พาพระยาหงส์ทั้งสองผู้มีผิวพรรณอันผุดผ่อง คือสุมุขหงส์และพระยาหงส์
ธตรฐซึ่งอยู่ในกรงหลีกไป.

[๒๐๙] พระยาหงส์ธตรฐอันนายพรานนำไปอยู่ได้กล่าวกะสุมุขหงส์ว่าดูกรสุมุขะ
เรากลัวนัก ด้วยนางหงส์ผู้มีผิวพรรณดังทองคำมีขาได้ลักษณะ นาง
รู้ว่าเราถูกฆ่า ก็จักฆ่าตนเสียโดยแท้ ดูกรสุมุขะ ก็ราชธิดาของพระยา
ปากหงส์ นามว่าสุเหมามีผิวงามดังทองคำจักร่ำไห้อยู่ เหมือนนางนก
กะเรียนผู้กำพร้าร่ำไห้อยู่ที่ริมฝั่งสมุทรฉะนั้นเป็นแน่.

[๒๑๐] การที่พระองค์เป็นใหญ่กว่าโลกคือ หงส์ ใครๆ ไม่สามารถจะประมาณ
คุณได้ เป็นครูของหมู่คณะใหญ่ พึงตามเศร้าโศกถึงหญิงคนเดียวอย่าง
นี้ เหมือนไม่ใช่ของผู้มีปัญญา ลมย่อมพัดพานทั้งกลิ่นหอมและกลิ่น
เหม็น เด็กอ่อนย่อมเก็บผลไม้ทั้งดิบทั้งสุก คนตาบอดผู้โลภในรสย่อม
ถือเอาอาหาร ฉันใด ธรรมดาหญิงก็ฉันนั้น พระองค์ไม่รู้จักตัดสินในเหตุ
ทั้งหลายปรากฏแก่ข้าพระองค์เหมือนคนเขลา พระองค์จะถึงมรณกาล

แล้ว ยังไม่ทรงทราบกิจที่ควรและไม่ควร พระองค์เห็นจะเป็นกึ่งคนบ้า บ่นเพ้อไปต่างๆ ทรงสำคัญหญิงว่าเป็นผู้ประเสริฐ แท้จริงหญิงเหล่านี้ เป็นของทั่วไปแก่คนเป็นอันมาก เหมือนโรงสุราเป็นสถานที่ทั่วไปแก่ พวกนักเลงสุรา ฉะนั้น อนึ่ง หญิงเหล่านี้มีมารยาเหมือนพยับแดด เป็นเหตุแห่งความเศร้าโศก เป็นเหตุเกิดโรคและอันตราย อนึ่ง หญิง เหล่านี้เป็นคนหยาบคาย เป็นเครื่องผูกมัด เป็นบ่วง เป็นถ้ำที่อยู่ของ มัจจุราช บุรุษใดพึงหลงระเริงใจในหญิงเหล่านั้น บุรุษนั้นชื่อว่าเป็น คนเลวทรามในหมู่นระ.

[๒๑๑] วัตถุใด อันท่านผู้เจริญทั้งหลายรู้จักดีแล้ว ใครควรจะติเตียนวัตถุนั้นเล่า ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลายมีบุญมาก เกิดแล้วในโลก ความคะนองอันบุคคล ตั้งไว้แล้วในหญิงเหล่านั้น ความยินดีอันบุคคลตั้งเฉพาะไว้แล้วในหญิง เหล่านั้น พืชทั้งหลาย (มีพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระ อริยสาวกและพระเจ้าจักรพรรดิ์เป็นต้น) ย่อมงอกขึ้นในหญิงเหล่านั้น สัตว์เหล่านั้นพึงเจริญ บุรุษไรมาเกี่ยวข้องชีวิตหญิงด้วยชีวิตของตนแล้ว พึงเบื่อหน่ายในหญิงเหล่านั้น ดูกรสุมุขะ ท่านนั่นแหละ ไม่ต้องคนอื่น ละก็ประกอบในประโยชน์ของหญิงทั้งหลาย เมื่อภัยเกิดขึ้นแก่ท่านใน วันนี้ความคิดจึงเกิดขึ้นเพราะความกลัว จริงอยู่ บุคคลทั้งปวงผู้ถึงความ สงสัยในชีวิต มีความหวาดกลัว ย่อมอดกลั้นความกลัวไว้ได้ เพราะว่า บัณฑิตทั้งหลายเป็นผู้ดำรงอยู่ในฐานะอันใหญ่ ย่อมประกอบในประโยชน์ อันมากที่จะประกอบได้ พระราชาทั้งหลาย ย่อมทรงปรารถนาความ กล้าหาญของมนตรีทั้งหลาย เพื่อทรงประสงค์ที่จะได้ความกล้าหาญนั้น ป้องกันอันตรายและสามารถป้องกันพระองค์เองด้วย วันนี้ ท่านจงกระทำ ด้วยประการที่พวกพนักงานเครื่องต้นของพระราชา อย่าเชือดเฉือนเรา ทั้งสองในโรงครัวใหญ่เถิด จริงอย่างนั้น สีแห่งขนปีกทั้งหลายจะฆ่า ท่านเสียเหมือนขุยไม้ไผ่ ฉะนั้น ท่านแม้นายพรานจะปล่อยแล้ว

ไม่ปรารถนาจะบินหนีไป ยังเข้ามาใกล้บ่วงเองอีกเล่า วันนี้ ท่านถึงความสงสัยในชีวิตแล้ว จงถือเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์ อย่ายื่นปากออกไปเลย.

[๒๑๒] ท่านนั้นจงประกอบความเพียร ที่สมควรอันประกอบด้วยธรรม จงประพฤติการแสวงหาทางที่จะช่วยให้เรารอดชีวิต ด้วยความเพียรอันผ่องแผ้วของท่านเถิด.

[๒๑๓] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่านกทั้งหลาย อย่าทรงกลัวเลยผู้ที่สมบูรณ์ด้วยญาณวิริยะเช่นพระองค์ย่อมไม่กลัวเลย ข้าพระองค์จักประกอบความเพียรที่สมควร อันประกอบด้วยธรรม พระองค์จะหลุดพ้นจากบ่วงด้วยความเพียรอันผ่องแผ้วของข้าพระองค์ โดยเร็วพลัน.

[๒๑๔] นายพรานนั้น เข้าไปยังประตูพระราชวังพร้อมด้วยหาบหงส์แล้ว จึงสั่งนายประตูว่า ท่านจงไปกราบทูลถึงเราแด่พระราชาว่า พระยาหงส์ธตรฐนี้มาแล้ว.

[๒๑๕] ได้ยินว่า พระเจ้าสัญญมนะทอดพระเนตรเห็นหงส์ทองทั้งสอง ตัวผู้รุ่งเรืองด้วยบุญ หมายรู้ด้วยลักษณะ แล้วตรัสรับสั่งกะพวกอำมาตย์ว่า ท่านทั้งหลายจงให้ผ้า ข้าว น้ำ และเครื่องบริโภค แก่นายพราน เงินเป็นสิ่งกระทำความปรารถนาแก่เขา เขาปรารถนาประมาณเท่าใด ท่านทั้งหลายจงให้แก่เขาประมาณเท่านั้น.

[๒๑๖] พระเจ้ากาสีทอดพระเนตรเห็นนายพรานผู้มีความผ่องใส แล้วจึงตรัสว่า ดูกรเขมกะผู้สหาย ก็สระโบกขรณีนี้เต็มไปด้วยฝูงหงส์ ตั้งอยู่ (น้ำเต็มเปี่ยม) อย่างไรท่านจึงถือบ่วงเดินเข้าไปใกล้พระยาหงส์ผู้อยู่ในท่ามกลางฝูงหงส์ ที่น่าชอบใจเกลื่อนกล่นไปด้วยฝูงหงส์ผู้เป็นญาติ ซึ่งมิใช่หงส์ชั้นกลางได้และจับเอามาได้อย่างไร.

[๒๑๗] วันนี้ เป็นราตรีที่ ๗ ของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นผู้ไม่ประมาท แอบอยู่ในตุ่ม คอยติดตามรอยเท้าของพระยาหงส์นี้ ซึ่งกำลังเข้าไปยังที่ถือเอาเหยื่อ ลำดับนั้น ข้าพระองค์ได้เห็นรอยเท้าของพระยาหงส์นั้น ผู้กำลังเที่ยวแสวงหาเหยื่อ จึงดักบ่วงลงในที่นั้น ข้าพระองค์จับพระยาหงส์นั้นมาได้ด้วยอุบายอย่างนี้ พระเจ้าข้า.

[๒๑๘] ดูกรนายพราน หงส์นี้มีอยู่สองตัว ไฉนท่านจึงกล่าวว่ามีตัวเดียว จิตของท่านวิปริตไปแล้วหรือ หรือว่าท่านคิดจะหาประโยชน์อะไร.

[๒๑๙] หงส์ตัวที่มีพื้นแดง มีสีงดงามดุจทองคำกำลังหลอม รอบๆ คอจรดทรวงอกนั้น เข้ามาติดบ่วงของข้าพระองค์ แต่หงส์ตัวที่ผุดผ่องนี้มิได้ติดบ่วง เมื่อจะกล่าวถ้อยคำเป็นภาษามนุษย์ ได้ยืนกล่าวถ้อยคำอันประเสริฐกะพระยาหงส์ผู้ติดบ่วง ผู้กระสับกระส่ายอยู่

[๒๒๐] ดูกรสุมุขหงส์ เหตุไรหนอท่านจึงยืนขบคางอยู่ในบัดนี้ หรือว่าท่านมาถึงบริษัทของเราแล้วกลัวภัย จึงไม่พูด.

[๒๒๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งชนชาวกาสี ข้าพระองค์เข้ามาสู่บริษัทของพระองค์แล้ว จะกลัวภัยก็หาไม่ ข้าพระองค์จักไม่พูดเพราะกลัวภัยก็หาไม่ แต่เมื่อประโยชน์เช่นนั้นเกิดขึ้นแล้ว ข้าพระองค์จึงจักพูด.

[๒๒๒] เราไม่เห็นบริษัทผู้ยิ่งใหญ่ พลรถ พลเดินเท้า เกราะ โล่ห์และนายขมังธนูผู้สวมเกราะของท่านเลย ดูกรสุมุขหงส์ ท่านอาศัยสิ่งใดหรือว่าเข้าไปในสถานที่ใดแล้วไม่กลัวสิ่งที่จะพึงกลัว เราไม่เห็นสิ่งนั้น หรือสถานที่นั้นแม้เป็นเงิน ทองหรือนครที่สร้างไว้อย่างดีซึ่งมีคูรายรอบยากที่จะไปได้ มีหอรบและเชิงเทินอันมั่นคงเลย.

[๒๒๓] ข้าพระองค์ไม่ต้องการด้วยบริษัทผู้ยิ่งใหญ่หรือนครหรือทรัพย์ เพราะข้าพระองค์ไปสู่ทางโดยสถานที่มิใช่ทาง ข้าพระองค์เป็นผู้เที่ยวไปในอากาศ ก็พระองค์ทรงสดับข่าวว่า ข้าพระองค์เป็นบัณฑิต และเป็นผู้ละเอียดคิดข้ออรรถ ถ้าพระองค์ทรงดำรงมั่นอยู่ในความสัตย์ไซร้ ข้าพระองค์จะพึงกล่าววาจาอันมีอรรถ ด้วยว่า คำที่ข้าพระองค์กล่าวแม้จะเป็นสุภาษิต ก็จักทำอะไรแก่พระองค์ผู้หาความสัตย์มิได้ ผู้ไม่ประเสริฐ มักตรัสคำเท็จผู้หยาบช้า.

[๒๒๔] พระองค์ได้รับสั่งให้ขุดสระชื่อว่าเขมะนี้ ตามถ้อยคำของพวกพราหมณ์ และพระองค์รับสั่งให้ประกาศอภัยทั่วสิบทิศ หงส์เหล่านั้นจึงได้พากันบินลงสู่สระโบกขรณี อันมีน้ำใสสะอาด ในสระโบกขรณีนั้นมีอาหารอย่างเพียงพอ และไม่มีการเบียดเบียนนกทั้งหลายเลย พวกข้าพระองค์

ได้ยินคำประกาศนี้แล้ว จึงพากันบินมาในสระของพระองค์ พวกข้าพระองค์นั้นๆ ก็ถูกบ่วงรัดไว้ นี่เป็นคำตรัสเท็จของพระองค์ บุคคลกระทำมุสาวาท และความโลภคือความอยากได้อันลามกเป็นเบื้องหน้าแล้ว ก้าวล่วงปฏิสนธิในเทวโลกและมนุษย์โลกทั้งสอง ย่อมเข้าถึงนรกอันไม่น่าเพลิดเพลิน.

[๒๒๕] ดูกรสุมุขหงส์ เรามิได้ทำผิด ทั้งมิได้จับท่านมาด้วยความโลภ ก็เราได้สดับมาว่า ท่านทั้งหลายเป็นบัณฑิต เป็นผู้ละเอียด และคิดข้ออรรถ ทำไฉนท่านทั้งหลาย จึงจะมากล่าววาจาอันอาศัยอรรถในที่นี้ ดูกรสุมุขหงส์ผู้สหาย นายพรานผู้นี้เราส่งไป จึงไปจับเอาท่านมาด้วยความประสงค์นั้น.

[๒๒๖] ข้าแต่พระจอมแห่งชนชาวกาสี เมื่อชีวิตน้อมเข้าไปใกล้ความตายแล้ว ข้าพระองค์ทั้งหลายถึงมรณกาลแล้ว จะไม่พึงกล่าววาจาอันมีเหตุเลย ผู้ใดฆ่าเนื้อด้วยเนื้อต่อ ฆ่านกด้วยนกต่อ หรือดักผู้เลื่องลือด้วยเสียงที่เลื่องลือ จะมีอะไรเป็นความเลวทรามยิ่งกว่าความเลวทรามของผู้นั้น ก็ผู้ใดพึงกล่าววาจาอันประเสริฐแต่ประพฤติธรรมไม่ประเสริฐ ผู้นั้นย่อมพลาดจากโลกทั้งสองคือ โลกนี้และโลกหน้า บุคคลได้รับยศแล้วไม่พึงมัวเมา ถึงความทุกข์อันเป็นเหตุสงสัยในชีวิตแล้วไม่พึงเดือดร้อน พึงพยายามในกิจทั้งหลายร่ำไป และพึงปิดช่องทั้งหลาย ชนเหล่าใดเป็นผู้เจริญ ถึงเวลาใกล้ตายไม่ล่วงเลยประโยชน์อย่างยิ่งประพฤติธรรมในโลกนี้ ชนเหล่านั้นย่อมไปสู่ไตรทิพย์ด้วยประการอย่างนี้ ข้าแต่พระจอมแห่งชนชาวกาสี พระองค์ทรงสดับคำนี้แล้วขอจงทรงรักษาธรรมในพระองค์ และได้ทรงโปรดปล่อยพระยาหงส์ธตรฐ ผู้ประเสริฐสุดกว่าหงส์ทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า.

[๒๒๗] ชาวพนักงานทั้งหลาย จงนำน้ำ น้ำมันทาเท้าและอาสนะอันมีค่ามากมาเถิด เราจะปล่อยพระยาหงส์ธตรฐ ผู้เรืองยศออกจากกรง และสุมุขหงส์เสนาบดีผู้มีปัญญา เป็นผู้ละเอียดคิดอรรถที่ยากได้ง่าย ผู้ใดเมื่อพระราชามีสุขก็สุขด้วย เมื่อพระราชามีทุกข์ก็ทุกข์ด้วย ผู้เช่นนี้แลย่อมสมควร

เพื่อจะบริโภคก้อนข้าวของนายได้ เหมือนสุมุขหงส์เป็นราชสหายทั่วไป แก่สัตว์มีชีวิต ฉะนั้น.

[๒๒๘] พระยาหงส์ธตรฐเข้าไปเกาะตั่ง อันล้วนแล้วไปด้วยทองคำมี ๘ เท้า น่ารื่นรมย์ใจ เกลี้ยงเกลา ลาดด้วยผ้าแคว้นกาสี สุมุขหงส์เข้าไปเกาะเก้าอี้อันล้วนแล้วไปด้วยทองคำ หุ้มด้วยหนังเสือโคร่ง ในลำดับแห่งพระยาหงส์ธตรฐ ชนชาวกาสีเป็นอันมาก ต่างถือเอาโภชนะอันเลิศที่เขาส่งไปถวายพระราชา นำเข้าไปให้แก่พระยาหงส์ทั้งสองนั้น ด้วยภาชนะทองคำ.

[๒๒๙] พระยาหงส์ธตรฐผู้ฉลาด เห็นโภชนะอันเลิศที่เขานำมาให้ อันพระเจ้ากาสีประทานส่งไป จึงได้ถามธรรมเนียมเครื่องปฏิสันถารในกาลเป็นลำดับนั้นว่า พระองค์ไม่มีโรคาพาธแลหรือ ทรงสำราญดีอยู่หรือ ทรงปกครองรัฐมณฑลอันสมบูรณ์นี้โดยธรรมหรือ.

[๒๓๐] ดูกรพระยาหงส์ เราไม่มีโรคาพาธ อนึ่ง เรามีความสำราญดี และเราก็ปกครองรัฐมณฑลอันสมบูรณ์นี้โดยธรรม.

[๒๓๑] โทษอะไรๆ ไม่มีในหมู่อำมาตย์ของพระองค์แลหรือ และอำมาตย์เหล่านั้น ไม่อาลัยชีวิตในประโยชน์ของพระองค์แลหรือ.

[๒๓๒] โทษอะไรๆ ไม่มีในหมู่อำมาตย์ของเรา และอำมาตย์เหล่านั้นไม่อาลัยชีวิตในประโยชน์ของเรา.

[๒๓๓] พระมเหสีซึ่งมีพระชาติเสมอกัน ทรงเชื่อฟังมีพระเสาวนีย์อันน่ารัก ทรงประกอบด้วยพระโอรส พระรูป พระโฉมและพระยศ เป็นไปตามพระราชอัธยาศัยของพระองค์แลหรือ.

[๒๓๔] พระมเหสีซึ่งมีพระชาติเสมอกัน ทรงเชื่อฟังมีพระเสาวนีย์อันน่ารัก ทรงประกอบด้วยพระโอรส พระรูป พระโฉมและพระยศเป็นไปตามอัธยาศัยของเรา.

[๒๓๕] พระองค์มิได้ทรงเบียดเบียนชาวแว่นแคว้น ทรงปกครองให้ปราศจากอันตรายแต่ที่ไหนๆ โดยความเกรี้ยวกราดโดยธรรม โดยความสม่ำเสมอแลหรือ.

[๒๓๖] เรามิได้เบียดเบียนชาวแว่นแคว้น ปกครองให้ปราศจากอันตรายแต่ที่ไหนๆ โดยความไม่เกรี้ยวกราด โดยธรรม โดยความสม่ำเสมอ.
[๒๓๗] พระองค์ทรงยำเกรงสัตบุรุษ ทรงเว้นอสัตบุรุษแลหรือ พระองค์ไม่ทรงละทิ้งธรรม ไม่ทรงประพฤติคล้อยตามอธรรมแลหรือ.
[๒๓๘] เรายำเกรงสัตบุรุษ เว้นอสัตบุรุษ ประพฤติคล้อยตามธรรมละทิ้งอธรรม.
[๒๓๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ พระองค์ทรงพิจารณาเห็นชัดซึ่งพระชนมายุอันเป็นอนาคตยั่งยืนยาวอยู่หรือ พระองค์ทรงมัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา ไม่สะดุ้งกลัวปรโลกหรือ.
[๒๔๐] ดูกรพระยาหงส์ เราพิจารณาเห็นชัดซึ่งอายุอันเป็นอนาคตยังยืนยาวอยู่ เราตั้งอยู่แล้วในธรรม ๑๐ ประการ จึงไม่สะดุ้งกลัวปรโลก เราเห็นกุศลธรรมที่ดำรงอยู่ในตนเหล่านี้ คือทาน ศีล การบริจาค ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทนและความไม่พิโรธ แต่นั้นปีติและโสมนัสไม่ใช่น้อย ย่อมเกิดแก่เรา ก็สุมุขหงส์นี้ไม่ทันคิดถึงคุณสมบัติของเรา ไม่ทราบความประทุษร้ายแห่งจิต จึงเปล่งวาจาอันหยาบคาย ย่อมกล่าวถึงโทษที่ไม่มีอยู่ในเรา คำของสุมุขหงส์นี้ ย่อมไม่เป็นเหมือนคำของคนมีปัญญา.
[๒๔๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่กว่ามนุษย์ ความพลั้งพลาดนั้นมีแก่ข้าพระองค์โดยความรีบร้อน ก็เมื่อพระยาหงส์ธตรฐติดบ่วง ข้าพระองค์มีความทุกข์มากมาย ขอพระองค์ได้ทรงโปรดเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์ เหมือนบิดาเป็นที่พึ่งของบุตร และดุจแผ่นดินเป็นที่พึ่งของหมู่สัตว์ฉะนั้นเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นราชกุญชร ขอพระองค์ได้ทรงโปรดงดโทษแก่ข้าพระองค์ผู้ถูกความผิดครอบงำเถิด.
[๒๔๒] เราย่อมอนุโมทนาแก่ท่านด้วยอาการอย่างนี้ เพราะท่านไม่ปกปิดความในใจ ดูกรหงส์ ท่านเป็นผู้ซื่อตรง จงทำลายความข้องใจเสียเถิด.
[๒๔๓] ทรัพย์เครื่องปลื้มใจอย่างใดอย่างหนึ่ง มีอยู่ในนิเวศน์ของเรา ผู้เป็นพระเจ้ากาสี คือ เงิน ทอง แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์อันมากมาย

แก้วมณี สังข์ ไข่มุก ผ้า จันทน์แดง และเหล็กอีกมาก เราขอให้ทรัพย์เครื่องปลื้มใจทั้งหมดนี้แก่ท่าน และขอละความเป็นใหญ่ให้แก่ท่าน.

[๒๔๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ข้าพระองค์ทั้งสองผู้อันพระองค์ทรงยำเกรงและทรงสักการะโดยแท้ ขอพระองค์ทรงเป็น พระอาจารย์ ของข้าพระองค์ทั้งสอง ผู้ประพฤติอยู่ในธรรมทั้งหลายเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นอาจารย์ผู้ปราบปรามข้าศึก ข้าพระองค์ทั้งสองอันพระองค์ทรงยอมอนุญาตแล้วจักกระทำประทักษิณพระองค์แล้ว จักกลับไปหาหมู่ญาติ.

[๒๔๕] พระเจ้ากาสีทรงดำริ และทรงปรึกษาข้อความตามที่ได้กล่าวมาตลอดราตรีทั้งปวง แล้วทรงอนุญาตพระยาหงส์ทั้งสองผู้ประเสริฐสุดกว่าหงส์ทั้งหลาย.

[๒๔๖] เมื่อพระอาทิตย์อัสดงคต เมื่อราตรีสว่างจ้า พระยาหงส์ทั้งสองก็พากันบินไปจากพระราชนิเวศน์ของพระเจ้ากาสี.

[๒๔๗] หงส์เหล่านั้น เห็นพระยาหงส์ทั้งสองผู้ยิ่งใหญ่ไม่มีโรคกลับมาถึง จึงพากันส่งเสียงว่า เกเก ได้เกิดเสียงอื้ออึงขึ้น หงส์ผู้มีความเคารพนายเหล่านั้นได้ปัจจัยมีปีติโสมนัส เพราะนายหลุดพ้นกลับมา พากันกระโดดโลดเต้นเข้าไปห้อมล้อมโดยรอบ.

[๒๔๘] ประโยชน์ทั้งปวง ของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยกัลยาณมิตรย่อมให้สำเร็จความสุขความเจริญเหมือนพระยาหงส์ธตรฐและสุมุขหงส์ สมบูรณ์ด้วยกัลยาณมิตร เกิดประโยชน์ ให้สำเร็จความเจริญกลับมายังหมู่ญาติฉะนั้น.

จบ มหาหังสชาดกที่ ๒

## ๓. สุธาโภชนชาดก

### ว่าด้วยของกินอันเป็นทิพย์

[๒๔๙] ข้าพเจ้าไม่ซื้อ ไม่ขาย อนึ่ง แม้ความสั่งสมของข้าพเจ้าก็ไม่มีในที่นี้ภัตนี้มีนิดหน่อยทั้งหาได้แสนยาก ข้าวสุกแล่งหนึ่งนี้หาพอแก่เราสองคนไม่.

[๒๕๐] บุคคลควรแบ่งของน้อยให้ตามน้อย ควรแบ่งของส่วนกลางให้ตามส่วนกลาง ควรแบ่งของมากให้ตามมาก การไม่ให้ย่อมไม่ควร ดูกรโกสิยเศรษฐี เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอกล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่ทางของพระอริยเจ้า จงให้ทานและจงบริโภค เพราะว่าผู้บริโภคคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข.

[๒๕๑] ผู้ใด เมื่อแขกนั่งแล้ว บริโภคโภชนะผู้เดียว พลีกรรมของผู้นั้นย่อมไร้ผล ทั้งความเพียรแสวงหาทรัพย์ของผู้นั้นก็ไร้ประโยชน์ ดูกรโกสิยเศรษฐี เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอกล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่ทางแห่งพระอริยเจ้า จงให้ทานและจงบริโภค เพราะว่าผู้บริโภคคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข.

[๒๕๒] ผู้ใด เมื่อแขกนั่งแล้ว ไม่บริโภคโภชนะแต่ผู้เดียว พลีกรรมของผู้นั้นย่อมมีผลจริง ทั้งความเพียรแสวงหาทรัพย์ของผู้นั้นก็มีประโยชน์จริง ดูกรโกสิยเศรษฐี เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอกล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่ทางของพระอริยเจ้า จงให้ทานและจงบริโภค เพราะว่าผู้บริโภคคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข.

[๒๕๓] บุรุษเข้าไปสู่สระแล้ว บูชาที่แม่น้ำชื่อพหุกาก็ดี ที่สระชื่อคยาก็ดี ที่ท่าน้ำชื่อโทณะก็ดี ที่ท่าน้ำชื่อติมพรุก็ดี ที่ห้วงน้ำใหญ่มีกระแสเชี่ยวก็ดี การบูชาและความเพียรของเขาในที่นั้นๆ ย่อมมีผล ผู้ใด เมื่อแขกนั่งแล้ว ไม่บริโภคโภชนะแต่ผู้เดียว จะกล่าวว่าไร้ผลนั้นไม่ได้ ดูกรโกสิยเศรษฐี เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอกล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่ทางของพระอริยเจ้า จงให้ทานและจงบริโภค เพราะว่าผู้บริโภคคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข.

[๒๕๔] ผู้ใด เมื่อแขกนั่งแล้ว บริโภคโภชนะแต่ผู้เดียว ผู้นั้นเปรียบเหมือนกลืนเบ็ดอันมีสายยาว พร้อมทั้งเหยื่อ ดูกรโกสิยเศรษฐี เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอกล่าวกะท่าน ท่านจงขึ้นสู่ทางของพระอริยเจ้า จงให้ทานและจงบริโภค เพราะว่าผู้บริโภคคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข.

[๒๕๕] พราหมณ์เหล่านี้มีผิวพรรณงามจริงหนอ เพราะเหตุไร สุนัขของท่านนี้จึงเปล่งรัศมีสีต่างๆ ได้ ข้าแต่พราหมณ์ ท่านทั้งหลาย ใครเล่าหนอจะบอกแก่ข้าพเจ้าได้.

[๒๕๖] ท่านทั้งสองนี้ คือ จันทเทพบุตรและสุริยเทพบุตร ส่วนผู้นี้ คือ มาตลีเทพสารถี ส่วนเราเป็นท้าวสักกะจอมเทพชาวไตรทศ และสุนัขตัวนี้เรียกว่า ปัญจสิขเทพบุตร.

[๒๕๗] ฉิ่ง ตะโพน และเปิงมาง ย่อมปลุกเทพบุตรผู้หลับแล้ว ให้ตื่นและตื่นแล้วย่อมเพลิดเพลินใจ.

[๒๕๘] ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีความตระหนี่เหนียวแน่น มักบริภาษสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ชนเหล่านั้น ทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลกนี้แล้ว เมื่อตายแล้วย่อมไปสู่นรก ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง หวังสุคติตั้งอยู่ในธรรม คือ ความสำรวมและการแจกทาน ชนเหล่านั้นทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลกนี้แล้ว เมื่อตายไป ย่อมไปสู่สุคติ.

[๒๕๙] ท่านนั้นชื่อโกสิยเศรษฐี มีความตระหนี่ มีธรรมอันลามกในชาติก่อนเป็นญาติของพวกเรา พวกเรามาแล้วในที่นี้ เพื่อประโยชน์แก่ท่านเท่านั้น ด้วยคิดว่า โกสิยะนี้ อย่าได้มีธรรมอันลามกไปนรกเลย.

[๒๖๐] ก็ท่านเหล่านั้น เป็นผู้ใคร่ประโยชน์แก่ข้าพเจ้าโดยแท้ เพราะมาพร่ำสอนข้าพเจ้าอยู่เนืองๆ ข้าพเจ้านั้นจักทำตามคำที่ท่านทั้งหลายผู้แสวงหาประโยชน์กล่าวแล้วทุกประการ ข้าพเจ้านั้นจักของดเว้นจากความเป็นคนตระหนี่เสียในวันนี้แหละ อนึ่ง ข้าพเจ้าจะไม่พึงทำบาปกรรมอะไรๆ ขึ้นชื่อว่าการไม่ให้อะไรๆ จะไม่มีแก่ข้าพเจ้า และข้าพเจ้ายังไม่ได้ให้แล้วจะไม่ขอดื่มน้ำ ข้าแต่ท้าววาสวะ ก็เมื่อข้าพเจ้าให้อยู่อย่างนี้ตลอดกาลทั้งปวง แม้โภคสมบัติของข้าพเจ้าจักสิ้นไป แต่นั้น ข้าพเจ้าจักละกามทั้งหลายตามส่วนที่มีอยู่แล้วจักบวช.

[๒๖๑] เทพธิดาเหล่านั้น อันท้าวสักกะผู้ประเสริฐกว่าเทวดารักษาแล้ว ย่อมบันเทิงอยู่ ณ ภูเขาคันธมาทน์อันเป็นภูเขาประเสริฐสุด ครั้งนั้น นารทดาบสผู้ประเสริฐกว่าฤาษี ผู้ไปได้ในโลกทั้งปวง ได้มาถือเอากิ่งไม้อันประเสริฐ มีดอกบานดีแล้ว ดอกไม้นั้นสะอาด มีกลิ่นหอม เทพยดา

ชาวไตรทศ กระทำสักการะ เป็นดอกไม้สูงสุด อันท้าวสักกะผู้ประเสริฐ
กว่าอมรเทพเสพแล้ว แต่พวกมนุษย์และพวกอสูรไม่ได้ เว้นไว้แต่พวก
เทวดา เป็นดอกไม้มีประโยชน์ สมควรแก่เทวดาเหล่านั้น ลำดับนั้น
นางเทพนารี ๔ องค์ คือ นางอาสา นางศรัทธา นางสิริ และนางหิริ
ผู้มีผิวพรรณเปรียบด้วยทองคำ เป็นใหญ่กว่านางเทพนารีผู้รื่นเริง ต่าง
ลุกขึ้นกล่าวกะนารทมุนี ผู้เป็นพราหมณ์ผู้ประเสริฐว่า ข้าแต่ท่านมหามุนี
ผู้ประเสริฐ ถ้าดอกปาริฉัตตะนี้ พระคุณเจ้าไม่เจาะจงแล้ว ก็ขอจงให้
แก่พวกดิฉันเถิด คติทั้งปวงจงสำเร็จแก่พระคุณเจ้า ขอพระคุณเจ้าจง
ให้แก่พวกดิฉันเถิด เหมือนท้าววาสวะ ฉะนั้นเถิด นารทดาบสเห็น
นางธิดาทั้ง ๔ มาขอดอกไม้ จึงกล่าวว่า ท่านพูดด้วยคำชวนทะเลาะ
เราไม่มีความต้องการด้วยดอกไม้เหล่านี้สักน้อยหนึ่ง บรรดาเจ้าทั้ง ๔ ผู้
ใดประเสริฐกว่า ผู้นั้นจงประดับดอกไม้นั้นเถิด.

[๒๖๒] ข้าแต่ท่านนารทะผู้อุดม พระคุณเจ้านั่นแลจงพิจารณาดูพวกดิฉัน พระ
คุณเจ้าปรารถนาให้แก่นางใด ก็จงให้แก่นางนั้น ก็บรรดาพวกดิฉัน
พระคุณเจ้าจักให้แก่นางใด นางนั้นแหละ จักเป็นผู้อันดิฉันทั้งหลาย
ยกย่องว่าประเสริฐสุด.

[๒๖๓] ดูกรนางผู้มีตัวงาม คำนี้ไม่สมควร ใครเป็นพราหมณ์ ใครกล่าวการ
ทะเลาะ เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงไปทูลถามท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่ง
ภูตเถิด ถ้าท่านทั้งหลายไม่ทราบในที่นี้ว่า ตนสูงสุดหรือว่าธรรมสูงสุด.

[๒๖๔] นางเทพธิดาเหล่านั้น อันนารทดาบสกล่าวแล้ว เป็นผู้โกรธแค้นอย่างยิ่ง
เป็นผู้มัวเมาในผิวพรรณ พากันไปสู่สำนักของท้าวสหัสสนัยน์ แล้ว
ทูลถามท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งภูตว่า ใครหนอเป็นผู้ประเสริฐ.

[๒๖๕] ท้าวปุรินททะผู้ประเสริฐกว่าเทวดา ผู้อันเทวดากระทำอัญชลี ทรงเห็น
นางเทพธิดาทั้ง ๔ นั้น ผู้มีใจริษยา จึงตรัสว่า ดูกรเจ้าผู้งามเลิศ
เจ้าทั้งปวงเป็นเช่นเดียวกัน จงยกไว้ก่อน ใครเล่าหนอได้กล่าวการ
ทะเลาะขึ้น.

[๒๖๖] ท่านนารทมหามุนีใด ผู้เที่ยวไปในโลกทั้งปวง ผู้ตั้งอยู่ในธรรม มีความ
บากบั่นอย่างแท้จริง ท่านได้กล่าวกะพวกหม่อมฉัน ณ ภูเขาคันธมาทน์

อันเป็นภูเขาประเสริฐว่า ท่านทั้งหลายจงไปทูลถามท้าวสักกะผู้เป็นจอม
แห่งภูตเถิด ถ้าท่านทั้งหลายไม่ทราบในที่นี้ว่า ตนประเสริฐหรือธรรม
ประเสริฐ.

[๒๖๗] ดูกรเจ้าผู้มีตัวงาม ท่านมหามุนีนามว่าโกสิยะ อยู่ในป่าใหญ่โน้น
ท่านไม่ให้ก่อนแล้วย่อมไม่บริโภคภัต ท่านพิจารณาเสียก่อนแล้วจึงให้
ทาน ถ้าท่านจักให้แก่นางใด นางนั้นแลเป็นผู้ประเสริฐ.

[๒๖๘] ก็ท่านโกสิยดาบสนั้นอยู่ในทิศทักษิณริมฝั่งแม่น้ำคงคา ข้างหิมวันต
บรรพตโน้น ท่านหาน้ำและโภชนะได้โดยยาก ดูกรเทพสารถี ท่าน
จงนำสุธาโภชน์ไปถวายท่าน.

[๒๖๙] มาตลีเทพสารถีนั้น อันท้าวสักกะผู้ประเสริฐกว่าเทวดารับสั่งใช้แล้ว
ได้ขึ้นรถเทียมด้วยม้าพันตัว เข้าไปยังอาศรมโดยเร็วพลัน เป็นผู้มีกาย
ไม่ปรากฏ ได้ถวายสุธาโภชน์แก่มุนี.

[๒๗๐] ก็เมื่อเราบำเรอไฟที่เราบูชาแล้ว ยืนอยู่ใกล้พระอาทิตย์อันมีแสงสว่าง
บรรเทาความมืดในโลกเสียได้ อันสูงสุด ท้าววาสวะผู้ครอบงำภูตทั้งปวง
หรือว่าใครหนอมาวางภัตอันขาวสะอาดลงในฝ่ามือของเรา ภัตนี้ขาว
เปรียบดังสังข์ไม่มีสิ่งอื่นเปรียบปาน น่าดู สะอาด มีกลิ่นหอมน่ารัก
ยังไม่เคยมีเลย เรายังไม่เคยเห็นด้วยตาตนเองเลย เทวดาองค์ไหน เอา
สุธาโภชน์มาวางบนฝ่ามือของเรา.

[๒๗๑] ข้าแต่มหามุนีผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ข้าพเจ้าอันท้าวสักกะผู้เป็นจอม
เทพทรงใช้แล้ว จึงได้รีบนำเอาสุธาโภชน์มาถวายพระคุณเจ้า จงรู้จัก
ข้าพเจ้าว่ามาตลีเทพสารถี นิมนต์พระคุณเจ้าบริโภคภัตอันอุดม อย่าห้าม
เสียเลย ก็สุธาโภชน์ที่บริโภคแล้วนั้น ย่อมขจัดบาปธรรมได้ ๑๒
ประการ คือ ความหิว ๑ ความกระหาย ๑ ความไม่ยินดี (กระสัน) ๑
ความกระวนกระวาย ๑ ความเหน็จเหนื่อย ๑ ความโกรธ ๑
ความเข้าไปผูกโกรธ ๑ ความวิวาท ๑ ความส่อเสียด ๑ ความ
หนาว ๑ ความร้อน ๑ ความเกียจคร้าน ๑ สุธาโภชน์นี้มีรสสูงสุด.

[๒๗๒] ดูกรมาตลี การที่ยังไม่ให้ก่อนแล้วบริโภค ไม่สมควรแก่เรา วัตรของเราดังนี้เป็นวัตรอันอุดม อนึ่ง การบริโภคคนเดียวพระอริยเจ้าไม่บูชา และบุคคลผู้มิได้แบ่งให้ ย่อมไม่ได้ประสบความสุข.

[๒๗๓] ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นผู้ฆ่าหญิง คบหาภรรยาของชายอื่น ประทุษร้ายต่อมิตร และด่าสมณพราหมณ์ผู้มีวัตรดีงาม ชนเหล่านั้นทั้งปวงทีเดียว มีความตระหนี่เป็นที่ ๕ เป็นคนเลวทราม เพราะเหตุนั้น อาตมาไม่ได้ให้ก่อนแล้วไม่ดื่มแม้กระทั่งน้ำ อาตมาจักให้ทานที่ท่านผู้รู้สรรเสริญแล้ว แก่หญิงหรือชาย เพราะว่า ท่านเหล่านั้นเป็นผู้มีศรัทธา รู้ความประสงค์ของผู้ขอ ปราศจากความตระหนี่ บัณฑิตยกย่องว่า เป็นผู้สะอาด และมีความสุขในโลกนี้.

[๒๗๔] ลำดับนั้น นางเทพกัญญา ๔ องค์ คือ นางอาสา นางศรัทธา นางสิริ และนางหิริ ผู้มีผิวพรรณเปรียบดังทองคำ ซึ่งท้าวสักกะผู้ประเสริฐกว่าเทวดาทรงอนุมัติส่งไปแล้ว ได้ไปยังอาศรมอันเป็นที่อยู่ของโกสิยดาบส โกสิยดาบสได้เห็นนางเทพกัญญาทั้งปวงนั้น ผู้บันเทิงอย่างยิ่ง มีผิวพรรณงามดังเปลวเพลิง จึงได้กล่าวกะนางเทพกัญญาทั้ง ๔ ในทิศทั้ง ๔ ต่อหน้ามาตลีเทพสารถีว่า ดูกรเทวดาในบุรพทิศ ท่านผู้ประดับประดาแล้ว งดงามดังดวงดาวประกายพฤกษ์ อันประเสริฐกว่าดาวทั้งหลาย ท่านมีชื่อว่าอย่างไร จงบอกไป ดูกรเทวดาผู้มีร่างกายคล้ายกับรูปทองคำ อาตมาขอถามท่าน ท่านจงบอกแก่อาตมา ท่านเป็นเทวดาอะไร.

[๒๗๕] ดิฉันชื่อว่า สิริเทวี ได้รับการบูชาในหมู่มนุษย์ เป็นผู้ไม่เสพสัตว์ลามกทุกเมื่อ มาสู่สำนักของพระคุณเจ้า เพราะความทะเลาะกันด้วยสุธาโภชน์ ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้มีปัญญาอันประเสริฐ ขอพระคุณเจ้าจงแบ่งสุธาโภชน์นั้นให้ดิฉันบ้าง ข้าแต่ท่านมหามุนีผู้สูงสุดกว่าผู้บูชาทั้งหลาย ดิฉันปรารถนาความสุขแก่นรชนใด นรชนนั้นย่อมบันเทิงด้วยกามคุณารมณ์ทั้งปวง ขอพระคุณเจ้าจงรู้จักดิฉันว่า สิริ ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้มีปัญญาอันประเสริฐ ขอได้โปรดแบ่งสุธาโภชน์นั้นให้ดิฉันบ้าง.

[๒๗๖] นรชนทั้งหลายผู้ประกอบด้วยศิลปะ วิทยา จรณะ ความรู้ และการงานของตน มีความเพียร เป็นผู้ที่ท่านละทิ้งเสียแล้ว ย่อมไม่ได้ประโยชน์

อะไร ความขาดแคลนที่ท่านทำแล้วนั้นไม่ดีเลย อาตมาเห็นนรชนผู้เป็นคนเกียจคร้าน บริโภคมาก ทั้งมีตระกูลต่ำ มีรูปแปลก ดูกรนางสิริ บุคคลผู้มีโภคทรัพย์ มีความสุข ย่อมใช้สอยนรชนที่ท่านตามรักษาไว้ แม้จะสมบูรณ์ด้วยชาติ ให้เป็นเหมือนทาส เพราะฉะนั้น อาตมารู้จักท่าน (ว่าเป็น) ผู้ไม่มีสัจจะ ไม่รู้สิ่งที่ควรและไม่ควร แล้วคบคนผู้สมบูรณ์ด้วยศิลปะเป็นต้น เป็นผู้หลง นำผู้รู้ให้ตกไปตาม นางเทพกัญญาเช่นท่าน ย่อมไม่สมควรอาสนะและน้ำ ที่ไหนสุธาโภชน์จะสมควรเล่า เชิญไปเสียเถิด อาตมาไม่ชอบใจท่าน.

[๒๗๗] ใครเป็นผู้มีฟันขาว สวมกุณฑล มีร่างกายอันวิจิตร ทรงเครื่องประดับอันเกลี้ยงเกลา ทำด้วยทองคำ นุ่งห่มผ้ามีสีดังสายน้ำหยด ทัดช่อดอกไม้สีแดงดังเปลวไฟไหม้หญ้าคา ย่อมงดงาม ท่านเป็นเหมือนนางเนื้อทรายที่นายพรานยิงผิดแล้ว มองดูอยู่เหมือนดังเขลา ฉะนั้น ดูกรท่านผู้มีดวงตาอ่อนหวาน ในที่นี้ใครเป็นสหายของท่าน ท่านอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว ไม่กลัวหรือ.

[๒๗๘] ข้าแต่ท่านโกสิยดาบส ในที่นี้ ดิฉันไม่มีสหาย ดิฉันเป็นเทวดาชื่อว่าอาสา เกิดในดาวดึงส์พิภพ มายังสำนักของพระคุณเจ้า เพราะหวังจะขอสุธาโภชน์ ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้มีปัญญาอันประเสริฐ ขอได้โปรดแบ่งสุธาโภชน์นั้นให้ดิฉันบ้าง.

[๒๗๙] พ่อค้าทั้งหลายผู้แสวงหาทรัพย์ ย่อมขึ้นเรือแล่นไปในทะเลด้วยความหวัง พ่อค้าเหล่านั้น ย่อมจมลงในทะเลนั้น ในกาลบางครั้ง เขาสิ้นทรัพย์ทั้งทรัพย์อันเป็นต้นทุนก็สูญหายแล้วกลับมา ชาวนาทั้งหลายย่อมไถนาด้วยความหวัง หว่านพืชก็กระทำโดยแยบคาย เขาไม่ได้ประสบผลอะไรๆ จากข้าวกล้านั้น เพราะเพลี้ยลงบ้าง เพราะฝนแล้งบ้าง อนึ่งนรชนทั้งหลายผู้แสวงหาความสุข มุ่งหวังเป็นเบื้องหน้า ย่อมกระทำการงานของตนเพื่อนาย นรชนเหล่านั้นอันศัตรูเบียดเบียนแล้ว ไม่ได้ประโยชน์อะไรๆ ย่อมพากันหนีไปสู่ทิศทั้งหลายก็เพื่อประโยชน์แก่นาย สัตว์ทั้งหลายผู้แสวงหาความสุข เป็นผู้ใคร่จะไปสวรรค์ ละทิ้งธัญชาติ

ทรัพย์และหมู่ญาติแล้ว บำเพ็ญตบะอันเศร้าหมองอยู่ตลอดกาลนาน เดินทางผิด ย่อมไปสู่ทุคติเพราะความหวัง เพราะฉะนั้น ความหวังเหล่านี้เขาสมมติว่า ทำให้เคลื่อนคลาดจากความจริง ดูกรนางอาสา ท่านจงนำความหวังสุธาโภชน์ในตนออกเสียเถิด นางเทพกัญญาเช่นท่านย่อมไม่สมควรอาสนะและน้ำ ที่ไหนสุธาโภชน์จะสมควรเล่า เชิญไปเสียเถิด อาตมาไม่ชอบใจท่าน.

[๒๘๐] ท่านรุ่งเรืองด้วยยศ มียศ เขาเรียกโดยชื่ออันน่าเกลียด เป็นเจ้าทิศ ดูกรนางผู้มีร่างกายคล้ายทองคำ อาตมาขอถามท่าน ขอท่านจงบอกอาตมา ท่านเป็นเทวดาอะไร.

[๒๘๑] ดิฉันชื่อว่า ศรัทธาเทวี ได้รับการบูชาในหมู่มนุษย์ เป็นผู้ไม่คบสัตว์ลามกทุกเมื่อ มายังสำนักของพระคุณเจ้า เพราะวิวาทกันด้วยสุธาโภชน์ ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้มีปัญญาอันประเสริฐ ขอพระคุณเจ้า โปรดแบ่งสุธาโภชน์นั้นให้ดิฉันบ้าง.

[๒๘๒] ก็ในกาลบางคราว มนุษย์ทั้งหลายถือเอาทาน การให้บ้าง ทมะ การฝึกฝนบ้าง จาคะ การบริจาคบ้าง สัญญมะ ความสำรวมบ้าง แล้วกระทำด้วยศรัทธา แต่มนุษย์พวกหนึ่งกระทำโจรกรรมบ้าง พูดเท็จบ้าง ล่อลวงบ้าง ส่อเสียดบ้าง ท่านอย่าประกอบต่อไป บุรุษผู้มีความเพ่งเล็งในภรรยาทั้งหลาย ผู้สม่ำเสมอกัน ผู้ประกอบด้วยศีล ผู้มีวัตรในการปฏิบัติสามีดี ย่อมนำความพอใจในกุลสตรีออกเสีย กลับไปทำความเชื่อตามคำของนางกุมภทาสี ดูกรนางศรัทธา ท่านนั่นแล เป็นผู้ให้ชายอื่นคบหาภรรยาของผู้อื่น ท่านย่อมทำบาป ละทิ้งกุศล นางเทพกัญญาเช่นท่านย่อมไม่สมควรอาสนะและน้ำ ที่ไหนสุธาโภชน์จะสมควรแก่ท่านเล่า เชิญท่านไปเสียเถิด อาตมาไม่ชอบใจท่าน.

[๒๘๓] เมื่ออรุณขึ้นไปในที่สุดแห่งราตรี นางเทพธิดาใด เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งรูปอันอุดมปรากฏอยู่ ดูกรเทวดา ท่านเปรียบเหมือนนางเทพธิดานั้น จะพูดกะอาตมาหรือ ขอท่านจงบอกกะอาตมา ท่านเป็นนางอัปสรอะไร ท่าน

มีชื่อว่าอะไร ยืนอยู่ดังเถาวัลย์ดำในฤดูร้อน และดังเปลวไฟอันห้อมล้อมด้วยใบไม้สีแดงถูกลมพัดดูงาม ฉะนั้น ท่านดูเหมือนจะพูด แต่มิได้เปล่งถ้อยคำออกมา แลดูอยู่ดังนางเนื้อเขลา ฉะนั้น.

[๒๘๔] ดิฉันชื่อว่าหิริเทวี ได้รับการบูชาในหมู่มนุษย์ ไม่เสพสัตว์ลามกทุกเมื่อ มายังสำนักของพระคุณเจ้า เพราะวิวาทกันด้วยสุธาโภชน์ ดิฉันนั้นไม่อาจจะขอสุธาโภชน์กับพระคุณเจ้า เพราะการขอของหญิง ดูเหมือนจะเป็นกิริยาที่น่าละอาย.

[๒๘๕] ดูกรท่านผู้มีร่างกายอันงดงาม ท่านจักได้ตามอุบายที่ชอบ นี้เป็นธรรมทีเดียว ท่านจะได้สุธาโภชน์เพราะการขอก็หาไม่ เพราะฉะนั้น อาตมาพึงเชื้อเชิญท่านผู้มิได้ขอสุธาโภชน์ใดๆ อาตมาจะให้สุธาโภชน์แม้นั้นๆ แก่ท่าน ดูกรท่านผู้มีร่างกายอันงดงามคล้ายทองคำ วันนี้ อาตมาขอเชิญท่านไปในอาศรมของอาตมา อาตมาจะบูชาท่านด้วยรสทุกอย่าง ครั้นบูชาแล้วจึงจักให้บริโภคสุธาโภชน์.

[๒๘๖] นางหิริเทพธิดานั้น ผู้ไม่คบสัตว์ลามกในกาลทุกเมื่อ อันโกสิยดาบสผู้มีความรุ่งเรืองอนุมัติแล้ว ได้เข้าไปสู่อาศรมอันน่ารื่นรมย์ สมบูรณ์ด้วยน้ำและผลไม้ อันท่านผู้ประเสริฐบูชาแล้ว ณ ที่ใกล้อาศรมนั้น มีรุกขชาติเป็นอันมาก กำลังผลิดอกออกผล คือ มะม่วง มะหาด ขนุน ทองกวาว มะรุม อีกทั้งต้นโลท บัวบก การเกต จันทน์กระพ้อ หมากหอมควาย กำลังออกดอกสะพรั่ง ในที่ใกล้อาศรมนั้นมากไปด้วยต้นไม้ใหญ่ๆ คือ ต้นสาละ ต้นกุ่ม ต้นหว้า ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นมะทรางไม้ยางทราย ราชพฤกษ์ แคฝอย ต้นจิก ต้นลำเจียก มีกิ่งก้านห้อยย้อยลงมา กำลังส่งกลิ่นหอมน่ายวนใจ ถั่วแระ อ้อแรม ถั่วป่า ต้นมะพลับข้าวฟ่าง ลูกเดือย ถั่วเหลืองเมล็ดเล็ก กล้วยไม่มีเมล็ด ข้าวสาลีข้าวเปลือก ราชดัด ข้าวสารที่เกิดเองมีอยู่เป็นอันมากที่อาศรมนั้น มีสระโบกขรณีที่เกิดเอง งดงามไม่ขุ่น มีท่าราบเรียบ น้ำใสจืดสนิท ไม่มีกลิ่นเหม็น อนึ่ง ในสระโบกขรณีนั้น มีปลาต่างๆ ชนิด คือปลาดุก ปลากระทุงเหว ปลากราย กุ้ง ปลาตะเพียน ปลาฉลาด

ปลากา ว่ายอยู่คลาคล่ำในสระโปกขรณีอันมีขอบคัน เป็นปลาที่ปล่อย มีเหยื่อมากชนิด มีนกต่างๆ ชนิด คือ หงส์ นกกระเรียน นกยูง นกจากพราก นกออก นกดุเหว่าลาย นกเงือก นกโพระดก มีอยู่มากมาย มีขนปีกอันวิจิตร พากันจับอยู่อย่างสบาย ปลอดภัย มีอาหารมาก มีสัตว์และหมู่เนื้อนานาชนิดมากมาย คือ ราชสีห์ เสือโคร่ง ช้าง หมี เสือปลา เสือดาว แรด โคลาน กระบือ ระมั่ง กวาง เนื้อทราย หมูป่า ระมาด หมูบ้าน กวางทอง แมว กระต่าย วัวกระทิง มีอยู่มาก พื้นดินหินเขา ดาดาษงามวิจิตรด้วยดอกไม้ ทั้งฝูงนกก็ส่งเสียงร้องกึกก้อง เป็นที่อยู่อาศัยของหมู่ปักษี.

[๒๘๗] นางหิริเทพธิดานั้น ผู้มีผิวพรรณงดงาม ทัดดอกไม้เขียวเดินเข้าไปยังอาศรม ดังสายฟ้าแลบในก้อนเมฆใหญ่ โกสิยดาบสได้จัดตั่งอันมีพนักที่ถักไว้เรียบร้อย สำเร็จด้วยหญ้าคา สะอาด มีกลิ่นหอม ลาดด้วยหนังชะมด เพื่อนางหิริเทพธิดานั้น แล้วได้กล่าวว่า ดูกรนางงาม เชิญนั่งที่อาสนะนี้ตามสบายเถิด ในกาลนั้น เมื่อนางหิริเทพธิดานั่งบนตั่งแล้ว โกสิยมหามุนีผู้ทรงชฎาอันรุ่งเรือง ได้รีบนำสุธาโภชน์มาพร้อมกับน้ำด้วยใบบัวใหม่ๆ ด้วยตนเอง เพื่อจะให้พอความประสงค์ นางหิริเทพธิดามีความปลื้มใจ รับสุธาโภชน์ด้วยมือทั้งสอง แล้วได้กล่าวกะโกสิยดาบสผู้ทรงชฎาว่า ข้าแต่ท่านผู้ประเสริฐ เอาละ ดิฉันเป็นผู้อันพระคุณเจ้าบูชาแล้ว ได้ชัยชนะแล้ว จะพึงไปสู่ไตรทิพย์ในบัดนี้ นางหิริเทพธิดานั้น เป็นผู้มัวเมาแล้ว ด้วยความเมาในผิวพรรณ อันโกสิยดาบสกล่าวอนุญาตแล้ว ได้กลับไปในสำนักของท้าวสหัสสนัยน์ แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่ท้าววาสวะ นี่สุธาโภชน์ ขอพระองค์จงพระราชทานชัยชนะแก่หม่อมฉัน แม้ท้าวสักกะก็ได้ทรงบูชานางหิริเทพธิดาในกาลนั้น เทวดาพร้อมด้วยพระอินทร์ ได้พากันบูชานางสุกัญญาผู้อุดม นางหิริเทพธิดานั้นเข้าไปนั่งบนตั่งใหม่ ในกาลใด ในกาลนั้น เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประคองอัญชลีบูชาแล้ว.

[๒๘๘] ท้าวสหัสนัยน์ผู้เป็นจอมแห่งชาวไตรทศ ได้ตรัสกะมาตลีเทพสารถีนั้นต่อไปว่า ท่านจงไปถามท่านโกสิยดาบสตามคำของเราว่า ข้าแต่ท่านโกสิยะ เว้นนางอาสาเทพธิดา นางศรัทธาเทพธิดา และนางสิริเทพธิดา นางหิริเทพธิดาผู้เดียวได้สุธาโภชน์ เพราะเหตุอะไร.

[๒๘๙] มาตลีเทพสารถี ขึ้นรถอันเลื่อนลอยไปตามสบาย รุ่งเรืองเช่นกับเครื่องใช้สอย มีงอนอันแล้วไปด้วยทองชมพูนุท มีสีแดงคล้ายทองคำ ประดับประดาแล้ว ประกอบไปด้วยเครื่องลาดทองคำงามวิจิตร ในรถนี้มีรูปภาพมากมาย คือ รูปพระจันทร์ รูปช้าง รูปโค รูปม้า รูปกินนร รูปเสือโคร่ง รูปเสือเหลือง รูปเนื้อทราย ล้วนแล้วไปด้วยทองคำ และมีรูปนกทั้งหลาย อันล้วนแล้วด้วยรัตนะต่าง ๆ ดุจกระโดดโลดเต้นอยู่ รูปเนื้อในรถนั้นจัดไว้เป็นหมู่ๆ ล้วนแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ เทพบุตรทั้งหลายเทียมม้าอัศวราชมีสีเหลืองดังทองคำ ประมาณหมื่นตัว คล้ายดังช้างหนุ่มมีกำลังประดับประดาแล้ว มีเครื่องทับทรวงด้วยข่ายทองคำ มีภู่ห้อยหู ไปโดยเสียงปกติไม่ขัดข้อง มาตลีเทพสารถีขึ้นสู่ยานอันประเสริฐนั้นแล้ว บันลือแล้วตลอดสิบทิศนี้ ยังท้องฟ้า ภูเขา และต้นไม้ใหญ่อันเป็นเจ้าไพร พร้อมทั้งสาคร ตลอดทั้งเมทนีดล ให้หวั่นไหว มาตลีเทพสารถีนั้น รีบเข้าไปในอาศรมอย่างนี้แล้ว กระทำผ้าทิพประพารเฉวียงบ่าข้างหนึ่งแล้ว กล่าวกะท่านโกสิยดาบส ผู้เป็นพหูสูต ผู้เจริญ มีวัตรอันแนะนำดีแล้ว ผู้เป็นพราหมณ์ ผู้ประเสริฐว่า ข้าแต่ท่านโกสิยดาบส เชิญท่านฟังพระดำรัสของพระอินทร์ ข้าพเจ้าเป็นทูตท้าวปุรินททะตรัสถามท่านว่า ข้าแต่ท่านโกสิยดาบส เว้นนางอาสาเทพธิดา นางศรัทธาเทพธิดา และนางสิริเทพธิดา นางหิริเทพธิดาผู้เดียวได้สุธาโภชน์ เพราะเหตุอะไร.

[๒๙๐] ดูกรมาตลีเทพสารถี นางสิริเทพธิดาตอบอาตมาว่า "แน่" ส่วนนางศรัทธาเทพธิดาตอบอาตมาว่า "ไม่เที่ยง" นางอาสา อาตมาเข้าใจว่า

เป็นผู้กล่าวเคลื่อนคลาดจากความจริง ส่วนนางหิริเทพธิดาตั้งอยู่ในคุณอันประเสริฐ.

[๒๙๑] นางกุมารีก็ดี หญิงที่สกุลรักษาแล้วก็ดี หญิงหม้ายก็ดี หญิงมีสามีก็ดี รู้ฉันทราคะ ที่เกิดแรงกล้าในบุรุษทั้งหลายแล้ว ห้ามกันจิตของตนได้ด้วยหิริ เปรียบเหมือนบรรดาพวกนักรบผู้แพ้ในสนามรบ ที่ต่อสู้กันด้วยลูกศรและหอกแล้วล้มลงและกำลังหนีไป นักรบเหล่าใดยอมสละชีวิตกลับมาได้ด้วยหิริ นักรบเหล่านั้นเป็นคนละอายใจ ย่อมมารับนายอีก ฉะนั้น นางหิริเทพธิดานี้ เป็นผู้ห้ามนรชนเสียจากบาป เปรียบเหมือนทำนบเป็นที่กั้นกระแสน้ำเชี่ยวไว้ได้ ฉะนั้น ดูกรเทพสารถี เพราะเหตุนั้น ท่านจงกราบทูลแด่พระอินทร์ว่า นางหิริเทพธิดานั้น อันท่านผู้ประเสริฐบูชาแล้วในโลกทั้งปวง.

[๒๙๒] ข้าแต่ท่านโกสิยดาบสผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ท้าวมหาพรหม ท้าวมหินทร์ หรือท้าวปชาบดี ใครเล่าเข้าใจความเห็นนี้ของพระคุณเจ้า นางหิริเทพธิดานี้เป็นธิดาของท้าวมหินทร์ ได้รับยกย่องว่า เป็นผู้ประเสริฐสุดแม้ในเทวดาทั้งหลาย.

[๒๙๓] ขอเชิญพระคุณเจ้ามาขึ้นรถอันเป็นของข้าพเจ้านี้ ไปสู่ไตรทิพย์ ในกาลบัดนี้เถิด ข้าแต่ท่านผู้มีโคตรเสมอด้วยพระอินทร์ ทั้งพระอินทร์ก็ทรงหวังพระคุณเจ้าอยู่ ขอพระคุณเจ้าจงถึงความเป็นสหายกับพระอินทร์ในวันนี้เถิด.

[๒๙๔] สัตว์ทั้งหลายผู้ไม่กระทำบาปกรรม ย่อมหมดจดได้ด้วยอาการอย่างนี้อนึ่ง ผลของกรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมไม่เสื่อมสูญสัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งได้เห็นสุธาโภชน์แล้ว สัตว์เหล่านั้นทั้งหมดทีเดียว ถึงความเป็นสหายกับพระอินทร์.

[๒๙๕] นางหิริเทพธิดาเป็นนางอุบลวรรณา โกสิยดาบสเป็นภิกษุเจ้าของทานปัญจสิขเทพบุตรเป็นพระอนุรุทธ มาตลีเทพสารถีเป็นพระอานนท์

สุริยเทพบุตรเป็นพระกัสสป จันทเทพบุตรเป็นพระโมคคัลลานะ นารทดาบสเป็นพระสารีบุตร ท้าววาสวะเป็นพระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า ฉะนี้แล.

จบ สุธาโภชนชาดกที่ ๓.

## ๔. กุณาลชาดก

### ว่าด้วยนางนกดุเหว่า

[๒๙๖] เล่ากันมาอย่างนี้ ได้ยินมาอย่างนี้ ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ที่ภูเขาหิมพานต์ อันทรงไว้ซึ่งแผ่นดินซึ่งมีโอสถทุกชนิด ดาดาษไปด้วยดอกไม้และของหอมมากมายหลายพันธุ์ เป็นที่สัญจรไปมาแห่งช้าง โค กระบือ กวางทอง จามรี เนื้อฟาน แรด ระมาด ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง หมี หมาใน เสือดาว นาค ชะมด เสือปลา กระต่าย และวัวกระทิง เป็นที่อยู่อาศัยแห่งหมู่ช้างใหญ่ ช้างตระกูลอันประเสริฐ เกลื่อนกล่นอยู่ทั่วปริมณฑลอันราบเรียบ มีค่าง ลิง อีเห็น ละมั่ง เนื้อสมัน เนื้อฟาน ม้า และลา กินนร ยักษ์ และรากษสอยู่อาศัย ดาดาษไปด้วยหมู่ไม้นับไม่ถ้วน ทรงไว้ซึ่งดอกตูมและก้าน มีดอกบานตลอดปลาย มีนกเขา นกโพระโดก นกหัสดีลิงค์ นกยูง นกพิราบ นกพริก นกกระจาบ นกยาง นกแขกเต้า และนกการะเวก ส่งเสียงร้องกึกก้องไพเราะ เป็นประเทศที่ประดับไปด้วยแร่ธาตุหลายร้อยชนิดเป็นต้นว่า อัญชัน มโนศิลา หรดาล มหาหิงค์ ทอง เงินและทองคำ เป็นไพรสัณฑ์อันน่ารื่นรมย์เห็นปานนี้ มีนกดุเหว่าชื่อกุณาละ มีตัว ปีกและขนงดงามยิ่งนัก อาศัยอยู่ และนกดุเหว่าชื่อกุณาละนั้น มีนางนกดุเหว่าเป็นนางบำเรอประมาณ ๓๕๐๐ ตัว นางนกดุเหว่าสองตัวเอาปากคาบท่อนไม้ให้นกดุเหว่าชื่อกุณาละนั้น จับตรงกลางแล้วพากันบินไป ด้วยความประสงค์ว่านกดุเหว่ากุณาละนั้น อย่าได้มีความเหน็ดเหนื่อยในหนทางไกลเลย นางนกดุเหว่า ๕๐๐ ตัว บินไปเบื้องต่ำด้วยความประสงค์ว่า ถ้านกกุณาละนี้จะตกจากคอน พวกเราจะเอาปีกรับไว้ นางนกดุเหว่าอีก ๕๐๐ ตัว บินไปข้างบนด้วยความประสงค์ว่า แดดอย่าได้ส่งถูกนกกุณาละเลย นางนกดุเหว่าบินไปโดยข้างทั้งสองข้างละ ๕๐๐ ตัว ด้วยความประสงค์ว่า ความหนาว ความร้อน หญ้า ละออง ลม หรือน้ำค้าง อย่าได้ถูกนกกุณาละนี้เลย นางนกดุเหว่าอีก ๕๐๐ ตัว บินไปข้างหน้าด้วยความประสงค์ว่า คนเลี้ยงโค คนเลี้ยงปศุสัตว์ คนเกี่ยวหญ้า คนหาฟืน หรือคนทำ

การงานในป่า อย่าได้ขว้างปานกกุณาละนั้นด้วยท่อนไม้ กระเบื้อง ก้อนหิน ก้อนดิน กระบอง ศาตรา หรือก้อนกรวดเลย นกกุณาละนี้อย่าได้กระทบด้วยกอไม้ เครือเถา ต้นไม้ กิ่งไม้ เสา หิน หรือพวกนกที่มีกำลังกว่าเลย นางนกดุเหว่าอีก ๕๐๐ ตัวบินไปข้างหลังเจรจาด้วยถ้อยคำอันเกลี้ยงเกลา อ่อนหวาน ไพเราะจับใจ ด้วยความประสงค์ว่า นกกุณาละนี้ อย่าได้เงียบเหงาอยู่บนคอนนี้เลย นางนกดุเหว่าอีก ๕๐๐ ตัว บินไปยังทิศานุทิศ นำผลไม้นานาชนิดจากต้นไม้ต่างๆ มาให้ด้วยความประสงค์ว่า นกกุณาละนี้อย่าได้ลำบากเพราะความหิวเลย ได้ยินว่า นางนกดุเหว่าเหล่านั้นพานกกุณาละนั้นจากป่านี้ไปสู่ป่าโน้น จากสวนนี้ไปสู่สวนโน้น จากท่าน้ำนี้ไปสู่ท่าน้ำโน้น จากยอดเขานี้ไปสู่ยอดเขาโน้น จากสวนมะม่วงนี้ไปสู่สวนมะม่วงโน้น จากสวนชมภู่นี้ไปสู่สวนชมภู่โน้น จากสวนขนุนสัมมะลอนี้ไปสู่สวนขนุนสัมมะลอโน้น จากสวนมะพร้าวนี้ไปสู่สวนมะพร้าวโน้น โดยรวดเร็ว เพื่อต้องการให้ร่าเริง ยินดี นกกุณาละอันนางนกดุเหว่าเหล่านั้นบำเรออยู่ทุกๆ วันอย่างนี้ ยังรุกรานอย่างนี้ว่า อีถ่อยฉิบหาย อีถ่อยละลาย อีนางโจร อีนางนักเลง อีเผลอเรอ อีใจง่าย อีไม่รู้จักคุณคน อีไปตามใจเหมือนลม.

[๒๙๗] ดูกรท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า ณ ด้านทิศบูรพาแห่งขุนเขาหิมพานต์มีแม่น้ำอันไหลมาแต่ซอกเขาอันละเอียดสุขุม มีสีเขียว ณ ภูเขาหิมพานต์อันเป็นประเทศที่น่ารื่นเริงบันเทิงใจด้วยกลิ่นหอม อันเกิดเดี๋ยวนั้น จากดอกอุบล ดอกปทุม ดอกโกมุท ดอกบัวขม ดอกบัวผัน ดอกจงกลณี และดอกบัวเผื่อน เป็นป่าทึบมากไปด้วยไม้ต่างๆ ชนิด คือ ไม้โกฏดำ ไม้จิก ไม้เกต ไม้ยางทราย ไม้อ้อยช้าง ต้นบุนนาค ต้นพิกุล ต้นหมากหอม ต้นประยงค์ ต้นขมิ้น ต้นสาละ ต้นสน ต้นจำปา ต้นอโศก ต้นกากะทิง ต้นหงอนไก่ ต้นราชดัด ต้นโลทนง และต้นจันทน์ เป็นราวป่าที่สล้างไปด้วยต้นกฤษณาดำ ต้นปทุม ต้นประยงค์ ต้นเทพทาโร และต้นกล้วย ทรงไว้ซึ่งต้นรกฟ้า ต้นมวกเหล็ก ต้นปรู ต้นทราก ต้นกัณณิการ์ ต้นชะบา ต้นว่านหางช้าง ต้นทองหลาง ต้นทองกวาว ต้นคัดเค้า ต้นมะลิป่า ต้นแก้ว ต้นซึกและต้นขานางอันงามยิ่งนัก และมีไม้ดอกสำหรับร้อยเป็นพวงมาลัยดาดาษไปด้วยดอกมะลิ ว่านเปราะหอม ต้นคนธา ต้นกำยาน ต้นแฝกหอม ต้นกระเบา และไม้กอ เป็นประเทศอันประดับไปด้วยลดาวัลย์ดาดาษยิ่งนัก มีหมู่หงส์ นกนางนวล นกกาน้ำ และนกเป็ดน้ำ ส่งเสียงร้องกึกก้อง เป็นที่สถิตอยู่แห่งหมู่ฤาษีสิทธิ์วิทยาธร สมณะ และดาบส เป็นประเทศที่ท่องเที่ยวไปแห่งหมู่มนุษย์ เทพยดา ยักษ์ รากษส ทานพ คนธรรพ์ กินนร และพญานาค เป็นไพรสณฑ์ที่น่ารื่นรมย์เห็นปานนี้ มีนกดุเหว่าขาวชื่อ ปุณณมุขะ

มีถ้อยคำอันไพเราะยิ่งนัก มีนัยน์ตาแดงดังนัยน์ตาคนเมาสอดส่ายไปมา อาศัยอยู่ ได้ยินว่า พระยานกปุณณมุขะนี้ มีนางนกดุเหว่าบำเรอ ๓๕๐ ตัว เล่ากันมาว่า นางนกดุเหว่า ๒ ตัว เอาปากคาบท่อนไม้ให้พระยานกปุณณมุขะนั้นจับตรงกลางพาบินไป ด้วยความประสงค์ว่า พระยานกปุณณมุขะนั้นอย่าได้มีความเหน็ดเหนื่อยในหนทางไกลเลย นางนกดุเหว่า ๕๐ ตัว บินไปเบื้องต่ำด้วยความประสงค์ว่า ถ้าพระยานกปุณณมุขะนี้จักพลาดจากคอน พวกเราจักเอาปีกทั้งสองรับไว้ นางนกดุเหว่าอีก ๕๐ ตัว บินขึ้นไปข้างบนด้วยความประสงค์ว่า แสงแดดอย่าได้แผดเผานกดุเหว่าขาวชื่อปุณณมุขะนั้นเลย นางนกดุเหว่าบินไปโดยข้างทั้งสองข้างละ ๕๐ ตัว ด้วยความประสงค์ว่า ความหนาว ความร้อน หญ้า ธุลี หรือน้ำค้าง อย่าได้ตกต้องนกดุเหว่าขาวชื่อปุณณะมุขะนั้นเลย นางนกดุเหว่าอีก ๕๐ ตัว บินขึ้นไปข้างหน้าด้วยความประสงค์ว่า คนเลี้ยงโค คนเลี้ยงปศุสัตว์ คนเกี่ยวหญ้า คนหาฟืน หรือคนทำงานในป่า อย่าได้ขว้างปานกดุเหว่าขาวชื่อปุณณมุขะนั้นด้วยท่อนไม้ กระเบื้อง ก้อนหิน ก้อนดิน ไม้ฆ้อน ศาตรา หรือก้อนกรวดเลย และนกดุเหว่าขาวชื่อปุณณมุขะนี้ อย่าได้กระทบกับกอไม้ เถาวัลย์ ต้นไม้ กิ่งไม้ เสา หิน หรือกับนกที่มีกำลังมากกว่าเลย นางนกดุเหว่าอีก ๕๐ ตัว บินไปข้างหลังเจรจาด้วยวาจาอันเกลี้ยงเกลาอ่อนหวาน ไพเราะจับใจ ด้วยความประสงค์ว่า นกดุเหว่าขาวชื่อปุณณะมุขะนี้อย่าเงียบเหงาบนคอนเลย นางนกดุเหว่าอีก ๕๐ ตัว บินไปยังทิศานุทิศ นำเอาผลไม้นานาชนิดจากต้นไม้ต่างๆ มาให้ด้วยความประสงค์ว่า นกดุเหว่าชื่อปุณณมุขะนี้ อย่าได้ลำบากเพราะความหิวเลย ได้ยินว่า นางนกดุเหว่าเหล่านั้น พานกดุเหว่าขาวชื่อปุณณมุขะนั้น จากป่านี้ไปสู่ป่าโน้น จากสวนนี้ไปสู่สวนโน้น จากท่าน้ำนี้ไปสู่ท่าน้ำโน้น จากยอดเขานี้ไปสู่ยอดเขาโน้น จากสวนมะม่วงนี้ไปสู่สวนมะม่วงโน้น จากสวนชมภู่นี้ไปสู่สวนชมภู่โน้น จากสวนขนุนสัมมะลอนี้ไปสู่สวนขนุนสัมมะลอโน้น จากสวนมะพร้าวนี้ไปสู่สวนมะพร้าวโน้น โดยรวดเร็ว เพื่อต้องการให้ร่าเริง ได้ยินว่า นกดุเหว่าขาวชื่อปุณณมุขะ อันนางนกดุเหว่าเหล่านั้นบำเรออยู่ทุกวัน ๆ ย่อมสรรเสริญอย่างนี้ว่า ดีละๆ น้องหญิงทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายบำรุงบำเรอสามีอย่างนี้ สมควรแก่เธอทั้งหลายผู้เป็นกุลธิดา.

[๒๘๘] ได้ยินว่า ในกาลต่อมา นกดุเหว่าขาวชื่อปุณณมุขะได้เข้าไปหาพระยานกกุณาละถึงที่อยู่ พวกนางนกดุเหว่าบริจาริกาของพระยานกกุณาละ ได้เห็นพระยานกปุณณมุขะนั้นกำลังบินมาแต่ไกล จึงพากันเข้าไปหา แล้วพูดกะพระยานกปุณณมุขะนั้นว่า ดูกรสหายปุณณมุขะ พระยานกกุณาละนี้ เป็นนกหยาบช้า มีวาจาหยาบคายเหลือเกิน แม้ไฉน พวกเราจะพึงได้วาจาอันน่ารัก

เพราะอาศัยท่านบ้าง พระยานกปุณณมุขะจึงตอบว่า บางทีจะได้กระมังน้องหญิงทั้งหลาย แล้วเข้าไปหาพระยานกกุมาละกล่าวสัมโมทนียกถากับพระยานกกุณาละแล้ว สถิตอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระยานกปุณณมุขะได้กล่าวกะพระยานกกุณาละว่า ดูกรสหายกุณาละ เพราะเหตุไร ท่านจึงปฏิบัติผิดต่อนางนกทั้งหลายผู้มีชาติเสมอกัน เป็นลูกของผู้มีสกุล ซึ่งปฏิบัติดีต่อท่านเล่า ดูกรสหายกุณาละ นางนกทั้งหลายถึงเขาจะไม่พูดไม่ถูกใจ เราก็ควรจะพูดให้ถูกใจ จะป่วยกล่าวไปไยถึงนางนกที่พูดถูกใจเล่า เมื่อพระยานกปุณณมุขะกล่าวอย่างนี้แล้ว พระยานกกุณาละได้รุกรานพระยานกปุณณมุขะอย่างนี้ว่า แนะสหายลามกชั่วถ่อย เจ้าฉิบหาย เจ้าละลาย ใครจะเป็นผู้ฉลาดด้วยการชนะเมียยิ่งไปกว่าเจ้า ก็แหละพระยานกปุณณมุขะถูกรุกรานอย่างนี้แล้วก็กลับไปเสียจากที่นั้น.

[๒๙๙] ได้ยินว่า สมัยต่อมา โดยกาลล่วงไปไม่นานนัก อาพาธอันแรงกล้าเกิดขึ้นแก่พระยานกปุณณมุขะ คือ ลงเป็นโลหิต เกิดเวทนากล้าแข็ง จวนจะตาย ครั้งนั้น พวกนางนกดุเหว่า ผู้เป็นบริจาริกาของพระยานกปุณณมุขะ เกิดความปริวิตกว่า พระยานกปุณณมุขะนี้ อาพาธหนักนักแล ไฉนจะพึงหายจากอาพาธนี้หนอ นางนกดุเหว่าเหล่านั้น ละทิ้งพระยานกปุณณมุขะไว้แต่ผู้เดียว ไม่มีเพื่อนสอง พากันเข้าไปหาพระยานกกุณาละ พระยานกกุณาละได้เห็นนางนกดุเหว่าเหล่านั้นพากันมาแต่ไกล ครั้นแล้วได้กล่าวกะนางนกดุเหว่าเหล่านั้นว่า พวกอีถ่อย ผัวของเจ้าไปไหนเสียเล่า นางนกดุเหว่าเหล่านั้นจึงตอบว่า ท่านสหายกุณาละ พระยานกปุณณมุขะอาพาธหนักนักแล ไฉนจะพึงหายจากอาพาธหนักนั้น เมื่อนางนกดุเหว่าเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว พระยานกกุณาละได้รุกรานนางนกดุเหว่าเหล่านั้นอย่างนี้ว่า อีถ่อยฉิบหาย อีถ่อยละลาย อีนางโจร อีนางนักเลง อีเผลอเลอ อีใจง่าย อีไม่รู้จักคุณคน อีไปตามใจเหมือนลม ครั้นกล่าวรุกรานแล้ว ได้เข้าไปหาพระยานกปุณณมุขะ แล้วร้องเรียกว่า เฮ้ยสหายปุณณมุขะ พระยานกปุณณมุขะขานรับว่า หาสหายกุณาละ ได้ยินว่า พระยานกกุณาละเข้าไปประคบประหงมพระยานกปุณณมุขะด้วยปีกและจะงอยปาก พอให้ลุกขึ้นได้แล้วให้ดื่มยาต่างๆ อาพาธของพระยานกปุณณมุขะก็สงบระงับ.

[๓๐๐] ได้ยินว่า พระยานกกุณาละได้กล่าวกะพระยานกปุณณมุขะผู้หายจากไข้ยังไม่นานนักว่า ดูกรสหายปุณณมุขะ เราเห็นมาแล้ว นางกัณหาสองพ่อ นางมีผัว ๕ คน ยังมีจิตปฏิพัทธ์ในบุรุษคนที่ ๖ ซึ่งเป็นคนเปลี้ย เหมือนตัวกระพันธ์.

และในเรื่องนี้มีคำเป็นคาถาอีกส่วนหนึ่งว่า

ครั้งนั้น นางคนหนึ่งล่วงละเมิดสามี ๕ คน คือ พระเจ้าอัชชุนะ พระเจ้า
นกุละ พระเจ้าภีมเสน พระเจ้ายุธิษฐิล และพระเจ้าสหเทพ แล้วได้
กระทำลามกกับบุรุษเปลี้ยแคระ.

ดูกรสหายปุณณมุขะ เราเห็นมาแล้ว นางสมณีชื่อปัญจตปาวี อยู่ในท่ามกลางป่าช้า อดอาหาร ๔ วันจึงบริโภคครั้งหนึ่ง ได้กระทำกรรมอันลามกกับนักเลงสุรา ดูกรสหายปุณณมุขะ เราเห็นมาแล้ว นางเทวีนามว่า กากวดี อยู่ในท่ามกลางสมุทร เป็นภรรยาของพระยาครุฑชื่อว่า ท้าวเวนไตรย ได้กระทำกรรมอันลามกกับกุเวรผู้เจนจบในการฟ้อน ดูกรสหายปุณณมุขะ เรา เห็นมาแล้ว นางขนงามนามว่า กุรุงคเทวี รักใคร่ได้เสียกับเอฬกกุมาร ได้กระทำกรรมอัน ลามกกับฉฬังคกุมารเสนาบดี และธนันเตวาสีผู้เป็นคนใช้ของฉฬังคกุมาร เป็นความจริง เราได้ รู้มาอย่างนี้แล พระมารดาของพระเจ้าพรหมทัตต์ ทรงทอดทิ้งพระเจ้าโกศลราช ได้ทรงกระทำ กรรมอันลามกกับพราหมณ์ชื่อปัญจาลจัณฑะ

หญิง ๕ คนนี้ก็ดี หญิงอื่นก็ดี ได้กระทำมาแล้วซึ่งกรรมอันลามก
เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่วิสาสะ ไม่สรรเสริญหญิงทั้งหลาย มหาปฐพี
อันทรงไว้ซึ่งสรรพสัตว์ ย้อมแล้วเสมอกัน เป็นที่รับรองสิ่งดีและสิ่งชั่ว
ทนทานได้หมด ไม่ดิ้นรน ไม่หวั่นไหว ฉันใด หญิงทั้งหลายก็เหมือนกัน
นรชนจึงไม่ควรวิสาสะกับหญิงเหล่านี้ ราชสีห์ซึ่งเป็นสัตว์ดุร้าย กิน
เนื้อและเลือดเป็นอาหารมีอาวุธ ๕ อย่าง เป็นสัตว์หยาบช้า ยินดีในการ
เบียดเบียนสัตว์อื่น ข่มขี่สัตว์ทั้งหลายกิน ฉันใด หญิงทั้งหลายก็ฉันนั้น
นรชนจึงไม่ควรวิสาสะกับหญิงเหล่านั้น.

ดูกรปุณณมุขะ ได้ยินว่า หญิงทั้งหลายไม่ใช่แพศยา ไม่ใช่นางงาม ไม่ใช่หญิงสัญจร ชื่อทั้ง ๓ นี้ ไม่ใช่ชื่อโดยกำเนิด ชื่อโดยกำเนิดว่าแพศยา ว่านางงาม ว่าหญิงสัญจร ก็คือเป็น ผู้ฆ่าหญิงทั้งหลายมุ่นมวยผมเหมือนพวกโจร ประทุษร้ายเป็นพิษเหมือนสุราเจือยาพิษ พูดโอ้อวด เหมือนคนขายของ ตลบตะแลงพลิกแพลงเหมือนเขาเนื้อ สองลิ้นเหมือนงู ปกปิดเหมือน หลุมคูถที่ปิดด้วยกระดาน ให้เต็มได้ยากเหมือนไฟ ให้ยินดีได้ยากเหมือนรากษส นำไปโดย ส่วนเดียวเหมือนพระยายม กินทุกอย่างเหมือนไฟ พัดพาไปทุกอย่างเหมือนแม่น้ำ ประพฤติตาม ปรารถนาเหมือนลม ไม่ทำอะไรให้วิเศษเหมือนเขาเมรุมาศ ผลิตผลเป็นนิตย์เหมือนต้นไม้มีพิษ.

และในเรื่องนี้มีคำกล่าวเป็นคาถาไว้อีกส่วนหนึ่งว่า

หญิงทั้งหลายมุ่นมวยผมเหมือนโจร ประทุษร้ายเหมือนสุราเจือยาพิษ
พูดโอ้อวดเหมือนคนขายของ ตลบตะแลงพลิกแพลงเหมือนเขาเนื้อ
สองลิ้นเหมือนงู ปกปิดเหมือนหลุมคูถที่ปิดด้วยกระดาน ให้เต็มได้ยาก
เหมือนไฟ ให้ยินดีได้ยากเหมือนรากษส นำไปส่วนเดียวเหมือน
พระยายม กินทุกอย่างเหมือนไฟ พัดพาไปทุกอย่างเหมือนแม่น้ำ
ประพฤติตามปรารถนาเหมือนลม ไม่ทำอะไรให้วิเศษเหมือนเขาเมรุมาศ
ผลิตผลเป็นนิตย์เหมือนต้นไม้มีพิษ หญิงทั้งหลายเป็นผู้กำสัตว์ไว้ในมือ
จนนับไม่ถ้วน ทำโภคสมบัติในเรือนให้พินาศ.

[๓๐๑] ดูกรปุณณมุขะ ทรัพย์ ๔ อย่างนี้ คือ โคผู้ โคนม ยาน ภรรยา ไม่ควรให้อยู่ในสกุลอื่น บัณฑิตไม่พึงรักษาทรัพย์ ๔ อย่างนี้ให้อยู่พลาดจากเรือน.

คนฉลาดย่อมไม่ฝากทรัพย์ ๔ อย่างนี้ คือ โคผู้ ๑ โคนม ๑ ยาน
พาหนะ ๑ ภรรยา ๑ ไว้ในตระกูลญาติ เพราะว่า คนที่ไม่มียานพาหนะ
ย่อมใช้รถที่ฝากไว้ ย่อมฆ่าโคผู้เสีย เพราะใช้ลากเข็นเกินกำลัง ย่อม
ฆ่าลูกโคเพราะรีดนม ภรรยาย่อมประทุษร้ายในตระกูลญาติ.

[๓๐๒] ดูกรสหายปุณณมุขะ สิ่งของ ๖ อย่างนี้ เมื่อกิจธุระเกิดขึ้น ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้

คือ ธนูไม่มีสาย ๑ ภรรยาอยู่ในตระกูลญาติ ๑ เรือที่ฝั่งโน้น ๑ ยาน
พาหนะที่เพลาหัก ๑ มิตรอยู่ไกล ๑ สหายลามก ๑ สิ่งของทั้ง ๖
นี้ เมื่อกิจธุระเกิดขึ้น ใช้ประโยชน์ไม่ได้.

[๓๐๓] ดูกรสหายปุณณมุขะ หญิงย่อมดูหมิ่นสามีเพราะเหตุการ ๘ ประการ คือ เพราะสามีเป็นคนจน ๑ เพราะสามีเจ็บกระเสาะกระแสะ ๑ เพราะสามีเป็นคนแก่ ๑ เพราะสามีเป็นนักเลงสุรา ๑ เพราะสามีเป็นคนโง่ ๑ เพราะสามีเป็นคนมัวเมา ๑ เพราะคล้อยตามในกิจทุกอย่าง ๑ เพราะไม่ก่อให้ทรัพย์ทุกอย่างเกิดขึ้น ๑ ดูกรสหายปุณณมุขะ ได้ยินว่า หญิงย่อมดูหมิ่นสามีด้วยเหตุ ๘ ประการนี้.

และในเรื่องนี้มีถ้อยคำเป็นคาถาอีกส่วนหนึ่งว่า

หญิงย่อมดูหมิ่นสามีด้วยเหตุ ๘ ประการ คือ ความจน ๑ เจ็บ
กระเสาะกระแสะ ๑ เป็นคนแก่ ๑ เป็นนักเลงสุรา ๑ เป็นคนโง่ ๑
เป็นคนมัวเมา ๑ คล้อยตามในกิจทุกอย่าง ๑ ไม่ก่อสิ่งปรารถนาทุกอย่าง
ให้เกิดขึ้น ๑.

[๓๐๔] ดูกรสหายปุณณมุขะ หญิงย่อมนำความประทุษร้ายมาให้สามีด้วยเหตุ ๘ ประการ คือ หญิงเป็นคนมักไปป่า ๑ มักไปสวน ๑ มักไปท่าน้ำ ๑ มักไปหาตระกูลญาติ ๑ มักไปหาตระกูลอื่น ๑ มักชอบใช้กระจกและชอบประดับประดา ๑ มักดื่มน้ำเมา ๑ มักเยี่ยมมองหน้าต่าง ๑ มักยืนแอบประตู ๑ ดูกรสหายปุณณมุขะ ได้ยินว่า หญิงย่อมนำความประทุษร้ายมาให้สามีเพราะเหตุ ๘ ประการนี้แล.

และในเรื่องนี้มีถ้อยคำกล่าวเป็นคาถาไว้อีกส่วนหนึ่งว่า

หญิงย่อมนำความประทุษร้ายมาให้สามีด้วยเหตุ ๘ ประการนี้ คือ มัก
ไปป่า ๑ มักไปสวน ๑ มักไปท่าน้ำ ๑ มักไปหาตระกูลญาติ ๑
มักไปหาตระกูลอื่น ๑ มักชอบใช้กระจกและชอบประดับประดา ๑
มักดื่มน้ำเมา ๑ มักเยี่ยมมองหน้าต่าง ๑ มักยืนแอบประตู ๑

[๓๐๕] ดูกรสหายปุณณมุขะ หญิงย่อมยั่วยวนชายด้วยเหตุ ๔๐ ประการคือ ดัดกายหนึ่ง ก้มตัว กรีดกราย ทำอาย แกะเล็บ เอาเท้าเหยียบกัน เอาไม้ขีดแผ่นดิน ทำกระโดดเอง ให้เด็กกระโดด เล่นเอง ให้เด็กเล่น จุมพิตเด็ก ให้เด็กจุมพิต กินเอง ให้เด็กกิน ให้ของแก่เด็ก ขอของจากเด็ก ทำตามที่เด็กกระทำ พูดเสียงสูง พูดเสียงต่ำ พูดเปิดเผย พูดกระซิบ ทำซิกซี้ด้วยการฟ้อน การขับ การประโคม ร้องไห้ กรีดกราย ด้วยการแต่งกาย ทำปึ่ง ยักเอว ส่ายผ้าที่ปิดของลับ เลิกขา ปิดขา ให้เห็นนม ให้เห็นรักแร้ ให้เห็นท้องน้อย หลิ่วตา เลิกคิ้ว เม้มปาก แลบลิ้น ขยายผ้า กลับนุ่งผ้า สยายผม มุ่นผม ดูกรสหายปุณณมุขะ ได้ยินว่า หญิงย่อมยั่วยวนชายด้วยเหตุ ๔๐ ประการนี้แล.

[๓๐๖] ดูกรสหายปุณณมุขะ พึงทราบเถิดว่า หญิงเป็นคนประทุษร้ายสามีด้วยเหตุ ๒๕ ประการ คือ ย่อมพรรณนาการไปแรมคืนของสามี ย่อมไม่ระลึกถึงสามีที่ไปแรมคืน ย่อมไม่ยินดีกะสามีที่มาแล้ว ย่อมกล่าวโทษสามี ไม่กล่าวคุณแห่งสามี ย่อมประพฤติสิ่งที่ไม่เป็น

ประโยชน์แก่สามี ย่อมไม่ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สามี ย่อมกระทำกิจที่ไม่สมควรแก่สามี ย่อมไม่กระทำกิจที่สมควรแก่สามี ย่อมคลุมหัวนอน นอนเบือนหน้าไปทางอื่น ย่อมนอนพลิกกลับไปมา ย่อมทำวุ่นวายนอนถอนหายใจยาว ย่อมทำระทมทุกข์ ย่อมไปอุจจาระ ปัสสาวะบ่อยๆ ย่อมประพฤติตรงกันข้าม ได้ยินเสียงชายอื่นย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมล้างผลาญทรัพย์สมบัติ ย่อมทอดสนิทชิดชอบกับชายผู้คุ้นเคย ย่อมออกนอกบ้านเสมอ ประพฤติผิดจากความดี ย่อมประพฤตินอกใจไม่เคารพในสามี มีใจประทุษร้าย ย่อมยืนอยู่ที่ประตูเนืองๆ ย่อมทำให้เห็นรักแร้ นม ย่อมไปเพ่งดูทิศต่างๆ ดูกรสหายปุณณมุขะ พึงทราบเถิดว่า หญิงเป็นคนประทุษร้ายสามีด้วยเหตุ ๒๕ ประการนี้แล.

และในเรื่องนี้มีคำกล่าวเป็นคาถาอีกส่วนหนึ่งว่า

หญิงย่อมพรรณนาการไปแรมทางไกลของสามี ย่อมไม่เศร้าโศกถึงการไปของสามี ครั้นเห็นสามีกลับมาก็ไม่แสดงความยินดี ย่อมไม่กล่าวคุณแห่งสามีในกาลไหนๆ อาการเหล่านี้เป็นลักษณะของหญิงผู้ประทุษร้าย หญิงผู้ไม่สำรวม ย่อมประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่สามี ย่อมทำประโยชน์ของสามีให้เสื่อม ย่อมกระทำกิจที่ไม่สมควรแก่สามี ย่อมคลุมหัวนอน นอนเบือนหน้าไปทางอื่น อาการเหล่านี้เป็นลักษณะของหญิงผู้ประทุษร้าย หญิงย่อมนอนพลิกกลับไปมา ย่อมทำวุ่นวาย นอนถอนหายใจยาว ย่อมทำระทมทุกข์ ย่อมไปอุจจาระปัสสาวะบ่อยๆ อาการเหล่านี้เป็นลักษณะของหญิงผู้ประทุษร้าย หญิงย่อมประพฤติตรงกันข้าม ไม่กระทำกิจที่สมควรแก่สามี ย่อมเงี่ยหูฟังเมื่อชายอื่นพูด ล้างผลาญโภคสมบัติ กระทำความสนิทสนมชมชอบกับชายอื่น อาการเหล่านี้เป็นลักษณะของหญิงผู้ประทุษร้าย หญิงย่อมทำทรัพย์สมบัติที่สามีได้มาโดยความลำบาก หามาได้โดยฝืดเคือง เก็บสะสมไว้ได้ด้วยความยากแค้นให้พินาศ อนึ่ง ย่อมกระทำความสนิทสนมชมชอบกับชายที่คุ้นเคยกัน อาการเหล่านี้เป็นลักษณะของหญิงผู้ประทุษร้าย หญิงออกนอกบ้านเสมอ ประพฤติผิดจากความดี มีใจคิดประทุษร้ายในสามีอยู่เป็นนิตย์ เป็นผู้ประพฤตินอกใจ ปราศจากความเคารพ อาการเหล่านี้เป็นลักษณะของหญิงผู้ประทุษร้าย หญิงย่อมยืนอยู่ที่ใกล้ประตูเนืองๆ แสดงนมบ้าง

รักแร้บ้างให้เห็น มีจิตวอกแวกเพ่งดูทิศต่างๆ อาการเหล่านี้เป็นลักษณะของหญิงผู้ประทุษร้าย แม่น้ำทั้งปวงมีทางคดเคี้ยว และป่าทั้งปวงรกเรี้ยวด้วยต้นไม้ ฉันใด หญิงทั้งปวงเมื่อได้ช่อง (ที่ลับ) พึงกระทำกรรมอันลามกฉันนั้น ถ้าว่าพึงได้โอกาส ที่ลับ หรือพึงได้ช่องเช่นนั้น หญิงทั้งปวงพึงกระทำกรรมอันลามกเป็นแน่ ไม่ได้ชายที่สมบูรณ์อื่น ก็ย่อมทำกับคนเปลี้ย ในพวกนารีที่หลายใจ เป็นผู้กระทำความยั่วยวนแก่ชายทั้งหลาย ไม่มีใครข่มขี่ได้ ถ้านารีเหล่าใดแม้จะทำให้พอใจโดยประการทั้งปวง ก็ไม่ควรวางใจในนารีเหล่านั้น เพราะว่า นารีเหล่านั้นเสมอด้วยท่าน้ำ.

[๓๐๗] บัณฑิตได้เห็นเรื่องอย่างไร ของพระเจ้ากินนรและพระนางกินนรีเทวีแล้วพึงรู้เถิดว่า หญิงทั้งปวงย่อมไม่ยินดีในเรือนของตน พระนางกินนรีเทวีทรงเห็นบุรุษอื่น แม้จะเป็นคนง่อยเปลี้ย ยังละทิ้งพระราชสวามีเช่นพระเจ้ากินนร ไปทำกรรมอันลามกกับบุรุษเปลี้ยนั้นได้.

[๓๐๘] พระเจ้าพกะและพระเจ้าพาวรีย์ ทรงหมกมุ่นอยู่ในกามเกินส่วน พระมเหษียังประพฤติอนาจารกับคนรับใช้ใกล้ชิด ซ้ำตกอยู่ในอำนาจ พึงมีหรือที่หญิงจะไม่ประพฤติล่วงชายอื่น นอกจากคนนั้น.

[๓๐๙] พระนางปิงคิยานีพระนางมเหษีที่รักของพระเจ้าพรหมทัตผู้เป็นใหญ่ในโลกทั้งปวง ได้ประพฤติอนาจารกับคนเลี้ยงม้าผู้ใกล้ชิดและเป็นไปในอำนาจ พระนางปิงคิยานีผู้ใคร่กามนั้น ไม่ได้ประสบความใคร่ทั้งสองราย.

[๓๑๐] บุรุษผู้ไม่ถูกผีสิง ไม่ควรเชื่อหญิงทั้งหลายผู้หยาบช้า ใจเบา อกตัญญูประทุษร้ายมิตร หญิงเหล่านั้นไม่รู้จักสิ่งที่กระทำแล้ว สิ่งที่ควรกระทำ ไม่รู้จักมารดาบิดาหรือพี่น้อง ไม่มีละอาย ล่วงเสียซึ่งธรรม ย่อมเป็นไปตามอำนาจจิตของตนเมื่อมีอันตราย และเมื่อกิจเกิดขึ้น ย่อมละทิ้งสามีแม้จะอยู่ด้วยกันมานาน เป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่อนุเคราะห์แม้เสมอกับชีวิต เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่วิสาสะกับหญิงทั้งหลาย จริงอยู่ จิตของหญิงเหมือนจิตของวานร ลุ่มๆ ดอนๆ เหมือนเงาไม้ หัวใจของหญิงไหวไปไหวมา เหมือนล้อรถที่กำลังหมุน เมื่อใด หญิงทั้งหลายผู้มุ่งหวัง เห็นทรัพย์ของบุรุษที่ควรจะถือเอาได้ เมื่อนั้น ก็ใช้

วาจาอ่อนหวานชักนำบุรุษไปได้ เหมือนชาวกัมโพชลวงม้าด้วยสาหร่าย
ฉะนั้น เมื่อใด หญิงทั้งหลายผู้มุ่งหวัง ไม่เห็นทรัพย์ของบุรุษที่ควรถือ
เอาได้ เมื่อนั้น ย่อมละทิ้งบุรุษนั้นไป เหมือนคนข้ามฟากถึงฝั่งโน้นแล้ว
ละทิ้งแพไป ฉะนั้น หญิงทั้งหลายเปรียบด้วยเครื่องผูกรัด กินทุกอย่าง
เหมือนเปลวไฟ มีมายากล้าแข็ง เหมือนแม่น้ำมีกระแสเชี่ยว ย่อมคบ
บุรุษได้ ทั้งที่น่ารัก ทั้งที่ไม่น่ารัก เหมือนเรือจอดไม่เลือกฝั่งนี้ฝั่งโน้น
ฉะนั้น หญิงทั้งหลายไม่ใช่ของบุรุษคนเดียวหรือสองคน ย่อมรับรองทั่ว
ไปเหมือนร้านตลาด ผู้ใดสำคัญมั่นหมายหญิงเหล่านั้นว่าของเรา ก็
เท่ากับดักลมด้วยตาข่าย แม่น้ำ หนทาง ร้านเหล้า สภาและบ่อน้ำ
ฉันใด หญิงในโลกก็ฉันนั้น เขตแดนของหญิงเหล่านั้นไม่มี หญิงทั้ง
หลายเสมอด้วยไฟกินเปรียง เปรียบด้วยงูเห่า ย่อมเลือกคบแต่บุรุษที่
มีทรัพย์ เหมือนโคเลือกกินหญ้าที่ดีๆ ในภายนอก ฉะนั้น ไฟกิน
เปรียง ๑ ช้างสาร ๑ งูเห่า ๑ พระราชาผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ๑ หญิง
ทั้งปวง ๑ สิ่งทั้ง ๕ นี้ นรชนพึงคบด้วยความระวังเป็นนิตย์ เพราะ
สิ่งทั้ง ๕ นี้ มีความแน่นอนที่รู้ได้ยากแท้ หญิงที่งามเกินไป ๑ หญิง
ที่คนหมู่มากไม่รักใคร่ ๑ หญิงที่เหมือนมือขวา ๑ หญิงที่เป็นภรรยาคน
อื่น ๑ หญิงที่คบหาด้วยเพราะเหตุแห่งทรัพย์ ๑ หญิง ๕ จำพวกนี้ ไม่
ควรคบ.

[๓๑๑] ได้ยินว่า ในครั้งนั้น พญาแร้งชื่ออานนท์ รู้แจ้งซึ่งคาถาทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด ของพญานกกุณาละแล้ว ได้ภาษิตคาถาเหล่านี้ ในเวลานั้นว่า

ถ้าบุรุษจะพึงให้แผ่นดินอันเต็มด้วยทรัพย์นี้ แก่หญิงที่ตนนับถือไซร้
หญิงนั้นได้โอกาสก็จะพึงดูหมิ่นบุรุษนั้น เราจึงไม่ยอมตกอยู่ในอำนาจ
ของพวกหญิงเผลอเรอ เมื่อมีอันตรายและเมื่อกิจธุระเกิดขึ้น หญิงย่อม
ละทิ้งผัวหนุ่มผู้หมั่นขยัน มีความประพฤติไม่เหลาะแหละ เป็นที่รัก
เป็นที่พอใจ เพราะฉะนั้น เราจึงไม่วิสาสะกับหญิงทั้งหลาย บุรุษไม่
ควรวางใจว่า หญิงคนนี้ปรารถนาเรา ไม่ควรวางใจว่า หญิงคนนี้ร้องไห้
กระซิกกระซี้เรา เพราะว่า หญิงทั้งหลายย่อมคบได้ทั้งบุรุษที่น่ารัก ทั้ง

บุรุษที่ไม่น่ารัก เหมือนเรือจอดได้ทั้งฝั่งโน้นฝั่งนี้ ฉะนั้น ไม่ควรวิสาสะ
กะใบไม้ลาดที่เก่า ไม่ควรวิสาสะกะมิตรเก่าที่เป็นโจร ไม่ควรวิสาสะกะ
พระราชาว่า เป็นเพื่อนของเรา ไม่ควรวิสาสะกะหญิงแม้จะมีลูก ๑๐ คน
แล้ว ไม่ควรวิสาสะในหญิงที่กระทำความยินดีให้ เป็นผู้ล่วงศีล ไม่
สำรวม ถึงแม้ภรรยาจะพึงเป็นผู้มีความรักแน่นแฟ้น ก็ไม่ควรวางใจ
เพราะว่าหญิงทั้งหลายเสมอกับท่าน้ำ หญิงทั้งหลายพึงฆ่าชายก็ได้ พึงตัด
เองก็ได้ พึงใช้ให้ผู้อื่นตัดก็ได้ พึงตัดคอแล้วดื่มเลือดกินก็ได้ อย่าพึง
กระทำความสิเนหาในหญิงผู้มีความรักใคร่อันเลวทราม ผู้ไม่สำรวม ผู้
เปรียบเทียบด้วยท่าน้ำ คำเท็จของหญิงเหมือนคำจริง คำจริงของหญิง
เหมือนคำเท็จ หญิงทั้งหลายย่อมเลือกคบแต่ชายที่มีทรัพย์ ดังโคเลือก
กินหญ้าที่ดีๆ ในภายนอก หญิงทั้งหลายย่อมประเล้าประโลมชายด้วย
การเดิน การจ้องดู ยิ้มแย้ม นุ่งผ้าหลุดๆ ลุ่ยๆ และพูดเพราะ หญิง
ทั้งหลายเป็นโจร หัวใจแข็ง ดุร้าย เป็นน้ำตาลกรวด ย่อมไม่รู้อะไรๆ
ว่าเป็นเครื่องล่อลวงในมนุษย์ธรรมดาหญิงในโลกเป็นคนลามก ไม่มีเขต
แดน กำหนัดนักทุกเมื่อ และคะนอง กินไม่ควร เหมือนเปลวไฟ
ไหม้เชื้อทุกอย่าง บุรุษชื่อว่าเป็นที่รักของหญิงไม่มี ไม่เป็นที่รักก็ไม่มี
เพราะหญิงทั้งหลาย ย่อมคบบุรุษได้ทั้งที่รักทั้งที่ไม่รัก เหมือนเรือจอด
ได้ทั้งฝั่งนี้และฝั่งโน้น บุรุษชื่อว่าเป็นที่รักของหญิงไม่มี ไม่เป็นที่รัก
ก็ไม่มี หญิง ย่อมผูกพันชายเพราะต้องการทรัพย์เหมือนเถาวัลย์พันไม้
หญิงทั้งหลาย ย่อมติดตามชายที่มีทรัพย์ ถึงจะเป็นคนเลี้ยงช้าง
เลี้ยงม้า เลี้ยงโค คนจัณฑาล สัปเหร่อ คนเทหยากเยื่อ ก็ช่าง
หญิงทั้งหลาย ย่อมละทิ้งชายผู้มีตระกูล แต่ไม่มีอะไร เหมือนซากศพ
แต่ติดตามชายเช่นนั้นได้เพราะเหตุแห่งทรัพย์.

[๓๑๒] ได้ยินว่า ในครั้งนั้น พราหมณ์ผู้ประเสริฐชื่อนารทะ รู้ชัดซึ่งคาถาทั้งเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุดของพญาแร้งอานนท์แล้ว ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ ในเวลานั้นว่า

ดูกรพญานก ท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้ากล่าว มหาสมุทร ๑ พราหมณ์ ๑
พระราชา ๑ หญิง ๑ สี่อย่างนี้ ย่อมไม่ เต็มแม่น้ำสายใด สายหนึ่งอาศัย

แผ่นดิน ไหลไปสู่มหาสมุทร แม่น้ำเหล่านั้นก็ยังมหาสมุทรให้เต็มไม่ได้
เพราะฉะนั้นมหาสมุทรชื่อว่าไม่เต็ม เพราะยังพร่อง ส่วนพราหมณ์เรียน
เวทอันมีการบอกเป็นที่ห้าได้แล้ว ยังปรารถนาการเรียนยิ่งขึ้นไปอีก
เพราะฉะนั้น พราหมณ์จึงชื่อว่าไม่เต็ม เพราะยังพร่อง พระราชาทรง
ชนะแผ่นดินทั้งหมด อันบริบูรณ์ด้วยรัตนะนับไม่ถ้วน พร้อมทั้ง
มหาสมุทรและภูเขา ครอบครองอยู่ ก็ยังปรารถนามหาสมุทรฝั่งโน้นอีก
เพราะฉะนั้น พระราชาจึงชื่อว่าไม่เต็ม เพราะยังพร่อง หญิงคนหนึ่งๆ
มีสามีคนละ ๘ คน สามีล้วนเป็นคนแกล้วกล้า มีกำลังสามารถนำมาซึ่ง
กามรสทุกอย่าง หญิงยังกระทำความพอใจในชายคนที่ ๙ อีก เพราะฉะนั้น
หญิงจึงชื่อว่าไม่เต็ม เพราะยังพร่อง หญิงทุกคนกินทุกอย่างเหมือน
เปลวไฟ พาไปได้ทุกอย่างเหมือนแม่น้ำ เหมือนกิ่งไม้มีหนาม ย่อมละ
ชายไปเพราะเหตุแห่งทรัพย์ ชายใดพึงวางความรักทั้งหมดในหญิง ชาย
นั้นเหมือนดักลมด้วยตาข่าย เหมือนตักน้ำใส่มหาสมุทรด้วยมือข้างเดียว
จะพึงได้ยินแต่เสียงมือของตน ภาวะของหญิงที่เป็นโจร รู้มาก หาความ
จริงได้ยาก เป็นอาการที่ใครๆ รู้ได้ยาก เหมือนรอยทางปลาในน้ำฉะนั้น
หญิงไม่มีความพอ อ่อนโยน พูดเพราะ ให้เต็มได้ยาก เสมอแม่น้ำ ทำ
ให้ล่มจม บุคคลรู้ดังนี้แล้ว พึงเว้นเสียให้ห่างไกล หญิงเป็นเหมือน
น้ำวน มีมายามาก ทำพรหมจรรย์ให้กำเริบ ทำให้ล่มจม บุคคลรู้ดังนี้
แล้ว พึงเว้นเสียให้ห่างไกล เมื่อหญิงคบบุรุษใด เพราะความพอใจ
หรือเพราะเหตุแห่งทรัพย์ ย่อมเผาบุรุษนั้นโดยพลัน เหมือนไฟป่าเผา
สถานที่เกิดของตน ฉะนั้น.

[๓๑๓] ได้ยินว่า ในครั้งนั้น พญานกกุณาละรู้แจ้งแล้ว ซึ่งเบื้องต้นท่ามกลาง และที่สุดแห่งคาถา ของนารทพราหมณ์ผู้ประเสริฐ จึงได้ภาษิตคาถาเหล่านี้ ในเวลานั้นว่า

บัณฑิตพึงเจรจากับบุรุษผู้ถือดาบอย่างคมกล้า พึงเจรจากับปีศาจผู้ดุร้าย
แม้จะพึงเข้าไปนั่งใกล้งูพิษร้าย แต่ไม่ควรเจรจากับหญิงตัวต่อตัว เพราะ
ว่าหญิงเป็นผู้ย่ำยีจิตของโลก ถืออาวุธ คือ การฟ้อนรำ ขับร้องและการ
เจรจา ย่อมเบียดเบียนบุรุษผู้ไม่ตั้งสติไว้ เหมือนหมู่รากษสที่เกาะเบียด

เบียนพวกพ่อค้าฉะนั้น หญิงไม่มีวินัย ไม่มีสังวร ยินดีในน้ำเมาและเนื้อสัตว์ ไม่สำรวม ผลาญทรัพย์ที่บุรุษหามาได้โดยยากให้ฉิบหาย เหมือนปลาติมิงคละกลืนกินมังกรในทะเล ฉะนั้น หญิงมีกามคุณ ๕ อันน่ายินดี เป็นทำเลหากิน เป็นคนหยิ่ง จิตไม่เที่ยงตรง ไม่สำรวม ย่อมเข้าไปหาชายผู้ประมาทเหมือนแม่น้ำทั้งหลาย อันไหลไปสู่มหาสมุทร ฉะนั้น หญิงได้ชื่อว่าฆ่าชายด้วยราคะ และโทสะ เข้าไปหาชายคนใด เพราะความพอใจ เพราะความกำหนัด หรือเพราะต้องการทรัพย์ ย่อมเผาชายเช่นนั้นเสีย เช่นดังเปลวไฟ หญิงรู้ว่าชายมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก ย่อมเข้าไปหาชาย ยอมให้ทั้งทรัพย์และตนเอง ย่อมเกาะชายที่มีจิตถูกราคะย้อม เหมือนเถาย่านทรายเกาะไม้สาละในป่า ฉะนั้น หญิงประดับร่างกายหน้าตาให้สวย เข้าไปหาชายด้วยความพอใจมีประการต่างๆ ทำยิ้มน้อยยิ้มใหญ่ ใช้มารยาตั้งร้อย เหมือนดังคนเล่นกลและอสุรินทรราหู หญิงประดับประดาด้วยทอง แก้วมณีและมุกดา ถึงจะมีคนสักการะและรักษาไว้ในตระกูลสามี ก็ยังประพฤตินอกใจสามี ดังหญิงที่อยู่ในทรวงอก ประพฤตินอกใจทานพ ฉะนั้น จริงอยู่ นรชนผู้มีปัญญาเครื่องพิจารณา แม้จะมีเดช มีมหาชนสักการะบูชา ถ้าตกอยู่ในอำนาจของหญิงแล้ว ย่อมไม่รุ่งเรือง เหมือนพระจันทร์ ถูกราหูจับฉะนั้น โจรผู้มีจิตโกรธ คิดประทุษร้าย พึงกระทำแก่โจรอื่นซึ่งเป็นข้าศึกที่มาประจัญหน้า ส่วนผู้ตกอยู่ในอำนาจหญิง ไม่มีอุเบกขา ย่อมเข้าถึงความพินาศยิ่งกว่านั้นอีก หญิงถึงจะถูกชายฉุดกระชากลากผมและหยิกข่วนด้วยเล็บ คุกคามทุบตีด้วยเท้า ด้วยมือและท่อนไม้ ก็กลับวิ่งเข้าหาเหมือนหมู่แมลงวันที่ซากศพ ฉะนั้น บุรุษผู้มีจักษุ คือปัญญา ปรารถนาความสุขแก่ตน พึงเว้นหญิงเสียเหมือนกับบ่วงและข่ายที่ดักไว้ในสกุล ในถนนสายหนึ่ง ในราชธานี หรือในนิคม ผู้ใดสละเสียแล้วซึ่งตบะคุณอันเป็นกุศล ประพฤติจริตอันมิใช่ของพระอริยะ ผู้นั้นต้องกลับจากเทวโลกไปคลุกเคล้าอยู่กับนรก เหมือนพ่อค้าซื้อหม้อแตก ฉะนั้น บุรุษผู้ตกอยู่ในอำนาจของหญิง ย่อมถูกติเตียนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

กรรมของตนกระทบแล้ว เป็นคนโง่เขลา ย่อมไปพลั้งๆ พลาดๆ โดย ไม่แน่นอน เหมือนรถที่เทียมด้วยลาโกง ย่อมไปผิดทาง ฉะนั้น ผู้ตกอยู่ ในอำนาจของหญิง ย่อมเข้าถึงนรกเป็นที่เผาสัตว์ให้รุ่มร้อน และนรกอัน มีป่าไม้งิ้ว มีหนามแหลมดังหอกเหล็ก แล้วมาในกำเนิดสัตว์ ดิรัจฉาน ย่อมไม่พ้นจากวิสัยเปรตและอสุรกาย หญิงย่อมทำลายความ เล่นหัว ความยินดี ความเพลิดเพลินอันเป็นทิพย์ และจักรพรรดิสมบัติ ในมนุษย์ของชายผู้ประมาทให้พินาศ และยังทำชายนั้นให้ถึงทุคติอีกด้วย ชายเหล่าใดไม่ต้องการหญิง ประพฤติพรหมจรรย์ ชายเหล่านั้นพึงได้ การเล่นหัว ความยินดีอันเป็นทิพย์ จักรพรรดิสมบัติในมนุษย์ และนาง เทพอัปสรอันอยู่ในวิมานทอง โดยไม่ยากเลย ชายเหล่าใดไม่ต้องการ หญิง ประพฤติพรหมจรรย์ ชายเหล่านั้นพึงได้คติที่ก้าวล่วงเสียซึ่ง กามธาตุ รูปธาตุ สมภพ และคติที่เข้าถึงวิสัยความปราศจากราคะ โดยไม่ยากเลย ชายเหล่าใดไม่ต้องการหญิง ประพฤติพรหมจรรย์ ชาย เหล่านั้นเป็นผู้ดับแล้ว สะอาด พึงได้นิพพานอันเกษม อันก้าวล่วงเสีย ซึ่งทุกข์ทั้งปวง ล่วงส่วน ไม่หวั่นไหว ไม่มีอะไรปรุงแต่ง โดยไม่ยาก เลย.

[๓๑๔] พญานกกุณาละในครั้งนั้นเป็นเรา พญานกดุเหว่าขาวเป็นพระอุทายี พญา แร้งเป็นพระอานนท์ นารทฤาษีเป็นพระสารีบุตร บริษัททั้งหลายเป็น พุทธบริษัท เธอทั้งหลายจงทรงจำกุณาลชาดกไว้อย่างนี้แล.

จบ กุณาลชาดกที่ ๔

## ๕. มหาสุตโสมชาดก

พระเจ้าสุตโสมเว้นบาปเพราะฟังธรรมของกาฬหัตถี

[๓๑๕] ดูกรพ่อครัว เพราะเหตุไรจึงทำกรรมอันร้ายกาจเช่นนี้ ท่านเป็นคนหลง ฆ่าหญิงและชายทั้งหลาย เพราะเหตุแห่งเนื้อ หรือเพราะเหตุแห่งทรัพย์.

[๓๑๖] ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มิใช่เพราะเหตุแห่งตน ทรัพย์ ลูกเมียสหายและญาติ แต่พระจอมภูมิบาลผู้เป็นนายข้าพเจ้าพระองค์เสวยมังสะเช่นนี้.

[๓๑๗] ถ้าท่านขวนขวายในกิจของเจ้านาย ทำกรรมอันร้ายกาจเช่นนี้เวลาเช้าท่านเข้าไปถึงภายในพระราชวังแล้ว พึงแถลงเหตุนั้นแก่เราเฉพาะพระพักตรพระราชา.

[๓๑๘] ข้าแต่ท่านกาฬหัตถี ข้าพเจ้าจักกระทำตามที่ท่านสั่ง เวลาเช้าข้าพเจ้าเข้าไปถึงภายในพระราชวังแล้ว จะแถลงเหตุนั้นแก่ท่านเฉพาะพระพักตรพระราชา.

[๓๑๙] ครั้นราตรีสว่างแล้ว พระอาทิตย์อุทัย กาฬหัตถีเสนาบดีได้พาคนทำเครื่องต้นเข้าเฝ้าพระราชาแล้ว ได้ทูลถามว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า ได้ทราบด้วยเกล้าว่า พระองค์ทรงใช้พนักงานวิเสทให้ฆ่าหญิงและชาย พระองค์เสวยเนื้อมนุษย์เป็นความจริงหรือพระเจ้าข้า.

[๓๒๐] จริงอย่างนั้นแหละ ท่านกาฬหัตถี เราใช้พนักงานวิเสท เมื่อเขาทำกิจเพื่อเรา ท่านบริภาษเขาทำไม.

[๓๒๑] ปลาอานนท์ผู้ติดอยู่ในรสของปลาทุกชนิด กินปลาจนหมดเมื่อบริษัทหมดไป กินตัวเองตาย พระองค์เป็นผู้ประมาทแล้วยินดีหนักในรส ถ้ายังเป็นพาลไม่ทรงรู้สึกต่อไป จำจะต้องละทิ้งพระโอรส พระมเหสี และพระประยูรญาติ กับเสวยพระองค์เอง เหมือนปลาอานนท์ฉะนั้น เพราะได้ทรงสดับเรื่องนี้ ขอความพอพระทัยของพระองค์จงคลายไป ข้าแต่พระราชาผู้เป็นใหญ่กว่ามนุษย์ อย่าได้โปรดเสวยเนื้อมนุษย์เลย อย่าได้ทรงทำแว่นแคว้นนี้ให้ว่างเปล่าเหมือนปลาฉะนั้นเลย.

[๓๒๒] กุฎุมภีนามว่าสุชาติ โอรสผู้เกิดแต่ตนของเขาไม่ได้ชิ้นชมพู่ เขาตายเพราะชิ้นชมพู่สิ้นไปฉันใด ดูกรท่านกาฬหัตถี เราก็ฉันนั้น ได้บริโภคอาหารอันมีรสสูงสุดแล้ว ไม่ได้เนื้อมนุษย์ เห็นจักต้องละชีวิตไปเป็นแน่.

[๓๒๓] ดูกรมาณพ เจ้าเป็นผู้มีรูปงาม เกิดในตระกูลพราหมณ์โสตถิยะ เจ้าไม่ควรกินสิ่งที่ไม่ควรกินนะพ่อ.

[๓๒๔] บรรดารสทั้งหลาย ปาณะนี้ก็เป็นรสอย่างหนึ่ง เพราะเหตุไร คุณพ่อจึงห้ามผม ผมจักไปในสถานที่ที่ผมจักได้รสเช่นนี้ ผมจักออกไป จักไม่อยู่ในสำนักของคุณพ่อ เพราะผมเป็นผู้ที่คุณพ่อไม่ยินดีจะเห็นหน้า.

[๓๒๕] ดูกรมาณพ ข้าจักได้บุตรที่เป็นทายาทแม้เหล่าอื่นเป็นแน่ แน่ะเจ้าคนต่ำทรามเจ้าจงพินาศ เจ้าจงไปเสียในสถานที่ที่ข้าจะไม่พึงได้ยิน.

[๓๒๖] ข้าแต่พระราชาผู้เป็นจอมประชาชน พระองค์ก็เหมือนกัน ขอเชิญสดับถ้อยคำของข้าพระองค์ เขาจักเนรเทศพระองค์เสียจากแว่นแคว้นเหมือนอย่างมาณพนักดื่มสุราฉะนั้น.

[๓๒๗] สาวกของพวกฤาษีผู้มีตนอันอบรมแล้ว นามว่าสุชาติ เขาปรารถนานางอัปสรจนไม่กินไม่ดื่มกามของมนุษย์ในสำนักกามอันเป็นทิพย์ เท่ากับเอาปลายหญ้าคาจุ่มน้ำมาเทียบกับน้ำในมหาสมุทร ดูกรท่านกาฬหัตถีเราได้บริโภคของกินที่มีรสอย่างสูงสุดแล้ว ไม่ได้เนื้อมนุษย์ เห็นจักต้องละทิ้งชีวิตไปฉะนั้น.

[๓๒๘] เปรียบเหมือนพวกหงส์ธตรฐสัญจรไปทางอากาศ ถึงความตายทั้งหมดเพราะบริโภคอาหารที่ไม่ควร ฉันใด ข้าแต่พระราชาผู้เป็นจอมประชาชนพระองค์ก็ฉันนั้นแลโปรดทรงสดับถ้อยคำของข้าพระองค์ พระองค์เสวยมังสะที่ไม่ควร เหตุนั้นเขาจักเนรเทศพระองค์.

[๓๒๙] ท่านอันเราห้ามว่าจงหยุด ก็เดินไม่เหลียวหลัง ดูกรท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ท่านไม่ได้หยุด แต่กล่าวว่าหยุด ดูกรสมณะ นี้ควรแก่ท่านหรือ ท่านสำคัญดาบของเราว่าเป็นขนปีกนกตะกรุมหรือ.

[๓๓๐] ดูกรพระราชา อาตมาเป็นผู้หยุดแล้วในธรรมของตน ไม่ได้เปลี่ยนนามและโคตร ส่วนโจรบัณฑิตกล่าวว่าไม่หยุดในโลกเคลื่อนจากโลกนี้แล้วต้องเกิดในอบายหรือนรก ดูกรพระราชาถ้ามหาบพิตรทรงเชื่ออาตมามหาบพิตรจงจับพระเจ้าสุตโสมผู้เป็นกษัตริย์ มหาบพิตรทรงบูชายัญด้วยพระเจ้าสุตโสมนั้นจักเสด็จไปสวรรค์ ด้วยประการอย่างนี้.

[๓๓๑] ชาติภูมิของท่านอยู่ถึงในแคว้นไหน ท่านมาถึงในพระนครนี้ด้วยประโยชน์อะไร ดูกรท่านพราหมณ์ ขอท่านจงบอกประโยชน์นั้นแก่ข้าพเจ้า ท่านปรารถนาอะไร ข้าพเจ้าจะให้ตามที่ท่านปรารถนาในวันนี้.

[๓๓๒] ข้าแต่พระจอมธรณี คาถา ๔ คาถา มีอรรถอันลึกประเสริฐนัก เปรียบด้วยสาคร หม่อมฉันมาในพระนครนี้เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ ขอพระองค์โปรดทรงสดับคาถาอันประกอบด้วยประโยชน์อย่างเยี่ยมเถิด.

[๓๓๓] ชนเหล่าใดมีความรู้ มีปัญญา เป็นพหูสูต คิดเหตุการณ์ได้มาก ชนเหล่านั้นย่อมไม่ร้องไห้ การที่บัณฑิตทั้งหลายเป็นผู้บรรเทาความเศร้าโศกผู้อื่นได้นี่แหละ เป็นที่พึ่งอย่างยอดเยี่ยมของนรชน ดูกรท่านสุตโสมพระองค์ทรงเศร้าโศกถึงอะไร พระองค์เอง พระประยูรญาติ พระโอรส พระมเหษี ข้าวเปลือก ทรัพย์ หรือเงินทอง ดูกรท่านโกรัพยะผู้ประเสริฐสุด หม่อมฉันขอฟังพระดำรัสของพระองค์.

[๓๓๔] หม่อมฉันมิได้เศร้าโศกถึงตน โอรส มเหษี ทรัพย์และแว่นแคว้น แต่ธรรมของสัตบุรุษที่ประพฤติมาแต่เก่าก่อน หม่อมฉันผัดเพี้ยนไว้ต่อพราหมณ์ หม่อมฉันเศร้าโศกถึงการผัดเพี้ยนนั้น หม่อมฉันดำรงอยู่ในความเป็นใหญ่ในแว่นแคว้นของตน ได้ทำการผัดเพี้ยนไว้กับพราหมณ์ (ถ้าพระองค์ทรงปล่อยหม่อมฉันไป หม่อมฉันได้ฟังธรรมนั้นแล้ว) จักเป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมา.

[๓๓๕] คนมีความสุขหลุดพ้นจากปากของมฤตยูแล้ว จะพึงกลับมาสู่เงื้อมมือของศัตรูอีก ข้อนี้หม่อมฉันยังไม่เชื่อ ดูกรท่านโกรัพยะผู้ประเสริฐสุด พระองค์จะไม่เสด็จเข้าใกล้หม่อมฉันละซิ พระองค์ทรงพ้นจากเงื้อมมือของโปริสาท เสด็จไปถึงพระราชมณเฑียรของพระองค์แล้ว จะมัวทรงเพลิดเพลินกามคุณารมณ์ ทรงได้พระชนมชีพอันเป็นที่รักแสนหวาน ที่ไหนจักเสด็จกลับมายังสำนักของหม่อมฉันเล่า.

[๓๓๖] ผู้มีศีลบริสุทธิ์พึงปรารถนาความตาย ผู้มีธรรมลามกที่นักปราชญ์ติเตียนไม่พึงปรารถนาชีวิต นรชนใดพึงกล่าวเท็จ เพราะเหตุเพื่อประโยชน์แก่ตนใด เหตุเพื่อประโยชน์แก่ตนนั้น ย่อมไม่รักษานรชนนั้นจากทุคติได้

เลย ถ้าแม้ลมจะพึงพัดเอาภูเขามาได้ ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์จะพึง ตกลงมา ณ แผ่นดินได้ และแม่น้ำทุกสายจะพึงไหลทวนกระแสได้ ถึงอย่างนั้น หม่อมฉันก็ไม่พึงพูดเท็จเลยพระราชา.

[๓๓๗] ฟ้าพึงแตกได้ ทะเลพึงแห้งได้ แผ่นดินอันทรงไว้ซึ่งภูติพึงพลิกได้ เมรุบรรพตจะพึงเพิกถอนได้พร้อมทั้งราก ถึงอย่างนั้น หม่อมฉันก็จะไม่กล่าวเท็จเลย.

[๓๓๘] ดูกรพระสหาย หม่อมฉันจะจับดาบและหอกจะทำแม้การสาบานแก่พระองค์ก็ได้ หม่อมฉันอันพระองค์ทรงปล่อยแล้วเป็นผู้ใช้หนี้หมดแล้ว จักเป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมา.

[๓๓๙] การผัดเพี้ยนอันใด อันพระองค์ทรงดำรงอยู่ในความเป็นใหญ่ในแว่นแคว้นของพระองค์ ทรงทำไว้กับพราหมณ์ การผัดเพี้ยนนั้นต่อพราหมณ์ผู้ประเสริฐ พระองค์จงทรงรักษาความสัตย์เสด็จกลับมา.

[๓๔๐] การผัดเพี้ยนอันใด อันหม่อมฉันผู้ดำรงอยู่ในความเป็นใหญ่ในแว่นแคว้นของตน ได้ทำไว้กับพราหมณ์ การผัดเพี้ยนนั้นต่อพราหมณ์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉันจักรักษาความสัตย์กลับมา

[๓๔๑] ก็พระเจ้าสุตโสมนั้น ทรงพ้นจากเงื้อมมือของเจ้าโปริสาทแล้ว ได้เสด็จไปตรัสกะพราหมณ์นั้นว่า ดูกรท่านพราหมณ์ข้าพเจ้าขอฟังสตารหาคาถา ซึ่งได้ฟังแล้ว จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ข้าพเจ้า.

[๓๔๒] ข้าแต่ท่านสุตโสม การสมาคมกับสัตบุรุษคราวเดียวเท่านั้น การสมาคมนั้นย่อมรักษาผู้นั้นไว้ การสมาคมกับอสัตบุรุษแม้มากครั้งก็รักษาไม่ได้ พึงอยู่ร่วมกับสัตบุรุษ พึงกระทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษ เพราะรู้ทั่วถึงสัทธรรมของสัตบุรุษ ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อม ราชรถอันวิจิตรตระการตายังคร่ำคร่าได้ และแม้สรีระก็เข้าถึงชราโดยแท้ ส่วนธรรมของสัตบุรุษ ย่อมไม่เข้าถึงความคร่ำคร่า สัตบุรุษกับสัตบุรุษเท่านั้นรู้กันได้ ฟ้าและแผ่นดินไกลกัน ฝั่งข้างโน้นของมหาสมุทรเขากล่าวกันว่าไกล ข้าแต่พระราชา ธรรมของสัตบุรุษและธรรมของอสัตบุรุษ นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่าไกลยิ่งกว่านั้น.

[๓๔๓] คาถาเหล่านี้ชื่อสาหัสสิยา ควรพัน มิใช่ชื่อสตารหา ควรร้อย ดูกร พราหมณ์ เชิญท่านรีบมารับเอาทรัพย์สี่พันเถิด.

[๓๔๔] คาถาควรแปดสิบและควรเก้าสิบ แม้ควรร้อยก็มี ดูกรพ่อสุตโสม พ่อจงรู้ด้วยตนเอง คาถาชื่อสาหัสสิยา ควรพันมีที่ไหน.

[๓๔๕] หม่อมฉันปรารถนาความเจริญทางศึกษาของตน สัตบุรุษทั้งหลายผู้สงบพึงคบหาหม่อมฉัน ข้าแต่ทูลกระหม่อม หม่อมฉันไม่อิ่มด้วยสุภาษิต เหมือนดังมหาสมุทรไม่อิ่มด้วยแม่น้ำฉะนั้น ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐสุด ไฟไหม้หญ้าและไม้ย่อมไม่อิ่ม และสาครก็ไม่อิ่มด้วยแม่น้ำทั้งหลายฉันใด แม้บัณฑิตเหล่านั้นก็ฉันนั้น ได้ฟังคำสุภาษิตแล้ว ย่อมไม่อิ่มด้วยสุภาษิต ข้าแต่พระทูลกระหม่อมจอมประชาชน เมื่อใดหม่อมฉันฟังคาถาที่มีประโยชน์ต่อทาสของตน เมื่อนั้น หม่อมฉันย่อมตั้งใจฟังคาถานั้นโดยเคารพ ข้าแต่พระทูลกระหม่อม หม่อมฉันไม่มีความอิ่มในธรรมเลย.

[๓๔๖] รัฐมณฑลของทูลกระหม่อมนี้ บริบูรณ์ด้วยสิ่งที่น่าปรารถนาทุกอย่าง พร้อมทั้งทรัพย์ ยวดยาน และพระธำมรงค์ ทูลกระหม่อม ทรงบริภาษหม่อมฉัน เพราะเหตุแห่งกามทำไม หม่อมฉันขอทูลลาไปในสำนักโปริสาท ณ บัดนี้.

[๓๔๗] กองทัพช้าง กองทัพม้า กองทัพรถ และกองราบ ล้วนแต่เชี่ยวชาญการธนูพอที่จะรักษาตัวได้ เราจะยกทัพไปจับศัตรูฆ่าเสีย.

[๓๔๘] โปริสาทได้ทำกิจที่ทำได้แสนยาก จับหม่อมฉันได้ทั้งเป็นแล้วปล่อยมา หม่อมฉันระลึกถึงบุรพกิจเช่นนั้นอยู่ ข้าแต่พระทูลกระหม่อมจอมประชาชน หม่อมฉันจะประทุษร้ายต่อโปริสาทนั้นได้อย่างไร.

[๓๔๙] พระเจ้าสุตโสมถวายบังคมพระราชบิดา และพระราชมารดา ทรงอนุศาสน์พร่ำสอนชาวนิคมและพลนิกรแล้ว เป็นผู้ตรัสคำสัตย์ ทรงรักษาความสัตย์ได้เสด็จไปในสำนักของโปริสาท

[๓๕๐] หม่อมฉันผู้ดำรงอยู่ในความเป็นใหญ่ในแว่นแคว้นของตนได้ทำการผัดเพี้ยนไว้กับพราหมณ์ การผัดเพี้ยนนั้นต่อพราหมณ์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉัน

เป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมาแล้ว ดูกรท่านโปริสาท เชิญท่านบูชายัญ
กินเราเถิด.

[๓๕๑] การกินของหม่อมฉันย่อมไม่หายไปในภายหลัง จิตกาธารนี้ก็ยังมีควันอยู่ เนื้อที่สุกบนถ่านอันไม่มีควัน ชื่อว่าสุกดีแล้ว หม่อมฉันจะขอฟัง สตารหาคาถาเสียก่อน.

[๓๕๒] ดูกรท่านโปริสาท พระองค์เป็นผู้ทรงประพฤติไม่ชอบธรรม ต้องพลัดพราก จากรัฐมณฑลเพราะเหตุแห่งท้อง ส่วนคาถานี้ย่อมกล่าวสรรเสริญธรรม ธรรมและอธรรมจะลงรอยกันได้ที่ไหน คนผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม หยาบช้า มีฝ่ามือชุ่มด้วยเลือดเป็นนิตย์ ย่อมไม่มีสัจจะ ธรรมจักมีแต่ ที่ไหน พระองค์จักทรงทำประโยชน์อะไรด้วยการสดับเล่า.

[๓๕๓] ผู้ใดเที่ยวล่าเนื้อเพราะเหตุแห่งมังสะ หรือผู้ใดฆ่าคนเพราะเหตุแห่งตน แม้คนทั้งสองนั้นย่อมเสมอกันในโลกเบื้องหน้า เพราะเหตุไรหนอ พระองค์จึงประณามเฉพาะหม่อมฉันว่า ประพฤติไม่ชอบธรรม.

[๓๕๔] เนื้อสัตว์ ๑๐ ชนิด อันกษัตริย์ผู้รู้ขัตติยธรรมไม่ควรเสวย ดูกรพระราชา พระองค์เสวยเนื้อมนุษย์ซึ่งเป็นเนื้อที่ไม่ควรเสวย เพราะฉะนั้น พระองค์ จึงชื่อว่าประพฤติไม่ชอบธรรม.

[๓๕๕] พระองค์พ้นจากเงื้อมมือของโปริสาท เสด็จไปถึงพระราชมณเฑียรของ พระองค์แล้ว ทรงเพลิดเพลินในกามคุณารมณ์ยังเสด็จกลับมาสู่เงื้อมมือ ของหม่อมฉันผู้เป็นศัตรูอีก พระองค์เป็นผู้ไม่ฉลาดในขัตติยธรรมเลยนะ พระราชา.

[๓๕๖] ชนเหล่าใดเป็นผู้ฉลาดในขัตติยธรรม ชนเหล่านั้นต้องตกนรกโดยมาก เพราะฉะนั้น หม่อมฉันจึงละขัตติยธรรมเป็นผู้รักษาความสัตย์กลับมา ดูกรท่านโปริสาท เชิญพระองค์บูชายัญเสวยหม่อมฉันเถิด.

[๓๕๗] ปราสาทราชมณเฑียร แผ่นดิน โค ม้า หญิงที่น่ารักใคร่ ผ้าแคว้นกาสี และแก่นจันทน์ พระองค์ทรงได้ทุกสิ่งทุกอย่างในพระนครนั้น เพราะ พระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงเห็นอานิสงส์อะไรด้วยความสัตย์.

[๓๕๘] รสเหล่าใดมีอยู่ในแผ่นดิน สัจจะเป็นรสที่ยังประโยชน์ให้สำเร็จกว่ารสเหล่านั้น เพราะว่าสมณพราหมณ์ผู้ตั้งอยู่ในสัจจะย่อมข้ามพ้นฝั่งแห่งชาติและมรณะได้.

[๓๕๙] พระองค์พ้นจากเงื้อมมือของโปริสาท เสด็จไปถึงพระราชมณเฑียรของพระองค์แล้ว ทรงเพลิดเพลินในกามคุณารมณ์ ยังเสด็จกลับมาสู่เงื้อมมือของหม่อมฉันผู้เป็นศัตรูอีก ข้าแต่พระจอมประชาชน พระองค์ไม่ทรงกลัวความตายแน่ละหรือ พระองค์ผู้ตรัสคำสัตย์ไม่มีพระทัยท้อแท้ละหรือ.

[๓๖๐] หม่อมฉันได้ทำกัลยาณธรรมหลายอย่าง ได้บูชายัญอันไพบูลย์ที่บัณฑิตสรรเสริญ ได้ชำระทางปรโลกบริสุทธิ์แล้ว ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม ใครเล่าจะกลัวตาย หม่อมฉันได้ทำกัลยาณธรรมหลายอย่าง ได้บูชายัญอันไพบูลย์ที่บัณฑิตสรรเสริญ หม่อมฉันไม่เดือดร้อนที่จักไปยังปรโลก ดูกรท่านโปริสาท เชิญพระองค์บูชายัญเสวยหม่อมฉันเถิด หม่อมฉันได้บำรุงพระชนกและพระชนนีแล้ว ได้ปกครองราชสมบัติโดยธรรมได้ชำระทางปรโลกบริสุทธิ์แล้ว ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม ใครเล่าจะกลัวตาย หม่อมฉันได้บำรุงพระชนกและพระชนนีแล้ว ได้ปกครองราชสมบัติโดยธรรม จึงไม่เดือดร้อนที่จักไปยังปรโลก ดูกรท่านโปริสาท เชิญพระองค์บูชายัญเสวยหม่อมฉันเถิด หม่อมฉันได้กระทำอุปการกิจในพระประยูรญาติและมิตร แล้วได้ปกครองราชสมบัติโดยธรรม ได้ชำระทางปรโลกบริสุทธิ์แล้ว ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม ใครเล่าจะกลัวตาย หม่อมฉันกระทำอุปการกิจในพระประยูรญาติและมิตรแล้ว ได้ปกครองราชสมบัติโดยธรรม จึงไม่เดือดร้อนที่จักไปยังปรโลก ดูกรท่านโปริสาท เชิญพระองค์บูชายัญเสวยหม่อมฉันเถิด หม่อมฉันได้ให้ทานโดยอาการเป็นมาก แก่ชนเป็นอันมาก ได้อุปถัมภ์สมณพราหมณ์ให้อิ่มหนำสำราญ ได้ชำระทางปรโลกให้บริสุทธิ์ ผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม ใครเล่าจะกลัวตาย หม่อมฉันได้ให้ทานโดยอาการเป็นอันมาก แก่ชนเป็นอันมาก ได้อุปถัมภ์สมณพราหมณ์ให้อิ่มหนำสำราญจึงไม่เดือดร้อนที่จักไปยังปรโลก ดูกรโปริสาท เชิญพระองค์บูชายัญเสวยหม่อมฉันเถิด.

[๓๖๑] บุรุษรู้อยู่จะพึงกินยาพิษ หรือจับอสรพิษที่มีฤทธิ์ร้ายแรงมีเดชกล้าได้หรือ ผู้ใดพึงกินคน ผู้กล่าวคำสัตย์เช่นพระองค์ ศีรษะของผู้นั้นพึงแตก ๗ เสี่ยง.

[๓๖๒] นรชนได้ฟังธรรมแล้ว ย่อมรู้แจ้งบุญและบาป ใจของหม่อมฉันจะยินดีในธรรม เพราะได้ฟังคาถาบ้างกระมัง.

[๓๖๓] ดูกรมหาราช การสมาคมกับสัตบุรุษแม้คราวเดียวเท่านั้น การสมาคมนั้นย่อมรักษาผู้นั้นไว้ การสมาคมกับอสัตบุรุษ แม้มากครั้ง ก็รักษาไม่ได้ พึงอยู่ร่วมกับสัตบุรุษ พึงกระทำความสนิทสนมกับสัตบุรุษ เพราะรู้ทั่วถึงสัทธรรมของสัตบุรุษ ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อม ราชรถอันวิจิตรตระการตายังคร่ำคร่าได้ และแม้สรีระก็เข้าถึงชราโดยแท้ ส่วนธรรมของสัตบุรุษ ย่อมไม่เข้าถึงความคร่ำคร่า สัตบุรุษเท่านั้นย่อมรู้กันได้ ฟ้าและแผ่นดินไกลกัน ฝั่งข้างโน้นของมหาสมุทร เขาก็กล่าวกันว่าไกลกัน ธรรมของสัตบุรุษ และธรรมของอสัตบุรุษ นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่าไกลกันยิ่งกว่านั้น.

[๓๖๔] ดูกรพระสหายผู้จอมประชาชน คาถาเหล่านี้มีอรรถมีพยัญชนะดี พระองค์ตรัสไพเราะ หม่อมฉันได้สดับแล้ว เพลิดเพลิน ปลื้มใจ ชื่นใจ อิ่มใจ หม่อมฉันขอถวายพร ๔ ประการแก่พระองค์.

[๓๖๕] ดูกรท่านผู้มีธรรมอันลามก พระองค์ไม่รู้สึกความตายของพระองค์ ไม่รู้สึกประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ นรกและสวรรค์ เป็นผู้ติดในรส ตั้งมั่นในทุจริต จะให้พรอะไร หม่อมฉันพึงทูลพระองค์ว่า ขอให้ทรงประทานพร แม้พระองค์ประทานแล้ว จะกลับไม่ประทานก็ได้ ความทะเลาะวิวาทนี้ อันพระองค์จะพึงเห็นเอง ใครจะเข้ามาเป็นบัณฑิตวินิจฉัยความทะเลาะวิวาทนี้.

[๓๖๖] คนเราให้พรใดแล้วจะกลับไม่ให้ ย่อมไม่ควรให้พรนั้น ดูกรพระสหายขอพระองค์จงทรงมั่นพระทัยรับพรเถิด แม้ชีวิตหม่อมฉันก็จะสละถวายได้.

[๓๖๗] ศักดิ์ของพระอริยะ ย่อมเสมอกับศักดิ์พระอริยะ ศักดิ์ของผู้มีปัญญา ย่อมเสมอกับศักดิ์ผู้มีปัญญา หม่อมฉันพึงเห็นพระองค์เป็นผู้หาโรคมิได้ ตลอด ๑๐๐ ปี นี้เป็นพรข้อที่ ๑ หม่อมฉันปรารถนา.

[๓๖๘] ศักดิ์ของพระอริยะ ย่อมเสมอกับศักดิ์พระอริยะ ศักดิ์ของผู้มีปัญญา ย่อมเสมอกับศักดิ์ผู้มีปัญญา พระองค์พึงเห็นหม่อมฉันผู้หาโรคมิได้ ตลอด ๑๐๐ ปี นี้เป็นพรที่ ๑ หม่อมฉันขอถวาย.

[๓๖๙] พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นกษัตริย์ ได้นามบัญญัติว่ามูรธาภิสิต เหล่าใด ในชมพูทวีปนี้ พระองค์อย่าได้เสวยพระเจ้าแผ่นดินเหล่านั้น นี้เป็นพรข้อที่ ๒ หม่อมฉันปรารถนา.

[๓๗๐] พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นกษัตริย์ ได้นามบัญญัติว่ามูรธาภิสิต เหล่าใด ในชมพูทวีปนี้ หม่อมฉันจะไม่กินพระเจ้าแผ่นดินเหล่านั้น นี้เป็นพรข้อที่ ๒ หม่อมฉันขอถวาย.

[๓๗๑] กษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ ที่พระองค์ทรงจับร้อยพระหัตถ์ไว้ ทรงกรรแสงพระพักตร์ชุ่มด้วยพระอัสสุชล ขอพระองค์ได้ทรงโปรดปล่อยกษัตริย์เหล่านั้น ให้กลับไปในแคว้นของตนๆ นี้เป็นพรข้อที่ ๓ หม่อมฉันปรารถนา.

[๓๗๒] กษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ ที่หม่อมฉันจับร้อยพระหัตถ์ไว้ ทรงกรรแสงพระพักตร์ชุ่มด้วยอัสสุชล หม่อมฉันจะปล่อยกษัตริย์เหล่านั้น ให้กลับไปยังแว่นแคว้นของตนๆ นี้เป็นพรข้อที่ ๓ หม่อมฉันขอถวาย.

[๓๗๓] รัฐมณฑลของพระองค์เป็นช่อง เพราะนรชนเป็นอันมาก หวาดเสียวเพราะความกลัว หนีเข้าหาที่ซ่อนเร้น ขอพระองค์โปรดทรงงดเว้นเนื้อมนุษย์เถิดพระราชา นี้เป็นพรข้อที่ ๔ หม่อมฉันปรารถนา.

[๓๗๔] นั่นเป็นอาหารที่ชอบใจของหม่อมฉันมานานแล้ว หม่อมฉันเข้าป่าก็เพราะเหตุแห่งอาหารนี้ หม่อมฉันจะพึงงดอาหารนี้ได้อย่างไร ขอพระองค์ทรงเลือกพรข้อที่ ๔ อย่างอื่นเถิด.

[๓๗๕] ดูกรพระจอมประชาชน คนเช่นพระองค์มัวพะวงอยู่ว่า นี้เป็นที่รักของเรา ทำตนให้เหินห่างจากความดี ย่อมไม่ได้ประสบสิ่งที่รักทั้งหลาย ตนแลประเสริฐที่สุด ประเสริฐอย่างยอดเยี่ยม ด้วยว่าผู้มีตนอันอบรมแล้วจะพึงได้สิ่งที่รักในภายหลัง.

[๓๗๖] เนื้อมนุษย์เป็นที่รักของหม่อมฉัน ดูกรพระเจ้าสุตโสม โปรดทรงทราบอย่างนี้ หม่อมฉันไม่สามารถจะงดเว้นได้ เชิญพระองค์ทรงเลือกพรอย่างอื่นเถิดพระสหาย.

[๓๗๗] ผู้ใดแล มัวรักษาของรักว่า นี่เป็นของรักของเรา ทำตนให้เหินห่างจากความดี เสพของรักทั้งหลายอยู่ เหมือนนักเลงสุราดื่มสุราเจือยาพิษ ฉะนั้น ผู้นั้นย่อมได้รับทุกข์ในโลกหน้า เพราะกรรมอันลามกนั้น ส่วนผู้ใดในโลกนี้ พิจารณาแล้วละของรักได้ เสพอริยธรรมทั้งหลายแม้ด้วยความยาก เหมือนคนเป็นไข้ดื่มยา ฉะนั้น ผู้นั้นย่อมได้รับความสุขในโลกหน้า เพราะกัลยาณกรรมนั้น.

[๓๗๘] หม่อมฉันสู้ละทิ้งพระชนกและพระผู้ชนนี ตลอดทั้งเบญจกามคุณที่น่าเพลิดเพลินเจริญใจ เข้าป่าก็เพราะเหตุแห่งเนื้อมนุษย์ หม่อมฉันจะถวายพรข้อนั้นแก่พระองค์ได้อย่างไร.

[๓๗๙] บัณฑิตทั้งหลายไม่กล่าววาจาเป็นสอง สัตบุรุษทั้งหลายย่อมมีปฏิภาณเป็นสัตย์โดยแท้ พระองค์ได้ตรัสกะหม่อมฉันว่า เชิญรับพรเถิดพระสหาย พระองค์ได้ตรัสไว้อย่างนี้ เพราะฉะนั้น พระดำรัสที่พระองค์ตรัสย่อมไม่สมกัน.

[๓๘๐] หม่อมฉันเข้าถึงการได้บาป ความเสื่อมยศ เสื่อมเกียรติ บาป ทุจริต ความเศร้าหมองเป็นอันมาก เพราะเนื้อมนุษย์เป็นเหตุ หม่อมฉันจะพึงถวายพรนั้นแก่พระองค์ได้อย่างไร.

[๓๘๑] คนเราให้พรใดแล้ว จะกลับไม่ให้ ย่อมไม่ควรให้พรนั้น ดูกรพระสหาย ขอพระองค์ทรงมั่นพระทัยรับพรเถิด แม้ชีวิตของหม่อมฉันก็ยอมสละถวายได้.

[๓๘๒] การสละชีวิตได้นี้เป็นธรรมของสัตบุรุษ สัตบุรุษทั้งหลายย่อมมีปฏิญาณ
เป็นสัจจะโดยแท้ พรที่พระองค์ได้ประทานไว้แล้วขอได้โปรดประทาน
เสียโดยพลันเถิด ดูกรพระราชาผู้ประเสริฐสุด พระองค์จงทรงสมบูรณ์
ด้วยธรรมข้อนั้นเถิด นรชนพึงสละทรัพย์เพราะเหตุแห่งอวัยวะอัน
ประเสริฐ เมื่อจะรักษาชีวิตไว้ พึงสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรม พึง
สละทั้งอวัยวะ ทั้งทรัพย์ และแม้ชีวิตทั้งหมด.

[๓๘๓] บุรุษพึงรู้แจ้งธรรมจากผู้ใด และชนเหล่าใด เป็นสัตบุรุษกำจัดความ
สงสัยของบุรุษนั้นได้ ข้อนั้นเป็นที่พึ่งที่พำนักของบุรุษนั้น ผู้มีปัญญา
ไม่พึงทำลายไมตรีจากบุคคลนั้น.

[๓๘๔] นั่นเป็นอาหารที่ชอบใจของหม่อมฉันมานานแล้ว หม่อมฉันเข้าป่าก็เพราะ
เหตุแห่งอาหารนี้ ดูกรพระสหาย ถ้าแหละพระองค์ตรัสขอเรื่องนี้
กะหม่อมฉัน หม่อมฉันยอมถวายพรข้อนี้แด่พระองค์.

[๓๘๕] พระองค์เป็นศาสดาของหม่อมฉัน และเป็นพระสหายของหม่อมฉันด้วย
ดูกรพระสหาย หม่อมฉันได้กระทำตามพระดำรัสของพระองค์ แม้
พระองค์ก็ขอได้ทรงโปรดกระทำตามคำของหม่อมฉัน เราทั้งสองจะได้
ปลดปล่อยด้วยกัน.

[๓๘๖] หม่อมฉันเป็นศาสดาของพระองค์ และเป็นพระสหายของพระองค์ด้วย
ดูกรพระสหาย พระองค์ได้ทรงกระทำตามคำของหม่อมฉัน แม้หม่อมฉัน
ก็จะทำตามพระดำรัสของพระองค์ เราทั้งสองจะได้ปลดปล่อยด้วยกัน.

[๓๘๗] พระองค์ทั้งหลาย ไม่พึงประทุษร้ายแก่พระราชานี้ด้วยความแค้นว่า เรา
ทั้งหลายเป็นผู้ถูกเจ้ากัมมาสบาท (คนตีนแดง) เบียดเบียน ถูกร้อย
ฝ่ามือร้องไห้หน้าชุ่มด้วยน้ำตา ขอพระองค์ทั้งหลายจงทรงรับสัจจปฏิญาณ
ต่อหม่อมฉัน.

[๓๘๘] หม่อมฉันทั้งหลายจะไม่ประทุษร้ายแก่พระราชานี้ ด้วยความแค้นว่า เรา
ทั้งหลายเป็นผู้ถูกเจ้ากัมมาสบาทเบียดเบียน ถูกร้อยฝ่ามือร้องไห้หน้าชุ่ม
ด้วยน้ำตา หม่อมฉันทั้งหลายขอรับสัจจปฏิญาณต่อพระองค์.

[๓๘๙] บิดาหรือมารดาเป็นผู้มีความกรุณา ปรารถนาประโยชน์แก่บุตรฉันใด แม้พระราชาพระองค์นี้ก็จงเป็นเหมือนพระชนกชนนีของท่านทั้งหลาย และท่านทั้งหลายก็จงเป็นเหมือนโอรสฉันนั้น.

[๓๙๐] บิดาหรือมารดาเป็นผู้มีความกรุณา ปรารถนาประโยชน์แก่บุตรฉันใด แม้พระราชาพระองค์นี้ ขอจงเป็นเหมือนพระชนกชนนีของหม่อมฉันทั้งหลาย แม้หม่อมฉันทั้งหลายก็จะเป็นเหมือนโอรส ฉันนั้น.

[๓๙๑] พระองค์เคยเสวยกระยาหารอันโอชารส ล้วนแต่เนื้อสัตว์ ๔ เท้าและนกที่พวกวิเสทปรุงให้สำเร็จเป็นอย่างดี ดังท้าวสักกรินท์เทวราชเสวยสุธาโภชน์ฉะนั้น ไฉนจะทรงละไปยินดีอยู่ในป่าแต่พระองค์เดียวเล่า นางกษัตริย์เหล่านั้นล้วนแต่เอวบางร่างเล็กสะโอดสะองประดับประดาแล้ว แวดล้อมบำเรอพระองค์ให้เบิกบานพระทัย ดังเทพอัปสรแวดล้อมพระอินทร์ในทิพยสถานฉะนั้น ไฉนจะทรงละไปยินดีอยู่ในป่าแต่พระองค์เดียวเล่า พระแท่นบรรทมพนักแดง โดยมากปูลาดด้วยผ้าโกเชาว์ล้วนลาดด้วยเครื่องลาดอันงดงามประดับด้วยเครื่องอลังการอันวิจิตร พระองค์เคยทรงบรรทมสำราญพระทัยบนท่ามกลางพระแท่นบรรทมเช่นนั้น ไฉนจะทรงละไปยินดีอยู่ในป่าแต่พระองค์เดียวเล่า เวลาพลบค่ำมีการฟ้อนรำส่งสำเนียงเสียงตะโพนสำทับดนตรี รับประสานเสียงล้วนแต่สตรีไม่มีบุรุษเจือปน การขับและการประโคมก็ล้วนแต่ไพเราะ ไฉนจะทรงละไปยินดีอยู่ในป่าแต่พระองค์เดียวเล่า พระราชอุทยานนามว่ามิคชินวัน บริบูรณ์ด้วยบุบผชาติเป็นอันมาก พระนครของพระองค์ประกอบด้วยพระราชอุทยานเช่นนี้ เป็นที่น่ารื่นรมย์ใจยิ่งนัก ทั้งสมบูรณ์ด้วยม้า รถและคชสาร ไฉนจะทรงละไปยินดีอยู่ในป่าแต่พระองค์เดียวเล่า.

[๓๙๒] ในกาฬปักษ์ พระจันทร์ย่อมเสื่อมลงทุกวันๆ ฉันใด ดูกรพระราชา การคบอสัตบุรุษย่อมเปรียบเหมือนกาฬปักษ์ ฉะนั้น หม่อมฉันก็เหมือนกัน อาศัยคนครัวเครื่องต้นเป็นคนชั่วเลวทราม ได้ทำบาปกรรมอันเป็นเหตุให้ไปสู่ทุคติ ในสุกรปักษ์ พระจันทร์ย่อมเจริญขึ้นทุกวันๆ ฉันใด

การคบสัตบุรุษย่อมเปรียบเหมือนสุกรปักษ์ฉะนั้น ข้าแต่พระเจ้าสุตโสม ขอจงทรงทราบว่า หม่อมฉันก็เหมือนกัน อาศัยพระองค์จักกระทำกุศลกรรมอันเป็นเหตุให้ไปสู่สุคติ ข้าแต่พระจอมประชาชน น้ำฝนตกลงในที่ดอนย่อมไม่คงที่ ไม่ขังอยู่ได้นาน ฉันใด แม้การคบอสัตบุรุษของหม่อมฉันก็ย่อมไม่คงที่ เหมือนน้ำในที่ดอนฉันนั้น ข้าแต่พระจอมประชาชน ผู้เป็นนระผู้กล้าหาญอย่างประเสริฐสุด น้ำฝนตกลงในสระย่อมขังอยู่ได้นาน ฉันใด แม้การสมาคมกับสัตบุรุษของหม่อมฉัน ก็ย่อมตั้งอยู่ได้นานเหมือนน้ำในสระ ฉันนั้น การสมาคมกับสัตบุรุษย่อมไม่รู้จักเสื่อม ย่อมเป็นอยู่อย่างนั้น แม้ตลอดเวลาที่ชีวิตยังตั้งอยู่ ส่วนการสมาคมกับอสัตบุรุษย่อมเสื่อมเร็ว เพราะเหตุนั้น ธรรมดาของสัตบุรุษย่อมไกลจากอสัตบุรุษ.

[๓๙๓] พระราชาใดชนะคนที่ไม่ควรชนะ พระราชานั้นไม่ชื่อว่าเป็นพระราชา ผู้ใดเอาชนะเพื่อน ผู้นั้นไม่ชื่อว่าเป็นเพื่อน ภรรยาใดย่อมไม่กลัวเกรงสามี ภรรยานั้นไม่ชื่อว่าเป็นภรรยา บุตรเหล่าใด ไม่เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่แล้ว บุตรเหล่านั้นไม่ชื่อว่าเป็นบุตร ในที่ประชุมใดไม่มีสัตบุรุษ ที่ประชุมนั้นไม่ชื่อว่าสภา ชนเหล่าใดไม่พูดเป็นธรรม ชนเหล่านั้นไม่ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ คนผู้ละราคะ โทสะ โมหะ ได้แล้ว พูดเป็นธรรมนั่นแล ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ บัณฑิตผู้อยู่ปะปนกับคนพาล เมื่อไม่พูดใครๆ ก็ไม่รู้ว่าเป็นบัณฑิต แต่ว่าบัณฑิตเมื่อพูดแสดงอมตธรรม ใครๆ จึงจะรู้ว่าเป็นบัณฑิต เพราะเหตุนั้น บัณฑิตพึงกล่าวธรรมให้กระจ่าง พึงยกธงของพวกฤาษี ฤาษีทั้งหลาย มีคำสุภาษิตเป็นธง ธรรมแลเป็นธงของฤาษีทั้งหลาย.

จบ มหาสุตโสมชาดกที่ ๕

-------------

รวมชาดกที่มีในอสีตินิบาตนี้ คือ

๑. จุลลหังสชาดก ๒. มหาหังสชาดก ๓. สุธาโภชนชาดก
๔. กุณาลชาดก ๕. มหาสุตโสมชาดก.

จบ อสีตินิบาตชาดก.

--------------

## มหานิบาตชาดก

### ๑. เตมิยชาดก

#### พระเจ้าเตมีย์ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี

[๓๙๔] ท่านจงอย่าแสดงตนเป็นคนฉลาด จงให้คนทั้งปวงรู้ว่าตนเป็นคนโง่ คนทั้งหมดนั้นจะได้ดูหมิ่นท่านว่า เป็นคนกาฬกัณณี ความประสงค์ของท่านจะสำเร็จด้วยอาการอย่างนี้.

[๓๙๕] ดูกรแม่เทพธิดา ข้าพเจ้าจะทำตามคำที่ท่านกล่าว ท่านเป็นผู้ปรารถนาประโยชน์ ปรารถนาจะเกื้อกูลแก่ข้าพเจ้า.

[๓๙๖] ดูกรนายสารถี ท่านจะรีบขุดหลุมไปทำไม เราถามแล้ว ขอท่านจงบอก ท่านจักทำประโยชน์อะไรด้วยหลุม.

[๓๙๗] พระราชโอรสของพระราชาเป็นใบ้ เป็นง่อยเปลี้ย ไม่มีจิตใจ พระราชาตรัสสั่งข้าพเจ้าว่า พึงฝังลูกเราเสียในป่า.

[๓๙๘] ดูกรนายสารถี เรามิได้เป็นคนหนวก มิได้เป็นคนใบ้ มิได้เป็นง่อยเปลี้ย มิได้มีอินทรีย์วิกลการ ถ้าท่านพึงฝังเราในป่า ท่านก็ชื่อว่าพึงกระทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม เชิญท่านดูขาและแขนของเรา และเชิญฟังคำภาษิตของเรา ถ้าท่านพึงฝังเราเสียในป่า ท่านก็ชื่อว่าพึงกระทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม.

[๓๙๙] ท่านเป็นเทวดา เป็นคนธรรพ์ หรือเป็นท้าวสักกปุรินททะ ท่านเป็นใคร หรือว่าเป็นบุตรของใคร เราทั้งหลายจะรู้จักท่านอย่างไร.

[๔๐๐] เราไม่ใช่เป็นเทวดา ไม่ใช่เป็นคนธรรพ์ ไม่ใช่เป็นท้าวสักกปุรินททะ เราเป็นโอรสของพระเจ้ากาสีผู้ที่ท่านอาศัยบารมีเลี้ยงชีพอยู่ ดูกรนายสารถี ถ้าท่านพึงฝังเราเสียในป่า ท่านก็ชื่อว่าพึงกระทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม บุคคลพึงนั่งหรือนอนที่ร่มเงาต้นไม้ใด ไม่พึงหักรานกิ่งต้นไม้นั้น เพราะว่าผู้ประทุษร้ายมิตร เป็นคนเลวทราม พระราชาเป็นเหมือนต้นไม้ เราเป็นเหมือนกิ่งไม้ ท่านสารถีเป็นเหมือนคนอาศัยร่มเงา ดูกรนายสารถี ถ้าท่านพึงฝังเราเสียในป่า ท่านก็ชื่อว่าพึงกระทำซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นธรรม.

[๔๐๑] ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ออกจากเรือนของตน ไปในที่ไหนๆ ย่อมมีอาหารมากมาย คนเป็นอันมากย่อมอาศัยผู้นั้นเป็นอยู่ ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ผู้นั้นไปยังชนบท นิคม ราชธานีใดๆ ย่อมเป็นผู้อันชนทั้งหลายในชนบท นิคม ราชธานีนั้นๆ บูชา ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ผู้นั้นโจรทั้งหลายไม่ข่มเหง พระมหากษัตริย์ ก็ไม่ทรงดูหมิ่น และผู้นั้นย่อมข้ามพ้นศัตรูทั้งปวงได้ ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ผู้นั้นไม่ได้โกรธเคืองใครๆ มายังเรือนของตน ย่อมเป็นผู้อันมหาชนยินดีต้อนรับในสภา ทั้งเป็นผู้สูงสุดในหมู่ญาติ ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ผู้นั้นสักการะคนอื่นแล้ว ย่อมเป็นผู้อันคนอื่นสักการะตอบ เคารพคนอื่นแล้ว ย่อมเป็นผู้อันคนอื่นเคารพตอบ ทั้งเป็นผู้อันบุคคลกล่าวสรรเสริญเกียรติคุณ ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร บูชาผู้อื่น ย่อมได้บูชาตอบ ไหว้ผู้อื่น ย่อมได้ไหว้ตอบ ทั้งย่อมถึงอิสริยยศและเกียรติยศ ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ผู้นั้นย่อมรุ่งเรืองเหมือนกองไฟ ย่อมไพโรจน์เหมือนเทวดา เป็นผู้อันสิริไม่ละแล้ว ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร โคของผู้นั้นย่อมเกิดมากมูล พืชในนาย่อมงอกงาม ผู้นั้นย่อมได้บริโภคผลที่หว่านลงแล้ว นรชนใดไม่ประทุษร้ายมิตร นรชนนั้น พลาดจากภูเขา หรือพลาดตกจากต้นไม้ ย่อมได้ที่พึ่ง ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ศัตรูทั้งหลายย่อมไม่ข่มขี่ผู้นั้น เหมือนต้นไทรที่มีรากหยั่งลงมั่นแล้ว ลมประทุษร้ายไม่ได้ฉะนั้น.

[๔๐๒] ข้าแต่พระราชโอรส เชิญเสด็จเถิด เกล้ากระหม่อม จักนำพระองค์เสด็จกลับยังพระราชมณเฑียร เชิญพระองค์เสวยราชสมบัติ พระองค์จงทรงพระเจริญ จะทรงหาประโยชน์อะไรอยู่ในป่าเล่า.

[๔๐๓] ดูกรนายสารถี เราไม่ต้องการด้วยราชสมบัติ พระประยูรญาติ หรือทรัพย์สมบัติ ที่เราจะพึงได้ด้วยการประพฤติธรรม.

[๔๐๔] ข้าแต่พระราชโอรส พระองค์เสด็จกลับจากที่นี้แล้ว จะทำให้เกล้ากระหม่อมได้รางวัลที่น่ายินดี เมื่อพระองค์เสด็จกลับแล้ว พระชนกและพระชนนีพึงพระราชทานรางวัลแก่เกล้ากระหม่อม ข้าแต่พระราชโอรส

เมื่อพระองค์เสด็จกลับแล้ว นางสนม พวกกุมาร พ่อค้า และพวกพราหมณ์ จะพึงดีใจ ให้รางวัลแก่เกล้ากระหม่อม ข้าแต่พระราชโอรส เมื่อพระองค์เสด็จกลับแล้ว กองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ และกองพลราบ จะพึงดีใจให้รางวัล แก่เกล้ากระหม่อม ข้าแต่พระราชโอรส เมื่อพระองค์เสด็จกลับแล้ว ชาวชนบท และชาวนิคม ผู้มีธัญญาหารมากมาย จะมาประชุมกันให้เครื่องบรรณาการแก่เกล้ากระหม่อม.

[๔๐๕] เราเป็นผู้อันพระชนกและพระชนนี ชาวแว่นแคว้น ชาวนิคม และกุมารทั้งปวงสละแล้ว เราไม่มีเรือนของตน เราอันพระชนนีทรงอนุญาตแล้ว และพระชนกก็ทรงยินดี สละอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว ไม่พึงปรารถนากามทั้งหลาย เราจะบวช.

[๔๐๖] ความปรารถนาผลของบุคคลผู้ไม่รีบร้อน ย่อมสำเร็จแน่นอน เราเป็นผู้มีพรหมจรรย์อันสำเร็จแล้ว ดูกรนายสารถี ท่านจงรู้อย่างนี้ ประโยชน์โดยชอบของบุคคลผู้ไม่รีบร้อน ย่อมสำเร็จโดยแท้ เราเป็นผู้มีพรหมจรรย์อันสำเร็จแล้ว เราออกบวชแล้ว เป็นผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ.

[๔๐๗] พระองค์เป็นผู้มีพระวาจาอันไพเราะ สละสลวยอย่างนี้ เพราะเหตุไร พระองค์จึงไม่ตรัสในสำนักพระชนกและพระชนนีในกาลนั้น.

[๔๐๘] เราเป็นคนง่อยเปลี้ยเพราะไม่มีเครื่องต่อก็หาไม่ เป็นคนหนวกเพราะไม่มีช่องหูก็หาไม่ เป็นคนใบ้เพราะไม่มีลิ้นก็หาไม่ ท่านอย่าเข้าใจว่าเราเป็นใบ้ เราระลึกชาติก่อนที่เราเสวยราชสมบัติได้ เราได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้นแล้ว ต้องไปตกนรกอันกล้าแข็ง เราได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้นยี่สิบปีแล้วต้องหมกไหม้อยู่ในนรก ๘๐,๐๐๐ ปี เรากลัวจะต้องเสวยราชสมบัตินั้น จึงตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอชนทั้งหลายอย่าได้อภิเษกเราในราชสมบัติเลย เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่พูดในสำนักของพระชนก และพระชนนีในกาลนั้น พระชนกทรงอุ้มเรา ให้นั่งบนพระเพลา แล้วตรัสสั่งข้อความว่า จงฆ่าโจรคนหนึ่ง จงขังโจรคนหนึ่งไว้ในเรือนจำ จงเอาหอกแทงโจรคนหนึ่ง แล้วราดด้วยน้ำแสบ

ที่แผล จงเสียบโจรคนหนึ่งบนหลาว พระชนกตรัสสั่งข้อความแก่มหาชน ด้วยประการดังนี้ เราได้ฟังพระวาจาอันหยาบคาย ที่พระชนกตรัสนั้น จึงกลัวต่อการเสวยราชสมบัติ เรามิได้เป็นใบ้ ก็ทำเหมือนเป็นใบ้ มิได้เป็นคนง่อยเปลี้ย ก็ทำเหมือนเป็นคนง่อยเปลี้ย เราแกล้งนอนเกลือกกลิ้งอยู่ในอุจจาระปัสสาวะของตน ชีวิตเป็นของฝืดเคือง เป็นของน้อย ทั้งประกอบไปด้วยทุกข์ ใครเล่าอาศัยชีวิตนี้แล้ว พึงก่อเวรกับใครๆ ใครเล่าได้อาศัยชีวิตนี้แล้ว พึงก่อเวรกับใครๆ เพราะไม่ได้ปัญญา และเพราะไม่เห็นธรรม ความหวังผลของบุคคลผู้ไม่รีบร้อน ย่อมสำเร็จแน่นอน เราเป็นผู้มีพรหมจรรย์อันสำเร็จแล้ว ดูกรนายสารถี ท่านจงรู้อย่างนี้ ประโยชน์โดยชอบของบุคคลผู้ไม่รีบร้อน ย่อมสำเร็จโดยแท้ เราเป็นผู้มีพรหมจรรย์อันสำเร็จแล้ว เราออกบวชแล้วเป็นผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ.

[๔๐๙] ข้าแต่พระราชโอรส แม้เกล้ากระหม่อม ก็จักบวชในสำนักของพระองค์ ขอพระองค์ได้โปรดตรัสอนุญาตให้เกล้ากระหม่อมบวชด้วยเถิด ขอพระองค์จงทรงพระเจริญ เกล้ากระหม่อมก็ชอบบวช.

[๔๑๐] ดูกรนายสารถี เรามอบรถให้ท่านไว้ ท่านจงเป็นผู้ไม่มีหนี้มา จริงอยู่การบรรพชา ของบุคคลผู้ไม่มีหนี้ ท่านผู้แสวงหาทั้งหลายสรรเสริญ.

[๔๑๑] ขอพระองค์จงทรงพระเจริญ เมื่อใด เกล้ากระหม่อมได้ทำตามพระดำรัสของพระองค์แล้ว เมื่อนั้น เกล้ากระหม่อมทูลวิงวอนแล้ว ขอพระองค์ได้ทรงโปรดกระทำตามคำของเกล้ากระหม่อม ขอพระองค์จงประทับรออยู่ ณ ที่นี้จนกว่าเกล้ากระหม่อมจะเชิญเสด็จพระราชามา เมื่อพระชนกของพระองค์ ทอดพระเนตรเห็นแล้ว จะพึงทรงมีพระปีติโสมนัสเป็นแน่.

[๔๑๒] ดูกรนายสารถี เราจะทำตามคำที่ท่านกล่าวกะเรา แม้เราก็ปรารถนาจะได้เห็นพระชนกของเราเสด็จมา ณ ที่นี้ เชิญท่านกลับไปเถิด ท่านได้ทูลพระประยูรญาติด้วยก็เป็นความดี ท่านเป็นผู้อันเราสั่งแล้ว พึงกราบทูลถวายบังคมพระชนนีและพระชนกของเรา.

[๔๑๓] นายสารถีจับพระบาทของพระโพธิสัตว์ และกระทำประทักษิณแล้ว ขึ้นรถบ่ายหน้าเข้าไป ยังพระทวารพระราชวัง.

[๔๑๔] พระราชชนนีทอดพระเนตรเห็นรถเปล่า นายสารถีกลับมาแต่ผู้เดียว ทรงกรรแสง มีพระเนตรชุ่มด้วยน้ำอัสสุชล ทอดพระเนตรดูนายสารถีนั้นอยู่ ทรงเข้าพระทัยว่านายสารถีฝังลูกของเราเสร็จแล้วกลับมา ลูกของเราอันนายสารถีฝังในแผ่นดิน ถมแผ่นดินแล้วเป็นแน่ ศัตรูทั้งหลายย่อมพากันยินดี คนมีเวรทั้งหลายย่อมพากันอิ่มใจแน่แท้ เพราะเห็นนายสารถีกลับมา เพราะนายสารถีฝังลูกของเรา พระราชชนนีทอดพระเนตรเห็นรถเปล่า และนายสารถีกลับมาแต่ผู้เดียว จึงทรงกรรแสง มีพระเนตรชุ่มด้วยน้ำอัสสุชล ตรัสถามนายสารถีระร่ำระรักว่า ลูกของเราเป็นใบ้หรือ เป็นง่อยเปลี้ยจริงหรือ ลูกของเราขณะเมื่อท่านจะฝังในแผ่นดิน พูดอะไรบ้างหรือเปล่า ดูกรนายสารถี ขอได้บอกเนื้อความนั้นแก่เราเถิด ลูกของเราเป็นใบ้ ง่อยเปลี้ย เมื่อท่านจะฝังลงแผ่นดิน กระดิกมือและเท้าอย่างไร เราถามแล้ว ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่เรา.

[๔๑๕] ขอเดชะพระแม่เจ้า ขอได้โปรดพระราชทานอภัยแก่ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบทูลตามที่ได้ยินและได้เห็นมา ในสำนักพระราชโอรส.

[๔๑๖] ดูกรนายสารถีผู้สหาย เราให้อภัยแก่ท่าน อย่ากลัวเลย จงพูดไปเถิด ตามที่ท่านได้ฟัง หรือได้เห็นมาในสำนักพระราชโอรส.

[๔๑๗] พระราชโอรสนั้น มิได้ทรงเป็นใบ้ มิได้เป็นง่อยเปลี้ย มีพระวาจาสละสลวย ทราบว่า พระองค์ทรงกลัวต่อการครองราชสมบัติ จึงได้ทรงกระทำการลวงเป็นอันมาก พระองค์ทรงระลึกถึงชาติก่อนที่พระองค์ได้เสวยราชสมบัติได้ พระองค์ได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้นแล้ว ต้องไปตกนรกอันกล้าแข็ง พระองค์ได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้น ๒๐ ปี แล้วต้องหมกไหม้อยู่ในนรก ๘๐๐๐๐ ปี พระองค์ทรงกลัวจะต้องเสวยราชสมบัตินั้น จึงทรงตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอชนทั้งหลายอย่าอภิเษกเราในราชสมบัติเลย เพราะฉะนั้น พระองค์จึงไม่ตรัสในราชสำนัก ของ

พระชนกและพระชนนีในกาลนั้น พระราชโอรสทรงสมบูรณ์ด้วยอังคาพยพ มีพระรูปสมบัติงดงามสมส่วน มีพระวาจาสละสลวย มีพระปัญญาเฉียบแหลม ทรงสถิตอยู่ในทางสวรรค์ ถ้าพระแม่เจ้าทรงปรารถนาพระราชโอรสของพระองค์ ข้าพระพุทธเจ้าขอทูลเชิญเสด็จพระแม่เจ้าเสด็จไปให้ถึงสถานที่ ซึ่งพระเตมีย์ราชโอรสประทับอยู่เถิด พระพุทธเจ้าข้า.

[๔๑๘] เจ้าหน้าที่ทั้งหลายจงเทียมรถ จงเทียมม้า จงผูกเครื่องประดับช้าง จงกระทั่งสังข์และบัณเฑาะว์ จงตีกลองหน้าเดียว จงตีกลองสองหน้าและรำมะนาอันไพเราะ ขอชาวนิคม จงตามเรามา เราจักไปให้โอวาทพระราชโอรส นางสนม พวกกุมาร พวกพ่อค้า และพวกพราหมณ์จงรีบตระเตรียมยาน เราจักไปให้โอวาทพระราชโอรส พวกกองพลช้างกองพลม้า กองพลรถและกองพลราบ จงรีบเทียมยาน เราจักไปให้โอวาทพระราชโอรส ชาวชนบท และชาวนิคม จงมาพร้อมกัน จงรีบตระเตรียมยาน เราจักไปให้โอวาทพระราชโอรส.

[๔๑๙] พวกสารถี จูงม้าที่เทียมรถและม้าสินธพ ซึ่งเป็นพาหนะว่องไว มายังประตูพระราชวัง แล้วกราบทูลว่า ม้าทั้งสองนี้เทียมไว้เสร็จแล้วพระเจ้าข้า.

[๔๒๐] ม้าอ้วนไม่มีความว่องไว ม้าผอมไม่มีเรี่ยวแรง จงเว้นม้าผอมและม้าอ้วนเสีย เลือกเทียมแต่ม้าที่สมบูรณ์.

[๔๒๑] ลำดับนั้น พระราชารีบเสด็จขึ้นประทับสินธพ อันเทียมแล้ว ได้ตรัสกับนางชาววังว่า จงตามเรามาทุกคน พระราชาตรัสสั่งว่า จงตระเตรียมเครื่องปัญจราชกกุธภัณฑ์ คือ พัดวาลวีชนี อุณหิส พระขรรค์ เศวตฉัตร และฉลองพระบาททอง ให้ขนขึ้นรถไปด้วย ลำดับนั้นแล พระราชาตรัสสั่งให้นายสารถีนำทางเสด็จเคลื่อนขบวนเข้าไปถึงสถานที่ ที่พระเตมีย์ ราชฤาษีประทับอยู่โดยพลัน.

[๔๒๒] ส่วนพระเตมีย์ราชฤาษี ทอดพระเนตรเห็นพระชนกนาถกำลังเสด็จมาทรงรุ่งเรืองด้วยพระเดชานุภาพ ทรงแวดล้อมด้วยหมู่อำมาตย์ จึงถวายพระพรว่า ขอถวายพระพรมหาบพิตร ทรงปราศจากพระโรคาพาธหรือ ทรง

พระสำราญดีหรือ ราชกัญญาทั้งปวง และโยมพระมารดาของอาตมภาพ ไม่มีพระโรคพาธหรือ.

[๔๒๓] ดูกรพระลูกรัก ดิฉันไม่มีโรคาพาธ สุขสำราญดี พระราชกัญญาทั้งปวง และโยมพระมารดาของพระลูกรักไม่มีโรคาพาธ.

[๔๒๔] ขอถวายพระพร มหาบพิตรไม่เสวยน้ำจัณฑ์ หรือ ไม่ทรงโปรดปรานน้ำจัณฑ์หรือ พระหฤทัยของมหาบพิตรทรงยินดีในสัจจะ ในธรรม และในทานหรือ.

[๔๒๕] ดูกรพระลูกรัก ดิฉันไม่ดื่มน้ำจัณฑ์ ไม่โปรดปรานน้ำจัณฑ์ ใจของดิฉันยินดีในสัจจะ ในธรรมและในทาน.

[๔๒๖] ขอถวายพระพร พาหนะมีม้าเป็นต้นของมหาบพิตรที่เขาเทียมแล้วไม่มีโรคหรือ นำอะไรๆ ไปได้หรือ มหาบพิตรไม่มีพยาธิที่เข้าไปแผดเผาพระสรีระแลหรือ.

[๔๒๗] ดูกรพระลูกรัก พาหนะมีม้าเป็นต้นของดิฉันที่เทียมแล้ว ไม่มีโรค นำอะไรๆ ไปได้ ดิฉันไม่มีพยาธิเข้าไปแผดเผาสรีระ.

[๔๒๘] ขอถวายพระพร ปัจจันตชนบทของมหาบพิตรยังเจริญดีอยู่หรือ คามนิคมในท่ามกลางรัฐสีมาของมหาบพิตรยังแน่นหนาดีหรือ ฉางหลวงและท้องพระคลังของมหาบพิตรยังบริบูรณ์ดีอยู่หรือ.

[๔๒๙] ดูกรพระลูกรัก ปัจจันตชนบทของดิฉันยังเจริญดีอยู่ คามนิคมในท่ามกลางรัฐสีมาของดิฉันยังแน่นหนาดี ฉางหลวงและท้องพระคลังของดิฉันทั้งหมดยังบริบูรณ์ดี.

[๔๓๐] ขอถวายพระพร มหาบพิตรเสด็จมาดีแล้ว มหาบพิตรเสด็จไม่ร้าย ขอราชบุรุษทั้งหลายจงจัดตั้งบัลลังก์ถวายให้พระราชาประทับเถิด.

[๔๓๑] ขอเชิญประทับนั่ง ณ เครื่องลาดใบไม้ที่เขาปูลาดไว้ถวายมหาบพิตร ณ ที่นี้ จงทรงตักน้ำจากภาชนะนี้ล้างพระบาทของมหาบพิตรเถิด.

[๔๓๒] ขอถวายพระพร ใบหมากเม่าของอาตมภาพนี้เป็นของสุก (นึ่งแล้ว) ไม่มีรสเค็ม มหาบพิตรผู้เป็นแขกของอาตมภาพเสด็จมาถึงแล้วเชิญเสวยเถิด ขอถวายพระพร.

[๔๓๓] ดิฉันไม่บริโภคใบหมากเม่า ใบหมากเม่านี้ไม่ใช่อาหารสำหรับดิฉัน ดิฉันบริโภคข้าวสุกแห่งข้าวสาลี ซึ่งปรุงด้วยมังสะอันสะอาด.

[๔๓๔] ความอัศจรรย์ย่อมแจ่มแจ้งกะดิฉัน เพราะได้เห็นพระลูกรักอยู่ในที่ลับแต่ผู้เดียว บริโภคอาหารเช่นนี้ เหตุไรผิวพรรณ (ของผู้บริโภคอาหารเช่นนี้) จึงผ่องใส.

[๔๓๕] ขอถวายพระพร อาตมภาพนอนผู้เดียวบนเครื่องลาดใบไม้ที่ปูลาดไว้แล้ว เพราะการนอนผู้เดียวนั้น ผิวพรรณของอาตมภาพจึงผ่องใส ใครๆ มิได้ตั้งการรักษาทางราชการที่ต้องผูกเหน็บดาบสำหรับอาตมภาพ เพราะการนอนผู้เดียวนั้นผิวพรรณของอาตมภาพจึงผ่องใส ขอถวายพระพร อาตมภาพไม่ได้เศร้าโศกถึงอารมณ์ที่ล่วงไปแล้ว ไม่ปรารถนาอารมณ์ที่ยังไม่มาถึง ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เพราะเหตุนั้น ผิวพรรณของอาตมภาพจึงผ่องใส คนพาลทั้งหลายย่อมเหือดแห้ง เพราะปรารถนาอารมณ์ที่ยังไม่มาถึง เพราะเศร้าโศกถึงอารมณ์ที่ล่วงไปแล้ว เปรียบเหมือนไม้อ้ออันเขียวสด ถูกถอนขึ้นทิ้งไว้ที่แดด ฉะนั้น.

[๔๓๖] ดูกรพระลูกรัก ดิฉันขอมอบกองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ กองพลราบ กองโล่ห์และพระราชนิเวศน์อันเป็นสถานที่รื่นรมย์แก่พระลูกรัก ดิฉันขอมอบนางสนมกำนัลผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง ขอพระลูกรักจงปกครองนางสนมกำนัลเหล่านั้น จงเป็นพระราชาของดิฉันทั้งหลาย หญิง ๔ คน เป็นผู้ฉลาดในการฟ้อนรำและการขับร้อง ศึกษาดีแล้วในหน้าที่ของหญิง จักยังพระลูกรักให้รื่นรมย์ในกาม พระลูกรักจักทำประโยชน์อะไรในป่า ดิฉันจักนำราชกัญญาจากพระราชาเหล่าอื่นผู้ประดับประดาดีแล้ว พระลูกรักให้พระโอรสเกิดในหญิงเหล่านั้นหลายคนแล้วภายหลังจึงบวชเถิด พระลูกเจ้ายังทรงพระเยาว์หนุ่มแน่น ตั้งอยู่ในปฐมวัย พระเกศายังดำสนิท จงเสวยราชสมบัติก่อนเถิด พระลูกเจ้าจงทรงพระเจริญ จักกระทำประโยชน์อะไรในป่า.

[๔๓๗] ขอถวายพระพร คนหนุ่มควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ควรจะเป็นคนหนุ่ม เพราะว่าการบวชของคนหนุ่ม ท่านผู้แสวงหาคุณธรรมมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นสรรเสริญคนหนุ่มควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ควรจะเป็นคนหนุ่ม อาตมภาพจักประพฤติพรหมจรรย์ อาตมภาพไม่ต้องการด้วยราชสมบัติ อาตมภาพเห็นเด็กชายของท่านทั้งหลาย ผู้เรียกมารดาบิดา ซึ่งเป็นบุตรที่รักอันได้มาด้วยยากยิ่งนัก ยังไม่ทันถึงแก่ก็ตายเสียแล้ว อาตมภาพเห็นเด็กหญิงของท่านทั้งหลาย ซึ่งสวยสดงดงามน่าดูน่าชม มีอันสิ้นไปแห่งชีวิตเหมือนหน่อไม้ไผ่ที่ถูกถอน ฉะนั้น จริงอยู่ จะเป็นชายหรือหญิงก็ตามแม้จะยังหนุ่มสาวก็ตาย เพราะเหตุนั้น ใครเล่าจะพึงวางใจในชีวิตนั้นว่า เรายังเป็นหนุ่มสาว อายุของคนเป็นของน้อยนัก เพราะวันคืนล่วงไปๆ เปรียบเหมือนอายุของฝูงปลาในน้ำน้อย ความเป็นหนุ่มสาวในวัยนั้นจักทำอะไรได้ สัตว์โลกถูกครอบงำและถูกห้อมล้อมอยู่เป็นนิตย์ เมื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เป็นไปอยู่ มหาบพิตรจะอภิเษกอาตมภาพในราชสมบัติทำไม.

[๔๓๘] สัตว์โลกอันอะไรครอบงำไว้ และอันอะไรห้อมล้อมไว้ อะไรชื่อว่าสิ่งไม่เป็นประโยชน์เป็นไปอยู่ ดิฉันถามแล้ว ขอพระลูกเจ้าจงบอกข้อนั้นแก่ดิฉัน.

[๔๓๙] สัตว์โลกอันความตายครอบงำไว้ อันความแก่ห้อมล้อมไว้ วันคืนชื่อว่าสิ่งไม่เป็นประโยชน์เป็นไป มหาบพิตรจงทรงทราบอย่างนี้ ขอถวายพระพร เมื่อด้ายที่เขากำลังทอ ช่างหูกทอไปได้เท่าใด ส่วนที่จะต้องทอก็ยังเหลืออยู่น้อยเท่านั้น แม้ฉันใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็ฉันนั้น แม้น้ำที่เต็มฝั่งย่อมไม่ไหลไปสู่ที่สูง ฉันใด อายุของมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมไม่กลับมาสู่ความเป็นเด็กอีก ฉันนั้น แม่น้ำที่เต็มฝั่ง ย่อมพัดพาเอาต้นไม้ที่เกิดอยู่ริมฝั่งให้หักโค่นไป ฉันใด สัตว์ทั้งปวงย่อมถูกชราและมรณะพัดพาไป ฉันนั้น.

[๔๔๐] ดูกรพระลูกรัก ดิฉันขอมอบกองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ กองพลราบ กองพลโล่ห์ และพระราชนิเวศน์อันเป็นสถานที่รื่นรมย์แก่พระ

ลูกรัก ดิฉันขอมอบนางสนมกำนัลผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง ขอพระลูกจงปกครองนางสนมกำนัลเหล่านั้น จงเป็นพระราชาของดิฉันทั้งหลาย หญิง ๔ คน เป็นผู้ฉลาดในการฟ้อนรำและการขับร้อง ศึกษาดีแล้วในหน้าที่ของหญิง จักยังพระลูกรักให้รื่นรมย์ในกาม พระลูกรักจักทำประโยชน์อะไรในป่า ดิฉันจักนำราชกัญญาจากพระราชาเหล่าอื่น ผู้ประดับประดาดีแล้ว มาให้แก่พระลูก พระลูกรักให้พระโอรสเกิดในหญิงเหล่านั้นหลายคนแล้ว ภายหลังจึงบวชเถิด พระลูกเจ้ายังทรงพระเยาว์หนุ่มแน่น ตั้งอยู่ในปฐมวัยพระเกศายังดำสนิท จงเสวยราชสมบัติก่อนเถิด พระลูกเจ้าจงทรงพระเจริญ จักกระทำประโยชน์อะไรในป่า ดูกรพระลูกรัก ดิฉันขอมอบฉางหลวง พระคลัง พาหนะ พลนิกายและนิเวศน์อันน่ารื่นรมย์ แก่พระลูกรัก พระลูกรักจงแวดล้อมด้วยราชกัญญาอันงดงามเป็นมณฑล จงห้อมล้อมด้วยหมู่นางทาสี เสวยราชสมบัติก่อนเถิด พระลูกรักจงทรงพระเจริญ จักกระทำประโยชน์อะไรในป่า.

[๔๔๑] มหาบพิตรจะให้อาตมภาพเสื่อมไปเพราะทรัพย์ทำไม บุคคลจักตายเพราะภรรยาทำไม ประโยชน์อะไรด้วยความเป็นหนุ่มสาวซึ่งต้องแก่ ทำไมจะต้องให้ชราครอบงำในโลกพิศวาสอันมีชราและมรณะเป็นธรรมดานั้น จักเพลิดเพลินไปทำไม จะเล่นหัวไปทำไม จะยินดีไปทำไม จะมีประโยชน์อะไรด้วยการแสวงหาทรัพย์ จะมีประโยชน์อะไรด้วยลูกและเมียแก่อาตมภาพ อาตมภาพหลุดพ้นแล้วจากเครื่องผูก ขอถวายพระพร มัจจุราชย่อมไม่ย่ำยีอาตมภาพซึ่งรู้ชัดอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลถูกมัจจุราชครอบงำแล้วจะยินดีไปทำไม จะประโยชน์อะไรด้วยการแสวงหาทรัพย์ ผลไม้ที่สุกแล้ว ย่อมเกิดภัยแก่การหล่นเป็นนิตย์ ฉันใด สัตว์ทั้งหลายที่เกิดแล้วย่อมมีภัยแต่ความตายเป็นนิตย์ ฉันนั้น คนเป็นอันมากได้พบกันในเวลาเช้าพอเวลาเย็นก็ไม่เห็นกัน คนเป็นอันมากได้พบกันในเวลาเย็น พอถึงเวลาเช้าก็ไม่ได้เห็นกัน ควรรีบทำความเพียรเสียแต่ในวันนี้ทีเดียว ใครเล่าจะพึงรู้ความตายว่าจะมีในวันพรุ่งนี้ เพราะความผัดเพี้ยนกับ

มัจจุราชผู้มีเสนาใหญ่นั้นไม่มีเลย โจรทั้งหลายย่อมปรารถนาทรัพย์ อาตมภาพเป็นผู้พ้นจากเครื่องผูก ขอถวายพระพร เชิญมหาบพิตรเสด็จกลับเถิด อาตมภาพไม่มีความต้องการด้วยราชสมบัติ.

จบ เตมิยชาดกที่ ๑

## ๒. มหาชนกชาดก

### พระมหาชนกทรงบำเพ็ญวิริยบารมี

[๔๔๒] ใครนี่ เมื่อมองไม่เห็นฝั่ง ก็ยังกระทำความเพียรว่ายอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร ท่านรู้อำนาจประโยชน์อะไร จึงพยายามว่ายอยู่อย่างนี้นัก.

[๔๔๓] ดูกรเทวดา เราพิจารณาเห็นวัตรของโลกและอานิสงส์แห่งความพยายาม เพราะฉะนั้น ถึงจะไม่เห็นฝั่ง เราก็ต้องพยายามว่ายอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร.

[๔๔๔] ฝั่งมหาสมุทรอันลึกประมาณไม่ได้ ย่อมไม่ปรากฏ ความพยายามอย่างลูกผู้ชายของท่านย่อมเปล่าประโยชน์ ท่านยังไม่ทันจะถึงฝั่งก็จักต้องตายเป็นแน่.

[๔๔๕] บุคคลผู้กระทำความเพียรอยู่ แม้จะตาย ก็ชื่อว่าไม่เป็นหนี้ คือ ไม่ถูกติเตียนในระหว่างหมู่ญาติ เทวดาและพรหมทั้งหลาย อนึ่ง บุคคลเมื่อกระทำกิจของบุรุษอยู่ ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง.

[๔๔๖] การงานอันใดยังไม่ถึงที่สุดด้วยความพยายาม การงานอันนั้นก็ไร้ผล มีความลำบากเกิดขึ้น ความปรากฏแก่บุคคลผู้กระทำความพยายามในอันมิใช่ฐานะใด จะมีประโยชน์อะไรด้วยความพยายามในอันมิใช่ฐานะนั้น.

[๔๔๗] ดูกรเทวดา ผู้ใดรู้แจ้งว่า การงานนี้ยังไม่ถึงที่สุดด้วยความพยายามแล้ว ไม่ป้องกันอันตราย ชื่อว่าไม่พึงรักษาชีวิตของตน ถ้าผู้นั้นพึงละความเพียรในฐานะเช่นนั้นเสีย ก็จะพึงรู้ผลแห่งความเกียจคร้านนั้น ดูกรเทวดา คนบางพวกในโลกนี้ เห็นอยู่ซึ่งผลแห่งความประสงค์ จึง

ประกอบการงานทั้งหลาย การงานเหล่านั้นจะสำเร็จก็ตาม ไม่สำเร็จก็ตาม ดูกรเทวดา ท่านย่อมเห็นผลแห่งการงานอันประจักษ์แก่ตนแล้วมิใช่หรือ คนอื่นๆ พากันจมลงในมหาสมุทร เราคนเดียวเท่านั้นพยายามว่ายข้ามอยู่ และได้เห็นท่านมาสถิตอยู่ใกล้เรา เรานั้นจักพยายามตามสติกำลังจักทำความเพียรที่บุรุษพึงกระทำ ไปให้ถึงฝั่งแห่งมหาสมุทร.

[๔๔๘] ท่านใดถึงพร้อมด้วยความพยายามโดยธรรม ไม่จมลงในห้วงมหรรณพทั้งลึก ทั้งกว้างเห็นปานนี้ ด้วยการกระทำความเพียรของบุรุษ ท่านนั้นจงไปในสถานที่ซึ่งใจของท่านยินดีเถิด.

[๔๔๙] ขุมทรัพย์ใหญ่ ๑๖ ขุมนี้ คือ ขุมทรัพย์ที่อาทิตย์ขึ้น ๑ ขุมทรัพย์ที่อาทิตย์ตก ๑ ขุมทรัพย์ภายใน ๑ ขุมทรัพย์ภายนอก ๑ ขุมทรัพย์ไม่ใช่ภายในไม่ใช่ภายนอก ๑ ขุมทรัพย์ขาขึ้น ๑ ขุมทรัพย์ขาลง ๑ ขุมทรัพย์ที่ไม้รังทั้งสี่ ๑ ขุมทรัพย์ในที่หนึ่งโยชน์โดยรอบ ๑ ขุมทรัพย์ที่ปลายงาทั้งสอง ๑ ขุมทรัพย์ที่ปลายทาง ๑ ขุมทรัพย์ที่น้ำ ๑ ขุมทรัพย์ที่ยอดต้นไม้ ๑ ธนูหนักพันแรงคน ๑ บัลลังก์สี่เหลี่ยมหัวนอนอยู่เหลี่ยมไหน ๑ คนผู้ยังเจ้าหญิงสีวลีให้ยินดี ๑.

[๔๕๐] บุรุษผู้เป็นบัณฑิตพึงหวังร่ำไป ไม่พึงเบื่อหน่าย เราเห็นตนได้เป็นพระราชาตามที่เราปรารถนา บุรุษเป็นบัณฑิต พึงหวังร่ำไป ไม่พึงเบื่อหน่าย เราเห็นตนอันน้ำพัดไปสู่บก บุรุษผู้เป็นบัณฑิตพึงพยายามร่ำไป ไม่พึงเบื่อหน่าย เราเห็นตนได้เป็นพระราชาตามที่เราปรารถนา บุรุษผู้เป็นบัณฑิตพึงพยายามร่ำไป ไม่พึงเบื่อหน่าย เราเห็นตนอันน้ำพัดไปสู่บก นรชนผู้มีปัญญาแม้อันทุกข์ถูกต้องแล้ว ไม่พึงตัดความหวังเพื่อการมาแห่งความสุขเสีย จริงอยู่ บุคคลเป็นอันมาก อันผัสสะที่ไม่เป็นประโยชน์กระทบกระทั่งก็ดี อันผัสสะที่เป็นประโยชน์กระทบกระทั่งก็ดี บุคคลเหล่านั้นไม่ตรึกถึงความข้อนี้ จึงเข้าถึงความตาย ความคิดที่ยังมิได้คิดก็มีอยู่บ้าง ความคิดที่คิดแล้วเสื่อมหายไปบ้าง โภคะทั้งหลายของสตรีหรือบุรุษ หาสำเร็จด้วยความคิดไม่.

[๔๕๑] ดูกรท่านผู้เจริญ พระราชาผู้ครอบครองภาคพื้นทั้งปวง ผู้เป็นใหญ่ในทิศ ไม่ทรงเป็นเหมือนแต่ก่อน บัดนี้ไม่ทอดพระเนตรการฟ้อนรำ ไม่ทรงใส่พระทัยในการขับร้อง ไม่ทอดพระเนตรฝูงเนื้อ ไม่เสด็จประพาสพระราชอุทยาน ไม่ทอดพระเนตรฝูงหงส์ พระองค์ประทับนิ่งเฉยเหมือนคนใบ้ ไม่ทรงว่าราชการอะไรๆ.

[๔๕๒] นักปราชญ์ทั้งหลายผู้ใคร่ความสุข มีศีลอันปกปิด ปราศจากเครื่องผูกคือ กิเลส ทั้งหนุ่มทั้งแก่ มีตัณหาอันก้าวล่วงแล้ว อยู่ ณ อารามของใครหนอในวันนี้ ข้าพเจ้าขอนอบน้อมนักปราชญ์เหล่านั้น ผู้แสวงหาคุณใหญ่ นักปราชญ์เหล่าใดเป็นผู้ไม่ขวนขวายอยู่ในโลก อันถึงซึ่งความขวนขวาย นักปราชญ์เหล่านั้นตัดเสียซึ่งข่าย คือ ตัณหาอันมั่นคงแห่งมฤตยูผู้มีมารยาอย่างยิ่ง ทำลายเสียด้วยญาณไปอยู่ ใครจะพึงนำเราไปให้ถึงสถานที่อยู่แห่งนักปราชญ์เหล่านั้นได้.

[๔๕๓] เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิถิลาอันบริบูรณ์ ซึ่งนายช่างผู้ฉลาดจัดการสร้างแบ่งไว้เป็นส่วนๆ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิถิลาอันบริบูรณ์กว้างขวางรุ่งเรืองโดยประการทั้งปวง ออกบวชได้ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิถิลาอันสมบูรณ์ ซึ่งมีปราการและเสาค่ายเรียงรายออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิถิลาอันบริบูรณ์ ซึ่งมีป้อมคูและซุ้มประตูมั่นคง ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิถิลาอันบริบูรณ์ มีทางหลวงหลายสายตัดไว้เรียบร้อย ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจักละพระนครมิถิลาอันบริบูรณ์ ซึ่งจัดร้านตลาดไว้เรียบร้อย ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิถิลาอันบริบูรณ์ ซึ่งมีโค ม้า และรถเบียดเสียดกัน ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จเมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิถิลาอันบริบูรณ์ มีสวนสาธารณะและวนสถานเป็นระเบียบเรียบร้อย ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ

เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิถิลาอันบริบูรณ์ มีหมู่ไม้ในพระราชอุทยาน เป็นระเบียบเรียบร้อย ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิถิลาอันบริบูรณ์ มีปราสาทราชมนเทียรอันงดงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระนครมิถิลาอันบริบูรณ์ มีปราการสามชั้น พรั่งพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ อันพระเจ้าวิเทหราชผู้เรืองยศ พระนามว่าโสมนัสทรงสร้างไว้ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละวิเทหรัฐอันบริบูรณ์ มีการสะสมธัญญาหารเป็นต้นไว้พร้อมมูล อันพระเจ้าวิเทหราชทรงปกครองโดยธรรม ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละวิเทหรัฐอันบริบูรณ์ อันอริราชศัตรูไม่สามารถผจญได้ อันพระเจ้าวิเทหราชทรงปกครองโดยธรรม ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระราชมนเทียรอันน่ารื่นรมย์ ที่นายช่างผู้ชาญฉลาดจัดสร้างไว้เป็นส่วนๆ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระราชมนเทียรอันน่ารื่นรมย์ ที่ฉาบทาด้วยปูนขาวและดินเหนียว ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระราชมนเทียรอันรื่นรมย์ มีกลิ่นหอมฟุ้งจรุงใจ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระตำหนักยอด อันนายช่างผู้ชาญฉลาดจัดสร้างไว้เป็นส่วนๆ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระตำหนักยอด อันฉาบทาด้วยปูนขาวและดินเหนียว ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระตำหนักยอด อันมีกลิ่นหอมฟุ้งจรุงใจ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละพระตำหนักยอด อันนายช่างผู้ชาญฉลาดทาสีไว้สวยงาม ประพรมด้วยจุรณแก่นจันทน์ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละบัลลังก์ทองอันลาดด้วยผ้าโกเชาว์อย่างวิจิตร ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละบัลลังก์แก้ว

มณีอันลาดด้วยผ้าโกเชาว์อย่างวิจิตร ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าโขมพัสตร์ ออกบวชได้ ผ้าโกทุมพรพัสตร์ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละสระโบกขรณีอันน่ารื่นรมย์ มีนกจากพรากมาส่งเสียงพร่ำเพรียกอยู่ ดาดาษด้วยดอกมณฑา ดอกปทุม และดอกอุบล ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละกองช้างอันประดับประดาด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง มีสายรัดทองคำ เป็นช้างตระกูลมาตังคะ มีเครื่องปกตระพองและตาข่ายทอง มีนายควาญผู้ถือโตมรและของ้าวขึ้นขี่ประจำ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรจึงจักละกองม้าอันประดับประดาด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง เป็นม้าต้นตระกูลสินธพชาติอาชาไนย เป็นพาหนะเร็ว อันนายสารถีถือแส้และธนูขึ้นขี่ประจำ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละกองรถอันผูกสอดเครื่องรบ ติดธงประจำหุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง อันนายสารถีสวมเกราะถือธนูขึ้นขี่ประจำ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละรถทองมีเครื่องครบครัน ติดธงประจำหุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง อันนายสารถีสวมเกราะถือธนูขึ้นขี่ประจำ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละรถเงิน ... รถม้า ... รถอูฐ ... รถโค ... รถแกะ ... รถแพะ ... รถมฤค ซึ่งมีเครื่องครบครัน ติดธงประจำหุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวงอันนายสารถีสวมเกราะถือธนูขึ้นประจำ ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละกองฝึกช้างผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวมเกราะเขียว กล้าหาญ ถือโตมรและของ้าว ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละกองม้า ... กองฝึกรถอันประดับเครื่องอลังการทั้งปวง สวมเกราะเขียว กล้าหาญ ถือธนูและแล่ง ... กองธนู อันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวมเกราะเขียว

กล้าหาญ ถือธนูและแล่ง ... พวกราชบุตรผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวมเกราะอันวิจิตร กล้าหาญ ถือกฤตทอง ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละหมู่พราหมณ์ผู้ครองผ้า ประดับประดา ลูบไล้ตัวด้วยจุรณ์จันทน์เหลือง ทรงผ้าเนื้อดีอันมาแต่แคว้นกาสี ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละหมู่อำมาตย์ผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวมเกราะเหลือง กล้าหาญ เดินไปข้างหน้าเป็นระเบียบเรียบร้อย ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละนางสนมกำนัลประมาณ ๗๐๐ คน อันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละนางสนมกำนัลประมาณ ๗๐๐ คน ผู้ละมุนละไมสะโอดสะอง ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละนางสนมกำนัลประมาณ ๗๐๐ คน ผู้ว่านอนสอนง่าย เจรจาไพเราะน่ารัก ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละถาดทองคำหนักร้อยปัลละ จำหลักลวดลายตั้งร้อย ออกบวชได้ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรหนอกองช้างอันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง มีสายรัดทองคำ เป็นช้างตระกูลมาตังคะ มีเครื่องปกกะพองและตาข่ายทอง อันนายควาญผู้ถือโตมรและของ้าวขึ้นขี่ประจำ ที่เคยขี่ติดตามเราจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรกองม้าอันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง เป็นม้าต้นตระกูลสินธพชาติอาชาไนยเป็นพาหนะเร็ว อันนายสารถีถือแส้และธนูขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตามเรา จึงจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรกองรถ ซึ่งผูกสอดเครื่องรบติดธงประจำ หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง อันนายสารถีสวมเกราะถือธนูขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตามเรา จึงจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรรถทองซึ่งมีเครื่องครบครัน ติดธงประจำหุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง อันนาย

สารถีสวมเกราะถือธนูขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตามเรา จึงจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรรถเงิน ... รถม้า ... รถอูฐ ... รถโค ... รถแพะ ... รถแกะ ... รถมฤค ซึ่งมีเครื่องครบครัน ติดธงประจำหุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง อันนายสารถีสวมเกราะถือธนูขึ้นขี่ประจำ ที่เคยติดตามเรา จึงจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจึงจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรกองฝึกช้าง ผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวมเกราะเขียว กล้าหาญ ถือโตมรและของ้าว ซึ่งเคยติดตามเรา จึงจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรกองฝึกม้า อันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวมเกราะเขียว กล้าหาญ ถือแส้และธนู ... กองฝึกรถ อันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวมเกราะเขียว กล้าหาญ ถือธนูและแล่งธนู ... กองฝึกธนู ... พวกราชบุตร ผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวมเกราะอันวิจิตร กล้าหาญ ถือกฤตทอง ซึ่งเคยติดตามเรา จึงจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรหมู่พราหมณ์ผู้ครองผ้า ประดับประดา ลูบไล้ตัวด้วยจุรณจันทน์เหลือง ทรงผ้าเนื้อดีแคว้นกาสี ซึ่งเคยติดตามเรา จึงจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรหมู่อำมาตย์ผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวมเกราะเหลือง กล้าหาญ เดินไปข้างหน้าเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งเคยติดตามเรา จึงจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรนางสนมกำนัลประมาณ ๗๐๐ คน ผู้ประดับประดาด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง ซึ่งเคยติดตามเรา จึงจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรนางสนมกำนัลประมาณ ๗๐๐ คน ผู้ละมุนละไมสะโอดสะอง ที่เคยติดตามเรา จึงจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรนางสนมกำนัลประมาณ ๗๐๐ คน ผู้ว่านอนสอนง่าย เจรจาไพเราะน่ารัก ซึ่งเคยติดตามเรา จึงจักไม่ติดตามเรา ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักได้ปลงผมห่มผ้าสังฆาฏิอุ้มบาตรเที่ยวบิณฑบาต ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ

เมื่อไรเราจักได้ทรงผ้าสังฆาฏิอันทำด้วยผ้าบังสุกุล ซึ่งเขาทิ้งไว้ที่หนทางใหญ่ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรฝนตกตลอด ๗ วัน เราจึงจักมีจีวรเปียกชุ่มเที่ยวบิณฑบาต ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักได้จาริกไปตามต้นไม้ตามราวป่า ตลอดทั้งกลางวันกลางคืน เที่ยวไปโดยไม่ต้องห่วงหลัง ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักละความกลัวและความขลาดได้เด็ดขาด เที่ยวไปผู้เดียว ไม่มีเพื่อนสอง ตามซอกเขาและลำธาร ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักได้ทำจิตให้ตรง ดังคนดีดพิณ ดีดสายพิณทั้ง ๗ สายให้เป็นเสียงรื่นรมย์ใจ ความดำรินั้นจักสำเร็จได้เมื่อไรหนอ เมื่อไรเราจึงจักตัดเสียได้ซึ่งกามสังโยชน์ ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เหมือนช่างหนังตัดรองเท้าโดยรอบ ฉะนั้น.

[๔๕๔] นางสนมกำนัลประมาณ ๗๐๐ คนนั้น ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง ต่างประคองพาหารำพันว่า เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงละทิ้งพวกเกล้ากระหม่อมฉันไว้ นางสนมกำนัลประมาณ ๗๐๐ คน ล้วนละมุนละไม สะโอดสะอง ต่างประคองพาหารำพันว่า เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงละทิ้งพวกเกล้ากระหม่อมฉันไว้ นางสนมกำนัลประมาณ ๗๐๐ คน ล้วนว่านอนสอนง่าย เจรจาไพเราะน่ารัก ต่างประคองพาหารำพันว่า เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงละทิ้งพวกเกล้ากระหม่อมฉันไว้ พระราชาทรงละนางสนมกำนัลประมาณ ๗๐๐ คนเหล่านั้น ล้วนประดับประดาด้วยอลังการทั้งปวง เสด็จมุ่งผนวชแต่พระองค์เดียว พระราชาทรงละนางสนมกำนัลประมาณ ๗๐๐ คนเหล่านั้น ผู้ละมุนละไม สะโอดสะอง เสด็จมุ่งผนวชแต่พระองค์เดียว พระราชาทรงละนางสนมกำนัลประมาณ ๗๐๐ คนเหล่านั้น ผู้ว่านอนสอนง่าย เจรจาไพเราะน่ารัก เสด็จมุ่งผนวชแต่พระองค์เดียว ทรงละถาดทองคำหนักประมาณ ๑๐๐ ปัลละ จำหลักลวดลายตั้งร้อย ทรงอุ้มบาตรดิน เป็นการอภิเษกครั้งที่ ๒.

[๔๕๕] คลังทั้งหลาย คือ คลังเงิน คลังทอง คลังแก้วมุกดา คลังแก้วไพฑูรย์ คลังแก้วมณี คลังสังข์ คลังไข่มุกด์ คลังผ้า คลังจันทน์เหลือง

คลังหนัง คลังงาช้าง คลังพัสดุ คลังทองแดง คลังเหล็ก เป็นอัน มาก มีเปลวไฟเสมอเป็นอันเดียวกัน น่ากลัว แม้จัดไว้คนละส่วน ไฟก็ไหม้หมด ข้าแต่พระราชาขอเชิญเสด็จกลับก่อนเถิด พระราช ทรัพย์ของพระองค์อย่าพินาศเสียเลย.

[๔๕๖] เราทั้งหลายผู้ไม่มีความกังวล เป็นสุขดีจริงหนอ เมื่อกรุงมิถิลาถูกเพลิง เผาอยู่ อะไรหน่อยหนึ่งของเรามิได้ถูกเพลิงเผา.

[๔๕๗] เกิดพวกโจรในดงขึ้นแล้ว พากันมาปล้นแว่นแคว้นของพระองค์ ข้าแต่ พระราชา ขอเชิญเสด็จกลับเถิด แว่นแคว้นนี้อย่าพินาศเสียเลย.

[๔๕๘] เราทั้งหลายผู้ไม่มีความกังวล เป็นสุขดีจริงหนอ เมื่อแว่นแคว้นถูกปล้น อะไรหน่อยหนึ่งของเรามิได้ถูกปล้น เราทั้งหลายผู้ไม่มีความกังวล เป็น สุขดีจริงหนอ เราทั้งหลายจักมีปีติเป็นภักษา เหมือนดังเทพเจ้าเหล่า อาภัสสระ ฉะนั้น.

[๔๕๙] เสียงอันกึกก้องของหมู่ชนเป็นอันมากนี้ เพราะอะไร นั่นใครหนอ มากับท่านเหมือนเล่นกันอยู่ในบ้าน ดูกรสมณะ อาตมภาพขอถามท่าน มหาชนนี้ติดตามท่านมาเพื่อประโยชน์อะไร.

[๔๖๐] มหาชนนี้ติดตามข้าพเจ้าผู้ละทิ้งพวกเขาไปในที่นี้ ข้าพเจ้าผู้ล่วงเสียซึ่ง เขตแดน คือ กิเลส ออกบวชเพื่อบรรลุถึงมโนธรรม คือ ญาณของ พระมุนี แต่ยังเจือด้วยความเพลิดเพลินทั้งหลายอยู่ พระผู้เป็นเจ้ารู้อยู่ จะถามทำไม.

[๔๖๑] พระองค์เพียงแต่ทรงสรีระอันครองผ้ากาสาวะนี้ อย่าได้สำคัญว่าเราข้าม พ้นเขตแดน คือ กิเลสแล้ว กรรม คือ กิเลสนี้ จะพึงข้ามได้ด้วย การทรงเพศบรรพชิตก็หาไม่ เพราะอันตราย คือ กิเลสของพระองค์ยัง มีอยู่มาก.

[๔๖๒] อันตรายอะไรหนอ จะพึงมีแก่ข้าพเจ้าผู้มีปกติอยู่ผู้เดียวอย่างนี้ ไม่ ปรารถนากามทั้งหลายในมนุษยโลกและในเทวโลก.

[๔๖๓] อันตรายเป็นอันมากแล คือ ความหลับ ความเกียจคร้าน ความง่วง เหงา ความไม่ยินดี ความเมาอาหาร ตั้งอยู่ในสรีระของพระองค์.

[๔๖๔] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ท่านพร่ำสอนข้าพเจ้าดีหนอ ข้าพเจ้าขอถามท่านผู้นิรทุกข์ ท่านเป็นใครหนอ.

[๔๖๕] ชนทั้งหลายรู้จักอาตมาโดยชื่อว่านารทะ โดยโคตรว่ากัสสปะ อาตมามาในสำนักของพระองค์ด้วยความสำคัญว่าการสมาคมกับสัตบุรุษทั้งหลายเป็นความดี พระองค์จงทรงมีความยินดีในบรรพชานี้ วิหารธรรมจงเกิดแก่พระองค์ กิจอันใดยังพร่องด้วยศีล การบริกรรมและฌาน พระองค์จงทรงบำเพ็ญกิจนั้น ให้บริบูรณ์ด้วยความอดทนและความสงบระงับ อย่าถือพระองค์ว่าเป็นกษัตริย์ จงทรงคลายออกเสียซึ่งความยุบลงและความฟูขึ้น จงทรงกระทำโดยเคารพซึ่งกุศลกรรมบถวิชชาและสมณธรรมแล้วบำเพ็ญพรหมจรรย์.

[๔๖๖] ดูกรพระชนก พระองค์ทรงละช้าง ม้า ชาวนครและชนบทเป็นอันมากเสด็จออกผนวชทรงยินดีแล้วในบาตร ชาวชนบท มิตรอำมาตย์และพระประยูรญาติเหล่านั้น ได้กระทำความผิดให้แก่พระองค์หรือหนอเพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงชอบพระทัยบาตรนั้น.

[๔๖๗] ข้าแต่ท่านผู้ครองหนังสัตว์ผู้เจริญ ข้าพเจ้ามิได้เคยเอาชนะพระประยูรญาติอะไรๆ โดยส่วนเดียวในกาลไหนๆ โดยอธรรมเลย แม้พระยูรญาติก็มิได้เคยเอาชนะข้าพเจ้าโดยอธรรม.

[๔๖๘] ข้าแต่ท่านผู้ครองหนังสัตว์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้เห็นประเพณีของโลก เห็นโลกถูกกิเลสขบกัด ถูกกิเลสทำให้เป็นดังเปือกตม จึงได้ทำเหตุนี้ให้เป็นเครื่องเปรียบเทียบว่า ปุถุชนจมอยู่แล้วในกิเลสวัตถุใด สัตว์เป็นอันมากย่อมถูกประหาร และถูกฆ่าในกิเลสวัตถุนั้น ดังนี้ จึงได้บวชเป็นภิกษุ.

[๔๖๙] ใครหนอเป็นผู้จำแนกแจกอรรถสั่งสอนพระองค์ คำอันสะอาดนี้เป็นคำของใคร ดูกรพระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เพราะพระองค์หาได้ตรัสบอกดาบสผู้เป็นกรรมวาทีหรือสมณะคือพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้ประกอบด้วยวิชชาซึ่งเป็นไปล่วงทุกข์ไม่.

[๔๗๐] ข้าแต่ท่านผู้ครองหนังสัตว์ แม้ข้าพเจ้าจะสักการะสมณะและพราหมณ์ โดยส่วนเดียว แต่ไม่เคยเข้าใกล้ไต่ถามอะไรๆ ในกาลไหนๆ เลย ข้าแต่ท่านผู้ครองหนังสัตว์ ข้าพเจ้ารุ่งเรืองด้วยศิริ ไปยังราชอุทยานด้วยอานุภาพใหญ่ เมื่อชาวพนักงานกำลังขับเพลงประโคมดนตรีอยู่ ข้าพเจ้านั้นได้เห็นต้นมะม่วงกำลังมีผลอยู่ภายนอกกำแพง ในพระราชอุทยานอันกึกก้องด้วยการประโคมดนตรี ประกอบด้วยคนขับและคนประโคม ข้าพเจ้าละต้นมะม่วงอันมีศิรินั้น ที่มนุษย์ทั้งหลายผู้ปรารถนาผลฟาดตีอยู่ ลงจากคอช้างเข้าไปยังโคนต้นมะม่วงที่มีผลและไม่มีผล ข้าพเจ้าเห็นต้นมะม่วงอันมีผล ที่บุคคลเบียดเบียนหักแล้วปราศจากใบและก้าน และได้เห็นต้นมะม่วงอีกต้นหนึ่งมีใบเขียวสดงดงาม ศัตรูทั้งหลายย่อมกำจัดแม้พวกเราผู้เป็นอิสระ ผู้มีศัตรูดุจหนามเป็นอันมาก เปรียบเหมือนต้นมะม่วงมีผลอันมนุษย์ทั้งหลายเบียดเบียนแล้ว ฉะนั้นคนย่อมฆ่าเสือเหลืองเพราะหนัง ย่อมฆ่าช้างเพราะงา ย่อมฆ่าคนมั่งคั่งเพราะทรัพย์ ใครเล่าจักฆ่าคนที่ไม่มีเรือน ไม่มีสันถวะคือตัณหา ต้นมะม่วง ๒ ต้น คือ ต้นหนึ่งมีผลและต้นหนึ่งไม่มีผล เป็นผู้สั่งสอนข้าพเจ้า.

[๔๗๑] คนทั้งปวง คือ กองช้าง กองม้า กองรถ กองเดินเท้า ตกใจว่า พระราชาทรงผนวชเสียแล้ว ขอพระองค์ทรงปลอบประชุมชนให้เบาใจ ทรงตั้งความคุ้มครอง ทรงอภิเษกพระราชโอรสในราชสมบัติแล้ว จึงทรงผนวชในภายหลังเถิด.

[๔๗๒] เราได้สละชาวชนบท มิตร อำมาตย์และพระประยูรญาติทั้งหลายแล้ว ทีฆาวุราชกุมารผู้ผดุงรัฐ เป็นบุตรของชาววิเทหรัฐมีอยู่ ประชาบดีชาววิเทหรัฐ จักอภิเษกบุตรเหล่านั้นให้เสวยราชสมบัติในกรุงมิถิลา.

[๔๗๓] มาเถิด อาตมาจักให้เธอศึกษาตามคำที่อาตมาชอบ เมื่อเธอให้โอรสครองราชสมบัติแล้วพร่ำสอนเรื่องราชสมบัติด้วยคิดว่าลูกของเราเป็นพระราชา ก็จะทำบาปทุจริตเป็นอันมากด้วยกาย วาจาและใจ อันเป็นเหตุให้ไปสู่ทุคติ การยังอัตตภาพให้เป็นไปด้วยก้อนข้าวที่ผู้อื่นให้ซึ่งสำเร็จมาแต่ผู้อื่นนี้ เป็นธรรมของนักปราชญ์.

[๔๗๔] กุลบุตรผู้ฉลาดแม้ใด ไม่พึงบริโภคอาหารในภัตตกาลที่ ๕ เพียงดังใกล้จะตาย หรือพึงตายด้วยความหิว กุลบุตรผู้ฉลาดนั้น ก็ไม่พึงบริโภคก้อนข้าวอันคลุกฝุ่นไม่สะอาดเลยมิใช่หรือ ข้าแต่พระมหาชนก พระองค์เสวยได้ซึ่งก้อนเนื้อ อันเป็นเดนสุนัข ไม่สะอาดน่าเกลียดนัก.

[๔๗๕] ดูกรพระนางสีวลี บิณฑบาตใด เป็นของอันบุคคลผู้ครองเรือนหรือสุนัขสละแล้ว บิณฑบาตนั้น ชื่อว่าไม่เป็นอาหารของอาตมาก็หามิได้ ของบริโภคเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้ ที่ได้มาแล้วโดยธรรม ของบริโภคทั้งหมดนั้นกล่าวกันว่าไม่มีโทษ.

[๔๗๖] ดูกรนางกุมาริกาผู้นอนใกล้มารดา ผู้ประดับประดาเป็นนิตย์ เพราะเหตุไรกำไลมือ ของเธอข้างหนึ่งจึงมีเสียงดัง อีกข้างหนึ่งไม่มีเสียงดัง.

[๔๗๗] ข้าแต่สมณะ กำไลมือสองอันซึ่งสวมอยู่ที่มือของดิฉันนี้ เพราะกำไลสองอันกระทบกันจึงมีเสียงดัง กำไลมือสองอันจึงมีเสียงดัง กำไลมืออันหนึ่งสรวมอยู่ที่ข้อมือของดิฉัน ไม่มีอันที่สอง จึงไม่เกิดเสียงดัง ราวกะว่ามุนีสงบนิ่งอยู่ บุคคลสองคนถึงความวิวาทกัน บุคคลคนเดียวจักวิวาทกับใคร ท่านผู้ปรารถนาสวรรค์จงชอบความเป็นผู้เดียวเถิด.

[๔๗๘] ดูกรพระนางสีวลี เธอได้ยินคาถาที่นางกุมาริกากล่าวแล้วหรือ นางกุมาริกาเป็นเพียงสาวใช้มาติเตียนเรา ความประพฤติของเราทั้งสอง อาตมาเป็นบรรพชิต เธอเป็นสตรีเดินตามกันมา ย่อมเป็นเหตุแห่งคำติเตียน ดูกรนางผู้เจริญ ทางสองแพร่งนี้ อันเราทั้งสองผู้เดินทางสัญจรมาแล้ว เธอจงถือเอาทางหนึ่ง อาตมาก็จักถือเอาอีกทางหนึ่ง เธออย่าเรียกอาตมาว่า เป็นพระสวามีของเธอและอาตมาก็จะไม่เรียกเธอว่า เป็นพระมเหสีของอาตมาอีก เมื่อกษัตริย์ทั้งสองตรัสข้อความนี้ ต่างก็เสด็จเข้าไปยังถูณนคร เมื่อใกล้เวลาภัตตกาล พระราชาประทับอยู่ ณ ซุ้มประตูของนายช่างศร นายช่างศรหลับตาข้างหนึ่ง เล็งลูกศรอันคดที่ตนดัดให้ตรงด้วยตาข้างหนึ่ง.

[๔๗๙] ดูกรนายช่างศร ท่านจงฟังอาตมา ท่านหลับตาข้างหนึ่งเล็งดูลูกศรอันคดด้วยนัยน์ตาข้างหนึ่งด้วยประการใด ท่านเห็นความสำเร็จประโยชน์ด้วยประการนั้นหรือหนอ.

[๔๘๐] ข้าแต่สมณะ การเล็งด้วยนัยน์ตาทั้งสองปรากฏว่าเหมือนพร่าไปไม่ถึงคดข้างหน้า ย่อมไม่สำเร็จความดัดให้ตรง ถ้าหลับนัยน์ตาข้างหนึ่งเล็งดูที่คดด้วยนัยน์ตาข้างหนึ่ง เล็งได้ถึงที่คดข้างหน้า ย่อมสำเร็จความดัดให้ตรง บุคคลสองคนถึงความวิวาทกัน บุคคลคนเดียวจักวิวาทกับใคร ท่านผู้ปรารถนาสวรรค์ จงชอบความเป็นผู้เดียวเถิด.

[๔๘๑] ดูกรพระนางสีวลี เธอได้ยินคาถาที่นายช่างศรกล่าวแล้วหรือยัง นายช่างศรเป็นเพียงคนใช้มาติเตียนเรา ความประพฤติของเราทั้งสอง คือ อาตมาเป็นบรรพชิต เธอเป็นสตรีเดินตามกันมา ย่อมเป็นเหตุแห่งคำติเตียน ดูกรนางผู้เจริญ ทางสองแพร่งนี้ อันเราทั้งสองผู้เดินทางสัญจรมาแล้ว เธอจงถือเอาทางหนึ่ง อาตมาก็จะถือเอาอีกทางหนึ่ง เธออย่าเรียกอาตมาว่า เป็นพระสวามีของเธอและอาตมาก็จะไม่เรียกเธอว่า เป็นพระมเหสีของอาตมาอีก หญ้ามุงกระต่ายที่เราถอนขึ้นแล้วนี้ ไม่อาจจะสืบต่อกันอีกได้ ฉันใด แม้เราก็ไม่สามารถจะอยู่ร่วมกันได้ ฉันนั้น เพราะฉะนั้น อาตมาจักอยู่ผู้เดียว เธอก็จงอยู่ผู้เดียวเถิด พระนางสีวลี.

จบ มหาชนกชาดกที่ ๒

### ๓. สุวรรณสามชาดก

สุวรรณสามบำเพ็ญเมตตาบารมี

[๔๘๒] ใครหนอยิงเราผู้มัวประมาทกำลังแบกหม้อน้ำ ด้วยลูกศร กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ คนไหนยิงเราแล้วแอบอยู่ เนื้อของเราก็กินไม่ได้ ประโยชน์ด้วยหนังก็ไม่มี เมื่อเป็นอย่างนี้ คนที่ยิงนี้ เข้าใจว่าเราเป็นผู้อันจะพึงยิง ด้วยเหตุอะไรหนอ ท่านเป็นใคร หรือเป็นบุตรใคร เราจะรู้จักท่านได้อย่างไร ดูกรสหาย เราถามแล้วขอท่านจงบอกเถิด ท่านยิงเราแล้วแอบอยู่ทำไมเล่า.

[๔๘๓] เราเป็นพระราชาของชนชาวกาสี ชนทั้งหลายเรียกเราว่า พระเจ้าปิลยักข์ เราละแว่นแคว้นมาเที่ยวแสวงหามฤคเพราะความโลภ อนึ่ง เราเป็นผู้ฉลาดในธนูศิลป์ ปรากฏว่าแม่นยำ หนักแน่น แม้ช้างมาสู่ระยะลูกศรของเรา ก็ไม่พึงพ้นไปได้ ท่านเป็นใคร หรือเป็นบุตรใคร เราจักรู้จักท่านได้อย่างไร ขอท่านจงบอกนาม และโคตรของบิดาท่าน และตัวของท่านเถิด.

[๔๘๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นบุตรของฤาษีผู้เป็นบุตรของนายพราน ญาติทั้งหลายเรียกข้าพระองค์เมื่อยังมีชีวิตอยู่ว่า สามะ วันนี้ ข้าพระองค์ถึงปากมรณะนอนอยู่อย่างนี้ ถูกพระองค์ยิงด้วยลูกศรอันใหญ่ซาบยาพิษ เหมือนมฤคที่ถูกพรานป่ายิงแล้ว ข้าแต่พระราชา เชิญพระองค์ทอดพระเนตร ข้าพระองค์ผู้นอนเปื้อนโลหิตของตน เชิญทอดพระเนตรดูลูกศรอันแล่นเข้าข้างขวาทะลุออกข้างซ้าย ข้าพระองค์กำลังบ้วนเลือดอยู่ เป็นผู้กระสับกระส่าย ขอทูลถามพระองค์ว่า พระองค์ยิงข้าพระองค์แล้วจะแอบอยู่ทำไม เสือเหลืองถูกเขาฆ่าเพราะหนัง ช้างถูกเขาฆ่าเพราะงา เมื่อเป็นอย่างนี้ พระองค์เข้าพระทัยว่า ข้าพระองค์อันพระองค์ควรยิงด้วยเหตุไรหนอ.

[๔๘๕] ดูกรสามะ มฤคปรากฏแล้ว มาสู่ระยะลูกศร เห็นท่านเข้าแล้วก็หนีไป เพราะเหตุนั้น เราจึงเกิดความโกรธ.

[๔๘๖] จำเดิมแต่ข้าพระองค์จำความได้ รู้จักถูกและผิด ฝูงมฤคในป่าแม้ดุร้าย ย่อมไม่สะดุ้งกลัวข้าพระองค์ จำเดิมแต่ข้าพระองค์นุ่งผ้าเปลือกไม้ตั้งอยู่ในปฐมวัย ฝูงมฤคในป่าดุร้าย ย่อมไม่สะดุ้งกลัวข้าพระองค์ ข้าแต่พระราชา ฝูงกินนรผู้ขลาดอยู่ที่ภูเขาคันธมาทน์ เห็นข้าพระองค์ย่อมไม่สะดุ้งกลัว เราทั้งหลายชื่นชมต่อกันไปสู่ภูเขาและป่า เมื่อเป็นเช่นนี้ เพราะเหตุไรหนอ ฝูงมฤคจึงสะดุ้งกลัวข้าพระองค์.

[๔๘๗] ดูกรพ่อสามะ เนื้อหาได้สะดุ้งกลัวท่านไม่ เรากล่าวเท็จแก่ท่านดอก เราเป็นผู้อันความโกรธและความโลภครอบงำแล้ว จึงยิงท่านด้วยลูกศรนั้น

ดูกรพ่อสามะ ท่านมาจากไหนหรือใครใช้ให้ท่านมา ท่านผู้จะตักน้ำ
จึงไปยังแม่น้ำมิคสัมมตาแล้วกลับมา.

[๔๘๘] มารดาบิดาของข้าพระองค์ตามืด ข้าพระองค์เลี้ยงท่านทั้งสองนั้นในป่าใหญ่
ข้าพระองค์ไปตักน้ำมาแต่แม่น้ำมิคสัมมตา เพื่อท่านทั้งสองนั้น.

[๔๘๙] อาหารของท่านทั้งสองนั้นยังพอมีอยู่ เมื่อเช่นนั้น ชีวิตของท่านทั้งสอง
นั้นจักดำรงอยู่เพียง ๖ วัน ท่านทั้งสองตามืด เห็นจักตายเสีย เพราะ
ไม่ได้น้ำ ความทุกข์เพราะความถูกพระองค์ยิงด้วยลูกศรนี้ หาเป็นความ
ทุกข์ของข้าพระองค์นักไม่ เพราะความทุกข์เช่นนี้ อันบุรุษจะต้องได้
ประสบ ความทุกข์ที่ข้าพระองค์ไม่ได้เห็นมารดานั้น เป็นความทุกข์ของ
ข้าพระองค์ ยิ่งกว่าความทุกข์เพราะถูกพระองค์ยิงด้วยลูกศรนั้นเสียอีก
ความทุกข์เพราะถูกพระองค์ยิงด้วยลูกศรนี้ หาเป็นความทุกข์ของข้า
พระองค์นักไม่ เพราะความทุกข์เช่นนี้อันบุรุษจะต้องได้ประสบ ความ
ทุกข์ที่ข้าพระองค์ไม่ได้เห็นบิดานั้นเป็นความทุกข์ของข้าพระองค์ ยิ่งกว่า
ความทุกข์เพราะถูกพระองค์ยิงด้วยลูกศรนั้นเสียอีก มารดานั้นจักเป็น
กำพร้าร้องไห้อยู่ตลอดราตรีนาน จักเหือดแห้งไปในกึ่งราตรี เหมือน
แม่น้ำน้อย จักเหือดแห้งไปในคิมหันตฤดูเป็นแน่ บิดานั้นจักเป็นกำพร้า
ร้องไห้อยู่ตลอดราตรีนาน จักเหือดแห้งไปในกึ่งราตรี หรือในที่สุดราตรี
เหมือนแม่น้ำน้อย จักเหือดแห้งไปในคิมหันตฤดูเป็นแน่ ข้าแต่พระราชา
ข้าพระองค์เคยหมั่นบีบนวดบนมือและเท้าของท่านทั้งสองนั้นจักบ่นเรียก
หาข้าพระองค์ว่า พ่อสามะๆ เที่ยวอยู่ในป่าใหญ่ ลูกศรคือความโศก
เพราะไม่ได้เห็นท่านทั้งสองนี้แล จะยังหัวใจของข้าพระองค์ให้หวั่นไหว
เพราะข้าพระองค์ไม่ได้เห็นท่านทั้งสองผู้ตามืด ข้าพระองค์เห็นจักต้องละ
ชีวิตไป.

[๔๙๐] ดูกรสามะผู้งดงามน่าดู ท่านอย่าคร่ำครวญไปนักเลย เราจักยอมทำงาน
เลี้ยงมารดาบิดาของท่านในป่าใหญ่ เราเป็นผู้ฉลาดในธนูศิลป์ ปรากฏว่า
แม่นยำหนักแน่น เราจักยอมทำงานเลี้ยงมารดาบิดาของท่านในป่าใหญ่
เราจักเที่ยวแสวงหาของที่เป็นเดนของเหล่ามฤค และมูลมันผลไม้ในป่า

ยอมกระทำงานเลี้ยงมารดาบิดาของท่านในป่าใหญ่ ดูกรสามะ ป่าซึ่งเป็นที่อยู่แห่งมารดาบิดาของท่านอยู่ที่ไหน เราจักเลี้ยงมารดาบิดาของท่านให้เหมือนอย่างที่ท่านได้เลี้ยงมา ฉะนั้น.

[๔๙๑] ข้าแต่พระราชา หนทางที่เดินเฉพาะคนเดียว ซึ่งมีอยู่ทางหัวนอนของข้าพระองค์ เสด็จดำเนินแต่นี้สิ้นระยะกึ่งเสียงกู่ ก็จะเสด็จถึงเรือนที่อยู่แห่งมารดาของข้าพระองค์ ขอเชิญพระองค์เสด็จดำเนินแต่ที่นี้ไปเลี้ยงมารดาบิดาของข้าพระองค์ในสถานที่นั้นเถิด.

[๔๙๒] ข้าแต่พระเจ้ากาสี ข้าพระบาทขอถวายบังคมแด่พระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้ผดุงแคว้นกาสี ข้าพระบาทขอถวายบังคมแด่พระองค์ ขอพระองค์โปรดทรงพระกรุณาบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาผู้ตามืดของข้าพระองค์ในป่าใหญ่ด้วยเถิด ข้าพระบาทขอประคองอัญชลีแด่พระองค์ ข้าแต่พระเจ้ากาสี ข้าพระบาทขอน้อมเกล้าบังคมแด่พระองค์ ข้าพระองค์ขอทูลสั่ง ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาตรัสบอกการกราบลาของข้าพระองค์กะมารดาด้วยเถิด พระเจ้าข้า.

[๔๙๓] สามบัณฑิตผู้กำลังหนุ่มแน่นงดงามน่าดู ครั้นกล่าวคำนี้แล้ว อันกำลังแห่งพิษซาบซ่าน ได้ถึงวิสัญญี.

[๔๙๔] พระราชาพระองค์นั้น ทรงคร่ำครวญน่าสงสารเป็นอันมากว่า เราสำคัญว่าจะไม่แก่ไม่ตาย เราได้เห็นสามบัณฑิตทำกาลกิริยา ในวันนี้ จึงได้รู้ความแก่ความตาย แต่ก่อนหารู้ไม่ ความไม่มาแห่งมฤตยูย่อมไม่มี สามบัณฑิตอันลูกศรกำซาบยาพิษซึมซาบแล้ว พูดกะเราอยู่ บัดนี้ ครั้นกาลล่วงไปอย่างนี้ในวันนี้ ไม่พูดอะไรๆ เลย เราจะต้องไปสู่นรกเป็นแน่ เราไม่มีความสงสัยในข้อนี้เลย เพราะว่าบาปอันหยาบช้าอันทำแล้วตลอดราตรีนานในกาลนั้น คนทั้งหลายย่อมติเตียนเรา เพราะเราทำกรรมอันหยาบช้าในบ้านเมือง ก็ในป่าอันหามนุษย์มิได้ใครเล่าจะควรกล่าวติเตียนเรา คนทั้งหลายประชุมกันในบ้านเมือง จะยังกันและกันให้ระลึกถึงกรรม จะโจทนาว่ากล่าวเอาโทษเรา ก็ในป่าอันหามนุษย์มิได้ ใครเล่าหนอจะโจทนาว่ากล่าวเอาโทษเรา.

[๔๙๕] นางเทพธิดานั้นหายไปจากภูเขาคันธมาทน์ ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ เพื่ออนุเคราะห์พระราชาว่า ดูกรมหาราชา ได้ยินว่า พระองค์ได้ทรงทำความผิดอันเป็นกรรมชั่ว มารดาบิดาและบุตร รวม ๓ คนผู้หาความประทุษร้ายมิได้ พระองค์ฆ่าเสียด้วยลูกศรลูกเดียว เชิญเสด็จมานี่เถิด ดิฉันจะพร่ำสอนพระองค์ด้วยวิธีที่พระองค์จะพึงมีคติดี พระองค์จะทรงเลี้ยงดูมารดาบิดาทั้งสองนั้นผู้ตามืดโดยธรรม ดิฉันเข้าใจว่าสุคติจะพึงมีแก่พระองค์.

[๔๙๖] พระราชานั้นทรงคร่ำครวญอย่างน่าสงสารเป็นอันมาก ทรงถือหม้อน้ำมุ่งพระพักตร์เฉพาะทิศทักษิณเสด็จหลีกไป.

[๔๙๗] นั่นเสียงฝีเท้าของใครหนอ นี่เป็นเสียงฝีเท้ามนุษย์เดินมาเป็นแน่ เสียงฝีเท้าของสามบุตรเราไม่ดัง ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ ท่านเป็นใครหนอ สามบุตรเดินเบา วางเท้าเบา เสียงฝีเท้าของสามบุตรเราไม่ดัง ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ท่านเป็นใครหนอ.

[๔๙๘] ข้าพเจ้าเป็นพระราชาของชนชาวกาสี ชนทั้งหลายรู้จักข้าพเจ้าว่า พระเจ้าปิลยักขราช ข้าพเจ้าละแว่นแคว้นมาเที่ยวแสวงหาเนื้อ เพราะความโลภ ข้าพเจ้าเป็นผู้ฉลาดในธนูศิลป์ ปรากฏว่าเป็นผู้แม่นยำหนักแน่น แม้ช้างมาสู่ที่ข้าพเจ้ายิงลูกศร ก็ไม่พึงพ้นไปได้.

[๔๙๙] ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระองค์เสด็จมาดีแล้ว อนึ่ง พระองค์มิได้เสด็จมาร้าย พระองค์เป็นผู้ใหญ่เสด็จมาถึงแล้ว ขอจงทราบสิ่งที่มีอยู่ในที่นี้ ข้าแต่พระราชา เชิญเสวยผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะทราง และผลหมากเม่า อันเป็นผลไม้เล็กน้อย ขอได้ทรงเลือกเสวยแต่ที่ดีๆ เถิด ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ขอจงทรงดื่มน้ำซึ่งเป็นน้ำเย็น อันนำมาแต่แม่น้ำมิคสัมมตานที ซึ่งไหลออกจากซอกเขา ถ้าพระองค์ทรงหวัง.

[๕๐๐] ท่านทั้งสองตามืดไม่สามารถจะเห็นไรๆ ในป่า ใครหนอนำผลไม้มาเพื่อท่านทั้งสอง การเก็บผลาผลไว้โดยเรียบร้อยนี้ ปรากฏแก่ข้าพเจ้าเหมือนการเก็บของคนตาดี.

[๕๐๑] สามะหนุ่มน้อยรูปร่างสันทัดงดงามน่าดู ผมของเธอยาว ดำ เลื้อยลงไปปลายงอนช้อนขึ้นเบื้องบน เธอนั่นแหละนำผลไม้มา ถือหม้อน้ำมาเห็นจะกลับมาใกล้แล้ว ขอเดชะ.

[๕๐๒] ข้าพเจ้าได้ฆ่าสามกุมารผู้บำรุงบำเรอท่านเสียแล้ว พระคุณเจ้ากล่าวถึงสามกุมารผู้งดงามน่าดูใด ผมของสามกุมารนั้นยาว ดำ เลื้อยลงไปปลายงอนช้อนขึ้นเบื้องบน สามกุมารนั้นข้าพเจ้าฆ่าเสียแล้ว นอนอยู่หาดทราย เปรอะเปื้อนด้วยโลหิต.

[๕๐๓] ข้าแต่ทุกูลบัณฑิต ท่านพูดอยู่กับใครซึ่งบอกว่า ข้าพเจ้าฆ่าสามกุมารเสียแล้ว ใจของดิฉันย่อมหวั่นไหวเพราะได้ยินว่า สามกุมารถูกฆ่าเสียแล้ว ใบอ่อนแห่งต้นโพบายอันลมพัดให้หวั่นไหว ฉันใด ใจของดิฉันย่อมหวั่นไหวเพราะได้ยินว่า สามกุมารถูกฆ่าเสียแล้ว ฉันนั้น.

[๕๐๔] ดูกรนางปาริกา ท่านผู้นี้ คือ พระเจ้ากาสี พระองค์ทรงยิงสามกุมารด้วยลูกศร ที่แม่น้ำมิคสัมมตานที เราทั้งสองอย่าปรารถนาบาปต่อพระองค์เลย.

[๕๐๕] บุตรสุดสวาทที่รักอันหาได้ยาก ได้เลี้ยงเราทั้งสองผู้ตามืดอยู่ในป่า ไฉนจะไม่ยังจิตให้โกรธในบุคคลผู้ฆ่าบุตรสุดที่รักคนเดียวนั้นได้.

[๕๐๖] บุตรสุดที่รักอันหาได้ด้วยยาก ได้เลี้ยงเราทั้งสองผู้ตามืดอยู่ในป่า บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลผู้ไม่โกรธในบุคคลผู้ฆ่าบุตรสุดที่รักคนเดียวนั้น.

[๕๐๗] พระคุณเจ้าทั้งสองอย่าคร่ำครวญ เพราะข้าพเจ้ากล่าวว่า สามกุมารข้าพเจ้าฆ่าเสียแล้ว ให้มากไปเลย ข้าพเจ้าจักยอมทำงานเลี้ยงดูพระคุณเจ้าทั้งสองในป่าใหญ่ ข้าพเจ้าเป็นผู้ฉลาดในธนูศิลป์ ปรากฏว่าเป็นผู้แม่นยำหนักแน่น จักยอมทำการงานเลี้ยงดูพระคุณเจ้าทั้งสองในป่าใหญ่ ข้าพเจ้าจักแสวงหาสิ่งของที่เป็นเดนของฝูงเนื้อ และมูลมันผลไม้ในป่า ยอมทำการงานเลี้ยงพระคุณเจ้าทั้งสองในป่าใหญ่.

[๕๐๘] ดูกรมหาราชเจ้า เหตุนั้นไม่สมควร การทรงทำการงานนั้นไม่สมควร ในอาตมาทั้งสองพระองค์เป็นพระราชาของอาตมาทั้งสอง อาตมาทั้งสองขอถวายบังคมพระยุคลบาทของพระองค์.

[๕๐๙] ข้าแต่ท่านผู้เชื้อชาติเนสาท พระคุณเจ้ากล่าวเป็นธรรม พระคุณเจ้าบำเพ็ญการถ่อมตน ขอพระคุณเจ้าจงเป็นบิดาของข้าพเจ้า ข้าแต่นางปาริกา ขอพระคุณเจ้าจงเป็นมารดาของข้าพเจ้า.

[๕๑๐] ข้าแต่พระเจ้ากาสี อาตมาทั้งสองขอนอบน้อมแด่พระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นมิ่งขวัญของชาวกาสี อาตมาทั้งสองขอนอบน้อมแด่พระองค์ อาตมาทั้งสองขอประคองอัญชลีแด่พระองค์ ขอพระองค์ได้โปรดพาอาตมาทั้งสองไปให้ถึงที่ที่สามกุมารนอนอยู่เถิด อาตมาทั้งสองจะสัมผัสเท้าทั้งสอง และดวงหน้าอันงดงามผุดผ่องของเธอและทรมานตนให้ถึงกาลกิริยา.

[๕๑๑] สามกุมารถูกฆ่านอนอยู่ที่ป่าใด ดุจดวงจันทร์ตกลงเหนือแผ่นดิน ป่านั้นเป็นป่าใหญ่ เกลื่อนกล่นด้วยพาลมฤค ปรากฏเหมือนที่สุดอากาศ สามกุมารถูกฆ่านอนอยู่ในป่าใด ดุจดวงอาทิตย์ตกลงเหนือแผ่นดิน ป่านั้นเป็นป่าใหญ่ เกลื่อนกล่นด้วยพาลมฤค ปรากฏเหมือนที่สุดอากาศ สามกุมารถูกฆ่านอนอยู่ในป่าใด เปื้อนด้วยฝุ่นละออง ป่านั้นเป็นป่าใหญ่ เกลื่อนกล่นด้วยพาลมฤค ปรากฏเหมือนที่สุดอากาศ สามกุมารถูกฆ่านอนอยู่ที่ป่าใด ป่านั้นเป็นป่าใหญ่ ปรากฏเหมือนที่สุดอากาศ พระคุณเจ้าทั้งสองจงอยู่ในอาศรมนี้เถิด.

[๕๑๒] ถ้าในป่านั้นจะมีพาลมฤคนับด้วยร้อย นับด้วยพันและนับด้วยหมื่นไซร้ อาตมาทั้งสองไม่มีความกลัวในพาลมฤคทั้งหลายในป่าไหนๆ เลย.

[๕๑๓] ในกาลนั้น พระเจ้ากาสีทรงพาฤาษีทั้งสองผู้ตามืดไปในป่าใหญ่ ทรงจูงมือฤาษีทั้งสองไปในที่ที่สามกุมารถูกฆ่านั้น.

[๕๑๔] ดาบสทั้งสองเห็นสามกุมารผู้เป็นบุตรนอนเปื้อนฝุ่นละออง ถูกทิ้งอยู่ในป่าใหญ่ ดังดวงจันทร์ตกอยู่เหนือแผ่นดิน ดาบสทั้งสองเห็นสามกุมารผู้เป็นบุตรนอนเปื้อนฝุ่นละออง ถูกทิ้งอยู่ในป่าใหญ่ ดังดวงอาทิตย์ตก

อยู่เหนือแผ่นดิน ดาบสทั้งสองเห็นสามกุมารผู้เป็นบุตรนอนเปื้อนฝุ่น ละออง ถูกทิ้งอยู่ในป่าใหญ่ ก็คร่ำครวญน่าสงสารนัก ดาบสทั้งสอง เห็นสามกุมารผู้เป็นบุตรนอนเปื้อนฝุ่นละอองอยู่ ยกแขนทั้งสองขึ้น คร่ำครวญว่า ความไม่ควรย่อมเป็นไปในโลกนี้ ดูกรลูกสามะผู้งดงาม น่าดู เจ้ามัวเมามากนักแล ไม่พูดอะไรๆ ในเมื่อกาลล่วงไปแล้วในวัน นี้ ดูกรลูกสามะผู้งดงามน่าดู เจ้าเคลิบเคลิ้มมากนักแล ไม่พูดอะไรๆ ในเมื่อกาลล่วงไปแล้วในวันนี้ ดูกรสามะผู้งดงามน่าดู เจ้าขัดเคืองมาก นักแล ไม่พูดอะไรๆ ในเมื่อกาลล่วงไปแล้วในวันนี้ ดูกรลูกสามะผู้ งดงามน่าดู เจ้าช่างหลับเอาเสียจริงๆ ไม่พูดอะไรๆ ในเมื่อกาลล่วง ไปแล้วในวันนี้ ดูกรลูกสามะผู้งดงามน่าดู เจ้าปราศจากใจเอาเสียจริงๆ ไม่พูดอะไรๆ ในเมื่อกาลล่วงไปแล้วในวัน บัดนี้ใครจักชำระชฎาอัน หม่นหมองเปื้อนฝุ่นละออง ลูกสามะนี้เป็นผู้เลี้ยงดูเราทั้งสองผู้ตามืด มาทำกาลกิริยาเสียแล้ว ใครเล่าจักจับไม้กวาดกวาดอาศรมของเราทั้งสอง ลูกสามะนี้เลี้ยงดูเราทั้งสองผู้ตามืด มาทำกาลกิริยาเสียแล้ว บัดนี้ใคร เล่าจักจัดน้ำร้อนมาให้เราทั้งสองอาบ ลูกสามะนี้เลี้ยงดูเราทั้งสองผู้ตามืด มากระทำกาลกิริยาเสียแล้ว บัดนี้ใครเล่าจักให้เราบริโภคมูลมันและ ผลไม้ในป่า ลูกสามะนี้เป็นผู้เลี้ยงดูเราทั้งสองผู้ตามืด มากระทำกาล กิริยาเสียแล้ว.

[๕๑๕] มารดาผู้สะอึกสะอื้นด้วยความโศกถึงบุตร ได้เห็นสามะผู้เป็นบุตรนอน เกลือกเปื้อนฝุ่นละอองอยู่ ได้กล่าวสัจจกิริยาว่า ลูกสามะนี้เป็นผู้มี ปกติประพฤติธรรมมาแต่กาลก่อน ด้วยสัจจวาจานี้ ขอพิษของลูกสามะ จงหายไป ลูกสามะนี้เป็นผู้มีปกติประพฤติเพียงดังพรหมมาแต่กาลก่อน ด้วยสัจจวาจานี้ ขอพิษของลูกสามะจงหายไป ลูกสามะนี้เป็นผู้มีปกติ กล่าวคำสัตย์มาแต่กาลก่อน ด้วยสัจจวาจานี้ ขอพิษของลูกสามะจง หายไป ลูกสามะนี้เป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดา ด้วยสัจจวาจานี้ ขอพิษของ ลูกสามะจงหายไป ลูกสามะนี้มีปกติประพฤติอ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญ

ในตระกูล ด้วยสัจจวาจานี้ ขอพิษของลูกสามะจงหายไป ลูกสามะนี้ เป็นที่รักอย่างยิ่งปานชีวิตของเรา ด้วยสัจจวาจานี้ ขอพิษของลูกสามะ จงหายไป บุญอย่างใดอย่างหนึ่งที่ลูกสามะได้ทำแล้ว มีอยู่แก่เราและ บิดาของเธอ ด้วยบุญกุศลนั้นทั้งหมด ขอพิษของลูกสามะจงหายไป.

[๕๑๖] บิดาผู้คร่ำครวญอยู่ ด้วยความโศกถึงบุตร เห็นสามะผู้บุตรนอนเกลือก เปื้อนฝุ่นละอองอยู่ ได้กล่าวสัจจกิริยาว่า ลูกสามะนี้เป็นผู้มีปกติประ พฤติธรรมมาแต่กาลก่อน ... ด้วย บุญกุศลนั้นทั้งหมด ขอพิษของลูก สามะจงหายไป.

[๕๑๗] นางสุนทรีเทพธิดา หายไปจากภูเขาคันธมาทน์ ได้กล่าวสัจจวาจานี้ ด้วย ความเอ็นดูสามกุมารว่า เราเคยอยู่ที่ภูเขาคันธมาทน์มานาน ไม่มีใครอื่น จะเป็นที่รักของเรายิ่งกว่าสามกุมาร ด้วยสัจจวาจานี้ ขอพิษของสาม กุมารจงหายไป  ป่าทั้งหมดที่ภูเขาคันธมาทน์ล้วนแต่เป็นไม้หอม ด้วย สัจจวาจานี้ ขอพิษของสามกุมารจงหายไป เมื่อดาบสทั้งสองบ่นเพ้อ รำพันน่าสงสารเป็นอันมาก ขอสามกุมารผู้ยังหนุ่มแน่น งามน่าดู จง ลุกขึ้นเร็วพลัน.

[๕๑๘] ข้าพเจ้าผู้มีนามว่าสามะ ขอความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าลุก ขึ้นได้แล้วโดยสวัสดี ขอท่านทั้งหลายอย่าคร่ำครวญนักเลย จงพูดกับ ข้าพเจ้าด้วยเสียงอันไพเราะเถิด.

[๕๑๙] ข้าแต่มหาราชเจ้า พระองค์เสด็จมาดีแล้ว อนึ่ง พระองค์มิได้เสด็จมา ร้าย พระองค์ผู้เป็นใหญ่มาถึงแล้ว ขอจงทรงทราบสิ่งที่มีอยู่ในที่นี้ ข้าแต่ พระราชา เชิญเสวยผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะทราง และผลหมาก เม่า อันเป็นผลไม้เล็กน้อย ขอได้ทรงเสวยแต่ที่ดีๆ เถิด ข้าแต่มหา ราชเจ้า น้ำเย็นที่ข้าพระองค์นำมาแต่น้ำมิคสัมมตานทีมีอยู่ เชิญพระองค์ ดื่มเถิด ถ้าพระองค์ทรงพระประสงค์.

[๕๒๐] ฉันหลงเอามาก หลงเอาจริงๆ หลงไปทั่วทิศ ฉันได้เห็นสามะผู้กระทำกาลกิริยา ทำไมท่านจึงเป็นได้อีกหนอ.

[๕๒๑] ข้าแต่มหาราชเจ้า โลกย่อมสำคัญบุรุษผู้ยังมีชีวิตอยู่ได้เสวยเวทนาอย่างหนัก มีความดำริในใจเข้าไปใกล้แล้ว ยังเป็นอยู่แท้ๆ ว่าตายแล้ว ข้าแต่มหาราชเจ้า โลกย่อมสำคัญบุรุษผู้ยังมีชีวิตอยู่เสวยเวทนากล้า ถึงความดับสนิท ยังเป็นอยู่แท้ๆ ว่าตายแล้ว.

[๕๒๒] บุคคลใด เลี้ยงมารดาและบิดาโดยธรรม แม้เทวดาและมนุษย์ย่อมสรรเสริญผู้เลี้ยงมารดาและบิดานั้น บุคคลใดเลี้ยงมารดาและบิดาโดยธรรม นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลผู้เลี้ยงมารดาและบิดานั้นในโลกนี้ บุคคลนั้นละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์.

[๕๒๓] ฉันหลงเอามากเหลือเกิน มืดไปทั่วทิศ ดูกรสามะ ฉันขอถึงท่านเป็นสรณะ และขอท่านจงเป็นสรณะของฉัน.

[๕๒๔] ข้าแต่ขัตติยมหาราช ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในพระชนนีและพระชนกเถิด ครั้นพระองค์ทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้วจักเสด็จสู่สวรรค์ ข้าแต่ขัตติยมหาราช ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรมในพระโอรสและพระมเหสี ... ในมิตรและอำมาตย์ ... ในพาหนะ ... และพลนิกาย ... ในชาวบ้านและชาวนิคม ... ในชาวแว่นแคว้นและชาวชนบท ... ในสมณะและพราหมณ์ ... ในฝูงเนื้อและฝูงนกเถิด ครั้นพระองค์ทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้วจักเสด็จสู่สวรรค์ ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรมเถิด ธรรมอันพระองค์ทรงประพฤติแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้ ครั้นพระองค์ทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์ ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอพระองค์ทรงประพฤติธรรมเถิด พระอินทร์ เทพเจ้าพร้อมทั้งพรหม ถึงแล้วซึ่งทิพยสถาน เพราะธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ข้าแต่พระราชา ขอพระองค์อย่าทรงประมาทธรรม.

จบ สุวรรณสามชาดกที่ ๓

๔. เนมิราชชาดก

พระเจ้าเนมิราชทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมี

[๕๒๕] น่าอัศจรรย์จริงหนอ เมื่อใด พระเนมิราชเจ้าผู้เป็นบัณฑิต เป็นพระราชาผู้ปราบอริราชศัตรู มีพระประสงค์ด้วยกุศล ทรงให้ทานแก่ชาววิเทหรัฐทั้งปวง เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว เมื่อนั้นบุคคลผู้มีปัญญาทั้งหลายย่อมบังเกิดขึ้นในโลก เมื่อพระเจ้าเนมิราชทรงให้ทานนั้นอยู่ เกิดพระดำริขึ้นว่า ทานหรือพรหมจรรย์อย่างไหนมีผลมากหนอ.

[๕๒๖] ท้าวมัฆวาฬเทพกุญชรสหัสสเนตร ทรงทราบพระดำริของพระเจ้าเนมิราชแล้ว ทรงกำจัดความมืดด้วยพระรัศมีปรากฏขึ้น พระเจ้าเนมิราชจอมมนุษย์มีพระโลมชาติชูชัน ได้ตรัสถามท้าววาสวะว่า ท่านเป็นเทวดาเป็นคนธรรพ์ หรือ เป็นท้าวสักกปุรินททะ รัศมีของท่านเช่นนั้นข้าพเจ้าไม่ได้เห็นหรือไม่ได้ยินมาเลย ขอท่านจงบอกแก่ข้าพเจ้า ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน ข้าพเจ้าจะรู้จักท่านได้อย่างไร ท้าววาสวะทรงทราบว่า พระเจ้าเนมิราชมีพระโลมชาติชูชันได้ตรัสตอบว่า หม่อมฉันเป็นท้าวสักกรินทร์เทวราช มาในสำนักของพระองค์ ดูกรพระองค์ผู้เป็นจอมมนุษย์ พระองค์อย่าทรงมีพระโลมชาติชูชัน เชิญตรัสถามปัญหาตามที่ทรงพระประสงค์เถิด พระเจ้าเนมิราช ทรงได้โอกาสนั้นแล้ว จึงตรัสถามท้าววาสวะว่า ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ผู้เป็นใหญ่แห่งปวงภูตหม่อมฉันขอทูลถาม พระองค์ว่า ทานหรือพรหมจรรย์อย่างไหนมีผลมาก ท้าววาสวะอันพระเจ้าเนมิราชผู้ประเสริฐกว่านรชนตรัสถามแล้วทรงทราบวิบากแห่งพรหมจรรย์ จึงได้ตรัสบอกแก่พระเจ้าเนมิราชผู้ไม่ทรงทราบว่า บุคคลย่อมบังเกิดในขัตติยสกุลเพราะพรหมจรรย์อย่างเลวบุคคลย่อมเข้าถึงความเป็นเทวดาเพราะพรหมจรรย์ปานกลาง บุคคลย่อมบริสุทธิ์เพราะพรหมจรรย์อย่างสูงสุด หมู่พรหมเหล่านี้อันใครๆ จะพึงได้ง่ายๆ ด้วยประกอบการวิงวอนก็หาไม่ บุคคลต้องเป็นผู้ไม่มีเรือนบำเพ็ญตบธรรม จึงจะบังเกิดในหมู่พรหม.

[๕๒๗] พระราชาเหล่านี้ คือ พระเจ้าทุทีปราช พระเจ้าสาครราช พระเจ้าเสลราช พระเจ้ามุจลินทราช พระเจ้าภคีรสราช พระเจ้าอุสินนรราช พระเจ้าอัตถกราช พระเจ้าอัสสกราช พระเจ้าปุถุทธนราช และกษัตริย์เหล่าอื่นทั้งพราหมณ์เป็นอันมาก บูชายัญมากมายแล้ว ไม่ล่วงพ้นความละโลกนี้ไป.

[๕๒๘] ชนเหล่าใดไม่มีเพื่อนสอง อยู่คนเดียว ย่อมไม่รื่นรมย์ ย่อมไม่ได้ปีติอันเกิดแต่วิเวก ชนเหล่านั้นถึงจะมีโภคสมบัติเสมอด้วยทิพสมบัติของพระอินทร์ ถึงกระนั้นก็ชื่อว่าเป็นคนเข็ญใจเพราะความสุขที่ต้องอาศัยผู้อื่น.

[๕๒๙] ฤาษี ๗ ตนเหล่านั้น คือ ยามหนุฤาษี โสมยาคฤาษี มโนชฤาษี สมุททฤาษี มาฆฤาษี ภรตฤาษี และกาลปุรักขิตฤาษี และฤาษีอีก ๔ ตน คือ อังคีรสฤาษี กัสสปฤาษี กีสวัจฉฤาษี อกันติฤาษี ผู้ไม่มีเรือนบำเพ็ญตบะ ล่วงพ้นกามาวจรภพได้แล้ว.

[๕๓๐] แม่น้ำชื่อสีทามีอยู่ทางด้านทิศอุดร เป็นแม่น้ำลึก ข้ามได้ยาก กัญจนบรรพตมีสีดังไฟไม้อ้อ โชติช่วงอยู่ในกาลทุกเมื่อ ที่ฝั่งแม่น้ำนั้นมีต้นกฤษณางอกงาม มีภูเขาอื่นอีกซึ่งมีป่าไม้งอกงาม มีฤาษีเก่าแก่ประมาณหมื่นตน อาศัยอยู่ที่ภูเขาภาคนั้น หม่อมฉันเป็นผู้ประเสริฐสุดด้วยทานสัญญมะและทมะ หม่อมฉันอุปัฏฐากดาบสเหล่านั้นผู้บำเพ็ญวัตรอันไม่มีวัตรอื่นยิ่งกว่า ละหมู่คณะไปอยู่ผู้เดียว มีจิตมั่นคง หม่อมฉันจักนอบน้อมนรชนผู้ปฏิบัติตรง จะมีชาติก็ตาม ไม่มีชาติก็ตาม ตลอดกาลเป็นนิตย์ เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ ฉะนั้นวรรณะทั้งปวงผู้ตั้งอยู่ในอธรรม ย่อมตกนรกเบื้องต่ำ วรรณะทั้งปวงย่อมหมดจด เพราะประพฤติธรรมอันสูงสุด.

[๕๓๑] ท้าวมฆวาฬสุชัมบดีเทวราช ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว ทรงพร่ำสอนพระเจ้าเนมิราชผู้ครองวิเทหรัฐแล้ว ได้เสด็จกลับไปในหมู่สวรรค์.

[๕๓๒] ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ท่านทั้งหลายบรรดาที่มาประชุมกัน ณ ที่นี้ประมาณเท่าใด จงตั้งใจฟังคุณทั้งสูงทั้งต่ำเป็นอันมากนี้ ขอมนุษย์ทั้ง

หลายผู้ตั้งอยู่ในธรรม เกิดความดำริเหมือนอย่างพระเจ้าเนมิราชผู้เป็น บัณฑิต มีพระประสงค์ด้วยกุศล เป็นพระราชาผู้ปราบอริราชศัตรู ทรง ให้ทานแก่ชาววิเทหรัฐทั้งปวง เมื่อพระเจ้าเนมิราชทรงให้ทานนั้นอยู่ เกิดพระดำริขึ้นว่า ทานหรือพรหมจรรย์อย่างไหน มีผลมากหนอ ฉะนั้น เถิด.

[๕๓๓] เกิดพิศวงขนพองซึ่งไม่เคยมีมามีขึ้นในโลกแล้วหนอ รถทิพย์ปรากฏ แล้วแก่พระเจ้าวิเทหรัฐผู้เรืองพระยศ.

[๕๓๔] เทพบุตรมาตลีเทพสารถีผู้มีฤทธิ์มาก เชื้อเชิญเสด็จพระเจ้าวิเทหรัฐ ผู้ ทรงสงเคราะห์ชาวเมืองมิถิลาว่า ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐ ผู้เป็นใหญ่ ในทิศ ขอเชิญเสด็จมาขึ้นรถนี้ เทพเจ้าชาวดาวดึงส์พร้อมด้วยพระอินทร์ ใคร่จะเห็นพระองค์ ก็เทพเจ้าเหล่านั้นระลึกถึงพระองค์ ประชุมกันอยู่ ณ สุธรรมสภา.

[๕๓๕] ลำดับนั้น พระเจ้าวิเทหรัฐผู้ทรงสงเคราะห์ชาวเมืองมิถิลาเป็นประมุข รีบเสด็จลุกจากอาสน์ขึ้นสู่รถ มาตลีเทพสารถีได้ทูลถามพระเจ้าเนมิราช ผู้เสด็จขึ้นรถทิพย์แล้วว่า ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐ ผู้เป็นใหญ่ในทิศ ข้าพระองค์จะนำเสด็จพระองค์ไปโดยทางไหน คือ โดยทางที่บุคคลไป แล้วสามารถเห็นสถานที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรมอันเป็นบาป หรือ โดยทางบุคคลไปแล้ว สามารถเห็นสถานที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรม เป็นบุญ พระเจ้าข้า.

[๕๓๖] ดูกรมาตลีเทพสารถี ขอให้ท่านนำรถเราไปโดยทางทั้งสอง คือ โดยทาง ที่บุคคลไปแล้ว สามารถเห็นสถานที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรมเป็นบาป และโดยทางที่บุคคลไปแล้ว สามารถเห็นสถานที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มี กรรมเป็นบุญ.

[๕๓๗] ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐสุด ผู้เป็นใหญ่ในทิศ ข้าพระองค์จะนำเสด็จ พระองค์ไปโดยทางไหนก่อน คือ โดยทางที่บุคคลไปแล้ว สามารถเห็น สถานที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรมเป็นบาป หรือโดยทางที่บุคคลไปแล้ว สามารถเห็นสถานที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรมเป็นบุญ พระเจ้าข้า.

[๕๓๘] เราจะดูนรกอันเป็นที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรมอันเป็นบาป และสถานที่อยู่ของเหล่านรชนผู้มีกรรมอันหยาบช้า ทั้งคติของเหล่านรชนผู้ทุศีลก่อน.

[๕๓๙] มาตลีเทพสารถีได้ฟังพระดำรัสของพระราชาแล้ว จึงแสดงแม่น้ำเวตรณีที่ข้ามได้ยาก ประกอบด้วยน้ำแสบเผ็ดร้อนเดือดพล่าน เปรียบดังเปลวเพลิง.

[๕๔๐] พระเจ้าเนมิราช ทอดพระเนตรเห็นสัตว์ผู้ตกอยู่ในแม่น้ำเวตรณีที่ข้ามได้ยาก จึงตรัสถามมาตลีเทพสารถีว่า ดูกรมาตลีเทพสารถี ความกลัวย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นสัตว์นรกผู้ตกอยู่ในแม่น้ำเวตรณี เราขอถามท่าน สัตว์เหล่านี้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงตกลงอยู่ในแม่น้ำเวตรณี.

[๕๔๑] มาตลีเทพสารถีอันพระเจ้าเนมิราชตรัสถามแล้ว ทูลพยากรณ์ตามที่ทราบวิบากของเหล่าสัตว์ผู้มีกรรมอันเป็นบาป แก่พระเจ้าเนมิราชผู้ไม่ทรงทราบว่า ชนเหล่าใด เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เป็นผู้มีกำลัง มีกรรมอันเป็นบาป ย่อมเบียดเบียนด่าว่าผู้อื่นซึ่งหากำลังมิได้ ชนเหล่านั้นมีกรรมหยาบช้า กระทำบาปกรรม จึงตกลงในแม่น้ำเวตรณี พระเจ้าข้า.

[๕๔๒] สุนัขแดง สุนัขด่าง ฝูงแร้ง ฝูงกา อันน่าหวาดเสียว ย่อมรุมกัดจิกกินสัตว์นรก ดูกรมาตลีเทพสารถี ความกลัวย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นฝูงสัตว์รุมทึ้ง จิก กัด กิน สัตว์นรก เราขอถามท่าน สัตว์เหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงถูกฝูงการุมจิกกิน.

[๕๔๓] มาตลีเทพสารถีอันพระเจ้าเนมิราชตรัสถามแล้วทูลพยากรณ์ วิบากของเหล่าสัตว์ผู้มีกรรมอันเป็นบาปตามที่ได้ทราบ แก่พระเจ้าเนมิราชผู้ไม่ทรงทราบว่า ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น มีธรรมอันลามก มักบริภาษเบียดเบียนด่าว่าสมณพราหมณ์ ชนเหล่านั้นผู้มีกรรมหยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้วจึงถูกฝูงการุมจิกกิน พระเจ้าข้า.

[๕๔๔] สัตว์นรกเหล่านี้มีร่างกายลุกโพลง เดินเหยียบแผ่นดินเหล็ก และนายนิรยบาลโบยด้วยท่อนเหล็กอันร้อน ดูกรมาตลีเทพสารถี ความกลัวย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นสัตว์นรกเหล่านี้ถูกโบยด้วยท่อนเหล็ก เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงถูกเบียดเบียนด้วยท่อนเหล็กนอนอยู่.

[๕๔๕] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า ชนเหล่าใดเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลกมีธรรมอันลามก เบียดเบียนด่าว่าชายหญิงผู้มีธรรมเป็นกุศล ชนเหล่านั้นมีกรรมหยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้ว จึงถูกเบียดเบียนด้วยท่อนเหล็กนอนอยู่ พระเจ้าข้า.

[๕๔๖] สัตว์นรกเหล่าอื่นถูกไฟไหม้ทั่วสรรพางค์กายร้องไห้ครวญครางอยู่ในหลุมถ่านเพลิง ดูกรมาตลีเทพสารถี ความกลัวย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นสัตว์นรกถูกไฟไหม้ทั่วสรรพางค์กาย เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้กระทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงร้องครวญครางอยู่ในหลุมถ่านเพลิง.

[๕๔๗] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน ชนเหล่าใดแต่งพยานเท็จ ก่อให้เกิดหนี้เพราะหลอกลวงเอาทรัพย์ของประชุมชน ชนเหล่านั้นครั้นก่อให้เกิดหนี้แก่ประชาชนแล้ว เป็นผู้มีกรรมหยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้ว ต้องร้องครวญครางอยู่ในหลุมถ่านเพลิง พระเจ้าข้า.

[๕๔๘] หม้อเหล็กใหญ่อันไฟติดทั่ว ลุกรุ่งเรืองโชติช่วง ย่อมปรากฏ ดูกรมาตลีเทพสารถี ความกลัวย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นหม้อเหล็กใหญ่อันไฟติดทั่ว ลุกรุ่งเรืองโชติช่วง เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงตกลงในโลหกุมภี.

[๕๔๙] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า ชนเหล่าใดมีธรรมอันลามก เบียดเบียนด่าว่าสมณพราหมณ์ผู้มีศีล ชนเหล่านั้นมีกรรมอันหยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้วจึงตกลงในโลหกุมภี พระเจ้าข้า.

[๕๕๐] นายนิรยบาลผูกคอสัตว์นรกด้วยพรวนเหล็กอันลุกโพลง แล้วตัดศีรษะโยนลงไปในน้ำร้อน ดูกรมาตลีเทพสารถี ความกลัวย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรกเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรหนอ จึงถูกตัดศีรษะนอนอยู่.

[๕๕๑] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมประชาชน ชนเหล่าใดเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก มีธรรมอันลามก จับนกมาฆ่าเลี้ยงชีพ ชนเหล่านั้นมีกรรมอันหยาบช้า ครั้นฆ่านกเลี้ยงชีพ กระทำกรรมแล้ว จึงต้องถูกตัดศีรษะนอนอยู่ พระเจ้าข้า.

[๕๕๒] แม่น้ำนี้มีน้ำมาก ตลิ่งไม่สูง มีท่าน้ำราบเรียบไหลอยู่เสมอ สัตว์นรกผู้เร่าร้อนเพราะความร้อนแห่งไฟ จะดื่มน้ำ แต่เมื่อสัตว์นรกเหล่านั้นจะดื่ม น้ำย่อมกลายเป็นแกลบ ดูกรมาตลีเทพสารถี ความกลัวย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์เหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ เมื่อจะดื่มน้ำ น้ำจึงกลายเป็นแกลบไป.

[๕๕๓] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์นรกเหล่าใด มีกรรมอันไม่บริสุทธิ์ เอาข้าวลีบแกลบ หรือทรายเป็นต้น ปนข้าวเปลือกขายให้แก่ผู้ซื้อ เมื่อสัตว์นรกเหล่านั้น มีความร้อนเพราะความร้อนแห่งไฟ กระหายน้ำ จะดื่มน้ำ น้ำจึงกลายเป็นแกลบไป พระเจ้าข้า.

[๕๕๔] นายนิรยบาลเอาลูกศร หอกและโตมร แทงข้างทั้งสองของสัตว์นรกผู้คร่ำครวญอยู่ ดูกรมาตลีเทพสารถี ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรกเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงถูกแทงด้วยหอกนอนอยู่.

[๕๕๕] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า ชนเหล่าใด เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เป็นผู้มีกรรมไม่ดี ลักทรัพย์ของผู้อื่น คือ ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงิน ทอง แพะ แกะ ปศุสัตว์ และกระบือ มาเลี้ยงชีวิต ชนเหล่านั้นผู้มีกรรมหยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้ว ต้องถูกแทงด้วยหอกนอนอยู่ พระเจ้าข้า.

[๕๕๖] เพราะเหตุไร สัตว์นรกเหล่านี้จึงถูกนายนิรยบาลผูกคอไว้ สัตว์นรกอีกพวกหนึ่งถูกนายนิรยบาลตัดเป็นท่อนๆ นอนอยู่ ดูกรมาตลีเทพสารถี ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรกเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้กระทำกรรมอะไรไว้หนอ จึงถูกตัดเป็นท่อนๆ นอนอยู่.

[๕๕๗] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์นรกเหล่านี้ เคยเป็นคนฆ่าแกะ ฆ่าสุกร ฆ่าปลา ครั้นฆ่าปศุสัตว์ กระบือ แพะ และแกะแล้ว เอาวางไว้ที่เขียง ขายเลี้ยงชีพเป็นผู้มีกรรมอันหยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้วต้องตัดเป็นท่อนๆ นอนอยู่ พระเจ้าข้า.

[๕๕๘] ห้วงน้ำเต็มไปด้วยมูตและคูถ ไม่สะอาด เป็นน้ำเน่า มีกลิ่นเหม็นฟุ้งไป สัตว์นรกอันความหิวครอบงำแล้ว ย่อมกินมูตและคูถนั้น ดูกรมาตลีเทพสารถี ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรกเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงมีมูตและคูถเป็นอาหาร.

[๕๕๙] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์นรกเหล่าใด เคยก่อทุกข์เบียดเบียนมิตรสหายเป็นต้น ตั้งมั่นอยู่ในความเบียดเบียนผู้อื่นเป็นนิตย์ สัตว์นรกเหล่านั้น มีกรรมอันหยาบช้า เป็นคนพาลประทุษร้ายมิตร กระทำบาปกรรมแล้ว จึงต้องมากินมูตและคูถ พระเจ้าข้า.

[๕๖๐] ห้วงน้ำนี้เต็มไปด้วยเลือดและหนอง ไม่สะอาดเป็นน้ำเน่า มีกลิ่นเหม็นฟุ้งไป สัตว์นรกถูกความร้อนเผาแล้ว ย่อมดื่มเลือดและหนองกิน ดูกรมาตลีเทพสารภี ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรกเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์เหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงมีเลือดและหนองเป็นอาหาร.

[๕๖๑] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า ชนเหล่าใด เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก ฆ่ามารดาบิดาหรือพระอรหันต์ ชื่อว่าถึงปาราชิกในเพศคฤหัสถ์ ชนเหล่านั้น ผู้มีกรรมอันหยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้ว จึงมีเลือดและหนองเป็นอาหาร พระเจ้าข้า.

[๕๖๒] ท่านจงดูลิ้นของสัตว์นรก อันนายนิรยบาลเกี่ยวด้วยเบ็ด และจงดูหนังของสัตว์นรกที่ถูกนายนิรยบาลลอกด้วยขอเหล็ก สัตว์นรกเหล่านี้ ย่อมดิ้นรนเหมือนปลาที่ถูกโยนขึ้นบนบก ร้องไห้น้ำลายไหลเพราะเหตุอะไร ดูกรมาตลีเทพสารถี ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรกเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงกลืนเบ็ดนอนอยู่.

[๕๖๓] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์นรกเหล่านั้น เคยเป็นมนุษย์อยู่ในตำแหน่งตีราคาสิ่งของ ยังราคาซื้อให้เสื่อมด้วยราคาขาย ทำการโกงด้วยการโกงเหตุเพราะความโลภทรัพย์ ปกปิดความโกงไว้ด้วยวาจาอันอ่อนหวาน เปรียบเหมือนคนเข้าใกล้ปลาเพื่อจะฆ่า เอาเหยื่อเกี่ยวเบ็ดปิดเบ็ดไว้ ฉะนั้น บุคคลจะช่วยป้องกันคนทำการโกง ผู้อันกรรมของตนหุ้มห่อไว้ ไม่มีเลย สัตว์นรกเหล่านั้นผู้มีกรรมอันหยาบช้า กระทำบาปกรรมแล้วจึงต้องกลืนเบ็ดนอนอยู่ พระเจ้าข้า.

[๕๖๔] หญิงนรกเหล่านี้มีร่างกายอันแตกทั่ว น่าเกลียด แมลงวันตอมเป็นกลุ่มเปรอะเปื้อนด้วยเลือดและหนอง มีศีรษะขาด เหมือนฝูงโคศีรษะขาดอยู่บนที่ฆ่า ประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ หญิงนรกเหล่านั้นจมอยู่ในภูมิภาคเพียงเอวทุกเมื่อ ภูเขาไฟตั้งขึ้นแต่ ๔ ทิศ ลุกโพลงกลิ้งมาบดหญิงนรกเหล่านั้นให้แหลกละเอียด ดูกรมาตลีเทพสารถี ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของหญิงนรกเหล่านั้น เราขอถามท่าน หญิงเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงต้องมาจมอยู่ในภูมิภาคเพียงเอวทุกเมื่อ ภูเขาไฟลุกโพลงตั้งขึ้นแต่ ๔ ทิศ บดหญิงนรกเหล่านั้นให้แหลกละเอียด.

[๕๖๕] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า หญิงเหล่านั้นเป็นกุลธิดา เมื่ออยู่ในมนุษยโลกมีการงานไม่บริสุทธิ์ ได้ประพฤติไม่น่ายินดี เป็นหญิงนักเลงละสามีของตนเสีย คบหาชายอื่นเพราะเหตุแห่งความยินดีและการเล่น หญิงเหล่านั้นเมื่อยังอยู่ในโลกนี้ ยังจิตของตนให้รื่นรมย์อยู่กับชายอื่น จึงถูกภูเขาไฟอันลุกโพลงตั้งขึ้นแต่ ๔ ทิศ บดให้แหลกละเอียด พระเจ้าข้า.

[๕๖๖] เพราะเหตุไร พวกนายนิรยบาลจึงจับสัตว์นรกอีกพวกหนึ่งที่เท้าเอาหัวลง โยนลงไปในนรก ดูกรมาตลีเทพสารภี ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรกเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงถูกนายนิรยบาลจับโยนไปในนรก

[๕๖๗] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์นรกเหล่านี้ เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เป็นผู้กรรมไม่ดี ลวงภรรยาของชายอื่น ชื่อว่าเป็นผู้ลักภัณฑะอันสูงสุด จึงถูกนายนิรยบาลจับโยนลงในนรก ต้องเสวยทุกขเวทนา ในนรกนั้นสิ้นปีเป็นอันมาก บุคคลผู้ที่จะช่วยป้องกันบุคคลผู้มักกระทำบาปกรรม ผู้อันกรรมของตนหุ้มห่อไว้ ไม่มีเลย สัตว์นรกเหล่านั้น มีกรรมอันหยาบช้า ทำบาปกรรมแล้ว ต้องถูกนายนิรยบาลจับโยนลงในนรก พระเจ้าข้า.

[๕๖๘] สัตว์นรกต่างๆ ทั้งเล็กทั้งใหญ่เหล่านี้ ประกอบเหตุการณ์ มีรูปร่างพิลึกปรากฏอยู่ในนรก ดูกรมาตลีเทพสารถี ความกลัวย่อมเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของสัตว์นรกเหล่านี้ เราขอถามท่าน สัตว์นรกเหล่านี้ได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หนอ จึงต้องได้เสวยทุกขเวทนาอันกล้าแสบเผ็ดร้อนเหลือเกิน.

[๕๖๙] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า สัตว์นรกเหล่านี้ เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลกเป็นผู้มีทิฏฐิอันลามก หลงทำกรรมด้วยความคุ้นเคย และชักชวนผู้อื่นในทิฏฐิเช่นนั้น ทำบาปกรรมแล้ว จึงต้องได้เสวยทุกขเวทนาอันกล้าแสบเผ็ดร้อนเหลือเกิน พระเจ้าข้า.

[๕๗๐] ข้าแต่มหาราชเจ้า พระองค์ทรงทราบสถานที่อยู่ของเหล่าสัตว์ผู้มีกรรมอันหยาบช้า และทรงทราบคติของเหล่าสัตว์ผู้ทุศีล เพราะได้ทอดพระเนตรเห็นนิรยบาล อันเป็นที่อยู่ของเหล่าสัตว์นรกผู้มีบาปกรรมแล้ว ข้าแต่พระราชาผู้แสวงหาคุณอันยิ่ง บัดนี้ ขอเชิญขึ้นไปในสำนักของท้าวสักกเทวราชเถิด พระเจ้าข้า.

[๕๗๑] วิมาน ๕ ยอดนี้ปรากฏอยู่ นางเทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก ประดับอาภรณ์ทุกอย่างมีดอกไม้เป็นต้น นั่งอยู่ท่ามกลางที่ไสยาสน์ แสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ สถิตอยู่ในวิมานนั้น ดูกรมาตลีเทพสารถี ความปลื้มใจเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปของเทพธิดาผู้อยู่ในวิมานนี้ เราขอถามท่าน นางเทพธิดานี้ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงได้ถึงสวรรค์บันเทิงอยู่ในวิมาน.

[๕๗๒] มาตลีเทพสารถีอันพระเจ้าเนมิราชตรัสถามแล้ว ทูลพยากรณ์วิบากของเทวดาทั้งหลาย ผู้มีกรรมอันเป็นกุศลตามที่ได้ทราบแก่พระเจ้าเนมิราชผู้ไม่ทรงทราบว่า ก็นางเทพธิดาที่พระองค์ทรงหมายถึงนั้น ชื่อนางพิรณี เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เกิดในครรภ์ของนางทาสีในเรือนของพราหมณ์ นางรู้ซึ้งแขกคือภิกษุผู้มีภัตกาลอันถึงแล้ว นิมนต์ให้นั่งในเรือนของพราหมณ์ยินดีต่อภิกษุนั้นเป็นนิตย์ ดังมารดายินดีต่อบุตรผู้จากไปนานกลับมาถึง ฉะนั้น นางอังคาสภิกษุนั้นโดยเคารพ ได้ถวายสิ่งของของตนเล็กน้อย เป็นผู้สำรวมและจำแนกทานจึงมาบันเทิงอยู่ในวิมานพระเจ้าข้า.

[๕๗๓] วิมานทั้ง ๗ อันบุญญานุภาพตกแต่ง ส่องสว่างโชติช่วง เทพบุตรผู้หนึ่งมีฤทธิ์มาก ประดับประดาด้วยสรรพาภรณ์อันหมู่เทพธิดาแวดล้อมผลัดเปลี่ยนเวียนวนอยู่โดยรอบในวิมานทั้ง ๗ นั้น ดูกรมาตลีเทพสารถี ความปลื้มใจเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็น ความเป็นไปของเทพบุตรผู้อยู่ในวิมานนี้ เราขอถามท่าน เทพบุตรผู้นี้ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงถึงสวรรค์บันเทิงอยู่ในวิมาน.

[๕๗๔] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า เทพบุตรผู้นี้เป็นคฤหบดี ชื่อโสณทินนะ เป็นทานบดี ให้สร้างวิหาร ๗ หลังอุทิศต่อบรรพชิต ได้อุปฐากภิกษุผู้อยู่ในวิหาร ๗ หลังนั้นโดยเคารพ ได้บริจาคผ้านุ่งผ้าห่ม อาหาร เสนาสนะ เครื่องประทีป ในท่านผู้ปฏิบัติซื่อตรง ด้วยจิตอันเลื่อมใส รักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในดิถีที่ ๑๔ ที่ ๑๕ ที่ ๘ แห่งปักษ์ และในวันปาฏิหาริยปักษ์ เป็นผู้สังวรในศีล เป็นผู้สำรวมและบริจาคทานเป็นนิตย์ จึงมาบันเทิงอยู่ในวิมาน พระเจ้าข้า.

[๕๗๕] วิมานอันบุญญานุภาพตบแต่งดีแล้วนี้ เกลื่อนกล่นไปด้วยนางเทพอัปสร ผู้ประเสริฐ รุ่งเรืองด้วยยอด บริบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ งดงามด้วยการฟ้อนรำขับร้อง สว่างไสวออกจากแก้วผลึก ดูกรมาตลีเทพสารถี ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปแห่งวิมานนี้ เราขอถามท่าน นางอัปสรเหล่านี้ ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงมาถึงสวรรค์บันเทิงอยู่ในวิมาน.

[๕๗๖] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า นางอัปสรเหล่านั้น เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลกนี้เป็นอุบาสิกาผู้มีศีล ยินดีในทาน มีจิตเลื่อมใสเป็นนิตย์ ตั้งอยู่ในสัจจะ ไม่ประมาทในการรักษาอุโบสถ เป็นผู้สำรวมและจำแนกแจกทาน จึงมาบันเทิงอยู่ในวิมาน พระเจ้าข้า.

[๕๗๗] วิมานอันบุญญานุภาพตบแต่งแล้วนี้ ประกอบด้วยภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์ จัดสรรไว้เป็นส่วนๆ สว่างไสวออกจากฝาแก้วไพฑูรย์ เสียงทิพย์ คือเสียงเปิงมาง เสียงตะโพน การฟ้อนรำขับร้อง และเสียงประโคมดนตรีย่อมเปล่งออกน่าฟัง เป็นที่รื่นรมย์ใจ เราไม่รู้สึกว่าได้เห็นหรือได้ฟังเสียงอันเป็นอย่างนี้ อันไพเราะอย่างนี้ ในกาลก่อนเลย ดูกรมาตลีเทพสารถี ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปในวิมานนี้ เราขอถามท่าน เทพบุตรเหล่านี้ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงมาถึงสวรรค์บันเทิงอยู่ในวิมาน.

[๕๗๘] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า เทพบุตรเหล่านี้ เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เป็นอุบาสกผู้มีศีล ได้ก่อสร้างอาราม บ่อน้ำ สระน้ำ และสะพาน ได้ปฏิบัติพระอรหันต์ผู้เยือกเย็นโดยเคารพ ได้ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย ในท่านผู้ปฏิบัติซื่อตรงด้วยจิตอันเลื่อมใส ได้รักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในดิถีที่ ๑๔ ที่ ๑๕ ที่ ๘ แห่งปักษ์ และในวันปาฏิหาริยปักษ์ เป็นผู้สังวรในศีล เป็นผู้สำรวมและบริจาคทานเป็นนิตย์ จึงมาบันเทิงอยู่ในวิมาน.

[๕๗๙] วิมานอันบุญญานุภาพตกแต่งดีแล้วนี้ เกลื่อนกล่นไปด้วยหมู่นางอัปสรผู้ประเสริฐ รุ่งเรืองด้วยยอด บริบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ งดงามด้วยการ

ฟ้อนรำขับร้อง สว่างไสวออกจากฝาแก้วผลึก มีแม่น้ำอันประกอบไปด้วยไม้ดอกนานาชนิดล้อมรอบวิมานนั้น ดูกรมาตลีเทพสารถี ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปในวิมานนี้ เราขอถามท่าน เทพบุตรนี้ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงมาถึงสวรรค์บันเทิงอยู่ในวิมาน.

[๕๘๐] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า เทพบุตรนี้เป็นคฤหบดีอยู่ในเมืองมิถิลา เป็นทานบดีได้สร้างอาราม บ่อน้ำ สระน้ำและสะพาน ได้ปฏิบัติต่อพระอรหันต์ผู้เยือกเย็นโดยเคารพ ได้ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัย ในท่านผู้ปฏิบัติซื่อตรง ด้วยจิตอันเลื่อมใส ได้รักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในดิถีที่ ๑๔ ที่ ๑๕ ที่ ๘ แห่งปักษ์และในวันปาฏิหาริยปักษ์ เป็นผู้สังวรในศีล เป็นผู้สำรวมและบริจาคทานเป็นนิตย์ จึงมาบันเทิงอยู่ในวิมาน พระเจ้าข้า.

[๕๘๑] วิมานอันบุญญานุภาพตบแต่งดีแล้วนี้ เกลื่อนกล่นไปด้วยหมู่นางเทพอัปสรผู้ประเสริฐ รุ่งเรืองด้วยยอด บริบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ งดงามด้วยการฟ้อนรำขับร้อง สว่างไสวออกจากฝาแก้วผลึก มีแม่น้ำอันประกอบด้วยไม้ดอกนานาชนิด ล้อมรอบวิมานนั้น และมีไม้เกตุ ไม้มะขวิด ไม้มะม่วง ไม้สาละ ไม้ชมพู่ ไม้มะพลับ และไม้มะหาดเป็นอันมาก มีผลเป็นนิตย์ ดูกรมาตลีเทพสารถี ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปในวิมานนี้ เราขอถามท่าน เทพบุตรนี้ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงมาถึงสวรรค์บันเทิงอยู่ในวิมานนี้.

[๕๘๒] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า เทพบุตรนี้เป็นคฤหบดีอยู่ในเมืองมิถิลา เป็นทานบดี ได้สร้างอาราม บ่อน้ำ สระน้ำ และสะพาน ได้ปฏิบัติพระอรหันต์ผู้เยือกเย็นโดยเคารพ ได้ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย ในท่านผู้ปฏิบัติซื่อตรง ด้วยจิตอันเลื่อมใส ได้รักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในดิถีที่ ๑๔ ที่ ๑๕ ที่ ๘ แห่งปักษ์ และในวันปาฏิหาริยปักษ์ เป็นผู้สังวรในศีล เป็นผู้สำรวมและบริจาคทานเป็นนิตย์ จึงมาบันเทิงอยู่ในวิมาน พระเจ้าข้า.

[๕๘๓] วิมานอันบุญญานุภาพตบแต่งดีแล้วนี้ ประกอบด้วยภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์ จัดสรรไว้เป็นส่วนๆ สว่างไสวออกจากฝาแก้วไพฑูรย์ เสียงทิพย์ คือ เสียงเปิงมาง เสียงตะโพน การฟ้อนรำขับร้อง และเสียงประโคมดนตรี ย่อมเปล่งออกน่าฟัง เป็นที่รื่นรมย์ใจ เราไม่รู้สึกว่าได้เห็นหรือได้ฟัง เสียงอันเป็นอย่างนี้ อันไพเราะอย่างนี้ ในกาลก่อนเลย ดูกรมาตลีเทพ สารถี ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปในวิมานนี้ เราขอถามท่าน เทพบุตรเหล่านี้ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงมาถึงสวรรค์ บันเทิงอยู่ในวิมาน.

[๕๘๔] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า เทพบุตรนี้เป็นคฤหบดีอยู่ในเมือง พาราณสี เป็นทานบดี ได้สร้างอาราม บ่อน้ำ สระน้ำ และสะพาน ได้ปฏิบัติพระอรหันต์ผู้เยือกเย็นโดยเคารพ ได้ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย ให้ท่านผู้ปฏิบัติซื่อตรง ด้วยจิตอันเลื่อมใส ได้รักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในดิถีที่ ๑๔ ที่ ๑๕ ที่ ๘ แห่ง ปักษ์ และในวันปาฏิหาริยปักษ์ เป็นผู้สังวรในศีล เป็นผู้สำรวมและ บริจาคทานเป็นนิตย์ จึงมาบันเทิงอยู่ในวิมาน พระเจ้าข้า.

[๕๘๕] วิมานอันบุญญานุภาพตบแต่งดีแล้วนี้ รุ่งเรืองสุกใส ดุจอาทิตย์อุทัย ดวงใหญ่สีแดง ฉะนั้น ดูกรมาตลีเทพสารถี ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่ เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปในวิมานนี้ เราขอถามท่าน เทพบุตรนี้ได้ ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงมาถึงสวรรค์บันเทิงอยู่ในวิมาน.

[๕๘๖] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า เทพบุตรนี้เป็นคฤหบดีอยู่ในเมือง สาวัตถี เป็นทานบดี ได้สร้างอาราม บ่อน้ำ สระน้ำ และสะพาน ได้ปฏิบัติพระอรหันต์ผู้เยือกเย็นโดยเคารพ ได้ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย ในท่านผู้ปฏิบัติซื่อตรง ด้วยจิตอันเลื่อมใส ได้รักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในดิถีที่ ๑๔ ที่ ๑๕ ที่ ๘ แห่งปักษ์ และในวันปาฏิหาริยปักษ์ เป็นผู้สังวรในศีล เป็นผู้สำรวม และบริจาคทานเป็นนิตย์ จึงมาบันเทิงในวิมาน พระเจ้าข้า.

[๕๘๗] วิมานทองเป็นอันมากนี้ อันบุญญานุภาพตบแต่งดีแล้ว ลอยอยู่ในนภากาศ รุ่งเรืองสว่างไสว ดังสายฟ้าในระหว่างก้อนเมฆ ฉะนั้น เทพบุตรผู้มีฤทธิ์

มาก ประดับประดาด้วยสรรพาภรณ์ อันหมู่เทพอัปสรแวดล้อม ผลัดเปลี่ยนเวียนอยู่ในวิมานเหล่านั้นโดยรอบ ดูกรมาตลีเทพสารถี ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปในวิมานนี้ เราขอถามท่าน เทพบุตรเหล่านี้ ได้ทำกรรมดีอะไรไว้หนอ จึงมาถึงสวรรค์บันเทิงอยู่ในวิมาน.

[๕๘๘] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า เทพบุตรเหล่านี้เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีศรัทธาอันตั้งมั่น เมื่อพระสัทธรรมอันพระศาสดาทรงประกาศดีแล้ว ได้กระทำตามคำสั่งสอนของพระศาสดา ข้าแต่พระราชา เชิญพระองค์ทอดพระเนตรสถานที่สถิตของเทพบุตรเหล่านั้น.

[๕๘๙] ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระองค์ทรงทราบสถานที่อยู่ของสัตว์ ผู้มีกรรมอันเป็นบาป และได้ทรงทราบสถานที่สถิตของเหล่าเทพเจ้าผู้มีกรรมงามแล้ว ข้าแต่พระราชาผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ เชิญพระองค์เสด็จขึ้นไปในสำนักของท้าวสักกเทวราช ณ บัดนี้เถิด พระเจ้าข้า.

[๕๙๐] พระมหาราชาประทับอยู่บนทิพยาน อันเทียมด้วยม้าสินธพประมาณ ๑,๐๐๐ เสด็จไปอยู่ ได้ทอดพระเนตรเห็นภูเขาหลายเทือกในระหว่างมหาสมุทรสีทันดร ครั้นแล้ว ได้ตรัสถามมาตลีเทพสารถีว่า ภูเขาเหล่านี้ชื่ออะไร.

[๕๙๑] ภูเขาเหล่านี้ ชื่อภูเขาสุทัศนะ ภูเขากรวิก ภูเขาอิสินธร ภูเขายุคันธร ภูเขาเนมินทร ภูเขาวินตกะ และภูเขาอัสสกรรณ สูงกว่ากันขึ้นไปเป็นลำดับๆ มีมหาสมุทรหนึ่ง ชื่อสีทันดร อยู่ในระหว่างภูเขาทั้ง ๗ นั้น ภูเขาเหล่านี้เป็นทิพสถานของท้าวจาตุมหาราช ข้าแต่พระราชา เชิญพระองค์ทอดพระเนตรภูเขาเหล่านั้น พระเจ้าข้า.

[๕๙๒] ประตูมีรูปต่างๆ รุ่งเรือง วิจิตรด้วยรูปต่างๆ เช่น รูปพระอินทร์ แวดล้อมดีแล้ว ปรากฏเหมือนป่าอันเสือโคร่งทั้งหลายรักษาดีแล้ว ดูกรมาตลีเทพสารถี ความปลื้มใจย่อมเกิดแก่เรา เพราะได้เห็นประตูนี้ เราขอถามท่าน ประตูนี้เขาเรียกชื่อว่าอะไร เป็นประตูน่ารื่นรมย์ใจปรากฏแต่ไกลเทียว.

[๕๙๓] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า ประตูนี้เขาเรียกชื่อว่าจิตรกูฏ เป็นที่เสด็จเข้าออกแห่งท้าวสักกรินทรเทวราช ก็ประตูนี้เป็นประตูแห่งเทพนคร

ตั้งอยู่ในที่สุดแห่งเขาสิเนรุราชอันงามน่าดู ปรากฏอยู่ มีรูปต่างๆ งาม วิจิตรด้วยรูป เช่น รูปพระอินทร์ แวดล้อมดีแล้ว ปรากฏเหมือนป่า อันเสือโคร่งทั้งหลายรักษาดีแล้ว ข้าแต่พระราชาผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ขอเชิญพระองค์เสด็จเข้าไปทางประตูนี้ เชิญเสด็จเหยียบภูมิภาคอัน ราบรื่นเถิด พระเจ้าข้า.

[๕๙๔] พระมหาราชาประทับอยู่บนทิพยาน อันเทียมด้วยม้าสินธพประมาณ ๑,๐๐๐ เสด็จไปอยู่ ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวสภาวิมาน อันบุญญานุภาพตบแต่ง ดีแล้วนี้ สว่างไสวออกจากฝาแก้วไพฑูรย์ ดังอากาศส่องแสงเขียวสด ปรากฏในสรทกาล ฉะนั้น ดูกรมาตลีเทพสารถี ความปลื้มใจย่อมเกิด แก่เรา เพราะได้เห็นความเป็นไปในวิมานนี้ เราขอถามท่าน วิมานนี้ เขาเรียกชื่อว่าอะไร.

[๕๙๕] มาตลีเทพสารถี ... ผู้ไม่ทรงทราบว่า วิมานนี้เป็นเทวสภา เขาเรียกชื่อ ปรากฏว่าสุธรรมา งามวิจิตรรุ่งเรืองด้วยแก้วไพฑูรย์ อันบุญญานุภาพ ตบแต่งดีแล้ว มีเสาทั้งหลาย ๘ เหลี่ยม อันบุญกรรมกระทำดีแล้ว ล้วนแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ทุกๆ เสา รองรับไว้ เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ ทั้งปวงแวดล้อมท้าวสักกรินทรเทวราช ประชุมคิดความเจริญของเทวดา และมนุษย์กันอยู่ในวิมานนั้น ข้าแต่พระราชาผู้แสวงหาคุณใหญ่ ขอเชิญ พระองค์เสด็จเข้าไปยังทิพสถาน อันเป็นที่อนุโมทนากันและกันของ เทวดาทั้งหลาย โดยทางนี้พระเจ้าข้า.

[๕๙๖] เทพเจ้าทั้งหลายเห็นพระเจ้าเนมิราชนั้นเสด็จมาถึง ก็พากันยินดีต้อนรับว่า ข้าแต่มหาราชเจ้าผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ พระองค์เสด็จมาดีแล้ว อนึ่ง พระองค์มิได้เสด็จมาร้าย ขอเชิญประทับนั่งในที่ใกล้ท้าวสักกรินทรเทวราช ณ บัดนี้เถิด ท้าวสักกรินทรเทวราชทรงยินดีต้อนรับพระองค์ ผู้เป็น พระราชาแห่งชาววิเทหรัฐ ผู้ทรงสงเคราะห์ชาวกรุงมิถิลา ท้าววาสวะทรง เชื้อเชิญด้วยทิพกามารมณ์ และอาสนะว่า ข้าแต่พระราชาผู้แสวงหาคุณ อันใหญ่ เป็นความดีแล้ว ที่พระองค์เสด็จมาถึงทิพสถานอันเป็นที่อยู่ ของเทพยดาทั้งหลาย ผู้ยังสิ่งที่ตนประสงค์ให้เป็นไปตามอำนาจ ขอเชิญ

พระองค์ประทับอยู่ในหมู่เทพเจ้า ผู้ประกอบด้วยความสำเร็จแห่งทิพกามารมณ์ทั้งมวล เชิญพระองค์เสวยทิพกามารมณ์อยู่ในหมู่เทพเจ้าชาวดาวดึงส์เถิด พระเจ้าข้า.

[๕๙๗] สิ่งใดที่ได้มาเพราะผู้อื่นให้ สิ่งนั้นเปรียบเหมือนยวดยาน หรือทรัพย์ที่ยืมเขามา ฉะนั้น หม่อมฉันไม่ปรารถนาสิ่งนั้น เพราะเป็นสิ่งที่ผู้อื่นให้ บุญทั้งหลายที่หม่อมฉันได้ทำเอง ย่อมเป็นทรัพย์ที่จะติดตามหม่อมฉันไป หม่อมฉันจักกลับไปทำกุศลให้มากในหมู่มนุษย์ ด้วยการบริจาคทาน การประพฤติสม่ำเสมอ ความสำรวม และการฝึกอินทรีย์ (เพราะ) บุคคลทำบุญแล้ว ย่อมได้รับความสุข และย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง.

[๕๙๘] ท่านมาตลีเทพสารถี ได้แสดงสถานที่อยู่ของทวยเทพผู้มีกรรมอันงามและสถานที่อยู่ของสัตว์นรกผู้มีกรรมอันลามกแก่เรา ชื่อว่า เป็นผู้มีอุปการะมากแก่เรา.

[๕๙๙] พระเจ้าเนมิราชพระราชาของชนชาววิเทหรัฐ ผู้ทรงสงเคราะห์ชาวเมืองมิถิลา ครั้นตรัสพระคาถานี้ว่า ผมหงอกงอกขึ้นบนศีรษะของเราแล้วย่อมนำความหนุ่มไป เทวทูตปรากฏแล้ว สมัยนี้เป็นกาลสมควรที่เราจะบวชดังนี้แล้ว ทรงบริจาคทานเป็นอันมาก ทรงเข้าถึงความเป็นผู้สำรวมในศีล.

จบ เนมิราชชาดกที่ ๔

## มโหสถชาดก

### พระมโหสถบัณฑิตทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี

[๖๐๐] ดูกรพ่อมโหสถ พระเจ้าพรหมทัตต์ผู้ครองกรุงปัญจาละ เสด็จยาตราทัพมาพร้อมด้วยกองทัพทุกหมู่เหล่า กองทัพของพระเจ้าปัญจาลราชนั้นพึงประมาณไม่ได้ มีกองช่างโยธา กองราบ ล้วนแต่ฉลาดในสงครามทั้งปวงสามารถจะนำข้าศึกมาได้ มีเสียงอื้ออึง ยังกันและกันให้รู้ด้วยเสียงกลองและเสียงสังข์ มีวิทยาทางโลหธาตุ มีเครื่องประดับครบครัน ธงทิว

สลอนเกลื่อนกล่นด้วยช้างประมาณมิได้ สมบูรณ์ด้วยคนมีศิลป์ กองทัพนั้นตั้งมั่นอยู่ด้วยทหารผู้แกล้วกล้า กล่าวกันว่าในกองทัพนี้ มีราชบุรุษ ๑๐ นาย เป็นผู้ฉลาด มีปัญญากว้างขวาง มีการประชุมปรึกษากันในที่ลับ พระชนนีของพระเจ้าปัญจาลราชเป็นที่ ๑๑ ย่อมทรงสั่งสอนชาวปัญจาลนครที่นั้น ในชนเหล่านี้ กษัตริย์ร้อยเอ็ดพระนครผู้เรืองยศ ตามเสด็จพระเจ้าปัญจาลราช ถูกชิงแว่นแคว้น กลัวภัยจึงตกอยู่ในอำนาจของชาวปัญจาลนคร เป็นผู้สามารถทำตามที่พระราชารับสั่ง ไม่มีความปรารถนาก็จำต้องกล่าวคำเป็นที่รัก ต้องตามเสด็จพระเจ้าปัญจาลราช เป็นผู้มีอำนาจมาก่อน ไม่ปรารถนาก็ต้องอยู่ในอำนาจของพระเจ้าปัญจาลราช มิถิลานครอันแวดล้อมด้วยกองทัพนั้น เป็นสามชั้น ราชธานีของชาววิเทหรัฐถูกขุดเป็นคูโดยรอบ ดูกรพ่อมโหสถ กองทัพที่แวดล้อมโดยรอบมิถิลานครนั้น ปรากฏเหมือนดาวบนท้องฟ้า พ่อจงรู้ว่า จักมีความพ้นได้อย่างไร.

[๖๐๑] ขอเดชะ ขอเชิญพระองค์ทรงเหยียดพระบาทตามพระสำราญ เชิญเสวยและรื่นรมย์อยู่ในกามสมบัติเถิด พระเจ้าพรหมทัตต์จะต้องละกองทัพชาวปัญจาลนครเสด็จหนีไป พระเจ้าข้า.

[๖๐๒] พระราชามีพระราชประสงค์จะทรงทำสัมพันธมิตรกับพระองค์ จะพระราชทานรัตนะทั้งหลายแก่พระองค์ตั้งแต่นี้ไป ราชทูตทั้งหลายผู้มีวาจาไพเราะ กล่าวคำที่น่ารัก จงคุมเครื่องบรรณาการแต่ปัญจาลนครมายังกรุงมิถิลานคร จงกล่าววาจาอันอ่อนหวาน เป็นวาจาที่น่ายินดี ปัญจาลนครกับวิเทหรัฐทั้งสองนั้น จงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

[๖๐๓] ดูกรอาจารย์เกวัฏ ท่านได้พบกับมโหสถเป็นอย่างไรหนอ เชิญกล่าวต่อไปเถิด มโหสถกับท่านต่างงดโทษกันแล้วกระมัง มโหสถยินดีแล้วกระมัง.

[๖๐๔] ข้าแต่พระจอมประชาชน บุรุษชื่อมโหสถเป็นคนเลว ไม่น่าชื่นชมเป็นคนกระด้าง ไม่ใช่สัตบุรุษ ไม่กล่าวข้อความอะไรๆ เหมือนคนใบ้และคนหนวกฉะนั้น พระเจ้าข้า.

[๖๐๕] บทมนต์นี้อันมโหสถบุตรของเราเห็นแล้วโดยแท้ คนอื่นก็เห็นได้โดยง่าย ข้อความอันดี อันนรชนผู้มีความเพียรเห็นแล้ว ความจริง กายของเรา ก็หวั่นไหว ใครจักละแคว้นของตนไปสู่เงื้อมมือของผู้อื่นเล่า.

[๖๐๖] ก็ความคิดของเราทั้งหกคนผู้เป็นบัณฑิต มีปัญญากว้างขวางสูงสุด สมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดูกรมโหสถ แม้เธอก็จงลงมติว่าไปหรือไม่ไป หรือว่าจะอยู่ในที่นี้.

[๖๐๗] ข้าแต่พระราชา พระองค์จงทรงทราบพระเจ้าจุลนีพรหมทัตต์ ทรงมีอานุภาพมาก มีพลมาก ปรารถนาเพื่อปลงพระชนม์พระองค์ ดุจนายพรานฆ่าเนื้อด้วยนางเนื้อฉะนั้น ปลาอยากกินของสดคือเหยื่อ ย่อมกลืนเบ็ดที่คดอันปิดไว้ด้วยเหยื่อ มันย่อมไม่รู้จักความตายของตน ฉันใด ข้าแต่พระราชา พระองค์ทรงปรารถนากาม ย่อมไม่ทรงทราบพระราชธิดาของพระเจ้าจุลนี เหมือนปลาไม่รู้จักความตายของตนฉะนั้น ถ้าพระองค์จะเสด็จไปยังปัญจาลนคร จักต้องทรงละเสียทันที ภัยใหญ่จักถึงแก่พระองค์ เหมือนภัยคือความตายถึงแก่มฤคผู้ตามไปถึงทางที่ประตูบ้านฉะนั้น ขอเดชะ.

[๖๐๘] พวกเราทั้งนั้น ซึ่งกล่าวถึงเหตุที่จะให้ได้รัตนะอันสูงสุดในสำนัก เจ้าเป็นคนเขลา บ้าน้ำลาย เจ้าเป็นบุตรคฤหบดีถือหางไถเจริญมาตั้งแต่เยาว์ เจ้าจะรู้เหตุที่ให้ได้รัตนะเหมือนคนอื่นเขาละหรือ.

[๖๐๙] ท่านทั้งหลายจงไสคอมโหสถนี่ ซึ่งเขาพูดเป็นอันตรายแก่การได้รัตนะของเรา ให้หายไปเสียจากแว่นแคว้นของเรา.

[๖๑๐] แต่นั้นมโหสถบัณฑิต ได้หลีกไปจากราชสำนัก ของพระเจ้าวิเทหราช ที่นั้นได้เรียกนกสุวบัณฑิตชื่อมาธุระผู้เป็นทูตมาสั่งว่า ดูกรนกผู้มีขนปีกเขียวผู้สหาย เจ้าจงมากระทำความขวนขวายเพื่อเรา นางนกสาลิกาที่เขาเลี้ยงไว้ใกล้ที่บรรทมของพระเจ้าปัญจาลราชมีอยู่ ก็นางนกสาลิกานั้นเป็นผู้ฉลาดในสิ่งทั้งปวง เจ้าจงถามนางนกสาลิกานั้นโดยพิสดาร นางนกสาลิกานั้นรู้ความลับทุกอย่างของพระเจ้าปัญจาลราช และของเกวัฏพราหมณ์ผู้โกสิยโคตร นกสุวบัณฑิตชื่อมาธุระ มีขนปีกเขียว รับคำ

มโหสถบัณฑิต แล้วได้ไปสู่สำนักนางนกสาลิกา แต่นั้น นกมาธุรสุว
บัณฑิตครั้นไปถึงแล้ว ได้ถามนางนกสาลิกาผู้มีกรงอันงาม พูดเพราะว่า
เธอสบายดีอยู่ในกรงงามแลหรือ เธอมีความผาสุกในเพศแลหรือ เธอ
ได้ข้าวตอกกับน้ำผึ้งในกรงงามของเจ้าและหรือ.

นางนกสาลิกาตอบว่า ดูกรสุวบัณฑิตผู้สหาย ฉันมีความสุขดี ฉัน
สบายดี อนึ่ง ฉันได้ข้าวตอกกับน้ำผึ้งเพียงพอ ดูกรสหาย ท่านมาแต่ไหน
หรือใครใช้ให้มา ก่อนแต่นี้เราไม่เคยเห็นท่านหรือไม่เคยได้ยินเลย.

[๖๑๑] ฉันเป็นผู้ที่เขาเลี้ยงอยู่ใกล้ที่บรรทมบนปราสาท ของพระเจ้าสีวิราช
พระราชาพระองค์นั้นทรงตั้งอยู่ในธรรม โปรดให้ปล่อยสัตว์ทั้งหลายผู้ถูก
ขังอยู่จากที่ขังนั้นๆ นางนกสาลิกาตัวหนึ่งพูดอ่อนหวาน เป็นภรรยา
ของฉัน เหยี่ยวได้ฆ่านางนกสาลิกานั้นเสียในห้องที่บรรทม ต่อหน้า
ของฉันผู้อยู่ในกรงงามซึ่งเห็นอยู่ ฉันรักใคร่ต่อเธอจึงมาในสำนักของเธอ
ถ้าเธอพึงให้โอกาส เราทั้งสองก็จะได้อยู่ร่วมกัน.

[๖๑๒] ก็นกแขกเต้าพึงรักใคร่กับนางนกแขกเต้า และนกสาลิกาก็พึงรักใคร่กับ
นางนกสาลิกา การที่นกแขกเต้าจะอยู่ร่วมกันกับนางนกสาลิกาจะเป็น
เช่นไร.

[๖๑๓] เออก็ ผู้ใดใคร่ในกามกับนางจัณฑาล ผู้นั้นทั้งหมดย่อมเป็นเช่นกับนาง
จัณฑาลนั้น บุคคลไม่เป็นเช่นเดียวกันในเพราะกามย่อมไม่มี พระชนนี
ของพระเจ้าสีวี พระนามว่าชัมพาวดีมีอยู่ พระนางเป็นจัณฑาล ได้เป็น
พระมเหสีที่รักของพระเจ้าวาสุเทพกัณหโคตร นางกินนรีชื่อรัตนวดี
มีอยู่ แม้นางกินนรีนั้นก็ร่วมรักกับดาบสชื่อวัจฉะ มนุษย์ได้ร่วมอภิรมย์
กับนางเนื้อก็มี มนุษย์หรือสัตว์ต่างกันเพราะกามย่อมไม่มี เอาเถอะ
ดูกรนางนกสาลิกาผู้พูดเพราะ เราจักไปละ เพราะถ้อยคำของเธอเป็น
เหตุให้รู้ประจักษ์ เธอดูหมิ่นฉันนัก.

[๖๑๔] ดูกรมาธุรสุวบัณฑิต สิริย่อมไม่มีแก่ผู้ด่วนได้ ใจเร็ว เชิญท่านอยู่ ณ ที่นี้
จนกว่าจะได้เห็นพระราชา จนได้ฟังเสียงตะโพนและอานุภาพของ
พระราชา.

[๖๑๕] เสียงอันเซ็งแซ่นี้ ฉันได้ฟังมาแล้วภายนอกชนบทว่า พระราชธิดาของพระเจ้าปัญจาลราช มีพระฉวีวรรณดังดาวประกายพฤกษ์ พระเจ้าปัญจาลราช จักพระราชทานพระราชธิดานั้นแก่ชาวแคว้นวิเทหะ คือ จักมีการอภิเษกระหว่างพระเจ้าวิเทหราชกับพระราชธิดานั้น.

[๖๑๖] ดูกรมาธุระ วิวาหมงคลของเหล่าชนผู้เป็นข้าศึก จงมีเหมือนกับพระเจ้าปัญจาลราช จักทรงทำวิวาหมงคลพระราชธิดากับพระเจ้าวิเทหราช พระราชาผู้เป็นจอมทัพแห่งชาวปัญจาลนคร จักทรงนำพระเจ้าวิเทหราชมาแล้วแต่นั้น จักทรงรับสั่งให้ปลงพระชนม์เสีย พระเจ้าวิเทหราชไม่ได้เป็นพระสหายของพระปัญจาลราช.

[๖๑๗] เอาเถิด เธอจงอนุญาตให้ฉันไปประมาณสัก ๗ ราตรี เพียงให้ฉันได้กราบทูลพระเจ้าสีวิราช ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ว่า ฉันได้การอยู่ในสำนักของนางนกสาลิกาแล้ว.

[๖๑๘] เอาเถิด ฉันอนุญาตให้ท่านไปประมาณ ๗ ราตรี ถ้าท่านไม่กลับมายังสำนักของฉันโดย ๗ ราตรี ฉันจะสำคัญตัวฉันว่าหยั่งลงแล้ว สงบแล้ว ท่านจักมาในเมื่อเราตายแล้ว.

[๖๑๙] ลำดับนั้นแล นกมาธุรสุวบัณฑิตบินไปแล้ว ไปบอกถ้อยคำของนางนกสาลิกานี้แก่มโหสถบัณฑิต.

[๖๒๐] บุรุษพึงได้บริโภคสมบัติในเรือนของผู้ใด ควรกระทำประโยชน์ให้แก่ผู้นั้นแท้.

[๖๒๑] ข้าแต่พระจอมประชาชน เอาเถิด ข้าพระองค์จักไปสู่พระนครอันน่ารื่นรมย์ของพระเจ้าปัญจาลราชก่อน เพื่อสร้างนิเวศน์ถวายพระองค์ผู้ทรงพระนามว่าวิเทหราชผู้เรืองยศ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ ครั้นข้าพระองค์สร้างนิเวศน์ถวายพระองค์เสร็จแล้ว พึงส่งข่าวมากราบทูลพระองค์ได้เมื่อใด เชิญพระองค์เสด็จไปเมื่อนั้น.

[๖๒๒] ลำดับนั้น มโหสถบัณฑิตได้ไปสู่พระนครอันน่ารื่นรมย์ของพระเจ้าปัญจาลราชก่อน เพื่อสร้างนิเวศน์ถวายพระเจ้าวิเทหราชผู้เรืองยศ ครั้นสร้างนิเวศน์ถวายพระเจ้าวิเทหราชผู้เรืองยศเสร็จแล้ว ภายหลังจึงส่งทูต

ไปทูลพระเจ้าวิเทหราชผู้ครองกรุงมิถิลาว่า ข้าแต่พระมหาราชเจ้า เชิญพระองค์เสด็จมาบัดนี้เถิด พระราชนิเวศน์ที่สร้างเพื่อพระองค์สำเร็จแล้วขอเดชะ.

[๖๒๓] ลำดับนั้น พระราชาพร้อมด้วยจตุรงคเสนาได้เสด็จไปสู่นครอันมั่งคั่งที่มโหสถบัณฑิตสร้างไว้ในแคว้นกัปปิละ เพื่อทอดพระเนตรพาหนะอันหาที่สุดมิได้.

[๖๒๔] ลำดับนั้น พระเจ้าวิเทหราช เสด็จไปถึงแคว้นกัปปิละแล้ว ทรงส่งพระราชสาสน์ไปถวายพระเจ้าพรหมทัตต์ว่า ข้าแต่พระมหาราชเจ้าหม่อมฉันมาเพื่อถวายบังคมพระยุคลบาทของพระองค์ พระเจ้าข้า ขอได้โปรดพระราชทานพระราชธิดาผู้งดงามทั่วองค์ ซึ่งประดับด้วยเครื่องอลังการล้วนแต่ทองคำ ห้อมล้อมด้วยหมู่นางข้าหลวง ให้เป็นมเหสีของหม่อมฉัน ณ บัดนี้เถิด พระเจ้าข้า.

[๖๒๕] ดูกรพระเจ้าวิเทหราช แม้พระองค์เสด็จมาดีแล้ว อนึ่ง พระองค์ไม่เสด็จมาร้าย เชิญพระองค์ทรงหาพระฤกษ์อาวาหมงคลไว้ หม่อมฉันจะถวายราชธิดาผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการล้วนแต่ทองคำ ห้อมล้อมด้วยหมู่นางข้าหลวงแก่พระองค์ พระเจ้าข้า.

[๖๒๖] ลำดับนั้น พระเจ้าวิเทหราชได้ทรงหาพระฤกษ์ ครั้นหาพระฤกษ์ได้แล้วทรงส่งพระราชสาสน์ไปถวายพระเจ้าพรหมทัตต์ว่า ขอพระองค์ทรงพระราชทานพระราชธิดาผู้งดงามทั่วองค์ ซึ่งประดับด้วยเครื่องอลังการล้วนแต่ทองคำ ห้อมล้อมด้วยหมู่นางข้าหลวง ให้เป็นมเหสีของหม่อมฉัน ณ บัดนี้เถิด พระเจ้าข้า.

[๖๒๗] หม่อมฉันจะถวายพระราชธิดาผู้งดงามทั่วองค์ อันประดับด้วยเครื่องอลังการล้วนด้วยทองคำ ห้อมล้อมด้วยหมู่ข้าหลวง ให้เป็นมเหสีของพระองค์ ณ บัดนี้.

[๖๒๘] กองช้าง กองม้า กองรถ กองพลราบ อันเป็นกองทัพสวมเกราะตั้งอยู่จุดคบเพลิงสว่างไสว บัณฑิตทั้งหลายย่อมสำคัญอย่างไรกันหนอ.

[๖๒๙] กองช้าง กองม้า กองรถ กองพลราบ อันเป็นกองทัพสวมเกราะตั้งอยู่ จุดคบเพลิงสว่างไสว ดูกรมโหสถบัณฑิต กองทัพเหล่านี้จักทำอะไรหนอ.

[๖๓๐] ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระเจ้าจุลนีพรหมทัตต์มีพลนิกายมาก รักษาพระองค์ไว้ จะทรงประทุษร้ายต่อพระองค์ รุ่งเช้าจักรับสั่งให้ปลงพระชนม์พระองค์.

[๖๓๑] หทัยของเราสั่น และปากของเราแห้งผาก เราเป็นเหมือนถูกไฟไหม้ที่กลางแดด ไม่ถึงความเย็นใจ เตาของช่างทองรุ่งเรืองอยู่ภายในไม่ปรากฏในภายนอก ฉันใด แม้หทัยของเราก็รุ่งเรืองอยู่ในภายใน ไม่ปรากฏในภายนอก ฉันนั้น.

[๖๓๒] ข้าแต่พระจอมขัตติยราช พระองค์เป็นผู้ประมาทเป็นไปล่วงความคิด มีความคิดอันทำลายเสียแล้ว บัดนี้แล อาจารย์ทั้ง ๔ ผู้เป็นบัณฑิตมีความคิด จงป้องกันพระองค์เถิด พระองค์ไม่ทรงกระทำตามคำของข้าพระบาท ผู้เป็นอำมาตย์ใคร่ประโยชน์แสวงหาความเกื้อกูล ทรงยินดีด้วยปีติอันเศร้าหมองของพระองค์ ดังเนื้อตกลงในหลุมล่อ ฉะนั้น ปลาอยากกินของสดคือเหยื่อ ย่อมกลืนเบ็ดที่คดอันปิดไว้ด้วยเหยื่อ มันย่อมไม่รู้จักความตายของตน ฉันใด ข้าแต่พระราชา พระองค์ทรงปรารถนากามย่อมไม่ทรงทราบ พระราชธิดาของพระเจ้าจุลนี เหมือนปลาไม่รู้จักความตายของตน ฉันนั้น ถ้าพระองค์จะเสด็จไปยังปัญจาลนคร จักต้องทรงละเสียทันที ภัยใหญ่จักถึงแก่พระองค์เหมือนภัย คือความตายถึงแก่มฤคผู้ตามไปถึงทางที่ประตูบ้าน ข้าแต่พระจอมประชากร บุรุษผู้ไม่ประเสริฐพึงเป็นเหมือนงูอยู่ในพกกัดเอา นักปราชญ์ไม่พึงทำไมตรีกับบุรุษเช่นนั้น เพราะการสังคมกับบุรุษชั่ว นำทุกข์มาให้โดยแท้ ข้าแต่พระจอมประชากร บุรุษผู้มีศีล เป็นพหูสูตพึงรู้คุณแห่งไมตรีใด นักปราชญ์พึงกระทำไมตรีกับบุรุษเช่นนั้นเท่านั้น เพราะการสังคมกับสัปบุรุษ นำความสุขมาให้โดยแท้.

[๖๓๓] ข้าแต่พระราชา พระองค์ได้ตรัสถึงเหตุที่จะให้ได้รัตนะอันสูงสุดในสำนักข้าพระบาท ทรงเป็นผู้เขลา บ้าน้ำลาย ข้าพระบาทเป็นบุตรคฤหบดีถือ

หางไถเจริญมาแต่ยังเยาว์ จะรู้เหตุที่จะให้ได้รัตนะเหมือนคนอื่นๆ เขาอย่างไรเล่า ท่านทั้งหลายจงไสคอมโหสถบัณฑิตนี้ ซึ่งเขาพูดเป็นอันตรายแก่การได้รัตนะของเรา ให้หายไปเสียจากแว่นแคว้นของเรา.

[๖๓๔] ดูกรมโหสถ บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ทิ่มแทงเพราะโทษที่ล่วงไปแล้ว เจ้าจะทิ่มแทงเราเป็นดังม้าที่เขาผูกไว้ถูกทิ่มแทงด้วยประตักทำไม ถ้าเห็นว่าเราจะพ้นภัยได้หรือเห็นว่าเราจะปลอดภัยได้ ขอเจ้าจงสั่งสอนเราโดยความสวัสดีนั้นแล เจ้าจะทิ่มแทงเราเพราะโทษที่ล่วงไปแล้วทำไม.

[๖๓๕] ข้าแต่พระบรมกษัตริย์ กรรมของมนุษย์อันเป็นไปล่วงแล้วทำได้ยาก มีความยินดีได้ยาก เป็นแดนเกิด ข้าพระบาทไม่สามารถจะปลดเปลื้องพระองค์ได้ ขอพระองค์ได้โปรดทรงทราบเถิด พระเจ้าข้า ช้างทั้งหลายผู้มีฤทธิ์ มียศสามารถเหาะไปได้ทางอากาศ เป็นช้างเกิดในตระกูลช้างฉัททันต์ หรือในตระกูลช้างอุโบสถของพระองค์มีอยู่ แม้ช้างเหล่านั้นพึงพาพระองค์ไปได้ ม้าทั้งหลายผู้มีฤทธิ์ มียศสามารถเหาะไปได้ทางอากาศ เป็นม้าเกิดในตระกูลพระยาม้าวลาหกของพระองค์มีอยู่ แม้ม้าเหล่านั้นพึงพาพระองค์ไปได้ นกทั้งหลายผู้มีฤทธิ์ มียศสามารถบินไปได้ทางอากาศของพระองค์มีอยู่ แม้นกเหล่านั้นก็พึงพาพระองค์ไปได้ ยักษ์ทั้งหลายผู้มีฤทธิ์ มียศสามารถเหาะไปได้ทางอากาศของพระองค์มีอยู่ แม้ยักษ์เหล่านั้นก็พึงพาพระองค์ไปได้ ข้าแต่พระบรมกษัตริย์ กรรมของมนุษย์อันเป็นไปล่วงแล้วทำได้โดยยาก มีความยินดีได้ยาก เป็นแดนเกิด ข้าพระบาทไม่สามารถจะปลดเปลื้องพระองค์ โดยทางอากาศได้ พระเจ้าข้า.

[๖๓๖] บุรุษผู้ยังมองไม่เห็นฝั่งในมหาสมุทร ย่อมได้ที่พำนักในประเทศใด เขาย่อมได้ความสุขในประเทศนั้น ฉันใด ท่านมโหสถ ขอท่านได้เป็นที่พึ่งของข้าพระเจ้าทั้งหลาย และของพระราชาฉันนั้นเถิด ท่านเป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าพวกข้าพเจ้าเหล่ามนตรี ขอท่านช่วยปลดเปลื้องเราให้พ้นจากทุกข์ด้วยเถิด.

[๖๓๗] ท่านอาจารย์เสนก กรรมของมนุษย์อันเป็นไปล่วงแล้วทำได้ยาก มีความ
ยินดีโดยยาก เป็นแดนเกิด ข้าพเจ้าไม่สามารถจะช่วยปลดเปลื้องท่านได้
ท่านจงรู้เอาเองเถิด.
[๖๓๘] ท่านจงฟังคำนี้ของข้าพเจ้า ท่านเห็นภัยใหญ่นั่นหรือ บัดนี้ข้าพเจ้าขอถาม
ท่านอาจารย์เสนก เวลานี้ท่านจะสำคัญสิ่งที่ควรทำอย่างไร.
[๖๓๙] เราทั้งหลายจงเอาไฟเผาเสียตั้งแต่ประตู หรือจงจับมีดฆ่ากันและกัน
ละชีวิตเสียฉับพลัน อย่าให้พระเจ้าพรหมทัตต์ฆ่าเราทั้งหลายให้ลำบาก
นานเลย.
[๖๔๐] ท่านจงฟังคำนี้ของข้าพเจ้า ท่านเห็นภัยใหญ่นั่นหรือ บัดนี้ข้าพเจ้าขอถามท่าน
อาจารย์ปุกกุส ณ บัดนี้ เวลานี้ท่านจะสำคัญสิ่งที่ควรทำอย่างไร.
[๖๔๑] เราทั้งหลายควรกินยาพิษตาย ละชีวิตเสียฉับพลัน อย่าให้พระเจ้า
พรหมทัตต์ฆ่าเราทั้งหลายให้ลำบากนานเลย.
[๖๔๒] ท่านจงฟังคำนี้ของข้าพเจ้า ท่านเห็นภัยใหญ่นั่นหรือ บัดนี้ข้าพเจ้าขอถามท่าน
อาจารย์กามินท์ ณ บัดนี้ เวลานี้ท่านจะสำคัญสิ่งที่ควรทำอย่างไร.
[๖๔๓] เราทั้งหลายพึงเอาเชือกผูกหรือพึงโดดลงบ่อให้ตายเสีย อย่าให้พระเจ้า
พรหมทัตต์ฆ่าเราทั้งหลายให้ลำบากนานเลย.
[๖๔๔] ท่านจงฟังคำนี้ของข้าพเจ้า ท่านเห็นภัยใหญ่นั่นหรือ บัดนี้ข้าพเจ้าขอถามท่าน
อาจารย์เทวินท์ ณ บัดนี้ เวลานี้ท่านจะสำคัญสิ่งที่ควรทำอย่างไร.
[๖๔๕] เราทั้งหลายจงเอาไฟเผาเสียตั้งแต่ประตู หรือ จงจับมีดฆ่ากันและกัน
ละชีวิตไปเสียฉับพลัน ถ้าท่านมโหสถไม่สามารถจะช่วยปลดเปลื้องเรา
ทั้งหลายได้โดยง่าย.
[๖๔๖] บุคคลแสวงหาแก่นแห่งต้นกล้วยย่อมหาไม่ได้ ฉันใด เราทั้งหลาย
แสวงหาอุบายเครื่องพ้นจากทุกข์ ก็ย่อมไม่ประสบปัญหานั้น ฉันนั้น
บุคคลแสวงหาแก่นแห่งไม้งิ้ว ย่อมหาไม่ได้ ฉันใด เราทั้งหลาย
แสวงหาอุบายเครื่องพ้นจากทุกข์ ก็ย่อมไม่ประสบปัญหานั้น ฉันนั้น
การอยู่ของช้างทั้งหลายในสถานที่ไม่มีน้ำ ชื่อว่าอยู่ในที่มิใช่ประเทศ

เพราะช้างเหล่านั้นอยู่ในสถานที่อันไม่มีน้ำ ชื่อว่ามิใช่ประเทศ ย่อมตกอยู่ในอำนาจของปัจจามิตรเร็วพลัน ฉันใด แม้การที่เราทั้งหลายอยู่ในที่ใกล้ของมนุษย์ชั่ว เป็นคนพาลหาความรู้มิได้ ก็ชื่อว่าอยู่ในสถานที่มิใช่ประเทศ ฉันนั้น หทัยของเราสั่น และปากของเราก็แห้งผาก เราเป็นเหมือนถูกไฟไหม้ที่กลางแดด ไม่ถึงความเย็นใจ เตาของช่างทองรุ่งเรืองอยู่ภายใน ไม่ปรากฏในภายนอก ฉันใด แม้หทัยของเราก็รุ่งเรืองอยู่ในภายใน ไม่ปรากฏในภายนอก ฉันนั้น.

[๖๔๗] ลำดับนั้น มโหสถบัณฑิตมีปัญญาเห็นประโยชน์ เห็นพระเจ้าวิเทหราชทรงได้รับทุกข์ จึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้าพระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระองค์อย่างทรงกลัวเลย ข้าพระบาทจักช่วยปลดเปลื้องพระองค์ผู้ดุจดวงจันทร์อันราหูจับแล้ว ข้าแต่พระมหาราชเจ้า  พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าพระบาทจักช่วยปลดเปลื้อง พระองค์ผู้ดุจช้างจมอยู่ในหล่ม ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าพระบาทจักช่วยปลดเปลื้องพระองค์ผู้ดุจติดอยู่ในตะกร้า ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระองค์อย่างทรงกลัวเลย ข้าพระบาทจักช่วยปลดเปลื้องพระองค์ผู้ดุจนกติดอยู่ในกรง ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระองค์อย่าทรงกลัวเลย  ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าพระบาทจักช่วยปลดเปลื้อง  พระองค์ผู้ดุจปลาติดอยู่ที่ข่าย  ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าพระบาทจะช่วยปลดเปลื้องพระองค์ผู้มีพลและพาหนะคุ้มกันอยู่  ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระองค์อย่ากลัวเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระองค์อย่าทรงกลัวเลย ข้าพระบาทจักขับไล่กองทัพของพระเจ้าปัญจาลราชให้หนีไปดุจไล่กาและเหยี่ยวให้หนีไปด้วยก้อนหิน ปัญญาของข้าพระบาท หรืออำมาตย์ เช่นกับข้าพระบาท ซึ่งมิได้ช่วยปลดเปลื้องพระองค์ผู้ตกอยู่ในที่คับขันให้พ้นทุกข์ จะมีประโยชน์อะไร.

[๖๔๘] ดูกรคนหนุ่มๆ ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงลุกขึ้นมา จงช่วยกันเปิดประตูอุโมงค์ และประตูห้องติดต่อเครื่องยนต์ พระเจ้าวิเทหราชจักเสด็จไปทางอุโมงค์ พร้อมด้วยอำมาตย์ทั้งหลาย.

[๖๔๙] พวกคนรับใช้ของมโหสถบัณฑิต ได้ฟังคำของมโหสถแล้วช่วยกันเปิดประตูอุโมงค์ และถอดลูกดานประกอบด้วยเครื่องยนต์.

[๖๕๐] เสนาเดินไปก่อน มโหสถเดินไปข้างหลัง พระเจ้าวิเทหราชอันอำมาตย์แวดล้อม เสร็จดำเนินไปท่ามกลาง.

[๖๕๑] พระเจ้าวิเทหราชเสด็จออกจากอุโมงค์แล้ว เสด็จขึ้นสู่เรือ มโหสถบัณฑิตรู้ว่าพระเจ้าวิเทหราชเสด็จขึ้นเรือแล้ว ได้ถวายอนุศาสน์ว่า ขอเดชะพระองค์ผู้จอมประชากร พระเจ้าจุลนี เป็นพระสัสสุระของพระองค์ พระนางนันทาเทวีนี้ เป็นพระสัสสุของพระองค์ การปฏิบัติพระราชมารดาของพระองค์ ฉันใด การปฏิบัตินั้นขอจงมีแด่พระสัสสุของพระองค์ฉันนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ อนึ่ง พระภาดาร่วมพระอุทรพระชนนีเดียวกันโดยตรง พระองค์ทรงรักใคร่ ฉันใด พระปัญจาลจันทราชกุมารพระองค์ก็ควรทรงรักใคร่ ฉันนั้น พระนางปัญจาลจันทีราชบุตรี ของพระเจ้าพรหมทัตต์ ที่พระองค์ทรงปรารถนานี้ ขอพระองค์ทรงรักใคร่ในพระนางของพระองค์ พระนางจักเป็นพระมเหสีของพระองค์ อย่าทรงดูหมิ่น.

[๖๕๒] ดูกรมโหสถ เจ้าจงรีบขึ้นเรือ จะยืนอยู่ที่ฝั่งทำไมหนอ เราทั้งหลายพ้นจากทุกข์ได้โดยยาก จงไปกัน ณ บัดนี้เถิด.

[๖๕๓] ข้าแต่พระมหาราชเจ้า การที่ข้าพระองค์เป็นนายกของเสนาจะทอดทิ้งกองทัพเอาแต่ตัวรอด นี้ไม่สมควร ขอเดชะ พระองค์ผู้เป็นจอมทัพข้าพระบาทจักนำมาซึ่งกองทัพ ที่พระองค์ทรงละทิ้งไว้ในปัญจาลนครและสิ่งของที่พระเจ้าพรหมทัตต์พระราชทาน พระเจ้าข้า.

[๖๕๔] ดูกรบัณฑิต เจ้ามีเสนาน้อย จักข่มพระเจ้าพรหมทัตต์ผู้มีเสนามากได้อย่างไร เจ้าไม่มีกำลัง จักลำบาก เพราะพระเจ้าพรหมทัตต์มีกำลัง.

[๖๕๕] ถ้าบุคคลผู้มีความคิด ถึงจะมีเสนาน้อย ก็เอาชนะบุคคลผู้มีเสนามาก แต่ไม่มีความคิดได้ พระราชาพระองค์เดียวทรงฉลาดในอุบาย ย่อมทรงเอาชนะ พระราชาทั้งหลายผู้ไม่ทรงฉลาดในอุบายได้ ดังอาทิตย์อุทัยกำจัดความมืดส่งแสงสว่างจ้า ฉะนั้น ขอเดชะ.

[๖๕๖] ดูกรท่านอาจารย์เสนก การอยู่ร่วมกับบัณฑิตทั้งหลายเป็นสุขดีหนอ เพราะว่ามโหสถบัณฑิต ช่วยปลดเปลื้องเราทั้งหลายผู้ตกอยู่ในเงื้อมมือของศัตรูได้ เปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยฝูงนกถูกขังอยู่ในกรง และเปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยปลาอันติดอยู่ในแห ฉะนั้น.

[๖๕๗] ข้าแต่พระมหาราชา บัณฑิตทั้งหลายเป็นผู้นำความสุขมาให้อย่างแท้จริงเทียว มโหสถบัณฑิตช่วยปลดเปลื้องเราทั้งหลายผู้ตกอยู่ในเงื้อมมือของศัตรูได้ เปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยฝูงนกที่ถูกขังอยู่ในกรง และเปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยฝูงปลาอันติดอยู่ในแห ฉะนั้น ขอเดชะ.

[๖๕๘] พระเจ้าจุลนีผู้มีกำลังมาก ทรงรักษาอยู่ตลอดราตรีทั้งสิ้น ครั้นอรุณขึ้นได้เสด็จถึงเมืองอุปการ พระเจ้าปัญจาลราชทรงพระนามว่าจุลนีผู้มีกำลังมาก เสด็จขึ้นช้างพระที่นั่งตัวประเสริฐ เป็นช้างมีกำลังอายุ ๖๐ ปี ได้รับสั่งกับเสนาของท้าวเธอ ท้าวเธอทรงสวมเกราะแก้วมณี พระหัตถ์จับศร ได้ตรัสกะทวยหาญผู้รับใช้ซึ่งชำนาญในศิลป คือ ธนู ยิงแม่นยำยิงขนทรายไม่พลาด ซึ่งประชุมกันอยู่.

[๖๕๙] ว่าท่านทั้งหลาย จงไสช้างพลาย มีกำลังอายุ ๖๐ ปีไป ช้างทั้งหลายจงย่ำยีเมืองที่พระเจ้าวิเทหราชรับสั่งให้สร้างไว้ ลูกศรอันขาวเช่นเขี้ยวงาปลายแหลมคม สามารถแทงทำลายกระดูกได้ เกลี้ยงเกลาเหล่านี้จงตกลงด้วยกำลังธนู พวกทหารรุ่นหนุ่ม สวมเกราะล้วนแกล้วกล้า มีอาวุธประกอบด้วยด้ามอันวิจิตร ฝูงช้างใหญ่แล่นมาจงเป็นผู้หันหน้าสู้ช้างทั้งหลาย หอกทั้งหลายที่ขัดด้วยน้ำมันแล้วมีแสงเป็นประกายวะวับดังดาวประกายพฤกษ์มีแสงตั้งร้อย เมื่อพวกทหารของเราล้วนมีกำลังอาวุธสวมสังวาลคือเกราะ ไม่ล่าหนีในสงครามเช่นนี้ พระเจ้าวิเทหราชจักพ้นไปที่ไหน หากจะเป็นเหมือนนกบินไปในอากาศได้ก็จะพ้นไปได้

อย่างไร ทหารของเราล้วนแต่เป็นชายฉกรรจ์ประมาณ ๓៩,๐๐๐ ซึ่งเรา เที่ยวไปทั่วแผ่นดิน ไม่เห็นทหารอื่นใดเทียมทัน สามารถตัดศีรษะข้าศึก เอามาคนละศีรษะได้ อนึ่ง ช้างพลายทั้งหลายอันประดับแล้ว เป็นช้างมี กำลังอายุ ๖๐ ปี เหล่าทหารหนุ่มๆ มีผิวพรรณดังทองคำงดงามอยู่บนคอ ทหารทั้งหลายมีเครื่องประดับสีเหลือง นุ่งผ้าสีเหลือง งดงามอยู่บนคอ ช้าง ดังเทพบุตรในนันทนวัน ฉะนั้น ดาบทั้งหลายมีสีดังปลาสลาด ขัดถูด้วยน้ำมัน แสงวาบวับ อันทหารผู้แกล้วกล้าทำสำเร็จแล้ว มี คมเสมอคมนัก ส่งแสงจัดปราศจากสนิม ทำด้วยเหล็กกล้า มั่นคง อัน เหล่าทหารผู้มีกำลังเชี่ยวชาญในการฟันดาบถือเป็นคู่มือ ดาบทั้งหลาย ล้วนแต่ด้ามทองคำประกอบด้วยฝักสีแดง กวัดแกว่งไปมา ย่อมงดงาม ดังสายฟ้าแวบวาบอยู่ในระหว่างก้อนเมฆ ฉะนั้น เหล่าทหารดาบผู้ แกล้วกล้าสวมเกราะ กวัดแกว่งอยู่ในอากาศ ฉลาดในการใช้ดาบและ โล่ห์ ฝึกมาอย่างชำนาญสามารถจะตัดคอช้างให้ขาดตกลง (ดูกรพระ เจ้าวิเทหราช เมื่อก่อน) พระองค์อันเหล่าทหารเช่นนี้แวดล้อมแล้ว (แต่บัดนี้) การที่พระองค์จะพ้นไปจากที่นี้ย่อมไม่มี.

[๖๖๐] พระองค์ทรงด่วนไสช้างพระที่นั่งตัวประเสริฐมาทำไมหนอ พระองค์มี พระหฤทัยอันร่าเริงเสด็จมา คงจะทรงเข้าพระทัยว่าทรงเป็นผู้ได้ประโยชน์ แล้ว ขอพระองค์ทรงลดแล่งธนูนั่นเสียเถิด ทรงทิ้งลูกธนูเสียเถิด ทรง เปลื้องเกราะอันงดงามปานดังแก้วไพฑูรย์นั้นออกเสียเถิด พระเจ้าข้า.

[๖๖๑] เจ้าเป็นผู้มีสีหน้าอันผ่องใส และกล่าวถ้อยคำเคยยิ้มแย้ม ความถึงพร้อม แห่งผิวพรรณเช่นนี้ย่อมมีในมรณกาล.

[๖๖๒] ข้าแต่พระขัตติยราช พระดำรัสที่พระองค์ตรัสคุกคามไร้ประโยชน์เสีย แล้ว พระองค์เป็นผู้มีพระดำริกระจายไปทั่วแล้ว พระองค์ไม่สามารถ จะจับ พระราชาของข้าพระองค์ได้หรอกดังม้าสินธพอันม้ากระจอกไล่ไม่ ทัน ฉะนั้น พระราชาของข้าพระองค์พร้อมด้วยอำมาตย์ราชบริษัท เสด็จข้ามแม่น้ำไปแล้วแต่วานนี้ ถ้าพระองค์จักเสด็จติดตามไป พระองค์

ก็จักตก คือถึงความพินาศในระหว่าง เปรียบเหมือนกาบินไล่ติด
ตามพระยาหงส์ จักต้องตกลงในระหว่าง ฉะนั้น.

[๖๖๓] สุนัขจิ้งจอก เป็นสัตว์ต่ำช้ากว่ามฤค เห็นดอกทองกวาวด้วยแสงจันทร์ ก็สำคัญว่าชิ้นเนื้อ เข้าล้อมต้นอยู่ ครั้นเมื่อราตรีล่วงไปแล้ว เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นแล้ว สุนัขจิ้งจอกซึ่งเป็นสัตว์ต่ำช้ากว่ามฤค ได้เห็นดอกทองกวาวบานแล้ว เป็นสัตว์หมดความหวังฉันใด ข้าแต่พระราชา พระองค์ทรงล้อมพระเจ้าวิเทหราช ก็จักทรงหมดความหวังเสด็จกลับไป เปรียบเหมือนสุนัขจิ้งจอกล้อมต้นทองกวาวหมดความหวังกลับไป ฉะนั้น.

[๖๖๔] เจ้าทั้งหลายจงช่วยกันตัดมือ เท้า หู และจมูกของมโหสถ ผู้ปล่อยให้พระเจ้าวิเทหราชศัตรูของเราซึ่งตกอยู่ในเงื้อมมือไปเสีย เจ้าทั้งหลายจงเสียบมโหสถ ผู้ปล่อยพระเจ้าวิเทหราชศัตรูของเรา ซึ่งตกอยู่ในเงื้อมมือไปเสียในหลาวแล้วจงย่างมันให้ร้อน เหมือนดังย่างเนื้อฉะนั้น บุคคลแทงหนังวัวลงบนแผ่นดิน หรือบุคคลเกี่ยวหนังราชสีห์หรือเสือโคร่งฉุดมาด้วยขอฉันใด เราจักให้เจ้าทั้งหลายช่วยกันทิ่มแทงมโหสถ ผู้ปล่อยพระเจ้าวิเทหราชศัตรูของเราซึ่งตกอยู่ในเงื้อมมือไปฆ่าเสียด้วยหอกฉันนั้น.

[๖๖๕] ถ้าพระองค์รับสั่งให้ตัดมือ เท้า หู และจมูกของข้าพระองค์ พระเจ้าวิเทหราชก็จักรับสั่งให้ตัดพระหัตถ์เป็นต้น ของพระปัญจาลจันทราชโอรสฉันนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้ตัดมือ เท้า หู และจมูกของข้าพระองค์ พระเจ้าวิเทหราชก็จักรับสั่งให้ตัดพระหัตถ์เป็นต้นของพระปัญจาลจันทีราชธิดา ฉันนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้ตัดมือ เท้า หู และจมูกของข้าพระองค์ พระเจ้าวิเทหราชก็จักรับสั่งให้ตัดพระหัตถ์เป็นต้นของพระนางนันทาเทวีอัครมเหสี ฉันนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้ตัดมือเท้า หูและจมูกของข้าพระองค์ พระเจ้าวิเทหราชก็จักรับสั่งให้ตัดพระหัตถ์เป็นต้นของพระราชบุตร ราชบุตรีและพระมเหสีแห่งพระองค์ ฉันนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้เสียบเนื้อของข้าพระองค์ในหลาว แล้วย่างให้ร้อน พระเจ้าวิเทหราช ก็จักรับสั่งให้เสียบเนื้อของพระปัญจาลจันทราชโอรส

ในหลาว แล้วย่างให้ร้อน ฉันนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้เสียบเนื้อของข้าพระองค์ในหลาว แล้วย่างให้ร้อน พระเจ้าวิเทหราชก็จักรับสั่งให้เสียบเนื้อของพระปัญจาลจันทีราชธิดา แล้วย่างให้ร้อน ฉันนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้เสียบเนื้อของข้าพระองค์ในหลาว แล้วย่างให้ร้อน พระเจ้าวิเทหราชก็จักรับสั่งให้เสียบเนื้อพระนางนันทาเทวีอัครมเหสี แล้วย่างให้ร้อน ฉันนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้เสียบเนื้อของข้าพระองค์ในหลาว แล้วย่างให้ร้อน พระเจ้าวิเทหราชก็จักรับสั่งให้เสียบเนื้อของพระราชบุตรพระราชบุตรีและพระมเหสีของพระองค์ แล้วย่างให้ร้อน ฉันนั้น ถ้าพระองค์จักรับสั่งให้ทิ่มแทงข้าพระองค์ด้วยหอก พระเจ้าวิเทหราชก็จักรับสั่งให้ทิ่มแทงพระปัญจาลจันทราชโอรสด้วยหอก ฉันนั้น ถ้าพระองค์จักรับสั่งให้ทิ่มแทงข้าพระองค์ด้วยหอก พระเจ้าวิเทหราชก็รับสั่งให้ทิ่มแทง พระปัญจาลจันทีราชธิดาด้วยหอก ฉันนั้น ถ้าพระองค์จักรับสั่งให้ทิ่มแทงข้าพระองค์ด้วยหอก พระเจ้าวิเทหราชก็จักรับสั่งให้ทิ่มแทงพระนางนันทาเทวีอัครมเหสีด้วยหอก ฉันนั้น ถ้าพระองค์รับสั่งให้ทิ่มแทงข้าพระองค์ด้วยหอก พระเจ้าวิเทหราชก็จักรับสั่งให้ทิ่มแทงพระราชบุตร พระราชบุตรีและพระมเหสีของพระองค์ ฉันนั้น ข้อความดังกราบทูลมาอย่างนี้ อันข้าพระองค์ทั้งสอง คือพระเจ้าวิเทหราชกับข้าพระองค์ ได้ปรึกษาตกลงกันไว้แล้วในที่ลับ โล่หนักประมาณ ๑๐๐ ปะละ อันช่างหนังทำสำเร็จแล้ว ด้วยมีดของช่างหนังย่อมช่วยป้องกันตัวเพื่อห้ามลูกศรทั้งหลาย ฉันใด ข้าพระองค์ เป็นผู้นำความสุขบรรเทาทุกข์ถวายพระเจ้าวิเทหราชผู้เรืองยศ ก็จำต้องทำลายลูกศรคือพระดำริของพระองค์ ด้วยโล่ คือความคิดของข้าพระองค์ ฉันนั้น ขอเดชะ.

[๖๖๖] ข้าแต่พระมหาราช เชิญพระองค์ทอดเนตรพระราชนิเวศน์อันว่างเปล่าของพระองค์ ข้าแต่บรมกษัตริย์ นางสนม กุมารทั้งหลาย และพระราชชนนีของพระองค์ ข้าพระองค์ให้นำออกทางอุโมงค์ นำไปถวายพระเจ้าวิเทหราชแล้ว พระเจ้าข้า.

[๖๖๗] เชิญพวกเจ้าจงไปสู่ราชนิเวศน์ของเรา แล้วตรวจตราดู คำของมโหสถนี้จริงหรือเท็จอย่างไร.

[๖๖๘] ข้าแต่พระมหาราชา มโหสถกราบทูลว่า ฉันใด คำนั้นเป็นจริง ฉันนั้น พระราชนิเวศน์ทุกแห่งว่างเปล่า ดุจที่ลงกินของฝูงกา ขอเดชะ.

[๖๖๙] ข้าแต่พระมหาราชา พระนางเจ้านันทาเทวี ทรงโฉมงดงามทั่วสรรพางค์ มีพระโสณีงาม ดังแผ่นทองคำธรรมชาติ มีปกติตรัสด้วยพระสำเนียงอันอ่อนหวาน ดังเสียงลูกหงส์เสด็จไปทางอุโมงค์นี้แล้ว ข้าแต่พระมหาราชา พระนางนันทาเทวีทรงโฉมงดงามทั่วสรรพางค์ ทรงพระภูษาโกสัย มีพระสรีระเหลืองอร่าม มีสายรัดพระองค์งดงามด้วยทองคำ ข้าพระองค์นำออกไปแล้วจากอุโมงค์นี้ พระนางนันทาเทวีมีพระบาทแดงสดใส ทรงโฉมงดงาม มีสายรัดพระองค์ แก้วมณีแกมสุวรรณ ดวงพระเนตรดังตานกพิราบ มีพระสรีระงดงาม พระโอษฐแดงดังผลตำลึงสุกสะโอดสะอง มีบั้นพระองค์เล็กเรียวดังเถานาคลดา อันเกิดดีแล้ว และกาญจนไพรที มีพระเกสายาวดำ มีปลายช้อนขึ้นเล็กน้อย มีดวงพระเนตรเขื่อง ดังดวงตาของลูกเนื้อทรายอันเกิดดีแล้ว และดุจเปลวเพลิงในฤดูเหมันต์ พระนางนันทาเทวี ย่อมงดงามด้วยเส้นพระโลมาเล็กๆ ดังแม่น้ำใกล้ภูผาอันดาดาษไปด้วยไม้ไผ่เล็กๆ ฉะนั้น พระนางมีพระเพลางามดังงวงอัยรา มีพระถันยุคลดังคู่ผลมะพลับทองงามเป็นที่หนึ่ง พระสัณฐานสันทัด ไม่สูงนัก ไม่ต่ำนัก มีพระโขนงพองาม ไม่มากนัก ข้าแต่พระองค์ผู้มีพาหนะสมบูรณ์ด้วยสิริ พระองค์คงทรงยินดี ด้วยการทิวงคตของพระนางเจ้านันทาเทวีเป็นแน่ ข้าพระองค์และพระนางเจ้านันทาเทวี ก็จักไปสู่สำนักยมราชเป็นแน่.

[๖๗๐] มโหสถ ได้ปล่อยพระเจ้าวิเทหราชศัตรูของเรา ซึ่งตกอยู่ในเงื้อมมือเรา ทำเล่ห์กลอันเป็นทิพย์ หรือว่าได้ทำอุบายบังตา.

[๖๗๑] ข้าแต่พระมหาราชา บัณฑิตทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมทำเล่ห์กลอันเป็นทิพย์โดยแท้ บัณฑิตผู้มีความรู้เหล่านั้น ย่อมปลดเปลื้องตนได้ เหล่าทหารรุ่นหนุ่มเป็นคนฉลาด เป็นทหารขุดอุโมงค์ของข้าพระองค์มีอยู่

พระเจ้าวิเทหราชเสด็จไปยังพระนครมิถิลา โดยทางที่ทหารเหล่านั้นทำไว้ พระเจ้าข้า.

[๖๗๒] ข้าแต่พระมหาราชา เชิญพระองค์ทอดพระเนตรอุโมงค์ซึ่งสร้างไว้ดีแล้ว งามรุ่งเรืองด้วยระเบียบแห่งกองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ และกองพลราบ ซึ่งสำเร็จดีแล้วเถิด พระเจ้าข้า.

[๖๗๓] ดูกรมโหสถ เป็นลาภของชนชาววิเทหรัฐหนอ บัณฑิตทั้งหลายเช่นนี้ย่อมอยู่ในเรือน ในแว่นแคว้นของผู้ใด เป็นลาภของผู้นั้น เหมือนเจ้าฉะนั้น.

[๖๗๔] เราจะให้เครื่องเลี้ยงชีพ การบริหาร เบี้ยเลี้ยง และบำเหน็จเพิ่มขึ้นสองเท่า และให้โภคสมบัติอันไพบูลย์อีก เจ้าจงใช้สอยและจงรื่นรมย์อยู่ในกามเถิด เจ้าอย่ากลับไปหาพระเจ้าวิเทหราชเลย พระเจ้าวิเทหราชจะทรงทำประโยชน์อะไร.

[๖๗๕] ข้าแต่พระมหาราชา ผู้ใดพึงสละท่านผู้ชุบเลี้ยงตนเพราะเหตุแห่งทรัพย์ ผู้นั้นย่อมถูกตนเองและคนอื่นติเตียนได้ทั้งสองฝ่าย พระเจ้าวิเทหราชยังทรงพระชนม์อยู่เพียงใด ข้าพระองค์ไม่พึงอยู่ในแว่นแคว้นของผู้อื่นเพียงนั้น ข้าแต่พระมหาราชา ผู้ใดพึงสละท่านผู้ชุบเลี้ยงตน เพราะเหตุแห่งทรัพย์ ผู้นั้นย่อมถูกตนเองและคนอื่นติเตียนได้ทั้งสองฝ่าย พระเจ้าวิเทหราชยังดำรงพระชนม์อยู่เพียงใด ข้าพระองค์ไม่พึงเป็นราชบุรุษของพระราชาอื่นเพียงนั้น ขอเดชะ.

[๖๗๖] ดูกรมโหสถ เราจะให้ทองพันแท่ง บ้าน ๘๐ หลังในแคว้นกาสีแก่ท่าน เราจะให้ทาสี ๔๐๐ คน ภรรยา ๑๐๐ คนแก่ท่าน จงพากองทัพทั้งปวงไปโดยสวัสดี.

[๖๗๗] พวกเจ้าจงให้อาหารแก่ช้างและม้าเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า เพียงใด จงเลี้ยงดูกองรถและกองราบให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำ เพียงนั้น.

[๖๗๘] ดูกรมโหสถบัณฑิต ท่านจงพาเอากองช้าง กองม้า กองรถ กองราบไปพระเจ้าวิเทหราช จงทอดพระเนตรท่านผู้ไปถึงมิถิลานคร.

[๖๗๙] เสนา คือ กองช้าง กองม้า กองรถ กองราบ ปรากฏมากมาย เป็น

จตุรงคินีที่น่ากลัว บัณฑิตทั้งหลายจะสำคัญอย่างไรหนอ.

[๖๘๐] ข้าแต่พระมหาราชา ความยินดีอย่างสูงสุด จักปรากฏแด่พระองค์ มโหสถพากองทัพทั้งปวงมาถึงแล้วโดยสวัสดี.

[๖๘๑] คน ๔ คน นำคนตายไปทิ้งไว้ในป่าช้าแล้วกลับไป ฉันใด พวกเราทิ้งเจ้าไว้ในกัปปิลรัฐแล้ว กลับมาในที่นี้ ก็ฉันนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น เจ้าเปลื้องตนพ้นมาได้เพราะเหตุอะไร เพราะปัจจัยอะไร หรือเพราะผลอะไร.

[๖๘๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นกษัตริย์จอมวิเทหรัฐ ข้าพระองค์ป้องกันกลศึกที่พวกนั้นกีดกันไว้ ด้วยกลศึกที่ข้าพระองค์คิดแล้ว ข้าพระองค์ป้องกันความลับที่พวกนั้นปรึกษากันไว้ ด้วยความลับที่ข้าพระองค์คิดไว้ (ใช่แต่เท่านั้น) ข้าพระองค์ยังได้ช่วยป้องกันพระราชาไว้ ดังสาครกั้นล้อมชมพูทวีปไว้ ฉะนั้น พระเจ้าพรหมทัตต์ทรงพระราชทานทองคำพันแท่งบ้าน ๘๐ หลังในแคว้นกาสี ทาสี ๔๐๐ คน และภรรยา ๑๐๐ คน แก่ข้าพระองค์ ข้าพระองค์ได้พากองทัพทั้งปวงมาถึง ณ ที่นี้โดยสวัสดีแล้วพระเจ้าข้า.

[๖๘๓] ดูกรท่านอาจารย์เสนก การอยู่ร่วมกับบัณฑิต เป็นสุขดีหนอ เพราะว่ามโหสถบัณฑิต ปลดเปลื้องเราทั้งหลายผู้ตกอยู่ในเงื้อมมือของศัตรูได้ เปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยฝูงนกที่ถูกขังอยู่ในกรง และเปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยปลาอันติดอยู่ในแห ฉะนั้น.

[๖๘๔] ข้าแต่พระมหาราชา ข้อนี้เป็นอย่างนั้น เพราะว่า บัณฑิตทั้งหลาย เป็นผู้นำความสุขมาให้ มโหสถบัณฑิตปลดเปลื้องพวกเราผู้ตกอยู่ในเงื้อมมือของศัตรูได้ เปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยฝูงนกที่ขังอยู่ในกรง และเปรียบเหมือนบุคคลช่วยปล่อยตัวติดอยู่ในแห ฉะนั้น.

[๖๘๕] ชาวเมืองผู้นับว่าเกิดในแคว้นมคธ จงดีดพิณทั้งปวง จงตีกลองเล็กกลองใหญ่และมโหรทึก จงพากันโห่ร้องบันลือเสียงให้เซ็งแซ่.

[๖๘๖] พวกนางสนม พวกกุมาร พวกพ่อค้า และพวกพราหมณ์ต่างก็นำเอาข้าวน้ำเป็นอันมากมาให้แก่มโหสถบัณฑิต พวกกองช้าง พวกกองม้า

พวกกองรถ พวกกองราบ ต่างก็นำเอาข้าวน้ำเป็นอันมากมาให้แก่มโหสถบัณฑิต ชาวชนบทและชาวนิคมประชุมพร้อมกัน ต่างนำเอาข้าวน้ำเป็นอันมากมาให้มโหสถบัณฑิต ชนเป็นอันมากได้เห็นมโหสถบัณฑิตกลับมา ต่างก็พากันเลื่อมใส ครั้นมโหสถบัณฑิตมาถึงมิถิลานคร พากันยกธงขึ้นโบกอยู่ไปมา.

จบ มโหสถชาดกที่ ๕.

๖. ภูริทัตชาดกที่ ๖

พระเจ้าภูริทัต ทรงบำเพ็ญศีลบารมี

[๖๘๗] รัตนะอย่างใดอย่างหนึ่ง มีอยู่ในนิเวศน์ของท้าวธตรฐ รัตนะทั้งหมดนั้น จงมาสู่พระราชนิเวศน์ของพระองค์ ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาโปรดประทานพระราชธิดาแก่พระราชาของข้าพระองค์เถิด พระเจ้าข้า.

[๖๘๘] พวกเราไม่เคยทำการวิวาห์กับนาคทั้งหลาย ในกาลไหนๆ เลย พวกเราจะทำการวิวาห์อันไม่สมควรนั้นได้อย่างไรเล่า.

[๖๘๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่กว่ามนุษย์ พระองค์จำต้องทรงสละพระชนม์ชีพ หรือแว่นแคว้นเสียเป็นแน่ เพราะเมื่อนาคโกรธแล้ว คนทั้งหลาย เช่นพระองค์จะมีชีวิตอยู่นานไม่ได้ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ พระองค์เป็นมนุษย์ไม่มีฤทธิ์ มาดูหมิ่นพระยานาคธตรฐผู้มีฤทธิ์ ผู้เป็นบุตรของท้าววรุณนาคราช เกิดภายใต้แม่น้ำยมุนา.

[๖๙๐] เราไม่ได้ดูหมิ่นท้าวธตรฐผู้เรืองยศ ก็ท้าวธตรฐเป็นใหญ่กว่านาคแม้ทั้งหมด ถึงจะเป็นพระยานาคผู้มีอานุภาพมาก ก็ไม่สมควรกะธิดาของเรา เราเป็นกษัตริย์ของชนชาววิเทหรัฐ และนางสมุททชาธิดาของเราก็เป็นอภิชาต.

[๖๙๑] พวกนาคเหล่ากัมพลอัสสดรจงเตรียมตัว จงไปบอกให้นาคทั้งปวงรู้กัน จงพากันไปเมืองพาราณสี แต่อย่าได้เบียดเบียนใครๆ เลย.

[๖๙๒] นาคทั้งหลาย จงแผ่พังพานห้อยอยู่ที่บ้านเรือน ในสระน้ำ ที่ทางเดิน

ที่ทาง ๔ แพร่ง บนยอดไม้ และบนเสาระเนียด แม้เราก็จะนิรมิตตัว ให้ใหญ่ขาวล้วน วงล้อมเมืองใหญ่ด้วยขนดหาง ยังความกลัวให้เกิด แก่ชนชาวกาสี.

[๖๙๓] นาคทั้งหลายได้ฟังคำของท้าวธตรฐแล้ว แปลงเพศเป็นหลายอย่าง พากันเข้าไปยังพระนครพาราณสี แต่มิได้เบียดเบียนใครๆ เลย แผ่พังพานห้อยอยู่ที่บ้านเรือน ในสระน้ำ ที่ทางเดิน ที่ทาง ๔ แพร่ง บนยอดไม้ พวกสตรีเป็นอันมากได้เห็นนาคเหล่านั้น แผ่พังพานห้อยอยู่ตามที่ต่างๆ หายใจฟู่ๆ ก็พากันคร่ำครวญ ชาวเมืองพาราณสีมีความสะดุ้งกลัว เดือดร้อนก็พากันไปประชุมกอดอกร้องทุกข์ว่า ขอพระองค์จงทรงพระราชทานพระราชธิดาแก่พญานาคเถิด พระเจ้าข้า.

[๖๙๔] ท่านชื่ออะไร มีนัยน์ตาแดง อกผาย นั่งอยู่ท่ามกลางป่าอันเต็มไปด้วยดอกไม้ สตรี ๑๐ คนเป็นใคร ทรงเครื่องประดับล้วนแต่ทองคำ นุ่งผ้างาม ยืนเคารพอยู่ ท่านเป็นใคร มีแขนใหญ่ รุ่งเรืองอยู่ในท่ามกลางป่าเหมือนไฟอันลุกโชนด้วยเปรียง ท่านคงเป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่ คนใดคนหนึ่ง เป็นยักษ์หรือเป็นนาคผู้มีอานุภาพมาก.

[๖๙๕] เราเป็นนาคผู้มีฤทธิ์เดช ยากที่ใครๆ จะล่วงได้ ถ้าแม้เราโกรธแล้ว พึงขบชนบทที่เจริญให้แหลกได้ด้วยเดช มารดาของเราชื่อสมุททชา บิดาของเราชื่อว่าธตรฐ เราเป็นน้องของสุทัสสนะ คนทั้งหลายเรียกเราว่าภูริทัต.

[๖๙๖] ท่านเพ่งดูห้วงน้ำลึกวนอยู่ทุกเมื่อ น่ากลัวห้วงน้ำนั้นเป็นที่อยู่อันรุ่งเรืองของเรา ลึกหลายร้อยชั่วบุรุษ ท่านอย่ากลัวเลย จงเข้าไปยังแม่น้ำยมุนาเป็นแม่น้ำมีสีเขียวไหลจากกลางป่า กึกก้องด้วยเสียงนกยูงและนกกระเรียน เป็นที่เกษมสำราญของผู้มีอาจารวัตร.

[๖๙๗] ดูกรพราหมณ์ ท่านพร้อมด้วยบุตรและภรรยา ไปถึงนาคพิภพแล้ว เราจะบูชาท่านด้วยกามทั้งหลาย ท่านจักอยู่เป็นสุข.

[๖๙๘] แผ่นดินมีพื้นอันราบเรียบ ประกอบด้วยต้นกฤษณาเป็นอันมาก ดารดาษด้วยหมู่แมลงค่อมทอง มีหญ้าเขียวชะอุ่มงามอุดม หมู่ไม้อันน่ารื่นรมย์

สระโบกขรณีที่สร้างไว้สวยงาม ระงมด้วยเสียงหงส์ มีดอกปทุมร่วงหล่นอยู่เกลื่อนกลาด มีปราสาท ๘ มุม มีเสาพันเสาอันขัดเกลาดีแล้วทุกเสาสำเร็จด้วยแก้วไพฑูรย์ เรืองจรูญด้วยเหล่านางนาคกัญญา พระองค์เป็นผู้บังเกิดในวิมานทิพย์อันกว้างใหญ่ เป็นวิมานเกษมสำราญรื่นรมย์ มีสุขหาอันใดจะเปรียบปานมิได้ ด้วยบุญของพระองค์ พระองค์เห็นจะไม่ทรงหวังวิมานของพระอินทร์ เพราะฤทธิ์อันยิ่งใหญ่ไพบูลย์ของพระองค์นี้ ก็เหมือนของท้าวสักกะผู้รุ่งเรือง ฉะนั้น.

[๖๙๙] อานุภาพของคนรับใช้ชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งอยู่ในบังคับบัญชาของท้าวสักกเทวราชผู้รุ่งเรือง ใครๆ ไม่พึงถึงแม้ด้วยใจ.

[๗๐๐] เราปรารถนาวิมานของเทวดาทั้งหลาย ผู้ตั้งอยู่ในความสุขนั้น จึงไปรักษาอุโบสถอยู่บนจอมปลวก.

[๗๐๑] ข้าพระองค์พร้อมด้วยบุตรเข้าไปสู่ป่าแสวงหาเนื้อ ญาติเหล่านั้นไม่รู้ว่าข้าพระองค์ตายหรือเป็น ข้าพระองค์ขอทูลลาพระภูริทัตผู้เรืองยศ โอรสแห่งกษัตริย์แคว้นกาสี พระองค์ทรงอนุญาตแล้ว ข้าพระบาทก็จะได้ไปเยี่ยมญาติ.

[๗๐๒] การที่ท่านได้มาอยู่ในสำนักของเรานี้ เป็นความพอใจของเราหนอ แต่ว่ากามารมณ์เช่นนี้ เป็นของหาไม่ได้ง่ายในมนุษย์ ถ้าท่านไม่ปรารถนาจะอยู่ เราจะบูชาท่านด้วยกามารมณ์ทั้งหลาย เราอนุญาตให้ท่านไปเยี่ยมญาติได้โดยสวัสดี.

[๗๐๓] ดูกรพราหมณ์ เมื่อท่านทรงทิพยมณีนี้อยู่ ย่อมได้ปศุสัตว์และบุตรทั้งหลายตามปรารถนา ท่านจงถือเอาทิพยมณีไป ปราศจากโรคภัยเป็นสุขเถิด.

[๗๐๔] ข้าแต่ภูริทัต พระดำรัสของพระองค์หาโทษมิได้ ข้าพระองค์ยินดียิ่งนัก ข้าพระองค์แก่แล้วจักบวช ไม่ปรารถนากามทั้งหลาย.

[๗๐๕] ถ้าหากพรหมจรรย์มีการแตกหัก กิจที่ต้องทำด้วยโภคทรัพย์ทั้งหลายเกิดขึ้น ท่านอย่าได้มีความหวั่นใจ ควรมาหาเรา เราจะให้ทรัพย์แก่ท่าน

มากๆ.

[๗๐๖] ข้าแต่พระภูริทัต พระดำรัสของพระองค์หาโทษมิได้ ข้าพระองค์ยินดียิ่งนัก ข้าพระองค์จักกลับมาอีก ถ้าจักมีความต้องการ.

[๗๐๗] พระภูริทัตตรัสดำรัสนี้แล้ว จึงใช้ให้นาคมาณพ ๔ ตนไปส่งว่า ท่านทั้งหลายจงมา เตรียมตัวพาพราหมณ์ไปส่งให้ถึงโดยเร็ว นาคมาณพ ๔ ตนที่ภูริทัตตรัสใช้ให้ไปส่ง ฟังรับสั่งของภูริทัต เตรียมตัวแล้ว พาพราหมณ์ไปส่งให้ถึงโดยเร็ว.

[๗๐๘] แก้วมณีที่สมมติกันว่าเป็นมงคล เป็นของดี เป็นเครื่องปลื้มรื่นรมย์ใจ เกิดแต่หิน สมบูรณ์ด้วยลักษณะ ที่ท่านถืออยู่นี้ใครได้มาไว้.

[๗๐๙] แก้วมณีนี้ พวกนางนาคมาณวิกาประมาณพันหนึ่งล้วนมีตาแดง แวดล้อมอยู่โดยรอบในกาลวันนี้ เราเดินทางไปได้แก้วมณีนั้นมา.

[๗๑๐] แก้วมณีอันเกิดแต่หินนี้ ที่หามาได้ด้วยดี อันบุคคลเคารพบูชา ประดับประดาเก็บรักษาไว้ด้วยดีทุกเมื่อ ยังประโยชน์ทั้งปวงให้สำเร็จได้ เมื่อบุคคลปราศจากการระวังในการเก็บรักษา หรือในการประดับประดา แก้วมณีอันเกิดแต่หินนี้ ที่บุคคลหามาได้โดยไม่แยบคาย ย่อมเป็นไปเพื่อความพินาศ คนผู้ไม่มีกุศลไม่ควรประดับแก้วมณีอันเป็นทิพย์นี้ เราจักให้ทองคำร้อยแท่ง ขอท่านจงให้แก้วมณีนี้แก่เราเถิด.

[๗๑๑] แก้วมณีของเรานี้ ไม่ควรแลกเปลี่ยนด้วยโคหรือรัตนะ เพราะแก้วมณีอันเกิดแต่หิน บริบูรณ์ด้วยลักษณะ เราจึงไม่ขาย.

[๗๑๒] ถ้าท่านไม่แลกเปลี่ยนแก้วมณีด้วยโคหรือรัตนะ เมื่อเช่นนั้น ท่านจะแลกเปลี่ยนแก้วมณีด้วยอะไร เราถามแล้ว ขอท่านจงบอกความข้อนั้นแก่เรา.

[๗๑๓] ผู้ใดบอกนาคใหญ่ผู้มีเดช ยากที่บุคคลจะล่วงเกินได้ เราจะให้แก้วมณีอันเกิดแต่หิน อันรุ่งเรืองด้วยรัศมี.

[๗๑๔] ครุฑผู้ประเสริฐหรือไรหนอ แปลงเพศเป็นพราหมณ์มาแสวงหานาคประสงค์จะนำไปเป็นอาหารของตน.

[๗๑๕] ดูกรพราหมณ์ เรามิได้เป็นครุฑ เราไม่เคยเห็นครุฑ เราเป็นผู้สนใจด้วย

งูพิษ ชนทั้งหลายรู้จักเราว่าเป็นหมองู.

[๗๑๖] ท่านมีกำลังอะไร มีศิลปอะไร ท่านเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งผลอันพิเศษในอะไร จึงไม่ยำเกรงนาค.

[๗๑๗] ครุฑมาบอกวิชาหมองูอย่างสูง แก่ฤาษีโกสิยโคตรผู้อยู่ในป่า ประพฤติตบะอยู่สิ้นกาลนาน เราเข้าไปหาฤาษีตนหนึ่งซึ่งนับเข้าในพวกฤาษีผู้บำเพ็ญตนอาศัยอยู่ในระหว่างภูเขา ได้บำรุงท่านโดยเคารพ มิได้เกียจคร้านทั้งกลางคืนกลางวัน ในกาลนั้น ท่านบำเพ็ญวัตรและพรหมจรรย์เป็นผู้มีโชค เมื่อได้สมาคมกับเรา จึงสอนมนต์ทิพย์ให้แก่เราด้วยความรัก เราทรงไว้ซึ่งผลอันวิเศษในมนต์นั้น จึงไม่กลัวต่อนาค เราเป็นอาจารย์ของพวกหมอฆ่าพิษ ชนทั้งหลายรู้จักเราว่าอาลัมพายน์.

[๗๑๘] เราทั้งหลายจงรับแก้วไว้สิ ดูกรพ่อโสมทัต เจ้าจงรู้ไว้ เราทั้งหลายอย่าละสิริอันมาถึงตนด้วยท่อนไม้ตามชอบใจสิ.

[๗๑๙] ข้าแต่พ่อผู้เป็นพราหมณ์ ภูริทัตนาคราชบูชาคุณพ่อผู้ไปถึงที่อยู่ของตน เพราะเหตุไร คุณพ่อจึงปรารถนาประทุษร้ายต่อผู้กระทำดีเพราะความหลงอย่างนี้ ถ้าคุณพ่อปรารถนาทรัพย์ ภูริทัตนาคราชก็คงจักให้ คุณพ่อไปขอท่านเถิด ภูริทัตนาคราชคงจักให้ทรัพย์เป็นอันมากแก่คุณพ่อ.

[๗๒๐] ดูกรโสมทัต การกินของที่ถึงมือ ถึงภาชนะ หรือที่ตั้งอยู่เบื้องหน้าเป็นความประเสริฐ ประโยชน์ที่เห็นประจักษ์ อย่าได้ล่วงเราไปเสียเลย.

[๗๒๑] คนประทุษร้ายมิตร สละความเกื้อกูล จะต้องหมกไหม้อยู่ในนรกอันร้ายแรง แผ่นดินย่อมสูบผู้นั้น หรือเมื่อผู้นั้นมีชีวิตอยู่ก็ซูบซีด ถ้าคุณพ่อปรารถนาทรัพย์ ภูริทัตนาคราชก็คงจักให้ ผมเข้าใจว่า คุณพ่อจักต้องได้ประสบเวรที่ตนทำไว้ในไม่ช้า.

[๗๒๒] พราหมณ์ทั้งหลายบูชายัญแล้ว ย่อมบริสุทธิ์ได้ เราจักบูชามหายัญ ก็จักพ้นจากบาปด้วยการบูชายัญอย่างนี้.

[๗๒๓] เชิญเถิด ผมจะขอแยกไป ณ บัดนี้ วันนี้ผมจะไม่ขออยู่ร่วมกับคุณพ่อ จะไม่ขอเดินทางร่วมกับคุณพ่อผู้ทำกรรมหยาบอย่างนี้สักก้าวเดียว.

[๗๒๔] โสมทัตผู้ได้ยินได้ฟังมามาก ครั้นกล่าวกะบิดา และประกาศกะเทวดา

ทั้งหลายอย่างนี้แล้ว ก็หลีกไปจากที่นั้น

[๗๒๕] ท่านจงจับเอานาคใหญ่นั่น จงส่งแก้วมณีนั้นมาให้เรา นาคใหญ่นั่นมีรัศมีดังสีแมลงค่อมทอง ศีรษะแดง ตัวปรากฏดังกองปุยนุ่น นอนอยู่บนจอมปลวกนั่น ท่านจงจับเอาเถิดพราหมณ์.

[๗๒๖] อาลัมพายน์เอาทิพยโอสถทาตัว และร่ายมนต์ทำการป้องกันตัวอย่างนี้ จึงสามารถจับพญานาคนั้นได้.

[๗๒๗] เพราะได้ทอดพระเนตรเห็นข้าพระองค์ผู้ให้สำเร็จ สิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวงมาเฝ้าแล้ว อินทรีย์ของพระแม่เจ้าไม่ผ่องใส พระพักตร์พระแม่เจ้าก็เกรียมดำ เพราะทอดพระเนตรเห็นข้าพระองค์เช่นนี้ พระพักตร์พระแม่เจ้าเกรียมดำ เหมือนดอกบัวอยู่ในมือถูกขยี้ ฉะนั้น.

[๗๒๘] ใครว่าล่วงเกินพระแม่เจ้าหรือ หรือพระแม่เจ้ามีเวทนาอะไร เพราะทอดพระเนตรเห็นข้าพระองค์ผู้มาเฝ้า พระพักตร์ของพระแม่เจ้าเกรียมดำเพราะเหตุไร.

[๗๒๙] พ่อสุทัสสนะลูกรักเอ๋ย แม่ได้ฝันเห็นล่วงมาเดือนหนึ่งแล้วว่า (มี) ชายมาตัดแขนของแม่ดูเหมือนข้างขวา พาเอาไปทั้งที่เปื้อนเลือด เมื่อแม่กำลังร้องไห้อยู่ ตั้งแต่แม่ได้ฝันเห็นแล้ว เจ้าจงรู้เถิดว่าแม่ไม่ได้ความสุขทุกวันทุกคืน.

[๗๓๐] แต่ก่อนนางกัญญาทั้งหลาย ผู้มีร่างกายอันสวยสดงดงาม ปกคลุมด้วยตาข่ายทอง พากันบำเรอภูริทัตใด บัดนี้ภูริทัตนั้นย่อมไม่ปรากฏ แต่ก่อนเสนาทั้งหลายผู้ถือดาบอันคมกล้า งามดังกรรณิการ์ พากันห้อมล้อมภูริทัตใด บัดนี้ภูริทัตนั้นย่อมไม่ปรากฏ เอาละเราจักไปยังนิเวศน์แห่งภูริทัตเดี๋ยวนี้ จักไปเยี่ยมน้องของเจ้า ผู้ตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล.

[๗๓๑] ภริยาทั้งหลายของภูริทัต เห็นพระมารดาของภูริทัตเสด็จมา ต่างพากันประคองแขนคร่ำครวญว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า หม่อมฉันทั้งหลายไม่ทราบเกล้า ล่วงมาเดือนหนึ่งแล้วว่า ภูริทัตผู้เรืองยศ โอรสของพระแม่เจ้าสิ้นชีพเสียแล้วหรือว่ายังดำรงชนม์อยู่.

[๗๓๒] เราไม่เห็นภูริทัต จักตรอมตรมด้วยทุกข์สิ้นกาลนาน ดังนางนกพลัดพรากจากลูกเห็นแต่รังเปล่า เราไม่เห็นภูริทัต จักตรอมตรมด้วยทุกข์สิ้นกาลนาน ดังนางหงส์ขาวพลัดพรากจากลูกอ่อน เราไม่เห็นภูริทัต จักตรอมตรมด้วยทุกข์สิ้นกาลนาน ดังนางนกจากพรากในเปือกตมอันไม่มีน้ำเป็นแน่ เราไม่เห็นภูริทัตจักตรอมตรมด้วยความโศก เปรียบเหมือนเบ้าของช่างทอง เกรียมไหม้ในภายใน ไม่ออกไปภายนอก ฉะนั้น.

[๗๓๓] บุตรธิดาและชายาในนิเวศน์ของภูริทัต ล้มนอนระเนระนาด ดังต้นรังอันลมฟาดหักลง ฉะนั้น.

[๗๓๔] อริฏฐะและสุโภคะ ได้ฟังเสียงอันกึกก้องของบุตรธิดาและชายาของภูริทัตเหล่านั้นในนิเวศน์ของภูริทัต จึงวิ่งไปในระหว่าง ช่วยกันปลอบมารดาว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า จงเบาพระทัยอย่าเศร้าโศกไปเลย เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายย่อมมีความตายและความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาอย่างนี้ การตายและการเกิดขึ้นนี้ เป็นความแปรของสัตว์โลก.

[๗๓๕] ดูกรพ่อสุทัสสนะ ถึงแม้รู้ว่าสัตว์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นธรรมดา ก็แต่ว่าแม่เป็นผู้อันความเศร้าโศกครอบงำแล้ว ถ้าเมื่อแม่ไม่ได้เห็นภูริทัตคืนวันนี้ เจ้าจงรู้ว่า แม่ไม่ได้เห็นภูริทัต เห็นจะต้องละชีวิตไปแน่.

[๗๓๖] ข้าแต่พระแม่เจ้า จงเบาพระทัย อย่าเศร้าโศกไปเลย ลูกทั้ง ๓ จักเที่ยวแสวงหาภูริทัตไปตามทิศน้อยทิศใหญ่ ที่ภูเขา ซอกเขา บ้าน และนิคมแล้วจักนำท่านพี่ภูริทัตมา พระแม่เจ้าจักได้ทรงเห็นท่านพี่ภูริทัตมาภายใน ๗ วัน.

[๗๓๗] นาคหลุดพ้นจากมือ ไปฟุบลงที่เท้าของท่านคุณพ่อ มันกัดเอากระมังหนอ คุณพ่ออย่ากลัวเลย จงถึงความสุขเถิด.

[๗๓๘] นาคตัวนี้ ไม่สามารถจะทำความทุกข์อะไรๆ แก่เราเลย หมองูมีอยู่เท่าใด ก็ไม่ดียิ่งไปกว่าเรา.

[๗๓๙] คนเซอะอะไรหนอ แปลงเพศเป็นพราหมณ์มาท้ารบในที่ประชุมชน ขอบริษัทจงฟังเรา.

[๗๔๐] ดูกรหมองู ท่านจงต่อสู้กับเราด้วยนาค เราจักต่อสู้กับท่านด้วยลูกเขียด ในการรบของเรานั้น เราทั้งสองจงมาพนันกันด้วยเดิมพัน ๕๐๐๐.

[๗๔๑] ดูกรมาณพ เราเท่านั้นเป็นคนมั่งคั่งด้วยทรัพย์ ท่านเป็นคนจนใครจะเป็นคนรับประกันท่าน และอะไรเป็นเดิมพันของท่าน เดิมพันของเรามีและคนรับประกันเช่นนั้นก็มี ในการรบของเราทั้งสอง เราทั้งสองมาพนันกันด้วยเดิมพัน ๕๐๐๐.

[๗๔๒] ดูกรมหาบพิตรผู้ทรงเกียรติ เชิญสดับคำของอาตมภาพ ขอความเจริญจงมีแก่มหาบพิตร ขอมหาบพิตรทรงรับประกันทรัพย์ ๕๐๐๐ ของอาตมภาพเถิด.

[๗๔๓] ข้าแต่ดาบส หนี้เป็นของบิดา หรือว่าเป็นหนี้ที่ท่านทำเอง เพราะเหตุไรท่านจึงขอทรัพย์มากมายอย่างนี้ต่อข้าพเจ้า.

[๗๔๔] เพราะนายอาลัมพายน์ ปรารถนาจะต่อสู้กับอาตมภาพด้วยนาค อาตมภาพจักให้ลูกเขียดกัดนายอาลัมพายน์ ดูกรมหาบพิตรผู้ผดุงรัฐ ขอเชิญพระองค์ผู้มีหมู่ทหารดาบเป็นกองทัพเสด็จไปทอดพระเนตรนาคในวันนี้.

[๗๔๕] ข้าแต่ดาบส เราไม่ได้ดูหมิ่นท่านโดยทางศิลปศาสตร์เลย ท่านมัวเมาด้วยศิลปศาสตร์มากไป ไม่ยำเกรงนาค.

[๗๔๖] ดูกรพราหมณ์ แม้อาตมาก็ไม่ได้ดูหมิ่นท่านในทางศิลปศาสตร์ แต่ว่าท่านล่อลวงประชาชนนักด้วยนาคอันไม่มีพิษ ถ้าชนพึงรู้ว่านาคของท่านไม่มีพิษ เหมือนอย่างอาตมารู้แล้วท่านก็จะไม่ได้แกลบสักกำมือหนึ่งเลย จักได้ทรัพย์แต่ที่ไหนเล่าหมองู.

[๗๔๗] ท่านผู้นุ่งหนังเสือพร้อมทั้งเล็บ เกล้าชฎารุ่มร่าม เหมือนคนเซอะเข้ามาในประชุมชน ดูหมิ่นนาคเช่นนี้ว่าไม่มีพิษ ท่านเข้ามาใกล้แล้วก็จะพึงรู้ว่านาคนั้นเต็มไปด้วยเดช เหมือนของนาคอันสูงสุด ข้าพเจ้าเข้าใจว่านาคตัวนี้จักทำท่านให้แหลกเป็นเหมือนเถ้าไปโดยฉับพลัน.

[๗๔๘] พิษของงูเรือน งูปลา งูเขียว พึงมี แต่พิษของนาคมีศีรษะแดง ไม่มีเลยทีเดียว.

[๗๔๙] ข้าพเจ้าได้ฟังคำของพระอรหันต์ทั้งหลายผู้สำรวม ผู้มีตบะมาว่า ทายกทั้งหลายให้ทานในโลกนี้แล้วย่อมไปสู่สวรรค์ ท่านมีชีวิตอยู่ จงให้ทานเสียเถิด ถ้าท่านมีสิ่งของที่ควรจะให้ นาคนี้มีฤทธิ์มาก มีเดช ยากที่ใครๆ จะก้าวล่วงได้ เราจะให้นาคนั้นกัดท่าน มันก็จักทำท่านให้เป็นเถ้าไป.

[๗๕๐] ดูกรสหาย แม้เราก็ได้ฟังคำของพระอรหันต์ทั้งหลายผู้สำรวม ผู้มีตบะมาว่า ทายกทั้งหลายให้ทานในโลกนี้แล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์ ท่านนั่นแหละเมื่อมีชีวิตอยู่ จงให้ทานเสีย ถ้าท่านมีสิ่งของที่ควรจะให้ ลูกเขียดชื่อว่าอัจจิมุขีนี้ เต็มด้วยเดชเหมือนของนาคอันสูงสุด เราจักให้ลูกเขียดนั้นกัดท่าน ลูกเขียดนั้นจักทำท่านให้เป็นเถ้าไป นางเป็นธิดาของท้าวธตรฐเป็นน้องสาวต่างมารดาของเรา นางอัจจิมุขีผู้เต็มไปด้วยเดช เหมือนของนาคอันสูงสุดนั้นจงกัดท่าน.

[๗๕๑] ดูกรมหาบพิตร ถ้าอาตมภาพจักหยดพิษลงบนแผ่นดิน มหาบพิตรจงทรงทราบเถิด ต้นหญ้าลดาวัลย์ และต้นยาทั้งหลาย พึงเหี่ยวแห้งไปโดยไม่ต้องสงสัย.

[๗๕๒] ดูกรมหาบพิตร ถ้าอาตมภาพจักขว้างพิษขึ้นไปบนอากาศ มหาบพิตรจงทราบเถิดว่า ฝนและน้ำค้างจะไม่ตกตลอด ๗ ปี

[๗๕๓] ดูกรมหาบพิตร ถ้าอาตมภาพจักหยดพิษลงในน้ำ มหาบพิตรจงทราบเถิด สัตว์น้ำมีประมาณเท่าใด ทั้งปลาและเต่าก็พึงตายหมด.

[๗๕๔] น้ำที่โลกสมมติว่าสามารถลอยบาปได้ มีอยู่ที่ท่าปยาคะ ภูตผีอะไรฉุดเราลงสู่แม่น้ำยมุนาอันลึก.

[๗๕๕] นาคราชใด เป็นใหญ่ในโลก เรืองยศ พันเมืองพาราณสีไว้โดยรอบ เราเป็นลูกของนาคราชผู้ประเสริฐนั้น ดูกรพราหมณ์ นาคทั้งหลายเรียกเราว่า สุโภคะ.

[๗๕๖] ถ้าท่านเป็นโอรสของนาคราชผู้ประเสริฐ ผู้เป็นพระราชาของชนชาวกาสีเป็นอธิบดีอมร พระชนกของท่านเป็นคนใหญ่คนโตผู้หนึ่ง และพระชนนีของท่าน ก็ไม่มีใครเทียบเท่าในหมู่มนุษย์ ผู้มีอานุภาพมากเช่นท่านย่อมไม่สมควรจะฉุดแม้คนเพียงเป็นทาสของพราหมณ์ให้จมน้ำเลย.

[๗๕๗] เจ้าแอบต้นไม้ยิงเนื้อซึ่งมาเพื่อจะดื่มน้ำ เนื้อถูกยิงแล้วรู้สึกได้ด้วยกำลังลูกศร จึงวิ่งหนีไปไกล เจ้าไปพบมันล้มอยู่ในป่าใหญ่ จึงแล่เนื้อหาบมาถึงต้นไทรในเวลาเย็น อันกึกก้องไปด้วยเสียงร้องของนกแขกเต้าและนกสาลิกา มีใบเหลืองเกลื่อนกล่นไปด้วยย่านไทร มีฝูงนกดุเหว่าร้องอยู่ระงม น่ารื่นรมย์ใจ ภูมิภาคเขียวไปด้วยหญ้าแพรกอยู่เป็นนิตย์ พี่ชายของเราเป็นผู้รุ่งเรืองไปด้วยฤทธิ์และยศ มีอานุภาพมากอันนางนาคกัญญาทั้งหลายแวดล้อม ปรากฏแก่เจ้าผู้อยู่ที่ต้นไทรนั้น ท่านพาเจ้าไปเลี้ยงดู บำรุงบำเรอด้วยสิ่งที่น่าใคร่ทุกอย่าง เป็นคนประทุษร้ายต่อท่านผู้ไม่ประทุษร้าย เวรนั้นมาถึงเจ้าในที่นี้แล้ว เจ้าจงเหยียดคอออกเร็วๆ เถิด เราจักไม่ไว้ชีวิตแก่เจ้า เราระลึกถึงเวรที่เจ้าทำต่อพี่เรา จักตัดศีรษะเจ้าเสีย.

[๗๕๘] พราหมณ์ผู้ทรงเวทย์ ๑ ผู้ประกอบในการขอ ๑ ผู้บูชาไฟ ๑ ด้วยฐานะ ๓ ประการนี้ พราหมณ์เป็นผู้ที่ใครๆ ไม่ควรจะฆ่า.

[๗๕๙] เมืองของท้าวธตรฐอยู่ภายใต้แม่น้ำยมุนา จดหิมวันตบรรพต ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลแม่น้ำยมุนาล้วนแล้วไปด้วยทองคำงามรุ่งเรือง พี่น้องร่วมท้องของเรา ล้วนเป็นคนมีชื่อลือชา อยู่ในเมืองนั้น ดูกรพราหมณ์ พี่น้องของเราเหล่านั้นจักว่าอย่างไร เจ้าจักต้องเป็นอย่างนั้น.

[๗๖๐] ข้าแต่พี่สุโภคะ ยัญและเวทย์ทั้งหลายในโลกที่พวกพราหมณ์ประกอบขึ้น ไม่ใช่เป็นของเล็กน้อย เพราะฉะนั้น ผู้ติเตียนพราหมณ์ซึ่งใครๆ ไม่ควรติเตียน ชื่อว่าย่อมละทิ้งทรัพย์ เครื่องปลื้มใจและธรรมของสัตบุรุษเสีย.

[๗๖๑] พวกพราหมณ์ถือการทรงไตรเพท พวกกษัตริย์ปกครองแผ่นดิน พวกแพศย์ยึดไถนา และพวกศูทรยึดการบำเรอวรรณะทั้ง ๔ นี้ เข้าถึงการงานตามที่อ้างมาเฉพาะอย่าง ๆ นั้นกล่าวกันว่า มหาพรหมผู้มีอำนาจจัดไว้.

[๗๖๒] พระพรหมผู้สร้างโลก ท้าววรุณ ท้าวกุเวร ท้าวโสมะ พระยายม พระจันทร์ พระวายุ พระอาทิตย์ แม้ท่านเหล่านี้ ก็ล้วนบูชายัญมามาก

แล้ว และบูชาสิ่งที่น่าใคร่ทุกอย่างแก่พราหมณ์ผู้ทรงเวทย์ ท้าวอรชุน และท้าวภีมเสน มีกำลังมาก มีแขนนับพัน ไม่มีใครเสมอในแผ่นดิน ยกธนูได้ ๕๐๐ คัน ก็ได้บูชาไฟมาแต่ก่อน.

[๗๖๓] ดูกรพี่สุโภคะ ผู้ใดเลี้ยงพราหมณ์ทั้งหลายมานานด้วยข้าว และน้ำตามกำลัง ผู้นั้นมีจิตเลื่อมใสอนุโมทนาอยู่ ได้เป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง.

[๗๖๔] พระเจ้ามุจลินท์สามารถบูชาเทวดาคือไฟ ผู้กินมาก มีสีไม่ทราม ให้อิ่มหนำด้วยเนยใส ทรงบูชายัญวิธีแก่เทวดา คือไฟผู้ประเสริฐแล้วได้ไปบังเกิดในทิพยคติ.

[๗๖๕] พระเจ้าทุทีป มีอานุภาพมาก มีอายุยืน ๑๐๐๐ ปี มีพระรูปงามน่าดูยิ่งนัก ทรงละแว่นแคว้นอันไม่มีที่สุดพร้อมทั้งเสนาเสด็จออกผนวชแล้ว ได้เสด็จสู่สวรรค์.

[๗๖๖] ข้าแต่พี่สุโภคะ พระเจ้าสาครราช ทรงปราบแผ่นดินอันมีสาครเป็นที่สุด รับสั่งให้ตั้งเสายัญอันงานยิ่ง ล้วนแล้วด้วยทอง ทรงบูชาไฟแล้วได้เป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง แม่น้ำคงคา และมหาสมุทร เป็นที่สั่งสมนมส้ม ย่อมเป็นไปด้วยอานุภาพของผู้ใด ผู้นั้น คือ พระเจ้าอังคโลมบาท ทรงบำเรอไฟแล้วเสด็จไปเกิดในพระนครของท้าวสหัสสนัยน์.

[๗๖๗] เทวดาผู้ประเสริฐมีฤทธิ์มาก มียศ เป็นเสนาบดีของท้าววาสวะในไตรทิพย์ กำจัดมลทินด้วยโสมยาควิธี (บูชาด้วยการดื่มน้ำโสม) ได้เป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง.

[๗๖๘] เทวดาผู้ประเสริฐ มีฤทธิ์ เรืองยศ สร้างโลกนี้โลกหน้า แม่น้ำภาคีรถี ขุนเขาหิมวันต์และเขาวิชฌะ ได้บูชาไฟมาก่อน ภูเขามาลาคิริ ขุนเขาหิมวันต์ ภูเขาวิชฌะ ภูเขาสุทัศนะ ภูเขานิสภะ ภูเขากากเวรุ ภูเขาเหล่านี้ และภูเขาใหญ่อื่นๆ กล่าวกันว่าพวกพราหมณ์ผู้บูชายัญได้ก่อสร้างทำไว้.

[๗๖๙] ชนทั้งหลายเรียกพราหมณ์ผู้ทรงเวทย์ ผู้เข้าถึงคุณแห่งมนต์ ผู้มีตบะในโลกนี้ว่า ผู้ประกอบในการขอ มหาสมุทรซัดท่วมพราหมณ์นั้น ผู้

กำลังตระเตรียมน้ำอยู่ที่ฝั่งมหาสมุทร เพราะเหตุนั้น น้ำในมหาสมุทร จึงดื่มไม่ได้.

[๗๗๐] วัตถุที่ควรบูชา คือพวกพราหมณ์เป็นอันมากมีอยู่ในแผ่นดินของท้าววาสวะ พราหมณ์ทั้งหลายมีอยู่ในทิศบูรพา ทิศปัจจิมทิศ ทักษิณ และทิศอุดร ย่อมยังปีติและโสมนัสให้เกิด.

[๗๗๑] ดูกรพ่ออริฏฐะ ความกาลีคือความปราชัยของนักปราชญ์ทั้งหลาย กลับเป็นความมีชัยของคนโง่เขลาผู้ทรงเวทย์ ไตรเพทเป็นเหมือนอาการของพยับแดด เพราะเป็นของไม่เห็นเสมอไป มีคุณทางหลอกลวง พาเอาคนมีปัญญาไปไม่ได้ ไตรเพทมิได้มีเพื่อป้องกันคนผู้ประทุษร้ายมิตร ผู้ล้างผลาญความเจริญเหมือนไฟที่คนบำเรอแล้ว ย่อมป้องกันคนโทสจริตทำกรรมชั่วไม่ได้ ถ้าคนทั้งหลายจะเอาไม้ที่มีอยู่ในโลกทั้งหมด พร้อมทั้งทรัพย์สมบัติของตน คลุกกับหญ้าให้ไฟเผา ไฟอันมีเดชไม่มีใครเทียมเผาสิ่งนั้นหมดก็ไม่อิ่ม ใครจะพึงทำให้ไฟซึ่งรู้รสสองอย่างให้อิ่มได้ นมสดแปรไปได้เป็นธรรมดา คือ แปรเป็นนมส้ม แล้วเป็นเนยข้น ฉันใด ไฟก็มีความแปรเป็นธรรมดา ฉันนั้น ไฟประกอบด้วยความเพียร (ในการสีไฟ) จึงจะเกิดได้ ไม่เคยได้เห็นไฟเข้าไปอยู่ในไม้แห้ง และไม้สด คนสีไฟไม่สี ไฟก็ไม่เกิด ไฟย่อมไม่เกิดเพราะไม่มีคนทำให้เกิด ถ้าแหละไฟพึงอยู่ภายในไม้แห้งและไม้สด ป่าทั้งหมดในโลกก็จะพึงแห้งไป และไม้แห้งก็จะพึงลุกโพลง ถ้าคนทำบุญได้โดยเอาไม้และหญ้าให้ไฟกิน คนเผาถ่าน คนหุงเกลือ พ่อครัว และคนเผาศพ ก็พึงทำบุญได้ ถ้าแม้พราหมณ์เหล่านี้ทำบุญได้เพราะการเลี้ยงไฟ เพราะเรียนมนต์ เพราะเลี้ยงไฟให้อิ่มหนำ ในโลกนี้ใครๆ ผู้เอาของให้ไฟกินจะชื่อว่าทำบุญหาได้ไม่ เพราะเหตุอย่างไรเล่า เพราะไฟเป็นผู้อันโลกยำเกรง รู้รสสองอย่าง พึงกินได้มากทั้งของไม่มีกลิ่นอันไม่น่าฟูใจ คนเป็นอันมากไม่ชอบ พวกมนุษย์ละเว้น และเป็นของไม่ประเสริฐ คนบางพวกนับถือไฟเป็นเทวดา ส่วนพวกมิลักขุนับถือน้ำเป็นเทวดา ทั้งหมดนี้พูดผิด ไฟและน้ำไม่ใช่เทพเจ้าตนใดตนหนึ่ง โลกบำเรอไฟ

ซึ่งไม่มีอินทรีย์ ไม่มีกายที่จะรู้สึกได้ ส่องแสงสว่าง เป็นเครื่องทำการงานของประชาชน เมื่อยังทำบาปกรรมอยู่ จะพึงไปสุคติได้อย่างไร พวกพราหมณ์ผู้ต้องการเลี้ยงชีวิตในโลกนี้กล่าวว่า พระพรหมครอบงำได้ทั้งหมด และว่าพระพรหมบำเรอไฟ พระพรหมมีอานุภาพกว่าทุกสิ่งและมีอำนาจไม่มีใครสร้าง กลับไปไหว้ไฟที่ตนสร้างเพื่อประโยชน์อะไร คำของพวกพราหมณ์น่าหัวเราะเยาะ ไม่ควรแก่การเพ่งเล็ง ไม่เป็นความจริง พวกพราหมณ์ในปางก่อนก่อขึ้นไว้ เพราะเหตุแห่งสักการะ พราหมณ์เหล่านั้น เมื่อลาภและสักการะเกิดขึ้น จึงร้อยกรองยัญพิธีว่าเป็นธรรมสงบระงับ ด้วยการฆ่าสัตว์บูชายัญ พวกพราหมณ์ถือการทรงไตรเพท พวกกษัตริย์ปกครองแผ่นดิน พวกแพศย์ยึดการไถนา และพวกศูทรยึดการบำเรอ วรรณะทั้ง ๔ นี้ เข้าถึงการงานตามที่อ้างมาเฉพาะอย่าง ๆ นั้น กล่าวกันว่า มหาพรหมผู้มีอำนาจจัดไว้ถ้าคำนี้พึงเป็นคำจริงเหมือนดังที่พวกพราหมณ์กล่าวไว้ คนที่ไม่ใช่กษัตริย์ไม่พึงได้ราชสมบัติ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่พึงศึกษามนต์ คนนอกจากแพศย์ไม่พึงทำการไถเลย และพวกศูทรก็ไม่พึงพ้นจากการรับใช้ผู้อื่น เพราะคำนี้เป็นคำไม่จริง เป็นคำเท็จ พวกคนหาเลี้ยงท้องกล่าวไว้ คนไม่มีปัญญาหลงเชื่อ บัณฑิตทั้งหลายย่อมเห็นด้วยตนเอง เพราะพวกกษัตริย์ย่อมเก็บส่วนจากพวกแพศย์ พวกพราหมณ์ถือศาตราเที่ยวฆ่าสัตว์ เพราะเหตุไร พระพรหมจึงไม่ทำโลกอันแตกต่างกันเช่นนั้นให้ตรงเสีย ถ้าแหละพระพรหมเป็นใหญ่ เป็นผู้เจริญในโลกทั้งปวง เป็นเจ้าชีวิตของหมู่สัตว์ ทำไมจึงจัดโลกทั้งปวงให้มีความทุกข์ ทำไมจึงไม่ทำโลกทั้งปวงให้มีความสุข ถ้าแหละพรหมนั้นเป็นใหญ่ เป็นผู้เจริญในโลกทั้งปวง เป็นเจ้าชีวิตของหมู่สัตว์ เหตุไรจึงทำโลกโดยไม่เป็นธรรม คือ มารยาและเจรจาคำเท็จ มัวเมา ถ้าแหละพระพรหมนั้นเป็นใหญ่ เป็นผู้เจริญในโลกทั้งปวง เป็นเจ้าชีวิตของหมู่สัตว์ ก็ชื่อว่าเป็นเจ้าชีวิตอยุติธรรม เมื่อธรรมมีอยู่ พรหมนั้นก็จัดโลกไม่เที่ยงธรรม ตั๊กแตน ผีเสื้อ งู แมลงภู่ หนอน และแมลงวัน ใครฆ่าแล้วย่อมบริสุทธิ์ ธรรมเหล่านี้ไม่ใช่ของพระอริยะ เป็นธรรมผิดๆ ของชาวกัมโพชรัฐเป็นอันมาก.

[๗๗๒] ถ้าแหละคนฆ่าเขาแล้วย่อมบริสุทธิ์ และผู้ถูกฆ่าย่อมเข้าถึงแดนสวรรค์ พวกพราหมณ์ก็พึงฆ่าพวกพราหมณ์ด้วยกันเสียซิ หรือพึงฆ่าพวกที่หลงเชื่อถ้อยคำ ของพราหมณ์ด้วยกันเสียซิ พวกเนื้อ ปศุสัตว์และโคตัวไหนๆ ไม่ได้อ้อนวอนเพื่อให้ฆ่าตนเลย ล้วนแต่ดิ้นรนต้องการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ชนทั้งหลายย่อมนำเอาสัตว์และปศุสัตว์เข้าผูกที่เสายัญ พวกคนพาลย่อมยื่นหน้าเข้าไปที่เสาบูชายัญเป็นที่ผูกสัตว์ ด้วยการพรรณนาต่างๆ ว่า เสายัญนี้จะให้สิ่งที่น่าใคร่แก่ท่านในโลกหน้า จะเป็นของยั่งยืนในสัมปรายภพ ถ้าว่าบุคคลพึงได้แก้วมณี สังข์ มุกดา ข้าวเปลือกทรัพย์ เงิน ทองที่เสายัญ ในไม้แห้งและไม้สดไซร้ อนึ่ง เสายัญจะพึงให้สิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวงในไตรทิพย์ได้ พราหมณ์เท่านั้นพึงบูชายัญผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ก็จะไม่พึงให้พราหมณ์บูชายัญอะไรๆ เลย แก้วมณีสังข์ มุกดา ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงิน ทอง จักมีที่เสายัญ ที่ไม้แห้งที่ไม้สดที่ไหน เสายัญจะพึงให้สิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวงในไตรทิพย์ที่ไหนพราหมณ์เหล่านี้เป็นคนโอ้อวด หยาบช้า โง่เขลา โลภจัด ยื่นหน้าเข้าไปด้วยการพรรณนาต่างๆ ว่า จงถือเอาไฟมา และจงให้ทรัพย์แก่เรา แต่นั้นท่านให้สิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวงแล้ว จักมีความสุข พวกที่โกนผมโกนหนวดและตัดเล็บพาพระราชา หรือมหาอำมาตย์เข้าไปยังโรงบูชาไฟยื่นหน้าเข้าไปด้วยการพรรณนาต่างๆ ย่อมถือเอาทรัพย์ด้วยเวท พวกพราหมณ์ผู้โกหก พอหลอกลวงได้คนหนึ่ง ก็มาประชุมกินกันเป็นอันมากเหมือนฝูงกาตอมนกเค้า หลอกเอาจนเกลี้ยงแล้ว เก็บไว้ที่บริเวณบูชายัญ พวกพราหมณ์ลวงผู้นั้นได้คนหนึ่งอย่างนี้แล้ว ก็พากันมาเป็นอันมาก ใช้ความพยายามล่อหลอกพรรณนา ด้วยสิ่งที่ไม่แลเห็นปล้นเอาทรัพย์ที่แลเห็นไป เหมือนพวกราชบุรุษ ที่พระราชาสอนให้เก็บส่วยเก็บเอาทรัพย์ของพระราชาไป ฉะนั้น ดูกรอริฏฐะ พราหมณ์เช่นนั้นเป็นเหมือนโจร ไม่ใช่สัตบุรุษเป็นผู้ควรจะฆ่าเสีย แต่ไม่มีใครฆ่าในโลกพวกพราหมณ์กล่าวว่า ไม้ทองหลางเป็นแขนขวาของพระอินทร์ จึงตัดเอาไม้ทองหลางมาใช้ในยัญนี้ ถ้าคำนั้นเป็นคำจริง พระอินทร์ก็แขนขาด

ทำไมพระอินทร์จึงชนะพวกอสูรด้วยกำลังแขนนั้นได้ คำนั้นเป็นคำเท็จ พระอินทร์ยังมีแขนพร้อม เป็นเทวดาชั้นดีเลิศ ไม่มีใครฆ่าได้ กำจัดอสูรได้ มนต์ของพราหมณ์เหล่านี้เหลวเปล่า หลอกลวงกันให้เห็นได้เฉพาะในโลกนี้ ภูเขามาลาคิรี ขุนเขาหิมวันต์ ภูเขาวิชฌะ ภูเขาสุทัศน์ ภูเขานิสภะ ภูเขากากเวรุ ภูเขาเหล่านี้และภูเขาใหญ่อื่นๆ ที่กล่าวกันว่า พวกพราหมณ์ผู้บูชายัญก่อสร้างไว้ ที่กล่าวกันว่าพวกพราหมณ์ผู้บูชายัญเอาอิฐเช่นใดมาสร้างภูเขา อิฐเช่นนั้นก็ไม่ใช่ธรรมชาติของภูเขา ภูเขาเป็นอย่างอื่น ไม่หวั่นไหว เห็นได้ชัดๆ ว่าเป็นหิน ไม่ใช่อิฐเป็นหินมานมนาน เหล็กและโลหะย่อมไม่เกิดในอิฐ ที่พวกพราหมณ์สรรเสริญยัญกล่าวไว้ว่า ผู้บูชายัญก่อสร้างไว้ ชนทั้งหลายเรียกพราหมณ์ผู้ทรงเวท ผู้เข้าถึงคุณแห่งมนต์ ผู้มีตบะในโลกนี้ว่า ผู้ประกอบในการขอ มหาสมุทรซัดท่วมพราหมณ์นั้นผู้กำลังตระเตรียมน้ำอยู่ที่ฝั่งมหาสมุทร เพราะเหตุนั้น น้ำในมหาสมุทรจึงดื่มไม่ได้ แม่น้ำพัดเอาพราหมณ์ผู้เรียนเวท ทรงมนต์ ไปเกินกว่าพัน เหตุไรน้ำในแม่น้ำจึงมีรสไม่เสีย มหาสมุทรเท่านั้นดื่มไม่ได้ บ่อน้ำทั้งหลายในมนุษยโลกนี้ ที่เขาขุดไว้เกิดเป็นน้ำเค็มก็มี แต่ไม่ใช่เค็มเพราะท่วมพราหมณ์ตาย น้ำในบ่อเหล่านั้นดื่มไม่ได้ เป็นน้ำรู้รสสองอย่าง ครั้นครั้งดึกดำบรรพ์ตั้งแต่ปฐมกัป ใครเป็นภรรยาใคร ใครได้ให้มนุษย์เกิดขึ้นก่อน โดยธรรมแม้นั้นใครๆ ไม่เลวไปกว่าใคร ท่านกล่าวจำแนกส่วนไว้อย่างนี้ แม้ลูกคนจัณฑาลก็พึงเรียนเวท สวดมนต์ได้ (ถ้า) เป็นคนฉลาดมีความคิด หัวของเขาก็ไม่พึงแตกเจ็ดเสี่ยง มนต์เหล่านี้พวกพรหมสร้างไว้เพื่อฆ่าตน เป็นการสร้างแต่ปาก เป็นการสร้างยึดถือไว้ด้วยความโลภ เปลื้องได้ยาก เข้าถึงคลองด้วยคำของพวกพราหมณ์ผู้แต่งกาพย์กลอน จิตของพวกคนโง่ ยังหลงในทางลุ่มๆ ดอนๆ คนไม่มีปัญญาเชื่อเอาจริงจัง ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง มีกำลังอย่างลูกผู้ชาย พราหมณ์ไม่มีกำลังเช่นนั้นเลย ความเป็นมนุษย์ของพราหมณ์เหล่านั้น พึงเห็นเหมือนของโค ชาติของพราหมณ์เหล่านั้นเท่านั้นไม่มีใครเสมอ สิ่งอื่นๆ

เสมอกันหมด ถ้าแหละพระราชาทรงชำนะหมู่ศัตรูได้โดยลำพังพระองค์เอง ประชาราษฎร์ของพระราชานั้นพึงมีสุขอยู่เสมอ มนต์ของกษัตริย์และไตรเพทเหล่านี้ มีความหมายเสมอกัน ถ้าไม่วินิจฉัยความแห่งมนต์และไตรเพทนั้นก็ไม่รู้เหมือนทางที่น้ำท่วม มนต์ของกษัตริย์และไตรเพทเหล่านี้มีความหมายเสมอกัน ลาภ ไม่มีลาภ ยศ และไม่มียศ ทั้งหมดเทียว เป็นธรรมดาของวรรณทั้ง ๔ นั้น พวกคฤหบดีใช้คนจำนวนมากให้ทำการงานในแผ่นดิน เพราะเหตุแห่งทรัพย์และข้าวเปลือก ฉันใด แม้พวกพราหมณ์ผู้ทรงไตรเพทก็ฉันนั้น ย่อมใช้คนเป็นจำนวนมากให้ทำการงานในแผ่นดิน ในวันนี้ พราหมณ์เหล่านั้นเสมอกันกับคฤหบดี มีความขวนขวายประกอบในกามคุณเป็นนิตย์ ใช้คนเป็นจำนวนมากให้ทำการงานในแผ่นดินเหมือนกัน พราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้รู้รสสองอย่างหาปัญญามิได้.

[๗๗๓] กระบวนกลอง ตะโพน สังข์ บัณเฑาะว์ และมโหรทึกของใคร มาข้างหน้า ทำให้พระราชาจอมทัพทรงหรรษา ใครมีสีหน้าสุกใสด้วยแผ่นทองคำอันหนา มีพรรณดังสายฟ้า ชันษายังหนุ่มแน่น สอดสวมแล่งธนูรุ่งเรืองด้วยสิริมาอยู่นั่นเป็นใคร ใครมีพักตร์ผ่องใสเพียงดังทอง เหมือนถ่านไฟไม้ตะเคียนซึ่งลุกโชนอยู่ที่ปากเบ้า รุ่งเรืองด้วยสิริมาอยู่ ใครนั่นมีฉัตรทองชมพูนุชมีซี่น่ารื่นรมย์ใจสำหรับกันรัศมีพระอาทิตย์ รุ่งเรืองด้วยสิริมาอยู่ ใครนั่นมีปัญญาประเสริฐ มีพัดวาลวิชนีอย่างดีเยี่ยม อันคนใช้ประคอง ณ เบื้องบนเศียรทั้งสองข้าง คนทั้งหลายถือกำหางนกยูงอันวิจิตรอ่อนสลวย มีด้ามล้วนแล้วด้วยทองและแก้วมณี จรลีมาทั้งสองข้าง ข้างหน้าของใคร กุณฑลอันกลมเกลี้ยง มีรัศมีดังสีถ่านไม้ตะเคียนซึ่งลุกโชนอยู่ที่ปากเบ้า งดงามอยู่ทั้งสองข้าง ข้างหน้าของใคร เส้นผมของใครต้องลมอยู่ไหวๆ ปลายสนิท ละเอียดดำ งามจดนลาตดังสายฟ้าพุ่งขึ้นจากท้องฟ้า ใครมีเนตรซ้ายขวากว้างและใหญ่ งาม มีพักตร์ผ่องใส ดังคันฉ่องทอง ใครมีโอฐสะอาดเหมือนสังข์อันขาวผ่องเมื่อเจรจา (แลเห็น) ฟันขาวสะอาดงามดังดอกมณฑารพตูม ใครมีมือ

และเท้าทั้งสองมีสีเสมอด้วยน้ำครั่ง ตั้งอยู่ในที่สบาย มีริมฝีปากเปล่งปลั่งดั่งผลมะพลับ งามดังดวงอาทิตย์ ใครนั่นมีเครื่องปกคลุมขาวสะอาดดังหนึ่งต้นสาละใหญ่ดอกสะพรั่งข้างเขาหิมวันต์ในฤดูหิมะตก งามปานดังพระอินทร์อันได้ชัยชนะ ใครนั่นนั่งอยู่ท่ามกลางบริษัท คล้องพระแสงขรรค์คร่ำทองวิจิตรด้วยด้ามแก้วมณีที่อังสา ใครนั่นสวมสุวรรณปาทุกาอันวิจิตร เย็บเรียบร้อย สำเร็จเป็นอันดี ข้าพเจ้าขอนอบน้อมต่อผู้แสวงหาคุณอันใหญ่.

[๗๗๔] ผู้ที่มาเหล่านี้ เป็นนาคที่มีฤทธิ์ เรืองยศ เป็นลูกแห่งท้าวธตรฐ เกิดแต่นางสมุททชา นาคเหล่านี้มีฤทธิ์มาก.

จบ ภูริทัตชาดกที่ ๖

------------

## ๗. จันทกุมาร

### พระจันทกุมาร ทรงบำเพ็ญขันติบารมี

[๗๗๕] พระราชาพระนามว่าเอกราช เป็นผู้มีกรรมอันหยาบช้า อยู่ในพระนครปุบผวดี ท้าวเธอตรัสถามขัณฑหาลปุโลหิต ผู้เป็นเผ่าพันธุ์พราหมณ์ เป็นคนหลงว่า ดูกรพราหมณ์ ท่านเป็นผู้ฉลาดในธรรมวินัย ขอจงบอกทางสวรรค์แก่เราเหมือนอย่างนรชนทำบุญแล้วไปจากภพนี้สู่คติภพ ฉะนั้นเถิด.

[๗๗๖] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ นรชนให้แล้วซึ่งทานอันล่วงล้ำทาน ฆ่าแล้วซึ่งบุคคลอันไม่พึงฆ่า ชื่อว่าทำบุญแล้ว ย่อมไปสู่สุคติ ด้วยประการฉะนี้.

[๗๗๗] ก็ทานอันล่วงล้ำทานนั้นคืออะไร และคนจำพวกไหน เป็นผู้อันบุคคลไม่พึงฆ่าในโลกนี้ ขอท่านจงบอกข้อนั้นแก่เรา เราจักบูชายัญ จักให้ทาน.

[๗๗๘] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ยัญพึงบูชาด้วยพระราชโอรส พระราชธิดา พระมเหสี ชาวนิคม โคอุสุภราช ม้าอาชาไนยอย่างละ ๔ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ยัญพึงบูชาด้วยหมวด ๔ แห่งสัตว์ทั้งปวง.

[๗๗๙] ในพระราชวังมีเสียงระเบ็งเซ็งแซ่เป็นอันเดียวน่าหวาดกลัว เพราะได้ฟังคำว่า พระกุมารกุมารีและพระมเหสีจะต้องถูกฆ่า.

[๗๘๐] เจ้าทั้งหลายจงไปทูลพระกุมารทั้งหลาย คือ พระจันทกุมาร พระสุริยกุมาร พระภัททเสนกุมาร พระสุรกุมาร และพระวามโคตตกุมารว่า ขอท่านทั้งหลายจงอยู่เป็นหมู่กันเพื่อประโยชน์แก่การบูชายัญ.

[๗๘๑] เจ้าทั้งหลายจงไปทูลพระกุมารทั้งหลาย คือ พระอุปเสนากุมารี พระโกกิลากุมารี พระมุทิตากุมารีและพระนันทากุมารีว่า ขอท่านทั้งหลายจงอยู่เป็นหมู่กัน เพื่อประโยชน์แก่การบูชายัญ.

[๗๘๒] อนึ่ง เจ้าทั้งหลายจงไปทูลพระนางวิชยา พระนางเอราวดี พระนางเกศินีและพระนางสุนันทา ผู้เป็นมเหสีของเรา ประกอบด้วยลักษณะอันประเสริฐว่า ขอท่านทั้งหลายจงอยู่เป็นหมู่กัน เพื่อประโยชน์แก่การบูชายัญ.

[๗๘๓] เจ้าทั้งหลายจงไปบอกคฤหบดีทั้งหลาย คือ ปุณณมุขคฤหบดี ภัททิยคฤหบดี สิงคาลคฤหบดี และวัฑฒคฤหบดีว่า ขอท่านทั้งหลายจงอยู่เป็นหมู่กัน เพื่อประโยชน์แก่การบูชายัญ.

[๗๘๔] คฤหบดีเหล่านั้น เกลื่อนกล่นไปด้วยบุตรภรรยา มาพร้อมกัน ณ ที่นั้น ได้กราบทูลพระราชาว่า ขอเดชะ ขอพระองค์ทรงกระทำข้าพระองค์ทุกคนให้เป็นคนมีแหยม หรือขอจงทรงประกาศข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นข้าทาสเถิด พระเจ้าข้า.

[๗๘๕] เจ้าทั้งหลายจงรีบนำช้างของเรา คือ ช้างอภยังกร ช้างนาฬาคีรี ช้างอัจจุคคตะ (ช้างวรุณทันตะ) ช้างเหล่านั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่การบูชายัญ เจ้าทั้งหลายจงรีบไปนำมาซึ่งม้าอัสดรของเรา คือ ม้าเกศีม้าสุรามุข ม้าปุณณมุข ม้าวินัตกะ ม้าเหล่านั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่การบูชายัญ เจ้าทั้งหลายจงรีบไปนำมาซึ่งโคอุสุภราชของเรา คือ โคยูถปติ โคอโนชะ โคนิสภะ โคควัมปติ จงต้อนโคเหล่านั้นทั้งหมดเข้าเป็นหมู่กัน เราจักบูชายัญ จักให้ทาน อนึ่ง จงตระเตรียมทุกสิ่งให้พร้อม วันพรุ่งนี้ เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น เราจักบูชายัญ เจ้าทั้งหลายจงนำ

เอาพระจันทกุมารมา จงรื่นรมย์ตลอดราตรีนี้ เจ้าทั้งหลายจงตั้งไว้แม้ทุกสิ่ง วันพรุ่งนี้ เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น เราจักบูชายัญ เจ้าทั้งหลายจงไปทูลพระกุมาร ณ บัดนี้ วันนี้เป็นคืนที่สุดแล.

[๗๘๖] พระราชมารดาเสด็จมาแต่พระตำหนัก ทรงกรรแสงพลางตรัสถามพระเจ้าเอกราชนั้นว่า พระลูกรัก ได้ยินว่า พ่อจักบูชายัญด้วยพระราชบุตรทั้ง ๔ หรือ.

[๗๘๗] เมื่อต้องฆ่าจันทกุมาร บุตรแม้ทุกคน หม่อมฉันก็สละ หม่อมฉันบูชายัญด้วยบุตรทั้งหลายแล้วจักไปสู่สุคติสวรรค์.

[๗๘๘] ลูกเอ๋ย พ่ออย่าเชื่อคำนั้น ข่าวที่ว่าสุคติจะมีเพราะเอาบุตรบูชายัญนั้นเป็นทางไปนรก ไม่ใช่ทางไปสวรรค์ ดูกรลูกโกญฑัญญะ พ่อจงให้ทานอย่าได้เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวงเลย นี่เป็นทางไปสู่สุคติ ทางไปสู่สุคติมิใช่เพราะเอาบุตรบูชายัญ.

[๗๘๙] คำของอาจารย์ทั้งหลายมีอยู่ หม่อมฉันจักฆ่าจันทกุมารและสุริยกุมาร หม่อมฉันบูชายัญด้วยบุตรทั้งหลายอันสละได้ยากแล้ว จักไปสู่สุคติสวรรค์.

[๗๙๐] แม้พระเจ้าสวัสดีพระราชบิดา ได้ตรัสถามพระราชโอรสของพระองค์นั้นว่า ลูกรัก ทราบว่า พ่อจักบูชายัญด้วยโอรสทั้ง ๔ หรือ.

[๗๙๑] เมื่อต้องฆ่าจันทกุมาร บุตรแม้ทุกคนหม่อมฉันก็สละ หม่อมฉันบูชายัญด้วยบุตรทั้งหลายแล้ว จักไปสู่สุคติสวรรค์.

[๗๙๒] ลูกเอ๋ย พ่ออย่าเชื่อคำนั้น ข่าวที่ว่า สุคติจะมีเพราะเอาบุตรบูชายัญทางนั้นเป็นทางไปนรก ไม่ใช่ทางไปสวรรค์ ดูกรลูกโกญฑัญญะ พ่อจงให้ทาน อย่าได้เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวงเลย นี่เป็นทางไปสู่สุคติ ทางไปสู่สุคติมิใช่เพราะเอาบุตรบูชายัญ.

[๗๙๓] คำของอาจารย์ทั้งหลายมีอยู่ หม่อมฉันจักฆ่าจันทกุมารและสุริยกุมาร หม่อมฉันบูชายัญด้วยบุตรทั้งหลายอันสละได้ยากแล้ว จักไปสู่สุคติสวรรค์.

[๗๙๔] ดูกรลูกโกญฑัญญะ พ่อจงให้ทาน อย่าได้เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวงเลย พ่อจงเป็นผู้อันพระราชบุตรห้อมล้อม รักษากาสิกรัฐและชนบทเถิด.

[๗๙๕] ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของขัณฑหาลปุโรหิตเถิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะเลี้ยงช้างและม้าให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของขัณฑหาลปุโรหิตเถิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะขนมูลช้างให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของขัณฑหาลปุโรหิตเถิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะขนมูลม้าให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของขัณฑหาลปุโรหิต ตามที่พระองค์มีพระประสงค์เถิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกขับไล่จากแว่นแคว้น ก็จักเที่ยวภิกขาจารเลี้ยงชีวิต.

[๗๙๖] เจ้าทั้งหลายพร่ำเพ้ออยู่เพราะรักชีวิต ย่อมก่อทุกข์ให้เกิดแก่เรานักแล จงปล่อยพระกุมารทั้งหลายไป ณ บัดนี้ เราขอเลิกการเอาบุตรบูชายัญ.

[๗๙๗] ข้าพระองค์ได้ทูลไว้แล้วในกาลก่อนเทียวว่า การบูชายัญนี้ทำได้ยาก ให้ยินดีได้แสนยาก บัดนี้ พระองค์ทรงกระทำยัญที่ข้าพระองค์ตระเตรียมไว้แล้วให้กระจัดกระจายเพราะเหตุไร ชนเหล่าใดบูชายัญเองก็ดี และชนเหล่าใดให้ผู้อื่นบูชายัญก็ดี อนึ่ง ชนเหล่าใด อนุโมทนามหายัญเช่นนี้ของบุคคลผู้บูชาอยู่ก็ดี ชนเหล่านั้นทั้งหมดย่อมไปสู่สุคติ.

[๗๙๘] ขอเดชะ เหตุไร ในกาลก่อน พระองค์จึงรับสั่งให้พราหมณ์กล่าวคำเป็นสวัสดีแก่ข้าพระบาททั้งหลาย มาบัดนี้ จะรับสั่งฆ่าข้าพระบาททั้งหลายเพื่อต้องการบูชายัญ โดยหาเหตุมิได้เลย ข้าแต่พระราชบิดา เมื่อก่อนในเวลาที่ข้าพระบาทยังเป็นเด็ก พระองค์มิได้ทรงฆ่าและมิได้ทรงรับสั่งให้ฆ่า บัดนี้ ข้าพระบาททั้งหลาย ถึงความเจริญวัยเป็นหนุ่มแน่นแล้ว

มิได้คิดประทุษร้ายพระองค์เลย เพราะเหตุไร จึงรับสั่งให้ฆ่าเสีย ข้าแต่พระมหาราชา ขอพระองค์ทรงทอดพระเนตรข้าพระบาททั้งหลาย ผู้ขึ้นคอช้าง ขี่หลังม้า ผูกสอดเครื่องรบ ในเวลาที่รบมาแล้วหรือเมื่อกำลังรบ ก็บุตรทั้งหลายเช่นดังข้าพระบาททั้งหลาย ย่อมไม่ควรจะฆ่าเพื่อประโยชน์แก่การบูชายัญเลย ข้าแต่พระราชบิดา เมื่อเมืองชายแดนหรือเมื่อพวกโจรในดงกำเริบ เขาย่อมใช้คนเช่นดังข้าพระบาททั้งหลาย แต่ข้าพระบาททั้งหลายจะถูกฆ่าให้ตายโดยมิใช่เหตุ ในมิใช่ที่ ขอเดชะ แม่นกเหล่าไร ๆ เมื่อทำรังแล้วย่อมอยู่ ลูกทั้งหลายเป็นที่รักของแม่นกเหล่านั้น ส่วนพระองค์ได้ตรัสสั่งให้ฆ่าข้าพระบาททั้งหลาย เพราะเหตุไร ขอเดชะ อย่าได้ทรงเชื่อขัณฑหาลปุโรหิต ขัณฑหาลปุโรหิตไม่พึงฆ่าข้าพระองค์ เพราะว่าเขาฆ่าข้าพระองค์แล้ว ก็จะพึงฆ่าแม้พระองค์ในลำดับต่อไป ข้าแต่พระมหาราชา พระราชาทั้งหลายย่อมพระราชทานบ้านอันประเสริฐ นิคมอันประเสริฐ แม้โภคะ แก่พราหมณ์นั้น อนึ่งพวกพราหมณ์ แม้ได้ข้าวน้ำอันเลิศในตระกูล บริโภคในตระกูล ยังปรารถนาจะประทุษร้ายต่อผู้ให้ข้าวน้ำเช่นนั้นอีก เพราะพราหมณ์เหล่านั้นโดยมากเป็นคนอกตัญญู ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของขัณฑหาลปุโรหิตเถิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะเลี้ยงช้างและม้าให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของขัณฑหาลปุโรหิตเถิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะขนมูลช้างให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของขัณฑหาลปุโรหิตเถิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะขนมูลม้าให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลายให้เป็นทาสของขัณฑหาลปุโรหิต ตามที่พระองค์มีพระราชประสงค์เถิด พระเจ้าข้า

ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกขับไล่จากแว่นแคว้น ก็จักเที่ยวภิกขาจารเลี้ยงชีวิต.

[๗๙๙] เจ้าทั้งหลายพร่ำเพ้ออยู่เพราะรักชีวิต ย่อมก่อทุกข์ให้เกิดแก่เรานักแล จงปล่อยพระกุมารทั้งหลายไป ณ บัดนี้ เราขอเลิกการเอาบุตรบูชายัญ.

[๘๐๐] ข้าพระองค์ได้ทูลไว้แล้วในกาลก่อนเทียว การบูชายัญนี้ทำได้ยาก ให้ยินดีได้แสนยาก บัดนี้ พระองค์ทรงกระทำยัญที่ข้าพระองค์ตระเตรียมไว้แล้วให้กระจัดกระจาย เพราะเหตุไร ชนเหล่าใดบูชายัญเองก็ดี และชนเหล่าใดให้ผู้อื่นบูชายัญก็ดี อนึ่ง ชนเหล่าใด อนุโมทนามหายัญเช่นนี้ของบุคคลผู้บูชายัญอยู่ก็ดี ชนเหล่านั้นย่อมไปสู่สุคติ.

[๘๐๑] ข้าแต่พระราชา ถ้าชนทั้งหลายบูชายัญด้วยบุตรทั้งหลาย จุติจากโลกนี้แล้วย่อมไปสู่เทวโลกดังได้ยินมาไซร้ พราหมณ์จงบูชายัญก่อน พระองค์จักทรงบูชายัญในภายหลัง ถ้าชนทั้งหลายบูชายัญด้วยบุตรทั้งหลาย จุติจากโลกนี้แล้วย่อมไปสู่เทวโลกดังได้ยินมาไซร้ ขัณฑหาลพราหมณ์ผู้นี้แล จงบูชายัญด้วยบุตรทั้งหลายของตน ถ้าว่าขัณฑหาลพราหมณ์รู้อยู่อย่างนี้ เหตุไรจึงไม่ฆ่าบุตรทั้งหลาย ไม่ฆ่าคนที่เป็นญาติทุกคนและตนเองเล่า ชนเหล่าใดบูชายัญเองก็ดี และชนเหล่าใดให้ผู้อื่นบูชายัญก็ดี อนึ่ง ชนเหล่าใด อนุโมทนามหายัญเช่นนี้ของบุคคลผู้บูชาอยู่ก็ดี ชนเหล่านั้นย่อมไปสู่นรกทั้งหมด.

[๘๐๒] ได้ยินว่า พ่อเจ้าเรือนและแม่เจ้าเรือนทั้งหลาย ผู้รักบุตร ซึ่งมีอยู่ในพระนครนี้ ไฉนจึงไม่ทูลพระราชา อย่าให้ทรงฆ่าพระราชบุตรอันเกิดแต่พระอุระ ได้ยินว่า พ่อเจ้าเรือนและแม่เจ้าเรือนทั้งหลาย ผู้รักบุตร ซึ่งมีอยู่ในพระนครนี้ ไฉนจึงไม่ทูลทัดทานพระราชา อย่าให้ทรงฆ่าพระราชบุตรอันเกิดแต่พระองค์ เราปรารถนาประโยชน์แก่พระราชาด้วย ทำประโยชน์แก่ชาวชนบททั้งปวงด้วย ใครๆ จะมีความแค้นเคืองกับเราไม่พึงมี ชาวชนบทไม่ช่วยกราบทูลให้ทรงทราบเลย.

[๘๐๓] ดูกรแม่เจ้าเรือนทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงไปกราบทูลพระราชบิดาและวิงวอนขัณฑหาลพราหมณ์ว่า ขอจงอย่าฆ่าพระราชกุมารทั้งหลาย

ผู้ไม่คิดประทุษร้าย ผู้องอาจดังราชสีห์ ดูกรแม่เจ้าเรือนทั้งหลาย ขอท่าน
ทั้งหลายจงไปกราบทูลพระราชบิดา และวิงวอนขัณฑหาลพราหมณ์ว่า
ขอจงอย่าฆ่าพระราชกุมารทั้งหลาย ผู้เป็นที่เพ่งที่หวังของโลกทั้งปวง.

[๘๐๔] ไฉนหนอ เราพึงเกิดในตระกูลนายช่างรถ ในตระกูลปุกกุสะ หรือพึง
เกิดในหมู่พ่อค้า พระราชาก็ไม่พึงรับสั่งให้ฆ่าในการบูชายัญวันนี้.

[๘๐๕] เจ้าผู้มีความคิดแม้ทั้งปวง จงไปหมอบลงแทบเท้าของผู้เป็นเจ้าขัณฑหาละ
เรียนว่า เรามิได้เห็นโทษเลย ดูกรแม่เจ้าเรือนแม้ทั้งปวง เจ้าจงไป
หมอบลงแทบเท้าของผู้เป็นเจ้าขัณฑหาละเรียนว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
ถ้าเราทั้งหลายได้ประทุษร้ายอะไรในท่าน ขอท่านจงอดโทษเถิด.

[๘๐๖] พระเสลาราชกุมารีผู้ควรการุญ ทรงเห็นพระภาดาทั้งหลายอันเขานำมา
เพื่อบูชายัญ ทรงคร่ำครวญว่า ดังได้สดับมา พระราชบิดาของเราทรง
ปรารถนาสวรรค์ รับสั่งให้ตั้งยัญขึ้น.

[๘๐๗] พระวสุลราชนัดดา กลิ้งไปกลิ้งมาเฉพาะพระพักตร์พระราชากราบทูลว่า
ขอเดชะ ข้าพระบาทยังเป็นเด็ก ไม่ถึงความเป็นหนุ่ม ขอพระองค์
ได้ทรงโปรด อย่าได้ฆ่าพระบิดาของข้าพระบาทเลย.

[๘๐๘] ดูกรวสุละ นั่นพ่อเจ้า เจ้าจงไปพร้อมกับบิดา เจ้าพร่ำเพ้ออยู่ใน
พระราชวัง ย่อมให้เกิดทุกข์แก่ข้านัก จงปล่อยพระราชกุมารทั้งหลาย
ณ บัดนี้ เราขอเลิกการเอาบุตรบูชายัญ.

[๘๐๙] ข้าพระองค์ได้ทูลไว้แล้วในกาลก่อนเทียว การบูชายัญนี้ทำได้ยาก ให้
ยินดีได้แสนยาก บัดนี้ พระองค์ทรงกระทำยัญที่ข้าพระองค์ตระเตรียม
ไว้แล้วให้กระจัดกระจาย เพราะเหตุไร ชนเหล่าใดบูชายัญเองก็ดี และ
ชนเหล่าใดให้ผู้อื่นบูชายัญก็ดี อนึ่ง ชนเหล่าใด อนุโมทนามหายัญ
เช่นนี้ ของบุคคลผู้บูชาอยู่ก็ดี ชนเหล่านั้นทั้งหมดย่อมไปสู่สุคติ.

[๘๑๐] ข้าแต่สมเด็จพระเอกราช ข้าพระบาทตระเตรียมยัญแล้วด้วยแก้วทุกอย่าง
ตบแต่งไว้แล้วเพื่อพระองค์ ขอเดชะ เชิญเสด็จออกเถิด พระองค์ทรง
บูชายัญแล้วเสด็จสู่สวรรค์ จักทรงบันเทิงพระหฤทัย.

[๘๑๑] หญิงสาว ๗๐๐ คน ผู้เป็นชายาของจันทกุมาร ต่างสยายผมแล้วร้องไห้ ดำเนินไปตามทาง ส่วนพวกหญิงอื่นๆ ออกแล้วด้วยความเศร้าโศก เหมือนเทวดาในนันทวัน ต่างก็สยายผมร้องไห้ไปตามทาง.

[๘๑๒] พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ทรงผ้าแคว้นกาสีอันขาวสะอาด ประดับกุณฑล ไล้ทากฤษณาและจุรณแก่นจันทน์ ถูกราชบุรุษนำไปเพื่อบูชายัญของสมเด็จพระเจ้าเอกราช พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ทรงผ้าแคว้นกาสีอันขาวสะอาด ประดับกุณฑล ไล้ทากฤษณาและจุรณแก่นจันทน์ ถูกราชบุรุษนำไปทำความเศร้าพระหฤทัยให้แก่พระชนนี พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ทรงผ้าแคว้นกาสีอันขาวสะอาด ประดับกุณฑล ไล้ทากฤษณาและจุรณแก่นจันทน์ ถูกราชบุรุษนำไปทำความเศร้าใจให้แก่ประชุมชน พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร เสวยกระยาหารอันปรุงด้วยรสเนื้อ ช่างสนานสระสรงพระกายให้ดีแล้ว ประดับกุณฑล ไล้ทากฤษณาและจุรณแก่นจันทน์ ถูกราชบุตรนำไปบูชายัญของพระเจ้าเอกราช พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร เสวยกระยาหารอันปรุงด้วยรสเนื้อ ช่างสนานสระสรงพระกายดีแล้ว ประดับกุณฑล ไล้ทากฤษณาและจุรณแก่นจันทน์ ถูกราชบุรุษนำไป ทำความเศร้าพระหฤทัยให้แก่พระชนนี พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร เสวยกระยาหารอันปรุงด้วยรสเนื้อ ช่างสนานสระสรงพระกายดีแล้ว ประดับกุณฑล ไล้ทากฤษณาและจุรณแก่นจันทน์ ถูกราชบุรุษนำไป ทำความเศร้าใจให้แก่ประชุมชน ในกาลก่อน พวกพลช้างย่อมตามเสด็จพระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ผู้เสด็จขึ้นคอช้างตัวประเสริฐ วันนี้ พระจันทกุมารและพระสุริยกุมารทั้งสองพระองค์เสด็จดำเนินด้วยพระบาทเปล่า ในกาลก่อน พวกพลม้าย่อมตามเสด็จพระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ผู้เสด็จขึ้นหลังม้าตัวประเสริฐ วันนี้ พระจันทกุมารและพระสุริยกุมารทั้งสองพระองค์เสด็จดำเนินด้วยพระบาทเปล่า ในกาลก่อน พวกพลรถย่อมตามเสด็จพระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ผู้เสด็จขึ้นทรงรถอันประเสริฐ วันนี้ พระจันทกุมารและพระสุริยกุมารทั้งสอง

พระองค์เสด็จดำเนินด้วยพระบาทเปล่า ในกาลก่อน พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ราชบุรุษเชิญเสด็จออกด้วยม้าทั้งหลายอันตบแต่งเครื่องทองวันนี้ ทั้งสองพระองค์ต้องเสด็จดำเนินด้วยพระบาทเปล่า.

[๘๑๓] นกเอ๋ย ถ้าเจ้าปรารถนาเนื้อ เจ้าจงบินไปทางทิศบูรพาแห่งปุบผวดีนคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะทรงบูชายัญด้วยพระราชโอรส ๔ พระองค์นกเอ๋ย ถ้าเจ้าปรารถนาเนื้อ เจ้าจงบินไปทางทิศบูรพาแห่งปุบผวดีนคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะทรงบูชายัญด้วยพระราชธิดา ๔ พระองค์ นกเอ๋ย ถ้าเจ้าปรารถนาเนื้อ เจ้าจงบินไปทางทิศบูรพาแห่งปุบผวดีนคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะทรงบูชายัญด้วยพระมเหสี ๔ พระองค์ นกเอ๋ย ถ้าเจ้าปรารถนาเนื้อ เจ้าจงบินไปทางทิศบูรพาแห่งปุบผวดีนคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะทรงบูชายัญด้วยคฤหบดี ๔ คน นกเอ๋ย ถ้าเจ้าปรารถนาเนื้อ เจ้าจงบินไปทางทิศบูรพาแห่งปุบผวดีนคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะทรงบูชายัญด้วยช้าง ๔ เชือก นกเอ๋ย ถ้าเจ้าปรารถนาเนื้อ เจ้าจงบินไปทางทิศบูรพาแห่งปุบผวดีนคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะทรงบูชายัญด้วยม้า ๔ ตัว นกเอ๋ย ถ้าเจ้าปรารถนาเนื้อ เจ้าจงบินไปทางทิศบูรพาแห่งปุบผวดีนคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะทรงบูชายัญด้วยโคอุสุภราช ๔ ตัว นกเอ๋ย ถ้าเจ้าปรารถนาเนื้อ เจ้าจงบินไปทางทิศบูรพาแห่งปุบผวดีนคร ณ ที่นั้น พระเจ้าเอกราชผู้หลงใหล จะทรงบูชายัญด้วยสัตว์ทั้งปวงอย่างละ ๔.

[๘๑๔] นี่ปราสาทของท่านล้วนด้วยทองคำ เกลื่อนกล่นด้วยพวงมาลัย บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่เรือนยอดของท่านล้วนด้วยทองคำ เกลื่อนกล่นด้วยพวงมาลัย บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่พระอุทยานของท่าน มีดอกไม้บานสะพรั่งตลอดกาลทั้งปวง น่ารื่นรมย์ใจ บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่ป่าอโศกของท่าน มีดอกบานสะพรั่งตลอดกาลทั้งปวง น่ารื่นรมย์ใจ บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อ

จะฆ่า นี่ป่ากรรณิการ์ของท่าน มีดอกบานสะพรั่งตลอดกาลทั้งปวง น่ารื่นรมย์ใจ บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่ป่าแคฝอยของท่าน มีดอกบานสะพรั่งตลอดกาลทั้งปวง น่ารื่นรมย์ใจ บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่สวนมะม่วงของท่าน มีดอกบานสะพรั่งตลอดกาลทั้งปวง น่ารื่นรมย์ใจ บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่สระโบกขรณีของท่าน ดารดายไปด้วยดอกบัวหลวงและบัวขาบ มีเรือทองอันงดงามวิจิตรด้วยลายเครือวัลย์ เป็นที่รื่นรมย์เป็นอันดี บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า.

[๘๑๕] นี่ช้างแก้วของท่าน ชื่อเอราวัณ เป็นช้างงามมีกำลัง บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ นั้นถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่ม้าแก้วของท่าน เป็นม้ามีกีบไม่แตก เป็นม้าวิ่งได้เร็ว บัดนี้ พระลูกเจ้าทั้ง ๔ นั้นถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า นี่รถม้าของท่าน มีเสียงไพเราะเหมือนเสียงนกสาลิกา เป็นรถงดงามวิจิตรด้วยแก้ว พระลูกเจ้าเสด็จไปในรถนี้ ย่อมงดงามดังเทพเจ้าในนันทวัน บัดนี้ พระเจ้าลูกทั้ง ๔ นั้นถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า อย่างไร พระราชาผู้หลงใหล จึงจักทรงบูชายัญด้วยพระราชโอรส ๔ พระองค์ ผู้งามเสมอด้วยทอง มีพระกายไล้ทาด้วยจุรณแก่นจันทน์ อย่างไร พระราชาผู้หลงใหล จึงจักทรงบูชายัญด้วยพระราชธิดา ๔ พระองค์ ผู้งามเสมอด้วยทอง มีพระวรกายไล้ทาด้วยจุรณแก่นจันทน์ อย่างไร พระราชาผู้หลงใหล จักทรงบูชายัญด้วยพระมเหสี ๔ พระองค์ ผู้งามเสมอด้วยทอง มีพระวรกายไล้ทาด้วยจุรณแก่นจันทน์ อย่างไร พระราชาผู้หลงใหล จึงจักบูชายัญด้วยคฤหบดี ๔ คน ผู้งดงามเสมอด้วยทอง มีร่างกายไล้ทาด้วยจุรณแก่นจันทน์ คามนิคมทั้งหลายจะว่างเปล่า ไม่มีมนุษย์ กลายเป็นป่าใหญ่ไป ฉันใด เมื่อพระราชารับสั่งให้เอาพระจันทกุมารและพระสุริยกุมารบูชายัญ พระนครปุบผวดีก็จักร้างว่างเปล่า ไม่มีมนุษย์ กลายเป็นป่าใหญ่ไป ฉันนั้น.

[๘๑๖] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ข้าพระบาทจักเป็นบ้า มีความเจริญถูกขจัดแล้ว มีสรีระเกลือกกลั้วด้วยธุลี ถ้าเขาฆ่าจันทกุมาร ลมปราณของข้า

พระบาทก็จะแตกทำลาย ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ข้าพระบาทจักเป็นผู้มีความเจริญถูกขจัดแล้ว มีสรีระเกลือกกลั้วด้วยธุลี ถ้าเขาฆ่าสุริยกุมาร ลมปราณของข้าพระบาทก็จะแตกทำลาย.

[๘๑๗] สะใภ้เราเหล่านี้ คือ นางฆัฏฏิกา นางอุปรักขี นางโปกขรณี และนางคายิกา ล้วนกล่าววาจาเป็นที่รักแก่กันและกันเพราะเหตุไร จึงไม่ฟ้อนรำขับร้องให้จันทกุมารและสุริยกุมาร รื่นรมย์เล่า ใครอื่นที่จะเสมอด้วยนางทั้ง ๔ นั้นไม่มี.

[๘๑๘] ดูกรเจ้าขัณฑหาละ ความโศกเศร้าใจใดย่อมเกิดมีแก่เรา ในเมื่อจันทกุมารถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า แม่ของเจ้าจงได้ประสบความโศกเศร้าใจของเรานี้ ดูกรเจ้าขัณฑหาละ ความโศกเศร้าใจใดย่อมเกิดมีแก่เรา ในเมื่อสุริยกุมารถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า แม่ของเจ้าจงได้ประสบความโศกเศร้าใจของเรานี้ ดูกรเจ้าขัณฑหาละ ความโศกเศร้าใจใดย่อมเกิดมีแก่เรา ในเมื่อจันทกุมารถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า ภรรยาของเจ้าจงประสบความโศกเศร้าใจของเรานี้ ดูกรขัณฑหาละ ความโศกเศร้าใจใดย่อมเกิดมีแก่เรา ในเมื่อสุริยกุมารถูกเขานำไปเพื่อจะฆ่า ภรรยาของเจ้าจงได้ประสบความโศกเศร้าใจของเรานี้ ดูกรเจ้าขัณฑหาละ เจ้าได้ให้ฆ่าพระกุมารทั้งหลายผู้ไม่คิดประทุษร้าย ผู้องอาจดังราชสีห์ แม่ของเจ้าจงอย่าได้เห็นพวกลูกๆ และอย่าได้เห็นสามีเลย ดูกรเจ้าขัณฑหาละ เจ้าได้ให้ฆ่าพระกุมารทั้งหลาย ผู้เป็นที่มุ่งหวังของโลกทั้งปวง แม่ของเจ้าจงอย่าได้เห็นพวกลูกๆ และอย่าได้เห็นสามีเลย ดูกรเจ้าขัณฑหาละ เจ้าได้ให้ฆ่าพระกุมารทั้งหลาย ผู้ไม่คิดประทุษร้าย ผู้องอาจดังราชสีห์ ภรรยาของเจ้า จงอย่าได้เห็นพวกลูกๆ และอย่าได้เห็นสามีเลย ดูกรเจ้าขัณฑหาละ เจ้าได้ให้ฆ่าพระกุมารทั้งหลาย ผู้เป็นที่มุ่งหวังของโลกทั้งปวง ภรรยาของเจ้าจงอย่าได้เห็นพวกลูกๆ และอย่าได้เห็นสามีเลย.

[๘๑๙] ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลาย ให้เป็นทาสของขัณฑหาลปุโรหิตเถิด พระเจ้าข้า

ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะเลี้ยงช้างและม้าให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลาย ให้เป็นทาสของขัณฑหาลปุโรหิตเถิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะขนมูลช้างให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลาย ให้เป็นทาสของขัณฑหาลปุโรหิตเถิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกจองจำด้วยโซ่ใหญ่ ก็จะขนมูลม้าให้เขา ขอเดชะ อย่าได้ทรงฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเสียเลย โปรดพระราชทานข้าพระองค์ทั้งหลาย ให้เป็นทาสของขัณฑหาลปุโรหิต ตามที่พระองค์มีพระประสงค์เถิด พระเจ้าข้า ถึงแม้ว่าข้าพระองค์ทั้งหลายจะถูกขับไล่จากแว่นแคว้น ก็จักเที่ยวภิกขาจารเลี้ยงชีวิต ขอเดชะ หญิงทั้งหลายผู้ปรารถนาบุตร แม้จะเป็นคนยากจน ย่อมวอนขอบุตรต่อเทพเจ้า หญิงบางพวกละปฏิภาณแล้ว ไม่ได้บุตรก็มี หญิงเหล่านั้นย่อมกระทำความหวังว่า ขอลูกทั้งหลายจงเกิดแก่เรา แต่นั้นขอหลานจงเกิดอีก ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ พระองค์รับสั่งให้ฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเพื่อต้องการทรงบูชายัญ โดยเหตุอันไม่สมควร ข้าแต่สมเด็จพระบิดา คนทั้งหลายเขาได้ลูกเพราะความวิงวอนเทพเจ้า ขอพระองค์อย่ารับสั่งให้ฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเลย อย่าทรงบูชายัญนี้ด้วยบุตรทั้งหลายที่ได้มาโดยยากเลย พระเจ้าข้า ข้าแต่สมเด็จพระบิดา คนทั้งหลายเขาได้บุตรเพราะความวิงวอนเทพเจ้า ขอพระองค์อย่ารับสั่งให้ฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเลย พระเจ้าข้า ขอได้ทรงพระกรุณาโปรด อย่าได้พรากข้าพระองค์ทั้งหลายผู้เป็นบุตรที่ได้มาด้วยความยากจากมารดาเลย พระเจ้าข้า.

[๘๒๐] ข้าแต่พระมารดา พระมารดาย่อมย่อยยับ เพราะทรงเลี้ยงลูกจันทกุมารมาด้วยความลำบากมาก ลูกขอกราบพระบาทพระมารดา ขอพระราชบิดาจงทรงได้ปรโลกอันสมบูรณ์เถิด เชิญพระมารดาทรงสวมกอดลูก แล้วประทานพระยุคลบาทให้ลูกกราบไหว้ ลูกจะจากไป ณ บัดนี้ เพื่อประโยชน์แก่ยัญของสมเด็จพระราชบิดาเอกราช เชิญพระมารดาทรง

สวมกอดลูก แล้วประทานพระยุคลบาทให้ลูกกราบไหว้ ลูกจะจากไป ณ บัดนี้ ทำความโศกเศร้าพระทัยให้พระมารดา เชิญพระมารดาทรงสวมกอดลูก แล้วประทานพระยุคลบาทให้ลูกกราบไหว้ ลูกจะจากไป ณ บัดนี้ ทำความโศกเศร้าใจให้แก่ประชุมชน.

[๘๒๑] ดูกรลูกโคตมี มาเถิด เจ้าจงรัดเมาลีด้วยใบบัว จงประดับดอกไม้อันแซมด้วยกลีบจำปา นี่เป็นปกติของเจ้ามาเก่าก่อน มาเถิด เจ้าจงไล้ทาเครื่องลูบไล้ คือ จุรณจันทน์แดงของเจ้าเป็นครั้งสุดท้าย เจ้าลูบไล้ด้วยจุรณจันทน์แดงนั้นดีแล้ว ย่อมงดงามในราชบริษัท มาเถิด เจ้าจงนุ่งผ้ากาสิกพัสตร์อันเป็นผ้าเนื้อละเอียดเป็นครั้งสุดท้าย เจ้านุ่งผ้ากาสิกพัสตร์นั้นแล้ว ย่อมงดงามในราชบริษัท เชิญเจ้าประดับหัตถาภรณ์อันเป็นเครื่องประดับทองคำฝังแก้วมุกดาและแก้วมณี เจ้าประดับด้วยหัตถาภรณ์นั้นแล้ว ย่อมงดงามในราชบริษัท.

[๘๒๒] พระเจ้าแผ่นดินผู้ครองรัฐ ผู้เป็นทายาทของชนบท เป็นเจ้าโลกองค์นี้ จักไม่ทรงยังความสิเนหาให้เกิดในบุตรแน่ละหรือ.

[๘๒๓] ลูกทั้งหลายเป็นที่รักของเรา อนึ่ง แม้เจ้าทั้งหลายผู้เป็นภรรยาก็เป็นที่รักของเรา แต่เราปรารถนาสวรรค์ เหตุนั้นจึงได้ให้ฆ่าลูกทั้งหลาย.

[๘๒๔] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอจงทรงพระกรุณาโปรดรับสั่งให้ฆ่าข้าพระบาทเสียก่อน ขอความทุกข์อย่าได้ทำลายหทัยของข้าพระบาทเลย พระราชโอรสของพระองค์เป็นสุขุมาลชาติ ประดับแล้วงดงาม ข้าแต่เจ้าชีวิต ขอได้โปรดฆ่าข้าพระบาทเสียก่อน ข้าพระบาทจักเป็นผู้มีความเศร้าโศกกว่าจันทกุมาร ขอพระองค์จงทรงทำบุญให้ไพบูลย์ ข้าพระบาททั้งสองจะเที่ยวไปในปรโลก.

[๘๒๕] ดูกรจันทาผู้มีตางาม เจ้าอย่าชอบใจความตายเลย เมื่อโคตมีบุตรผู้อันเราบูชายัญแล้ว พี่ผัว น้องผัวของเจ้าเป็นอันมาก จักยังเจ้าให้รื่นรมย์ยินดี.

[๘๒๖] เมื่อพระราชาตรัสอย่างนี้แล้ว พระนางจันทาเทวีก็ร่ำตีพระองค์ด้วยฝ่าพระหัตถ์ ทรงรำพันว่า ไม่มีประโยชน์ด้วยชีวิต เราจักดื่มยาพิษตายเสียในที่นี้ พระญาติ พระมิตรของพระราชาพระองค์นี้ ผู้มีพระทัยดี ซึ่งจะ

กราบทูลทัดทานพระราชาว่า อย่าได้รับสั่งให้ฆ่าพระราชโอรสอันเกิดแต่พระอุระเลย ย่อมไม่มีแน่แท้เทียว พระญาติ พระมิตรของพระราชาพระองค์นี้ ผู้มีพระทัยดี ซึ่งจะกราบทูลทัดทานพระราชาว่า อย่าได้รับสั่งให้ฆ่าพระราชโอรส อันเกิดแต่พระองค์เลย ย่อมไม่มีเป็นแน่แท้เทียว บุตรของข้าพระบาทเหล่านี้ ประดับพวงดอกไม้ สวมกำไลทองต้นแขน ขอพระราชาจงเอาบุตรของข้าพระบาทเหล่านั้นบูชายัญ แต่ขอพระราชทานปล่อยโคตมีบุตรเถิด ข้าแต่พระมหาราชา ขอจงทรงตัดแบ่งข้าพระบาทให้เป็นร้อยส่วนแล้ว ทรงบูชายัญในสถานที่เจ็ดแห่ง อย่าได้ทรงฆ่าพระราชบุตรองค์ใหญ่ ผู้ไม่คิดประทุษร้าย ผู้องอาจดังราชสีห์เลย ข้าแต่พระมหาราชา ขอจงตัดแบ่งข้าพระบาทให้เป็นร้อยส่วนแล้ว ทรงบูชายัญในสถานที่เจ็ดแห่ง อย่าได้ทรงฆ่าพระราชบุตรองค์ใหญ่ผู้เป็นที่มุ่งหวังของโลกทั้งปวงเลย.

[๘๒๗] เครื่องประดับเป็นอันมากล้วนแต่ของดีๆ คือ มุกดา มณี แก้วไพฑูรย์ เราให้แก่เจ้า เมื่อเจ้ากล่าวคำดี นี้เป็นของที่เราให้แก่เจ้าครั้งสุดท้าย.

[๘๒๘] เมื่อก่อน พวงมาลาบานเคยสวมที่พระศอของพระกุมารเหล่าใด วันนี้ดาบที่เขาลับคมดีแล้ว จักฟันที่พระศอของพระกุมารเหล่านั้น เมื่อก่อนพวงมาลาอันวิจิตรเคยสวมที่พระศอของพระกุมารเหล่าใด วันนี้ ดาบอันเขาลับคมดีแล้ว จักฟันที่พระศอของพระกุมารเหล่านั้น ไม่ช้าแล้วหนอ ดาบจักฟันที่พระศอของพระราชบุตรทั้งหลาย ก็หทัยของเราจะไม่แตก แต่จะต้องมีเครื่องรัดอย่างมั่นคงเหลือเกิน พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ทรงผ้าแคว้นกาสีอันสะอาดประดับกุณฑลไล้ทากฤษณาและจุรณแก่นจันทน์ เสด็จออกเพื่อประโยชน์แก่การบูชายัญของพระเจ้าเอกราช พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ทรงผ้าแคว้นกาสีอันขาวสะอาด ประดับกุณฑลไล้ทากฤษณาและจุรณแก่นจันทน์ เพื่อประโยชน์แก่การบูชายัญของพระเจ้าเอกราช พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร ทรงผ้าแคว้นกาสีอันขาวสะอาดประดับกุณฑลไล้ทากฤษณาและจุรณแก่นจันทน์ เสด็จออกทำความเศร้าพระหฤทัยแก่พระชนนี

พระจันทกุมารและพระสุริยกุมารทรงผ้าแคว้นกาสีอันขาวสะอาด ประดับกุณฑลได้ทากฤษณาและจุรณแก่นจันทน์ เสด็จออกทำความเศร้าใจให้แก่ประชุมชน พระจันทกุมารและพระสุริยกุมารเสวยพระกระยาหารอันปรุงด้วยรสเนื้อ ช่างสนานสระสรงพระกายดีแล้ว ประดับกุณฑลได้ทากฤษณาและจุรณแก่นจันทน์ เสด็จออกเพื่อประโยชน์แก่การบูชายัญของพระเจ้าเอกราช พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร เสวยพระกระยาหารอันปรุงด้วยรสเนื้อ ช่างสนานสระสรงพระกายดีแล้ว ประดับกุณฑลได้ทากฤษณาและจุรณแก่นจันทน์ เสด็จออกกระทำความเศร้าพระทัยให้แก่พระชนนี พระจันทกุมารและพระสุริยกุมาร เสวยพระกระยาหารอันปรุงด้วยรสเนื้อ ช่างสนานสระสรงพระกายดีแล้ว ประดับกุณฑลได้ทากฤษณาและจุรณแก่นจันทน์ เสด็จออกกระทำความเศร้าใจให้แก่ประชุมชน.

[๘๒๙] เมื่อเขาตกแต่งเครื่องบูชายัญทุกสิ่งแล้ว เมื่อพระจันทกุมารและพระสุริยกุมารประทับนั่ง เพื่อประโยชน์แก่การบูชายัญ พระราชธิดาของพระเจ้าปัญจาลราช ประนมอัญชลีเสด็จดำเนินเวียนในระหว่างบริษัททั้งปวง ทรงกระทำสัจจกิริยาว่า ขัณฑหาละผู้มีปัญญาทราม ได้กระทำกรรมอันชั่ว ด้วยความสัจจริงอันใด ด้วยสัจจวาจานี้ ขอให้ข้าพระเจ้าได้อยู่ร่วมกับพระสวามี อมนุษย์เหล่าใดมีอยู่ในที่นี้ ยักษ์ สัตว์ที่เกิดแล้วและสัตว์ที่จะมาเกิดก็ดี ขอจงกระทำความขวนขวายช่วยเหลือข้าพเจ้า ขอให้ข้าพเจ้าได้อยู่ร่วมกับพระสวามี เทวดาทั้งหลายที่มาแล้วในที่นี้ ปวงสัตว์ที่เกิดแล้วและสัตว์ที่จะมาเกิด ขอจงคุ้มครองข้าพเจ้าผู้แสวงหาที่พึ่ง ผู้ไร้ที่พึ่ง ข้าพเจ้าขอวิงวอนท่านทั้งหลาย ขออย่าให้พวกข้าศึกชนะพระสวามีของข้าพเจ้าเลย.

[๘๓๐] ท้าวสักกเทวราชได้ทรงสดับเสียงคร่ำครวญของพระนางจันทานั้นแล้ว ทรงกวัดแกว่งฆ้อน ยังความกลัวให้เกิดแก่พระเจ้าเอกราชนั้นแล้ว ได้ตรัสกะพระราชาว่า พระราชากาลี จงรู้ไว้ อย่าให้เราตีเศียรของท่านด้วยฆ้อนเหล็กนี้ ท่านอย่าได้ฆ่าบุตรองค์ใหญ่ผู้ไม่คิดประทุษร้าย ผู้องอาจดัง

ราชสีห์ พระราชกาลี ท่านเคยเห็นที่ไหน คนผู้ปรารถนาสวรรค์ ฆ่าบุตร ภรรยา เศรษฐี และคฤหบดี ผู้ไม่คิดประทุษร้าย.

[๘๓๑] ขัณฑหาลปุโรหิตและพระราชา ได้ฟังพระดำรัสของท้าวสักกะ ได้เห็นรูปอันอัศจรรย์แล้ว ให้เปลื้องเครื่องพันธนาการของสัตว์ทั้งปวง เหมือนดังเปลื้องเครื่องพันธนาการของคนผู้ไม่มีความชั่ว เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่ประชุมอยู่ ณ ที่นั้นในกาลนั้นทุกคน เอาก้อนดินคนละก้อนทุ่มลง การฆ่าซึ่งขัณฑหาลปุโรหิตได้มีแล้ว ด้วยประการดังนี้.

[๘๓๒] คนผู้กระทำกรรมชั่วฉันใดนั้นแล้ว ต้องเข้านรกทั้งหมด คนทำกรรมชั่วแล้ว ไม่พึงได้จากโลกนี้ไปสู่สุคติเลย.

[๘๓๓] เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นั้น ในกาลนั้น คือพระราชาทั้งหลาย ประชุมกันอภิเษกจันทกุมาร เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นั้นในกาลนั้น คือ เทวดาทั้งหลายประชุมพร้อมกันอภิเษกพระจันทกุมาร เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น ในกาลนั้น คือ เทพกัญญาทั้งหลาย ประชุมพร้อมกันอภิเษกพระจันทกุมาร เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่ประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น ในกาลนั้น คือ พระราชาทั้งหลายประชุมพร้อมกันต่างแกว่งผ้าและโบกธง เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้นในการนั้น คือ ราชกัญญาทั้งหลาย ประชุมพร้อมกันต่างก็แกว่งผ้าและโบกธง เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น ในกาลนั้น คือ เทพบุตรทั้งหลาย ประชุมพร้อมกันต่างแกว่งผ้าและโบกธง เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น ในกาลนั้น คือ เทพกัญญาทั้งหลาย ประชุมพร้อมกันต่างแกว่งผ้าและโบกธง เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ชนเป็นอันมากต่างก็รื่นรมย์ยินดี พวกเขาได้ประกาศความยินดีในเวลาที่พระจันทกุมารเสด็จเข้าสู่

พระนคร และได้ประกาศความหลุดพ้นจากเครื่องจองจำของสัตว์ทั้งปวง.

จบ จันทกุมารชาดกที่ ๗

### ๘. มหานารทกัสสปชาดก

พระมหานารทกัสสปะ ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี

[๘๓๔] พระมหากษัตริย์ทรงพระนามว่าอังคต เป็นพระราชาของชนชาววิเทหรัฐ ทรงมีพระราชยาน พระราชทรัพย์มากมาย ทรงมีพลนิกายเหลือที่จะนับ ก็คืนหนึ่งในวันเพ็ญกลางเดือน ๑๒ ขณะปฐมยาม พระองค์ประชุมเหล่าอำมาตย์ราชบัณฑิต ผู้ถึงพร้อมด้วยการศึกษาเล่าเรียน เฉลียวฉลาด ผู้ที่ทรงเคยรู้จัก ทั้งอำมาตย์ผู้ใหญ่อีก ๓ นาย คือ วิชยอำมาตย์ ๑ สุนามอำมาตย์ ๑ อลาตอำมาตย์ ๑ แล้วตรัสถามตามลำดับว่า ท่านทั้งหลายจงกล่าวไปตามความพอใจของตนๆ ว่า ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เช่นนี้ พระจันทร์แจ่มกระจ่าง กลางคืนวันนี้ เราทั้งหลายพึงยังฤดูเช่นนี้ให้เป็นไปด้วยความยินดีอะไร.

[๘๓๕] ลำดับนั้น อลาตเสนาบดีได้กราบทูลแด่พระราชาว่า ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พึงจัดพลช้าง พลม้า พลเสนา จะนำชายฉกรรจ์ออกรบ พวกใดยังไม่มาสู่อำนาจ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็จะนำมาสู่อำนาจ นี่เป็นความเห็นของข้าพระพุทธเจ้า เราทั้งหลายจะได้ชัยชนะผู้ที่เรายังไม่ชนะ (ขอเดชะ ขอพระองค์จงทรงรื่นรมย์ด้วยการรบ นี้เป็นเพียงความคิดของข้าพระพุทธเจ้า).

[๘๓๖] สุนามอำมาตย์ได้ฟังคำของอลาตเสนาบดีแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระมหาราชา พวกศัตรูของพระองค์มาสู่พระราชอำนาจหมดแล้ว ต่างพากันวางศาตรา ยอมสวามิภักดิ์แล้วทั้งหมด วันนี้เป็นวันมหรสพสนุกสนานยิ่ง การรบข้าพระพุทธเจ้าไม่ชอบใจ ชนทั้งหลายจงรีบนำข้าวน้ำ และของควรเคี้ยวมาเพื่อพระองค์เถิด ขอเดชะ ขอพระองค์จงทรงรื่นรมย์ ด้วยกามคุณ และในการฟ้อนรำขับร้องการประโคมเถิด

พระเจ้าข้า.

[๘๓๗] วิชัยอำมาตย์ได้ฟังคำของสุนามอำมาตย์แล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระมหาราชา กามคุณทุกอย่างบำเรอพระองค์อยู่เป็นนิตย์แล้ว การทรงเพลิดเพลินด้วยกามคุณทั้งหลาย พระองค์ทรงหาได้โดยไม่ยากเลย ทรงปรารถนาก็ได้ทุกเมื่อ การรื่นรมย์กามคุณทั้งหลายนี้ ไม่ใช่เป็นความคิดของข้าพระบาท วันนี้ เราทั้งหลายควรพากันไปหาสมณะหรือพราหมณ์ผู้เป็นพหูสูต รู้แจ้งอรรถธรรม ผู้แสวงหาคุณ ซึ่งท่านจะพึงกำจัดความสงสัยของพวกเราดีกว่า.

[๘๓๘] พระเจ้าอังคติราชได้ทรงสดับคำของวิชัยอำมาตย์แล้ว ได้ตรัสว่า ตามที่วิชัยอำมาตย์พูดว่า วันนี้ เราทั้งหลายควรพากันเข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ผู้เป็นพหูสูต รู้แจ้งอรรถธรรม ผู้แสวงหาคุณ ซึ่งท่านจะพึงกำจัดความสงสัยของพวกเราดีกว่านั้น แม้เราก็ชอบใจ ท่านที่อยู่ ณ ที่นี้ทุกท่านจงลงมติว่า วันนี้ เราทั้งหลายควรจะเข้าไปหาใครผู้เป็นบัณฑิตรู้แจ้งอรรถธรรม ผู้แสวงหาคุณซึ่งท่านพึงกำจัดความสงสัยของพวกเราได้.

[๘๓๙] อลาตเสนาบดี ได้ฟังพระราชดำรัสของพระเจ้าวิเทหราชแล้ว ได้กราบทูลว่า มีอเจลกที่โลกสมมติว่าเป็นนักปราชญ์อยู่ในมฤคทายวัน อเจลกผู้นี้ชื่อว่าคุณะ ผู้กัสสปโคตรเป็นพหูสูตร พูดจาไพเราะ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ ขอเดชะ เราทั้งหลายควรเข้าไปหาเธอ เธอจักกำจัดความสงสัยของเราทั้งหลายได้.

[๘๔๐] พระราชาได้ทรงสดับคำของอลาตเสนาบดีแล้ว ได้ตรัสสั่งสารถีว่า เราจะไปยังมฤคทายวัน ท่านจงนำยานเทียมม้ามาที่นี่.

[๘๔๑] พวกนายสารถีได้จัดพระราชยาน อันล้วนแล้วไปด้วยงา มีกระพองเป็นเงิน และจัดรถพระที่นั่งรองอันขาวผุดผ่อง ดังพระจันทร์ในราตรีที่ปราศจากมลทินโทษ มาถวายแก่พระราชา รถนั้นเทียมด้วยม้าสินธพสี่ตัว ล้วนมีสีดังดอกโกมุท เป็นม้ามีฝีเท้าเร็วดังลมพัด วิ่งเรียบ ประดับด้วยดอกไม้ทอง พระกลด ราชรถม้า และวีชนี ล้วนมีสีขาว พระ

เจ้าวิเทหราชพร้อมด้วยหมู่อำมาตย์ เสด็จออกย่อมงดงามดังพระจันทร์ หมู่พลราชบริพารผู้กล้าหาญขี่บนหลังม้าถือหอกดาบตามเสด็จ พระเจ้าวิเทหราชมหากษัตริย์พระองค์นั้น เสด็จถึงมฤคทายวันโดยครู่เดียว เสด็จลงจากราชยานแล้วทรงดำเนินเข้าไปหาคุณาชีวก พร้อมด้วยหมู่อำมาตย์ ก็ในกาลนั้น มีพราหมณ์และคฤหบดีมาประชุมกันอยู่ในพระราชอุทยานนั้น พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น พระราชามิให้ลุกหนีไป.

[๘๔๒] ลำดับนั้น พระราชาเสด็จเข้าไปประทับนั่งเหนืออาสนะ อันปูลาดด้วยพระยี่ภู่มีสัมผัสอ่อนนิ่ม ณ ส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้ทรงปราศรัยไต่ถามทุกข์สุขว่า ผู้เป็นเจ้าสบายดีอยู่หรือ ลมมิได้กำเริบเสียดแทงหรือ ผู้เป็นเจ้าเลี้ยงชีวิตโดยไม่ฝืดเคืองหรือ ได้บิณฑบาตพอเยียวยาชีวิตให้เป็นไปอยู่หรือ ผู้เป็นเจ้ามีอาพาธน้อยหรือ จักษุมิได้เสื่อมไปจากปกติหรือ.

[๘๔๓] คุณาชีวกทูลปราศรัยกับพระเจ้าวิเทหราชผู้ทรงยินดีในวินัยว่า ข้าแต่พระมหาราชา ข้าพระพุทธเจ้าสบายดีอยู่ทุกประการ บ้านเมืองของพระองค์ไม่กำเริบหรือ ช้างม้าของพระองค์หาโรคมิได้หรือ พาหนะยังพอเป็นไปแหละหรือ พยาธิไม่มีมาเบียดเบียนพระสรีระของพระองค์แลหรือ.

[๘๔๔] เมื่อคุณาชีวกทูลปราศรัยแล้ว ทันทีนั้น พระราชาผู้เป็นจอมทัพทรงใคร่ธรรมได้ตรัสถามอรรถธรรมและเหตุว่า ท่านกัสสปะ นรชนพึงประพฤติธรรมในมารดาและบิดาอย่างไร พึงประพฤติธรรมในอาจารย์อย่างไร พึงประพฤติธรรมในบุตรและภรรยาอย่างไร พึงประพฤติธรรมในวุฒบุคคลอย่างไร พึงประพฤติธรรมในสมณะและพราหมณ์อย่างไร พึงประพฤติธรรมในพลนิกายอย่างไร และพึงประพฤติธรรมในชนบทอย่างไร ชนทั้งหลายประพฤติธรรมอย่างไร ละโลกนี้ไปแล้วจึงไปสู่สุคติ ส่วนคนบางพวกผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ไฉนจึงตกลงไปในนรก.

[๘๔๕] คุณาชีวกกัสสปโคตร ได้ฟังพระดำรัสของพระเจ้าวิเทหราชแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระมหาราชา ขอพระองค์ทรงสดับทางที่จริงแท้ของ

พระองค์ ผลแห่งธรรมที่ประพฤติแล้วเป็นบุญเป็นบาปไม่มี ขอเดชะ ปรโลกไม่มี ใครเล่าจากปรโลกนั้นมาในโลกนี้ ปู่ย่าตายายไม่มี มารดาบิดาจักมีที่ไหน ขึ้นชื่อว่าอาจารย์ไม่มี ใครจักฝึกผู้ที่ฝึกไม่ได้ สัตว์เสมอกันหมด ผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้เจริญไม่มี กำลังหรือความเพียรไม่มี บุรุษผู้มีความหมั่นจักได้รับผลแต่ที่ไหน สัตว์ที่เกิดตามกันมาเหมือนเรือน้อยห้อยท้ายเรือใหญ่ สัตว์ย่อมได้สิ่งที่ควรได้ ในข้อนั้นผลทานจักมีแต่ที่ไหน ผลทานไม่มี ความเพียรไม่มีอำนาจ ทานคนโง่บัญญัติไว้ คนฉลาดรับทาน คนโง่สำคัญตัวว่าฉลาด เป็นผู้ไม่มีอำนาจย่อมให้ทานแก่นักปราชญ์ทั้งหลาย.

[๘๔๖] รูปกายอันเป็นที่รวม ดิน น้ำ ลม ไฟ สุข ทุกข์และชีวิต ๗ ประการนี้ เป็นของเที่ยง ไม่ขาดสูญ ไม่กำเริบ รูปกาย ๗ ประการนี้ ของสัตว์เหล่าใด ชื่อว่าขาดไม่มี ผู้ที่ถูกฆ่าหรือถูกตัด หรือเบียดเบียนใครๆ ไม่มี ศาตราทั้งหลายพึงเป็นไปในระหว่างรูปกาย ๗ ประการนี้ ผู้ใดตัดศีรษะของผู้อื่นด้วยดาบอันคม ผู้นั้นไม่ชื่อว่าตัดร่างกายเหล่านั้น ในการทำเช่นนั้น ผลบาปจะมีแต่ที่ไหน สัตว์ทุกจำพวกท่องเที่ยวอยู่ในวัฏสงสาร ๘๔ มหากัป ย่อมบริสุทธิ์ได้เอง เมื่อยังไม่ถึงกาลนั้น แม้จะสำรวมด้วยดีก็บริสุทธิ์ไม่ได้ เมื่อยังไม่ถึงกาลนั้น แม้จะประพฤติความดีมากมาย ก็บริสุทธิ์ไม่ได้ ถ้าแม้กระทำบาปมากมาย ก็ไม่ล่วงขณะนั้นไป ในวาทะของเราทั้งหลาย ความบริสุทธิ์ย่อมมีได้โดยลำดับเมื่อถึง ๘๔ กัป พวกเราไม่ล่วงเลยเขตอันแน่นอนนั้น เหมือนคลื่นไม่ล่วงเลยฝั่งไป ฉะนั้น.

[๘๔๗] อลาตเสนาบดีได้ฟังคำของคุณาชีวกกัสสปโคตรแล้ว ได้กล่าวขึ้นว่า ท่านผู้เจริญกล่าว ฉันใด คำนั้นข้าพเจ้าชอบใจ ฉันนั้น แม้ข้าพเจ้าก็ระลึกชาติหนหลังของตนได้ชาติหนึ่ง คือในชาติก่อน ข้าพเจ้าเกิดในเมืองพาราณสีอันเป็นเมืองมั่งคั่ง เป็นนายพรานฆ่าโค ชื่อปิงคละ ข้าพเจ้าได้ทำบาปกรรมไว้มาก ได้ฆ่าสัตว์ที่มีชีวิต คือ กระบือ สุกร แพะ เป็นอันมาก ข้าพเจ้าจุติจากชาตินั้นแล้ว มาเกิดในตระกูลเสนาบดีอันบริบูรณ์นี้

บาปไม่มีผลแน่ ข้าพเจ้าจึงไม่ต้องไปนรก.

[๘๔๘] ครั้งนั้น ในมิถิลานครนี้ มีคนเข็ญใจเป็นทาสเขาผู้หนึ่ง ชื่อวีชกะ รักษาอุโบสถศีล ได้เข้าไปยังสำนักของคุณาชีวก ได้ฟังคำของกัสสปคุณาชีวก และอลาตเสนาบดีกล่าวกันอยู่ ถอนหายใจฮึดฮัด ร้องไห้น้ำตาไหล.

[๘๔๙] พระเจ้าวิเทหราช ได้ตรัสถามนายวีชกะนั้นว่า สหายเอ๋ย เจ้าร้องไห้ทำไม เจ้าได้ฟังได้เห็นอะไรมาหรือ เจ้าได้รับทุกขเวทนาอะไร จงบอกให้เราทราบ.

[๘๕๐] นายวีชกะได้ฟังพระดำรัสของพระเจ้าวิเทหราชแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่มีทุกขเวทนาเลย ข้าแต่พระมหาราชา ขอได้ทรงพระกรุณาฟังข้าพระพุทธเจ้า แม้ข้าพระพุทธเจ้าก็ยังระลึกถึงความสุขสบายของตนในชาติก่อนได้ คือ ในชาติก่อน ข้าพระพุทธเจ้าเกิดเป็นภาวเศรษฐียินดีในคุณธรรม อยู่ในเมืองสาเกต ข้าพระพุทธเจ้านั้นอบรมตนดีแล้ว ยินดีในการบริจาคทานแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย มีการงานอันสะอาด ข้าพระพุทธเจ้าระลึกถึงบาปกรรมที่ตนกระทำแล้วไม่ได้เลย ข้าแต่พระเจ้าวิเทหราช ข้าพระพุทธเจ้าจุติจากชาตินั้นแล้ว มาเกิดในครรภ์ของนางกุมภทาสีหญิงขัดสนในมิถิลามหานครนี้ จำเดิมแต่เวลาที่เกิดแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าก็ยากจนเรื่อยมา แม้ข้าพระพุทธเจ้าจะเป็นคนยากจนอย่างนี้ ก็ตั้งมั่นอยู่ในความประพฤติชอบ ได้ให้อาหารกึ่งหนึ่งแก่ท่านที่ปรารถนา ได้รักษาอุโบสถศีลในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ทุกเมื่อ ไม่ได้เบียดเบียนสัตว์และไม่ได้ลักทรัพย์เลย กรรมทั้งปวงที่ข้าพระพุทธเจ้าประพฤติดีแล้วนั้น ไร้ผลเป็นแน่ ศีลนี้เห็นจะไร้ประโยชน์ เหมือนอลาตเสนาบดีกล่าว ข้าพระพุทธเจ้ากำเอาแต่ความปราชัยไว้ เหมือนนักเลงผู้มิได้ฝึกหัดฉะนั้นเป็นแน่ ส่วนอลาตเสนาบดีย่อมกำเอาแต่ชัยชนะไว้ ดังนักเลงผู้ชำนาญการพนัน ฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าไม่เห็นประตูอันเป็นเหตุไปสู่สุคติเลย ข้าแต่พระราชา เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังคำของกัสสปคุณาชีวกแล้ว จึงร้องไห้.

[๘๕๑] พระเจ้าอังคติราชทรงสดับคำของนายวีชกะแล้ว ได้ตรัสว่า ประตูสุคติไม่มี ยังสงสัยอยู่อีกหรือวีชกะ ได้ยินว่า สุขหรือทุกข์สัตว์ย่อมได้เองแน่นอน สัตว์ทั้งปวงหมดจดได้ด้วยการเวียนเกิดเวียนตาย เมื่อยังไม่ถึงเวลาอย่ารีบด่วนไปเลย เมื่อก่อนแม้เราก็เป็นผู้กระทำความดี ขวนขวายในพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย อนุศาสน์ราชกิจอยู่เนืองๆ งดเว้นจากความยินดีในกามคุณตลอดกาลประมาณเท่านี้.

[๘๕๒] ท่านผู้เจริญ เราทั้งหลายจะได้พบกันอีก ถ้าเราทั้งหลายจักมีการสมาคมกัน (เมื่อผลบุญไม่มี จะมีประโยชน์อะไรด้วยการพบท่าน) พระเจ้าวิเทหราชครั้นตรัสดังนี้แล้ว ก็เสด็จกลับไปยังพระราชนิเวศน์ของพระองค์.

[๘๕๓] ตั้งแต่รุ่งสว่าง พระเจ้าอังคติราชรับสั่งให้ประชุมเหล่าอำมาตย์ ในที่ประทับสำราญพระองค์ แล้วตรัสว่า จงจัดกามคุณทั้งหลายเพื่อเราไว้ในจันทกปราสาทของเราทุกเมื่อ เมื่อข้อราชการลับและเปิดเผยเกิดขึ้นใครๆ อย่าเข้ามาหาเรา อำมาตย์ผู้ฉลาดในราชกิจ ๓ นาย คือ วิชยอำมาตย์ ๑ สุนามอำมาตย์ ๑ อลาตเสนาบดี ๑ จงนั่งพิจารณาข้อราชการเหล่านั้น พระเจ้าวิเทหราชครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงใส่ใจกามคุณให้มาก ไม่ต้องขวนขวายในพราหมณ์ คฤหบดีและกิจการอะไรเลย.

[๘๕๔] ตั้งแต่นั้นมาจนถึงวันที่ ๑๔ ราชกัญญาพระนามว่ารุจา ผู้เป็นพระธิดาที่โปรดปรานของพระเจ้าวิเทหราช ได้ตรัสกะพระพี่เลี้ยงว่า ขอท่านทั้งหลายช่วยประดับให้ฉันด้วย และหญิงสหายทั้งหลายของเราก็จงประดับ พรุ่งนี้ ๑๕ ค่ำ เป็นวันทิพย์ ฉันจะไปเฝ้าพระชนกนาถ พระพี่เลี้ยงทั้งหลายได้จัดมาลัย แก่นจันทน์ แก้วมณี สังข์ แก้วมุกดาและผ้าต่างๆ สี อันมีค่ามาก มาถวายแก่พระนางรุจาราชกัญญา หญิงบริวารเป็นอันมาก ห้อมล้อมพระนางรุจาราชธิดาผู้มีพระฉวีวรรณงามผุดผ่อง ประทับนั่งอยู่บนตั่งทอง งามโสภาราวกะนางเทพกัญญา.

[๘๕๕] ก็พระนางรุจาราชธิดานั้น ประดับด้วยเครื่องสรรพาภรณ์ เสด็จไป ณ ท่ามกลางหญิงสหาย เพียงดังสายฟ้าแลบออกจากเมฆ เสด็จเข้าสู่จันทกปราสาท พระราชธิดาเสด็จเข้าไปเฝ้าพระเจ้าวิเทหราช ถวายบังคมพระชนกนาถ ผู้ทรงยินดีในวินัย แล้วประทับอยู่ ณ ตั่งอันวิจิตรด้วยทองคำส่วนหนึ่ง.

[๘๕๖] ก็พระเจ้าวิเทหราช ทอดพระเนตรเห็นพระนางรุจาราชธิดาผู้ประทับอยู่ท่ามกลางหญิงสหาย ซึ่งเป็นดังสมาคมแห่งนางเทพอัปสร จึงตรัสถามว่า ลูกหญิงยังรื่นรมย์อยู่ในปราสาทและยังประพาสอยู่ในอุทยาน เล่นน้ำในสระโบกขรณีเพลิดเพลินอยู่หรือ เขายังนำของเสวยมากอย่างมาให้ลูกหญิงเสมอหรือ ลูกหญิงและเพื่อนหญิงของลูก ยังเก็บดอกไม้ต่างๆ ชนิดมาร้อยพวงมาลัย และยังช่วยกันทำเรือนหลังเล็กๆ เล่นเพลิดเพลินอยู่หรือ ลูกหญิงขาดแคลนอะไรบ้าง เขารีบนำสิ่งของมาให้ทันใจลูกอยู่หรือ ลูกรักผู้มีพักตร์อันผ่องใส จงบอกความชอบใจแก่พ่อเถิด แม้สิ่งนั้นจะเสมอดวงจันทร์ พ่อก็จักให้เกิดแก่ลูกจนได้.

[๘๕๗] พระนางรุจาราชธิดา ได้สดับพระดำรัสของพระเจ้าวิเทหราชแล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่พระมหาราชา กระหม่อมฉันย่อมได้สิ่งของทุกๆ อย่างในสำนักของทูลกระหม่อม พรุ่งนี้ ๑๕ ค่ำ เป็นวันทิพย์ ขอราชบุรุษทั้งหลายจงนำพระราชทรัพย์พันหนึ่งมาให้ กระหม่อมฉันจักให้ทานแก่วณิพกทั้งปวงตามที่ให้มาแล้ว.

[๘๕๘] พระเจ้าอังคติราชได้สดับพระดำรัสของพระนางรุจาราชธิดา แล้วตรัสว่า ลูกหญิงทำทรัพย์ให้พินาศเสียเป็นอันมาก หาผลประโยชน์มิได้ ลูกหญิงยังรักษาอุโบสถศีล ไม่บริโภคข้าวน้ำเป็นนิตย์อยู่ ลูกหญิงไม่บริโภคข้าวน้ำเป็นนิตย์ บุญไม่มี แม้วีชกบุรุษได้ฟังคำของคุณาชีวกกัสสปโคตรในกาลนั้น แล้วถอนหายใจฮึดฮัก ร้องไห้น้ำตาไหล ลูกหญิงรุจาเอ๋ย ตราบเท่าที่ลูกยังมีชีวิตอยู่ อย่าอดอาหารเลย ปรโลกไม่มี ลูกหญิงจะลำบากไปทำไม ไร้ประโยชน์.

[๘๕๙] พระนางรุจาราชธิดาผู้มีพระฉวีวรรณงดงาม ทรงทราบกฎธรรมดาในอดีต ๗ ชาติ ในอนาคต ๗ ชาติ ได้สดับพระดำรัสของพระเจ้าวิเทหราชแล้ว กราบทูลพระชนกนาถว่า แต่ก่อนกระหม่อมฉันได้ฟังมาเท่านั้น กระหม่อมฉันเห็นประจักษ์เองข้อนี้ว่า ผู้ใดเข้าไปเสพคนพาล ผู้นั้นก็เป็นพาลไปด้วย ผู้หลงอาศัยคนหลง ย่อมถึงความหลงยิ่งขึ้น อลาตเสนาบดีและนายวีชกะสมควรจะหลง.

[๘๖๐] ขอเดชะ ส่วนพระองค์มีพระปรีชา ทรงเป็นนักปราชญ์ ทรงฉลาดรู้ซึ่งอรรถ จะทรงเป็นเช่นกับพวกคนพาล เข้าถึงซึ่งทิฏฐิอันเลวได้อย่างไร ก็ถ้าสัตว์จะบริสุทธิ์ได้ด้วยการท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ การบวชของคุณาชีวกก็ไม่มีประโยชน์ คุณาชีวกเป็นคนหลงงมงาย ย่อมถึงความเป็นคนเปลือย เหมือนตั๊กแตนหลงบินเข้ากองไฟ ฉะนั้น คนเป็นอันมากผู้ไม่รู้อะไร ได้ฟังคำของกัสสปคุณาชีวกว่า ความหมดจดย่อมไม่มีได้ด้วยสังสารวัฏ ก็เชื่อมั่นเสียก่อนทีเดียว จึงพากันปฏิเสธกรรมและผลของกรรม โทษคือความฉิบหายที่ยึดไว้ผิดในเบื้องต้น ก็อยากที่จะเปลื้องได้เหมือนปลาติดเบ็ด ยากที่จะเปลื้องตนออกจากเบ็ดได้ ฉะนั้น.

[๘๖๑] ข้าแต่พระราชา กระหม่อมฉันจักยกตัวอย่างมาเปรียบถวายเพื่อประโยชน์แก่ทูลกระหม่อม บัณฑิตทั้งหลายในโลกนี้ บางพวกย่อมรู้เนื้อความได้ด้วยอุปมา เปรียบเหมือนเรือของพ่อค้า บรรทุกสินค้าหนักเกินประมาณ ย่อมนำสินค้าอันหนักยิ่งจมลงในมหาสมุทร ฉันใด นรชนสั่งสมบาปกรรมทีละน้อยๆ ก็ย่อมพาเอาบาปอันหนักยิ่งไปจมลงในนรก ฉันนั้น ทูลกระหม่อมเพคะ อกุศลอันหนักของอลาตเสนาบดียังไม่บริบูรณ์ก่อน อลาตเสนาบดียังสั่งสมบาปอันเป็นเหตุให้ไปสู่ทุคติอยู่ ขอเดชะ การที่อลาตเสนาบดีได้รับความสุขอยู่ในบัดนี้ เป็นผลบุญที่ตนได้ทำไว้แล้วในปางก่อนนั่นเอง บุญของอลาตเสนาบดีนั้นจะหมดสิ้น อลาตเสนาบดีจึงมายินดีในอกุศลกรรมอันไม่ใช่คุณ หลีกละทางตรงเดินไปตามทางอ้อม นรชนสั่งสมบุญไว้แม้ทีละน้อยๆ ย่อมไปสู่เทวโลก เหมือนวีชกบุรุษผู้เป็นทาสยินดีในกรรมอันงาม ย่อมมุ่งไปสู่สวรรค์ได้ เปรียบ

เหมือนตาชั่งที่กำลังชั่งของ ย่อมต่ำลงข้างหนึ่ง เมื่อเอาของหนักออกเสีย ข้างที่ต่ำก็จะสูงขึ้น ฉะนั้น นายวีชกะผู้เป็นทาส เห็นทุกข์ในตนวันนี้ เพราะได้เสพบาปกรรมที่ตนกระทำไว้ในปางก่อน บาปของเขาจะหมดสิ้น เขาจึงมายินดีในวินัยอย่างนั้น ทูลกระหม่อมอย่าคบหากัสสปคุณาชีวก ทรงดำเนินทางผิดเลย เพคะ.

[๘๖๒] ข้าแต่พระราชบิดา บุคคลคบคนเช่นใดๆ เป็นบุรุษผู้มีศีลหรืออสัตบุรุษผู้ไม่มีศีล เขาย่อมตกอยู่ในอำนาจของผู้นั้น บุคคลกระทำคนเช่นใดให้เป็นมิตร และเข้าไปคบหาคนเช่นใด แม้เขาก็ย่อมเป็นเช่นคนนั้น เพราะการอยู่ร่วมกันย่อมเป็นเช่นนั้นได้ ผู้เสพย่อมติดนิสัยผู้ที่ตนเสพ ผู้ติดต่อย่อมติดนิสัยผู้ที่ตนติดต่อ เหมือนลูกศรอาบยาพิษย่อมเปื้อนแล่ง ฉะนั้น นักปราชญ์ไม่ควรเป็นผู้มีคนลามกเป็นสหาย เพราะกลัวจะแปดเปื้อน การเสพคนพาล ย่อมเป็นเหมือนบุคคลเอาใบไม้ห่อปลาเน่า แม้ใบไม้ก็มีกลิ่นเหม็นฟุ้งไป ฉะนั้น ส่วนการคบหาสมาคมกับนักปราชญ์ ย่อมเป็นเหมือนบุคคลเอาใบไม้ห่อของหอม แม้ใบไม้ก็มีกลิ่นหอมฟุ้งไป ฉะนั้น เพราะฉะนั้น บัณฑิตรู้ความเป็นบัณฑิตของตนดังใบไม้สำหรับห่อ จึงไม่คบหาสมาคมอสัตบุรุษ คบหาสมาคมสัตบุรุษ อสัตบุรุษย่อมนำไปสู่นรก สัตบุรุษย่อมให้ถึงสุคติ.

[๘๖๓] แม้กระหม่อมฉันก็ระลึกชาติที่ตนได้ท่องเที่ยวมาแล้วได้ ๗ ชาติ และระลึกชาติที่ตนจุติจากชาตินี้แล้วจักไปเกิดในอนาคตอีก ๗ ชาติ ข้าแต่พระจอมประชาชน ชาติที่ ๗ ของกระหม่อมฉันในอดีต กระหม่อมฉันเกิดเป็นบุตรนายช่างทองในแคว้นมคธราชคฤห์มหานคร กระหม่อมฉันได้คบหาสหายผู้ลามก ทำบาปกรรมไว้มาก เที่ยวคบชู้ภรรยาของชายอื่นเหมือนจะไม่ตาย กรรมนั้นยังไม่ให้ผล เหมือนไฟอันเถ้าปกปิดไว้ ในกาลต่อมาด้วยกรรมอื่นๆ กระหม่อมฉันนั้น ได้เกิดในวังสรัฐเมืองโกสัมพี เป็นบุตรเดียวในสกุลเศรษฐีผู้สมบูรณ์ มั่งคั่ง มีทรัพย์มากมาย คนทั้งหลายสักการะบูชาอยู่เป็นนิตย์ ในชาตินั้น กระหม่อมฉันได้คบหาสมาคมมิตรสหายผู้ยินดีในกรรมอันงาม ผู้เป็นบัณฑิต เป็นพหูสูต เขา

ได้แนะนำให้กระหม่อมฉันรักษาอุโบสถศีลในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ตลอดราตรีเป็นอันมาก กรรมนั้นยังไม่ให้ผล ดังขุมทรัพย์ที่ฝังไว้ใต้น้ำ ครั้นภายหลังบรรดาบาปกรรมทั้งหลาย ปรทารกกรรมอันใดที่กระหม่อมฉันได้กระทำไว้ในมคธรัฐ ผลแห่งกรรมนั้นมาถึงกระหม่อมฉันแล้ว เหมือนดื่มยาพิษอันร้ายแรง ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้ครองวิเทหรัฐ กระหม่อมฉันจุติจากตระกูลเศรษฐีนั้นแล้ว ต้องหมกไหม้อยู่ในโรรุวนรกสิ้นกาลนานเพราะกรรมของตน กระหม่อมฉันระลึกถึงทุกข์ที่ได้เสวยในนรกนั้นไม่ได้ความสุขเลย กระหม่อมฉันยังทุกข์เป็นอันมากให้สิ้นไปในนรกนั้นนานปี แล้วเกิดเป็นลาถูกเขาตอนอยู่ในภินนาคตมหานคร.

[๘๖๔] กระหม่อมฉัน (เมื่อเกิดเป็นลา) ต้องพาลูกผู้ดีทั้งหลายไปด้วยหลังบ้างด้วยรถบ้าง นั่นเป็นผลแห่งกรรม คือ การที่กระหม่อมฉันคบชู้ภรรยาของผู้อื่น ข้าแต่พระองค์ผู้ครองวิเทหรัฐ กระหม่อมฉันจุติจากชาติเป็นลานั้นแล้ว ไปบังเกิดเป็นลิงในป่าใหญ่ ถูกนายฝูงผู้คะนองขบกัดลูกอัณฑะ นั่นเป็นผลแห่งกรรม คือ การที่กระหม่อมฉันคบชู้ภรรยาของผู้อื่น ข้าแต่พระองค์ผู้ครองวิเทหรัฐ กระหม่อมฉันจุติจากชาติเป็นลิงนั้นแล้ว ได้เกิดเป็นโคในทสันนรัฐ ถูกเขาตอน มีกำลังแข็งแรงกระหม่อมฉันต้องเทียมยานอยู่สิ้นกาลนาน นั่นเป็นผลของกรรม คือการที่กระหม่อมฉันคบชู้ภรรยาของผู้อื่น ข้าแต่พระองค์ผู้ครองวิเทหรัฐกระหม่อมฉันจุติจากชาติเป็นโคนั้นแล้ว มาบังเกิดเป็นกระเทยในตระกูลที่มีโภคสมบัติมากในแคว้นวัชชี จะได้เกิดเป็นมนุษย์ยากจริงๆ นั่นเป็นผลแห่งกรรม คือ การที่กระหม่อมฉันคบชู้ภรรยาผู้อื่น ข้าแต่พระองค์ผู้ครองวิเทหรัฐ กระหม่อมฉันจุติจากชาติเป็นกระเทยนั้นแล้ว ได้ไปบังเกิดเป็นนางอัปสรในนันทวัน ณ ดาวดึงส์พิภพ มีวรรณน่าใคร่ มีผ้าและอาภรณ์อันวิจิตร สวมกุณฑลแก้วมณี เป็นผู้ฉลาดในการฟ้อนรำขับร้อง เป็นบาทบริจาริกาของท้าวสักกะ ข้าแต่พระองค์ผู้ครองวิเทหรัฐเมื่อกระหม่อมฉันอยู่ในดาวดึงส์พิภพนั้น ระลึกชาติแม้ในอนาคตได้อีก ๗ ชาติ ที่กระหม่อมฉันจุติจากดาวดึงส์พิภพนั้นแล้ว จักไปเกิดต่อไป

กุศลที่กระหม่อมฉันกระทำไว้ในเมืองโกสัมพีตามมาให้ผล กระหม่อมฉันจุติจากดาวดึงส์พิภพนั้นแล้ว ท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์ ข้าแต่พระมหาราชา กระหม่อมฉันเป็นผู้อันชนทั้งหลายสักการบูชาแล้วเป็นนิตย์ตลอด ๗ ชาติ กระหม่อมฉันไม่พ้นจากความเป็นหญิงตลอด ๖ ชาติ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ชาติที่ ๗ กระหม่อมฉันจักได้เกิดเป็นเทวดาผู้ชาย เป็นเทพบุตรผู้มีฤทธิ์มาก เป็นผู้สูงสุดในหมู่เทวดา แม้วันนี้นางอัปสรทั้งหลายก็ยังร้อยดอกไม้เป็นพวงมาลัยอยู่ในนันทวัน เทพบุตรพระนามว่าชวะสามีของกระหม่อมฉัน ยังรับพวงมาลัยอยู่ ๑๖ ปี ในมนุษย์นี้ราวครู่หนึ่งของเทวดา ๑๐๐ ปีในมนุษย์เป็นคืนหนึ่งวันหนึ่งของเทวดาดังที่ได้กราบทูลให้ทรงทราบมานี้ กรรมทั้งหลายย่อมติดตามไปทุกๆ ชาติ แม้ตั้งอสงไขย ด้วยว่ากรรมจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม (ยังไม่ให้ผลแล้ว) ย่อมไม่พินาศไป.

[๘๖๕] ชายใดปรารถนาเป็นบุรุษทุกๆ ชาติไป ก็พึงเว้นภรรยาผู้อื่นเสีย เหมือนบุคคลล้างเท้าสะอาดแล้วเว้นเปือกตม ฉะนั้น หญิงใดปรารถนาเป็นบุรุษทุกๆ ชาติไป ก็พึงยำเกรงสามี เหมือนนางเทพอัปสรผู้เป็นบาทบริจาริกายำเกรงพระอินทร์ ฉะนั้น ผู้ใดปรารถนาโภคทรัพย์ อายุยศและสุขอันเป็นทิพย์ ก็พึงเว้นบาปทั้งหลายประพฤติแต่สุจริตธรรม ๓ อย่าง สตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ควรเป็นผู้ไม่ประมาทด้วยกาย วาจา ใจ มีปัญญาเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ของตน นรชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้ที่เป็นคนมียศ มีโภคทรัพย์บริบูรณ์ทุกอย่าง นรชนเหล่านั้นได้สั่งสมกรรมดีไว้ในปางก่อนแล้วโดยไม่ต้องสงสัย สัตว์ทั้งปวงล้วนมีกรรมเป็นของตัว ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอพระองค์ทรงพระราชดำริด้วยพระองค์เถิด ข้าแต่พระจอมชน พระสนม (ผู้ทรงโฉมงดงาม) ปานดังนางเทพอัปสรผู้ประดับประดาคลุมกายด้วยร่างแหทองเหล่านี้ พระองค์ทรงได้มาเพราะผลแห่งกรรมอะไร พระนางรุจาราชกัญญา ทรงยังพระเจ้าอังคติราชพระชนกนาถให้ทรงยินดี พระราชกุมารีผู้มีวัตรอันดีงาม

ทรงกราบทูลทางสุคติแก่พระชนกนาถ ดังหนึ่งบอกทางให้แก่คนหลงทาง
และได้ทรงกราบทูลข้อธรรมถวายโดยนัยต่างๆ ดังนี้แล ฯ
[๘๖๖] ในกาลนั้น นารทมหาพรหมตรวจดูชมพูทวีป ได้เห็นพระเจ้า
อังคติราชผู้ทรงมีความเห็นผิด จึงมาจากพรหมโลกถึงถิ่น
มนุษย์ ลำดับนั้น นารทมหาพรหมได้ยืนอยู่ที่ปราสาทเบื้อง
พระพักตร์แห่งพระเจ้าวิเทหราช ก็พระนางรุจาราชธิดาเห็น
นารทฤาษีนั้นมาถึง จึงนมัสการ ฯ
[๘๖๗] ครั้งนั้น พระราชาทรงหวาดพระทัย เสด็จลงจากราชอาสน์
เมื่อจะตรัสถามนารทฤาษี ได้ตรัสพระดำรัสนี้ว่า ท่านมี
ผิวพรรณงามดังเทวดา ส่องรัศมีสว่างจ้าไปทั่วทิศดังพระจันทร์
ท่านมาจากไหนหนอ ข้าพเจ้าถามแล้ว ขอท่านจงบอกนามและ
โคตรแก่ข้าพเจ้า คนในมนุษยโลกย่อมรู้จักท่านอย่างไรหนอ ฯ
[๘๖๘] อาตมภาพมาจากเทวโลกเดี๋ยวนี้เอง ส่องรัศมีสว่างจ้าไป
ทั่วทิศดังพระจันทร์ มหาบพิตรตรัสถามแล้ว อาตมภาพ
ขอถวายพระพรนามและโคตรให้ทรงทราบ คนทั้งหลายเขา
รู้จักอาตมภาพโดยนามว่านารทะ และโดยโคตรว่ากัสสปะ ฯ
[๘๖๙] สัณฐานของท่านและการที่ท่านเหาะไปและยืนอยู่บนอากาศได้
น่าอัศจรรย์ ดูกรท่านนารทะ ข้าพเจ้าขอถามเนื้อความนี้
กะท่าน เออเพราะเหตุอะไรท่านจึงมีฤทธิ์เช่นนี้ ฯ
[๘๗๐] คุณธรรม ๔ ประการนี้ คือ สัจจะ ๑ ธรรม ๑ ทมะ ๑
จาคะ ๑ อาตมภาพได้ทำไว้แล้วในภพก่อน เพราะคุณธรรม
ที่อาตมภาพเสพมาดีแล้วนั้นแล อาตมภาพจึงไปไหนๆ ได้
ตามความปรารถนา เร็วทันใจ ฯ
[๘๗๑] เมื่อท่านบอกความสำเร็จแห่งบุญ ชื่อว่าท่านบอกความ
อัศจรรย์ ถ้าแลเป็นจริงอย่างท่านกล่าว ดูกรท่านนารทะ
ข้าพเจ้าขอถามเนื้อความนี้กะท่าน ข้าพเจ้าถามแล้ว ขอท่าน
จงพยากรณ์ให้ดี ฯ
[๘๗๒] ขอถวายพระพร ข้อใดพระองค์ทรงสงสัย เชิญมหาบพิตร
ตรัสถามข้อนั้นกะอาตมภาพเถิด อาตมภาพจะถวายวิสัชนา
ให้มหาบพิตรทรงสิ้นสงสัย ด้วยนัย ด้วยญายธรรม และ

ด้วยเหตุทั้งหลาย ฯ

[๘๗๓] ดูกรท่านนารทะ ข้าพเจ้าขอถามเนื้อความนี้กะท่าน ท่านถูกถามแล้ว อย่าได้กล่าวมุสาแก่ข้าพเจ้า ที่คนเขาพูดกันว่าเทวดามี มารดาบิดามี ปรโลกมีนั้น เป็นจริงหรือ ฯ

[๘๗๔] ที่คนเขาพูดกันว่าเทวดามี มารดาบิดามี และปรโลกมีนั้นเป็นจริงทั้งนั้น แต่นรชนผู้หลงงมงายใคร่ในกามทั้งหลายจึงไม่รู้ปรโลก ฯ

[๘๗๕] ดูกรท่านนารทะ ถ้าท่านเชื่อว่าปรโลกมีจริง สถานที่อยู่ในปรโลกของเหล่าสัตว์ผู้ตายไปแล้วก็ต้องมี ขอท่านจงให้ทรัพย์ ๕๐๐ กหาปณะแก่ข้าพเจ้าในโลกนี้ ข้าพเจ้าจะใช้ให้ท่านพันหนึ่งในปรโลก ฯ

[๘๗๖] ถ้าอาตมภาพรู้ว่ามหาบพิตรทรงมีศีล ทรงรู้ความประสงค์ของสมณพราหมณ์ อาตมภาพก็จะให้มหาบพิตรทรงยืมสักห้าร้อย แต่มหาบพิตรหยาบช้า ทรงจุติจากโลกนี้แล้ว จะต้องไปอยู่ในนรก ใครจะไปทวงทรัพย์พันหนึ่งในปรโลกเล่า ผู้ใดในโลกนี้เป็นผู้ไม่มีศีลธรรม ประพฤติชั่ว เกียจคร้าน มีกรรมอันหยาบช้า บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ให้หนี้ในผู้นั้น เพราะจะไม่ได้ทรัพย์คืนจากคนเช่นนั้น ส่วนบุคคลผู้ขยันหมั่นเพียร มีศีล รู้ความประสงค์ คนทั้งหลายรู้แล้ว ย่อมเอาโภคทรัพย์มาเชื้อเชิญเอง ด้วยคิดว่า ผู้นี้ทำการงานเสร็จแล้ว พึงนำมาใช้ให้ ฯ

[๘๗๗] ขอถวายพระพร มหาบพิตรเสด็จไปจากที่นี่แล้ว จักทอดพระเนตรเห็นพระองค์เองอยู่ในนรกนั้น ซึ่งถูกฝูงการุมยื้อแย่งฉุดคร่าอยู่ ใครเล่าจะไปทวงทรัพย์พันหนึ่งในปรโลกกะมหาบพิตรผู้ตกอยู่ในนรก ถูกฝูงกา ฝูงแร้ง ฝูงสุนัขรุมกัดกิน ตัวขาดกระจัดกระจาย เลือดไหลโทรม ฯ

[๘๗๘] ในโลกันตนรกนั้นมืดที่สุด ไม่มีพระจันทร์และพระอาทิตย์ โลกันตนรกมืดตื้ออยู่ทุกเมื่อ น่ากลัว กลางคืนกลางวันไม่ปรากฏ ผู้ต้องการทรัพย์คนไรเล่า จะพึงเที่ยวไปในสถานที่เช่นนั้นได้ ฯ

[๘๗๙] ในโลกันตนรกนั้นมีสุนัข ๒ เหล่า คือ ด่างเหล่า ๑ ดำ

เหล่า ๑ ล้วนมีร่างกายกำยำล่ำสันแข็งแรง ย่อมพากันมา
กัดกินผู้ที่จุติจากมนุษยโลกนี้ ไปตกอยู่ในโลกันตนรก ด้วย
เขี้ยวเหล็ก ใครเล่าจะไปทวงทรัพย์พันหนึ่ง

ในปรโลก กะมหาบพิตรผู้ตกอยู่ในนรก ถูกสุนัขอันทารุณร้ายกาจ นำทุกข์มาให้ รุมกัดกินตัวขาดกระจัดกระจายเลือดไหลโทรมได้.

[๘๘๐] และในนรกอันร้ายกาจ พวกนายนิริยบาลชื่อกาลูปกาละ ผู้เป็นข้าศึกพากันเอาดาบและหอกอันคมกริบมาทิ่มแทงนรชนผู้กระทำกรรมชั่วไว้ในภพก่อน ใครเล่าจะไปทวงทรัพย์พันหนึ่งในปรโลก กะมหาบพิตรผู้ถูกทิ่มแทงที่ท้อง ที่สีข้าง พระอุทรพรุนวิ่งวุ่นอยู่ในนรก ตัวขาดกระจัดกระจายเลือดไหลโทรมได้.

[๘๘๑] ในโลกันตนรกนั้น มีห่าฝนต่างๆ ชนิด คือ หอก ดาบ แหลม หลาวมีประกายวาวดังถ่านเพลิง ตกลงบนศีรษะ สายอัสนีศิลาอันแดงโชนตกต้องสัตว์นรกผู้มีกรรมหยาบช้า และในนรกนั้นมีลมร้อนยากที่จะทนได้ สัตว์ในนรกนั้น ย่อมไม่ได้รับความสุขแม้แต่น้อย ใครเล่าจะพึงไปทวงทรัพย์พันหนึ่งในปรโลก กะมหาบพิตรซึ่งทรงกระสับกระส่ายวิ่งไปมาหาที่ซ่อนเร้นมิได้.

[๘๘๒] ใครเล่า จะไปทวงทรัพย์พันหนึ่งในปรโลก กะมหาบพิตรผู้ถูกเทียมในรถวิ่งไปวิ่งมา ต้องเหยียบแผ่นดินอันลุกโพลง ถูกแทงด้วยประตักอยู่ได้.

[๘๘๓] ใครเล่า จะไปทวงทรัพย์พันหนึ่งในปรโลก กะมหาบพิตรซึ่งทนไม่ได้วิ่งไปขึ้นภูเขาอันดาดไปด้วยขวากกรด ลุกโชนน่าสยดสยองอย่างยิ่ง ตัวขาดกระจัดกระจายเลือดไหลโทรมได้.

[๘๘๔] ใครเล่า จะไปทวงทรัพย์พันหนึ่งในปรโลก กะมหาบพิตรซึ่งต้องวิ่งขึ้นเหยียบถ่านเพลิงกองเท่าภูเขา ลุกโพลงน่ากลัว มีตัวถูกไฟไหม้ทนไม่ไหว ร้องครวญครางอยู่ได้.

[๘๘๕] ต้นงิ้วสูงเทียมเมฆ เต็มไปด้วยหนามเหล็กคมกริบ กระหายเลือดคนหญิงผู้ประพฤติล่วงสามี และชายผู้หากระทำชู้ภรรยาผู้อื่น ถูกนายนิริยบาลผู้ทำตามสั่งของพระยายม ถือหอกไล่ทิ่มแทงให้ขึ้นต้นงิ้วนั้น ใครเล่าจะไปทวงทรัพย์จำนวนนั้น กะมหาบพิตร ซึ่งต้องขึ้นต้นงิ้วในนรกเลือดไหลเปรอะเปื้อน มีกายเหี้ยมเกรียมหนังปอกเปิก กระสับกระส่าย เสวยเวทนาอย่างหนัก ใครเล่าจะไปขอทรัพย์จำนวนเท่านั้น

กะพระองค์ผู้หอบแล้วหอบอีก อันเป็นโทษของบุรพกรรม หนังปอกเปิก เดินทางผิดได้.

[๘๘๖] ต้นงิ้วสูงเทียมเมฆ เต็มไปด้วยใบเหล็กคมกริบดังดาบ กระหายเลือดคน ใครเล่าจะไปทวงทรัพย์พันหนึ่งในปรโลก กะมหาบพิตรซึ่งขึ้นอยู่บนต้นงิ้วนั้น ก้าวไปเหยียบใบเหล็กอันคมดังดาบ ก็ถูกใบงิ้วอันคมนั้นบาด มีตัวขาดกระจัดกระจายเลือดไหลโทรมได้.

[๘๘๗] ใครเล่าจะไปทวงทรัพย์จำนวนนั้น กะมหาบพิตรซึ่งเดินหนีออกจากขุมนรกไม้งิ้ว มีใบเป็นดาบ ไปพลัดตกลงในแม่น้ำเวตรณีได้.

[๘๘๘] แม่น้ำเวตรณี น้ำเป็นกรด เผ็ดร้อน ยากที่จะข้ามได้ ดาดาษไปด้วยบัวเหล็ก มีใบคมกริบไหลอยู่ ใครเล่าจะไปทวงทรัพย์นั้นกะมหาบพิตรซึ่งมีตัวขาดกระจัดกระจาย เปรอะเปื้อนไปด้วยโลหิต ลอยอยู่ในเวตรณีนทีนั้น หาที่เกาะมิได้.

[๘๘๙] ข้าพเจ้าแทบจะล้มเหมือนต้นไม้ที่ถูกตัด ข้าพเจ้าหลงสำคัญผิดจึงไม่รู้จักทิศ ท่านฤาษี ข้าพเจ้าได้ฟังคาถาภาษิตของท่านแล้วย่อมร้อนใจ เพราะกลัวมหาภัย ท่านฤาษี ขอท่านจงเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า ดังหนึ่งน้ำสำหรับแก้กระหายในเวลาร้อน เกาะเป็นที่อาศัยในห้วงมหาสมุทร และประทีปสำหรับส่องสว่างในที่มืดฉะนั้นเถิด ท่านฤาษี ขอท่านจงสอนอรรถและธรรมแก่ข้าพเจ้า ในกาลก่อนข้าพเจ้าได้กระทำความผิดไว้ส่วนเดียว ข้าแต่ท่านนารทะ ขอท่านจงบอกทางบริสุทธิ์แก่ข้าพเจ้า โดยที่ข้าพเจ้าจะไม่พึงตกไปในนรกด้วยเถิด.

[๘๙๐] พระราชา ๖ พระองค์นี้ คือ ท้าวธตรฐ ท้าวเวสสามิตระ ท้าวอัฏฐกะ ท้าวยมทัตติ ท้าวอุสสินนระ ท้าวสีวิราชและพระราชาพระองค์อื่นๆ ได้ทรงบำรุงสมณพราหมณ์ทั้งหลายแล้วเสด็จไปยังสวรรค์ ฉันใด ดูกรมหาบพิตรผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน แม้มหาบพิตรก็ฉันนั้น จงทรงเว้นอธรรม แล้วทรงประพฤติธรรม ราชบุรุษทั้งหลายจงถืออาหารไปประกาศภายในพระราชนิเวศน์ และภายในพระนครว่า ใครหิว ใครกระหาย

ใครปรารถนามาลา ใครปรารถนาเครื่องลูบไล้ ใครไม่มีผ้านุ่งห่ม
จักนุ่งห่มผ้าสีต่างๆ ตามปรารถนา ใครต้องการร่ม ใครต้อง
การรองเท้า อย่างเนื้ออ่อนอย่างดี ราชบุรุษทั้งหลายจงประกาศ
ดังนี้ในพระนครของพระองค์ทั้งเวลาเย็นและเวลาเช้า มหา
บพิตรอย่าได้ใช้คนแก่เฒ่า และโคม้าอันแก่ชราเหมือนดังก่อน
และจงทรงพระราชทานเครื่องบริหาร แก่บุคคล ที่เป็นกำลังเคย
กระทำความดีไว้เท่าเดิมเถิด ฯ

[๘๙๑] มหาบพิตรจงทรงสำคัญพระวรกายของพระองค์ว่าเป็นดังรถ อัน
มีใจเป็นนายสารถี กระปรี้กระเปร่า (เพราะปราศจากถิ่นมิทธะ)
อันมีอวิหิงสาเป็นเพลาที่เรียบร้อยดี มีการบริจาคเป็นหลังคา
มีการสำรวมเท้าเป็นกง มีการสำรวมมือเป็นกระพอง มีการ
สำรวมท้องเป็นน้ำมันหยอด มีการสำรวมวาจาเป็นความเงียบ
สนิท มีการกล่าวคำสัตย์เป็นองค์รถอันบริบูรณ์ มีการไม่กล่าว
คำส่อเสียดเป็นการเข้าหน้าไม้สนิท มีการกล่าวคำอ่อนหวาน
เป็นเครื่องรถอันเกลี้ยงเกลา มีการกล่าวพอประมาณเป็นเครื่อง
ผูกรัด มีศรัทธาและอโลภะเป็นเครื่องประดับ มีการถ่อมตน
และกราบไหว้เป็นกูบ มีความไม่กระด้างเป็นงอนรถ มีการสำ
รวมศีลเป็นเชือกขันชะเนาะ มีความไม่โกรธเป็นอาการไม่
กระเทือน มีกุศลธรรมเป็นเศวตรฉัตร มีพาหุสัจจะเป็นสาย
ทาบ มีการตั้งจิตมั่นเป็นที่มั่น มีความคิดเครื่องรู้จักกาลเป็นไม้
แก่น มีความแกล้วกล้าเป็นไม้ค้ำ มีความประพฤติถ่อมตนเป็น
เชือกขันแอก มีความไม่เย่อหยิ่งเป็นแอกเบา มีจิตไม่หดหู่เป็น
เครื่องลาด มีการเสพบุคคลผู้เจริญเป็นเครื่องกำจัดธุลี มีสติของ
นักปราชญ์เป็นปฏัก มีความเพียรเป็นสายบังเหียน มีใจที่ฝึก
ฝนดีแล้วเช่นดังม้าที่หัดไว้เรียบเป็นเครื่องนำทาง ความ
ปรารถนาและความโลภเป็นทางคด ส่วนความสำรวมเป็นทาง
ตรง ขอถวายพระพร ปัญญาเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนม้า ในรถ
คือพระวรกายของมหาบพิตรที่กำลังแล่นไปในรูป เสียง กลิ่น
รส พระองค์นั้นแลเป็นสารถี ถ้าความประพฤติชอบและความ
เพียรมั่นมีอยู่ด้วยยานนี้ รถนั้นจะให้สิ่งที่น่าใคร่ทุกอย่าง จะ

ไม่นำไปบังเกิดในนรก ฯ

[๘๙๒] อลาตเสนาบดีเป็นพระเทวทัตต์ สุนามอำมาตย์เป็นพระภัททชิ วิชยอำมาตย์เป็นพระสารีบุตร วีชกบุรุษเป็นพระโมคคัลลานะ สุนักขัตตะเป็นลิจฉวีบุตร คุณาชีวกเป็นอเจลก พระนางรุจาราชธิดาผู้ทรงยังพระราชาให้เลื่อมใส เป็นพระอานนท์ พระเจ้าอังคติราชผู้มีทิฐิชั่วในกาลนั้นเป็นพระอุรุเวลกัสสปะ มหาพรหมโพธิสัตว์เป็นเราตถาคต ท่านทั้งหลายจงทรงชาดกไว้ด้วยประการฉะนี้แล ฯ

จบมหานารทกัสสปชาดกที่ ๘

----------------

๙. วิธุรชาดก

[๘๙๓] เธอมีผิวพรรณเหลือง ซูบผอม ถอยกำลัง เมื่อก่อนรูปพรรณของเธอมิได้เป็นเช่นนี้เลย ดูกรพระน้องวิมลา พี่ถามแล้วขอเธอจงบอก เวทนาในร่างกายของเธอเป็นเช่นไร ฯ

[๘๙๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมหมู่นาค ชื่อว่าความอยากได้โน่นอยากได้นี่ เขาเรียกกันว่าเป็นธรรมดาของหญิงทั้งหลายในหมู่มนุษย์ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐสุดในหมู่นาค หม่อมฉันปรารถนาดวงหทัยของวิธุรบัณฑิต ที่บุคคลนำมาได้โดยชอบ เพคะ ฯ

[๘๙๕] ดูกรพระน้องวิมลา เธอปรารถนาหทัยของวิธุรบัณฑิต ดังจะปรารถนาพระจันทร์ พระอาทิตย์ หรือลม เพราะว่าวิธุรบัณฑิตยากที่บุคคลจะเห็นได้ ใครจักนำวิธุรบัณฑิตมาในนาคพิภพนี้ได้ ฯ

[๘๙๖] ข้าแต่สมเด็จพระบิดา เหตุไรหนอสมเด็จพระบิดาจึงทรงซบเซา พระพักตร์ของสมเด็จพระบิดา เป็นเหมือนดอกปทุมที่ถูกขยำด้วยมือ ข้าแต่สมเด็จพระบิดาผู้เป็นใหญ่เป็นที่เกรงขามของศัตรู เหตุไรหนอสมเด็จพระบิดาจึงทรงเป็นทุกข์พระหฤทัย อย่าทรงเศร้าโศกไปเลย เพคะ ฯ

[๘๙๗] อิรันทดีลูกรัก ก็พระมารดาของเจ้า ปรารถนาดวงหทัยของวิธุรบัณฑิต

เพราะวิธูรบัณฑิต ยากที่บุคคลจะเห็นได้ ใครจักนำวิธูรบัณฑิต มาในนาคพิภพนี้ได้.

[๘๙๘] เจ้าจงไปเที่ยวแสวงหาสามี ซึ่งสามารถนำวิธูรบัณฑิตมาในนาคพิภพนี้ ก็นางนาคมาณวิกานั้นได้สดับพระดำรัสของพระบิดาดังนี้แล้ว เป็นผู้มีจิตชุ่มด้วยกิเลส ออกเที่ยวแสวงหาสามีในคืนนั้น.

[๘๙๙] คนธรรพ์ รากษส นาค กินนร หรือมนุษย์ผู้ฉลาดสามารถ จะให้สิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวงได้ คนไหนก็ตามที่จักเป็นสามีของเราตลอดกาลนาน.

[๙๐๐] ดูกรนางผู้มีนัยน์ตาหาที่ติมิได้ เธอจงเบาใจเถิด เราจักเป็นสามีของเธอ จักเป็นผู้เลี้ยงดูเธอ เพราะปัญญาของเราอันสามารถจะนำเนื้อดวงใจของวิธูรบัณฑิตมาให้ จงเบาใจเถิด เธอจักเป็นภรรยาของเรา.

[๙๐๑] นางอิรันทดีผู้มีใจกำหนัดรักใคร่ เพราะเคยร่วมอภิรมย์กันมาในภพก่อน ได้กล่าวกับปุณณกยักษ์ว่า มาเถิดท่าน เราจักไปในสำนักพระบิดาของดิฉัน พระบิดาของดิฉันจักตรัสบอกเนื้อความนั้นแก่ท่าน.

[๙๐๒] นางอิรันทดีประดับประดานุ่งผ้าเรียบร้อย ทัดทรงดอกไม้ประพรมด้วยจุรณแก่นจันทน์ จูงมือปุณณกยักษ์เข้าไปสู่สำนักแห่งพระบิดา.

[๙๐๓] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าหมู่นาค ขอพระองค์ได้ทรงโปรดสดับถ้อยคำของข้าพระองค์ ขอพระองค์จงทรงรับสินสอดตามสมควร ข้าพระองค์ปรารถนาพระนางอิรันทดี ขอพระองค์ ได้ทรงพระกรุณาให้ข้าพระองค์ได้อยู่ร่วมกับพระนางอิรันทดีเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอได้ทรงพระกรุณารับสินสอดนั้น คือ ช้าง ๑๐๐ ม้า ๑๐๐ รถเทียมม้า ๑๐๐ เกวียนบรรทุกของเต็ม ล้วนแก้วต่างๆ ๑๐๐ ขอได้โปรดพระราชทานพระราชธิดาอิรันทดีแก่ข้าพระองค์เถิด พระเจ้าข้า.

[๙๐๔] ขอท่านจงรออยู่จนเราได้ปรึกษาหารือกับบรรดาญาติ มิตร และเพื่อนที่สนิทเสียก่อน กรรมที่กระทำด้วยการไม่ปรึกษาหารือ ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง.

[๙๐๕] ลำดับนั้น ท้าววรุณนาคราชเสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ ตรัสปรึกษากับพระชายาเป็นพระคาถา ความว่า ปุณณกยักษ์ มาขอลูกอิรันทดีกะเรา เราจะให้

ลูกอิรันทดี ซึ่งเป็นที่รักของเรา แก่ปุณณกยักษ์นั้น เพราะได้ทรัพย์เป็นจำนวนมากหรือ.

[๙๐๖] ปุณณกยักษ์ไม่พึงได้ลูกอิรันทดีของเราเพราะทรัพย์ เพราะสิ่งที่ปลื้มใจ แต่ถ้าปุณณกยักษ์ ได้หทัยของวิธูรบัณฑิตนำมาในนาคพิภพนี้โดยชอบธรรม เพราะความชอบนั่นแลเขาจะพึงได้ลูกสาวของเรา หม่อมฉันปรารถนาทรัพย์อื่นยิ่งไปกว่าหทัยของวิธูรบัณฑิตหามิได้.

[๙๐๗] ลำดับนั้น ท้าววรุณนาคราชเสด็จออกจากนิเวศน์ แล้วตรัสเรียกปุณณกยักษ์มาตรัสว่า ท่านไม่พึงได้ลูกอิรันทดีของเราเพราะทรัพย์ เพราะสิ่งปลื้มใจ ถ้าท่านได้หทัยของวิธูรบัณฑิตนำมา ในนาคพิภพนี้โดยชอบธรรม ท่านจะพึงได้ลูกสาวของเรา เราปรารถนาทรัพย์อื่นยิ่งไปกว่าหทัยของวิธูรบัณฑิตหามิได้.

[๙๐๘] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ในโลกนี้ คนบางพวกย่อมเรียกคนใดว่าเป็นบัณฑิต คนพวกอื่นกลับเรียกคนนั้นนั่นแลว่าเป็นพาล ในเรื่องนี้คนทั้งหลายยังกล่าวแย้งกันอยู่ ขอได้ตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ พระองค์ทรงเรียกใครว่าเป็นบัณฑิต.

[๙๐๙] บัณฑิตชื่อว่าวิธูระ ผู้ทำการสั่งสอนอรรถธรรมแก่พระเจ้าธนญชัยโกรพยราช ถ้าท่านได้ฟังได้ยินมาแล้ว ท่านจงไปนำบัณฑิตนั้นมา ครั้นท่านได้มาโดยธรรมแล้ว อิรันทดีธิดาของเราจงเป็นภรรยาของท่านเถิด.

[๙๑๐] ฝ่ายปุณณกยักษ์ ได้สดับพระดำรัสของท้าววรุณนาคราชดังนี้แล้ว ยินดียิ่งนัก ลุกขึ้นแล้ว ไปสั่งบุรุษคนใช้ของตนผู้อยู่ในที่นั้นว่า เจ้าจงนำม้าอาชาไนยที่ประกอบไว้แล้วมา ณ ที่นี้ ม้าสินธพอาชาไนยนั้น มีหูทั้งสองประดับด้วยทองคำ กีบหุ้มด้วยแก้วแดง มีเครื่องประดับอกล้วนแล้วด้วยทองชมพูนุทอันสุกใส.

[๙๑๑] ปุณณกยักษ์ผู้ประดับประดาแล้ว แต่งผมและหนวดดีแล้วขึ้นม้าอันเป็นยานพาหนะของเทวดา เหาะไปในอากาศกลางหาว ปุณณกยักษ์นั้น

กำหนัดแล้วด้วยกามราคะ ปรารถนา
นางอิรันทดีนาคกัญญา ไปทูลท้าวกุเวรเวสสวัณผู้เรืองยศ
ซึ่งเป็นใหญ่แห่งหมู่ยักษ์ว่า ภพนาคนั้นเขาเรียกชื่อว่าโภควดี
นครบ้าง วาสนครบ้าง หิรัญญวดีนครบ้าง เป็นเมืองที่
บุญญกรรมนิรมิต ล้วนแต่ทองคำ สำเร็จแก่พระยานาคผู้
บริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทุกอย่าง ป้อมและเชิงเทิน สร้างโดย
สัณฐานคออูฐ ล้วนแล้วด้วยแก้วแดงและแก้วลาย ในนาค
พิภพนั้น มีปราสาทล้วนแล้วด้วยหิน มุงด้วยกระเบื้องทอง
ในนาคพิภพนั้น มีไม้มะม่วง ไม้หมากเม่า ไม้หว้า ไม้
ตีนเป็ด ไม้จิก ไม้การะเกต ไม้ประยงค์ ไม้ราชพฤกษ์
ไม้มะม่วงหอม ไม้ชะบา ไม้ยางทราย ไม้จำปา ไม้
กากระทิง มะลิซ้อน มะลิลา และไม้กะเบา ต้นไม้ใน
นาคพิภพเหล่านี้มีกิ่งติดต่อกันและกัน งามยิ่งนัก ในนาค
พิภพนั้น มีต้นอินทผาลัม อันสำเร็จด้วยแก้วอินทนิล
มีดอกและผลล้วนไปด้วยทองเนืองนิตย์ ท้าววรุณนาคราชผู้มี
ฤทธิ์มาก เป็นผู้ผลุดขึ้นเกิดอยู่ในนาคพิภพนั้น มเหษีของ
พระยานาคราชนั้น กำลังรุ่นสาว ทรงพระนามว่าวิมลา
มีพระรูปพระโฉมอันประกอบด้วย ศิริงดงามดังก้อนทองคำ
สะโอดสะองดังหน่อเถาจิงจ้อดำ พระถันทั้งคู่มีสัณฐานดัง
ผลมะพลับ น่าดูยิ่งนัก พระฉวีวรรณแดงดังน้ำครั่ง เปรียบ
เหมือนดอกกรรณิการ์อันแย้มบาน เปรียบดังนางอัปสรผู้อยู่
ในสวรรค์ชั้นไตรทศ หรือเปรียบเหมือนสายฟ้าอันแลบ
ออกจากกลีบเมฆ ข้าพระองค์ผู้เป็นใหญ่ พระนางวิมลานั้น
ทรงแพ้พระครรภ์ ทรงปรารถนาดวงหทัยของวิธุรบัณฑิต
ข้าพระองค์ จะถวายดวงหทัยของวิธุรบัณฑิต แก่ท้าววรุณ
นาคราชและพระนางวิมลา เพราะการนำดวงหทัยของวิธุร
บัณฑิตไปถวายแล้ว ท้าววรุณนาคราชและพระนางวิมลา
จะพระราชทาน พระนางอิรันทดีราชธิดาแก่ข้าพระองค์ ฯ

[๘๑๒] ปุณณกยักษ์นั้น ทูลลาท้าวกุเวรเวสสวัณผู้เรืองยศ เป็นใหญ่ในหมู่ยักษ์
แล้วไปสั่งบุรุษคนใช้ของตนผู้อยู่ในที่นั้นว่า เจ้าจงนำม้าอาชาไนยที่ประ

กอบแล้วมา ณ ที่นี้ ม้าสินธพนั้นมีหูทั้งสองประดับด้วยทองคำ กีบหุ้มด้วยแก้วแดง เครื่อง ประดับอกล้วนด้วยทองคำชมพูนุทอันสุกใส ปุณณกยักษ์

ผู้ประดับประดาแล้ว แต่งผมและหนวดดีแล้ว ขึ้นม้าอันเป็นยานพาหนะของเทวดา เหาะไปในอากาศกลางหาว ฯ

[๘๑๓] ปุณณกยักษ์นั้น ได้เหาะไปสู่กรุงราชคฤห์อันน่ารื่นรมย์ยิ่งนัก เป็นนครของพระเจ้าอังคราช อันพวกข้าศึกไม่กล้าเข้าใกล้ มีภักษาหาร และข้าวน้ำมากมาย ดังมสักกสารภพของท้าววาสวะ เป็นนครกึกก้องด้วยหมู่นกยูงและนกกะเรียน อื้ออึงด้วยฝูงนกต่างๆ ชนิด เป็นที่เสพอาศัยของฝูงทิชาชาติ มีนกต่างๆ ส่งเสียงร้องอยู่อึงมี่ ภูมิภาคราบเรียบ ดารดาษไปด้วยบุปผชาติดังขุนเขาหิมวันต์ ปุณณกยักษ์นั้น ขึ้นสู่วิบุลบรรพตอันเป็นภูเขาศิลาล้วน เป็นที่อาศัยอยู่ของหมู่กินนรเที่ยวแสวงหาแก้วมณีดวงประเสริฐอยู่ ได้เห็นดวงแก้วมณีนั้น ณ ท่ามกลางยอดภูเขา ฯ

[๘๑๔] ปุณณกยักษ์ ครั้นเห็นดวงแก้วมณีมีรัศมีอันผุดผ่อง เป็นแก้วมณีอันประเสริฐสุด สามารถจะนำทรัพย์มาให้ได้ดังใจปรารถนา รุ่งโรจน์ชัชวาลย์ด้วยหมู่แก้วบริวารเป็นอันมาก สว่างไสวดังสายฟ้าในอากาศ ปุณณกยักษ์ได้ถือเอาแก้วมณีชื่อมโนหรจินดาอันมีค่ามาก มีอานุภาพมาก เป็นผู้มีวรรณะไม่ทราม ขึ้นหลังม้าสินธพอาชาไนยเหาะไปในอากาศกลางหาว ฯ

[๘๑๕] ปุณณกยักษ์ได้เหาะไปยังอินทปัตตนคร ลงจากหลังม้าแล้ว เข้าไปสู่ที่ประชุมของชาวกุรุรัฐ ไม่กลัวเกรงพระราชา ๑๐๑ พระองค์ ที่ประชุมพร้อมเพรียงกันอยู่ ณ ที่นั้น กล่าวท้าทายด้วยสะกาว่า บรรดาพระราชาในราชสมาคมนี้ พระองค์ไหนหนอจะทรงชิงเอาแก้วอันประเสริฐ ของข้าพระองค์ได้ หรือว่าข้าพระองค์จะพึงชนะพระราชาพระองค์ไหน ด้วยทรัพย์อันประเสริฐ อนึ่ง ข้าพระองค์จะชิงเอาแก้วอันประเสริฐยิ่ง กะพระราชาพระองค์ไหน หรือพระราชาพระองค์ไหน จะทรงชนะข้าพระองค์ด้วยทรัพย์อันประเสริฐ ฯ

[๘๑๖] ชาติภูมิของท่านอยู่ในแว่นแคว้นไหน ถ้อยคำของท่านนี้ ไม่ใช่ถ้อยคำของชาวกุรุรัฐเลย ท่านมิได้กลัวเกรงเราทั้งปวง

ด้วยรัศมีแห่งผิวพรรณ ท่านจงบอกชื่อและพวกพ้องของท่านแก่เรา ฯ

[๘๑๗] ข้าแต่พระราชา ข้าพระองค์เป็นมาณพกัจจายนโคตร ชื่อว่าปุณณกะ ญาติและพวกพ้องของข้าพระองค์ อยู่ในนครกาลจัมปาก์ แคว้นอังคะ ย่อมเรียกข้าพระองค์อย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ข้าพระองค์มาถึงในเมืองนี้ด้วยต้องการจะเล่นพนันสะกา.

[๘๑๘] พระราชาผู้ทรงชำนาญการเล่นสะกา เมื่อชนะท่าน จะพึงนำเอาแก้วเหล่าใดไป แก้วเหล่านั้นของมาณพมีอยู่หรือ แก้วของพระราชามีอยู่เป็นจำนวนมาก ท่านเป็นคนเข็ญใจจะมาพนันกะพระราชาเหล่านั้นได้อย่างไร.

[๘๑๙] แก้วมณีของพระองค์ดวงนี้ ชื่อว่าสามารถ นำทรัพย์มาให้ได้ดังใจปรารถนา นักเลงเล่นสะกาชนะข้าพระองค์แล้ว พึงนำแก้วมณีดวงประเสริฐสามารถนำทรัพย์มาให้ได้ดังใจปรารถนา และม้าอาชาไนยเป็นที่เกรงขามของศัตรูนี้ไป.

[๘๒๐] ดูกรมาณพ แก้วมณีดวงเดียวจักทำอะไรได้ อนึ่ง ม้าอาชาไนยตัวเดียวจักทำอะไรได้ แก้วของพระราชามีเป็นอันมาก ม้าอาชาไนยที่มีกำลังรวดเร็วดังลมของพระราชามีมิใช่น้อย.

(นี้) ชื่อโทหฬกัณฑ์

[๘๒๑] ข้าแต่พระองค์ผู้สูงสุดกว่าประชาชน ขอพระองค์ทรงทอดพระเนตรดูแก้วมณีของข้าพระองค์ดวงนี้ รูปหญิงและรูปชาย รูปเนื้อและรูปนกปรากฏเป็นหมู่ๆ อยู่ในแก้วมณีดวงนี้ พระยานาคและพระยาครุฑก็ปรากฏอยู่ในแก้วมณีดวงนี้ เชิญพระองค์ทอดพระเนตรสิ่งที่น่าอัศจรรย์อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ พระเจ้าข้า.

[๘๒๒] ขอเชิญทอดพระเนตรจตุรงคินีเสนา คือ กองช้าง กองม้า กองรถและกองเดินเท้าอันสวมเกราะ อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ เชิญทอดพระเนตรพลทหารที่จัดไว้เป็นกรมๆ คือกรมช้าง กรมม้ากรมรถ กรมราบ อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้.

[๘๒๓] ขอเชิญทอดพระเนตรพระนครอันสมบูรณ์ด้วยป้อม มีกำแพง และค่ายเป็นอันมาก มีถนนสามแพร่ง สี่แพร่ง มีพื้นราบเรียบ อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรเสาระเนียด เสา

เขื่อน กลอน ประตู ซุ้มประตู และประตู อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้.

[๕๒๔] ขอเชิญทอดพระเนตรฝูงนกนานาชนิดมากมาย ที่เสาค่าย และหนทาง คือ ฝูงหงษ์ นกกะเรียน นกยูง นกจากพราก และนกเขา อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรพระนครอันเกลื่อนกล่นไปด้วยฝูงนกต่างๆ คือ นกดุเหว่าดำ ดุเหว่าลาย ไก่ฟ้า นกโพรดกเป็นจำนวนมาก อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้.

[๕๒๕] ขอเชิญทอดพระเนตรพระนครอันแวดล้อมไปด้วยกำแพงทอง เป็นนครน่าอัศจรรย์ขนพองสยองเกล้า เขาชักธงขึ้นประจำลาดด้วยทรายทองน่ารื่นรมย์ อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรร้านตลาดอันบริบูรณ์ด้วยสินค้าต่างๆ เรือน สิ่งของในเรือนถนนซอย ถนนใหญ่ อันธรรมดาสร้างสรรค์จัดไว้เป็นส่วนๆ ในแก้วมณีดวงนี้.

[๕๒๖] ขอเชิญทอดพระเนตรโรงขายสุรา นักเลงสุรา พ่อครัว โรงครัว พ่อค้าและหญิงแพศยา อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรช่างดอกไม้ ช่างย้อม ช่างปรุงของหอม ช่างทอผ้าช่างทอง และช่างแก้ว อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรช่างของหวาน ช่างของคราว นักมหรสพ บางพวกฟ้อนรำขับร้อง บางพวกปรบมือ บางพวกตีฉิ่ง อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้.

[๕๒๗] ขอเชิญทอดพระเนตรกลอง ตะโพน สังข์ บัณเฑาะว์ มโหรทึก และเครื่องดนตรีทุกอย่าง อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรเปิงมาง กังสดาล พิณ การฟ้อนรำขับร้อง เครื่องดนตรีดีดสีตีเป่า อันเขาประโคมครึกครื้น อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรนักกระโดด นักมวยปล้ำ นักเล่นกลหญิงงาม ชายงาม คนเฝ้ายาม และช่างตัดผม อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้.

[๘๒๘] แท้จริง ในแก้วมณีดวงนี้ มีงานมหรสพอันเกลื่อนกล่น ไปด้วยชายหญิง ขอเชิญทอดพระเนตรพื้นที่เป็นที่เล่น มหรสพบนเตียงที่ซ้อนกันเป็นชั้นๆ อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ ในแก้วมณีดวงนี้ เชิญทอดพระเนตรเถิด ขอเชิญทอด พระเนตรพวกนักมวยซึ่งกำลังต่อยกันในสนามมวย ทั้งผู้ชนะ และผู้แพ้ อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ฯ

[๘๒๙] ขอเชิญทอดพระเนตรฝูงเนื้อต่างๆ เป็นอันมากที่เชิงภูเขา คือ ราชสีห์ เสือโคร่ง ช้าง หมี หมาใน เสือดาว แรด โคลาน กระบือ ละมั่ง กวาง เนื้อทราย ระมาศ วัว สุกรบ้าน ชะมด แมวป่า กระต่าย และกระแต ซึ่งมีอยู่ มากมายหลายหลาก ขอเชิญทอดพระเนตรฝูงเนื้อต่างๆ ซึ่ง มีอยู่เกลื่อนกลาด อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ฯ

[๘๓๐] ในแก้วมณีดวงนี้ มีแม่น้ำอันมีท่าอันรายเรียบลาดด้วยทราย ทอง มีน้ำใสสะอาดไหลไปไม่ขาดสาย เป็นที่อยู่อาศัยแห่ง ฝูงปลา อนึ่ง ในแม่น้ำนี้ มีฝูงจรเข้ มังกร ปลาฉลาม เต่า ปลาสลาด ปลากระบอก ปลากด ปลาเค้า ปลา ตะเพียน ท่องเที่ยวไปมา ขอเชิญทอดพระเนตรขอบ สระโบกขรณี อันก่อสร้างด้วยแผ่นแก้วไพฑูรย์ เกลื่อน กล่นไปด้วยฝูงนกต่างๆ ดารดาษไปด้วยหมู่ไม้นานาชนิด อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ฯ

[๘๓๑] ขอเชิญทอดพระเนตร สระโบกขรณีในแก้วมณีดวงนี้ อัน ธรรมดาจัดสรรไว้เรียบร้อยดีทั้ง ๔ ทิศ เกลื่อนกล่นด้วยฝูง นกต่างชนิด เป็นที่อยู่อาศัยของปลาใหญ่ๆ ขอเชิญทอด พระเนตรแผ่นดินอันมีน้ำล้อมโดยรอบ เป็นกุณฑลแห่ง สาคร ประกอบด้วยทิวป่า (เขียวขจี) อันธรรมดาสร้างสรรค์ ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ฯ

[๘๓๒] เชิญทอดพระเนตรบุรพวิเทหทวีป อมรโคยานทวีป อุตตรกุรุทวีป และชมพูทวีป ขอเชิญทอดพระเนตรสิ่งอัศจรรย์ อันธรรมดาสร้างสรรค์ ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ พระเจ้าข้า ขอเชิญทอดพระเนตรพระจันทร์และ พระอาทิตย์ อันเวียนรอบสิเนรุบรรพต ส่องสว่างไปทั่วทิศ ๔ ทิศ ขอเชิญ

ทอดพระเนตรสิ่งอัศจรรย์ อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้

ขอเชิญทอดพระเนตรสิเนรุบรรพต หิมวันตบรรพต สมุทรสาคร พื้นแผ่นดินใหญ่ และท้าวมหาราชทั้ง ๔ อันธรรมดา สร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรพุ่มไม้ในสวนแผ่นหินและเนินหินอันน่ารื่นรมย์ เกลื่อนกล่นไปด้วยพวกกินนร อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรสวนสวรรค์ คือ ปารุสกวัน จิตตลดาวัน มิสสกวัน และนันทนวัน ทั้งเวชยันปราสาท อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรสุธรรมเทวสภา ต้นปาริจฉัตตกพฤกษ์อันมีดอกแย้มบาน และพระยาช้างเอราวัณซึ่งมีอยู่ในดาวดึงส์พิภพ อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรเถิดพระเจ้าข้า ขอเชิญทอดพระเนตรดูเหล่านางเทพกัญญาอันทรงโฉมล้ำเลิศ ดังสายฟ้าแลบออกจากกลีบเมฆ เที่ยวเล่นอยู่ในนันทนวันนั้น อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรเถิดพระเจ้าข้า ขอเชิญทอดพระเนตรเหล่าเทพกัญญาผู้ประเล้าประโลมเทพบุตรอภิรมย์เหล่าเทพกัญญาอยู่ในนันทนวันนั้น อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ พระเจ้าข้า ฯ

[๙๓๓] ขอเชิญทอดพระเนตรปราสาทมากกว่าพันในดาวดึงส์พิภพ พื้นลาดด้วยแผ่นแก้วไพฑูรย์ มีรัศมีรุ่งเรือง อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี และชั้นปรนิมมิตวสวัสดี อันธรรมดาสร้างสรรค์ไว้ในแก้วมณีดวงนี้ ขอเชิญทอดพระเนตรสระโบกขรณีในสวรรค์ชั้นนั้นๆ อันมีน้ำใสสะอาด ดารดาษไปด้วยมณฑาลกะ ดอกปทุมและอุบล ฯ

[๙๓๔] ลายขาว ๑๐ แห่งอันน่าดูน่ารื่นรมย์ใจ ลายเหลืองอ่อน ๒๑ แห่ง ลายเหลืองขมิ้น ๑๔ แห่ง ลายสีทอง ๒๐ แห่ง ลาย สีน้ำเงิน ๒๐ แห่ง ลายสีแมลงค่อมทอง ๓๐ แห่ง มีปรากฏอยู่ในแก้วมณีดวงนี้ ในแก้วมณีดวงนี้มีลายดำ ๑๖ แห่ง และลายแดง ๒๕ แห่ง อันเจือด้วยดอกชะบา วิจิตรด้วยนิลุบล ข้าแต่พระมหาราชาผู้สูงสุดกว่าปวงชน ขอเชิญทอดพระเนตรแก้วมณีดวงนี้ อันสมบูรณ์ด้วยองค์ทั้งปวง มีรัศมี

รุ่งเรืองผุดผ่องอย่างนี้ ผู้ใดจักชนะข้าพระองค์ด้วยการเล่นสะกา แก้วมณีดวงนี้ ชื่อมณีกัณฑ์ จักเป็นส่วนค่าพนันของผู้นั้น.

(นี้) ชื่อมณิกัณฑ์

[๙๓๕] ข้าแต่พระราชา กรรมในโรงเล่นสะกาสำเร็จแล้ว เชิญพระองค์เสด็จไปทรงเล่นสะกา แก้วมณีเช่นนี้ของพระองค์ไม่มี เราพึงชนะกันโดยธรรม อย่าชนะกันโดยไม่ชอบธรรม ถ้าข้าพระองค์จักชนะพระองค์ไซร้ ขอพระองค์อย่าได้ทรงทำให้เนิ่นช้า.

[๙๓๖] ข้าแต่พระเจ้าสุรเสนปัญจาลราชผู้ปรากฏ พระเจ้ามัจฉราช และพระเจ้ามัททราช ทั้งพระเจ้าเกกกราช พร้อมด้วยชาวชนบท ขอจงทรงทอดพระเนตรดูข้าพเจ้าทั้งสองจะสู้กันด้วยสะกา กษัตริย์ก็ดี พราหมณ์ก็ดี ไม่ได้ทำสักขีพยานไว้แล้วย่อมไม่ทำกิจอะไรๆ ในที่ประชุม.

[๙๓๗] พระราชาของชาวกุรุรัฐ และปุณณกยักษ์ผู้มัวเมาในการเล่นสะกา เข้าไปสู่โรงเล่นสะกาแล้ว พระราชาทรงเลือกได้ลูกบาศก์ที่มีโทษ ทรงปราชัย ส่วนปุณณกยักษ์ชนะ พระราชาและปุณณกยักษ์ทั้งสองนั้น เมื่อเจ้าพนักงานเอาสะกามารวมพร้อมแล้ว ได้เล่นสะกากันอยู่ในโรงสะกานั้น ปุณณกยักษ์ได้ชัยชนะพระราชาผู้แกล้วกล้าประเสริฐกว่านรชน ท่ามกลางพระราชา ๑๐๑ พระองค์และพยานที่เหลือ เสียงบันลือลั่นได้มีขึ้นในสนามสะกานั้น ๓ ครั้ง.

[๙๓๘] ข้าแต่พระมหาราชา เราทั้งสองผู้พยายามเล่นสะกา ความชนะและความแพ้ย่อมมีแก่คนใดคนหนึ่ง ข้าแต่พระจอมชน ข้าพระองค์ชนะพระองค์ด้วยทรัพย์อันประเสริฐแล้ว ข้าพระองค์ชนะแล้ว ขอพระองค์ทรงพระราชทานเสียเร็วๆ เถิด.

[๙๓๙] ดูกรท่านกัจจานะ ช้าง ม้า โค แก้วมณี กุณฑล และแก้วอันประเสริฐกว่าทรัพย์ทั้งหลายมีอยู่ในแผ่นดินของเรา ท่านจงรับเอาเถิด เชิญขนเอาไปตามปรารถนาเถิด.

[๙๔๐] ช้าง ม้า โค แก้วมณี กุณฑล และแก้วอื่นใด ที่มีอยู่ในแผ่นดินของพระองค์ บัณฑิตมีนามว่าวิธูระ เป็นแก้วอันประเสริฐกว่าทรัพย์

เหล่านั้น ข้าพระองค์ชนะพระองค์แล้ว โปรดพระราชทานวิธูรบัณฑิตแก่พระองค์เถิด.

[๘๔๑] วิธูรบัณฑิตนั้นเป็นตัวของเรา เป็นที่พึ่ง เป็นคติ เป็นเกาะ เป็นที่เร้นและเป็นที่ไปในเบื้องหน้าของเรา ท่านไม่ควรจะเปรียบวิธูรบัณฑิตนั้นกับทรัพย์ของเรา วิธูรบัณฑิตนั้นเช่นกับชีวิตของเรา คือ เป็นตัวเรา.

[๘๔๒] การโต้เถียงกันของข้าพระองค์และพระองค์ จะพึงเป็นการช้านาน ขอเชิญเสด็จไปถามวิธูรบัณฑิตกันดีกว่า ให้วิธูรบัณฑิตนั้นแลชี้แจงเนื้อความนั้น วิธูรบัณฑิตจักกล่าวคำใด คำนั้นจงเป็นอย่างนั้นแก่เราทั้งสอง.

[๘๔๓] ดูกรมาณพ ท่านพูดจริงแท้ทีเดียว และไม่ผลุนผลัน เราไปถามวิธูรบัณฑิตกันเถิดนะ เราทั้ง ๒ คน จงยินดีตามคำที่วิธูรบัณฑิตพูดนั้น.

[๘๔๔] เทวดาทั้งหลายย่อมรู้จักอำมาตย์ในแคว้นกุรุรัฐ ชื่อว่าวิธูระ เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม จริงหรือ การบัญญัติชื่อว่าวิธูระในโลกนั้น ท่านเป็นอะไร คือ เป็นทาส หรือเป็นพระประยูรญาติของพระราชา.

[๘๔๕] ในหมู่นรชน ทาสมี ๔ จำพวก คือ ทาสครอกจำพวก ๑ ทาสไถ่จำพวก ๑ ทาสที่ยอมตัวเป็นข้าเฝ้าจำพวก ๑ ทาสเชลยจำพวก ๑ แม้ข้าพเจ้าก็เป็นทาสโดยกำเนิดแท้ทีเดียว ความเจริญก็ตาม ความเสื่อมก็ตาม จะมีแก่พระราชา แม้ข้าพเจ้าจะไปยังที่อื่นก็คงเป็นทาสของสมมติเทพนั่นเอง ดูกรมาณพ พระราชาเมื่อจะทรงพระราชทานข้าพเจ้าให้เป็นค่าพนันแก่ท่าน ก็พึงทรงพระราชทานโดยธรรม.

[๘๔๖] วันนี้ ความชนะได้มีแก่ข้าพระองค์เป็นครั้งที่ ๒ เพราะว่าวิธูรบัณฑิตผู้เป็นปราชญ์อันข้าพระองค์ถามแล้ว ได้ชี้แจงปัญหาแจ่มแจ้ง พระราชาผู้ประเสริฐ ไม่ทรงตั้งอยู่ในธรรมหนอ ไม่ทรงยอมให้วิธูรบัณฑิตแก่ข้าพระองค์.

[๘๔๗] ดูกรกัจจานะ ถ้าวิธูรบัณฑิตชี้แจงปัญหาแก่เราทั้งหลายอย่างนี้ว่า เราเป็นทาส เราหาได้เป็นญาติไม่ ท่านจงรับเอาวิธูรบัณฑิตผู้เป็นทรัพย์อันประเสริฐกว่าทรัพย์ทั้งหลาย พาไปตามที่ท่านปรารถนาเถิด.

(นี้) ชื่ออักขกัณฑ์

[๘๔๘] ท่านวิธูรบัณฑิต คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน จะพึงมีความประพฤติอันปลอดภัยได้อย่างไร จะพึงมีความสงเคราะห์ได้อย่างไร จะพึงมีความไม่เบียดเบียนได้อย่างไร และอย่างไรมาณพจึงจะชื่อว่ามีปกติกล่าวคำสัตย์ จากโลกนี้ไปยังโลกหน้า แล้วจะไม่เศร้าโศกได้อย่างไร.

[๘๔๙] วิธูรบัณฑิตผู้มีคติ มีความเพียร มีปัญญาเห็นอรรถธรรมอันสุขุม กำหนดรู้ธรรมทั้งปวง ได้กราบทูลพระราชาในโรงธรรมสภานั้นว่า ผู้ครองเรือนไม่ควรคบหญิงสาธารณะเป็นภรรยา ไม่ควรบริโภคอาหารมีรสอร่อยแต่ผู้เดียว ไม่ควรซ่องเสพถ้อยคำอันให้ติดอยู่ในโลก ไม่ให้สวรรค์นิพพาน เพราะถ้อยคำเช่นนั้นไม่ทำให้ปัญญาเจริญ ผู้ครองเรือนพึงเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยวัตร ไม่ประมาท มีปัญญาเครื่องสอดส่องเหตุผล มีความประพฤติถ่อมตน ไม่เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น เป็นผู้สงบเสงี่ยม กล่าวถ้อยคำจับใจ อ่อนโยน ผู้ครองเรือน พึงเป็นผู้สงเคราะห์มิตร จำแนกแจกทาน รู้จักจัดทำ พึงบำรุงสมณพราหมณ์ด้วยข้าวน้ำทุกเมื่อ ผู้ครองเรือนพึงเป็นผู้ใคร่ธรรม จำทรงอรรถธรรมที่ได้สดับมาแล้ว หมั่นไต่ถาม พึงเข้าไปหาท่านผู้มีศีลเป็นพหูสูตโดยเคารพ คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จะพึงมีความประพฤติอันปลอดภัยได้อย่างนี้ จะพึงมีความสงเคราะห์ได้อย่างนี้ จะพึงมีความไม่เบียดเบียนกันได้อย่างนี้ และมาณพพึงปฏิบัติอย่างนี้ จึงจะชื่อว่ามีปกติกล่าวคำสัตย์ จากโลกนี้แล้วไปยังโลกหน้าจะไม่เศร้าโศกได้ด้วยอาการอย่างนี้ พระเจ้าข้า.

(นี้) ชื่อฆราวาสปัญหา

[๘๕๐] เราจักไปกันเดี๋ยวนี้แหละ พระเจ้าแผ่นดิน ผู้เป็นอิสราธิบดี ทรงพระราชทานท่านให้แก่ข้าพเจ้าแล้ว ขอท่านจงปฏิบัติประโยชน์แก่ข้าพเจ้า ธรรมนี้เป็นของเก่า.

[๙๕๑] ดูกรมาณพ ข้าพเจ้าย่อมรู้ว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้อันท่านได้แล้ว ข้าพเจ้าเป็นผู้อันพระราชา ผู้เป็นอิสราธิบดีพระราชทานแก่ท่านแล้ว แต่ว่าข้าพเจ้าขอให้ท่านพักอยู่ในเรือนสัก ๓ วัน ขอให้ท่านยับยั้งอยู่ ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้าสั่งสอนบุตรภรรยาก่อน.

[๙๕๒] คำที่ท่านกล่าวนั้น จงมีแก่ข้าพเจ้าเหมือนอย่างนั้น ข้าพเจ้าจะพักอยู่ ๓ วัน ตั้งแต่วันนี้ ท่านจงทำกิจในเรือนทั้งหลาย ท่านจงสั่งสอนบุตรภรรยาเสียแต่วันนี้ ตามที่บุตรภรรยาของท่านจะพึงมีความสุขได้ภายหลังในเมื่อท่านไปแล้ว.

[๙๕๓] ปุณณกยักษ์ผู้มีสมบัติน่าใคร่มากมาย กล่าวว่าดีละ แล้วหลีกไปพร้อมกับวิธูรบัณฑิต เป็นผู้มีมรรยาทอันประเสริฐสุด เข้าไปภายในบ้านของวิธูรบัณฑิต อันบริบูรณ์ด้วยช้างและม้าอาชาไนย.

[๙๕๔] ปราสาทของพระมหาสัตว์มีอยู่ ๓ คือ โกญจาปราสาท ๑ มยูรปราสาท ๑ ปิยเกตปราสาท ๑ ในปราสาททั้ง ๓ นั้น พระมหาสัตว์ได้พาปุณณกยักษ์เข้าไปยังปราสาท อันเป็นที่น่ารื่นรมย์ยิ่งนัก มีภักษาหารบริบูรณ์ มีข้าวน้ำเป็นอันมาก ดังหนึ่งสักกสารวิมานของท้าววาสวะ ฉะนั้น.

[๙๕๕] นารีทั้งหลายผู้ประดับประดางดงาม ดังเทพอัปสรในเทวโลก ฟ้อนรำขับร้องเพลงอันไพเราะจับใจ กล่อมปุณณกยักษ์อยู่ในปราสาทนั้น พระมหาสัตว์ผู้รักษาธรรม รับรองปุณณกยักษ์ด้วยนางบำเรอที่น่ายินดี ทั้งข้าวและน้ำ แล้วคิดถึงประโยชน์ส่วนตน ได้เข้าไปในสำนักของภรรยาในกาลนั้น ได้กล่าวกะภรรยาผู้ลูบไล้ด้วยจรุณจันทน์และของหอม มีผิวพรรณผุดผ่องดุจแท่งทองชมพูนุทว่า ดูกรนางผู้เจริญ ผู้มีดวงตาอันงดงามมานี่เถิด จงเรียกบุตรธิดามาฟังคำสั่งสอน นางอโนชาได้ฟังคำของสามีแล้ว ได้กล่าวกะลูกสะใภ้ผู้มีเล็บแดง มีตาอันงามว่า ดูกรเจ้าผู้มีผิวพรรณดังดอกนิลุบล เจ้าจงไปเรียกบุตรและธิดาของเราผู้แกล้วกล้าสามารถเหล่านั้นมา.

[๙๕๖] พระมหาสัตว์ผู้รักษาธรรม ได้จุมพิตบุตรธิดาผู้มาแล้วนั้นที่กระหม่อมไม่หวั่นไหว ครั้นเรียกบุตรธิดามาพร้อมแล้วได้กล่าวสั่งสอนว่า พระ

ราชาในพระนครอินทปัตนี้ พระราชทานพ่อให้แก่มาณพแล้ว พ่อพึงมีความสุขของตนเองได้เพียง ๓ วัน ตั้งแต่วันนี้ไป พ้นจากนั้นไป พ่อก็ต้องเป็นไปในอำนาจของมาณพนั้น เขาจะพาพ่อไปตามที่เขาปรารถนา ก็พ่อมาเพื่อสั่งสอนลูกทั้งหลาย พ่อยังไม่ได้ทำเครื่องป้องกันให้แก่ลูกทั้งหลายแล้ว จะพึงไปได้อย่างไร ถ้าว่า พระราชาผู้ปกครองกุรุรัฐ ผู้มีพระราชสมบัติอันน่าใคร่เป็นอันมาก ทรงต้องการกัลยาณมิตร จะพึงตรัสถามลูกทั้งหลายว่า เมื่อก่อนเจ้าทั้งหลายย่อมรู้เหตุเก่าๆ อะไรบ้าง พ่อของเจ้าทั้งหลายได้พร่ำสอนอะไรไว้ในกาลก่อนบ้าง ถ้าแหละ พระราชาจะพึงมีพระราชโองการตรัสว่า เจ้าทั้งปวงเป็นผู้มีอาสนะเสมอกันกับเราในราชสกุลนี้ มนุษย์คนไร ซึ่งจะมีชาติสกุลสมควรกับพระราชาไม่มี ลูกทั้งหลายพึงถวายบังคมกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ พระองค์อย่าได้รับสั่งอย่างนั้นเลยพระเจ้าข้า เพราะข้อนี้มิใช่ธรรมเนียม ขอเดชะ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีชาติต่ำต้อย ไม่สมควรมีอาสนะเสมอด้วยพระองค์ผู้สูงศักดิ์ เหมือนสุนัขจิ้งจอกผู้มีชาติต่ำต้อย จะพึงมีอาสนะเสมอด้วยพระยาไกรสรราชสีห์อย่างไรได้ พระเจ้าข้า.

จบลักขกัณฑ์

[๙๕๗] วิธูรบัณฑิตนั้น มีความดำริแห่งใจอันไม่หดหู่ ได้กล่าวกะบุตรธิดา ญาติมิตรและเพื่อนที่สนิทว่า ดูกรลูกรักทั้งหลาย ลูกทั้งหลายจงมานั่งฟังราชวัสดีธรรม อันเป็นเหตุให้บุคคลผู้เข้าไปสู่ราชสกุลได้ยศ.

[๙๕๘] ผู้เข้าไปสู่ราชสกุล พระราชายังไม่ทรงทราบความสามารถย่อมไม่ได้ยศ ราชเสวกไม่ควรกล้าเกินไป ไม่ควรขลาดเกินไป ควรเป็นผู้ไม่ประมาทในกาลทุกเมื่อ เมื่อใดพระราชาทรงทราบความประพฤติปกติ ปัญญา และความบริสุทธิ์ของราชเสวกนั้น เมื่อนั้น ย่อมทรงวางพระทัยและไม่ทรงรักษาความลับ.

[๘๕๙] ราชเสวกอันพระราชาไม่ตรัสใช้ ไม่พึงหวั่นไหวด้วยอำนาจฉันทาคติเป็นต้น ดังตราชูที่บุคคลประคองให้มีคันเสมอเที่ยงตรง ฉะนั้น ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงตั้งใจกระทำราชกิจทุกอย่างให้เสมอต้นเสมอปลาย เหมือนตราชูที่บุคคลประคองให้มีคันเสมอเที่ยงตรงดี ฉะนั้น ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้.

[๘๖๐] ราชเสวกต้องเป็นคนฉลาดในราชกิจ อันพระราชาตรัสใช้กลางวันหรือกลางคืนก็ตาม ไม่พึงหวาดหวั่นในการกระทำราชกิจนั้นๆ ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ ทางใดที่เขาตกแต่งไว้เรียบร้อยดี สำหรับเสด็จพระดำเนินถึงพระราชาทรงอนุญาต ราชเสวกก็ไม่ควรเดินโดยทางนั้น ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้.

[๘๖๑] ราชเสวกไม่พึงบริโภคสมบัติที่น่าใคร่ ทัดเทียมกับพระราชาในกาลไหนๆ ควรเดินหลังในทุกสิ่งทุกอย่าง ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกไม่ควรใช้สอยประดับประดาเสื้อผ้า มาลา เครื่องลูบไล้ ทัดเทียมกับพระราชา ไม่พึงประพฤติอากัปกิริยา หรือพูดจาทัดเทียมกับพระราชา ควรทำอากัปกิริยาเป็นอย่างหนึ่ง ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้.

[๘๖๒] เมื่อพระราชาทรงพระสำราญอยู่กับหมู่อำมาตย์ อันพระสนมกำนัลในเฝ้าแหนอยู่ เสวกามาตย์เป็นคนฉลาด ไม่พึงกระทำการทอดสนิทในพระสนมกำนัลใน ราชเสวกไม่ควรเป็นคนฟุ้งซ่าน ไม่คนองกายวาจา มีปัญญาเครื่องรักษาตน สำรวมอินทรีย์ สมบูรณ์ด้วยการตั้งใจไว้ดี ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้.

[๘๖๓] ราชเสวกไม่ควรเล่นหัว เจรจาปราศัยในที่ลับกับพระสนมกำนัลใน ไม่ควรถือเอาทรัพย์จากพระคลังหลวง ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกไม่พึงเห็นแก่การหลับนอนมากนัก ไม่พึงดื่มสุราจนเมามาย ไม่พึงฆ่าเนื้อในสถานที่พระราชทานอภัย ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกไม่พึงขึ้นร่วมพระตั่ง ราชบัลลังก์ พระราชอาสน์ เรือ

และรถพระที่นั่ง ด้วยอาการทนงตนว่าเป็นคนโปรดปราน ราชเสวกนั้น พึงอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกต้องเป็นผู้มีปัญญาเครื่องพิจารณา ไม่ควรเฝ้าให้ไกลนักใกล้นัก ควรยืนเฝ้าพอให้ท้าวเธอทอดพระเนตรเห็นถนัด ในสถานที่ที่พอจะได้ยินพระราชดำรัสเบื้องพระพักตร์ของพระราชา ราชเสวกไม่ควรทำความวางใจว่า พระราชาเป็นเพื่อนของเรา พระราชาเป็นคู่กันกับเรา พระราชาทั้งหลายย่อมทรงพระพิโรธได้เร็วไวเหมือนนัยน์ตาอันผงกระทบ ราชเสวกไม่ควรถือตัวว่าเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต พระราชาทรงบูชา ไม่ควรเพ็ดทูลถ้อยคำหยาบคายกะพระราชาซึ่งประทับอยู่ในราชบริษัท.

[๘๖๔] ราชเสวกผู้ได้รับพระราชทานพระทวารเป็นพิเศษ ก็ไม่ควรวางใจในพระราชาทั้งหลาย พึงเป็นผู้สำรวมดำรงตนไว้เพียงดังไฟ ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ พระเจ้าอยู่หัวจะทรงยกย่องพระราชโอรส หรือพระราชวงศ์ด้วยบ้าน นิคม แว่นแคว้น หรือชนบท ราชเสวกควรนิ่งดูก่อน ไม่ควรเพ็ดทูลคุณหรือโทษ.

[๘๖๕] พระราชาจะทรงปูนบำเหน็จรางวัลให้แก่กรมช้าง กรมม้า กรมรถ กรมเดินเท้า ตามความชอบในราชการของเขา ราชเสวกไม่ควรทัดทานเขา ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกผู้เป็นนักปราชญ์ พึงโอนไปเหมือนคันธนู และพึงไหวไปตามเหมือนไม้ไผ่ ไม่ควรทูลทัดทาน ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงเป็นผู้มีท้องน้อยเหมือนคันธนู พึงเป็นผู้ไม่มีลิ้นเหมือนปลา พึงเป็นผู้รู้จักประมาณในโภชนะ มีปัญญาเครื่องรักษาตน แกล้วกล้า ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้.

[๘๖๖] ราชเสวกไม่พึงสัมผัสหญิงนัก ซึ่งเป็นเหตุให้สิ้นเดช ผู้สิ้นเดชย่อมได้ประสบโรคไอมองคร่อ ความกระวนกระวาย ความอ่อนกำลัง ราชเสวกไม่ควรพูดมากเกินไป ไม่ควรนิ่งทุกเมื่อ เมื่อถึงเวลาพึงเปล่งวาจาพอประมาณ ไม่พร่ำเพรื่อ เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่กระทบกระเทียบ เป็น

คนพูดจริง อ่อนหวาน ไม่ส่อเสียด ไม่ควรพูดถ้อยคำเพ้อเจ้อ ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้.

[๙๖๗] ราชเสวกพึงเลี้ยงดูมารดาบิดา พึงประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้เจริญในสกุล มีวาจาอ่อนหวาน กล่าววาจากลมเกลี้ยง ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงเป็นผู้ได้รับแนะนำดีแล้ว มีศิลปะ ฝึกฝนแล้ว เป็นผู้ทำประโยชน์ เป็นผู้คงที่ อ่อนโยน ไม่ประมาท สะอาดหมดจด เป็นคนขยัน ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงเป็นผู้มีความประพฤติอ่อนน้อม มีความเคารพยำเกรงในท่านผู้เจริญ เป็นผู้สงบเสงี่ยม มีการอยู่ร่วมเป็นสุข ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงเว้นให้ห่างไกลซึ่งทูตที่ส่งมาเกี่ยวด้วยความลับ พึงดูแลแต่เจ้านายของตน ไม่ควรพูด (เรื่องลับ) ในสำนักของพระราชาอื่น.

[๙๖๘] ราชเสวกพึงเข้าหาสมาคมกะสมณะและพราหมณ์ ผู้มีศีลเป็นพหูสูต โดยเคารพ ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกเมื่อได้เข้าหาสมาคมกะสมณะและพราหมณ์ ผู้มีศีลเป็นพหูสูตแล้ว พึงสมาทานรักษาอุโบสถศีล โดยเคารพ ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงบำรุงเลี้ยงสมณะและพราหมณ์ผู้มีศีล เป็นพหูสูต ด้วยข้าวและน้ำ ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกผู้หวังความเจริญแก่ตน พึงเข้าไปสมาคมคบหากะสมณะและพราหมณ์ผู้มีศีล เป็นพหูสูต มีปัญญา.

[๙๖๙] ราชเสวกไม่พึงทำทาน ที่เคยพระราชทาน ในสมณพราหมณ์ให้เสื่อมไป อนึ่ง เห็นพวกวณิพกซึ่งมาในเวลาพระราชทาน ไม่ควรห้ามอะไรเลย ราชเสวกพึงเป็นผู้มีปัญญา สมบูรณ์ด้วยความรู้ ฉลาดในวิธีจัดราชกิจ รู้จักกาล รู้จักสมัย ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงเป็นคนขยันหมั่นเพียร ไม่ประมาท มีปัญญาสอดส่องพิจารณาในการงานที่ตนพึงทำ จัดการงานให้สำเร็จด้วยดี ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้.

[๙๗๐] อนึ่ง ราชเสวกพึงไปตรวจตราดูลานข้าวสาลีปศุสัตว์และนาเสมอๆ พึงตวงข้าวเปลือกให้รู้ประมาณแล้ว ให้เก็บไว้ในฉาง พึงนับบริวารชนในเรือนแล้ว ให้หุงต้มพอประมาณ ไม่ควรตั้งบุตรธิดา พี่น้อง หรือวงศ์ญาติผู้ไม่ตั้งอยู่ในศีลให้เป็นใหญ่ เพราะคนเหล่านั้นเป็นคนพาล ไม่จัดว่าเป็นพี่น้อง คนเหล่านั้น เป็นเหมือนคนที่ตายไปแล้ว แต่เมื่อเขาเหล่านั้นมาหาถึงสำนัก ก็ควรให้ผ้านุ่งผ้าห่มและอาหาร ควรตั้งพวกทาสหรือกรรมกร ผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีล เป็นคนขยันหมั่นเพียร ให้เป็นใหญ่.

[๙๗๑] ราชเสวกพึงเป็นผู้มีศีล ไม่โลภมาก พึงประพฤติตามเจ้านาย ประพฤติประโยชน์แก่เจ้านาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงเป็นผู้รู้จักพระราชอัธยาศัย และพึงปฏิบัติตามพระราชประสงค์ ไม่ควรประพฤติขัดต่อพระราชประสงค์ ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้ ราชเสวกพึงก้มศีรษะลงชำระพระบาท ในเวลาผลัดพระภูษาทรง และในเวลาสรงสนาน แม้จะถูกกริ้วก็ไม่ควรโกรธตอบ ราชเสวกนั้นควรอยู่ในราชสำนักได้.

[๙๗๒] บุรุษผู้หวังความเจริญแก่ตน พึงกระทำอัญชลีในหม้อน้ำ และพึงกระทำประทักษิณนกแอ่นลม อย่างไรเขาจักไม่พึงนอบน้อม พระราชาผู้เป็นนักปราชญ์สูงสุด พระราชทานสมบัติอันน่าใคร่ทุกอย่างเล่า เพราะพระราชาทรงพระราชทานที่นอน ผ้านุ่งผ้าห่ม ยวดยาน ที่อยู่อาศัยบ้านเรือน ยังโภคสมบัติให้ตกทั่วถึง เหมือนมหาเมฆยังน้ำฝนให้ตกเป็นประโยชน์แก่หมู่สัตว์ทั่วไป ฉะนั้น ดูกรเจ้าทั้งหลาย นี้ชื่อว่าราชวัสดีเป็นอนุศาสน์สำหรับราชเสวก นรชนประพฤติตาม ย่อมยังพระราชาให้โปรดปราน และย่อมได้การบูชาในเจ้านายทั้งหลาย.

(นี้) ชื่อราชวัสดี

[๙๗๓] วิธูรบัณฑิตผู้มีปัญญาเครื่องพิจารณา ครั้นพร่ำสอนหมู่ญาติอย่างนี้แล้ว หมู่ญาติมิตรห้อมล้อมเข้าไปเฝ้าพระราชา ถวายบังคมพระยุคลบาทด้วย

เศียรเกล้า และทำประทักษิณท้าวเธอ แล้วประคองอัญชลีกราบบังคม ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงปราบศัตรู มาณพนี้ปรารถนาจะทำตามความ ประสงค์ จึงจะนำข้าพระองค์ไป ข้าพระองค์จะกราบทูลประโยชน์ แห่งญาติทั้งหลาย ขอเชิญพระองค์ทรงสดับประโยชน์นั้น ขอพระองค์ ได้ทรงพระกรุณาเอาพระทัยใส่ดูแลบุตรภรรยาของข้าพระองค์ ทั้งทรัพย์ อย่างอื่นๆ ที่มีอยู่ในเรือน โดยที่หมู่ญาติของข้าพระองค์จะไม่เสื่อมใน ภายหลัง ในเมื่อข้าพระองค์ถวายบังคมลาไปแล้ว ความพลาดพลั้งของ ข้าพระองค์นี้ เหมือนบุคคลพลาดล้มบนแผ่นดิน ย่อมกลับตั้งอยู่บน แผ่นดินนั้นเอง ฉะนั้น ข้าพระองค์ย่อมเห็นโทษนี้.

[๘๗๔] ท่านไม่อาจจะไปนั่นแลเป็นความพอใจของเรา เราจะสั่งให้ฆ่าตัดออกเป็น ท่อนๆ แล้วหมกไว้ให้มิดชิดในเมืองนี้ ท่านอยู่ในที่นี้แหละการทำดัง นี้เราชอบใจ ดูกรบัณฑิตผู้มีปัญญาอันสูงสุด กว้างขวางดุจแผ่นดิน ท่านอย่าไปเลย.

[๘๗๕] ขอใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท อย่าทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้ในอธรรมเลย ขอจงทรงประกอบพระองค์ไว้ในอรรถและในธรรมเถิด กรรมอันเป็น อกุศลไม่ประเสริฐ บัณฑิตติเตียนว่า ผู้ทำกรรมอันเป็นอกุศลพึงเข้าถึง นรกในภายหลัง นี่ไม่ใช่ธรรมเลย ไม่เข้าถึงกิจที่ควรทำ ข้าแต่พระจอม ประชาชน ธรรมดานายผู้เป็นใหญ่ของทาส จะทุบตีก็ได้ จะเผาก็ได้ จะฆ่าเสียก็ได้ ข้าพระองค์ไม่มีความโกรธเลย และข้าพระองค์ขอกราบ ทูลลาไป.

[๘๗๖] พระมหาสัตว์นั้นมีเนตรทั้งสองนองด้วยน้ำตา กำจัดความกระวนกระวาย ในหทัยแล้ว สวมกอดบุตรผู้ใหญ่ แล้วเข้าไปยังเรือนใหญ่.

[๘๗๗] บุตรพันหนึ่ง ธิดาพันหนึ่ง ภรรยาพันหนึ่ง และทาสเจ็ดร้อย ในนิเวศน์ ของวิธูรบัณฑิต ต่างประคองแขนทั้งสองร้องไห้คร่ำครวญ กลิ้งเกลือก

กลับทับกันไป เหมือนป่าไม้รังถูกลมพัดล้มระเนระนาดทับกันไป ฉะนั้น พระสนมกำนัล พระราชกุมาร พวกพ่อค้า ชาวนา และพราหมณ์ทั้งหลาย ต่างก็มาประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญอยู่ในนิเวศน์ของวิธูรบัณฑิต พวกกองช้าง กองม้า กองรถ กองเดินเท้า ... ชาวชนบทและชาวนิคม ต่างมาประชุมประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญอยู่ในนิเวศน์ของวิธูรบัณฑิต ภรรยาพันหนึ่งและทาสีเจ็ดร้อย ต่างพากันประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญว่า เพราะเหตุไร ท่านจึงจักละดิฉันทั้งหลายไป พระสนมกำนัล พระราชกุมาร พ่อค้า ชาวนาและพราหมณ์ทั้งหลาย ... พวกกองช้าง กองม้า กองรถ กองเดินเท้า ... ชาวชนบท และชาวนิคม ต่างมาประชุมประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญว่า เพราะเหตุไร ท่านจึงจักละข้าพเจ้าทั้งหลายไป.

[๘๗๘] พระมหาสัตว์ กระทำกิจทั้งหลายในเรือนสั่งสอนคนของตน คือ มิตรสหาย คนใช้ บุตร ธิดา ภรรยา และพวกพ้อง จัดการงาน บอกมอบทรัพย์ในเรือน ขุมทรัพย์ และการส่งหนี้เสร็จแล้ว ได้กล่าวกะปุณณกยักษ์ว่า ท่านได้พักอยู่ในเรือนของข้าพเจ้า ๓ วันแล้ว กิจที่จะพึงทำในเรือนของข้าพเจ้าทำเสร็จแล้ว อนึ่ง บุตรและภรรยาข้าพเจ้าได้สั่งสอนแล้ว ข้าพเจ้ายอมทำกิจตามอัธยาศัยของท่าน.

[๘๗๙] ดูกรมหาอำมาตย์ผู้สำเร็จราชกิจทั้งปวง ถ้าแลท่านสั่งสอนบุตร ภรรยา และคนอาศัยแล้ว เชิญท่านมารีบไปในบัดนี้ เพราะในทางข้างหน้ายังไกลนัก ท่านอย่ากลัวเลย จงจับหางม้าอาชไนย การเห็นชีวโลกของท่านนี้ เป็นการเห็นครั้งที่สุด.

[๘๘๐] ข้าพเจ้าจักสะดุ้งกลัวไปทำไม เพราะข้าพเจ้าไม่มีกรรมชั่วทางกาย ทางวาจาและทางใจ อันเป็นเหตุให้ไปสู่ทุคติ.

[๘๘๑] พญาม้านั้น นำวิธูรบัณฑิตเหาะไปในอากาศกลางหาวไม่กระทบที่กิ่งไม้หรือภูเขา วิ่งเข้าไปสู่กาฬคีรีบรรพตโดยฉับพลัน.

[๘๘๒] ภรรยาพันหนึ่ง และทาสีเจ็ดร้อยประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญว่า ยักษ์แปลงเพศเป็นพราหมณ์มาพาเอาวิธูรบัณฑิตไป พระสนมกำนัลในพระราชกุมาร พ่อค้า ชาวนาและพราหมณ์ ... กองช้าง กองม้ากองรถ กองเดินเท้า ... ชาวชนบท และชาวนิคมต่างมาประชุมพร้อมกันประคองแขนทั้งสองร้องไห้คร่ำครวญว่า ยักษ์แปลงเพศเป็นพราหมณ์มาพาเอาวิธูรบัณฑิตไป ภรรยาพันหนึ่งและทาสีเจ็ดร้อย ต่างประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญว่า วิธูรบัณฑิตนั้นไปแล้ว ณ ที่ไหน พระสนมกำนัลในพระราชกุมาร พ่อค้า ชาวนาและพราหมณ์ ... กองช้าง กองม้ากองรถ กองเดินเท้า ... ชาวชนบท และชาวนิคม ต่างมาประชุมพร้อมกันประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญว่า วิธูรบัณฑิตไปแล้ว ณ ที่ไหน.

[๘๘๓] ถ้าท่านวิธูรบัณฑิต จักไม่มาโดย ๗ วัน ข้าพระพุทธเจ้าจักพากันเข้าไปสู่กองไฟ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่มีความต้องการด้วยชีวิต.

[๘๘๔] ก็วิธูรบัณฑิตเป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม สามารถแสดงประโยชน์ และมิใช่ประโยชน์แจ้งชัด มีปัญญาเครื่องพิจารณา คงจะเปลื้องตนได้โดยพลัน ท่านทั้งหลายอย่ากลัวไปเลย วิธูรบัณฑิตปลดเปลื้องตนแล้ว ก็จักรีบกลับมา.

(นี้) ชื่ออันตรเปยยาล

[๘๘๕] ปุณณกยักษ์นั้น ไปยืนคิดอยู่บนยอดกาฬคีรีบรรพต ความคิดย่อมเป็นความคิดสูงๆ ต่ำๆ ประโยชน์อะไรๆ ด้วยความเป็นอยู่ของวิธูรบัณฑิตนี้ หามีแก่เราไม่ เราจักฆ่าวิธูรบัณฑิตนี้เสีย แล้วนำเอาแต่ดวงใจไปเถิด.

[๘๘๖] ปุณณกยักษ์นั้นมีจิตประทุษร้ายลงจากยอดเขาไปสู่เชิงเขา วางพระมหาสัตว์ไว้ในระหว่างภูเขา ชำแรกเข้าไปภายในภูเขานั้น จับพระมหาสัตว์เอาศีรษะลงเบื้องต่ำ ขว้างลงไปที่พื้นดินที่ไม่มีอะไรกีดกั้น.

[๘๘๗] วิธูรบัณฑิตผู้เป็นอำมาตย์ประเสริฐสุดของชาวกุรุรัฐ เมื่อถูกห้อยศีรษะลงในเหวอันชัน เป็นที่น่ากลัว น่าสยดสยอง น่าหวาดเสียวมาก ไม่สะดุ้งกลัว ได้กล่าวกะปุณณกยักษ์ว่า ท่านเป็นผู้มีรูปดังผู้ประเสริฐ แต่หาเป็นคนประเสริฐไม่ คล้ายจะเป็นคนสำรวม แต่ไม่สำรวม กระทำกรรมอันหยาบช้าไร้ประโยชน์ ส่วนกุศลแม้แต่น้อยหนึ่งย่อมไม่มีในจิตของท่าน ท่านจะโยนข้าพเจ้าลงในเหวประโยชน์อะไร ด้วยการตายของข้าพเจ้า จะพึงมีแก่ท่านหนอ วันนี้ ผิวพรรณของท่านเหมือนของอมนุษย์ ท่านจงบอกข้าพเจ้า ท่านเป็นเทวดาชื่ออะไร.

[๘๘๘] ข้าพเจ้าเป็นยักษ์ชื่อปุณณกะ และเป็นอำมาตย์ของท้าวกุเวร ถ้าท่านคงได้ฟังมาแล้ว พญานาคใหญ่นามว่าวรุณ ผู้ครอบครองนาคพิภพมีรูปงามสะอาด สมบูรณ์ด้วยผิวพรรณและกำลัง ข้าพเจ้ารักใคร่อยากได้นางนาคกัญญานามว่าอิรันทตีธิดาของพญานาคนั้น ดูกรท่านผู้เป็นปราชญ์ เพราะเหตุแห่งนางอิรันทตีผู้มีเอวอันงามน่ารักนั้น ข้าพเจ้าจึงตกลงใจจะฆ่าท่าน.

[๘๘๙] ดูกรยักษ์ ท่านอย่าได้มีความลุ่มหลงนักเลย สัตว์โลกเป็นอันมากฉิบหายแล้วเพราะความถือผิด เพราะเหตุไร ท่านจึงทำความรักใคร่ในนางอิรันทตีผู้มีเอวอันงามน่ารัก ท่านจะมีประโยชน์อะไรด้วยความตายของข้าพเจ้า เชิญท่านจงบอกเหตุทั้งปวงแก่ข้าพเจ้าด้วย.

[๘๙๐] ข้าพเจ้าปรารถนาธิดาของพญาวรุณนาคราช ผู้มีอานุภาพมาก ข้าพเจ้าชื่อว่าเป็นผู้รับอาสาญาติของนางอิรันทตีมา ญาติเหล่านั้นได้สำคัญข้าพเจ้าว่า ถูกความรักใคร่ครอบงำโดยส่วนเดียว เหตุนั้น พญาวรุณนาคราชได้ตรัสกะข้าพเจ้าผู้ทูลขอนางอิรันทตีนาคกัญญาว่า เราทั้งหลายพึงให้ธิดาของเรา ผู้มีร่างกายอันสลวย มีเนตรงามอย่างน่าพิศวง ลูบไล้ด้วยจุรณแก่นจันทน์ ถ้าท่านพึงได้ดวงหทัยของวิธูรบัณฑิตนำมาในนาคพิภพนี้โดยธรรม เพราะความดีความชอบนี้ ท่านก็จะได้ธิดาของเรา เราทั้งหลายมิได้ปรารถนาทรัพย์อื่นยิ่งไปกว่านั้น ดูกรท่านอำมาตย์ ข้าพเจ้าไม่ได้เป็น

คนหลง ท่านจงฟังให้ทราบเรื่องอย่างนี้ อนึ่ง ข้าพเจ้ามิได้มีความถือผิดอะไรๆ เลย เพราะดวงหทัยของท่าน ที่ข้าพเจ้าได้ไปโดยชอบธรรม ท้าววรุณนาคราชและพระนางวิมลา จะประทานนางอิรันทดีนาคกัญญาแก่ข้าพเจ้า เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงพยายามเพื่อจะฆ่าท่าน ข้าพเจ้ามีประโยชน์ด้วยการตายของท่าน จึงจะผลักท่านให้ตกลงในเหวนี้ ฆ่าเสียแล้วนำเอาดวงหทัยไป.

[๙๙๑] จงวางข้าพเจ้าลงโดยเร็วเถิด ถ้าท่านมีกิจที่จะต้องทำด้วยหทัยของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะแสดงสาธุนรธรรมทั้งปวงนี้แก่ท่านในวันนี้.

[๙๙๒] ปุณณกยักษ์นั้น รีบวางวิธูรบัณฑิตอำมาตย์ผู้ประเสริฐที่สุดของชาวกุรุรัฐลงบนยอดเขา เห็นวิธูรบัณฑิตผู้มีปัญญาไม่ทรามนั่งอยู่ จึงถามว่า ท่านอันข้าพเจ้ายกขึ้นจากเหวแล้ว วันนี้ข้าพเจ้ามีกิจที่จะต้องทำด้วยหทัยของท่าน ท่านจงแสดงสาธุนรธรรมทั้งหมดนั้นแก่ข้าพเจ้าในวันนี้.

[๙๙๓] ข้าพเจ้าอันท่านยกขึ้นจากเหวแล้ว ถ้าท่านมีกิจที่จะต้องทำด้วยหทัยของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะแสดงสาธุนรธรรมทั้งหมดนี้แก่ท่านในวันนี้.

[๙๙๔] ดูกรมาณพ ท่านจงเดินไปตามทางที่ท่านเดินไปแล้ว ๑ จงอย่าเผาฝ่ามืออันชุ่ม ๑ อย่าได้ประทุษร้ายในหมู่มิตร ในกาลไหนๆ ๑ อย่าตกอยู่ในอำนาจของหญิงอสติ ๑.

[๙๙๕] บุคคลชื่อว่า เป็นผู้เดินไปตามทางที่ท่านเดินไปแล้วอย่างไร บุคคลชื่อว่าเผาฝ่ามืออันชุ่มอย่างไร บุคคลเช่นไรชื่อว่าประทุษร้ายมิตร หญิงเช่นไรชื่อว่าอสติ ข้าพเจ้าถามแล้ว ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้น.

[๙๙๖] ผู้ใดพึงเชื้อเชิญคนที่ไม่คุ้นเคยกัน ไม่เคยพบเห็นกันแม้ด้วยอาสนะ บุรุษพึงกระทำประโยชน์แก่บุคคลนั้นโดยแท้ บัณฑิตทั้งหลายกล่าวบุรุษนั้นว่า ผู้เดินไปตามทางที่ท่านเดินแล้ว บุคคลพึงอยู่ในเรือนของผู้ใดแม้คืนเดียว ได้ข้าวน้ำด้วย ไม่ควรคิดร้ายแก่ผู้นั้นแม้ด้วยใจ ผู้คิดร้ายต่อบุคคลเช่นนั้น ชื่อว่าเผาฝ่ามืออันชุ่ม และชื่อว่าประทุษร้ายมิตร บุคคลนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด ไม่ควรหักรานกิ่งของต้นไม้นั้น

เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนชั่วช้า หญิงที่สามียกย่องอย่างดี ถึงแก่ให้แผ่นดินนี้อันบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ ได้โอกาสแล้วพึงดูหมิ่นสามีนั้นได้ บุคคลไม่ควรตกอยู่ในอำนาจของหญิงเหล่านั้น ผู้ชื่อว่าอสติ บุคคลชื่อว่าเดินไปตามทางที่ท่านเดินแล้วอย่างนี้ ชื่อว่าเผาฝ่ามืออันชุ่มอย่างนี้ ชื่อว่าตกอยู่ในอำนาจของหญิงผู้ชื่อว่าอสติอย่างนี้ ชื่อว่าประทุษร้ายมิตรอย่างนี้ ท่านจงเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม จงละอธรรมเสีย.

(นี้) ชื่อสาธุนรธรรมกัณฑ์

[๙๙๗] ข้าพเจ้าได้อยู่ในเรือนท่านตลอด ๓ วัน ทั้งเป็นผู้ที่ท่านบำรุงด้วยข้าวและน้ำ ท่านเป็นผู้พ้นจากข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอปล่อยท่าน ดูกรท่านผู้มีปัญญาอันสูงสุด เชิญท่านกลับไปเรือนของท่านตามปรารถนาเถิด ความต้องการของตระกูลพญานาคจะเสื่อมไปก็ตามที เหตุที่จะให้ได้นางนาคกัญญา ข้าพเจ้าเลิกละ ดูกรท่านผู้มีปัญญา เพราะคำสุภาษิตของตนนั่นแล ท่านจึงพ้นจากข้าพเจ้าผู้จะฆ่าท่านในวันนี้.

[๙๙๘] ดูกรปุณณกยักษ์ เชิญท่านนำข้าพเจ้าไปในสำนักของพ่อตาของท่าน จงประพฤติประโยชน์ในข้าพเจ้า แม้ข้าพเจ้าก็อยากเห็นท้าววรุณผู้เป็นอธิบดีของนาคและวิมานของท้าวเธอ ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยเห็น.

[๙๙๙] คนมีปัญญา ไม่ควรจะดูสิ่งที่ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่นรชนนั้นเลย ดูกรท่านผู้มีปัญญาอันสูงสุด เออก็ เพราะเหตุอะไรหนอ ท่านจึงปรารถนาจะไปยังที่อยู่ของศัตรูเล่า.

[๑๐๐๐] แม้ข้าพเจ้าก็รู้ชัด ซึ่งข้อที่ผู้มีปัญญาไม่ควรเห็นสิ่งที่ไม่เป็นไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่นรชนนั้นแน่แท้ แต่ข้าพเจ้าไม่มีความชั่วที่กระทำไว้ในที่ๆ ไหนเลย เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่รังเกียจความตายอันจะมาถึงตน.

[๑๐๐๑] ดูกรบัณฑิต เชิญเถิด ท่านกับข้าพเจ้ามาไปดูพิภพของพญานาคราช ซึ่งมีอานุภาพหาที่เปรียบมิได้ เป็นที่อยู่อันมีการฟ้อนรำขับร้องตาม

ปรารถนา เหมือนนิฬิญญราชธานีเป็นที่ประทับอยู่ของท้าวเวสสุวรรณ ฉะนั้น นาคพิภพนั้น เป็นที่ไปเที่ยวเล่นเป็นหมู่ๆ ของนางนาคกัญญา ตลอดวันและคืนเป็นนิตย์ มีดอกไม้ดารดาษอยู่มากมายหลายชนิด สว่างไสวดังสายฟ้าในอากาศ บริบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ เพรียบพร้อมด้วยการฟ้อนรำขับร้องและการประโคม พร้อมมูลไปด้วยนางนาคกัญญาที่ประดับประดาสวยงาม งามสง่าไปด้วยผ้านุ่ง ผ้าห่มและเครื่องประดับ.

[๑๐๐๒] ปุณณกยักษ์นั้น เชิญให้วิธูรบัณฑิตผู้ประเสริฐสุดของชาวกุรุรัฐ นั่งเหนืออาสนะข้างหลัง ได้พาวิธูรบัณฑิตผู้มีปัญญาไม่ทรามเข้าไปสู่ภพของพญานาคราช วิธูรบัณฑิตได้สถิตอยู่ข้างหลังแห่งปุณณกยักษ์ จนถึงพิภพของพญานาคซึ่งมีอนุภาพหาที่เปรียบมิได้ ก็พญานาคทอดพระเนตรเห็นลูกเขยผู้มีความจงรักภักดี ได้ตรัสทักทายปราศรัยก่อนทีเดียว.

[๑๐๐๓] ท่านได้ไปยังมนุษยโลก เที่ยวแสวงหาดวงหทัยของบัณฑิตกลับมาถึงในนาคพิภพนี้ด้วยความสำเร็จหรือ หรือว่าท่านได้พาเอาบัณฑิตผู้มีปัญญาไม่ต่ำทรามมาด้วย.

[๑๐๐๔] ท่านผู้นี้แหละ คือวิธูรบัณฑิตที่พระองค์ทรงปรารถนานั้นมาแล้ว พระเจ้าข้า ท่านวิธูรบัณฑิตผู้รักษาธรรม ข้าพระพุทธเจ้าได้มาแล้วโดยธรรม เชิญใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทอดพระเนตรวิธูรบัณฑิต ผู้จะแสดงธรรมถวายด้วยเสียงอันไพเราะ เฉพาะพระพักตร์ ณ บัดนี้ การสมาคมด้วยสัปบุรุษทั้งหลาย ย่อมเป็นเหตุนำความสุขมาให้โดยแท้.

(นี้) ชื่อว่ากาลาคิริกัณฑ์

[๑๐๐๕] ท่านเป็นมนุษย์ มาเห็นพิภพของนาคที่ตนไม่เคยเห็นแล้ว เป็นผู้ถูกภัยคือความตายคุกคามแล้ว เป็นผู้ไม่กลัว และไม่อภิวาท อาการเช่นนี้ดูเหมือนจะไม่มีแก่ผู้มีปัญญา.

[๑๐๐๖] ข้าแต่พญานาคราช ข้าพระองค์เป็นผู้ไม่กลัวและไม่เป็นผู้อันภัยคือความตายคุกคาม นักโทษประหารไม่พึงกราบไหว้เพชฌฆาต หรือเพชฌฆาตก็พึงให้นักโทษประหารกราบไหว้ตน อย่างไรหนอ นรชนจะพึงกราบไหว้บุคคลผู้ปรารถนาจะฆ่าตน และผู้ปรารถนาจะฆ่าเขาจะพึงให้บุคคลผู้ที่ตนจะฆ่ากราบไหว้ตนอย่างไรเล่า กรรมนั้นย่อมไม่สำเร็จประโยชน์เลย พระเจ้าข้า.

[๑๐๐๗] ดูกรบัณฑิต คำนั้นถูกอย่างที่ท่านพูด ท่านพูดจริง นักโทษประหารไม่พึงกราบไหว้เพชฌฆาต หรือเพชฌฆาตก็ไม่พึงให้นักโทษประหารกราบไหว้ตน อย่างไรหนอ นรชนพึงกราบไหว้บุคคลผู้ปรารถนาจะฆ่าตน และผู้ปรารถนาจะฆ่าเขา จะพึงให้บุคคลผู้ที่ตนจะฆ่ากราบไหว้ตนอย่างไรเล่า กรรมนั้นย่อมไม่สำเร็จประโยชน์เลย.

[๑๐๐๘] ข้าแต่พญานาคราช วิมานของฝ่าพระบาทนี้เป็นของไม่เที่ยง แต่เป็นเช่นกับของเที่ยง ฤทธิ์ ความรุ่งเรือง พระกำลังกาย พระวิริยภาพ และการเสด็จอุบัติในนาคพิภพ ได้มีแล้วแก่ฝ่าพระบาท ข้าพระองค์ขอทูลถามเนื้อความนั้นกะฝ่าพระบาท วิมานนี้ทรงได้มาอย่างไรหนอ วิมานนี้ฝ่าพระบาททรงได้มาเพราะอาศัยอะไร หรือเป็นของเกิดขึ้นตามฤดูกาล ฝ่าพระบาททรงกระทำเอง หรือเทวดาทั้งหลายถวายแก่พระองค์ ข้าแต่พญานาคราช ขอฝ่าพระบาทตรัสบอกเนื้อความนี้แก่ข้าพระองค์ ตามที่ฝ่าพระบาทได้วิมานมาเถิด พระเจ้าข้า.

[๑๐๐๙] วิมานนี้ เราจะได้มาเพราะอาศัยอะไรก็หามิได้ เกิดขึ้นตามฤดูกาลก็หามิได้ เรามิได้กระทำเอง แม้เทวดาทั้งหลายก็มิได้ให้ แต่วิมานนี้เราได้มาด้วยบุญกรรมอันไม่ลามกของตนเอง.

[๑๐๑๐] ข้าแต่พญานาคราช อะไรเป็นวัตรของฝ่าพระบาท และอะไรเป็นพรหมจรรย์ของฝ่าพระบาท ฤทธิ์ ความรุ่งเรือง พระกำลังกาย พระวิริยภาพ และการเสด็จอุบัติในนาคพิภพ ทั้งวิมานใหญ่ของฝ่าพระบาทนี้ เป็นผลแห่งกรรมอะไรอันฝ่าพระบาททรงประพฤติดีแล้ว.

[๑๐๑๑] เราและภรรยาเมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก เป็นผู้มีศรัทธา เป็นทานบดี ในครั้งนั้น เรือนของเราเป็นดังบ่อน้ำของสมณพราหมณ์ทั้งหลาย และเราได้บำรุงสมณพราหมณ์ให้อิ่มหนำสำราญ เราทั้งสองได้ถวายทาน คือ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ เครื่องประทีป ที่นอนที่พักอาศัย ผ้านุ่งผ้าห่ม ผ้าปูนอน ข้าวและน้ำโดยเคารพ ทานที่ได้ถวายโดยเคารพนั้นเป็นวัตรของเรา และการสมาทานวัตรนั้นเป็นพรหมจรรย์ของเรา ดูกรท่านผู้เป็นปราชญ์ ฤทธิ์ ความรุ่งเรือง กำลังกาย ความเพียร การเกิดในนาคพิภพ และวิมานใหญ่ของเรานี้เป็นวิบากแห่งวัตรและพรหมจรรย์นั้น อันเราประพฤติดีแล้ว.

[๑๐๑๒] ถ้าวิมานนี้ ฝ่าพระบาททรงได้ด้วยอานุภาพแห่งทานอย่างนี้ ฝ่าพระบาทก็ชื่อว่าทรงทราบผลแห่งบุญ และทรงทราบการเสด็จอุบัติในนาคพิภพเพราะผลแห่งบุญ เพราะเหตุนั้นแล ขอฝ่าพระบาททรงเป็นผู้ไม่ประมาทประพฤติธรรม ตามที่จะได้ทรงครอบครองวิมานนี้ต่อไปฉะนั้นเถิด พระเจ้าข้า.

[๑๐๑๓] ดูกรบัณฑิต ในนาคพิภพนี้ ไม่มีสมณพราหมณ์ที่เราจะพึงถวายข้าวและน้ำเลย เราถามแล้วขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่เรา ตามที่เราจะพึงได้ครอบครองวิมานต่อไปเถิด.

[๑๐๑๔] ข้าแต่พระยานาคราช ก็นาคทั้งหลายที่เป็นพระโอรส พระธิดา พระชายาทั้งพระญาติ พระมิตร และข้าเฝ้าของฝ่าพระบาท ซึ่งเกิดในนาคพิภพนี้มีอยู่ ขอฝ่าพระบาททรงเป็นผู้ไม่ประทุษร้ายในนาคมีพระโอรสเป็นต้นเหล่านั้น ด้วยพระกายและพระวาจาเป็นนิตย์ ฝ่าพระบาททรงรักษาความไม่ประทุษร้ายด้วยพระกายและพระวาจาอย่างนี้ ฝ่าพระบาททรงสถิตอยู่ในวิมานนี้ตลอดพระชนมายุ แล้วจักเสด็จไปสู่เทวโลกอันสูงกว่านาคพิภพ.

[๑๐๑๕] ท่านเป็นอำมาตย์ของพระราชาผู้ประเสริฐสุดพระองค์ใด พระราชาผู้

ประเสริฐสุดพระองค์นั้น พรากจากท่านแล้ว ย่อมจะเศร้าโศกแน่แท้ทีเดียว คนที่ถูกความทุกข์ครอบงำก็ดี คนผู้ป่วยหนักก็ดี ได้สมาคมกับท่านแล้วพึงได้ความสุข.

[๑๐๑๖] ข้าแต่พระยานาคราช ฝ่าพระบาทตรัสธรรม ของสัตบุรุษทั้งหลาย ซึ่งเป็นบทอันแสดงประโยชน์อย่างล้ำเลิศ ที่นักปราชญ์ประพฤติดีแล้วโดยแท้ ก็คุณวิเศษของบุคคลผู้มีปัญญาเช่นข้าพระองค์ ย่อมปรากฏในเมื่อมีภยันตรายเช่นนี้แหละ พระเจ้าข้า.

[๑๐๑๗] ขอท่านจงบอกแก่เรา ปุณณกยักษ์นี้ได้ท่านมาเปล่าๆ หรือ ขอท่านจงบอกแก่เรา ปุณณกยักษ์นี้ชนะในการเล่นสะกาจึงได้ท่านมา ปุณณกยักษ์นี้กล่าวว่า ได้มาโดยธรรม ท่านถึงเงื้อมมือของปุณณกยักษ์นี้ได้อย่างไร.

[๑๐๑๘] ปุณณกยักษ์นี้ เล่นสะกาชนะพระราชาของข้าพระองค์ผู้เป็นอิสราธิบดีในอินทปัตนครนั้น พระราชาพระองค์นั้นอันปุณณกยักษ์ชนะแล้ว ได้ทรงพระราชทานข้าพระองค์แก่ปุณณกยักษ์นี้ ข้าพระองค์เป็นผู้อันปุณณกยักษ์นี้ได้มาแล้วโดยธรรม มิใช่ได้มาโดยกรรมอันสาหัสพระเจ้าข้า.

[๑๐๑๙] ในกาลนั้น พระยานาคผู้ประเสริฐ ทรงสดับคำสุภาษิตของวิธูรบัณฑิตผู้เป็นปราชญ์แล้วทรงชื่นชมโสมนัส มีพระทัยเต็มตื้นด้วยปีติ ทรงจูงมือวิธูรบัณฑิตผู้มีปัญญาไม่ทราม เสด็จเข้าไปในที่อยู่ของพระชายา ตรัสว่า ดูกรพระน้องวิมลา เพราะเหตุใด พระน้องจึงดูผอมเหลืองไป เพราะเหตุใด พระน้องจึงไม่เสวยกระยาหาร ก็คุณงามความดีของวิธูรบัณฑิตผู้ที่พระน้องต้องประสงค์ดวงหทัย เป็นผู้บรรเทาความมืดของโลกทั้งปวงเช่นนี้นั้นของเราไม่มี ผู้นี้คือวิธูรบัณฑิตมาถึงแล้วจะทำความสว่างไสวให้แก่พระน้อง เชิญพระน้องตั้งหทัยฟังถ้อยคำของท่าน การที่จะได้เห็นท่านอีกเป็นการหาได้ยาก.

[๑๐๒๐] พระนางวิมลา ทอดพระเนตรเห็นวิธูรบัณฑิต ผู้มีปัญญากว้างขวางดังแผ่นดินนั้นแล้ว มีพระทัยยินดีโสมนัส ทรงยกพระองคุลีทั้ง ๑๐ ขึ้นอัญชลี และตรัสกะวิธูรบัณฑิตผู้เป็นนักปราชญ์ประเสริฐสุดของชาวกุรุรัฐว่า ท่านเป็นมนุษย์มาเห็นพิภพของนาคที่ตนไม่เคยเห็น เป็นผู้ถูกภัยคือความตายคุกคาม เป็นผู้ไม่กลัว และไม่อภิวาท อาการเช่นนี้ดูเหมือนจะไม่มีแก่ผู้มีปัญญา.

[๑๐๒๑] ข้าแต่พระนางเจ้านาคี ข้าพระองค์เป็นผู้ไม่กลัว และไม่เป็นผู้อันภัยคือความตายคุกคาม นักโทษประหารไม่พึงไหว้เพชฌฆาต หรือเพชฌฆาตก็ไม่พึงให้นักโทษประหารกราบไหว้ตน อย่างไรหนอ นรชนจะพึงกราบไหว้บุคคล ผู้ที่ปรารถนาจะฆ่าตน และผู้ปรารถนาจะฆ่าเขา จะพึงให้บุคคลผู้ที่ตนจะฆ่ากราบไหว้ตนอย่างไรเล่า กรรมนั้นย่อมไม่สำเร็จประโยชน์พระเจ้าข้า.

[๑๐๒๒] ดูกรบัณฑิต คำนั้นถูกอย่างที่ท่านพูด ท่านพูดจริง นักโทษประหารไม่พึงกราบไหว้เพชฌฆาต หรือเพชฌฆาตก็ไม่พึงให้นักโทษประหารกราบไหว้ตน อย่างไรหนอ นรชนจะพึงกราบไหว้บุคคลผู้ปรารถนาจะฆ่าตน และผู้ปรารถนาจะฆ่าเขา จะพึงให้บุคคลผู้ที่ตนจะฆ่ากราบไหว้อย่างไรเล่า กรรมนั้นย่อมไม่สำเร็จประโยชน์เลย.

[๑๐๒๓] ข้าแต่พระนางเจ้านาคกัญญา วิมานของพระองค์นี้เป็นของไม่เที่ยง แต่เป็นเช่นกับของเที่ยง ฤทธิ์ ความรุ่งเรือง พระกำลังกาย พระวิริยภาพ และการเสด็จอุบัติในนาคพิภพได้มีแล้วแก่ฝ่าพระบาท ข้าพระองค์ขอทูลถามเนื้อความนั้นกะฝ่าพระบาท วิมานนี้ฝ่าพระบาทได้มาอย่างไรหนอ วิมานนี้ฝ่าพระบาทได้มาเพราะอาศัยอะไร หรือเป็นของเกิดขึ้นตามฤดูกาล ฝ่าพระบาททรงกระทำเอง หรือเทวดาทั้งหลายถวายฝ่าพระบาท ข้าแต่พระนางเจ้านาคกัญญา ขอฝ่าพระบาทตรัสบอกเนื้อความนี้แก่ข้าพระองค์ ตามที่ฝ่าพระบาทได้วิมานมาเถิด พระเจ้าข้า.

[๑๐๒๔] วิมานนี้ ฉันจะได้มาเพราะอะไรก็หามิได้ เกิดขึ้นตามฤดูกาลก็หามิได้ ฉันมิได้กระทำเอง แม้เทวดาทั้งหลายก็หามิได้ให้ แต่วิมานนี้ฉันได้มาด้วยบุญกรรมอันไม่ลามกของตนเอง.

[๑๐๒๕] ข้าแต่พระนางเจ้านาคี อะไรเป็นวัตรของฝ่าพระบาท และอะไรเป็นพรหมจรรย์ของฝ่าพระบาท ฤทธิ์ ความรุ่งเรือง พระกำลังกาย พระวิริยภาพ และการเสด็จอุบัติในนาคพิภพ ทั้งวิมานอันใหญ่ของฝ่าพระบาทนี้ เป็นผลแห่งกรรมอะไร อันฝ่าพระบาททรงประพฤติดีแล้ว พระเจ้าข้า.

[๑๐๒๖] ฉันและพระสวามีของฉัน เป็นผู้มีศรัทธา เป็นทานบดีในครั้งนั้น เรือนของฉันเป็นดังบ่อน้ำของสมณพราหมณ์ทั้งหลาย และฉันได้บำรุงสมณพราหมณ์ให้อิ่มหนำสำราญ ฉันและพระสวามี เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลกนั้น ได้ถวายทาน คือ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ เครื่องประทีป ที่นอน ที่พักอาศัย ผ้านุ่งผ้าห่ม ผ้าปูนอน ข้าวและน้ำโดยเคารพ ทานที่ฉันได้ถวายโดยเคารพนั้น เป็นวัตรของฉัน และการสมาทานวัตรนั้นเป็นพรหมจรรย์ของฉัน ดูกรท่านผู้เป็นปราชญ์ ฤทธิ์ ความรุ่งเรือง กำลังกาย ความเพียร การเกิดในนาคพิภพ และวิมานใหญ่ของเรานี้ เป็นวิบากแห่งวัตรและพรหมจรรย์นั้น อันเราประพฤติดีแล้ว.

[๑๐๒๗] ถ้าวิมานนี้ฝ่าพระบาท ทรงได้ด้วยอานุภาพแห่งทานอย่างนี้ ฝ่าพระบาทก็ชื่อว่าทรงทราบผลแห่งบุญ และทรงทราบการเสด็จอุบัติในนาคพิภพเพราะผลแห่งบุญ เพราะเหตุนั้นแล ขอพระบาททรงเป็นผู้ไม่ประมาทประพฤติธรรมตามที่จะได้ทรงครอบครองวิมานนี้ต่อไปฉะนั้นเถิด พระเจ้าข้า.

[๑๐๒๘] ดูกรบัณฑิต ในนาคพิภพนี้ ไม่มีสมณพราหมณ์ที่เราจะพึงถวายข้าวและน้ำเลย ฉันถามแล้วขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่ฉัน ตามที่ฉันจะพึงได้ครอบครองวิมานต่อไปเถิด.

[๑๐๒๙] ข้าแต่พระนางเจ้านาคี ก็นาคทั้งหลายที่เป็นพระโอรส พระธิดา พระสวามี ทั้งพระญาติพระมิตร และข้าเฝ้าของฝ่าพระบาทซึ่งเกิดในนาคพิภพ

นี้ มีอยู่ ขอฝ่าพระบาททรงเป็นผู้ไม่ประทุษร้ายในนาคมีพระโอรสเป็นต้นเหล่านั้น ด้วยพระกายและพระวาจาเป็นนิตย์ ฝ่าพระบาทจงทรงรักษาความไม่ประทุษร้ายด้วยพระกายและพระวาจาอย่างนี้ ฝ่าพระบาททรงสถิตอยู่ในวิมานนี้ตลอดพระชนมายุแล้ว จักเสด็จไปสู่เทวโลกอันสูงกว่านาคพิภพนี้ พระเจ้าข้า.

[๑๐๓๐] ท่านเป็นอำมาตย์ของพระราชาผู้ประเสริฐสุดพระองค์ใด พระราชาผู้ประเสริฐสุดพระองค์นั้น พรากจากท่านแล้ว ย่อมจะทรงเศร้าโศกแน่แท้ทีเดียว คนผู้ถูกความทุกข์ครอบงำก็ดี คนผู้ป่วยหนักก็ดี ได้สมาคมกับท่านแล้ว พึงได้ความสุข.

[๑๐๓๑] ข้าแต่พระนางเจ้านาคี ฝ่าพระบาทตรัสธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย ซึ่งเป็นบทอันแสดงประโยชน์ล้ำเลิศ ที่นักปราชญ์ประพฤติดีแล้วโดยแท้ ก็คุณวิเศษของบุคคลผู้มีปัญญาเช่นข้าพระองค์ ย่อมปรากฏในเมื่อมีภัยอันตรายเช่นนี้แหละ พระเจ้าข้า.

[๑๐๓๒] ขอท่านจงบอกแก่ฉัน ปุณณกยักษ์นี้ได้ท่านมาเปล่าๆ หรือ ขอท่านจงบอกแก่ฉัน ปุณณกยักษ์นี้ชนะในการเล่นสะกาจึงได้ท่านมา ปุณณกยักษ์นี้กล่าวว่าได้มาโดยธรรม ท่านถึงเงื้อมมือของปุณณกยักษ์นี้ได้อย่างไร.

[๑๐๓๓] ปุณณกยักษ์นี้ เล่นสะกาชนะพระราชาของข้าพระองค์ผู้เป็นอิสราธิบดีในอินทปัตนครนั้น พระราชาพระองค์นั้นอันปุณณกยักษ์ชนะแล้ว ได้ทรงพระราชทานข้าพระองค์แก่ปุณณกยักษ์นี้ ข้าพระองค์ เป็นผู้อันปุณณกยักษ์นี้ได้มาแล้วโดยธรรม มิใช่ได้มาด้วยกรรมอันสาหัส พระเจ้าข้า.

[๑๐๓๔] ท้าววรุณนาคราช ตรัสถามปัญหากะวิธูรบัณฑิต ฉันใด แม้พระนางวิมลานาคกัญญา ก็ตรัสถามปัญหากะวิธูรบัณฑิต ฉันนั้น วิธูรบัณฑิตผู้เป็นปราชญ์ อันท้าววรุณนาคราชตรัสถามแล้ว ได้พยากรณ์ปัญหาให้ท้าววรุณนาคราชทรงยินดี ฉันใด วิธูรบัณฑิตผู้เป็นนักปราชญ์ แม้พระนางวิมลานาคกัญญาตรัสถามแล้ว ก็พยากรณ์ให้พระนางวิมลานาคกัญญาทรงยินดี ฉันนั้น วิธูรบัณฑิตผู้เป็นนักปราชญ์ ทราบว่าพระยานาคราชผู้ประเสริฐ และพระนางนาคกัญญาทั้งสองพระองค์นั้น ทรงมีพระทัย

ชื่นชมโสมนัส ไม่ครั่นคร้าม ไม่กลัว ไม่ขนพองสยองเกล้า ได้กราบทูลท้าววรุณนาคราชว่า ข้าแต่พระยานาคราช ฝ่าพระบาทอย่าทรงพระวิตกว่า ทรงกระทำกรรมของคนผู้ประทุษร้ายมิตร และอย่าทรงพระดำริว่าจักฆ่าบัณฑิตนี้ ขอฝ่าพระบาททรงกระทำกิจด้วยเนื้อหทัยของข้าพระองค์ตามที่ฝ่าพระบาททรงพระประสงค์เถิด ถ้าฝ่าพระบาทไม่ทรงสามารถจะฆ่าข้าพระองค์ ข้าพระองค์จะทำถวายตามพระอัธยาศัยของฝ่าพระบาทเองพระเจ้าข้า.

[๑๐๓๕] ปัญญานั่นเอง เป็นหทัยของบัณฑิตทั้งหลาย เราทั้งสองนั้นยินดีด้วยปัญญาของท่านยิ่งนัก ปุณณกยักษ์จงไปส่งท่านให้ถึงแคว้นกุรุรัฐในวันนี้ทีเดียว.

[๑๐๓๖] ปุณณกยักษ์นั้น ได้นางอิรันทดีนาคกัญญาแล้ว มีใจชื่นชมโสมนัสปีติปราโมทย์ ได้กล่าวกะวิธูรบัณฑิตผู้ประเสริฐสุดของชาวกุรุรัฐว่า ข้าแต่ท่านวิธูรบัณฑิต ท่านได้ทำให้ข้าพเจ้ามีความพร้อมเพรียงกันกับภรรยา ข้าพเจ้าจะทำกิจตอบแทนท่าน ข้าพเจ้าจะให้แก้วมณีดวงนี้แก่ท่าน และจะนำท่านไปส่งให้ถึงแคว้นกุรุรัฐในวันนี้ทีเดียว.

[๑๐๓๗] ดูกรกัจจานะ ท่านจงมีความไมตรีสนิทสนมกับภรรยาที่น่ารัก อันไม่มีใครทำให้แตกแยกตลอดไป ท่านจงเป็นผู้มีจิตเบิกบาน มีปีติโสมนัส ท่านได้ให้แก้วมณีแก่ข้าพเจ้า ขอจงนำข้าพเจ้าไปยังอินทปัตนครด้วยเถิด.

[๑๐๓๘] ปุณณกยักษ์นั้น เชิญวิธูรบัณฑิตผู้ประเสริฐสุดของชาวกุรุรัฐผู้มีปัญญาไม่ทราม ให้ขึ้นนั่งบนอาสนะข้างหน้าของตน ขึ้นม้าอาชาไนยเหาะไปในอากาศกลางหาว ปุณณกยักษ์นั้นได้นำวิธูรบัณฑิตผู้ประเสริฐสุดของชาวกุรุรัฐไปถึงอินทปัตนครเร็วยิ่งกว่าใจของมนุษย์พึงไป.

[๑๐๓๙] อินทปัตนครปรากฏอยู่โน่น และป่ามะม่วงอันน่ารื่นรมย์ก็เห็นอยู่เป็นหย่อมๆ ข้าพเจ้าเป็นผู้มีความพร้อมเพรียงกับภรรยา และท่านก็ได้ถึงที่อยู่ของตนแล้ว.

[๑๐๔๐] ปุณณกยักษ์ผู้มีวรรณะ วางวิธูรบัณฑิตผู้ประเสริฐสุดของชาวกุรุรัฐ ลงในท่ามกลางธรรมสภา แล้วขึ้นม้าอาชาไนยเหาะไปในอากาศกลางหาว

พระราชาทอดพระเนตรเห็นวิธูรบัณฑิตนั้น ทรงพระปรีดาปราโมทย์เป็นอย่างยิ่ง เสด็จลุกขึ้น สวมกอดวิธูรบัณฑิตด้วยพระพาหาทั้งสอง ไม่ทรงหวั่นไหว ทรงเชื้อเชิญให้นั่งเหนืออาสนะท่ามกลางธรรมสภา ตรงพระพักตร์ของพระองค์.

[๑๐๔๑] ท่านเป็นผู้แนะนำเราทั้งหลาย เหมือนนายสารถีนำเอารถที่หายแล้วกลับมาได้ ฉะนั้น ชาวกุรุรัฐทั้งหลายย่อมยินดี เพราะได้เห็นท่าน ฉันถามแล้ว ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่ฉัน ท่านหลุดพ้นจากมาณพมาได้อย่างไร.

[๑๐๔๒] ข้าแต่พระองค์จอมประชาชน ผู้ทรงแกล้วกล้า ประเสริฐกว่านรชน บุรุษที่ฝ่าพระบาทตรัสเรียกมาณพนั้น ไม่ใช่มนุษย์ เป็นยักษ์ชื่อปุณณกะ พระเจ้าข้า ฝ่าพระบาททรงเคยได้ยินชื่อมาแล้ว ก็ปุณณกยักษ์นั้น เป็นอำมาตย์ของท้าวกุเวรุราชพระยานาคทรงนามว่า วรุณผู้ครองนาคพิภพ มีพระกายใหญ่โตสะอาด ทรงสมบูรณ์ด้วยวรรณะและกำลัง ปุณณกยักษ์รักใคร่นางนาคกัญญานามว่าอิรันทดี พระธิดาของพระยานาคราชนั้น จึงตกลงใจจะฆ่าข้าพระองค์ เพราะเหตุแห่งนางอิรันทดีผู้มีเอวบางร่างน้อยน่ารักใคร่ แต่ปุณณกยักษ์เป็นผู้พร้อมเพรียงกับภรรยา ส่วนข้าพระองค์เป็นผู้อันพระยานาคทรงอนุญาตให้มา และปุณณกยักษ์ให้แก้วมณีมาด้วย.

[๑๐๔๓] มีต้นไม้ต้นหนึ่ง เกิดริมประตูวังของเรา ลำต้นประกอบด้วยปัญญา กิ่งแล้วด้วยศีล ต้นไม้นั้นตั้งอยู่ในอรรถและธรรม มีผลเต็มไปด้วยเบญจโครส ดารดาษไปด้วยช้าง ม้าและโค เมื่อมหาชนทำการบูชาต้นไม้นั้นเล่นเพลินอยู่ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้องและดนตรี มีบุรุษมาให้เสนาที่ยืนแวดล้อมต้นไม้นั้นให้หนีไปแล้วถอนต้นไม้ไป ต้นไม้นั้นกลับมาตั้งอยู่ที่ประตูวังของเราตามเดิม วิธูรบัณฑิตเช่นกับต้นไม้ใหญ่นี้ กลับมาสู่ที่อยู่ของตนแล้ว ท่านทั้งหลายจงกระทำการเคารพนบนอบแก่ต้นไม้ คือวิธูรบัณฑิตนี้เถิด ขอเชิญอำมาตย์ผู้มีความปลื้มใจ ด้วยยศที่ได้เพราะอาศัยเราทุกๆ ท่านเทียว จงแสดงจิตของตนให้ปรากฏในวันนี้ ท่าน

ทั้งหลายจงกระทำบรรณาการให้มาก จงทำการเคารพนบนอบแก่ต้นไม้ คือ วิธูรบัณฑิตนี้ สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งที่ถูกผูกไว้และที่ถูกขังไว้ ซึ่งมีอยู่ในแว่นแคว้นของเรา จงปล่อยไปให้หมด วิธูรบัณฑิตนี้หลุดพ้นจากเครื่องผูก ฉันใด สัตว์เหล่านั้นก็จงหลุดพ้นจากเครื่องผูก ฉันนั้น พวกชาวไร่ชาวนา จงหยุดพักเล่นมหรสพตลอดเดือนหนึ่งนี้ ขอเชิญพราหมณ์ทั้งหลายมาบริโภคข้าวอันเจือด้วยเนื้อ พวกนักเลงสุราจงเว้นการเที่ยวดื่มสุรา เอาหม้อใส่ให้เต็มปรี่ ไปนั่งดื่มที่ร้านของตนๆ พวกหญิงแพศยาที่อาศัยอยู่ตามถนนใหญ่ จงเล้าโลมชายที่มีความต้องการเป็นนิตย์ อนึ่ง ราชบุตรทั้งหลายจงจัดการรักษาในแว่นแคว้นให้เข้มแข็งโดยมิได้เบียดเบียนกันและกันได้ ท่านทั้งหลายจงกระทำการเคารพนบนอบแก่ต้นไม้ คือ วิธูรบัณฑิตนี้.

[๑๐๔๔] พระสนมกำนัลใน พวกราชกุมาร พวกพ่อค้าชาวนา และพราหมณ์ทั้งหลาย ได้นำข้าวและน้ำเป็นอันมากมาให้แก่วิธูรบัณฑิต พวกกองช้างกองม้า กองรถ และกองเดินเท้าได้นำข้าวและน้ำเป็นอันมากมาให้แก่วิธูรบัณฑิต ชาวชนบท และชาวนิคม พร้อมเพรียงกัน ได้นำเอาข้าวและน้ำเป็นอันมากมาให้แก่วิธูรบัณฑิต คนเป็นอันมาก เมื่อวิธูรบัณฑิตมาถึงแล้ว ได้เห็นวิธูรบัณฑิตมาแล้ว ต่างก็มีจิตโสมนัสพากันโบกผ้าขาว โห่ร้องขึ้นเสียงอึงมี่ ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ วิธูรชาดกที่ ๙

พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานบารมี

[๑๐๔๕] ดูกรผุสดีผู้มีรัศมีแห่งผิวพรรณอันประเสริฐ ผู้มีอวัยวะส่วนเบื้องหน้างาม เธอจงเลือกเอาพร ๑๐ ประการในปฐพีซึ่งเป็นที่รักแห่งหฤทัยของเธอ.

[๑๐๔๖] ข้าแต่ท้าวเทวราช ข้าพระบาทขอนอบน้อมแด่พระองค์ ข้าพระบาทได้ทำบาปกรรมอะไรไว้หรือ ฝ่าพระบาทจึงให้ข้าพระบาทจุติจากทิพยสถานที่น่ารื่นรมย์ ดุจลมอัดต้นไม้ใหญ่ให้หักไป ฉะนั้น.

[๑๐๔๗] บาปกรรมเธอมิได้ทำไว้เลย และเธอไม่เป็นที่รักของเราก็หาไม่ แต่บุญของเธอสิ้นแล้วเหตุนั้น เราจึงกล่าวกะเธออย่างนี้ ความตายใกล้เธอ เธอจักต้องพลัดพรากจากไปจงเลือกรับเอาพร ๑๐ ประการนี้แต่เราผู้จะให้.

[๑๐๔๘] ข้าแต่ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าสัตว์ทั้งปวง ถ้าฝ่าพระบาทจะประทานพรแก่ข้าพระบาทไซร้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอให้ข้าพระบาทพึงเกิดในพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าสีวิราช ข้าแต่ท้าวบุรินททะ ขอให้ข้าพระบาท (๑) พึงเป็นผู้มีจักษุดำเหมือนตาลูกมฤคี (มีอายุ ๑ ขวบปี) ซึ่งมีดวงตาดำ (๒) พึงมีขนคิ้วดำ (๓) พึงเกิดในราชนิเวศน์นั้นมีนามว่าผุสดี (๔) พึงได้พระราชโอรสผู้ให้สิ่งอันประเสริฐ ผู้ประกอบเกื้อกูลในยาจกมิได้ตระหนี่ ผู้อันพระราชาทุกประเทศบูชา มีเกียรติยศ (๕) เมื่อข้าพระบาททรงครรภ์ขออย่าให้อุทรนูนขึ้น พึงมีอุทรไม่นูน เสมอดังคันศรที่นายช่างเหลาเกลี้ยงเกลา (๖) ถันทั้งคู่ของข้าพระบาทอย่าย้อยยาน ข้าแต่ท้าววาสวะ (๗) ผมหงอกก็อย่าได้มี (๘) ธุลีก็อย่าได้ติดในกาย (๙) ข้าพระบาทพึงปล่อยนักโทษที่ถึงประหารได้ (๑๐) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอข้าพระบาทพึงได้เป็นอัครมเหสีที่โปรดปรานของพระราชาในแว่นแคว้นสีวี ในพระราชนิเวศน์อันกึกก้องด้วยเสียงร้องของนกยูงและนกกระเรียน พรั่งพร้อมด้วยหมู่วรนารี เกลื่อนกล่นไปด้วยคนเตี้ยและคนค่อม อันพ่อครัวชาวมคธเลี้ยงดูกึกก้องไปด้วยเสียงกลอน และเสียงบานประตูอันวิจิตร มีคนเชิญให้ดื่มสุราและกินกับแกล้ม.

[๑๐๔๙] ดูกรนางผู้งามทั่วสรรพางค์กาย พร ๑๐ ประการ เหล่าใดที่เราให้แก่เธอ เธอจักได้พร ๑๐ ประการเหล่านั้น ในแว่นแคว้นของพระเจ้าสีวิราช.

[๑๐๕๐] ครั้นท้าววาสวะมฆวาสุชัมบดีเทวราชตรัสอย่างนี้แล้ว ก็โปรดประทานพรแก่พระนางผุสดีเทพอัปสร.

(นี้) ชื่อว่าทสพรคาถา

[๑๐๕๑] พระนางผุสดีเทพอัปสรจุติจากดาวดึงสเทวโลกนั้น มาบังเกิดในสกุลกษัตริย์ ได้ทรงอยู่ร่วมกับพระเจ้าสญชัยในพระนครเชตุดร พระนางผุสดีทรงครรภ์ถ้วนทสมาส เมื่อทรงทำประทักษิณพระนคร ประสูติเราที่ท่ามกลางถนนของพวกพ่อค้า ชื่อของเรามิได้เนื่องแต่พระมารดา และมิได้เกิดแต่พระบิดา เราเกิดที่ถนนแห่งพ่อค้า เพราะฉะนั้น เราจึงชื่อว่า เวสสันดร เมื่อใด เรายังเป็นทารก มีอายุ ๔ ขวบแต่เกิดมาเมื่อนั้น เรานั่งอยู่ในปราสาทคิดจะบริจาคทานว่า เราจะพึงให้หทัยดวงตา เนื้อ เลือด และร่างกาย เมื่อใครมาขอเรา เราก็ยินดีให้เมื่อเราคิดถึงการบริจาคทานอันเป็นความจริง หฤทัยก็ไม่หวั่นไหวมุ่งมั่นอยู่ในกาลนั้น ปฐพีมีสิเนรุบรรพตและหมู่ไม้เป็นเครื่องประดับ ได้หวั่นไหว.

[๑๐๕๒] พราหมณ์ทั้งหลาย ผู้มีขนรักแร้ดกและมีเล็บยาว ฟันเขลอะ มีธุลีบนศีรษะ เหยียดแขนข้างขวาจะขออะไรฉันหรือ.

[๑๐๕๓] ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ทั้งหลายทูลขอรัตนะเครื่องให้แว่นแคว้นของชาวสีพีเจริญ ขอได้โปรดพระราชทานช้างตัวประเสริฐ ซึ่งมีงาดุจงอนไถอันมีกำลังสามารถเถิด พระเจ้าข้า.

[๑๐๕๔] เราจะให้ช้างพลายซับมันตัวประเสริฐ ซึ่งเป็นช้างราชพาหนะอันสูงสุดที่พราหมณ์ทั้งหลายขอเรา เรามิได้หวั่นไหว.

[๑๐๕๕] พระราชาผู้ผดุงรัฐสีพีให้เจริญรุ่งเรือง มีพระหฤทัยน้อมไปในการบริจาคเสด็จลงจากคอช้างพระราชทานแก่พราหมณ์ทั้งหลาย.

[๑๐๕๖] เมื่อบรมกษัตริย์พระราชทานช้างตัวประเสริฐ (แก่พราหมณ์ทั้ง ๘) แล้วในกาลนั้น ความน่าสพึงกลัวขนพองสยองเกล้าได้เกิดมี เมทนีดลก็หวั่นไหว เมื่อบรมกษัตริย์พระราชทานช้างตัวประเสริฐ ในกาลนั้นได้เกิดมีความน่าสพึงกลัวขนพองสยองเกล้า ชาวพระนครกำเริบ ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ยังแว่นแคว้นของชาวสีพีให้เจริญพระราชทานช้างตัวประเสริฐ ชาวบุรีก็เกลื่อนกล่น เสียงอันกึกก้องก็แผ่ไปมากมาย.

[๑๐๕๗] ครั้งนั้น เมื่อพระเวสสันดรพระราชทานช้างตัวประเสริฐแล้ว เสียงอื้ออึงน่ากลัวเป็นอันมากก็เป็นไปในนครนั้น ในกาลนั้นชาวนครก็กำเริบครั้งนั้น ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญรุ่งเรืองพระราชทานช้างตัวประเสริฐแล้ว เสียงอื้ออึงน่ากลัวเป็นอันมากก็เป็นไปในนครนั้น.

[๑๐๕๘] พวกคนที่มีชื่อเสียง พระราชบุตร พวกพ่อค้าชาวนา พวกพราหมณ์ กองช้าง กองม้า กองรถ กองราบ ชาวนิคม ชาวสีพีทั้งสิ้นมาประชุมพร้อมกัน พวกเหล่านั้นเห็นพวกพราหมณ์นำพระยาช้างไป ก็กราบทูลแด่พระเจ้ากรุงสัญชัยว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ แว่นแคว้นของพระองค์ถูกกำจัดแล้ว เหตุไรพระเวสสันดรของพระองค์ จึงพระราชทานช้างตัวประเสริฐของชาวเราทั้งหลาย อันชาวแว่นแคว้นสักการะบูชา ไฉนพระเวสสันดรราชโอรสจึงพระราชทานพระยากุญชรของชาวเราทั้งหลายอันมีงางอนงามแกล้วกล้า สามารถรู้จักเขตแห่งยุทธวิธีทุกอย่าง เป็นช้างเผือกขาวผ่อง ประเสริฐสุด ปกคลุมด้วยผ้ากัมพลเหลือง กำลังซับมัน สามารถย่ำยีศัตรูได้ ฝึกดีแล้ว พร้อมทั้งวาลวิชนีมีสีขาวเช่นดังเขาไกรลาศ ไฉนพระเวสสันดรราชโอรสจึงพระราชทานพระยาช้างราชพาหนะซึ่งเป็นยานชั้นเลิศ เป็นทรัพย์อย่างประเสริฐ พร้อมทั้งฉัตรขาว เครื่องลาด หมอช้าง และคนเลี้ยงช้างแก่พวกพราหมณ์.

[๑๐๕๙] พระเวสสันดรราชโอรสนั้นควรจะพระราชทาน ข้าว น้ำ ผ้านุ่งผ้าห่ม และที่นั่งที่นอน สิ่งของเช่นนี้แลสมควรจะพระราชทาน สมควรแก่พวกพราหมณ์ ข้าแต่พระเจ้าสัญชัย ไฉนพระเวสสันดรราชโอรส ผู้เป็นพระราชาโดยสืบพระวงศ์ของพระองค์ ผู้ผดุงสีพีรัฐ จึงทรงพระราชทานพระยาคชสารไป ถ้าพระองค์จักไม่ทรงทำตามถ้อยคำของชนชาวสีพี ชนชาวสีพีก็เห็นจักทำพระองค์พร้อมด้วยพระราชโอรสไว้ในเงื้อมมือ.

[๑๐๖๐] ถึงชนบทจะไม่มี และแม้แว่นแคว้นจะพินาศไปก็ตามเถิด เราก็ไม่พึงขับไล่พระราชบุตรผู้ไม่มีโทษจากแว่นแคว้นของตนตามคำของชาวสีพี เพราะพระราชบุตรเกิดจากอกของเรา ถึงชนบทจะไม่มี และแม้

แว่นแคว้นจะพินาศไปก็ตามเถิด เราก็ไม่พึงขับไล่พระราชบุตรผู้ไม่มีโทษ จากแว่นแคว้นของตน ตามคำของชาวสีพี เพราะพระราชบุตรเกิดแต่ตัวเรา อนึ่ง เราไม่พึงประทุษร้ายในพระราชบุตรนั้น เพราะเธอมีศีลและวัตรอันประเสริฐ แม้คำติเตียนจะพึงมีแก่เรา และเราจะพึงประสบบาปเป็นอันมาก เราจะให้ฆ่าพระเวสสันดรบุตรของเราด้วยศาตราอย่างไรได้.

[๑๐๖๑] พระองค์อย่าได้รับสั่งให้ฆ่าพระเวสสันดรนั้นด้วยท่อนไม้หรือศาตราเลย ทั้งพระเวสสันดรนั้นก็ไม่ควรแก่เครื่องพันธนาการ แต่จงทรงขับไล่พระเวสสันดรนั้นเสียจากแว่นแคว้น จงไปอยู่ที่เขาวงกตเถิด.

[๑๐๖๒] ถ้าความพอใจของชาวสีพีเช่นนี้ เราก็ไม่ขัด ขอเธอจงได้อยู่และบริโภคกามทั้งหลาย ตลอดคืนนี้ ต่อเมื่อสิ้นราตรีแล้ว พระอาทิตย์ขึ้นแล้ว ชาวสีพีจงพร้อมเพรียงกันขับไล่เธอเสียจากแว่นแคว้นเถิด.

[๑๐๖๓] ดูกรนายนักการ ท่านจงลุกขึ้น จงรีบไปทูลพระเวสสันดรว่า ขอเดชะชาวสีพี ชาวนิคม พวกคนที่มีชื่อเสียง พระราชบุตร พ่อค้า ชาวนา พราหมณาจารย์ พากันโกรธเคืองมาประชุมกันอยู่แล้ว กองช้าง กองม้า กองรถ กองเดินเท้า ทั้งชาวนิคมและชาวสีพีทั้งสิ้นมาประชุมกันแล้ว เมื่อสิ้นราตรีนี้ พระอาทิตย์ขึ้นแล้ว ชาวสีพีจะพรักพร้อมกันขับไล่พระองค์จากแว่นแคว้น.

[๑๐๖๔] นายนักการนั้น เมื่อได้รับพระราชดำรัสสั่ง จึงสวมสอดเครื่องประดับมือ นุ่งห่มเรียบร้อย ประพรมด้วยจุรณจันทน์ ล้างศีรษะในน้ำ สวมกุณฑลแก้วมณีแล้ว รีบเข้าไปยังบุรีอันน่ารื่นรมย์ เป็นที่ประทับอยู่ของพระเวสสันดร ได้เห็นพระเวสสันดรทรงพระสำราญอยู่ในพระราชวังของพระองค์อันเกลื่อนกล่นไปด้วยหมู่อำมาตย์ ปานประหนึ่งท้าววาสวะแห่งไตรทศ.

[๑๐๖๕] นายนักการนั้น ครั้นรีบไปในพระราชนิเวสน์นั้นแล้ว ได้กราบทูลพระเวสสันดรว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ข้าพระบาทจะกราบทูลความทุกข์แด่พระองค์ ขออย่าได้ทรงกริ้วข้าพระบาทเลย นายนักการนั้น

ถวายบังคมแล้วพลางคร่ำครวญกราบทูลพระราชาว่า ข้าแต่พระมหาราช พระองค์ทรงชุบเลี้ยงข้าพระบาท ทรงนำมาซึ่งรสที่น่าใคร่ทุกอย่าง ข้าพระบาทจะกราบทูลความทุกข์แด่พระองค์ เมื่อข้าพระบาทกราบทูลข่าวสารเรื่องทุกข์ร้อนนั้นแล้ว ขอพระยุคลบาทจงยังข้าพระบาทให้เบาใจ ขอเดชะ ชาวสีพี ชาวนิคม คนที่มีชื่อเสียง พระราชบุตร พ่อค้า ชาวนา พราหมณาจารย์พากันโกรธเคืองมาประชุมกันอยู่แล้ว กองช้าง กองม้า กองรถ กองเดินเท้า ทั้งชาวนิคมและชาวสีพีทั้งสิ้น มาประชุมกันอยู่แล้ว เมื่อสิ้นราตรีนี้ พระอาทิตย์ขึ้นแล้ว ชาวสีพี จะพรักพร้อมกันขับไล่พระองค์จากแว่นแคว้นพระเจ้าข้า.

[๑๐๖๖] ดูกรนายนักการ เพราะเหตุไรชาวสีพีจึงโกรธเรา ขอท่านจงบอกความชั่วแก่เรา ผู้ไม่เห็นความเดือดร้อนให้แจ้งชัดด้วย เหตุไรเขาจึงขับไล่เรา.

[๑๐๖๗] พวกคนที่มีชื่อเสียง พระราชบุตร พ่อค้า ชาวนา พราหมณาจารย์ พวกกองช้าง กองม้า กองรถ กองเดินเท้าพากันติเตียนเพราะพระราชทานพระยาช้างพระที่นั่งต้น เหตุนั้นเขาจึงขับไล่พระองค์ พระเจ้าข้า.

[๑๐๖๘] เราจะให้หทัย ให้จักษุ เงิน ทอง แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์ หรือแก้วมณี เป็นทรัพย์ภายนอกของเรา จะเป็นอะไรไป เมื่อยาจกมาถึงเราเห็นแล้ว ก็จงให้แขนขวาแขนซ้าย ไม่หวั่นไหวเลย ใจของเรายินดีในทาน ชาวสีพีทั้งปวงจงขับไล่ จงฆ่าเราเสีย หรือจะตัดเราให้เป็นเจ็ดท่อนก็ตามเถิด เราจักไม่งดการให้ทานเลย.

[๑๐๖๙] ชาวสีพีและชาวนิคมประชุมกันกล่าวอย่างนี้ว่า พระเวสสันดรผู้มีวัตรงามจงเสด็จไปสู่อารัญชรคีรีทางฝั่งแม่น้ำ โกนติมาราตามทางที่พระราชาผู้ถูกขับไล่เสด็จไปนั้นเถิด.

[๑๐๗๐] เราจักไปตามทางที่พระราชาผู้มีโทษเสด็จไป ขอให้ท่านทั้งหลายจงงดแก่เราคืนและวันหนึ่งพอให้เราได้ให้ทานก่อนเถิด.

[๑๐๗๑] พระราชาตรัสตักเตือนพระมัทรีผู้มีความงาม ทั่วสรรพางค์ว่าทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่งที่พี่ให้แก่พระน้องนาง และสิ่งของที่ควรสงวนอันเป็นของ

พระน้องนาง คือ เงิน ทอง แก้วมุกดา หรือแก้วไพฑูรย์ มีอยู่เป็นอันมาก และทรัพย์ฝ่ายพระบิดา ของพระน้องนาง ควรเก็บไว้ทั้งหมด.

[๑๐๗๒] พระนางมัทรีราชบุตรีผู้มีความงามทั่วสรรพางค์ได้ทูลถาม พระเวสสันดรนั้นว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉันจะเก็บไว้ที่ไหน หม่อมฉันทูลถามแล้ว ขอพระองค์ได้โปรดตรัสบอกเนื้อความนั้นเถิด.

[๑๐๗๓] ดูกรพระน้องมัทรี พึงให้ทานในท่านผู้มีศีลตามสมควร เพราะที่พึ่งของสัตว์ทั้งปวงยิ่งไปกว่าทานไม่มี.

[๑๐๗๔] ดูกรพระน้องมัทรี เธอพึงเอาใจใส่ในลูกทั้งสอง ในพระชนนีและพระชนกของพี่ อนึ่ง ผู้ใดพึงตกลงปลงใจว่าจะเป็นพระสวามีพระน้องนางเธอพึงบำรุงผู้นั้นโดยเคารพ ถ้าไม่มีใครมาตกลงปลงใจเป็นพระสวามีพระน้องนาง เพราะพระน้องนางกับพี่จะต้องพลัดพรากจากกัน พระน้องนางจงแสวงหาพระสวามีอื่นเถิด อย่าลำบากเพราะจากพี่เลย.

[๑๐๗๕] เพราะว่าพี่จักต้องไปสู่ป่าที่น่ากลัว อันเกลื่อนกล่นไปด้วยสัตว์ร้าย เมื่อพี่คนเดียวอยู่ในป่าใหญ่ ชีวิตก็น่าสงสัย.

[๑๐๗๖] พระนางมัทรีราชบุตรีผู้มีความงามทั่วสรรพางค์ ได้กราบทูลพระเวสสันดรว่า ไฉนหนอพระองค์จึงตรัสเรื่องที่ไม่เคยมี ไฉนจึงตรัสเรื่องลามก ข้าแต่พระมหาราช ข้อที่พระองค์จะพึงเสด็จแต่พระองค์เดียวนั้น ไม่ใช่ธรรมเนียม ข้าแต่พระมหากษัตริย์แม้หม่อมฉันก็จะตามเสด็จไป ตามทางที่พระองค์เสด็จ ความตายกับพระองค์หรือเป็นอยู่เว้นจากพระองค์ ความตายกับพระองค์นั่นแลประเสริฐกว่า เป็นอยู่เว้นจากพระองค์จะประเสริฐอะไร ก่อไฟให้ลุกโพลง มีเปลวเป็นอันเดียวกันตั้งอยู่แล้ว ความตายในไฟที่ลุกโพลง มีเปลวเป็นอันเดียวกันนั้นประเสริฐกว่า เป็นอยู่เว้นจากพระองค์จะประเสริฐอะไร นางช้างติดตามพระยาช้างผู้อยู่ในป่า เที่ยวไป ณ ภูเขาและที่หล่ม ที่เสมอและไม่เสมอ ฉันใด หม่อมฉันจะพาลูกทั้งสองติดตามพระองค์ไปเบื้องหลัง ฉันนั้น หม่อมฉันจันเป็นผู้อันพระองค์เลี้ยงง่าย จักไม่เป็นผู้อันพระองค์เลี้ยงยาก.

[๑๐๗๗] เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ นี้ ผู้มีเสียงอันไพเราะ พูดจาน่ารัก นั่งอยู่ที่พุ่มไม้ในป่า จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อพระองค์ทรงทอดพระเนตรเห็น พระกุมารทั้ง ๒ นี้ ผู้มีเสียงอันไพเราะ พูดจาน่ารัก เล่นอยู่ที่พุ่มไม้ในป่า จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ นี้ ผู้มีเสียงอันไพเราะพูดจาน่ารัก ณ อาศรมรัมณียสถาน จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ นี้ ผู้มีเสียงอันไพเราะ พูดจาน่ารัก เล่นอยู่ ณ อาศรมอันเป็นที่รื่นรมย์ จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ นี้ ทรงมาลาประดับพระองค์ ณ อาศรมรัมณียสถาน ก็จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ นี้ เล่นอยู่ ณ อาศรมอันเป็นที่รื่นรมย์ ก็จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ พระองค์ ทรงมาลา ฟ้อนรำอยู่ ณ อาศรมรัมณียสถาน เมื่อนั้นจักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้ง ๒ พระองค์ ทรงมาลา ฟ้อนรำเล่นอยู่ ณ อาศรมอันเป็นที่รื่นรมย์ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นกุญชรชาติมาตังคะ มีวัยล่วง ๖๐ ปี เที่ยวอยู่ในป่าตัวเดียว เมื่อนั้นจักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นกุญชรชาติมาตังคะ มีวัยล่วง ๖๐ ปี เที่ยวไปในป่าเวลาเย็น ในเวลาเช้า เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด กุญชรชาติมาตังคะ มีวัยล่วง ๖๐ ปี เดินนำหน้าโขลงหมู่ช้างพังไป ส่งเสียงร้องก้องโกญจนาท พระองค์ได้ทรงสดับเสียงร้องของช้างที่บันลือก้องอยู่นั้น เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทรงสดับเสียงร้องของช้างที่บันลือก้องอยู่นั้น เมื่อนั้นจักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นลำเนาป่าสองข้างทาง และสิ่งที่ให้ความน่าใคร่ ในป่าอันเกลื่อนกล่นไปด้วยเนื้อร้าย เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์

ได้ทอดพระเนตรเห็นเนื้ออันเดินมาเป็นหมู่ๆ หมู่ละ ๕ ตัว และได้ทอดพระเนตรเห็นพวกกินนรที่กำลังฟ้อนอยู่ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทรงสดับเสียงกึกก้องแห่งแม่น้ำ อันมีน้ำไหลหลั่ง และเสียงเพลงขับของพวกกินนร เมื่อนั้นจักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทรงสดับเสียงร้องของนกเค้าที่เที่ยวอยู่ตามซอกเขา เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์จักได้ทรงสดับเสียงแห่งสัตว์ร้ายในป่า คือ ราชสีห์ เสือโคร่ง แรด และวัวลาน เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นนกยูง อันแวดล้อมไปด้วยนางนกยูง รำแพนหางจับอยู่เป็นกลุ่มบนยอดภูเขา เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นนกยูง มีขนปีกงามวิจิตรห้อมล้อมด้วยนางนกยูงทั้งหลายรำแพนหางอยู่ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นนกยูงมีคอเขียว มีหงอนแวดล้อมด้วยนางนกยูงฟ้อนอยู่ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นต้นไม้อันมีดอกบาน มีกลิ่นหอมฟุ้งไปในฤดูเหมันต์ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นแผ่นดินอันเขียวชะอุ่ม ดารดาษไปด้วยแมลงค่อมทองในเดือนฤดูเหมันต์ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นต้นไม้อันมีดอกบานสะพรั่ง คือ อัญชันเขียวที่กำลังผลิยอดอ่อน ต้นโลท และบัวบกมีดอกบานสะพรั่ง มีกลิ่นหอมฟุ้งไปในฤดูเหมันต์ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ เมื่อใด พระองค์ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นหมู่ไม้มีดอกบานสะพรั่ง และปทุมชาติอันมีดอกร่วงหล่นในเดือนฤดูเหมันต์ เมื่อนั้น จักไม่ทรงระลึกถึงราชสมบัติ.

จบกัณฑ์หิมพานต์

[๑๐๗๘] สมเด็จพระนางผุสดีราชบุตรีผู้เรืองยศ ได้ทรงสดับคำที่ พระราชโอรสและพระสุณิสาพร่ำสนทนากัน ทรงคร่ำครวญละห้อยไห้ว่า เรากินยาพิษ

เสียดีกว่า เราโดดเหวเสียดีกว่า เอาเชือกผูกคอตายเสียดีกว่า เหตุไฉน ชาวนครสีพีจึงจะให้ขับไล่เจ้าเวสสันดรลูกรักผู้ไม่มีโทษผิด เหตุไฉน ชาวนครสีพีจึงจะให้ขับไล่เจ้าเวสสันดรลูกรักผู้ไม่มีโทษผิด ผู้เป็นปราชญ์ เปรื่อง เป็นทานบดี ควรแก่การขอ ไม่ตระหนี่ เหตุไฉน ชาวนครสีพี จึงจะให้ขับไล่เจ้าเวสสันดรลูกรักผู้ไม่มีโทษผิด อันท้าวพระยาบูชา ผู้มีเกียรติยศ เหตุไฉน ชาวนครสีพีจึงจะให้ขับไล่เจ้าเวสสันดรลูกรัก ผู้ไม่มีโทษผิด ผู้เลี้ยงดูมารดาบิดา ประพฤติถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ในราช สกุล เหตุไฉน ชาวนครสีพีจึงจะให้ขับไล่เจ้าเวสสันดรลูกรักผู้ไม่มี โทษผิด ผู้เกื้อกูลแก่พระเจ้าแผ่นดิน แก่เทพเจ้า แก่พระประยูรญาติ และมิตรสหาย ผู้เกื้อกูลทั่วรัฐสีมามณฑล.

[๑๐๗๙] ชาวนครสีพีจะให้ขับพระราชโอรสผู้ไม่มีโทษผิดเสีย รัฐสีมามณฑลของ พระองค์ก็จะเป็นเหมือนรังผึ้งร้าง เหมือนผลมะม่วงหล่นลงบนดิน ฉะนั้น พระองค์อันพวกอำมาตย์ละทิ้งแล้ว จักต้องลำบากอยู่พระองค์ เดียว เหมือนหงส์มีขนปีกหลุดลำบากอยู่ในหนองอันไม่มีน้ำ ฉะนั้น ข้าแต่มหาราช เพราะฉะนั้น เกล้ากระหม่อมฉันขอกราบทูลพระองค์ว่า ประโยชน์อย่าได้ล่วงพระองค์ไปเสียเลย ขอพระองค์อย่าทรงขับไล่ พระราชโอรสผู้ไม่มีความผิด เพราะถ้อยคำของชาวนครสีพีเลย.

[๑๐๘๐] เราทำความยำเกรงต่อพระราชประเพณี จึงขับไล่พระราชโอรสผู้เป็นธง ของชาวสีพี เราจำต้องขับไล่ลูกของตน ถึงแม้จะเป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิต ของเรา.

[๑๐๘๑] แต่ปางก่อนยอดธงเคยแห่ตามเสด็จพระเวสสันดร ดังดอกกรรณิการ์บาน วันนี้พระเวสสันดรจะเสด็จแต่พระองค์เดียว แต่ปางก่อนยอดธงเคยแห่ ตามเสด็จพระเวสสันดรดังป่ากรรณิการ์ วันนี้พระเวสสันดรจะเสด็จ แต่พระองค์เดียว แต่ปางก่อนกองทหารรักษาพระองค์เคยตามเสด็จพระ เวสสันดรเหมือนดอกกรรณิการ์บาน วันนี้พระเวสสันดรจะเสด็จแต่

พระองค์เดียว แต่ปางก่อนกองทหารรักษาพระองค์เคยตามเสด็จพระเวสสันดร เหมือนป่ากรรณิการ์ วันนี้พระเวสสันดรจะต้องเสด็จแต่พระองค์เดียว แต่ปางก่อนกองทหารรักษาพระองค์ใช้ผ้ากัมพลเหลืองเมืองคันธาระ มีสีเหลืองเรืองรองเหมือนหิ่งห้อย เคยตามเสด็จพระเวสสันดร วันนี้พระเวสสันดรจะเสด็จแต่พระองค์เดียว แต่ปางก่อนพระเวสสันดรเคยเสด็จด้วยช้างพระที่นั่ง วอและรถทรง วันนี้จะเสด็จดำเนินด้วยพระบาทอย่างไร แต่ปางก่อนพระเวสสันดรเคยลูบไล้องค์ด้วยจุรณแก่นจันทน์ ปลุกปลื้มด้วยการฟ้อนรำขับร้อง วันนี้จักทรงแบกหนังเสืออันหยาบ ขวานและหาบเครื่องบริขารไปได้อย่างไร พระเวสสันดรเมื่อเข้าไปอยู่ในป่าใหญ่ไฉนจะไม่ต้องขนเอาผ้าย้อมน้ำฝาดและหนังเสือไปด้วย พระเวสสันดร เมื่อเข้าไปอยู่ป่าใหญ่ ไฉนจะไม่ต้องใช้ผ้าคากรอง พวกคนที่เป็นเจ้านายบวช จะทรงผ้าคากรองได้อย่างไรหนอ เจ้ามัทรีจักนุ่งห่มผ้าคากรองได้อย่างไร แต่ปางก่อนเจ้ามัทรีเคยทรงแต่ผ้ากาสิกพัสตร ผ้าโขมพัสตรและผ้าโกทุมพรพัสตร เมื่อต้องทรงผ้าคากรองจักกระทำอย่างไร เจ้ามัทรีผู้มีรูปร่างสวยงาม แต่ปางก่อนเคยเสด็จด้วยคานหาม วอและรถทรง วันนี้จะเสด็จเดินทางด้วยพระบาทได้อย่างไร เจ้ามัทรีผู้มีรูปร่างสวยงาม มีฝ่าพระหัตถ์อันอ่อนนุ่มไม่เคยทำงานหนักเคยตั้งอยู่ในความสุข วันนี้จะเสด็จเดินทางด้วยพระบาทได้อย่างไร เจ้ามัทรีผู้มีรูปร่างสวยงาม มีฝ่าพระบาทอันอ่อนนุ่มไม่เคยเสด็จดำเนินด้วยพระบาทเปล่า ตั้งอยู่ในความสุข ทรงสวมรองเท้าทองเสด็จดำเนิน วันนี้จะเสด็จเดินทางด้วยพระบาทได้อย่างไร เจ้ามัทรีผู้มีรูปร่างอันสวยงาม ทรงศิริ แต่ก่อนเคยเสด็จดำเนินข้างหน้านางข้าหลวงจำนวนพัน วันนี้จะเสด็จเดินป่าพระองค์เดียวได้อย่างไร เจ้ามัทรีผู้มีรูปร่างอันสวยงาม ขวัญอ่อน พอได้ยินเสียงสุนัขเห่าหอนก็สะดุ้ง วันนี้จักเสด็จเดินป่าได้อย่างไร เจ้ามัทรีผู้มีรูปร่างอันสวยงาม ขวัญอ่อน ได้สดับเสียงนกฮูกคำรามร้อง ก็กลัวตัวสั่น เหมือนนางวารุณี วันนี้จะเสด็จเดินป่าได้อย่างไร เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันมาสู่นิเวศน์อันว่างเปล่านี้ จักเศร้ากำสรดระทมทุกข์สิ้นกาลนาน ดังแม่นกถูกพรากลูก

เห็นแต่รังอันว่างเปล่าฉะนั้น เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันไม่เห็นลูกรักทั้งสอง ก็จักซูบผอมเหมือนแม่นกถูกพรากลูกเห็นแต่รังอันว่างเปล่า ฉะนั้น เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันไม่เห็นลูกรักทั้งสอง ก็จักวิ่งพล่านไปตามที่นั้นๆ ดังแม่นกถูกพรากลูกเห็นแต่รังอันว่างเปล่า ฉะนั้น เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันมาสู่นิเวศน์อันว่างเปล่านี้ จักเศร้ากำสรดระทมทุกข์สิ้นกาลนาน ดังนางนกออกถูกพรากลูกเห็นแต่รังอันว่างเปล่า ฉะนั้น เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันไม่เห็นลูกรักทั้งสองก็จักซูบผอม ดังนางนกออกถูกพรากลูกเห็นแต่รังอันว่างเปล่า ฉะนั้น เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันไม่เห็นลูกรักทั้งสอง ก็จักวิ่งพล่านไปตามที่นั้นๆ ดังนางนกออกถูกพรากลูกเห็นแต่รังอันว่างเปล่า ฉะนั้น เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันมาสู่นิเวศน์อันว่างเปล่านี้ ก็จักเศร้ากำสรดระทมทุกข์สิ้นกาลนานเป็นแน่แท้ เหมือนนางนกจากพรากซบเซาอยู่ในหนองอันไม่มีน้ำ ฉะนั้น เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันไม่เห็นลูกรักทั้งสอง ก็จักซูบผอมเป็นแน่แท้ เหมือนนางนกจากพรากในหนองอันไม่มีน้ำ ฉะนั้น เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันไม่เห็นลูกรักทั้งสอง ก็จักวิ่งพล่านไปตามที่นั้นๆ เป็นแน่แท้ เหมือนนางนกจากพรากในหนองอันไม่มีน้ำ ฉะนั้น ก็เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันพร่ำเพ้อทูลอ้อนวอนอยู่อย่างนี้ ถ้าพระองค์ยังจะทรงให้ขับไล่พระเวสสันดรเสียจากแว่นแคว้น เกล้ากระหม่อมฉันเห็นจักต้องสละชีวิตเป็นแน่.

[๑๐๘๒] นางสนมกำนัลในของพระเจ้าสีวิราชทุกถ้วนหน้า ได้ยินคำรำพันของพระนางผุสดีแล้ว ก็พากันมาประชุมประคองแขนทั้งสองขึ้นร่ำไห้ พระโอรส พระธิดา และพระชายา ในนิเวศน์ของพระเวสสันดร นอนกอดกันสอื้นไห้ ดังหมู่ไม้รังอันถูกพายุพัดล้มระเนนระนาดแหลกราน ฉะนั้น พวกชาววัง พวกเด็กๆ พ่อค้าและพวกพราหมณ์ ในนิเวศน์ของพระเวสสันดรต่างก็ประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญ พวกกองช้าง กองม้า กองรถและกองเดินเท้า ในนิเวศน์ของพระเวสสันดร ต่างก็ประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญ ครั้นเมื่อสิ้นราตรีนั้น พระอาทิตย์ขึ้นแล้ว พระเวสสันดรเสด็จมาสู่โรงทาน เพื่อทรงทานโดยรับสั่งว่า

ท่านทั้งหลายจงให้ผ้าแก่ผู้ต้องการ จงให้เหล้าแก่พวกนักเลงเหล้า จงให้โภชนะแก่ผู้ต้องการโภชนะโดยทั่วถึง และอย่าเบียดเบียนพวกวณิพกผู้มาในที่นี้อย่างไร จงเลี้ยงดูพวกวณิพกให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำ พวกเขาได้รับบูชาแล้วก็จงไป ครั้งนั้น เสียงดังกึกก้องโกลาหลน่าหวาดเสียวเป็นไปในพระนครนั้นว่า ชาวพระนครสีพีจะขับไล่พระเวสสันดรเพราะทรงบริจาคทาน ขอให้พระองค์ได้ทรงบริจาคทานอีกเถิด.

[๑๐๘๓] เมื่อพระมหาราชาผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญจะเสด็จออก วณิพกเหล่านั้นเป็นดังคนเมา คนเหน็ดเหนื่อย ลงนั่งปรับทุกข์กันว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายชาวนครสีพีพากันขับไล่พระเวสสันดรผู้ไม่มีผิดเสียจากแว่นแคว้น ก็เปรียบเหมือนช่วยกันตัดต้นไม้ที่ให้ผลต่างๆ เสีย ฉะนั้น ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ชาวนครสีพีพากันขับไล่พระเวสสันดรผู้ไม่มีความผิดเสียจากแว่นแคว้น ก็เปรียบเหมือนช่วยกันตัดต้นไม้อันทรงผลต่างๆ ฉะนั้น ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ชาวนครสีพีพากันขับไล่พระเวสสันดรผู้ไม่มีความผิดเสียจากแว่นแคว้น ก็เปรียบเหมือนช่วยกันตัดต้นไม้อันให้สิ่งที่ต้องการทุกอย่าง ฉะนั้น ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ชาวนครสีพีพากันขับไล่พระเวสสันดรผู้ไม่มีความผิดเสียจากแว่นแคว้น ก็เปรียบเหมือนช่วยกันตัดต้นไม้อันนำรสที่ต้องการทุกอย่างมาให้ ฉะนั้น เมื่อพระมหาราชาผู้ผดุงสีพีรัฐจะเสด็จออกทั้งคนแก่ เด็ก และคนปานกลางต่างพากันประคองแขนทั้งสองร้องไห้คร่ำครวญ เมื่อพระมหาราชาผู้ผดุงสีพีรัฐจะเสด็จออก พวกโหรหลวง พวกขันที มหาดเล็กและเด็กชายต่างก็ประคองแขนทั้งสองร้องไห้คร่ำครวญ เมื่อพระมหาราชาผู้ผดุงสีพีรัฐจะเสด็จออก แม้หญิงทั้งหลายที่มีอยู่ในพระนครนั้น ต่างก็ร้องไห้คร่ำครวญ สมณพราหมณ์และวณิพก ต่างก็ประคองแขนร้องไห้คร่ำครวญว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า เป็นการไม่ยุติธรรมเลย เพราะเหตุพระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานอยู่ในพระราชวังของพระองค์ จำต้องเสด็จออกจากแว่นแคว้นของพระองค์ เพราะถ้อยคำของชาวสีพี พระเวสสันดรทรงประทานช้างเจ็ดร้อยเชือก ประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง อันมี

สายรัด มีทั้งกูบและสัปคับทอง มีนายควาญถือหอกซัดและขอขึ้นคอประจำ แล้วเสด็จออกจากแว่นแคว้นของพระองค์ พระเวสสันดรพระราชทานม้าเจ็ดร้อยตัว อันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง เป็นม้าสินธพชาติอาชาไนย เป็นม้าฝีเท้าเร็ว มีนายสารถีถือทวนและธนูขึ้นขี่ประจำ แล้วเสด็จออกจากแว่นแคว้นของพระองค์ พระเวสสันดรพระราชทานรถเจ็ดร้อยคัน อันผูกสอดเครื่องรบปักธงไชยครบครัน หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง ประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง มีนายสารถีสวมเกราะถือธนูขึ้นขับขี่ แล้วเสด็จออกจากแว่นแคว้นของพระองค์ พระเวสสันดรพระราชทานสตรีเจ็ดร้อยคน นั่งประจำอยู่ในรถคันละคน สอดสวมสร้อยสังวาลตบแต่งด้วยเครื่องทอง มีเครื่องประดับ ผ้านุ่ง ผ้าห่ม และเครื่องอาภรณ์ล้วนแต่สีเหลือง มีดวงตากว้าง ใบหน้ายิ้มแย้ม ตะโพกงาม เอวบางร่างน้อย แล้วเสด็จออกจากแว่นแคว้นของพระองค์ พระเวสสันดรพระราชทานแม่โคนมเจ็ดร้อยตัว พร้อมด้วยภาชนะเงินสำหรับรองน้ำนมทุกๆ ตัว แล้วเสด็จออกจากแว่นแคว้นของพระองค์ พระเวสสันดรพระราชทานทาสีเจ็ดร้อยและทาสเจ็ดร้อย แล้วเสด็จออกจากแว่นแคว้นของพระองค์ พระเวสสันดรพระราชทานช้าง ม้า รถ และนารี อันประดับประดาอย่างสวยงาม แล้วเสด็จออกจากแว่นแคว้นของพระองค์ ในกาลนั้น ได้มีสิ่งที่น่ากลัวขนพองสยองเกล้า เมื่อพระเวสสันดรพระราชทานมหาทานแล้ว แผ่นดินก็หวั่นไหว ครั้งนั้นได้มีสิ่งที่น่ากลัว ขนพองสยองเกล้า พระเวสสันดรทรงประคองอัญชลี เสด็จออกจากแว่นแคว้นของพระองค์.

[๑๐๘๔] ครั้งนั้น เสียงดังกึกก้องโกลาหลน่าหวาดเสียวเป็นไปในพระนครนั้นว่า ชาวนครสีพีขับไล่พระเวสสันดร เพราะบริจาคทาน ขอให้พระองค์ทรงบริจาคทานอีกเถิด.

[๑๐๘๕] เมื่อพระมหาราชาผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญจะเสด็จออก วณิพกเหล่านั้นเป็นดังคนเมา คนเหน็ดเหนื่อย นั่งลงปรับทุกข์กัน.

[๑๐๘๖] พระเวสสันดร กราบทูลพระเจ้าสัญชัยผู้ประเสริฐธรรมิกราชว่า ขอเดชะขอพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเนรเทศข้าพระองค์เถิด ข้าพระองค์จะไปยังภูเขาวงกต ข้าแต่พระมหาราช สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งที่มีมาแล้ว ที่จะมีมา และที่มีอยู่ ยังไม่อิ่มด้วยกามเลย ก็ต้องไปสู่สำนักของพญายม ข้าพระองค์บำเพ็ญทานอยู่ในปราสาทของตน ยังชื่อว่าเบียดเบียนชาวนครของตน จะต้องออกจากแว่นแคว้นของตน เพราะถ้อยคำของชาวสีพี ข้าพระองค์จักต้องได้เสวยความลำบากนั้นๆ ในป่าอันเกลื่อนกล่นด้วยพาลมฤค เป็นที่อยู่อาศัยของแรด และเสือเหลือง ข้าพระองค์จะทำบุญทั้งหลาย เชิญพระองค์ประทับจมอยู่ในเปือกตมเถิดพระเจ้าข้า.

[๑๐๘๗] ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอได้ทรงโปรดอนุญาตข้าพระองค์ ข้าพระองค์ขอบวช ข้าพระองค์บำเพ็ญทานอยู่ในปราสาทของตน ยังชื่อว่าเบียดเบียนชาวนครของตน จะต้องออกจากแว่นแคว้นของตน เพราะถ้อยคำของชาวสีพี จักต้องได้เสวยความลำบากนั้นๆ ในป่าอันเกลื่อนกล่นด้วยพาลมฤค เป็นที่อาศัยของแรดและเสือเหลือง ข้าพระองค์จะกระทำบุญทั้งหลาย จะไปสู่เขาวงกต.

[๑๐๘๘] ลูกเอ๋ย แม่อนุญาตให้ลูก การบวชของลูกจงสำเร็จ ส่วนแม่มัทรีผู้มีความงาม ตะโพกผึ่งผาย เอวบางร่างน้อย จงอยู่กับลูกๆ เถิด จักทำอะไรในป่าได้.

[๑๐๘๙] ข้าพระองค์ไม่พยายามจะนำแม้ซึ่งนางทาสีไปสู่ป่า โดยเขาไม่ปรารถนา ถ้าเขาปรารถนาจะตามไป (ก็ตามใจ) ถ้าเขาไม่ปรารถนา ก็จงอยู่.

[๑๐๙๐] ลำดับนั้น พระมหาราชาเสด็จดำเนินไปทรงวิงวอนพระสุณิสาว่า ดูกรแม่มัทรี ผู้มีร่างกายอันชะโลมจันทน์ เจ้าอย่างได้ทรงธุลีละอองเลย แม่มัทรีเคยทรงผ้ากาสี อย่าได้ทรงผ้าคากรองเลย การอยู่ในป่าเป็นความลำบาก ดูกรแม่มัทรี ผู้มีลักขณาอันงาม เจ้าอย่าไปเลยนะ.

[๑๐๙๑] พระนางมัทรีราชบุตรีผู้งามทั่วพระวรกาย ได้กราบทูลพระสัสสุระนั้นว่า ความสุขอันใดจะพึงมีแก่เกล้ากระหม่อมฉัน โดยว่างเว้นพระเวสสันดร เกล้ากระหม่อมฉันไม่พึงปรารถนาความสุขอันนั้น.

[๑๐๙๒] พระมหาราชาผู้ผดุงสีพีรัฐ ได้ตรัสกะพระนางมัทรีนั้นว่า เชิญฟังก่อน แม่มัทรี สัตว์อันจะรบกวนยากที่จะอดทนได้ มีอยู่ในป่าเป็นอันมาก คือ เหลือบ ตั๊กแตน ยุง และผึ้งมันจะพึงเบียดเบียนเธอในป่านั้น ความทุกข์อย่างยิ่งนั้นจะพึงมีแก่เธอ เธอจะต้องได้พบสัตว์ที่น่ากลัวอื่นๆ ซึ่งอาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำ เช่นงูเหลือมเป็นสัตว์ไม่มีพิษ แต่มันมีกำลังมาก มันรัดมนุษย์ หรือแม้เนื้อที่มาใกล้ๆ ด้วยลำตัว เอามาไว้ในขนดหางของมัน เนื้อร้ายอย่างอื่นๆ เช่นหมีมีขนดำ คนที่มันพบเห็นแล้ว หนีขึ้นต้นไม้ก็ไม่พ้น ควายเปลี่ยวขวิดเฝืออยู่ เขาทั้งคู่ปลายคมกริบ เที่ยวอยู่ในถิ่นนี้ ใกล้ฝั่งแม่น้ำโสตุมพะ ดูกรแม่มัทรี เธอเปรียบเหมือนแม่โครักลูก เห็นฝูงเนื้อและโคถึกอันท่องเที่ยวอยู่ในป่า จักทำอย่างไร ดูกรแม่มัทรี เธอได้เห็นทะโมนไพรอันน่ากลัวที่ประจวบเข้าในหนทางที่เดินได้ยาก ความพรั่นพรึงจักต้องมีแก่เธอ เพราะไม่รู้จักเขต เมื่อเธออยู่ในพระนคร ได้ยินเสียงสุนัขเห่าหอน ย่อมสะดุ้งตกใจ เธอไปถึงเขาวงกตจักทำอย่างไร เมื่อฝูงนกพากันจับเจ่าในเวลาเที่ยง ป่าใหญ่เหมือนส่งเสียงกระหึ่ม เธอปรารถนาจะไปในป่าใหญ่นั้นทำไม.

[๑๐๙๓] พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้มีความสวยงามทั่วพระวรกาย ได้กราบทูลพระเจ้าสัญชัยนั้นว่า พระองค์ทรงพระกรุณาตรัสบอกสิ่งที่น่ากลัว อันมีอยู่ในป่า แก่เกล้ากระหม่อมฉัน เกล้ากระหม่อมฉันจักยอมทนต่อสู้สิ่งน่ากลัวทั้งปวงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน เกล้ากระหม่อมฉันจักแหวกต้นเป้ง คา หญ้าคมบาง แฝก หญ้าปล้อง หญ้ามุงกระต่าย ไปด้วยอก เกล้ากระหม่อมฉันจักไม่เป็นผู้อันพระเวสสันดรนำไปได้ยาก อันว่ากุมารีย่อมได้สามีด้วยวัตรจริยาเป็นอันมาก คือ ด้วยการอดอาหาร ตรากตรำท้อง ด้วยการผูกคาดไม้

คางโค ด้วยการบำเรอไฟ และด้วยการดำน้ำ ความเป็นหม้าย เป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน ชายใดจับมือหญิงหม้ายผู้ไม่ปรารถนาฉุดคร่าไป ชายนั้นเป็นผู้ไม่ควรบริโภคของที่เป็นเดนของหญิงหม้ายนั้นโดยแท้ ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน ชายอื่นให้ทุกข์มากมายมิใช่น้อย ด้วยการจับผมเตะถีบจนล้มลงที่พื้นดิน แล้วไม่หลีกหนี ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน พวกเจ้าชู้ผู้ต้องการหญิงหม้ายที่มีผิวพรรณผุดผ่อง ให้ของเล็กน้อยแล้ว สำคัญตัวว่าเป็นผู้มีโชคดี ย่อมฉุดคร่าหญิงหม้ายผู้ไม่ปรารถนาไป ดังฝูงกากลุ้มรุมนกเค้าแมว ฉะนั้น ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน อันว่าหญิงหม้ายแม้จะอยู่ในตระกูลญาติ อันเจริญรุ่งเรืองไปด้วยเครื่องทอง จะไม่ได้รับคำติเตียน ล่วงเกินจากพี่น้องและเพื่อนฝูงก็หาไม่ ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน แม่น้ำไม่มีน้ำก็เปล่าดาย แว่นแคว้นไม่มีพระราชาก็เปล่าดาย แม้หญิงเป็นหม้ายก็เปล่าดาย ถึงแม้หญิงนั้นจะมีพี่น้องตั้งสิบคน ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน อันว่าธงเป็นเครื่องหมายแห่งรถ ควันเป็นเครื่องปรากฏแห่งไฟ พระราชาเป็นสง่าของแคว้น ภัสดาเป็นสง่าของหญิง ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกล้ากระหม่อมฉันจักไปแน่นอน หญิงจนผู้ทรงเกียรติย่อมร่วมสุขทุกข์ของสามีที่จน หญิงมั่งคั่งผู้ทรงเกียรติย่อมร่วมสุขทุกข์ของสามีที่มั่งคั่ง เทพเจ้าย่อมสรรเสริญหญิงนั้นแล เพราะเจ้าหล่อนทำกิจที่ทำได้ยาก เกล้ากระหม่อมฉันจักบวชติดตามพระสวามีไปทุกเมื่อ แม้เมื่อแผ่นดินยังไม่ทำลาย ความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนของหญิง เกล้ากระหม่อมฉันว่างเว้นพระเวสสันดรเสียแล้ว

ไม่พึงปรารถนาแม้แผ่นดินอันมีสาครเป็นขอบเขต ทรงไว้ซึ่งเครื่องปลื้มใจเป็นอันมาก บริบูรณ์ด้วยรัตนะต่างๆ เมื่อสามีตกทุกข์แล้ว หญิงเหล่าใดย่อมหวังสุขเพื่อตน หญิงเหล่านั้นเลวทรามหนอ หัวใจของหญิงเหล่านั้นเป็นอย่างไรหนอ เมื่อพระมหาราชาผู้ผดุงสีพีรัฐเสด็จออกแล้ว เกล้ากระหม่อมฉันจักขอติดตามพระองค์ไป เพราะพระองค์ทรงประทานสิ่งที่น่าปรารถนาทั้งปวงแก่เกล้ากระหม่อมฉัน.

[๑๐๙๔] พระมหาราชาได้ตรัสกะพระนางมัทรีผู้มีความงามทั่วพระวรกายว่า ดูกรแม่มัทรีผู้มีศุภลักษณ์ พ่อชาลีและแม่กัณหาชินาลูกรักทั้งสองของเธอนี้ยังเป็นเด็ก เจ้าจงละไปไว้เถิด พ่อจะรับเลี้ยงดูเด็กทั้งสองนั้นไว้เอง.

[๑๐๙๕] พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้มีความงามทั่วพระวรกาย ได้กราบทูลพระเจ้าสญชัยนั้นว่า เทวะพ่อชาลีและแม่กัณหาชินาทั้งสอง เป็นลูกสุดที่รักของเกล้ากระหม่อมฉัน ลูกทั้งสองนั้น จักยังหัวใจของเกล้ากระหม่อมฉันผู้มีชีวิตอันเศร้าโศกให้รื่นรมย์ในป่านั้น.

[๑๐๙๖] พระมหาราชาผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญ ได้ตรัสกะพระนางมัทรีนั้นว่า เด็กทั้งสองเคยเสวยข้าวสาลีอันปรุงด้วยเนื้อสะอาด เมื่อต้องเสวยผลไม้ จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยเสวยในถาดทองหนักร้อยปละ อันเป็นของประจำราชสกุล เมื่อต้องเสวยในใบไม้ จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยทรงภูษาแคว้นกาสี ภูษาโขมรัฐและภูษาโกทุมพรรัฐ เมื่อต้องทรงผ้าคากรอง จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยไปด้วยคานหาม วอและรถ เมื่อต้องเดินด้วยเท้าเปล่า จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยบรรทมในเรือนยอดมีบานหน้าต่างปิดสนิท ไม่มีลม เมื่อต้องบรรทมที่โคนไม้ จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยบรรทมบนพรหมอันปูลาดไว้อย่างวิจิตรบนบัลลังก์ เมื่อต้องบรรทมเครื่องลาดหญ้า จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยลูบไล้ด้วยกฤษณา และจันทน์หอม เมื่อต้องทรงละอองธุลี จักทำอย่างไร เด็กทั้งสองเคยตั้งอยู่ในความสุข มีผู้พัดวีให้ด้วยแส้จามรีและหางนกยูง ต้องถูกเหลือบและยุงกัด จักทำอย่างไร.

[๑๐๙๗] พระนางมัทรีราชบุตรี ผู้มีความงามทั่วพระวรกาย ได้กราบทูลพระเจ้าสญชัยนั้นว่า เทวะพระองค์อย่าได้ทรงปริเวทนา และอย่าได้ทรงเสียพระทัยเลย เกล้ากระหม่อมฉันทั้งสองจักเป็นอย่างไร เด็กทั้งสองก็จักเป็นอย่างนั้น พระนางมัทรีผู้มีความงามทั่วพระวรกาย ครั้นกราบทูลคำนี้แล้วเสด็จหลีกไป พระนางผู้ทรงศุภลักษณ์ ทรงพาพระโอรสและพระธิดาเสด็จไปตามทางที่พระเจ้าสีพีเคยเสด็จ.

[๑๐๙๘] ลำดับนั้น พระเวสสันดรขัตติราช ครั้นพระราชทานทานแล้ว ทรงถวายบังคมพระราชบิดาพระราชมารดา และทรงกระทำประทักษิณแล้ว เสด็จขึ้นทรงรถพระที่นั่งอันเทียมด้วยม้าสินธพ ๔ ตัว ทรงพาพระโอรสพระธิดาและพระชายาเสด็จไปสู่ภูเขาวงกต.

[๑๐๙๙] ลำดับนั้น พระเวสสันดรราช เสด็จเข้าไปที่หมู่ชนเป็นอันมาก ตรัสบอกลาว่า เราขอไปละนะ ขอญาติทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่มีโรคเถิด.

[๑๑๐๐] เมื่อพระเวสสันดรเสด็จออกจากพระนคร ทรงเหลียวมาทอดพระเนตรแม้ครั้งนั้น แผ่นดินอันมีขุนเขาสิเนรุและราวป่าเป็นเครื่องประดับก็หวั่นไหว.

[๑๑๐๑] เชิญดูเถิดมัทรี ที่ประทับของพระเจ้าสีพีราชปรากฏเป็นรูปอันน่ารื่นรมย์ ส่วนมณเฑียรของเราเป็นดังเรือนเปรต.

[๑๑๐๒] พราหมณ์ทั้งหลายได้ตามพระเวสสันดรนั้นไป เขาได้ขอม้ากะพระองค์ พระองค์อันพราหมณ์ทั้งหลายทูลขอแล้ว ทรงมอบม้า ๔ ตัว ให้แก่พราหมณ์ ๔ คน.

[๑๑๐๓] เชิญเถิดมัทรี ละมั่งทองร่างงดงาม ใครๆ ไม่เห็น เป็นดังม้าที่ชำนาญนำเราไป.

[๑๑๐๔] ต่อมาพราหมณ์ คนที่ห้าในที่นั้นได้มาขอราชรถกะพระองค์ พระองค์ทรงมอบรถให้แก่เขา และพระทัยของพระองค์มิได้ย่อท้อเลย.

[๑๑๐๕] ลำดับนั้น พระเวสสันดรราชให้คนของพระองค์ลงแล้ว ทรงปลอบให้ปลงพระทัยมอบรถม้าให้แก่พราหมณ์ผู้แสวงหาทรัพย์.

[๑๑๐๖] ดูกรมัทรี เธอจงอุ้มกัณหานี้ผู้เป็นน้องจะเบากว่า พี่จักอุ้มชาลี เพราะชาลีเป็นพี่คงจะหนัก.

[๑๑๐๗] พระราชาทรงอุ้มพระโอรส ส่วนพระราชบุตรีทรงอุ้มพระธิดา ทรงยินดีร่วมกันดำเนิน ตรัสปราศรัยด้วยน้ำคำอันน่ารักกะกันและกัน.

(นี้) ชื่อทานกัณฑ์

[๑๑๐๘] ถ้ามนุษย์บางพวกเดินมาตามทางหรือเดินสวนทางมา เราจะถามมรรคากะพวกเขาว่า ภูเขาวงกตอยู่ที่ไหน พวกเขาเห็นเราในระหว่างมรรคานั้น จะพากันคร่ำครวญด้วยความกรุณา ระทมทุกข์ ตอบเราว่า เขาวงกตยังอยู่อีกไกล.

[๑๑๐๙] ครั้งนั้น พระกุมารทั้งสองทอดพระเนตรเห็นต้นไม้อันมีผลในป่าใหญ่ ทรงพระกรรแสงเหตุประสงค์ผลไม้เหล่านั้น หมู่ไม้สูงใหญ่ดังจะเห็นพระกุมารทั้งสองทรงพระกรรแสง จึงน้อมกิ่งลงมาเองจนใกล้จะถึงพระกุมารทั้งสอง พระนางมัทรีผู้งดงามทั่วพระวรกาย ทอดพระเนตรเห็นเหตุอัศจรรย์ไม่เคยมี น่าขนพองสยองเกล้านี้ จึงซ้องสาธุการว่า น่าอัศจรรย์ ขนลุกขนพองไม่เคยมีในโลกหนอ ด้วยเดชแห่งพระเวสสันดร ต้นไม้น้อมกิ่งลงมาเองได้.

[๑๑๑๐] เทพเจ้าทั้งหลายมาช่วยย่นมรรคาให้กษัตริย์ทั้ง ๔ เสด็จถึงเจตรัฐ โดยวันที่เสด็จออกนั่นเอง เพื่ออนุเคราะห์พระกุมารทั้งสอง.

[๑๑๑๑] กษัตริย์ทั้ง ๔ พระองค์นั้น ทรงดำเนินสิ้นมรรคายืดยาว เสด็จถึงเจตรัฐอันเป็นชนบทเจริญมั่งคั่ง มีมังสะและข้าวดีๆ เป็นอันมาก.

[๑๑๑๒] สตรีชาวนครเจตรัฐ เห็นพระนางมัทรีผู้มีศุภลักษณ์เสด็จมา ก็พากันห้อมล้อมกล่าวกันว่า พระแม่เจ้านี้เป็นสุขุมาลชาติหนอ มาเสด็จดำเนินพระบาทเปล่า เคยทรงคานหามสีวิกามาศ และราชรถแห่ห้อม วันนี้พระนางเจ้ามัทรีต้องเสด็จดำเนินในป่าด้วยพระบาท.

[๑๑๑๓] พระยาเจตราชทั้งหลายได้ทัศนาเห็นพระเวสสันดร ต่างก็ทรงกรรแสงเข้าไปเฝ้า กราบทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พระองค์ทรงพระสำราญไม่มีโรคาพาธแลหรือ พระองค์ไม่มีความทุกข์แลหรือ พระราชบิดา

ของพระองค์หาพระโรคาพาธมิได้แลหรือ ชาวนครสีพีก็ไม่มีทุกข์หรือ ข้าแต่พระมหาราชา พลนิกายของพระองค์อยู่ ณ ที่ไหน กระบวนรถของพระองค์อยู่ ณ ที่ไหน พระองค์ไม่มีม้าทรง ไม่มีรถทรง เสด็จดำเนินมาสิ้นทางไกล พวกอมิตรมาย่ำยีหรือจึงเสด็จมาถึงทิศนี้.

[๑๑๑๔] สหายทั้งหลายเอ๋ย ข้าพเจ้ามีความสุข ไม่มีโรคาพาธ ข้าพเจ้าไม่มีความทุกข์ อนึ่ง พระราชบิดาของเราก็ทรงปราศจากพระโรคาพาธ และชาวสีพีก็สุขสำราญดี เพราะข้าพเจ้าได้ให้พระยาเศวตกุญชรคชาธารอันประเสริฐสุด มีงางอนงามดังงอนไถ มีกำลังแกล้วกล้าสามารถ รู้เขตชัยภูมิแห่งสงครามทั้งปวง อันลาดด้วยผ้ากัมพลเหลือง เป็นช้างซับมันอาจย่ำยีศัตรูได้ มีงางาม พร้อมทั้งพัดวาลวิชนี เป็นช้างเผือกขาวผ่องดังเขาไกรลาส พร้อมทั้งเศวตฉัตรและเครื่องปูลาด ทั้งหมอช้างและควาญช้าง เป็นยานอันเลิศ เป็นราชพาหนะ เราได้ให้แก่พราหมณ์ เพราะเหตุนั้น ชาวนครสีพีพากันโกรธเคืองข้าพเจ้า ทั้งพระราชบิดาก็ทรงกริ้วขับไล่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะไปเขาวงกต สหายทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลาย จงให้ข้าพเจ้าทราบโอกาสอันเป็นที่อยู่ในป่าเถิด.

[๑๑๑๕] ข้าแต่พระมหาราช พระองค์เสด็จมาดีแล้ว พระองค์มิได้เสด็จมาร้ายเลย พระองค์ผู้เป็นอิสราธิบดีเสด็จมาถึงแล้ว ขอจงตรัสบอกพระประสงค์สิ่งซึ่งมีอยู่ในพระนครนี้ ข้าแต่พระมหาราช ขอเชิญเสวยสุธาโภชนาหาร ข้าวสาลี ผักดอง เหง้ามัน น้ำผึ้ง และเนื้อ พระองค์เสด็จมาถึงเป็นแขกที่ข้าพระองค์ทั้งหลายสมควรจะต้อนรับ.

[๑๑๑๖] สิ่งใดอันท่านทั้งหลายให้แล้ว สิ่งนั้นทั้งหมดเป็นอันข้าพเจ้ารับไว้แล้ว บรรณาการเป็นอันท่านทั้งหลายกระทำแล้วทุกอย่าง พระราชาทรงพิโรธข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะไปยังเขาวงกต ดูกรสหายทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงให้ข้าพเจ้าทราบโอกาสอันเป็นที่อยู่ในป่านั้นเถิด.

[๑๑๑๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เชิญเสด็จประทับ ณ เจตรัฐนี้ก่อนเถิด จนกว่าชาวเจตรัฐจักไปเฝ้าพระเจ้าสีพีราช เพื่อทูลขอให้พระองค์ทรงทราบว่า พระมหาราชาผู้ผดุงสีพีราชไม่มีโทษ ชาวเจตรัฐทั้งหลายได้ที่

พึ่งแล้ว มีความปรีดาจะพากันแห่ห้อมแวดล้อมพระองค์ไป ข้าแต่บรมกษัตริย์ ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้เถิด.

[๑๑๑๘] การไปเฝ้าพระเจ้าสีพีราช เพื่อทูลขอให้พระองค์ทรงทราบว่า เราไม่มีโทษ ท่านทั้งหลายอย่าชอบใจเลย ในเรื่องนั้นแม้พระราชาก็ไม่ทรงเป็นอิสระ เพราะถ้าชาวนครสีพีทั้งพลนิกาย และชาวนิคมโกรธเคืองแล้ว ก็ปรารถนาจะกำจัดพระราชาเสีย เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้า

[๑๑๑๙] ข้าแต่พระองค์ผู้ผดุงรัฐ ถ้าพฤติการณ์นั้นเป็นไปในรัฐนี้ ชาวเจตรัฐขอถวายตัวเป็นบริวาร เชิญเสด็จครองราชสมบัติในเจตรัฐนี้ทีเดียว รัฐนี้ก็มั่งคั่งสมบูรณ์ ชนบทก็เพียบพูนกว้างใหญ่ ข้าแต่สมมติเทพ ขอพระองค์ทรงปลงพระทัยปกครองราชสมบัติเถิด พระเจ้าข้า.

[๑๑๒๐] ข้าพเจ้าไม่มีความพอใจ ไม่ตกลงใจ เพื่อจะปกครองราชสมบัติ ท่านเจตบุตรทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า ผู้ถูกขับไล่จากแว่นแคว้น ชาวพระนครสีพี ทั้งพลนิกาย และชาวนิคม คงไม่ยินดีว่า ชาวเจตรัฐราชาภิเษกข้าพเจ้า ผู้ถูกขับไปจากแว่นแคว้น แม้ความไม่เบิกบานใจพึงมีแก่ท่านทั้งหลาย เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้าเป็นแน่ อนึ่ง ความบาดหมางและความทะเลาะกับชาวสีพี ข้าพเจ้าไม่ชอบใจ ใช่แต่เท่านั้น ความบาดหมางพึงรุนแรงขึ้น สงครามอันร้ายกาจก็อาจมีได้ คนเป็นอันมากพึงฆ่าฟันกันเอง เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้าผู้เดียว สิ่งใดอันท่านทั้งหลายให้แล้ว สิ่งนั้นทั้งหมดเป็นอันข้าพเจ้ารับไว้แล้ว บรรณาการเป็นอันท่านทั้งหลายกระทำแล้วทุกอย่าง พระราชาทรงพิโรธข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะไปยังเขาวงกต ขอท่านทั้งหลายจงให้ข้าพเจ้าทราบโอกาสเป็นที่อยู่ในป่านั้นเถิด.

[๑๑๒๑] เชิญเถิด ราชฤาษีทั้งหลายผู้ทรงบูชาไฟ มีพระทัยตั้งมั่นประทับอยู่ ณ ประเทศใด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจักกราบทูลประเทศนั้นให้ทรงทราบ เหมือนอย่างผู้ฉลาดในหนทาง ฉะนั้น ข้าแต่พระมหาราชา โน่นภูเขาศิลาชื่อว่าคันธมาทน์ อันเป็นสถานที่ที่พระองค์พร้อมด้วยพระโอรส พระธิดาและพระชายาสมควรจักประทับอยู่ พระเจ้าข้า.

[๑๑๒๒] พระยาเจตราชทั้งหลายก็ทรงกรรแสง พระเนตรนองด้วยอัสสุชล กราบทูลพระเวสสันดรให้ทรงสดับว่า ข้าแต่พระมหาราชา จากนี้ไป ขอเชิญพระองค์ทรงบ่ายพระพักตรไปทางทิศอุดร เสด็จสัญจรตรงไปยังสถานที่ที่มีภูเขานั้น ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระเจริญ ลำดับนั้นพระองค์จักทรงเห็นภูเขาเวปุลบรรพต อันดาดาษไปด้วยหมู่ไม้นานาพรรณ มีเงาร่มเย็น เป็นที่รื่นรมย์ใจ ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระเจริญ พระองค์เสด็จล่วงเลยเวปุลบรรพตนั้นแล้ว ถัดนั้นไป จักได้ทรงเห็นแม่น้ำอันมีนามว่าเกตุมดีเป็นแม่น้ำลึก ไหลมาจากซอกเขา เกลื่อนกล่นไปด้วยฝูงปลาหลากหลาย มีท่าน้ำราบเรียบดี มีน้ำมาก พระองค์จะได้สรงสนานแลเสวยในแม่น้ำนั้น ปลุกปลอบพระราชโอรส และพระราชธิดา ให้สำราญพระทัย ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระเจริญ ถัดนั้นไป พระองค์จะได้ทรงเห็นต้นไทรอันมีผลหวานฉ่ำ อยู่บนยอดเขาอันเป็นที่รื่นรมย์ มีเงาร่มเย็น เป็นที่เบิกบานใจ ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระเจริญ ถัดนั้นไป พระองค์จะได้ทรงเห็นภูเขาศิลาชื่อว่านาลิกบรรพต อันเกลื่อนกล่นไปด้วยฝูงนกนานาชนิด เป็นที่ชุมนุมแห่งหมู่กินนร ทางทิศอีสาณแห่งนาลิกบรรพตนั้น มีสระน้ำชื่อว่ามุจลินท์ดาดาษไปด้วยบุณฑริกบัวขาวและดอกไม้มีกลิ่นหอมหวน เชิญพระองค์ผู้เป็นดังพระยาราชสีห์มีความจำนงเหยื่อ เสด็จเข้าไปยังไพรสณฑ์วนสถาน อันเป็นภูมิภาคเขียวชอุ่มดังเมฆอยู่เป็นนิตย์ สะพรั่งไปด้วยไม้มีดอกและไม้มีผลทั้งสองอย่างในไพรสณฑ์นั้น มีฝูงวิหคมากมายต่างๆ สี มีเสียงเสนาะกลมกล่อมต่างส่งเสียงประสานกันอยู่บนต้นไม้อันเผล็ดดอกตามฤดูกาล พระองค์เสด็จถึงซอกเขาอันเป็นทางเดินลำบาก เป็นแดนเกิดแห่งแม่น้ำทั้งหลาย จะได้ทอดพระเนตรเห็นสระโบกขรณี อันดาดาษไปด้วยสลอดและกุ่มน้ำ มีหมู่ปลาหลากหลายเกลื่อนกล่น มีท่าราบเรียบ มีน้ำมากเปี่ยมอยู่เสมอ เป็นสระสี่เหลี่ยม มีน้ำจืดดีปราศจากกลิ่นเหม็น พระองค์ควรทรงสร้างบรรณศาลาทางทิศอีสาณ แห่งสระโปกขรณีนั้น ครั้นทรงสร้างบรรณ-

ศาลาสำเร็จแล้ว ควรทรงบำเพ็ญเพียรเลี้ยงพระชนม์ชีพ ด้วยการเที่ยวแสวงหามูลผลาหาร.

(นี้) ชื่อวนปเวสนกัณฑ์

[๑๑๒๓] พราหมณ์ ชื่อว่าชูชกอยู่ในเมืองกลิงครัฐ ภรรยาของพราหมณ์นั้นเป็นสาวมีชื่อว่าอมิตตตาปนา ถูกพวกผู้หญิงในบ้านนั้น ซึ่งพากันไปตักน้ำที่ท่าน้ำมารุมกันด่าว่าอย่างอึงมี่ว่า มารดาของเจ้าคงเป็นศัตรูแน่ และบิดาของเจ้าก็คงเป็นศัตรูแน่นอน จึงได้ยกเจ้าซึ่งยังเป็นสาวรุ่นดรุณี ให้แก่พราหมณ์ชราเห็นปานนี้ ไม่เกื้อกูลเลยหนอ พวกญาติของเจ้าแอบปรึกษากันยกเจ้าผู้ยังเป็นสาวรุ่นๆ ให้แก่พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้ เป็นความชั่วหนอ ที่พวกญาติของเจ้าแอบปรึกษากัน ยกเจ้าผู้ยังเป็นสาวรุ่นๆ ให้แก่พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้ เป็นความลามกมากหนอ ที่พวกญาติของเจ้าแอบปรึกษากัน ยกเจ้าผู้ยังเป็นสาวรุ่นๆ ให้แก่พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้หนอ ไม่น่าพอใจเลยหนอ ที่พวกญาติของเจ้าแอบปรึกษากัน ยกเจ้าซึ่งเป็นสาวรุ่นๆ ให้แก่พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้ เจ้าคงไม่พอใจอยู่กับผัวแก่ การที่เจ้าอยู่ในเรือนของพราหมณ์เฒ่า เจ้าตายเสียดีกว่าอยู่ ดูกรแม่คนงามคนสวย มารดาและบิดาของเจ้าคงหาชายอื่นให้เป็นผัวไม่ได้แน่ จึงยกเจ้าซึ่งยังเป็นสาวรุ่นๆ ให้แก่พราหมณ์เฒ่าเห็นปานนี้ เจ้าคงจักบูชายัญไว้ไม่ดีในดิถีที่ ๘ คงจักไม่ได้ทำการบูชาไฟไว้ เจ้าคงจักด่าสมณพราหมณ์ผู้มีพรหมจรรย์เป็นเบื้องหน้า ผู้มีศีล เป็นพหูสูตในโลกเป็นแน่ เจ้าจึงได้มาอยู่ในเรือนของพราหมณ์แก่แต่ยังสาวรุ่นๆ อย่างนี้ การที่ถูกงูกัดก็ไม่เป็นทุกข์ การที่ถูกแทงด้วยหอกก็ไม่เป็นทุกข์ การที่ได้เห็นผัวแก่นั้นแลพึงเป็นทุกข์ด้วย เป็นความร้ายกาจด้วย การเล่นหัวย่อมไม่มีกับผัวแก่ การรื่นรมย์ย่อมไม่มีกับผัวแก่ การเจรจาปราศรัยย่อมไม่มีกับผัวแก่ แม้การกระซิกกระซี้ก็ไม่งาม แต่เมื่อใดผัวหนุ่มเมียสาวเย้าหยอกกันอยู่ในที่ลับ เมื่อนั้น ความเศร้าทุกอย่างที่เสียดแทงหทัยอยู่ย่อมพินาศไปสิ้น เจ้ายังเป็นสาวรูปสวย พวกชายหนุ่ม

ปรารถนายิ่งนัก เจ้าจงไปอยู่เสียที่ตระกูลญาติเถิด พราหมณ์แก่จักให้เจ้ารื่นรมย์ได้อย่างไร.

[๑๑๒๔] ดูกรท่านพราหมณ์ ฉันจักไม่ไปตักน้ำที่แม่น้ำเพื่อท่านอีกต่อไป เพราะพวกหญิงชาวบ้านมันรุมด่าฉัน เหตุที่ท่านเป็นคนแก่.

[๑๑๒๕] เธออย่าได้ทำการงานเพื่อฉันเลย อย่าได้ตักน้ำมาเพื่อฉันเลย ฉันจักตักน้ำเอง เธออย่าโกรธเลย.

[๑๑๒๖] ฉันไม่ได้เกิดในสกุลที่ใช้สามีให้ตักน้ำ ท่านพราหมณ์ของจงรู้อย่างนี้ว่า ฉันจักไม่อยู่ในเรือนของท่าน ถ้าท่านจักไม่นำทาสหรือทาสีมาให้ฉัน ท่านพราหมณ์จงทราบอย่างนี้ว่า ฉันจักไม่อยู่ในสำนักของท่าน.

[๑๑๒๗] ดูกรพราหมณี ศิลปกรรมหรือทรัพย์และข้าวเปลือกของฉันไม่มี ฉันจักนำทาสหรือทาสีมาให้เธอแต่ที่ไหน ฉันจักบำรุงเธอ เธออย่าโกรธเลย.

[๑๑๒๘] มานี่เถิด ฉันจักบอกให้แก่ท่านตามคำที่ฉันได้ฟังมา พระเวสสันดรราชฤาษีประทับอยู่ ณ เขาวงกต ท่านพราหมณ์จงไปทูลขอทาสและทาสีกะพระองค์เถิด เมื่อท่านทูลขอแล้ว พระองค์จักพระราชทานทาสและทาสีแก่ท่าน.

[๑๑๒๙] ฉันเป็นคนชราทุพลภาพ ทั้งหนทางก็ไกลเดินไปได้ยาก เธออย่ารำพันไปเลย อย่าเสียใจเลย ฉันจักบำรุงเธอ เธออย่าโกรธเลย.

[๑๑๓๐] คนขลาดยังไม่ทันถึงสนามรบ ไม่ทันได้รบก็ยอมแพ้ ฉันใด ท่านพราหมณ์ยังไม่ทันได้ไปก็ยอมแพ้ ฉันนั้น ถ้าท่านพราหมณ์จักไม่นำทาสหรือทาสีมาให้ฉัน ขอท่านจงทราบไว้อย่างนี้ว่า ฉันจักไม่อยู่ในเรือนของท่าน ฉันจักกระทำอาการไม่พอใจให้แก่ท่าน ข้อนั้นจักเป็นความทุกข์ของท่าน ในคราวมหรสพซึ่งมีในต้น ฤดูนักขัตฤกษ์ ท่านจักได้เห็นฉันผู้แต่งตัวสวยงาม รื่นรมย์อยู่กับชายอื่นๆ ข้อนั้นจักเป็นทุกข์ของท่าน ดูกรท่านพราหมณ์ เมื่อท่านซึ่งเป็นคนแก่รำพันอยู่ เพราะไม่เห็นฉัน ร่างกายที่งอก็จักงอยิ่งขึ้น ผมที่หงอกก็จักหงอกมากขึ้น.

[๑๑๓๑] ลำดับนั้น พราหมณ์ตกใจกลัว ตกอยู่ในอำนาจของนางพราหมณี ถูกกามราคะบีบคั้น ได้กล่าวกะนางพราหมณีว่า ดูกรนางพราหมณี เธอจง

ทำเสบียงเดินทางให้ฉัน ทั้งขนมงา ขนมเทียน สตูก้อน สตูผง และข้าวผอก เธอจงจัดให้ดีๆ ฉันจักนำพระพี่น้องสองกุมารมาให้เป็นทาส พระกุมารทั้งสองนั้นเป็นผู้ไม่เกียจคร้าน จักบำเรอเธอทั้งกลางคืนกลางวัน.

[๑๑๓๒] พราหมณ์ชูชกผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพรหม สวมรองเท้าแล้วพร่ำสั่งเสียต่อไป กระทำประทักษิณภรรยา สมาทานวัตร มีหน้านองด้วยน้ำตา หลีกไปสู่นครอันเจริญรุ่งเรืองของชาวสีพี เที่ยวแสวงหาทาสทาสี.

[๑๑๓๓] พราหมณ์ชูชกไปในนครนั้นแล้ว ได้ถามประชาชนที่มาประชุมกันอยู่ในที่นั้นๆ ว่า พระเวสสันดรราชประทับอยู่ ณ ที่ไหน เราทั้งหลายจะไปเฝ้าพระองค์ผู้บรมกษัตริย์ ณ ที่ไหน ชนทั้งหลายผู้มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นั้นได้ตอบพราหมณ์นั้นว่า ดูกรท่านพราหมณ์ พระเวสสันดรบรมกษัตริย์ ถูกพวกท่านเบียดเบียน เพราะทรงให้ทานมากไป ต้องทรงพาพระราชโอรสพระราชธิดา และพระอัครมเหสีไปประทับอยู่ ณ เขาวงกต.

[๑๑๓๔] พราหมณ์นั้นผู้มีความติดใจในกาม ถูกนางพราหมณีตักเตือน ได้เสวยทุกข์เป็นอันมากในป่าอันเกลื่อนกล่นไปด้วยสัตว์ร้าย เป็นที่เสพอาศัยแห่งแรดและเสือเหลือง แกถือไม้เท้าสีเหมือนผลมะตูม อีกทั้งเครื่องบูชาไฟและเต้าน้ำ เข้าไปสู่ป่าใหญ่ โดยทางที่ได้ทราบข่าวซึ่งพระหน่อกษัตริย์ผู้ประทานตามประสงค์ เมื่อพราหมณ์นั้นเข้าไปสู่ป่าใหญ่ถูกสุนัขล้อมไล่ ตาแกร้องเสียงขรม เดินหลงทางห่างออกไปไกล ลำดับนั้น พราหมณ์ผู้โลภในโภคะ ไม่มีความสำรวม (ถูกสุนัขล้อมไล่) หลงทางที่จะไปสู่เขาวงกต (และนั่งอยู่บนต้นไม้) ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า.

[๑๑๓๕] ใครเล่าหนอจะพึงบอกพระราชบุตรพระนามว่า เวสสันดรผู้ประเสริฐ ทรงชำนะความตระหนี่อันใครให้แพ้ไม่ได้ ทรงให้ความปลอดภัยในเวลามีภัยแก่เราได้ พระองค์เป็นที่พึ่งของพวกยาจก ดังธรณีเป็นที่พึ่งของสัตว์

ทั้งหลายฉะนั้น ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดรมหาราชผู้เปรียบเหมือนแม่ธรณีแก่เราได้ พระองค์เป็นที่ไปเฝ้าของพวกยาจก ดังสาครเป็นที่ไหลไปรวมแห่งแม่น้ำทั้งหลายฉะนั้น ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดรมหาราช ผู้เปรียบเหมือนสาครแก่เราได้ พระองค์เป็นดังสระน้ำ มีท่าอันงามราบเรียบ ลงดื่มได้ง่าย มีน้ำเย็นเป็นที่รื่นรมย์ใจ ดาดาษไปด้วยบุณฑริกบัวขาบ สะพรั่งด้วยเกสรบัว ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดรมหาราชผู้เปรียบเหมือนสระน้ำแก่เราได้ ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดรมหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้นโพธิ์ใบที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็นน่ารื่นรมย์ใจ เป็นที่พักอาศัยของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้าเหน็ดเหนื่อยมาในเวลาร้อน แก่เราได้ ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดรมหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้นไทรที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็นน่ารื่นรมย์ใจ เป็นที่พักอาศัยของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้าเหน็ดเหนื่อยในเวลาร้อน แก่เราได้ ใครจะพึงบอกพระเวสสันดรมหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้นมะม่วงที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็นน่ารื่นรมย์ใจ เป็นที่พักอาศัยของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้าเหน็ดเหนื่อยมาในเวลาร้อน แก่เราได้ ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดรมหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้นรังที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็นน่ารื่นรมย์ใจ เป็นที่พักอาศัยของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้าเหน็ดเหนื่อยมาในเวลาร้อน แก่เราได้ ใครจะพึงบอกซึ่งพระเวสสันดรมหาราช ผู้เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ที่เกิดอยู่ใกล้ทาง มีเงาร่มเย็นน่ารื่นรมย์ใจ เป็นที่พักอาศัยของคนเดินทาง ผู้เมื่อยล้าเหน็ดเหนื่อยมาในเวลาร้อน แก่เราได้ ก็เมื่อเราเข้าไปในป่าใหญ่ เพ้อรำพันอยู่อย่างนี้ ผู้ใดจะพึงบอกว่า เรารู้ ผู้นั้นยังความยินดีให้เกิดแก่เรา เมื่อเราเข้าไปในป่าใหญ่เพ้อรำพันอยู่อย่างนี้ ผู้ใดพึงบอกที่ประทับของพระเวสสันดรว่า เรารู้จัก ผู้นั้นประสบบุญเป็นอันมาก ด้วยวาจาคำเดียวนั้น.

[๑๑๓๖] นายเจตบุตรเป็นพรานเที่ยวอยู่ในป่า ได้ตอบแก่ชูชกนั้นว่า ดูกรพราหมณ์ พระหน่อกษัตริย์ ถูกพวกท่านรบกวน เพราะทรงบำเพ็ญทานอย่างยิ่ง

จึงถูกเนรเทศจากแคว้นของพระองค์มาประทับอยู่ ณ เขาวงกต ดูกร พราหมณ์ พระหน่อกษัตริย์ถูกพวกท่านรบกวน เพราะทรงบำเพ็ญทาน อย่างยิ่ง ต้องทรงพาพระโอรสพระธิดาและพระมเหสีมาประทับอยู่ ณ เขา วงกต ท่านผู้มีปัญญาทราม ทำแต่กิจที่ไม่ควรทำ ยังออกจากแว่นแคว้น ตามมาถึงป่าใหญ่ เที่ยวแสวงหาพระราชบุตรดุจนกยางเที่ยวหาปลาอยู่ใน น้ำฉะนั้น แน่ะพราหมณ์ เราจักไม่ให้ชีวิตแก่เจ้าในที่นี้ ลูกศรที่เราจะยิง นี้แหละ จักดื่มเลือดเจ้า ดูกรพราหมณ์ เราจักตัดหัวของเจ้า เชือด เอาหัวใจพร้อมทั้งไส้พุง แล้วจักบูชาปันถสกุณยัญพร้อมด้วยเนื้อของเจ้า ดูกรพราหมณ์ เราจักเชือดหัวใจของเจ้า ยกขึ้นเป็นเครื่องเซ่นสรวง พร้อมด้วยเนื้อ มันข้น และมันในสมองของเจ้า ดูกรพราหมณ์ ข้อนั้น จักเป็นยัญที่เราบูชาดีแล้ว เซ่นสรวงดีแล้ว ด้วยเนื้อของเจ้า เจ้าจักนำ พระมเหสีและพระโอรสพระธิดาของพระราชบุตรไปไม่ได้.

[๑๑๓๗] ดูกรเจตบุตร จงฟังเราก่อน พราหมณ์ผู้เป็นทูต เป็นคนหาโทษมิได้ เพราะเหตุนั้นแล คนทั้งหลายย่อมไม่ฆ่าทูต นี้เป็นธรรมเนียมสืบเนื่อง มาแต่โบราณ ชาวสีพีทุกคนยินยอมแล้ว พระบิดาก็ทรงปรารถนาจะพบ พระราชบุตรและพระมารดาของพระราชบุตรนั้น ทรงทุพพลภาพ พระเนตร ทั้งสองของพระมารดานั้นจักขุ่นมัวในไม่ช้า เราเป็นทูตที่ชาวสีพีเหล่านั้น ส่งมา ดูกรเจตบุตร จงฟังเราก่อน เราจักนำพระราชบุตรเสด็จกลับ ถ้าเจ้ารู้ จงบอกหนทางแก่เรา.

[๑๑๓๘] ดูกรพราหมณ์ ท่านเป็นทูตที่รักของพระเวสสันดรผู้เป็นที่รักของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะให้เต้าน้ำผึ้ง และขาเนื้ออย่างเป็นบรรณาการแก่ท่าน และ จักบอกประเทศที่พระเวสสันดรหน่อกษัตริย์ผู้ให้สำเร็จความประสงค์ประ ทับอยู่แก่ท่าน.

(นี้) ชื่อชูชกบรรพ

[๑๑๓๙] ดูกรมหาพราหมณ์ นั่นภูเขาคันธมาทน์อันล้วนแล้วด้วยหิน พระเวสสันดรเจ้า พร้อมด้วยพระโอรสพระธิดาและพระมเหสีทรงเพศนักบวชอันประเสริฐ ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชฎา ทรงนุ่งห่มหนังเสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรงบูชาไฟ ประทับอยู่ ณ อาศรมใด เมื่อท่านบ่ายหน้าเดินทางไปทางทิศอุดร จะได้เห็นอาศรมนั้น นั่นหมู่ไม้เขียวชะอุ่ม ทรงผลต่างๆ ย่อมปรากฏ ดังภูเขาอัญชนบรรพตเขียวชะอุ่ม มียอดสูงตระหง่าน คือ ไม้ตะแบก หูกวาง ไม้ตะเคียน ไม้รัง ไม้ตะคร้อ ไม้ยางทราย ย่อมหวั่นไหวไปตามลม ดังมาณพดื่มสุราคราวเดียวก็ซวนเซไปมาอยู่ฉะนั้น ท่านได้ฟังเสียงฝูงนกอันจับอยู่บนกิ่งไม้ปานดังเสียงเพลงขับทิพย์ คือ นกโพรดก นกดุเหว่า นกกระจง พลางส่งเสียงร้องบินจากต้นไม้โน้นมาสู่ต้นไม้นี้ ทั้งหมู่ไม้ที่ต้องลมพัดสะบัดกิ่งและใบเสียดสีกันคล้ายกับจะเรียกคนผู้กำลังเดินไปให้หยุด และเหมือนดังชักชวนคนผู้จะผ่านไปให้ยินดีชื่นชมพักผ่อน พระเวสสันดรเจ้า พร้อมด้วยพระโอรสพระธิดาและพระมเหสีทรงเพศเป็นพราหมณ์ ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชฎา ทรงนุ่งห่มหนังเสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรงบูชาไฟ ประทับอยู่ ณ อาศรมใด เมื่อท่านบ่ายหน้าเดินไปทางทิศอุดรจะได้เห็นอาศรมนั้น.

[๑๑๔๐] ในบริเวณอาศรมนั้น มีหมู่ไม้มะม่วง มะขวิด ขนุน ไม้รัง ไม้หว้า สมอพิเภก สมอไทย มะขามป้อม ไม้โพธิ์ ไม้พุทรา มะพลับทอง ต้นไทร และมะสัง มะซางหวาน และมะเดื่อ มีผลสุกแดงเรื่อๆ อยู่ในที่ต่ำๆ คล้ายงาช้าง กล้วยหอม ผลจันทน์ มีรสหวานเหมือนน้ำผึ้ง รวงผึ้งไม่มีตัว มีในที่นั้น คนเอื้อมมือปลิดมาบริโภคได้เอง ในบริเวณอาศรมนั้น มีต้นมะม่วง บางต้นออกช่อแย้มบาน บางต้นมีดอกและใบร่วงหล่น ผลิผลดาษดื่น บางอย่างยังดิบ บางอย่างสุกแล้ว ผลมะม่วงดิบและสุก

ทั้งสองอย่างนั้น มีสีดังหลังกบ อนึ่ง ในบริเวณอาศรมนั้น บุรุษยืน อยู่ในภายใต้ก็เก็บมะม่วงสุกกินได้ ผลมะม่วงดิบและสุกทั้งหลายมีสี สวย กลิ่นหอมและรสอร่อยที่สุด เหตุการณ์เหล่านี้เป็นที่น่าอัศจรรย์ แก่ข้าพเจ้าเหลือเกิน ถึงกับข้าพเจ้าออกอุทานว่า อือๆ ที่ประทับอยู่ ของพระเวสสันดรนั้น เป็นดังที่ประทับอยู่ของทวยเทพ ย่อมงดงาม ปานด้วยนันทวัน ต้นตาล ต้นมะพร้าว และอินทผลัม ที่มีอยู่ในป่า ใหญ่มีดอกเรียงรายกันอยู่ เหมือนพวงมาลัยเขาร้อยไว้ หมู่ไม้เหล่านั้น ย่อมปรากฏดังยอดธงชัย ในบริเวณอาศรมนั้น มีหมู่ไม้ต่างๆ พันธุ์ คือ ไม้มูกมัน โกฐ สะค้าน แคฝอย ไม้บุนนาค บุนนาคเขา และไม้ ทรึก มีดอกบานสะพรั่งสีต่างๆ กัน เหมือนหมู่ดาวเรื่อเรืองอยู่บน นภากาศฉะนั้น อนึ่ง ในบริเวณอาศรมนั้น มีไม้ราชพฤกษ์ ไม้มะเกลือ กฤษณา รักดำ ต้นไทรใหญ่ ไม้รังไก่ ไม้ประดู่ มีดอกบานสะพรั่ง ในบริเวณอาศรมนั้นมีไม้มูกหลวง ไม้สน ไม้กะทุ่ม ไม้ช่อ ไม้ตะแบก นางรัง ล้วนมีดอกเป็นพุ่มพวงดังลอมฟาง บานในที่ไม่ไกลต่ออาศรมนั้น มีสระโบกขรณี ณ ภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์ใจ ดาดาษไปด้วยดอกปทุมชาติ และอุบล ดังสระโบกขรณีในสวนนันทวันของทวยเทพฉะนั้น อนึ่ง ณ ที่ใกล้สระโบกขรณีนั้น มีฝูงนกดุเหว่าเมารสดอกไม้ ส่งเสียงไพเราะ จับใจ ทำป่านั้นให้ดังอึกทึกกึกก้อง ในเมื่อคราวหมู่ไม้ผลิดอกแย้มบาน ตามฤดูกาลรสหวานดังน้ำผึ้งร่วงหล่นจากเกสรดอกไม้มาค้างอยู่บนใบบัว ย่อมชื่อว่าน้ำผึ้งใบบัว (ขัณฑสกร) อนึ่ง ลมทางทิศทักษิณและทางทิศ ประจิมย่อมพัดมาที่อาศรมนั้น อาศรมเป็นสถานที่เกลื่อนกล่นไปด้วย ละอองเกสรปทุมชาติ ในสระโบกขรณีนั้น มีกระจับขนาดใหญ่ๆ ทั้ง ข้าวสาลีอ่อน บ้างแก่บ้างล้มดาษอยู่บนภาคพื้น และในสระโบกขรณีนั้น น้ำใสสะอาดมองเห็นฝูงปลา เต่าและปูเป็นอันมาก สัญจรไปมาเป็นหมู่ๆ รสหวานปานน้ำผึ้งย่อมไหลออกจากเหง้าบัว รสมันปานนมสดและเนยใส

ย่อมไหลออกจากสายบัว ป่านั้นมีกลิ่นหอมต่างๆ ที่ลมรำเพยพัดมา ย่อมหอมฟุ้งตระหลบไป ป่านั้นเหมือนดังจะชวนเชิญคนที่มาถึงแล้วให้เบิกบาน ด้วยดอกไม้และกิ่งไม้ที่มีกลิ่นหอม แมลงภู่ทั้งหลายต่างก็บินว่อนวู่บันลือเสียงอยู่โดยรอบ ด้วยกลิ่นดอกไม้ อนึ่ง ที่ใกล้อาศรมนั้นฝูงวิหคเป็นอันมากมีสีต่างๆ กัน บันเทิงอยู่กับคู่ของตนๆ ร่ำร้องขานขันแก่กันและกัน มีฝูงนกอีกสี่หมู่ทำรังอยู่ใกล้สระโบกขรณี คือ หมู่ที่ ๑ ชื่อว่านันทิกา ย่อมร้องทูลเชิญพระเวสสันดรเจ้า ให้ชื่นชมยินดีอยู่ในป่านี้ หมู่ที่ ๒ ชื่อว่า ชีวปุตตา ย่อมร่ำร้องถวายพระพรให้พระเวสสันดรพร้อมด้วยพระราชธิดาและพระอัครมเหสี จงมีพระชนม์ยืนนานด้วยความสุขสำราญ หมู่ที่ ๓ ชื่อว่าชีวปุตตาปิยาจโน ย่อมร่ำร้องถวายพระพรให้พระเวสสันดรพร้อมทั้งพระราชโอรสพระราชธิดาและพระอัครมเหสี ผู้เป็นที่รักของพระองค์จงทรงพระสำราญ มีพระชนมายุยืนนาน ไม่มีข้าศึกศัตรู หมู่ที่ ๔ ชื่อว่า ปิยาปุตตาปิยานันทา ย่อมร่ำร้องถวายพระพรให้พระราชโอรสพระราชธิดาและพระอัครมเหสี จงเป็นที่รักของพระองค์ ขอพระองค์จงเป็นที่รักของพระราชโอรสพระราชธิดาและพระอัครมเหสี ทรงชื่นชมโสมนัสต่อกันและกัน ดอกไม้ทั้งหลายย่อมตั้งเรียงรายกันอยู่ เหมือนพวงมาลัยที่เขาร้อยไว้ หมู่ไม้เหล่านั้นย่อมปรากฏดังยอดธงชัยมีดอกสีต่างๆ กัน ดังนายช่างผู้ฉลาดเก็บมาร้อยกรองไว้ พระเวสสันดรเจ้า พร้อมด้วยพระราชโอรสพระธิดาและพระมเหสีทรงเพศเป็นพราหมณ์ ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชะฎาทรงนุ่งห่มหนังสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรงบูชาไฟประทับอยู่ ณ อาศรมใด เมื่อท่านบ่ายหน้าไปทางทิศอุดร จะได้เห็นอาศรมนั้น.

[๑๑๔๑] เออ ก็ข้าวสตูผงอันระคนด้วยน้ำผึ้ง และข้าวสตูก้อนมีรสหวานอร่อยของลุงนี้ อันนางอมิตตดาจัดแจงให้แล้ว ลุงจะแบ่งให้แก่เจ้า.

[๑๑๔๒] ข้าแต่ท่านพราหมณ์ จงเอาไว้เป็นสะเบียงทางของท่านเถิด ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาสะเบียงทาง ขอเชิญท่านจงรับน้ำผึ้งกับขาเนื้อย่างจากสำนักของ

ข้าพเจ้านี้ เอาไปเป็นสะเบียงทางอีกด้วย และขอท่านจงไปตามสบายเถิด หนทางนี้เป็นทางเดินได้คนเดียว ตรงลิ่วไปถึงอาศรมของอจุตฤาษี แม้อจุตฤาษีอยู่ในอาศรมนั้นฟันเขลอะ มีผมเกลือกกลั้วด้วยธุลี ทรงเพศเป็นพราหมณ์ มีขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชะฎา นุ่งห่มหนังเสือ นอนเหนือแผ่นดิน บูชาไฟ ลุงไปถึงแล้ว เชิญถามท่านเถิด ท่านจักบอกหนทางให้แก่ลุง

[๑๑๔๓] ชูชกผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพราหมณ์ ได้ฟังคำของเจตบุตรดังนี้แล้ว มีจิตยินดีเป็นอย่างยิ่ง กระทำประทักษิณเจตบุตรแล้ว ได้เดินทางตรงไป ณ สถานที่อันอจุตฤาษีสถิตอยู่.

จบ จุลวนวรรณนา

[๑๑๔๔] ชูชกพราหมณ์ภารทวาชโคตรนั้น เมื่อเดินไปตามทางที่เจตบุตรพรานป่าแนะให้ ก็ได้พบอจุตฤาษี ครั้นแล้วได้เจรจาปราศรัยกับอจุตฤาษี ไต่ถามถึงทุกข์สุขว่า พระคุณเจ้าไม่มีโรคาพาธเบียดเบียนหรือ เป็นสุขสบายดีหรือ เยียวยาอัตภาพด้วยการแสวงหาผลไม้สะดวกหรือ มูลมันผลไม้มีมากหรือ เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลานทีจะมีน้อยกระมัง ในป่าอันเกลื่อนกล่นไปด้วยเนื้อร้าย ไม่มีกล้ำกลายเข้ามารบกวนแหละหรือ.

[๑๑๔๕] ดูกรพราหมณ์ เราไม่มีโรคาพาธเบียดเบียน เราเป็นสุขสบายดี เยียวยาอัตภาพด้วยการแสวงหาผลไม้สะดวกดี มูลมันผลไม้ก็มีมาก อนึ่ง เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลานก็น้อย ในป่าอันเกลื่อนกลาดไปด้วยเนื้อร้าย ไม่มีกล้ำกลายมารบกวนเราเลย เมื่อเรามาอยู่ในอาศรมสิ้นจำนวนปีเป็นอันมาก เราไม่รู้สึกถึงความอาพาธอันไม่เป็นที่รื่นรมย์ใจเกิดขึ้นเลย ดูกรมหาพราหมณ์ ท่านมาดีแล้ว อนึ่ง ท่านมิได้มาร้าย ดูกรท่านผู้เจริญ เชิญท่านเข้าไปภายใน เชิญล้างเท้าทั้งสองของท่าน ผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะซาง ผลหมากเม่า มีรสหวานคล้ายน้ำผึ้ง

เชิญท่านเลือกบริโภคแต่ผลที่ดีๆ แม้น้ำฉันก็เย็นสนิทเรานำมาจาก
ซอกเขา ดูกรมหาพราหมณ์ ถ้าท่านจำนงหวัง ก็เชิญดื่มตามสบายเถิด.

[๑๑๔๖] สิ่งใดอันพระคุณเจ้าให้แล้ว สิ่งนั้นทั้งหมดข้าพเจ้ารับไว้แล้ว บรรณาการ
อันพระคุณเจ้ากระทำแล้วทุกอย่าง ข้าพเจ้ามาแล้ว เพื่อจะเยี่ยมเยียน
พระเวสสันดรราชฤาษี ราชโอรสของพระเจ้ากรุงสัญชัย ซึ่งพลัดพราก
จากชาวสีพีมาช้านาน ถ้าพระคุณเจ้าทราบสถานที่ประทับ โปรดแจ้งแก่
ข้าพเจ้าด้วยเถิด.

[๑๑๔๗] ท่านมานี่เพื่อเป็นศรีสวัสดิ์ เพื่อมาเยี่ยมเยียนพระเวสสันดรเจ้าก็หาไม่
เราเข้าใจว่าท่านปรารถนา (จะมาขอ) พระอัครมเหสีผู้เคารพนบนอบ
พระราชสวามีไปเป็นภรรยา หรือมิฉะนั้นท่านก็ปรารถนา (จะมาขอ)
พระกัณหาชินาราชกุมารีและพระชาลีราชกุมารไปเป็นทาสทาสี หรือไม่ก็
มาเพื่อจะนำเอาพระมารดาและพระราชกุมารกุมารีทั้งสามพระองค์ไปจาก
ป่า ดูกรพราหมณ์ โภคสมบัติทรัพย์และข้าวเปลือกของพระองค์มิได้มี.

[๑๑๔๘] ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่ท่านยังไม่สมควรจะโกรธเคือง เพราะข้าพเจ้ามิได้มาเพื่อ
ขอทาน การพบเห็นอริยชนเป็นความดี การอยู่ร่วมกับอริยชนเป็นสุขทุก
เมื่อ พระเวสสันดรสีพีราชเสด็จพลัดพรากจากชาวสีพีมา ข้าพเจ้ายังมิได้
เห็นเลย ข้าพเจ้ามาเพื่อจะเยี่ยมเยียนพระองค์ ถ้าพระคุณเจ้าทราบสถาน
ที่ประทับ โปรดแจ้งแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด.

[๑๑๔๙] ดูกรมหาพราหมณ์ นั่นภูเขาคันธมาทน์อันล้วนแล้วด้วยหิน พระเวสสัน
ดรเจ้า พร้อมด้วยพระโอรสพระธิดาและพระมเหสี ทรงเพศนักบวช
อันประเสริฐ ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชะฎา ทรง
นุ่งห่มหนังเสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรงบูชาไฟ ประทับอยู่ ณ
อาศรมใด เมื่อท่านบ่ายหน้าเดินไปทางทิศอุดร จะได้เห็นอาศรมนั้น
นั่นหมู่ไม้เขียวชะอุ่ม ทรงผลต่างๆ ปรากฏดังภูเขาอัญชนบรรพตเขียว
ชะอุ่ม มียอดสูงตระหง่าน คือ ไม้ตะแบก หูกวาง ไม้ตะเคียน

ไม้รัง ไม้ตระคร้อ ไม้ยางทรายย่อมหวั่นไหวไปตามลม ดังมาณพดื่มสุราคราวเดียวก็ซวนเซไปมาอยู่ ฉะนั้น ท่านจะได้ฟังเสียงฝูงนกอันจับอยู่บนกิ่งไม้ ปานดังเสียงเพลงทิพย์ คือ นกโพรดก นกดุเหว่า นกกระจง ส่งเสียงร้องบินจากต้นไม้โน้นมาสู่ต้นไม้นี้ ทั้งหมู่ไม้ที่ต้องลมพัดสะบัดกิ่งและใบเสียดสีกัน คล้ายกับจะเรียกคนผู้กำลังเดินทางไปให้หยุด และเหมือนดังชักชวนผู้จะผ่านให้ยินดีชื่นชมพักผ่อน พระเวสสันดรเจ้า พร้อมด้วยพระโอรสพระธิดาและพระมเหสี ทรงเพศเป็นนักบวชอันประเสริฐ ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและใส่ชะฎา ทรงนุ่งห่มหนังเสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรงบูชาไฟ ประทับอยู่ ณ อาศรมใด เมื่อท่านบ่ายหน้าเดินทางไปทางทิศอุดรจะได้เห็นอาศรมนั้น ที่ภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์ใจ มีดอกกุ่มตกอยู่เรี่ยราด พื้นแผ่นดินเขียวชะอุ่มไปด้วยหญ้าแพรก ณ ที่นั้นไม่มีธุลีฟุ้งขึ้นเลย หญ้านั้นมีสีเขียวคล้ายขนคอนกยูงเปรียบด้วยสัมผัสแห่งสำลี หญ้าทั้งหลายโดยรอบ ยาวไม่เกิน ๔ องคุลี ต้นมะม่วง ต้นชมพู่ ต้นมะขวิดและมะเดื่อ มีผลสุก อยู่ในที่ต่ำๆ ป่าไม้นั้นเป็นที่ให้เจริญความยินดี เพราะมีหมู่ไม้ผลบริโภคได้เป็นอันมาก น้ำใสสะอาดกลิ่นหอมดี สีดังแก้วไพฑูรย์ เป็นที่อยู่ของฝูงปลา ไหลหลั่งมาในป่านั้น ภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์ใจ ในที่ไม่ไกลอาศรมนั้น มีสระโบกขรณีดารดาษไปด้วยปทุมชาติและอุบล เหมือนดังที่มีอยู่ในนันทวันของทวยเทพ ดูกรพราหมณ์ในสระนั้นมีอุบลชาติสามชนิด คือ เขียว ขาวและแดง งามวิจิตรมากมาย.

[๑๑๕๐] ในสระนั้นมีปทุมชาติดาษดื่น สีขาวดังผ้าโขมพัสตร์ สระนั้นชื่อว่ามุจลินท์ ดารดาษไปด้วยอุบลขาว จงกลณี และผักทอดยอด อนึ่งเล่าปทุมชาติในสระนั้นมีดอกบานสะพรั่งปรากฏหากำหนดประมาณมิได้ บ้างก็บานในคิมหันตฤดู บ้างก็บานในเหมันตฤดูปรากฏเหมือนตั้งอยู่ใน

น้ำลึกประมาณเพียงเข่า ปทุมชาติอันงามวิจิตรชูดอกสะพรั่ง ส่งกลิ่นหอมฟุ้งตระหลบไป หมู่ภมรโผผินบินว่อนเสียงวู่ๆ อยู่โดยรอบเพราะกลิ่นหอมแห่งบุปผชาติ.

[๑๑๕๑] ดูกรพราหมณ์ อนึ่งเล่า ที่ใกล้ขอบสระนั้นมีต้นไม้หลากหลายขึ้นออกสะพรั่ง คือ ต้นกระทุ่ม ต้นแคฝอย และต้นทองหลาง ผลิดอกออกสะพรั่ง ไม้ปรู ไม้ทราก ต้นปาริชาตก์ ดอกบานสะพรั่ง ต้นกากะทิง ต้นไม้เหล่านี้มีอยู่ที่สองฟาก ปากสระมุจลินท์ ต้นซึก ต้นแคขาว บัวบก ส่งกลิ่นหอมฟุ้งไป ต้นคณฑีสอ ต้นคณฑีเขมา และต้นประดู่ มีอยู่ ณ ที่ใกล้สระนั้น ดอกสะพรั่ง ต้นมะคำไก่ ไม้มะทราง ต้นแก้ว ต้นมะรุม การเกต กรรณิการ์ และชะบา ไม้รกฟ้า ไม้อินทนิล ไม้สะท้อน และทองกวาวมีดอกแย้มบานผลิดอกออกยอดพร้อมๆ กัน รุ่งเรืองงาม ไม้มะรื่น ไม้ตีนเป็ด กล้วย ต้นคำฝอย นมแมว คนทา ประดู่ลาย ต้นสลอด มีดอกบานสะพรั่ง ต้นมะไฟ ต้นงิ้ว ไม้ช้างน้าว พุดขาว กฤษณา โกฐเขมา โกฐสอ มีดอกบานสะพรั่ง ต้นไม้ในบริเวณสระนั้นมีทั้งอ่อนและแก่ ต้นตรงไม่คดงอดอกบานตั้งอยู่สองข้างอาศรมโดยรอบเรือนไฟ.

[๑๑๕๒] อนึ่ง พรรณไม้เป็นอันมาก เกิดขึ้นใกล้ขอบสระนั้น คือ ตระไคร้ ถั่วเขียว ถั่วราชมาส สาหร่าย สันตะวา น้ำในสระนั้นถูกลมรำเพยพัดเกิดเป็นละลอกกระทบฝั่ง มีหมู่แมลงบินวู่ว่อนเคล้าเอาเกสรดอกไม้ที่แย้มบาน สีเสียดเทศ เต่าร้าง ผักบุ้งร้วม มีมากในที่ต่างๆ ดูกรพราหมณ์ ต้นไม้ทั้งหลายดารดาษไปด้วยกล้วยไม้ กลิ่นแห่งบุปผชาติดังกล่าวแล้วนั้น หอมตระหลบอยู่ ๗ วัน ไม่พลันหาย บุปผชาติเกิดอยู่เรียงรายสองฝั่งสระมุจลินท์ ป่านั้นดารดาษไปด้วยต้นราชพฤกษ์ย่อมงดงาม กลีบดอกราชพฤกษ์นั้นหอมตระหลบอยู่กึ่งเดือนไม่เลือนหาย คัญชันเขียว อัญชันขาว กุ่มแดง ดอกบานสะพรั่ง ป่านั้นดารดาษไปด้วยอบเชยและแมงรักเหมือนดังจะให้คนเบิกบานใจ ด้วยดอกไม้และกิ่งไม้อันมีกลิ่นหอม เหล่าภมรโผผินบินว่อนเสียงวู่ๆ อยู่

โดยรอบ เพราะกลิ่นหอมแห่งบุปผชาติ ดูกรพราหมณ์ ณ ที่ใกล้สระนั้น มีฟักแฟง แตงน้ำเต้า ๓ ชนิด ชนิดหนึ่งผลโตเท่าหม้อ อีกสองชนิด ผลโตเท่าตะโพน.

[๑๑๕๓] อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้นมีผักกาด กระเทียม หอม เป็นอันมาก ต้นเต่ารั้ง ตั้งอยู่สล้างดังต้นตาล อุบลเขียวมีเป็นอันมาก ขึ้นอยู่ริมน้ำพอเอื้อม เด็ดได้ มลิวัน มนตำเลีย หญ้านาง อบเชย อโศก เทียนป่า ดอกเข็ม หางช้าง อังกาบ กากะทิง กะลำพัก ทองเครือ ดอก แย้มบานสะพรั่งขึ้นขนาน ต้นชุมแสงขึ้นแซงแซกคัดเค้าและชะเอม มะลิซ้อน หงอนไก่ เทพทาโร แคฝอย ฝ้ายทะเล กรรณิการ์ ดอก เบ่งบานงาม ปรากฏดังตาข่ายทองเปรียบด้วยเปลวไฟ บุปผชาติที่เกิด บนบกและที่เกิดในน้ำ ปรากฏมีในสระนั้นทุกอย่าง สระมุจลินท์มีน้ำมาก เป็นที่รื่นรมย์ ด้วยประการฉะนี้.

[๑๑๕๔] อนึ่ง ในสระนั้นมีปลาซึ่งว่ายอยู่ในน้ำมากมาย คือ ปลาตะเพียน ปลาช่อน ปลาดุก จระเข้ ปลาฉลาม ณ ที่ใกล้สระนั้น มีชะเอมต้น ชะเอมเครือ กำยาน ประยงค์ เนรภูสี แห้วหมู่ สัตตบุษ สมุลแว้ง พิมเสน สามสิบ และกฤษณา เถากะไดลิง มีมากมาย บัวบก โกฐขาว กระทุ่มเลือด ต้นหนาด ขมิ้น แก้วหอม หรดาล คำคูน สมอพิเภก ไคร้เครือ พิมเสน และรางแดง.

[๑๑๕๕] อนึ่ง ในป่านั้นมีสัตว์หลายจำพวก คือ ราชสีห์ เสือโคร่ง ยักษิณี หน้าฬา ช้างพัง ช้างพลาย เนื้อทราย เนื้อฟาน ละมั่ง นางเห็น หมาจิ้งจอก หมาไน บ่าง กระรอก จามรี ชะนี ลิงลม ค่าง ลิง ลิงจุ่น กวาง กระทิง หมี วัวเถื่อน มีมากมาย แรด หมู พังพอน งูเห่า มีอยู่ที่ใกล้สระนั้น เป็นอันมาก กระบือ หมาไน หมาจิ้งจอก กิ้งก่า จะกวด เหี้ย เสือดาว เสือเหลือง มีอยู่โดยรอบ กระต่าย แร้ง ราชสีห์ และเสือปลา มีอยู่มากหลาย มีสกุณชาติมากมาย คือ นกกวัก นกยูง หงส์ขาว ไก่ฟ้า ไก่ป่า ไก่เถื่อน นกหัสดีลิงค์ ร่ำร้องหากันและกัน นกยางโทน นกยางกรอก นกโพระดก นกต้อยตีวิด

นกกะเรียน เหยี่ยวดำ เหยี่ยวแดง นกช้อนหอย นกพริก นกคับแค
นกแขวก นกกด นกกระเต็นใหญ่ นกนางแอ่น นกคุ่ม นกกะทา
นกกระทุง นกกระจอก นกกระจาบ นกกระเต็นน้อย นกกางเขน
นกการเวก นกแอ่นลม นกเงือก นกออก สระมุจลินท์ เกลื่อนกล่น
ไปด้วยฝูงนกนานาชนิด กึกก้องไปด้วยเสียงสัตว์ต่างๆ.

[๑๑๕๖] อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้น มีนกมากมาย มีขนปีกงามวิจิตร มีเสียงไพเราะ
เสนาะโสต ย่อมปราโมทย์อยู่กับคู่เคียงส่งเสียงกู่ก้องร้องหากันและกัน
อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้น มีฝูงสกุณาทิชาชาติส่งเสียงร้องไพเราะไม่ขาดสาย
มีตางามประกอบด้วยเบ้าตาขาว มีขนปีกขนหางงามวิจิตร อนึ่ง ที่ใกล้
สระนั้นมีฝูงนกยูง ส่งเสียงร้องไพเราะไม่ขาดสาย มีสร้อยคอเขียว
ส่งเสียงร้องหากันและกัน ไก่เถื่อน ไก่ฟ้า นกเปล้า นกนางนวล
เหยี่ยวดำ เหยี่ยวนกเขา นกกาน้ำ นกแขกเต้า นกสาลิกา อนึ่ง
ที่ใกล้สระนั้น มีนกเป็นอันมาก เป็นพวกๆ คือ เหลือง แดง ขาว
นกหัสดีลิงค์ พระยาหงส์ทอง นกกาน้ำ นกแขกเต้า นกดุเหว่า
นกออก หงส์ขาว นกช้อนหอย นกเค้าแมว ห่าน นกยาง
นกโพระดก นกต้อยตีวิด นกพิราบ หงส์แดง นกจากพราก
นกเป็ดน้ำ นกหัสดีลิงค์ ส่งเสียงร้องน่ารื่นรมย์ใจ เหล่าสกุณาทิชาชาติ
ดังกล่าวแล้ว ต่างก็ส่งเสียงร้องกู่ก้องหากันทั้งเช้าและเย็นเป็นนิรันดร์
อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้นมีสกุณาทิชาชาติมากมายสีต่างๆ กัน ย่อมบันเทิง
อยู่กับคู่เคียง ส่งเสียงกู่ก้องร้องเข้าหากันและกัน อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้น
มีสกุณาทิชาชาติ มากมายสีต่างๆ กัน ทุกๆ ตัวต่างส่งเสียงอันไพเราะ
ระงมไพร ที่ใกล้สองฝั่งสระมุจลินท์ อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้นมีสกุณาทิชาชาติ
ชื่อว่าการเวกมากมาย ย่อมปราโมทย์อยู่กับคู่เคียง ส่งเสียงกู่ก้องร้องหา
กันและกัน อนึ่ง ที่ใกล้สระนั้นมีสกุณาทิชาชาติชื่อว่าการเวก ทุกๆ
ตัวต่างส่งเสียงอันไพเราะระงมไพร อยู่ที่สองฝั่งสระมุจลินท์ ป่านั้น
เกลื่อนกลาดไปด้วยเนื้อทรายและเนื้อฟาน เป็นสถานที่เสพอาศัยของ

ช้างพลายและช้างพัง ดาษดื่นไปด้วยเถาวัลย์นานาชนิด และเป็นที่อาศัยของฝูงชมด อนึ่ง ที่ป่านั้น มีธัญญาชาติมากมาย คือ หญ้ากับแก้ ลูกเดือย ข้าวสาลี อ้อย มิใช่น้อยเกิดเองในที่ไม่ได้ไถ ทางนี้เป็นทางเดินได้คนเดียว เป็นทางตรงไปจนถึงอาศรม คนผู้ไปถึงอาศรมของพระเวสสันดรนั้นแล้ว ย่อมไม่มีความหิวกระหายหรือความไม่ยินดี พระเวสสันดรเจ้าพร้อมด้วยพระโอรสพระธิดา และมเหสี ทรงเพศนักบวชอันประเสริฐ ทรงขอสำหรับสอยผลไม้ เครื่องบูชาไฟและชะฎา ทรงนุ่งห่มหนังเสือ บรรทมเหนือแผ่นดิน ทรงบูชาไฟ ประทับอยู่ ณ อาศรมใด เมื่อท่านบ่ายหน้าไปทางทิศอุดรจะได้เห็นอาศรมนั้น.

[๑๑๕๗] ชูชกผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพราหมณ์ ครั้นได้สดับถ้อยคำของอจุตฤาษี กระทำประทักษิณ มีจิตชื่นชมโสมนัส อำลามุ่งหน้าไปยังสถานที่ประทับของพระเวสสันดร.

จบ มหาวนวรรณนา

[๑๑๕๘] ดูกรพ่อชาลี เจ้าจงลุกขึ้นยืนเถิด การมาของพวกยาจกในวันนี้ปรากฏเหมือนการมาของพวกยาจกครั้งก่อนๆ พ่อเห็นเหมือนดังพราหมณ์ ความชื่นชมยินดีทำให้พ่อเกษมศานติ์.

[๑๑๕๙] ข้าแต่พระชนกนาถ แม้เกล้ากระหม่อมฉันก็เห็นผู้นั้นปรากฏเหมือนพราหมณ์ ดูเหมือนเป็นคนเดินทาง จักเป็นแขกของเราทั้งหลาย.

[๑๑๖๐] พระองค์ไม่มีโรคาพาธหรือหนอ พระองค์ทรงพระสำราญดีหรือ ทรงเยียวยาอัตภาพด้วยการแสวงหาผลาหารสะดวกหรือ ทั้งมูลมันผลไม้มีมากหรือ เหลือบ ยุง และสัตว์เลื้อยคลาน มีน้อยแลหรือ ในป่าอันเกลื่อนกล่นไปด้วยพาลมฤค ไม่มีมาเบียดเบียนแลหรือ.

[๑๑๖๑] ดูกรพราหมณ์ เราทั้งหลายไม่มีโรคาพาธเบียดเบียน อนึ่ง เราทั้งหลายเป็นสุขสำราญดี เราเยียวยาอัตภาพด้วยการหาผลหารสะดวกดี ทั้งมูลมันผลไม้ก็มีมาก ทั้งเหลือบยุงและสัตว์เลื้อยคลานก็มีน้อย อนึ่ง ในป่าอันเกลื่อนกล่นไปด้วยพาลมฤค ก็ไม่มีมาเบียดเบียนแก่เรา เมื่อพวก

เรามาอยู่ในป่ามีชีวิตอันตรมเกรียมมาตลอด ๗ เดือน เราเพิ่งเห็นท่านผู้เป็นพราหมณ์บูชาไฟ ทรงเพศอันประเสริฐ ถือไม้เท้าสีดังผลมะตูม และลักจั่นน้ำนี้เป็นคนแรก ดูกรพราหมณ์ ท่านมาดีแล้ว อนึ่ง ท่านมิได้มาร้าย ดูกรท่านผู้เจริญ เชิญท่านเข้ามาภายในเถิด เชิญท่านล้างเท้าของท่านเถิด ผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะทราง ผลหมากเม่ามีรสหวานปานน้ำผึ้ง เชิญเลือกฉันแต่ผลที่ดีๆ เถิดท่านพราหมณ์ แม้น้ำฉันนี้ ก็เย็นสนิท เรานำมาแต่ซอกเขา ดูกรพราหมณ์ ก็ท่านจำนงหวัง ก็เชิญดื่มตามสบายเถิด ดังเราขอถาม ท่านมาถึง ป่าใหญ่เพราะเหตุการณ์อะไรหนอ เราถามแล้ว ขอท่านจงบอกความนั้นแก่เราเถิด.

[๑๑๖๒] ห้วงน้ำ (ในปัญจมหานที) เต็มเปี่ยมตลอดเวลาไม่เหือดแห้ง ฉันใด พระองค์มีพระหฤทัยเต็มเปี่ยมไปด้วยศรัทธา ฉันนั้น เกล้ากระหม่อมฉันกราบทูลขอแล้ว ขอพระองค์ทรงพระกรุณาพระราชทานสองปิโยรสแก่ข้าพระองค์เถิด.

[๑๑๖๓] ดูกรพราหมณ์ เรายอมให้ มิได้หวั่นไหว ท่านจงเป็นใหญ่พาเอาลูกทั้งสองของเราไปเถิด พระราชบุตรีมารดาของลูกทั้งสองนี้ เสด็จไปป่าแต่เช้าเพื่อแสวงหาผลไม้ จักกลับจากการแสวงหาผลไม้ในเวลาเย็น ดูกรพราหมณ์ เชิญท่านพักอยู่ราตรีหนึ่ง แล้วจึงไปในเวลาเช้า ดูกรพราหมณ์ ท่านจงพาเอาลูกรักทั้งสอง อันประดับด้วยดอกไม้ต่างๆ ตกแต่งด้วยของหอมนานา พร้อมด้วยมูลมันและผลไม้หลายชนิดไปเถิด.

[๑๑๖๔] ข้าแต่พระองค์ผู้จอมทัพ ข้าพระองค์ไม่ชอบใจการพักอยู่ ข้าพระองค์ยินดีจะไป แม้อันตรายจะพึงมีแก่ข้าพระองค์ ข้าพระองค์ขอทูลลาไปทีเดียว เพราะว่าธรรมดาสตรีเหล่านี้ เป็นผู้ไม่สมควรแก่การขอ ย่อมทำอันตรายต่อบุญของทายก และลาภของยาจก ย่อมรู้มารยา ย่อมรับสิ่งทั้งปวงโดยข้างซ้าย เมื่อฝ่าพระบาททรงบำเพ็ญทานด้วยพระราชศรัทธา ฝ่าพระบาท อย่าได้ทรงเห็นพระมารดาของ พระปิโยรสทั้งสองเลย

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ พระมารดาของพระปิโยรสนั้นพึงกระทำ แม้อันตรายได้ ข้าพระองค์ขอทูลลาไปทีเดียว ขอพระองค์จงตรัสเรียก พระลูกแก้วทั้งสองนั้นมา อย่าให้พระลูกแก้วทั้งสองได้ทันเห็นพระชนนี เลย เมื่อพระองค์ทรงบำเพ็ญทานด้วยพระราชศรัทธา บุญย่อมเจริญด้วย อาการอย่างนี้ ขอพระองค์ตรัสเรียกพระลูกแก้วทั้งสองนั้นมาอย่าให้ พระลูกแก้วทั้งสองได้ทันเห็นพระชนนีเลย ข้าแต่พระราชา พระองค์ ทรงประทานทรัพย์ คือพระโอรสพระธิดาแก่ยาจกเช่นข้าพระองค์แล้ว จักเสด็จไปสวรรค์.

[๑๑๖๕] ถ้าท่านไม่ปรารถนาจะเห็นภริยาของเราผู้มีวัตรอันงาม ท่านก็จงทูลถวาย ชาลีกัณหาชินาทั้งสองนี้ แก่พระเจ้าสัญชัยมหาราชผู้พระอัยยกา ท้าวเธอ ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้งสองนี้ ผู้มีเสียงไพเราะ กล่าววาจาน่ารัก จะทรงปลื้มพระหฤทัยปรีดาปราโมทย์ จักพระราชทานทรัพย์แก่ท่านเป็น อันมาก.

[๑๑๖๖] ข้าแต่พระราชบุตร ขอพระองค์ทรงฟังข้าพระองค์ ข้าพระองค์กลัวต่อ การที่จะถูกหาว่าฉกชิงเอาไป สมเด็จพระเจ้าสญชัยมหาราชจะลงพระ ราชอาชญาข้าพระองค์ คือ จะพึงทรงขายหรือให้ประหารชีวิต ข้าพระ องค์จะขาดทั้งทรัพย์ทั้งทาสและจะพึงถูกนางพราหมณี ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ พราหมณ์ติเตียนได้.

[๑๑๖๗] พระมหาราชทรงสถิตในธรรม ทรงผดุงสีพีรัฐให้เจริญ ได้ทอดพระเนตร เห็นสองพระกุมารนี้ผู้มีเสียงไพเราะ กล่าววาจาน่ารัก ได้พระปีติโสมนัส แล้ว จักพระราชทานทรัพย์ แก่ท่านเป็นอันมาก.

[๑๑๖๘] พระองค์ทรงพร่ำสอนข้าพระองค์ สิ่งใดๆ ข้าพระองค์จักทำสิ่งนั้นๆ ไม่ได้ ข้าพระองค์จักนำสองพระกุมารไปเป็นทาสรับใช้ของนางพราหมณี.

[๑๑๖๙] ลำดับนั้น พระกุมารทั้งสอง คือ พระชาลี และพระกัณหาชินา ได้ สดับคำของชูชก ผู้หยาบช้า ตกพระทัยกลัว จึงพากันเสด็จวิ่งหนีไป ในที่นั้นๆ.

[๑๑๗๐] ดูกรพ่อชาลีลูกรัก มานี่เถิด ลูกทั้งสองจงยังบารมีของพ่อให้เต็ม จงช่วยโสรจสรงหทัยของพ่อให้เย็นฉ่ำ จงทำตามคำของพ่อ ขอเจ้าทั้งสองจงเป็นดังยานนาวาของพ่อ อันไม่หวั่นไหวในสาครคือภพ พ่อจักข้ามซึ่งฝั่งคือชาติ จักยังสัตว์โลกพร้อมทั้งทวยเทพให้ข้ามด้วย ดูกรลูกกัณหามานี่เถิด เจ้าเป็นธิดาที่รัก ทานบารมีก็เป็นที่รักของพ่อ จงช่วยโสรจทรงหทัยของพ่อให้เย็นฉ่ำ ขอจงทำตามคำของพ่อ ขอเจ้าทั้งสองจงเป็นยานนาวาของพ่อ อันไม่หวั่นไหวในสาครคือภพ พ่อจักข้ามซึ่งฝั่ง คือชาติจักช่วยสัตวโลกพร้อมทั้งทวยเทพใช้ข้ามด้วย.

[๑๑๗๑] ลำดับนั้น พระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญ ทรงพาพระกุมารทั้งสองคือ พระชาลีและพระกัณหาชินา มาพระราชทานให้เป็นปุตตกทานแก่พราหมณ์ ลำดับนั้น พระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญ ทรงพาพระกุมารทั้งสอง คือ พระชาลี และพระกัณหาชินา มาพระราชทานให้แก่พราหมณ์ มีพระหฤทัยชื่นบานในปุตตกทานอันอุดม ในครั้งนั้นเมื่อพระเวสสันดรราชฤาษี พระราชทานพระกุมารทั้งสอง ก็บังเกิดมีความบันลือลั่นน่าสพึงกลัว ขนพองสยองเกล้า เมทนีดลก็หวั่นไหว พระเวสสันดรเจ้าผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญ ทรงประคองอัญชลี พระราชทานสองพระกุมารผู้เจริญด้วยความสุขให้เป็นทานแก่พราหมณ์ ก็บังเกิดมีความบรรลือลั่น น่าสพึงกลัวขนพองสยองเกล้า.

[๑๑๗๒] ลำดับนั้น พราหมณ์ผู้หยาบช้านั้น เอาฟันกัดเถาวัลย์ให้ขาดแล้ว เอามาผูกพระหัตถ์ พระกุมารทั้งสองฉุดกระชากลากมา แต่นั้นพราหมณ์นั้นจับเถาวัลย์ถือไม้เท้าทุบตีพระกุมารทั้งสองนำไป เมื่อพระเวสสันดรสีพีราช กำลังทอดพระเนตรอยู่.

[๑๑๗๓] ลำดับนั้น สองพระกุมารพอหลุดพ้นจากพราหมณ์ก็รีบวิ่งหนีไป พระเนตรทั้งสองนองไปด้วยน้ำอัสสุชล พระชาลี ชะเง้อมองดูพระบิดา ทรงถวายบังคมพระยุคลบาทของพระบิดา พระวรกายสั่นระริกดังใบโพธิ์ ทรงถวายบังคมพระยุคลบาท พระบิดาแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระชนกนาถ ก็พระมารดาเสด็จออกไปป่า และพระบิดาทอดพระเนตร

เห็นแต่กระหม่อมฉัน ข้าแต่พระชนกนาถ ขอพระองค์ทรงทอดพระเนตรเกล้ากระหม่อมฉันทั้งสองอยู่ก่อน จนกว่าเกล้ากระหม่อมฉันทั้งสองได้เห็นพระมารดา ข้าแต่พระชนกนาถ พระมารดาเสด็จออกไปป่า ขอพระบิดาทอดพระเนตรเห็นกระหม่อมฉันทั้งสองอยู่ก่อน ข้าแต่พระชนกนารถ ขอพระองค์อย่าเพิ่งพระราชทานเกล้ากระหม่อมฉันทั้งสอง จนกว่าพระชนนีของเกล้ากระหม่อมฉันจะเสด็จกลับมา เมื่อนั้นพราหมณ์นี้ จักขายหรือจักฆ่าก็ตามปรารถนา พราหมณ์ผู้หยาบช้านี้ประกอบด้วยบุรุษโทษ ๑๘ ประการ คือมีเท้าคดทู่ตะแคง ๑ เล็บเน่า ๑ ปลีน่องย้อยยาน ๑ ริมฝีปากบนยาว ๑ น้ำลายไหลยืด ๑ เขี้ยวงอกออกเหมือนเขี้ยวหมู ๑ จมูกหักฟุบ ๑ ท้องพลุ้ยดังหม้อ ๑ หลังค่อม ๑ ตาข้างหนึ่งเล็กข้างหนึ่งใหญ่ ๑ หนวดแดง ๑ ผมบางเหลือง ๑ หนังย่นเป็นเกลียว ตัวตกกระ ๑ ตาเหลือง ๑ คดสามแห่ง คือ ที่สะเอวหลังและคอ ๑ ขากาง ๑ เดินดังกฏะกฏะ ๑ ขนตามตัวยาวและหยาบ ๑ นุ่งห่มหนังเสือเป็นอมนุษย์น่ากลัวเหลือเกิน เป็นมนุษย์หรือยักษ์มีเนื้อและเลือดเป็นเครื่องบริโภค ออกจากบ้านมาสู่ป่า มาขอทรัพย์คือบุตรกะพระองค์ ลูกทั้งสองกำลังถูกพราหมณ์ปีศาจนำไป ข้าแต่พระชนกนาถกระไรหนอฝ่าพระบาททรงนิ่งเฉยอยู่ได้ พระหฤทัยของพระชนกนาถปานดังหนึ่งหิน หรือดังว่ายึดมั่นด้วยพืดเหล็ก พระองค์ช่างไม่ทรงรู้สึกถึงลูกทั้งสอง ซึ่งถูกพราหมณ์ผู้แสวงหาทรัพย์หยาบคาย ผูกมัด แกเฆี่ยนตีลูกทั้งสอง เหมือนนายโคบาลตีโคฉะนั้น ขอให้น้องกัณหาจงอยู่ ณ ที่นี้แหละ เธอไม่รู้จักความทุกข์อะไรๆ เมื่อเธอไม่เห็นพระมารดาก็จะคร่ำครวญหาเหมือนลูกเนื้อที่ยังดื่มนมพลัดจากฝูง ไม่เห็นแม่ก็จะร่ำไห้คร่ำครวญ ฉะนั้น.

[๑๑๗๔] ทุกข์นี้ไม่ใช่ทุกข์ที่แท้จริงของลูก เพราะทุกข์เช่นนี้อันลูกผู้ชายพึงได้รับ ส่วนทุกข์อันใดที่ลูกจักไม่ได้เห็นพระมารดา ทุกข์นั้นของลูกเป็นทุกข์ยิ่ง

กว่าทุกข์ ที่ถูกตาพราหมณ์เฆี่ยนตีทุกข์นี้ไม่ใช่ทุกข์ที่แท้จริงของลูก เพราะทุกข์เช่นนี้อันลูกผู้ชายพึงได้รับ ส่วนทุกข์อันใดที่ลูกจักไม่ได้เห็นพระบิดา ทุกข์นั้นของลูกเป็นทุกข์ยิ่งกว่าทุกข์ที่ถูกตาพราหมณ์เฆี่ยนตี พระมารดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่แท้ เมื่อไม่ได้ทรงเห็นกัณหาชินากุมารี ผู้มีดวงตางาม ก็จักทรงกรรแสงไห้หาตลอดราตรีนาน พระบิดาจักเป็นกำพร้าเสียเป็นแน่แท้เมื่อไม่ได้ทรงเห็นกัณหาชินากุมารีผู้มีดวงตางาม ก็จักกรรแสงไห้หาตลอดราตรีนาน พระมารดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่แท้ เมื่อไม่ได้ทรงเห็นกัณหาชินากุมารี ผู้มีดวงตางาม ก็จักทรงกรรแสงไห้อยู่ในอาศรมช้านาน พระบิดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่แท้ เมื่อไม่ได้ทรงเห็นกัณหาชินากุมารีผู้มีดวงตางาม ก็จักทรงกรรแสงไห้อยู่ในอาศรมช้านาน พระมารดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่แท้ จักทรงกรรแสงไห้อยู่ตลอดราตรีนาน ทรงระลึกถึงเราทั้งสอง ตลอดครึ่งคืนหรือตลอดคืน จักทรงซูบซีดเหี่ยวแห้งไป เหมือนแม่น้ำน้อยในฤดูแล้งเหือดแห้งไป ฉะนั้น พระบิดาจักเป็นกำพร้าเสียแน่แท้ ทรงกรรแสงไห้อยู่ตลอดราตรีนาน ทรงระลึกถึงเราทั้งสองตลอดครึ่งคืนหรือตลอดคืน ก็จักทรงซูบซีดเหี่ยวแห้งไป เหมือนแม่น้ำน้อยในฤดูแล้งเหือดแห้งไป ฉะนั้น รุกขชาติเหล่านี้มีต่างๆ พันธุ์ คือ ต้นหว้า ต้นยางทราย กิ่งห้อยย้อย เราเคยเล่นมาแต่กาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละรุกขชาติเหล่านั้น ซึ่งเราเคยเก็บดอกและผลเล่นมาช้านาน รุกขชาติที่มีผลต่างๆ ชนิด คือ โพธิ์ใบ ขนุน ไทร และมะขวิด ที่เราเคยเล่นมาในกาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละรุกขชาติที่เราเคยเก็บผลกินมาช้านาน นี่สวน นี่สระน้ำเย็นใส เราเคยเที่ยวเล่นเคยลงทรงสนานมาแต่กาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละสวนและสระนั้นไป บุปผชาติต่างๆ ชนิดบนภูเขาโน้น เราเคยเก็บมาทัดทรงในกาลก่อน วันนี้เราจะต้องละบุปผชาติเหล่านั้นไป นี่ตุ๊กตาช้าง ตุ๊กตาม้า ตุ๊กตาวัว พระบิดาทรงปั้นเพื่อให้เราทั้งสองเล่น เราเคยเล่นมาในกาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละตุ๊กตาเหล่านั้นไป.

[๑๑๗๕] สองพระกุมารอันชูชกกำลังพาไป ได้กราบทูลสั่งพระบิดาดังนี้ว่า ข้าแต่พระชนกนาถ ขอพระองค์ได้ทรงพระกรุณาตรัสบอกพระมารดาว่า ลูกทั้งสองไม่มีโรค และขอพระองค์จงทรงพระสำราญ ตุ๊กตาช้าง ตุ๊กตาม้า ตุ๊กตาวัว เหล่านี้ของกระหม่อมฉัน ขอพระองค์โปรดประทานแก่พระเจ้าแม่ ความโศกเศร้าจะพินาศเพราะตุ๊กตาเหล่านั้น และพระมารดาได้ทอดพระเนตรเห็นตุ๊กตาช้าง ตุ๊กตาม้า และตุ๊กตาวัว ของลูกเหล่านั้น จักห้ำหั่นความโศกให้เสื่อมหาย.

[๑๑๗๖] ลำดับนั้น พระเวสสันดรขัตติยราช ครั้นทรงบำเพ็ญทานแล้ว เสด็จเข้าบรรณศาลาทรงกรรแสงพิลาปว่า วันนี้ลูกน้อยทั้งสองจะหิวข้าวอยากน้ำอย่างไรหนอ จะต้องเดินทางไกล ร้องไห้สะอึกสะอื้น เวลาเย็นบริโภคอาหาร ใครจะให้อาหารแก่ลูกทั้งสองนั้น วันนี้ลูกน้อยทั้งสองจะหิวข้าวอยากน้ำอย่างไรหนอ จะต้องเดินทางไกลร้องไห้สะอึกสะอื้น เวลาเย็นเป็นเวลาบริโภคอาหาร ลูกทั้งสองเคยอ้อนกะมัทรีผู้มารดาว่า ข้าแต่พระเจ้าแม่ ลูกทั้งสองหิวแล้ว ขอพระเจ้าแม่จงประทานแก่ลูกทั้งสอง ลูกทั้งสองไม่มีรองเท้า จะเดินทางเท้าเปล่าอย่างไรได้ ลูกทั้งสองจะเมื่อยล้า มีบาทาฟกบวม ใครจะจูงมือลูกทั้งสองเดินทาง อย่างไรหนอ พราหมณ์นั้นช่างร้ายกาจไม่ละอาย เฆี่ยนตีลูกทั้งสองผู้ไม่ประทุษร้ายต่อหน้าเรา แม้ตกเป็นทาสีเป็นทาสของเรา หรือคนรับใช้ใครที่มีความละอายจักเฆี่ยนตีคนที่ต่ำทรามแม้เช่นนั้นได้ พราหมณ์ช่างด่าช่างตีลูกรักทั้งสองของเราผู้มองเห็นอยู่ซึ่งเป็นเหมือนดังปลาติดอยู่ที่ปากลอบปากไซฉะนั้น.

[๑๑๗๗] เราจักถือธนูด้วยมือขวา หรือจักเหน็บพระขรรค์ไว้ข้างซ้ายไปนำเอาลูกทั้งสองของเรามา เพราะลูกทั้งสองถูกเฆี่ยนตีเป็นทุกข์หนัก การที่ลูกน้อยทั้งสองต้องเดือดร้อนเป็นทุกข์แสนสาหัสไม่ใช่ฐานะ ก็ใครเล่ารู้ธรรมของสัตบุรุษแล้วให้ทาน ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง.

[๑๑๗๘] ได้ยินว่า นรชนบางพวกในโลกนี้ พูดความจริงไว้อย่างนี้ว่า ลูกคนใดไม่มีมารดาของตน ลูกคนนั้นเป็นเหมือนไม่มีบิดา น้องกัณหามานี่เถิด

เราทั้งสองจักตายด้วยกัน เราทั้งสองจะเป็นอยู่ทำไมไม่มีประโยชน์ พระบิดาผู้เป็นจอมประชานิกร ประทานเราทั้งสองแก่พราหมณ์ ผู้แสวงหาทรัพย์ เป็นคนร้ายกาจเหลือเกิน แกเฆี่ยนตีเราทั้งสอง เสมือนนายโคบาลประหารโค ฉะนั้น รุกขชาติเหล่านี้มีต่างๆ พันธุ์ คือ ต้นหว้า ต้นยางทราย กิ่งห้อยย้อย เราเคยเล่นมาแต่กาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละรุกขชาติเหล่านั้น ซึ่งเคยเก็บดอกและผลเล่นมาช้านาน รุกขชาติที่มีผลต่างๆ ชนิด คือ โพธิ์ใบ ขนุนไทร และขวิด ที่เราเคยเล่นในกาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละรุกขชาติที่เราเคยเก็บผลกินมาช้านาน นี่สวน นี่สระน้ำเย็นใส เราเคยเที่ยวเล่นเคยลงสรงสนานมาแต่กาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละสวนและสระเหล่านั้นไป บุปผชาติต่างๆ ชนิด บนภูเขาโน้น เราเคยเก็บมาทัดทรงในกาลก่อน วันนี้เราจะต้องละบุปผชาติเหล่านั้นไป นี้ตุ๊กตาช้าง ตุ๊กตาม้า ตุ๊กตาวัว พระบิดาทรงปั้น เพื่อให้เราทั้งสองเล่น เราเคยเล่นในกาลก่อน วันนี้เราทั้งสองจะต้องละตุ๊กตาเหล่านั้นไป.

[๑๑๗๙] พระกุมารทั้งสอง คือ พระชาลีและกัณหาชินา อันชูชกพราหมณ์นำไป พอหลุดพ้นจากมือพราหมณ์ ต่างก็รีบวิ่งหนีไปในสถานที่นั้นๆ.

[๑๑๘๐] ลำดับนั้น พราหมณ์นั้นจับเถาวัลย์ถือไม้เท้า ทุบตีพระกุมารทั้งสองนำไป เมื่อพระเวสสันดร สีพีราชกำลังทอดพระเนตรเห็นอยู่.

[๑๑๘๑] พระกัณหาชินาได้กราบทูลพระบิดาว่า ข้าแต่พระบิดา พราหมณ์นี้ทุบตีลูกด้วยไม้เท้า ดังว่าทุบตีทาสีผู้เกิดในเรือนเบี้ย ข้าแต่พระบิดา ก็พราหมณ์นี้คงไม่ใช่พราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ตั้งอยู่ในธรรม คงเป็นยักษ์แปลงเพศเป็นพราหมณ์ นำเอาลูกทั้งสองไปเพื่อจะกินเป็นอาหาร ลูกทั้งสองถูกพราหมณ์ปีศาจกำลังนำไป ข้าแต่พระบิดา ช่างกระไรเลย พระองค์ทรงนิ่งเฉยอยู่ได้.

[๑๑๘๒] เท้าของเราทั้งสองนี้เล็กเป็นทุกข์ ทั้งหนทางก็ไกลยากที่จะเดินไปได้ เมื่อพระอาทิตย์คล้อยลงต่ำ พราหมณ์เล่าก็เร่งเราทั้งสองให้รีบเดิน ข้าพเจ้าทั้งสอง ขอคร่ำครวญกราบไหว้เทพเจ้าทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่ ณ

ภูเขาลำเนาไพร ในสระน้ำ และบ่อน้ำอันมีท่าราบเรียบด้วยเศียรเกล้า ขอเทพเจ้าผู้สถิตอยู่ ณ ป่าหญ้าลดาวัลย์ และต้นไม้ที่เป็นโอสถ บนภูเขา ที่ป่าไม้ จงช่วยกราบทูลพระชนนีว่า ข้าน้อยทั้งสองนี้ไม่มีโรค พราหมณ์นี้นำเอาข้าทั้งสองไป อนึ่ง ขอท่านทั้งหลายจงกราบทูลพระเจ้าแม่มัทรีชนนีของข้าน้อยทั้งสองว่า ถ้าพระแม่เจ้าปรารถนาจะเสด็จติดตามมา ก็พึงรีบเสด็จติดตามข้าน้อยทั้งสองมาเร็วพลัน ทางนี้เป็นทางเดินคนเดียวตัดตรงไปยังอาศรม พระมารดาพึงเสด็จไปตามทางนั้นก็จะทันได้เห็นลูกทั้งสองโดยเร็วพลัน โอ้หนอ พระเจ้าแม่ผู้ทรงเพศตาปสินีทรงนำมูลผลาหารมาจากป่า ได้ทรงเห็นอาศรมอันว่างเปล่า ก็จักทรงมีทุกข์ พระมารดาเที่ยวแสวงหามูลผลาหารจนล่วงเวลา คงได้มาไม่น้อย คงไม่ทรงทราบว่า ลูกทั้งสองถูกพราหมณ์ผู้แสวงหาทรัพย์หยาบช้าร้ายกาจผูกมัดเฆี่ยนตีดังหนึ่งนายโคบาลทุบตีโค ฉะนั้น เออก็วันนี้ลูกทั้งสองพึงได้เห็นพระมารดาเสด็จกลับมาจากการแสวงหามูลผลาหารในเวลาเย็น พระมารดาพึงประทานผลไม้อันเจือด้วยน้ำผึ้งแก่พราหมณ์ ในกาลนั้น พราหมณ์นี้หิวกระหาย ไม่พึงเร่งให้เราทั้งสองเดินนัก เท้าทั้งสองของเราฟกบวมหนอ พราหมณ์ก็เร่งให้เรารีบเดิน พระกุมารทั้งสองทรงรักใคร่ในพระมารดา ทรงกรรแสงพิลาปอยู่ ณ ที่นั้น ด้วยประการดังนี้.

(นี้) ชื่อทารกบรรพ.

[๑๑๘๓] เทวดาเหล่านั้นได้ฟังสองพระกุมารทรงพิลาปร่ำรำพันแล้ว จึงได้กล่าวกะเทพบุตรทั้ง ๓ ว่า ท่านทั้ง ๓ จงแปลงเพศเป็นสัตว์ดุร้ายในป่า คือเป็นราชสีห์ ๑ เสือโคร่ง ๑ เสือเหลือง ๑ อย่าให้พระราชบุตรีเสด็จกลับจากการแสวงหามูลผลาหารในเวลาเย็นได้ ท่านทั้งหลายอย่าให้สัตว์ร้ายในป่าอันเป็นแว่นแคว้นของพวกเรา เบียดเบียนพระราชบุตรีได้ ถ้าราชสีห์ เสือโคร่งและเสือเหลือง พึงเบียดเบียนพระนาง ผู้ทรงศุภลักษณ์ พระชาลีกุมารก็ไม่พึงมี พระกัณหาชินากุมารีจะพึงมีแต่ที่ไหน พระนางผู้สมบูรณ์ด้วยลักขณาจะพึงเสื่อมเสียโดยส่วนทั้งสอง คือ พระ

ภัศดาและพระลูกรัก เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงกระทำอารักขาให้ดี.

[๑๑๘๔] เสียมของเราหล่นลงแล้ว และตาเบื้องขวาของเราก็เขม่นอยู่ริกๆ ต้นไม้ทั้งหลายที่เคยมีผล ก็กลายเป็นไม่มีผล ทิศทั้งปวงก็ทำให้เราฟั่นเฟือนลุ่มหลง เมื่อเรากลับบ่ายหน้ามาสู่อาศรมในเวลาเย็น เมื่อพระอาทิตย์จะอัศดงคต ๓ สัตว์ร้ายก็ปรากฏยืนขวางทาง พระอาทิตย์ก็คล้อยลงต่ำ และอาศรมก็ยังอยู่ไกลหนอ ก็มูลผลาผลอันใดที่เราจักนำไปแต่ป่านี้ พระเวสสันดรและลูกน้อยทั้งสองพึงเสวยมูลผลาผลนั้น โภชนะอื่นไม่มี พระจอมกษัตริย์นั้นจักประทับอยู่ในบรรณศาลาพระองค์เดียว คงทรงปลอบประโลมให้ลูกน้อยทั้งสองผู้กระหายหิวให้ยินดี คอยทอดพระเนตรดูเราผู้ยังไม่มาถึงเป็นแน่แท้ ลูกน้อยทั้งสองของเราผู้กำพร้ายากไร้ ในเวลาเย็นอันเป็นเวลาดื่มนม จักคอยดื่มน้ำนม ดังลูกเนื้อที่กำลังดื่มนม ฉะนั้น เป็นแน่แท้ ลูกน้อยทั้งสองของเราผู้กำพร้ายากไร้ ในเวลาเย็นอันเป็นเวลาดื่มน้ำ ก็จักคอยดื่มน้ำ ดังลูกเนื้อที่กำลังกระหายน้ำ ฉะนั้น เป็นแน่แท้ ลูกน้อยทั้งสองของเราผู้กำพร้ายากไร้ คงจะยืนคอยต้อนรับเรา เหมือนหนึ่งลูกโคอ่อนคอยชะแง้หาแม่ ฉะนั้น เป็นแน่แท้ ลูกน้อยทั้งสองของเราผู้ยากไร้ คงจะยืนคอยต้อนรับเราเสมือนหนึ่งหงส์ซึ่งตกอยู่ในเปือกตม ฉะนั้น เป็นแน่ ลูกน้อยทั้งสองของเราผู้ยากไร้ คงจะคอยต้อนรับเราอยู่ในที่ใกล้ๆ อาศรม หนทางที่จะไปก็มีอยู่ทางเดียว ทั้งเป็นทางเดินไปได้คนเดียว โดยข้างหนึ่งมีสระ อีกข้างหนึ่งมีบึง เราไม่เห็นทางอื่นซึ่งเป็นทางไปยังอาศรมได้ ข้าแต่พระยามฤคราชผู้มีกำลังมากในป่าใหญ่ ดิฉันขอนอบน้อมต่อท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเป็นพี่น้องของดิฉันโดยธรรม ดิฉันขออ้อนวอน ขอท่านทั้งหลายจงให้หนทางแก่ดิฉันเถิด ดิฉันเป็นภรรยาของพระราชบุตรผู้มีสิริ ผู้ถูกขับไล่จากสีพีรัฐ ดิฉันมิได้ดูหมิ่นพระราชสวามีพระองค์นั้นเลย เหมือนดังนางสีดาคอยอนุวัตรตามพระรามราชสวามี ฉะนั้น ขอท่านทั้งหลายจงหลีกทางให้ดิฉัน แล้วกลับไปพบลูกน้อยของท่านในเวลาออกหาอาหารในเวลาเย็น ส่วนดิฉันก็จะพึงได้กลับไปพบเห็นลูกน้อยทั้งสอง คือ

พ่อชาลีและแม่กัณหาชินา อนึ่ง มูลมันผลไม้นี้ก็มีอยู่มาก และที่เป็นภักษาก็มีไม่น้อย ดิฉันขอแบ่งให้ท่านทั้งหลายกึ่งหนึ่ง ดิฉันอ้อนวอนแล้ว ขอท่านทั้งหลายจงให้ทางแก่ดิฉันเถิด พระมารดาของเราทั้งหลายเป็นพระราชบุตรี และพระบิดาของเราทั้งหลายก็เป็นพระราชบุตร ท่านทั้งหลายจึงชื่อว่าเป็นพี่น้องของดิฉันโดยธรรม ดิฉันอ้อนวอนแล้ว ขอท่านทั้งหลายจงหลีกทางให้ดิฉันเถิด.

[๑๑๘๕] เทพเจ้าทั้งหลายผู้แปลงกายเป็นพาลมฤค ได้ฟังพระวาจาอันไพเราะ น่ากรุณาเป็นอันมาก ของพระนางผู้รำพันวิงวอนอยู่ ได้พากันหลีกจากทางไป.

[๑๑๘๖] พระลูกน้อยทั้งสองพระขมุกขมอมไปด้วยฝุ่น เคยยืนคอยต้อนรับแม่อยู่ที่ตรงนี้ ดังหนึ่งลูกโคอ่อนยืนคอยชะแง้หาแม่ ฉะนั้น พระลูกน้อยทั้งสองขมุกขมอมไปด้วยฝุ่น เคยยืนคอยต้อนรับแม่อยู่ตรงนี้ เหมือนดังหงส์ติดอยู่ในเปือกตม ฉะนั้น พระลูกน้อยทั้งสองขมุกขมอมไปด้วยฝุ่นเคยยืนคอยต้อนรับแม่อยู่ใกล้ๆ อาศรมที่ตรงนี้ พระลูกน้อยทั้งสองเคยร่าเริงหรรษาวิ่งมาต้อนรับแม่ ราวกับจะทำให้หทัยของแม่หวั่นไหว เหมือนลูกเนื้อเห็นแม่แล้วยกหูชูคอวิ่งเข้าไปหาแม่ร่าเริงหรรษาวิ่งไปมารอบๆ ฉะนั้น วันนี้แม่มิได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือ พ่อชาลีแม่กัณหาชินานั้นเหมือนอย่างเคย แม่ละลูกน้อยทั้งสองไว้ออกไปหาผลไม้ ดังแม่แพะและแม่เนื้อละลูกน้อยๆ ไปหากิน ดังปักษีละทิ้งลูกน้อยไปจากรัง หรือดังนางราชสีห์ผู้ต้องการอาหาร ละลูกน้อยไว้ออกไปหากิน ฉะนั้น วันนี้แม่ไม่เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือ พ่อชาลีและแม่กัณหาชินาเหมือนอย่างเคย นี้เป็นรอยเท้าวิ่งไปมาของพระลูกน้อยทั้งสอง ดุจรอยเท้าของช้างทั้งหลายที่เชิงเขา นี่กองทรายที่ลูกน้อยทั้งสองขนมากองเล่น เรี่ยรายอยู่ ณ ที่ใกล้ๆ อาศรม วันนี้แม่ไม่เห็นลูกน้อยทั้งสอง คือ พ่อชาลีและแม่กัณหาชินาเหมือนอย่างเคย พระลูกน้อยทั้งสองเคยขมุกขมอมด้วยทรายและฝุ่นวิ่งเข้ามาล้อมแม่อยู่รอบข้าง วันนี้แม่มิได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสองนั้น เมื่อก่อนพระลูกน้อยทั้งสองเคยต้อนรับแม่

ผู้กลับมาจากป่าแต่ไกล วันนี้แม่ไม่เห็นลูกน้อยทั้งสอง คือ พ่อชาลีแม่กัณหาชินาเหมือนอย่างเคยวันก่อนๆ พระลูกน้อยทั้งสองคอยแลดูแม่อยู่แต่ไกล เหมือนลูกแพะหรือลูกเนื้อทรายคอยชะแง้หาแม่ ฉะนั้น วันนี้แม่ไม่ได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสองนั้นเลย เออก็นี่ผลมะตูมสุกสีดังทองเป็นเครื่องเล่นของลูกน้อยทั้งสอง (ไฉน) จึงมาตกกลิ้งอยู่ที่นี่ วันนี้แม่มิได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือ พ่อชาลีแม่กัณหาชินาเหมือนอย่างเคย ก็ถันทั้งสองของแม่นี้เต็มไปด้วยน้ำนม และอุระประเทศของแม่ดังหนึ่งว่าจะแตกทำลาย วันนี้แม่ไม่ได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือพ่อชาลีแม่กัณหาชินาเหมือนอย่างเคย ใครเล่าจะค้นชายพกแม่ ใครเล่าจะเหนี่ยวถันทั้งสองของแม่ วันนี้แม่ไม่ได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือพ่อชาลีแม่กัณหาชินาเหมือนอย่างเคย เวลาเย็นพระลูกน้อยทั้งสองขมุกขมอมไปด้วยฝุ่น เคยวิ่งเข้ามาเกาะที่ชายพกแม่ วันนี้แม่ไม่ได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง เมื่อก่อนอาศรมนี้ปรากฏแก่เราดังว่ามีมหรสพ วันนี้เมื่อแม่มิได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสองนั้น อาศรมเหมือนดังจะหมุนเวียน นี่อย่างไรอาศรมจึงปรากฏแก่เราดูเงียบสงัดจริงหนอ แม้ฝูงกาป่าก็มิได้ส่งเสียงร้อง ลูกน้อยทั้งสองของแม่ จักตายเสียแล้วเป็นแน่แท้ นี่อย่างไรอาศรมจึงปรากฏแก่เราดูเงียบสงัดจริงหนอ แม้ฝูงนกก็มิได้ส่งเสียงร้อง พระลูกน้อยทั้งสองของแม่ จักตายเสียแล้วเป็นแน่แท้.

[๑๑๘๗] นี่อย่างไรฝ่าพระบาทจึงทรงนิ่งอยู่ เออก็ใจของหม่อมฉันเหมือนดังฝันเห็นสุบินในเวลาราตรี แม้ฝูงกาป่าก็มิได้ส่งเสียงร้อง พระลูกน้อยทั้งสองของหม่อมฉันคงจักตายเสียแล้วเป็นแน่แท้ นี่อย่างไรฝ่าบาทจึงทรงนิ่งอยู่ แม้ฝูงนกก็มิได้ส่งเสียงร้อง พระลูกน้อยทั้งสองของหม่อมฉันคงจักตายเสียแล้วเป็นแน่แท้ ข้าแต่พระลูกเจ้า เหล่าเนื้อร้ายในป่าหรือในทุ่งกว้าง มาเคี้ยวกินพระลูกน้อยทั้งสองของหม่อมฉันเสียแล้วหรือไฉน หรือว่าใครมานำเอาพระลูกน้อยทั้งสองของหม่อมฉันไป หรือฝ่าพระบาททรงส่งพระลูกน้อยทั้งสองซึ่งกำลังช่างพูดจาน่ารักใคร่ไปเป็นทูต หรือว่าเข้าไปหลับอยู่ในบรรณศาลา หรือพระลูกน้อยทั้งสองของ

เรานั้นเที่ยวเล่นคะนองออกไปในภายนอก เส้นพระเกศาพระหัตถ์และพระบาทซึ่งมีลายตาข่ายของพระลูกน้อยทั้งสองนั้น มิได้ปรากฏเลย หรือว่านกทั้งหลายมาโฉบเฉี่ยวเอาไป หรือว่าใครนำเอาพระลูกน้อยทั้งสองของหม่อมฉันไป.

[๑๑๘๘] ความทุกข์ที่หม่อมฉันมิได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือ ชาลีและกัณหาชินาในวันนี้นั้น เป็นทุกข์ยิ่งกว่าการถูกขับไล่จากแว่นแคว้น เปรียบเหมือนแผลที่ถูกแทงด้วยลูกศร ฉะนั้น ก็การที่หม่อมฉันมิได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง ทั้งฝ่าพระบาทก็มิได้ตรัสกับหม่อมฉันนี้ เป็นลูกศรเสียบแทงหฤทัยของหม่อมฉันซ้ำสอง หฤทัยของหม่อมฉันหวั่นไหวข้าแต่พระราชบุตร ถ้าคืนวันนี้ฝ่าพระบาทมิได้ตรัสกับหม่อมฉัน พรุ่งนี้เช้าฝ่าพระบาทก็น่าจะได้ทอดพระเนตรหม่อมฉัน ผู้ปราศจากชีวิตตายเสียเป็นแน่.

[๑๑๘๙] เจ้ามัทรีมีรูปงามอุดม เป็นราชบุตรีผู้มียศ ไปแสวงหามูลผลาหารตั้งแต่เช้า ไฉนหนอ จึงกลับมาจนเวลาเย็น.

[๑๑๙๐] ฝ่าพระบาทได้ทรงสดับมิใช่หรือ ซึ่งเสียงบันลือแห่งราชสีห์ และเสือโคร่ง ทั้งเสียงสัตว์จตุบาทและฝูงนก ส่งเสียงคำรามร้องสนั่นเป็นอันเดียวกัน ต่างก็มุ่งมาเพื่อจะดื่มน้ำยังสระนี้ บุพพนิมิตได้เกิดมีแก่หม่อมฉันผู้กำลังเที่ยวอยู่ในป่าใหญ่ เสียมพลัดตกจากมือของหม่อมฉันและกระเช้าที่หาบอยู่ก็พลัดตกจากบ่า ทีนั้นหม่อมฉันก็หวาดกลัวเป็นกำลัง จึงกระทำอัญชลีนอบน้อมทิศทั่วทุกแห่ง ขอความสวัสดีพึงมีแต่ที่นี้ ขอพระลูกเจ้าของเราทั้งหลาย อย่าได้ถูกราชสีห์หรือเสือเหลืองเบียดเบียนเลย หมี สุนัขป่า หรือเสือดาว อย่ามากล้ำกรายพระลูกน้อยทั้งสองของข้าเลย ๓ สัตว์ร้ายในป่า คือ ราชสีห์ เสือโคร่ง และเสือเหลืองยืนขวางทางหม่อมฉันเสีย เหตุนั้น หม่อมฉันจึงกลับมาจนพลบค่ำ.

[๑๑๙๑] ตัวเราเป็นผู้ไม่ประมาท หมั่นปฏิบัติพระสวามีบำรุงพระลูกน้อยทั้งสองทุกวันคืน ดังอันเตวาสิกปฏิบัติอาจารย์ ฉะนั้น ตัวเรามุ่นชฎาเป็น

พรหมจาริณี นุ่งห่มหนังอชินะ เที่ยวแสวงหามูลผลาหารในป่าทุกวันคืน เพราะความรักพระลูกทั้งสองเทียวนะพระลูก นี่ขมิ้นสีดังทอง ที่แม่หามาบดไว้สำหรับใช้เพื่อเจ้าทั้งสองอาบน้ำ นี่ผลมะตูมสุกสีเหลือง แม่หามาให้เพื่อลูกทั้งสองเล่น อนึ่ง แม่ได้สรรหาผลไม้สุกอื่นๆ ที่น่าพอใจมาเพื่อให้ลูกทั้งสองเล่น นี่เป็นของเล่นของลูกรักทั้งสอง ข้าแต่พระจอมกษัตริย์ นี่เหง้าบัวพร้อมทั้งฝักและหน่อแห่งอุบลและกระจับอันคลุกเคล้าด้วยน้ำผึ้ง เชิญพระองค์ทรงเสวยพร้อมพระโอรสพระธิดาเถิด ขอพระองค์ทรงโปรดประทานดอกปทุมแก่พ่อชาลี ส่วนดอกโกมุทขอได้โปรดประทานแก่กัณหากุมารี พระองค์จะได้ทอดพระเนตรพระกุมารประดับประดาด้วยดอกไม้ฟ้อนรำอยู่ ขอได้โปรดตรัสเรียกสองพระราชบุตรมาเถิด แม่กัณหาชินาจะได้มานี่ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ขอพระองค์ทรงสดับพระสุรเสียงอันไพเราะอ่อนหวานของแม่กัณหาชินาขณะเข้าสู่อาศรม เราทั้งสองถูกเนรเทศจากแว่นแคว้น เป็นผู้มีสุขและทุกข์เสมอกัน เออก็พระองค์ได้ทรงเห็นพระราชบุตรทั้งสอง คือ พ่อชาลีแม่กัณหาชินาบ้างหรือ ชรอยว่าหม่อมฉันได้สาปแช่ง สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ มีศีล เป็นพหูสูต ในโลก วันนี้หม่อมฉันจึงไม่ได้เห็นพระลูกน้อยทั้งสอง คือ พ่อชาลีและแม่กัณหาชินา.

[๑๑๘๒] หมู่นี้นี่ก็ต้นหว้า นี่ต้นยางทรายที่ทอดกิ่งค้อมลงมา เป็นรุกขชาติต่างๆ พันธุ์ ที่สองพระกุมารเคยวิ่งเล่น แม่มิได้เห็นสองพระกุมารนั้น หมู่นี้นี่ก็โพธิ์ใบ ต้นขนุน ต้นไทร ต้นมะขวิด เป็นไม้มีผลนานาชนิดที่พระกุมารทั้งสองเคยมาวิ่งเล่น แม่มิได้เห็นสองพระกุมารนั้น หมู่ไม้เหล่านี้ตั้งอยู่ดุจอุทยาน นี่ก็เป็นแม่น้ำเย็นซึ่งสองพระกุมารเคยมาเล่น แม่มิได้เห็นสองพระกุมารนั้น รุกขชาติที่ทรงดอกต่างๆ มีอยู่บนภูเขานี้ ที่สองพระกุมารเคยทัดทรงเล่น แม่มิได้เห็นสองพระกุมารนั้น รุกขชาติที่ทรงผลต่างๆ มีอยู่บนภูเขานี้ ที่สองพระกุมารเคยมาเสวย แม่มิได้เห็นสองพระกุมารนั้น เหล่านี้เป็นตุ๊กตาช้าง ตุ๊กตาม้า ตุ๊กตาวัว ที่พระกุมารทั้งสองเคยมาเล่น แม่มิได้เห็นสองพระกุมารนั้น.

[๑๑๙๓] เหล่านี้เป็นตุ๊กตาเนื้อทรายทองตัวเล็กๆ ตุ๊กตากระต่าย ตุ๊กตานกเค้า ตุ๊กตาชะมด เป็นอันมากที่พระกุมารทั้งสองเคยเล่น แม่มิได้เห็นพระกุมารทั้งสองนั้น เหล่านี้ตุ๊กตาหงส์ เหล่านี้ตุ๊กตานกกะเรียน ตุ๊กตานกยูงมีแววหางงามวิจิตร ที่สองพระกุมารเคยมาเล่น แม่มิได้เห็นพระกุมารทั้งสองเลย.

[๑๑๙๔] พุ่มไม้เหล่านี้มีดอกบานทุกฤดูกาล ที่สองพระกุมารเคยมาเล่น แม่มิได้เห็นพระกุมารทั้งสองนั้น สระโบกขรณีนี้น่ารื่นรมย์ เพรียกไปด้วยเสียงนกจากพรากมาคูขัน ดาดาษไปด้วยมณฑา ปทุมและอุบล ที่สองพระกุมารเคยมาเล่น แม่มิได้เห็นพระกุมารทั้งสองนั้น.

[๑๑๙๕] ฟืนฝ่าพระบาทก็มิได้หัก น้ำก็มิได้ตัก แม้ไฟก็มิได้ติด เพราะเหตุไรหนอ พระองค์จึงทรงหงอยเหงาซบเซาอยู่ ที่รักกับที่รักประชุมพร้อมกันอยู่ย่อมหายความทุกข์ร้อน แต่วันนี้หม่อมฉันมิได้เห็นพระกุมารทั้งสอง คือ พ่อชาลีและแม่กัณหาชินา.

[๑๑๙๖] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ หม่อมฉันมิได้เห็นพระลูกรักทั้งสองของเรา ผู้ใดมานำเอาพระลูกรักทั้งสองนั้นไป หรือว่าพระลูกรักทั้งสองนั้นตายเสียแล้ว แม้ฝูงกาป่าก็มิได้ขานขัน พระลูกน้อยทั้งสองของหม่อมฉันตายเสียแล้วเป็นแน่ ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ หม่อมฉันมิได้เห็นพระลูกรักทั้งสองของเรา ผู้ใดมานำเอาพระลูกรักทั้งสองนั้นไป หรือว่าพระลูกรักทั้งสองนั้นตายเสียแล้ว แม้ฝูงนกก็มิได้ขานขัน พระลูกน้อยทั้งสองของหม่อมฉันตายเสียแล้วเป็นแน่.

[๑๑๙๗] พระนางมัทรีทรงปริเทวนา พลางเที่ยววิ่งค้นหาตลอดซอกบรรพตและป่าชัฏ ในบริเวณเขาวงกตนั้น แล้วเสด็จกลับมายังพระอาศรม ทรงกรรแสงอยู่ในสำนักของพระราชสวามี ทูลคร่ำครวญว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ หม่อมฉันมิได้เห็นพระลูกรักทั้งสองของเรา ผู้ใดมานำเอาพระลูกรักทั้งสองนั้นไป หรือว่าพระลูกรักทั้งสองนั้นตายเสียแล้ว แม้ฝูงกาป่าก็มิได้ขานขัน พระลูกน้อยทั้งสองของหม่อมฉันตายเสียแล้วเป็นแน่ ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ หม่อมฉันมิได้เห็นพระลูกรักทั้ง

สองของเรา ผู้ใดมานำเอาพระลูกทั้งสองนั้นไป หรือว่าพระลูกรักทั้งสอง
นั้นตายเสียแล้ว แม้ฝูงนกก็มิได้ขานขัน พระลูกน้อยทั้งสองของ
หม่อมฉันตายเสียแล้วเป็นแน่ พระนางมัทรีผู้ทรงพระรูปพระโฉมอัน
อุดม เป็นพระราชบุตรีผู้มียศเที่ยวไปที่โคนต้นไม้ ที่บริเวณภูเขา และ
ในถ้ำมิได้ทรงพบเห็นสองพระกุมาร จึงทรงประคองพระพาหากรรแสง
ร่ำไห้คร่ำครวญ ล้มสลบลงที่พื้นพสุธา ณ ที่ใกล้บาทมูลของพระเวสสันดร
นั้นแล.

[๑๑๙๘] พระเวสสันดรราชฤาษี ทรงวักน้ำประพรมพระนางมัทรีราชบุตรี ผู้ล้มสลบ
ลง ณ ที่ใกล้บาทมูลของพระองค์นั้น ครั้นทรงทราบว่า พระนางฟื้น
พระองค์ดีแล้ว จึงได้ตรัสบอกเนื้อความนี้ กะพระนางในภายหลังว่า
ดูกรมัทรีฉันไม่ปรารถนาจะแจ้งความทุกข์แก่เธอแต่แรกก่อน พราหมณ์
แก่เป็นยาจกผู้ยากจนมาสู่ที่อยู่ของฉัน ฉันได้ให้ลูกทั้งสองแก่พราหมณ์
นั้นไป ดูกรมัทรี เธออย่ากลัวเลย จงดีใจเถิด ดูกรมัทรี เธอจงดู
ฉันเถิด จงอย่าดูลูกทั้งสองเลย อย่ากรรแสงไห้ไปนักเลย เราเป็นผู้
ไม่มีโรค ยังมีชีวิตอยู่ คงจักได้พบเห็นลูกทั้งสองที่พราหมณ์นำไปเป็น
แน่แท้ สัปบุรุษเห็นยาจกมาถึงแล้วพึงให้บุตร ปศุสัตว์ ธัญชาติ
และทรัพย์อย่างอื่นในเรือนเป็นทานได้ ดูกรมัทรี ขอเธอจงอนุโมทนา
ปุตตทานอันสูงสุดของเรา.

[๑๑๙๙] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉันขออนุโมทนาปุตตทานอันอุดมของ
ฝ่าพระบาท ฝ่าพระบาททรงพระราชทานปุตตทาน อันอุดมแล้ว จงยัง
พระหฤทัยให้เลื่อมใส ขอจงทรงบำเพ็ญทานยิ่งๆ ขึ้นไปเถิด ข้าแต่
พระองค์ผู้เป็นใหญ่ของประชุมชนในหมู่มนุษย์ ซึ่งมักเป็นคนตระหนี่
เหนียว ฝ่าพระบาทพระองค์เดียวผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญ ได้ทรงบำเพ็ญ
ปิยปุตตทานแก่พราหมณ์แล้ว.

[๑๒๐๐] ปฐพีก็บันลือลั่นเสียงสนั่นบันลือไปถึงไตรทิพย์สายฟ้าแลบอยู่แปลบ
ปลาบโดยรอบ เสียงสะท้านปรากฏ ดังหนึ่งว่าเสียงภูเขาถล่มทลาย.

[๑๒๐๑] เทพเจ้าสองหมู่ ผู้สิงสถิตอยู่ที่นารทบรรพต ถวายอนุโมทนาแก่พระหน่อทศพลเวสสันดรนั้นว่า พระอินทร์ พระพรหมทั้งท้าวเวสสวัณมหาราช และเทพเจ้าชาวดาวดึงส์สวรรค์ พร้อมด้วยพระอินทร์ทุกถ้วนหน้า ย่อมถวายอนุโมทนาพระนางเจ้ามัทรีผู้ทรงพระรูปพระโฉมอันอุดม เป็นพระราชบุตรีผู้มียศทรงถวายอนุโมทนาปุตตทาน อันอุดมของพระเวสสันดร ของพระเวสสันดรราชฤาษี ด้วยประการฉะนี้แล.

(นี้) ชื่อมัทรีบรรพ

[๑๒๐๒] ลำดับนั้น เมื่อราตรีสิ้นไป พระอาทิตย์อุทัยขึ้นมา เวลาเช้าท้าวสักกเทวราชทรงแปลงเพศเป็นอย่างพราหมณ์ ได้ปรากฏแก่สองกษัตริย์นั้น.

[๑๒๐๓] พระคุณเจ้าไม่มีโรคาพาธหรือหนอ พระคุณเจ้าทรงพระสำราญดีหรือ ทั้งมูลมันผลไม้มีมากหรือ เหลือบยุงและสัตว์เสือกคลานมีน้อยแลหรือ ในป่าอันเกลื่อนกล่นไปด้วยพาลมฤคไม่มีมาเบียดเบียนแลหรือ.

[๑๒๐๔] ดูกรพราหมณ์ เราทั้งหลายไม่มีโรคาพาธเบียดเบียน อนึ่งเราทั้งหลายเป็นสุขสำราญดี เราเยียวยาอัตภาพด้วยการหาผลาหารสะดวกดีทั้งมูลมันผลไม้ก็มีมาก เหลือบ ยุง สัตว์เสือกคลานก็มีน้อย อนึ่ง ในป่าอันเกลื่อนกล่นไปด้วยพาลมฤค ก็ไม่มีมาเบียดเบียนแก่เราเมื่อพวกเรามาอยู่ในป่า มีชีวิตอันตรมเตรียมมาตลอด ๗ เดือน เราพึงเห็นท่านผู้เป็นพราหมณ์บูชาไฟ ทรงเพศอันประเสริฐ ถือไม้เท้าสีดังผลมะตูม และลักจั่นน้ำนี้เป็นคนที่สอง ดูกรพราหมณ์ ท่านมาดีแล้ว อนึ่งท่านมิใช่มาร้าย ดูกรท่านผู้เจริญ เชิญท่านเข้าไปภายในเถิด เชิญล้างเท้าของท่านเถิด ผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะทราง ผลหมากเม่า มีรสหวานปานน้ำผึ้ง เชิญเลือกฉันแต่ผลที่ดีๆ เถิดท่านพราหมณ์ แม้น้ำฉันนี้ก็เย็นสนิท เรานำมาแต่ซอกเขา ดูกรพราหมณ์ ถ้าท่านจำนงหวังก็เชิญดื่มตามสบายเถิด ดังเราขอถามท่านมาถึงป่าใหญ่เพราะเหตุการณ์อะไรหนอ เราถามแล้วขอท่านจงบอกความนั้นแก่เราเถิด.

[๑๒๐๕] ห้วงน้ำ (ในปัญจมหานที) เต็มเปี่ยม ไม่มีเวลาเหือดแห้งฉันใด พระองค์มีพระหฤทัยเต็มไปด้วยศรัทธา ฉันนั้น เกล้ากระหม่อมฉันกราบทูลขอแล้ว ขอพระองค์ทรงพระกรุณาพระราชทานพระมเหสี แก่เกล้ากระหม่อมฉันเถิด.

[๑๒๐๖] ดูกรพราหมณ์ เราย่อมให้มิได้หวั่นไหว ท่านขอสิ่งใดเราก็จะให้สิ่งนั้น เราไม่ซ่อนเร้นสิ่งที่มีอยู่ ใจของเรายินดีในทาน.

[๑๒๐๗] พระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐ ทรงกุมหัตถ์พระนางมัทรี จับเต้าน้ำหลั่งอุทกวารีพระราชทานพระนาง ให้เป็นทานแก่พราหมณ์ ขณะนั้นเมื่อพระมหาสัตว์ทรงบริจาคพระนางมัทรีให้เป็นทานเกิดความอัศจรรย์น่าสยดสยองโลมชาติก็ชูชัน เมทนีดลก็กัมปนาทหวั่นไหว พระนางเจ้ามัทรีมิได้มีพระพักตร์เง้างอด มิได้ทรงขวยเขิน และมิได้ทรงกรรแสงทรงเพ่งดูพระราชสวามีโดยดุษณีภาพ โดยทรงเคารพเชื่อถือว่า ท้าวเธอทรงทราบซึ่งสิ่งอันประเสริฐ.

[๑๒๐๘] เมื่อตถาคตเป็นพระเวสสันดร บริจาคชาลีกัณหาชินาซึ่งเป็นธิดาและพระมัทรีเทวี ผู้เคารพยำเกรงในพระราชสวามี มิได้คิดเสียดายเลยเพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น บุตรทั้งสองเป็นที่เกลียดชังของเราก็หามิได้ พระมัทรีเทวีไม่เป็นที่รักของเราก็หามิได้ แต่สัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา ฉะนั้นเราจึงได้ให้ของอันเป็นที่รัก.

[๑๒๐๙] ข้าพระบาทเป็นพระมเหสีของพระองค์ ตั้งแต่ยังแรกรุ่นสาว พระองค์ก็เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในข้าพระบาท พระองค์ปรารถนาจะพระราชทานข้าพระบาทแก่ผู้ใด ก็พึงพระราชทานได้ทรงปรารถนาจะขายหรือจะฆ่า ก็พึงทรงขายทรงฆ่าได้.

[๑๒๑๐] ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงทราบชัดซึ่งความทรงดำริของสองกษัตริย์แล้วจึงตรัสชมดังนี้ว่าอันว่าข้าศึกทั้งมวลล้วนเป็นของทิพย์ (อันห้ามเสียซึ่งทิพสมบัติ) และเป็นของมนุษย์ (อันห้ามเสียซึ่งมนุษย์สมบัติ) พระองค์ทรงชนะได้แล้วปฐพีก็บันลือลั่น เสียงสนั่นบันลือไปถึงไตรทิพย์สายฟ้าแลบอยู่แปลบปลาบโดยรอบ เสียงสะท้านปรากฏดังหนึ่งว่าเสียง

ภูเขาถล่มทลาย เทพเจ้าสองหมู่ผู้สิงสถิตอยู่ที่นารทบรรพตถวาย อนุโมทนาแก่พระหน่อทศพลเวสสันดรนั้นว่า พระอินทร์ พระพรหม ท้าวประชาบดี จันทเทพบุตร พระยม ทั้งท้าวเวสสวัณมหาราช และ เทพเจ้าทั้งปวงย่อมถวายอนุโมทนาว่า พระเวสสันดรบรมกษัตริย์ ทรง กระทำกรรมที่ทำได้ยาก เมื่อคนดีทั้งหลายให้สิ่งที่ให้ได้ยาก กระทำ กรรมที่ทำได้ยาก คนไม่ดีย่อมทำตามไม่ได้ เพราะว่าธรรมของสัตบุรุษ ทั้งหลายอันอสัตบุรุษตามได้โดยยาก เพราะฉะนั้น ต่อจากนี้ คติของ สัตบุรุษและของอสัตบุรุษ ย่อมต่างกัน อสัตบุรุษ ย่อมไปนรก สัตบุรุษมีสวรรค์เป็นที่ไป การที่พระองค์เสด็จมาอยู่ในป่า ได้พระราช ทานสองพระราชกุมารและพระมเหสีให้เป็นทานนี้ ชื่อว่าเป็นยานอัน ประเสริฐ ไม่เป็นยานก้าวลงสู่อบายภูมิ ขอปุตตทารมหาทานของพระ องค์นั้น จงเผล็ดผลในสรวงสวรรค์.

[๑๒๑๑] ข้าพเจ้าขอถวายพระนางเจ้ามัทรีพระมเหสี ผู้งามทั่วสรรพางค์ คืนให้ พระคุณเจ้า พระองค์เท่านั้นเป็นผู้สมควรแก่พระมัทรี และพระมัทรีก็ คู่ควรกับพระราชสวามี น้ำนมและสังข์ทั้งสองนี้มีสีเสมอกัน ฉันใด พระองค์และพระมัทรีก็มีพระหฤทัยเสมอกัน ฉันนั้น ทั้งสองพระองค์ เป็นกษัตริย์สมบูรณ์ด้วยพระโคตร เป็นอุภโตสุชาตทั้งฝ่ายพระชนนี และชนกทรงถูกขับไล่จากแว่นแคว้น มาอยู่ในอาศรมราวป่า บุญทั้งหลาย ที่พระองค์กระทำมาแล้วฉันใด ขอพระองค์ทรงให้ทานกระทำบุญอยู่ร่ำไป ฉันนั้น.

[๑๒๑๒] ข้าแต่พระราชฤาษี หม่อมฉันเป็นท้าวสักกะจอมเทพ มาในสำนักของ พระองค์ ขอพระองค์จงทรงเลือกเอาพร หม่อมฉันขอถวายพร ๘ ประ การแก่พระองค์.

[๑๒๑๓] ข้าแต่ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งสรรพสัตว์ ถ้าพระองค์จะประสาทพระ พรแก่หม่อมฉันไซร้ ขอให้พระบิดาจงมารับหม่อมฉัน ขอพระบิดาพึง ทรงต้อนรับหม่อมฉันผู้ออกจากป่านี้ ไปถึงเรือนของตนด้วยราชอาสน์ พรนี้เป็นที่ ๑ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา อนึ่ง ขอให้หม่อมฉันไม่

พึงพอใจซึ่งการฆ่าคน แม้ผู้นั้นจะเป็นนักโทษถึงประหารชีวิตกระทำผิด อย่างร้ายกาจ ขอให้หม่อมฉันพึงปล่อยให้พ้นจากการถูกประหารชีวิต พรนี้เป็นที่ ๒ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา อนึ่ง ขอให้ประชาชนทั้งปวง ทั้งแก่เฒ่า เด็ก และปานกลาง พึงเข้ามาอาศัยหม่อมฉันเลี้ยงชีวิต พรนี้เป็นที่ ๓ เป็นพรที่หม่อมฉันไม่พึงคบหาภรรยาผู้อื่น พึงพอใจแต่ในภรรยาของตน ไม่พึงลุอำนาจแห่งหญิงทั้งหลาย พรนี้เป็นที่ ๔ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา อนึ่ง ข้าแต่ท้าวสักกะ ขอให้บุตรของหม่อมฉัน ผู้พลัดพรากไปนั้น พึงมีอายุยืนนาน พึงครองซึ่งแผ่นดินโดยธรรมเถิด พรนี้เป็นที่ ๕ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา อนึ่ง ตั้งแต่วันที่หม่อมฉันกลับคืนถึงพระนครเมื่อราตรีสิ้นไป พระอาทิตย์อุทัยขึ้นมาแล้ว ขอให้อาหารอันเป็นทิพย์พึงปรากฏ พรนี้เป็นที่ ๖ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา อนึ่งเมื่อหม่อมฉันให้ทานอยู่ ขอไทยธรรมอย่าได้หมดสิ้นไป เมื่อกำลังให้ ขอให้หม่อมฉันทำจิตให้ผ่องใส ครั้นให้แล้วขอให้หม่อมฉันไม่พึงเดือดร้อนใจในภายหลัง พรนี้เป็นที่ ๗ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา อนึ่ง เมื่อล่วงพ้นจากอัตภาพนี้ไป ขอให้หม่อมฉันครรไลยังโลกสวรรค์ ให้ได้ไปถึงชั้นดุสิต อันเป็นชั้นวิเศษ ครั้นจุติจากชั้นดุสิตนั้นแล้ว พึงมาสู่ความ เป็นมนุษย์ แล้วไม่พึงเกิดต่อไป พรนี้เป็นที่ ๘ เป็นพรที่หม่อมฉันปรารถนา.

[๑๒๑๔] ครั้นท้าวสักกะจอมเทพทรงสดับพระดำรัสของ พระมหาสัตว์ เวสสันดรนั้นแล้ว ได้ตรัสดังนี้ว่าไม่นานนักดอก สมเด็จพระบิดาบังเกิดเกล้าของพระองค์ จักเสด็จมาทรงเยี่ยมพระองค์ ครั้นตรัสพระดำรัสเท่านี้แล้ว ท้าวสุชัมบดีมฆวาฬเทวราช ทรงพระราชทานพรแก่พระเวสสันดรแล้ว ได้เสด็จกลับไปยังหมู่สวรรค์.

(นี้) ชื่อสักกบรรพ

[๑๒๑๕] นั่นหน้าของใครหนองามยิ่งนัก ดังทองคำอันนายช่างหลอมด้วยไฟสุกใส หรือดังแท่งทองคำอันละลายคว้างที่ปากเบ้า ฉะนั้นเด็กทั้งสองคนนี้มี

อวัยวะคล้ายคลึงกัน มีลักษณะคล้ายคลึงกันคนหนึ่งคล้ายคลึงพ่อชาลี คนหนึ่งเหมือนแม่กัณหาชินา ทั้งสองคนมีรูปเสมอกัน ดังราชสีห์ออกจากถ้ำทอง ฉะนั้นเด็กสองคนนี้ปรากฏเหมือนดังหล่อด้วยทองคำเทียว.

[๑๒๑๖] ดูกรภารทวาชพราหมณ์ ท่านนำเด็กสองคนนี้มาจากไหนหนอ ท่านมาจากไหน ลุถึงแว่นแคว้นของเราในวันนี้.

[๑๒๑๗] ข้าแต่พระเจ้าสญชัยสมมติเทพ กุมารทั้งสองนี้มีผู้ให้แก่ข้าพระองค์ด้วยความพอใจ ตั้งแต่วันที่ข้าพระองค์ได้สองกุมารนี้มา คืนวันนี้เป็นคืนที่ ๑๕

[๑๒๑๘] ท่านมีถ้อยคำดูดดื่มเพียงไร จึงได้เด็กสองคนนี้มา ท่านควรทำให้เราเชื่อโดยเหตุที่ชอบใครให้ลูกน้อยทั้งหลาย อันเป็นอุดมทาน ให้ทานนั้นแก่ท่าน.

[๑๒๑๙] พระองค์ใดเป็นที่พึ่งของเหล่ายาจกผู้มาขอ ดังธรณีเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย พระองค์นั้น คือ พระเวสสันดรราช ซึ่งเสด็จไปอยู่ป่า ได้พระราชทานพระราชโอรส และพระราชธิดาแก่ข้าพระองค์ พระองค์ได้เป็นที่รับรองของเหล่ายาจกผู้มาขอ เหมือนสาครเป็นที่รับรองแห่งแม่น้ำทั้งหลาย ซึ่งไหลลงไป ฉะนั้น พระองค์นั้น คือ พระเวสสันดรราช ซึ่งเสด็จไปอยู่ป่าได้พระราชทานพระราชโอรส และพระราชธิดาแก่ข้าพระองค์.

[๑๒๒๐] ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระราชาผู้ยังทรงครองเรือนอยู่ เป็นผู้มีศรัทธาทรงกระทำกรรมไม่สมควรหนอ พระเวสสันดรถูกขับไล่ออกไปอยู่ป่าพึงพระราชทานพระราชโอรสและพระราชธิดาอย่างไรหนอ ท่านผู้เจริญทั้งหลายมีประมาณเท่าใด ซึ่งมาประชุมกันอยู่ในสมาคมนี้ จงพิจารณาเรื่องนี้ พระเวสสันดรราชประทับอยู่ในป่า อย่างไรจะพระราชทานพระราชโอรส และพระราชธิดาเล่า พระองค์ควรจะพระราชทานทาสทาสี ม้า แม่ม้าอัศดร รถ ช้างกุญชร ทำไมจึงพระราชทานพระราชกุมารทั้งสองเล่า.

[๑๒๒๑] ข้าแต่สมเด็จพระอัยกา ทาส ม้า แม่ม้าอัศดร รถ และช้างกุญชรตัวประเสริฐ ในเรือนของผู้ใดไม่มี ผู้นั้นจะพึงให้อะไร พระเจ้าข้า.

[๑๒๒๒] ดูกรพระหลานน้อย ปู่สรรเสริญทานแห่งบิดาของเจ้านั้น ปู่ไม่ได้ติเตียนเลย หฤทัยแห่งบิดาของเจ้าเป็นอย่างไรหนอ เพราะให้เจ้าทั้งสองแก่พราหมณ์แล้ว.

[๑๒๒๓] ข้าแต่พระอัยกามหาราช พระบิดาของเกล้ากระหม่อม พระราชทานเกล้ากระหม่อมทั้งสองแก่พราหมณ์แล้ว ได้ทรงสดับถ้อยคำร่ำพิลาป ที่พระน้องกัณหาได้กล่าวแล้ว.

[๑๒๒๔] ทรงมีพระหฤทัยเป็นทุกข์และเร่าร้อน มีดวงพระเนตรแดงดังหนึ่งดาวโรหิณี และมีพระอัสสุชลหลั่งไหล.

[๑๒๒๕] พระน้องกัณหาชินาได้กราบทูลสมเด็จพระบิดาดังนี้ว่า ข้าแต่พระบิดาเจ้าขา พราหมณ์นี้เฆี่ยนตีเกล้ากระหม่อมฉันด้วยไม้เท้า ดังเฆี่ยนตีหญิงทาสีอันเกิดในเรือนเบี้ย พระบิดาเจ้าขา ผู้นี้ไม่ใช่พราหมณ์เป็นแน่ พราหมณ์ทั้งหลายย่อมตั้งอยู่ในธรรม ยักษ์แปลงเพศเป็นพราหมณ์มานำเอาเกล้ากระหม่อมฉันทั้งสองไปเพื่อจะกิน พระบิดาเจ้าขา เกล้ากระหม่อมฉันทั้งสองถูกปีศาจนำไป ไฉนพระบิดาจึงทรงนิ่งดูดายเสียเล่าหนอเพคะ.

[๑๒๒๖] มารดาของเจ้าทั้งสองเป็นพระราชบุตรี และบิดาของเจ้าทั้งสองเป็นราชบุตร แต่ก่อนเจ้าทั้งสองเคยขึ้นตักของปู่ บัดนี้เหตุไร จึงยืนอยู่ห่างไกลเล่าหนอ.

[๑๒๒๗] พระมารดาของเกล้ากระหม่อมทั้งสองเป็นพระราชบุตรี และพระบิดาของเกล้ากระหม่อมทั้งสองเป็นพระราชบุตร แต่บัดนี้เกล้ากระหม่อมทั้งสองเป็นทาสของพราหมณ์ เพราะฉะนั้น เกล้ากระหม่อมทั้งสองจึงยืนอยู่ห่างไกล พระเจ้าข้า.

[๑๒๒๘] หลานทั้งสองอย่าได้ชอบกล่าวอย่างนั้นเลย หทัยของปู่กำลังเร่าร้อน กายของปู่เหมือนดังถูกยกขึ้นไว้บนจิตกาธาน หลานรักทั้งสองยังความเศร้าโศกให้แก่ปู่ยิ่งนัก ปู่จักถ่ายหลานทั้งสองด้วยทรัพย์ หลานทั้งสองจักไม่ต้องเป็นทาส ดูกรพ่อชาลี บิดาของเจ้าทั้งสองได้ตีราคาเจ้าทั้งสอง

ไว้เท่าไรให้แก่พราหมณ์ หลานทั้งสองจงบอกแก่ปู่ตามจริงเถิด พนักงานทั้งหลายจงให้พราหมณ์รับเอาทรัพย์ไปเถิด.

[๑๒๒๙] ข้าแต่สมเด็จพระอัยกา พระบิดาทรงตีราคาเกล้ากระหม่อมฉันมีค่าทองคำพันแท่ง ทรงตีราคาพระน้องกัณหาชินาผู้มีพระพักตร์อันผ่องใส ด้วยสัตว์พาหนะมีช้างเป็นต้นอย่างละร้อยๆ แล้วได้พระราชทานแก่พราหมณ์.

[๑๒๓๐] เหวยพนักงาน เองจงลุกขึ้นรีบไปนำทาส ทาสี ช้าง โค และโคอุสภราช อย่างละร้อยๆ กับทองคำพันแท่ง เอามาให้แก่พราหมณ์เป็นค่าถ่ายพระหลานรักทั้งสอง.

[๑๒๓๑] ลำดับนั้น พนักงานรีบไปนำทาส ทาสี ช้าง โค และโคอุสภราช อย่างละร้อยๆ กับทองคำพันแท่งเอามาให้แก่พราหมณ์ เป็นค่าถ่ายสองพระกุมาร.

[๑๒๓๒] พนักงานได้ให้ทาส ทาสี ช้าง โค และโคอุสภราช แม้ม้าอัศดร รถและเครื่องใช้สอยทุกอย่างๆ ละร้อยๆ กับทองคำพันแท่ง แก่พราหมณ์ผู้แสวงหาทรัพย์ ผู้ขอเกินประมาณ หยาบช้า เป็นค่าถ่ายพระกุมารทั้งสอง.

[๑๒๓๓] กษัตริย์ทั้งสอง คือ พระเจ้าสญชัยและพระราชเทวี ทรงถ่ายพระกุมารทั้งสองแล้ว รับสั่งให้พนักงานสรงสนานและให้พระกุมารทั้งสองเสวยเสร็จแล้ว ทรงประดับประดาด้วยอาภรณ์ทั้งหลาย แล้วทรงอุ้มขึ้นให้ประทับบนพระเพลา พระกุมารทั้งสองทรงสรงสนานพระเศียรแล้วทรงพระภูษาอันสะอาด ประดับด้วยสรรพาภรณ์ พระราชาผู้พระอัยกา ทรงอุ้มพระชาลีขึ้นประทับบนพระเพลา แล้วตรัสถาม พระกุมารทั้งสองทรงประดับกุณฑล อันมีเสียงดังก้อง น่าเพลิดเพลินใจ ทรงประดับพวงมาลัยและสรรพาลังการแล้ว พระราชาทรงอุ้มพระชาลีขึ้นประทับบนพระเพลา แล้วได้ตรัสถามว่า ดูกรพ่อชาลี พระชนกชนนีทั้งสองของหลานรัก ไม่มีโรคดอกหรือ แสวงหาผลาหารเลี้ยงชนมชีพสะดวกแหละหรือ มูลผลาหารมีมากแหละหรือ เหลือบ ยุงและสัตว์เสือกคลานมี

น้อยแหละหรือ ในป่าอันเกลื่อนกล่นไปด้วยสัตว์ร้าย ไม่มีมาเบียดเบียน แหละหรือ.

[๑๒๓๔] ขอเดชะ พระชนกชนนีของเกล้ากระหม่อมทั้งสองพระองค์ นั้นไม่มีโรค อนึ่ง ทรงแสวงหามูลผลาหารเลี้ยงพระชนมชีพได้สะดวก มูลผลาหารมี มาก เหลือบ ยุง และสัตว์เสือกคลานก็มีน้อย ในป่าอันเกลื่อนกล่น ไปด้วยสัตว์ร้าย ไม่มีมาเบียดเบียนพระชนกชนนีทั้งสอง พระชนนีของ เกล้ากระหม่อมฉัน ทรงขุดรากบัว เง่าบัว มันอ่อน ทรงสอย ผลพุทรา ผลรกฟ้า มะตูม นำมาเลี้ยงพระชนกและเกล้ากระหม่อมฉันทั้งสอง พระชนนีทรงนำเอาเง่าไม้และผลไม้ใดๆ มาจากป่า พระชนกและ เกล้ากระหม่อมฉันทั้งสองมารวมพร้อมกันเสวยเง่าไม้ และผลไม้นั้นๆ ในเวลากลางคืน ไม่ได้เสวยในเวลากลางวันเลย พระชนนีของเกล้า กระหม่อมทั้งสองผู้เป็นสุขุมาลชาติ ต้องเที่ยวแสวงหาผลไม้ มีพระ ฉวีวรรณผอมเหลือง เพราะลมและแดด เหมือนดอกปทุม อันถูกขยำ ด้วยมือ ฉะนั้น เมื่อพระชนนีเสด็จเที่ยวไปในป่าใหญ่ ซึ่งเป็นป่า อันเกลื่อนกล่นไปด้วยสัตว์ร้าย เป็นที่อาศัยแห่งแรดและเสือเหลือง พระเกสาของพระองค์อันมีสีดังปีกแมลงภู่ ถูกกิ่งไม้เป็นต้นเกี่ยวให้ กระจุยกระจาย พระชนนีทรงขมวดมุ่นพระเมาลี ทรงไว้ซึ่งเหงื่อไคลที่ พระกัจฉะประเทศ (ทรงเพศเป็นดาปสินีอันประเสริฐ ทรงถือไม้ขอ ทรงเครื่องบูชาไฟ และมุ่นพระเมาลี) ทรงพระภูษาหนังสัตว์ บรรทม เหนือปถพี ทรงบูชาไฟ.

[๑๒๓๕] บุตรทั้งหลายเกิดขึ้นมาแล้ว ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ในโลก พระอัยกา ของเราไม่ทรงเกิดพระสิเนหาในพระโอรสเสียเลยเป็นแน่.

[๑๒๓๖] ดูกรพระหลานน้อย จริงทีเดียว การที่ปู่ให้ขับไล่พระบิดาของเจ้าผู้ไม่มี โทษ เพราะถ้อยคำของชาวสีพีทั้งหลายนั้น ชื่อว่าปู่ได้ทำกรรมอันชั่วช้า และชื่อว่าทำกรรมเครื่องทำลายความเจริญ สิ่งใดๆ ของปู่มีอยู่ในนคร นี้ก็ดี ทรัพย์และธัญชาติที่มีอยู่ก็ดี ปู่ขอยกให้แก่พระบิดาของเจ้าทั้งสิ้น ขอให้เวสสันดรจงมาเป็นพระราชาปกครองในสีพีรัฐเถิด.

[๑๒๓๗] ขอเดชะ สมเด็จพระชนกของเกล้ากระหม่อมฉัน คงจักไม่เสด็จมาเป็นพระราชาของชาวสีพี เพราะถ้อยคำของเกล้ากระหม่อมฉัน ขอให้สมเด็จพระอัยกาเสด็จไป ทรงอภิเษกพระบิดาของเกล้ากระหม่อมฉันด้วยราชูปโภค เองเถิดพระเจ้าข้า.

[๑๒๓๘] ลำดับนั้น พระเจ้าสญชัยได้ดำรัสสั่งเสนาบดีว่า กองทัพ คือ พลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้า จงผูกสอดอาวุธ (จงเตรียมให้พร้อมสรรพ) ชาวนิคม พราหมณ์และปุโรหิตทั้งหลาย จงตามเราไป ถัดจากนั้น พวกโยธีหกหมื่นผู้มีสง่างาม พร้อมสรรพด้วยเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ ประดับด้วยผ้าสีต่างๆ กัน จงตามมาเร็วพลัน พวกโยธีผู้พร้อมสรรพด้วยเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ ประดับด้วยผ้าสีต่างๆ กัน คือ พวกหนึ่งแต่งผ้าสีเขียว พวกหนึ่งแต่งผ้าสีเหลือง พวกหนึ่งแต่งผ้าสีแดง พวกหนึ่งแต่งผ้าสีขาว จงตามมาเร็วพลัน ภูเขาคันธมาทน์อันมีในป่าหิมพานต์สะพรั่งไปด้วยคันธชาติ ดารดาษด้วยพฤกษานานาชนิด เป็นที่อาศัยอยู่แห่งหมู่สัตว์ใหญ่ๆ และมีต้นไม้เป็นทิพยโอสถ ย่อมสว่างไสวและหอมไปทั่วทิศ ฉันใด เหล่าโยธีทั้งหลาย ผู้พร้อมสรรพด้วยเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ จงตามมาเร็วพลัน ก็จงรุ่งเรืองและมีเกียรติฟุ้งขจรไปฉันนั้น ถัดจากนั้น จงจัดช้างที่สูงใหญ่หมื่นสี่พัน มีสายรัดประคนทอง มีเครื่องประดับและเครื่องปกคลุมศีรษะอันขจิตด้วยทอง มีนายควาญช้างถือโตมร และขอขึ้นขี่คอประจำเตรียมพร้อมสรรพ ประดับประดาอย่างสวยงาม จงตามมาเร็วพลัน ถัดจากนั้น จงจัดม้าสินธพชาติอาชาไนยอันมีฝีเท้าจัดหมื่นสี่พัน พร้อมด้วยนายควาญม้าประดับประดาด้วยอลังการ ถือแส้และเกาทัณฑ์ ผูกสอดเครื่องรบขึ้นประจำหลัง จงตามมาเร็วพลัน ถัดจากนั้นจงจัดกระบวนรถรบหมื่นสี่พัน มีกำกงอันหุ้มด้วยเหล็กเรือนรถวิจิตรด้วย และจงยกธงขึ้นปักบนรถนั้นๆ พวกนายขมังธนูผู้ยิงได้แม่นยำ เป็นคนคล่องแคล่วในรถทั้งหลายจงเตรียมโล่ห์ เกราะและเกาทัณฑ์ไว้ให้เสร็จ พลโยธีเหล่านี้ จงตระเตรียมให้พร้อมรีบตามมา.

[๑๒๓๙] เวสสันดรโอรสของเรา จักเสด็จมาโดยมรรคาใดๆ ตามมรรคานั้นๆ จงให้โปรยข้าวตอก ดอกไม้ มาลัย ของหอมและเครื่องลูบไล้ และจงให้ตั้งเครื่องบูชาอันมีค่ารับเสด็จ ในบ้านหนึ่งๆ จงให้ตั้งหม้อสุราเมรัยรับไว้ บ้านละร้อยๆ รายไปตามมรรคาที่เวสสันดรโอรสของเราจักเสด็จมา จงให้ตั้งมังสาหารและขนม เช่น ขนมแตกงา ขนมกุมมาส อันปรุงด้วยเนื้อปลา รายไปตามมรรคาที่เวสสันดรโอรสของเราจักเสด็จมา จงให้ตั้งเนยใส น้ำมัน นมส้ม นมสด ขนมที่ทำด้วยข้าวฟ่างและสุราเป็นอันมาก รายไปตามมรรคาที่เวสสันดรโอรสของเราจักเสด็จมา ให้มีพนักงานวิเศษทั้งครัวหวานและครัวคาว จัดตั้งไว้เลี้ยงประชาชนทั่วไป ให้มีมหรสพฟ้อนรำขับร้องทุกๆ อย่าง เพลงปรบมือ กลองยาว ช่างขับเสภาอันบรรเทาความเศร้าโศก พวกมโหรีจงเล่นดนตรีดีดพิณ พร้อมทั้งกลองน้อยกลองใหญ่ เป่าสังข์ ตีกลองหน้าเดียว ตะโพน บัณเฑาะว์ สังข์ จะเข้ กลองใหญ่ กลองเล็ก รายไปตามมรรคาที่เวสสันดรโอรสของเราจักเสด็จมา.

[๑๒๔๐] กองทัพของสีพีรัฐเป็นกองทัพใหญ่ อันจัดเป็นกระบวนตั้งไว้เสร็จแล้วนั้น มีพระชาลีราชกุมารเป็นผู้นำทาง ได้ยาตราไปยังเขาวงกต ช้างกุญชรตัวประเสริฐมีอายุ ๖๐ ปี มีสายรัดประคนทอง ผูกตกแต่งไว้ บันลือก้องโกญจนาทกระหึ่มอยู่ เหล่าม้าอาชาไนยย่อมแผดเสียงดังสนั่น เสียงกงรถดังกึกก้อง ธุลีละอองฟุ้งตระหลบนภากาศ กองทัพของสีพีรัฐอันจัดเป็นกระบวนยาตราไปเป็นกองทัพใหญ่ สามารถจะทำลายล้างราชดัสกรได้ มีพระชาลีราชกุมารเป็นผู้นำทาง ได้ยาตราไปยังเขาวงกต พระเจ้าสญชัยพร้อมด้วยราชบริพารเหล่านั้นเสด็จเข้าป่าใหญ่ ซึ่งมีต้นไม้มีกิ่งก้านมาก มีน้ำมาก ดารดาษไปด้วยไม้ดอกและไม้ผลทั้งสองอย่าง ในป่าใหญ่นั้น ฝูงวิหคเป็นอันมากหลากๆ สี มีเสียงกลมกล่อมหวานไพเราะเกาะอยู่บนต้นไม้อันเผล็ดดอกตามฤดูกาล ร้องประสานเสียงเสียงระเบงเป็นคู่ๆ พระเจ้าสญชัยพร้อมทั้งราชบริพารเหล่านั้น เสด็จไประยะทางไกลล่วงหลายวันหลายคืน จึงบรรลุถึงประเทศที่พระเวส -

สันดรประทับอยู่.

(นี้) ชื่อมหาราชบรรพ.

[๑๒๔๑] พระเวสสันดรได้ทรงสดับเสียงกึกก้องแห่งกองพลเหล่านั้น ก็ตกพระทัยกลัวเสด็จขึ้นภูเขา ทรงหวาดกลัวทอดพระเนตรดูกองพลเสนา ตรัสว่าดูกรมัทรี เชิญมาดูซิ เสียงอันกึกก้องเช่นใดในป่า ม้าอาชาไนยส่งเสียงร้องกึกก้อง เห็นปลายธงปลิวไสว นายพรานไพรทั้งหลายขึงข่ายล้อมฝูงเนื้อในป่า ไล่ต้อนให้ตกลงในหลุม แล้วไล่ทิ่มแทงด้วยหอก เลือกเอาแต่ตัวพีๆ ฉันใด เราทั้งสองก็ฉันนั้น เป็นผู้ไม่มีโทษผิด ถูกขับไล่จากแว่นแคว้นมาอยู่ในป่า ย่อมเป็นผู้ต้องตกอยู่ในเงื้อมมือของพวกอมิตรเป็นแน่ ดูเอาเถิดซึ่งบุคคลผู้ประหารคนไม่มีกำลัง.

[๑๒๔๒] พวกอมิตรไม่พึงย่ำยีพระองค์ เปรียบเหมือนไฟในห้วงน้ำ ฉะนั้น ขอพระองค์จงระลึกถึงข้อนั้นแหละ แต่นี้ไปจะพึงมีแต่ความสวัสดีโดยแท้.

[๑๒๔๓] ลำดับนั้น พระเวสสันดรราชเสด็จลงจากภูเขาแล้วประทับนั่งในบรรณศาลา ทรงทำพระมนัสให้มั่นคง.

[๑๒๔๔] พระบิดาดำรัสสั่งให้กลับรถ ให้ประเทียบกระบวนทัพไว้แล้วเสด็จเข้าไปหาพระราชโอรสผู้ประทับอยู่ในป่าเดียวดาย เสด็จลงจากคอช้างพระที่นั่งต้น ทรงเฉวียงพระอังสาประนมพระหัตถ์ แวดล้อมด้วยหมู่อำมาตย์ เสด็จเข้าไปเพื่อทรงอภิเษกพระราชโอรส ณ ที่นั้น ท้าวเธอได้ทอดพระเนตรเห็นพระราชโอรสทรงเพศบรรพชิต นั่งเข้าฌานอยู่ในบรรณศาลาไม่หวั่นไหวแน่วแน่ ไม่มีภัยแต่ไหน.

[๑๒๔๕] ก็พระเวสสันดรและพระนางเจ้ามัทรี ทอดพระเนตรเห็นพระบิดาผู้มีความรักในบุตรกำลังเสด็จมา ทรงต้อนรับถวายอภิวาท ฝ่ายพระนางเจ้ามัทรี ทรงซบพระเศียรอภิวาทแทบพระบาทพระสัสสุระกราบทูลว่า ข้าแต่พระสมมติเทพ เกล้ากระหม่อมฉันมัทรีผู้สะใภ้ของพระองค์ ขอถวายบังคม ณ พระยุคลบาทของพระองค์ พระเจ้าสญชัยทรงสวมกอดสองกษัตริย์ประทับทรวง ฝ่าพระหัตถ์ลูบพระปฤษฎางค์อยู่ไปมา ณ อาศรมนั้น.

[๑๒๔๖] ดูกรพระลูกรัก ลูกทั้งสองไม่มีโรคาพาธหรือหนอ ลูกทั้งสองสำราญดีหรือ ทั้งมูลมันผลไม้มีมากหรือ เหลือบ ยุง และสัตว์เสือกคลานมีน้อยแลหรือ ในป่าอันเกลื่อนกล่นไปด้วยพาลมฤค ไม่มีมาเบียดเบียนแลหรือ.

[๑๒๔๗] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ชีวิตของข้าพระบาททั้งสองย่อมเป็นไปตามมีตามได้ ข้าพระบาททั้งสองเป็นอยู่อย่างฝืดเคือง ชีวิตเป็นอยู่ได้ด้วยการเที่ยวแสวงหามูลผลาผล ข้าแต่พระมหาราช นายสารถีทรมานม้าให้หมดฤทธิ์ ฉันใด ข้าพระบาททั้งสองย่อมเป็นผู้ถูกทรมานให้หมดฤทธิ์ ฉันนั้น ความสิ้นฤทธิ์ย่อมทรมานข้าพระบาททั้งสอง ข้าแต่พระมหาราช เมื่อข้าพระบาททั้งสองผู้ถูกเนรเทศโศกเศร้าอยู่ในป่าเนืองนิตย์ เนื้อหนังก็ซูบซีด เพราะมิได้เห็นพระชนกชนนี.

[๑๒๔๘] ทายาทผู้มีมโนรถยังไม่สำเร็จของฝ่าพระบาทผู้จอมสีพีรัฐ คือ ชาลีและกัณหาชินา ทั้งสองตกอยู่ในอำนาจของพราหมณ์ผู้มุทะลุหยาบช้า มันต้อนตีเอาชาลีกัณหาชินาทั้งสองนั้นเหมือนดังโค ถ้าพระองค์ทรงทราบหรือทรงได้สดับข่าวลูกทั้งสองของพระราชบุตรีนั้น ขอได้ทรงพระกรุณาตรัสบอกแก่ข้าพระบาทโดยเร็วพลัน ดังหมอรีบพยาบาลคนที่ถูกงูกัดฉะนั้นเถิด.

[๑๒๔๙] กุมารทั้งสองนั้น คือ ชาลีและกัณหาชินา พ่อได้ให้ทรัพย์แก่พราหมณ์ถ่ายมาแล้ว ดูกรลูกรัก อย่ากลัวไปเลย จงเบาใจเถิด.

[๑๒๕๐] ข้าแต่สมเด็จพระบิดา ฝ่าพระบาทไม่มีโรคาพาธหรือหนอ ทรงพระสำราญดีหรือ พระจักษุแห่งพระชนกชนนีของข้าพระบาท ยังไม่เสื่อมเสียแหละหรือ.

[๑๒๕๑] ดูกรลูกรัก พ่อไม่มีโรคาพาธ และสบายดี อนึ่ง จักษุแห่งมารดาของเจ้าก็ไม่เสื่อมเสีย.

[๑๒๕๒] ยวดยานของฝ่าพระบาทไม่ทรุดโทรมหรือ พลพาหนะยังใช้ได้คล่องแคล่วหรือ ชนบทเจริญดีอยู่หรือ ฝนไม่แล้งหรือ พระเจ้าข้า.

[๑๒๕๓] ยวดยานของเราไม่ทรุดโทรม พลพาหนะยังใช้ได้คล่องแคล่ว ชนบทเจริญดี และฝนไม่แล้ง.

[๑๒๕๔] เมื่อสามกษัตริย์ทรงสนทนากันอยู่อย่างนี้ พระมารดาผู้เป็นราชบุตรี ไม่ทรงฉลองพระบาท เสด็จดำเนินไปปรากฏที่ปากทวารเขา ก็พระเวสสันดรและพระมัทรี ทอดพระเนตรเห็นพระมารดาผู้มีความรักในบุตรกำลังเสด็จมา ทรงต้อนรับถวายอภิวาท ฝ่ายพระนางเจ้ามัทรี ทรงซบเศียรเกล้าอภิวาทแทบพระบาท พระสัสสุกราบทูลว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า เกล้ากระหม่อมฉันมัทรีผู้สะใภ้ ขอถวายบังคมพระยุคลบาทของพระแม่เจ้า.

[๑๒๕๕] ก็พระโอรสทั้งสองผู้เสด็จมาโดยสวัสดีแต่ที่ไกล ทอดพระเนตรเห็นพระนางเจ้ามัทรี ก็คร่ำครวญวิ่งเข้าไปหา ดังหนึ่งลูกโคน้อยวิ่งเข้าหาแม่ฉะนั้น ส่วนพระนางเจ้ามัทรีพอทอดพระเนตรเห็นพระโอรสทั้งสองผู้เสด็จมาโดยสวัสดี แต่ที่ไกล ทรงสั่นระรัวไปทั่วพระกาย เหมือนแม่มดที่ผีสิง ฉะนั้น น้ำนมก็ไหลออกจากพระถันทั้งคู่.

[๑๒๕๖] เมื่อพระญาติทั้งหลายมาพร้อมกันแล้ว ขณะนั้นได้เกิดเสียงสนั่นกึกก้องภูเขาทั้งหลายสั่นสะท้าน แผ่นดินไหวสะเทือน ฝนตกลงเป็นท่อธาร ครั้งนั้น พระเวสสันดรราชได้สมาคมร่วมด้วยพระญาติ คือ พระราชา พระเทวี พระโอรส พระสุณิสา และพระราชนัดดาทั้งสองพระองค์ พระญาติทั้งหลายมาประชุมพรักพร้อมกันแล้ว ณ กาลใด ในกาลนั้นได้เกิดความอัศจรรย์น่าขนพองสยองเกล้า ประชาราษฎร์ทั้งปวงพร้อมใจกัน ประนมอัญชลีถวายบังคมพระมหาสัตว์ คร่ำครวญวิงวอนพระเวสสันดรและพระนางเจ้ามัทรี ในป่าอันน่าหวาดกลัวว่า พระองค์เป็นพระราชาผู้เป็นใหญ่แห่งข้าพระบาททั้งหลาย ขอทั้งสองพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดรับเสวยราชสมบัติเป็นพระราชาแห่งข้าพระบาททั้งหลายเทอญ.

(นี้) ชื่อฉขัตติยบรรพ.

[๑๒๕๗] ฝ่าพระบาท ชาวชนบทและชาวนิคม พร้อมใจกันเนรเทศข้าพระบาท ผู้ครองราชสมบัติโดยทศพิธราชธรรม จากแว่นแคว้น.

[๑๒๕๘] ดูกรพระลูกรัก จริงทีเดียว การที่พ่อขับไล่ลูกผู้ไม่มีโทษผิดออกไปจากแว่นแคว้น เพราะถ้อยคำของชาวสีพีนั้น ชื่อว่าพ่อได้ทำกรรมอันชั่วช้า และชื่อว่าพ่อได้ทำกรรมเครื่องทำลายความเจริญ.

[๑๒๕๙] ขึ้นชื่อว่าบุตร ควรช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ของมารดาบิดาและพี่น้องที่เกิดขึ้น เพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้ด้วยชีวิตของตน (ข้าแต่พระมหาราชา เวลานี้เป็นเวลาสมควรที่จะสรงสนาน ขอเชิญทรงชำระพระสรีระมลทินเถิด พระเจ้าข้า).

[๑๒๖๐] ลำดับนั้น พระเวสสันดรบรมกษัตริย์ ทรงชำระพระสรีระมลทิน ครั้นแล้วไม่ทรงเพศดาบส.

[๑๒๖๑] พระเวสสันดรบรมกษัตริย์ สระพระเกศาแล้ว ทรงเศวตพัสตร์อันสะอาด ทรงประดับด้วยเครื่องราชปิลันทนาภรณ์ทุกอย่าง ทรงสอดพระแสงขรรค์อันทำให้ราชปัจจามิตรเกรงขาม เสด็จขึ้นทรงพระยาปัจจยนาคเป็นพระคชาธาร ครั้งนั้น เหล่าสหชาติโยธาหาญทั้งหกหมื่นสวมสอดสรรพาวุธและประดับสรรพาภรณ์ล้วนด้วยทอง เป็นสง่างามน่าดู ต่างชื่นชมยินดี แวดล้อมพระมหากษัตริย์ผู้เป็นจอมทัพ ลำดับนั้นเหล่าพระสนมกำนัลของพระเจ้าสีพีมาประชุมพร้อมกัน เชิญพระมัทรีให้โสรจสรงด้วยสุคนธวารี แล้วทูลถวายพระพรว่า ขอพระเวสสันดรจงทรงอภิบาลรักษาพระแม่เจ้าของพระชาลี และพระกัณหาชินาทั้งสองพระองค์จงทรงบำรุงรักษาพระแม่เจ้าต่อไป อนึ่ง ขอพระเจ้าสญชัยมหาราช จงทรงคุ้มครองรักษาพระแม่เจ้ายิ่งขึ้นไป เทอญ.

[๑๒๖๒] ก็พระเวสสันดรบรมกษัตริย์และพระมัทรี กลับมาได้ดำรงในสิริราชสมบัตินี้ตามเดิมแล้ว ทรงระลึกถึงความลำบากขณะที่เสด็จไปประทับอยู่ในป่าในกาลก่อน จึงรับสั่งให้นำกลองนันทเภรีไปตีประกาศที่เวิ้งว้างหว่างเขาวงกต อันเป็นรัมณียสถาน ก็พระเวสสันดรบรมกษัตริย์และพระมัทรี กลับมาได้ดำรงในสิริราชสมบัตินี้ตามเดิมแล้ว พระมัทรี

ผู้สมบูรณ์ด้วยลักขณา ทรงระลึกถึงความลำบากขณะที่เสด็จไปประทับอยู่ในป่าในกาลก่อน ครั้นได้ทรงประสบพระโอรสพระธิดา ก็มีพระทัยปราโมทย์ เกิดโสมนัส ก็พระเวสสันดรบรมกษัตริย์และพระมัทรีผู้มีลักขณา กลับมาได้ดำรงในสิริราชสมบัตินี้ตามเดิมแล้ว ทรงระลึกถึงความลำบากขณะที่เสด็จไปประทับอยู่ในป่าในกาลก่อน และได้มาอยู่ร่วมกับพระโอรสและพระธิดา จึงมีพระหฤทัยชื่นชมยินดีปีติโสมนัส.

[๑๒๖๓] ดูกรลูกรักทั้งสอง ในกาลก่อน คือ เมื่อพราหมณ์นำลูกทั้งสองไป แม่มีความปรารถนาลูกทั้งสอง แม่จึงได้บำเพ็ญวัตรนี้ คือ แม่บริโภคอาหารวันละครั้ง นอนเหนือพื้นแผ่นดินเป็นนิตย์ วัตรของแม่นั้นสำเร็จแล้วในวันนี้ เพราะได้พบพระลูกทั้งสองแล้ว ดูกรลูกรักทั้งสอง ขอความโสมนัสอันเกิดจากแม่และแม้ที่เกิดจากพระบิดา จงคุ้มครองลูกอนึ่งเล่า ขอพระเจ้าสญชัยมหาราช จงทรงอภิบาลรักษาลูก บุญกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่แม่ก็ดี พระบิดาของลูกก็ดี กระทำแล้วมีอยู่ ด้วยบุญกุศลทั้งหมดนั้น ขอให้ลูกจงเป็นผู้ไม่แก่ตาย.

[๑๒๖๔] พระนางมัทรีจะทรงงดงามด้วยพระภูษาอย่างใด สมเด็จพระผุสดีสัสสุราชเทวีก็ทรงจัดพระภูษาอย่างนั้น คือ พระภูษากัปปาสิกพัตร โกสัยพัตร โขมพัตร และโกทุมพรพัตร ส่งไปประทานแก่พระมัทรีราชสุณิสา พระนางมัทรีจะทรงงดงามด้วยเครื่องประดับอย่างใด พระสัสสุผุสดีราชเทวี ก็ทรงจัดเครื่องประดับอย่างนั้น คือ พระธำมรงค์สุวรรณรัตน์สร้อยพระศอนพรัตน์ ส่งไปประทานแก่พระมัทรีราชสุณิสา พระนางมัทรีจะทรงงดงามด้วยเครื่องประดับอย่างใด พระผุสดีสัสสุราชเทวีก็ทรงจัดเครื่องประดับอย่างนั้น คือ พระวลัยสำหรับประดับต้นพระพาหาพระกุณฑลสำหรับประดับพระกรรณ สายรัดพระองค์ฝังแก้วมณีตาบเพชร ไปประทานแก่พระมัทรีราชสุณิสา พระนางมัทรีจะทรงงดงามด้วยเครื่องประดับอย่างใด พระผุสดีสัสสุราชเทวีก็ทรงจัดเครื่องประดับอย่างนั้น คือ ดอกไม้กรองเครื่องประดับพระเมาฬี เครื่องประดับพระนลาตและเครื่องประดับฝังแก้วมณีสีต่างๆ กัน ไปประทานแก่พระมัทรีราช

สุณิสา พระนางมัทรีจะทรงงดงามด้วยเครื่องประดับอย่างใด พระผุสดี สัสสุราชเทวี ก็ทรงจัดเครื่องประดับอย่างนั้น คือ เครื่องประดับพระถัน เครื่องประดับพระอังษา สอิ้งเพชร ฉลองพระบาทส่งไปประทานแก่ พระมัทรีราชสุณิสา เครื่องประดับที่สมเด็จพระนางผุสดีส่งไปประทาน นั้นมีทั้งที่ต้องร้อยด้วยเชือก ทั้งที่ไม่ต้องร้อยด้วยเชือก สมเด็จพระ ผุสดีทรงตรวจดูเครื่องประดับพระนางมัทรี ทรงเห็นที่ใดยังบกพร่องก็ รับสั่งให้นำมาประดับเพิ่มเติมจนเต็ม พระนางมัทรีราชบุตรีทรงงดงาม ยิ่งนัก ดังนางเทพกัญญาในนันทวัน พระนางมัทรีราชบุตรีสระพระเกศา แล้วทรงเศวตพัสตร์ ประดับด้วยอาภรณ์ทั้งปวง ทรงงดงามยิ่งนัก ดัง นางเทพอัปสรในดาวดึงส์ วันนั้น พระนางมัทรีราชบุตรีทรงงดงามน่า พิศวง ดังต้นกล้วยอันเกิดในสวนจิตตลดาถูกลมรำเพยพัดไหวไปมา ฉะนั้น พระนางมัทรีราชบุตรี ทรงมีไรพระทนต์แดงดังผลตำลึงสุกงาม ยิ่งนัก มีพระโอษฐ์แดงดังผลไทรสุก งดงามยิ่งนัก ปานดังกินรีมีขน ปีกงามวิจิตร บินร่อนอยู่ในอากาศ ฉะนั้น.

[๑๒๖๕] เหล่าพนักงานตกแต่งตรุณหัตถี มีวัยปานกลาง อันเป็นช้างพระที่นั่ง ต้นตัวประเสริฐอดทนต่อหอกซัดและลูกศร มีงางอนงามดังงอนรถ มี กำลังกล้าหาญ เสร็จแล้วให้นำมาประเทียบเกยคอยรับเสด็จ สมเด็จ พระมัทรี เสด็จขึ้นประทับบนหลังตรุณหัตถี อันมีวัยปานกลาง เป็น ช้างพระที่นั่งต้นตัวประเสริฐ อดทนต่อหอกซัดและลูกศร มีงางอนงาม ดังงอนรถ มีกำลังกล้าหาญ.

[๑๒๖๖] เนื้อประมาณเท่าใดที่มีอยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น เนื้อประมาณ เท่านั้น ไม่เบียดเบียนกันและกันด้วยเดชของพระเวสสันดร นก ประมาณเท่าใดที่มีอยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น นกประมาณเท่านั้น ไม่เบียดเบียนกันและกันด้วยเดชของพระเวสสันดร เนื้อประมาณเท่าใด ที่มีอยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น มาประชุมในที่เดียวกัน ในเมื่อ พระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญจะเสด็จกลับ นกประมาณเท่าใดที่มี อยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น มาประชุมในที่เดียวกัน ในเมื่อ

พระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญจะเสด็จกลับ เนื้อประมาณเท่าใด ที่มีอยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น เนื้อประมาณเท่านั้นต่างพากันมีทุกข์ เพราะจะต้องพลัดพรากจากพระเวสสันดร มิได้ส่งเสียงร้องอันไพเราะ เหมือนกาลก่อน ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญจะเสด็จกลับ นกประมาณเท่าใด ที่มีอยู่ในป่าทั้งปวง ณ เขาวงกตนั้น นกประมาณ เท่านั้น ต่างพากันมีทุกข์ เพราะจะต้องพลัดพรากจากพระเวสสันดร มิได้ส่งเสียงอันไพเราะเหมือนในกาลก่อน ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุง สีพีรัฐให้เจริญ จะเสด็จกลับ.

[๑๒๖๗] ราชวิถีที่จะเสด็จพระราชดำเนินนั้น ประชาราษฎร์ช่วยกันตกแต่งราบรื่น งามวิจิตร ลาดด้วยดอกไม้ ตั้งแต่เขาวงกตที่พระเวสสันดรราชประทับ อยู่ ตราบเท่าถึงพระนครเชตุดร ลำดับนั้น เหล่าอำมาตย์สหชาติโยธา หาญทั้งหกหมื่น แต่งเครื่องพร้อมสรรพงามสง่าน่าดู พากันตามเสด็จ แวดล้อมโดยรอบ ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญเสด็จกลับ พระนคร พระสนมกำนัลใน พระกุมารที่เป็นพระประยูรญาติ และบุตร อำมาตย์ พวกพ่อค้าและพราหมณ์ทั้งหลาย พากันตามเสด็จแวดล้อม โดยรอบ ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญเสด็จกลับพระนคร กองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ กองพลเดินเท้า พากันตามเสด็จ แวดล้อมโดยรอบ ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญเสด็จกลับ พระนคร ชาวชนบทและชาวนิคม พร้อมใจกันมาประชุมแวดล้อมอยู่ โดยรอบ ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญเสด็จกลับพระนคร เหล่าโยธาสวมหมวกแดง สวมเกราะหนัง ถือธนู ถือโล่ห์ดั้ง เดิน นำหน้า ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญเสด็จกลับพระนคร.

[๑๒๖๘] กษัตริย์ทั้งหกพระองค์นั้น เสด็จเข้าสู่พระนครอันน่ารื่นรมย์ มีป้อม ปราการและทวารเป็นอันมาก บริบูรณ์ด้วยข้าวน้ำ บริบูรณ์ด้วยการ ฟ้อนรำขับร้องทั้งสองอย่าง ชาวชนบทและชาวนิคมต่างชื่นชมยินดี มา ประชุมพร้อมกัน ในเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญเสด็จมาถึง เมื่อพระมหาสัตว์ผู้พระราชทานทรัพย์เสด็จมาถึงแล้ว ชาวชนบทและ

ชาวนิคมต่างเปลื้องผ้าโพกออกโบกสะบัดอยู่ไปมา พระองค์รับสั่งให้นำ
กลองนันทเภรีไปตีประกาศในพระนคร รับสั่งให้ประกาศปลดปล่อย
สัตว์ทั้งหลายจากเครื่องจองจำ.

[๑๒๖๙] ขณะเมื่อพระเวสสันดรผู้ผดุงสีพีรัฐให้เจริญ เสด็จเข้าพระนครแล้ว ท้าว
สักกเทวราชทรงบรรดาลฝนเงินให้ตกลงในขณะนั้น ลำดับนั้น พระ
เวสสันดรบรมกษัตริย์ผู้มีพระปัญญา ทรงบำเพ็ญทานแล้ว ครั้นสวรรคต
พระองค์ก็ได้เสด็จเข้าถึงสวรรค์ ฉะนี้แล.

(นี้) ชื่อนครกัณฑ์.

จบ มหาเวสสันตรชาดกที่ ๑๐.

จบ มหานิบาตชาดก.

จบชาดก

------------